

Ιωάννης Δ. Βουρμας

Τῇ 16ῃ Ἰαννουαρίου.

B/2 R. 42 April 11
ΠΙΝΑΞ. 107.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

Πρόδος τῶν Τούρκων εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ κυ-
ρνευσις τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου τῆς Δεκελίας.
—Συγκρούσεις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη.—Εἰσβολὴ τοῦ
'Ομέρ-πασᾶ Βριώνη εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Ἀττι-
κὴν.—Δύσις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως τῶν
'Αθηνῶν.—Ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων
κατὰ τῆς Καρύστου 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ.

Συνάθροισις Τουρκικῶν στρατευμάτων ἔξωθεν τοῦ Κου-
σαντασιῶν καὶ παθήματα τῶν κατοίκων Χριστιανῶν
τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ.—Ἐκπλευσις τοῦ
Τουρκικοῦ στόλου κατὰ τῆς Σάμου καὶ ἀποτυχουσα
ἀπόβασις Τουρκικῶν στρατευμάτων ἐπ' αὐτῆς τῆς
νήσου.—Ἐμφανισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ
μεταξὺ Σάμου καὶ μικρᾶς Ἀσίας πορθμῷ, καὶ ἐμ-
πρησμὸς ἐννέα Τουρκικῶν πλοίων φορτηγῶν.—Μα-
ταίωσις τῆς Τουρκικῆς ἐκστρατείας.—Πόλεμος με-
ταξὺ Τουρκίας καὶ Περσίας 17

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας.—Ἀναχώρησις τοῦ ἐν
Κωνσταντινουπόλει πρέσβως τοῦ αὐτοκράτορος
'Αλεξάνδρου 26

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

"Αλωσις τῆς Μονεμβασίας.—Μετάβασις τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ
Τούρκων εἰς Νεόκαστρον καὶ "Αλωσις αὐτοῦ . . . 57

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

Πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς.—Μάχη τῶν Βασιλικῶν.—
Ἐμφανισμὸς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου πρὸς τὰ παράλια
τῆς Πελοποννήσου.—Λύσις τῆς πολιορκίας τῆς Κο-
ρώνης.—Συμβάντα ἐν Καλαμάτᾳ καὶ περὶ τὰς πα-
λαιὰς Πάτρας.—Καταστροφή τοῦ Γαλαξειδίου.—
Ναυμαχία ἔμπροσθεν τῆς Ζακύνθου.—Διαγωγή τοῦ
μεγάλου ἄρμοστου πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν Ἰονίων νή-
σων.—"Αλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς.—Δευτέρα εἰσβολὴ
τῶν Τούρκων εἰς τὰ Σφακιά καὶ ἄφιξις εἰς Κρήτην
τοῦ Μιχαὴλ Ἀφεντούλη τοῦ καὶ Κομνηνοῦ ὡς ἀρχη-
γοῦ . . . 67

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ.

Ἐπάνοδος τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Τριπολιτσάν.—Σχε-
διασθεῖσα καὶ μὴ ἐνεργηθεῖσα ἐκστρατεία τοῦ Κολο-
κοτρώνη κατὰ τῶν Πατρῶν.—Ἀναχώρησις ἐκ τῆς
Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων.
—Εἵσοδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.
—Δημογεροντικὸν σύστημα πρὸ τῆς Ἐπαναστά-
σεως.—Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέ-
γρης καὶ ἄλλοι ἔξωθεν ἐλθόντες Ἕλληνες.—Σύστα-
σις τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ
τῆς Πελοποννήσου.—Συνάθροισις τῶν πληρεξουσίων
τοῦ ἔθνους ἐν Ἀργεῖ.—Τα περὶ τῆς Ἑλληνοαλβανι-
κῆς συμμαχίας καὶ λύσις αὐτῆς . . . 107

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ.

Ἀτυχὴς ἀπόπειρα ἐφόδου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Ναυ-
πλίου.—Τὰ κατὰ τὰς Πάτρας συμβάντα.—Φόνος
τοῦ Ἀντώνη Οἰκονόμου.—Μετάβασις τῶν πλη-
ρεξουσίων εἰς Πιάδαν παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον.—"Αλω-
σις τῆς Κορίνθου . . . 130

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ.

Επιρρόη τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὀπλάρχῃγων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ διενέξεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους.—Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις.—Πολιτικὰ συστήματα.—Ἀντιπροσωπικὴ κυβέρνησις καὶ ἐγκαθίδρυσις αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ. 143

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ.

Ἀτυχὴς ἐκστρατεία εἰς τὴν Καρυστιάν, καὶ θάνατος τοῦ Ἡλίου Μαυρομιχάλη.—Ἐκπλους τοῦ Ὀθωμανικοῦ Στόλου καὶ ἀπόβασις στρατευμάτων εἰς Πάτρας.—Ναυμαχία ἐν τῷ Κόλπῳ τῶν Πατρῶν καὶ ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Κολοκοτρῶνην εἰς πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης 157

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ.

Καταστροφὴ τῆς Κασσάνδρας.—Ῥιποταγὴ τοῦ ἁγίου Ὁρους.—Καταστροφὴ τῆς Ναούσης καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγώνος καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν.—Καταστροφὴ τῆς Χίου.—Κατορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ 176

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Λ.

Ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ.—Πολεμικαὶ προετοιμασίαι Τούρκων καὶ Ἑλλήνων.—Τὰ μεταξὺ τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στολίσκου 211

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ.

Περὶ τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν.—Ἐκστρατεία τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Ἀτυχῇ κινήματα κατὰ τοῦ

Ζητουνίου καὶ τοῦ Πατρατσικίου.—Ἐκστρατεία τοῦ
Μαυροκορδάτου εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.—Τὰ κατὰ
τὴν Κρήτην μετὰ τὴν ἐκεῖ ἀφίξιν τοῦ Ἀφεντούλη
μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Βαλέστου 222

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ.

Τὰ μεταξὺ τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τοῦ Ὀδυσσέως μετὰ
τὴν ἀτυχὴ ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Ζητουνίου.—Φόνος
τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Μπαλάσκα.—Ἀνάκλησις τοῦ
Ῥψηλάντου.—Ὀργὴ τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ
Ὀδυσσέως 238

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ.

Παράδοσις τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν 248

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ.

Ἐξοδος τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς ἐπαρ-
χίας ἐπὶ στρατολογίᾳ.—Σύστασις βουλευτικῆς ἐπι-
τροπῆς.—Βάπτισμα τῶν Ὀθωμανῶν.—Σύμβασις
περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ναυπλίου.—Ἰδιαιτέρα
καὶ μυστικὴ αἵτησις Ἀγγλικῆς προστασίας ὑπὲρ
τῆς Πελοποννήσου.—Λύσις τῆς πολιορκίας τῶν Πα-
τρῶν 255

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ.

Εκστρατεία τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τοῦ Σουλίου.—Πτῶσις
αὐτοῦ καὶ ἀποκλεισμός τῆς Κιάφας.—Ἐκστρατεία
τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον πέραν τοῦ
Μακρυνόρους.—Φθορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Πασάνον μικρᾶς
ναυτικῆς δυνάμεως ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.—
Μάχαι τοῦ Κομποτίου, τῆς Πλάκας, τοῦ Φαναρίου
καὶ θάνατος τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.—Μάχη
τοῦ Πέτα 263

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαχμούδ-πασᾶν Δράμαλιν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.—Τὰ κατὰ Εὐβοίαν καὶ Κρήτην. 284

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΖ.

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐν τούτοις παράδοσις τῆς Κιάφας 314

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ.

Συγκρούσεις κατὰ ξηρὰν ἔμπροσθεν τοῦ Ναυπλίου Τούρκων καὶ Ἑλλήνων.—Ναυμαχία ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ καὶ ἀνάπλους τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.—Ἐμπρησμός ἐνὸς δικρότου ἐν Τενέδῳ.—Παράδοσις τοῦ Ναυπλίου 326

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ.

Τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεᾶ καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἐκεῖθεν διάβασιν τοῦ Δράμαλι.—Τὰ κατὰ τὸν Ἀρειον-πάγον, καὶ κατάργησις αὐτοῦ συνεργεία τοῦ Ὀδυσσεως.—Ἀρχιστρατηγία τοῦ Ὀδυσσεως.—Κατηγορία τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι.—Νέα εἰσβολὴ ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν Μεχμέτ-πασᾶν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν 347

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ.

Περιγραφὴ καὶ πολιορκία τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἀποτυχία τῆς ὑπὸ τὸν Ὁμέρ-πασᾶν ἐκστρατείας κατ' αὐτῆς 361

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

THE SAVED

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (α).

1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

Πρόοδος τῶν Τούρκων εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ κυρίενσις τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας.—Συγκρούσεις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη.—Εἰσβολὴ τοῦ Ὁμέρ-πασᾶ Βριώνη εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν.—Λύσις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.—Ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Καρύστου.

Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ διέτριψαν, καθὼς προείπαμεν, ὀκτὼ ἡμέρας ἐν Γραβιᾷ, μετέβησαν εἰς τὴν Βοδωνίτσαν· οἱ δὲ περὶ τὸν Ὀδυσσεᾶ κατέλαβαν τὸ ἐπὶ τῆς εἰς Λεβαδεῖαν ὁδοῦ χωρίον Καστράκι, διότι πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὤδεναν οἱ πασάδες. Σκοπὸς τῶν Ἑλλήνων πάντοτε ἦτο νὰ ματαιωθῇ ἡ Τουρκικὴ αὕτη ἐκστρατεία· καὶ δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν δέον ἐστοχάσθησαν, ἐν ᾧ οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεᾶ κατεῖχαν τὸ

(α) Ζήτει τὰς σημειώσεις ἐν τῷ τέλει ἐκάστου τόμου, ὅπου κατεχωρίσθησαν κατὰ κεφάλαιον καὶ κατὰ στοιχεῖον.

Καστράκι, οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ νὰ κτυπήσωσιν ἐκ δευτέρου τὸ Πατρατσίκι καὶ ν' ἀναγκάσωσι τὸν ἐχθρὸν νὰ στραφῇ εἰς τὰ ὀπίσω· καὶ ὁ μὲν Γούρας, Σκαλτσᾶς, καὶ Σαφάκας ὀπλαρχηγὸς τῶν Κραββάρων, ἔχοντες οἱ τρεῖς ἕως 1200 στρατιώτας συνήλθαν εἰς τὸν Ἀετὸν ἄνωθεν τοῦ Πατρατσικίου ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Οἴτης ἐπὶ σκοπῶ νὰ πέσωσιν ἐκεῖθεν κατὰ τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ συννοηθῶσι καὶ μετὰ τοῦ Μήτσου Κοντογιάννη. Οἱ δὲ Τούρκοι τοῦ Πατρατσικίου μαθόντες τὴν ἐκεῖ ἄφιξίν των ἐξεστράτευσαν ὑπερδισχίλιοι διὰ νυκτὸς ἀπροσδοκῆτως ὑπὸ τὸν Ντελ-χαφέζον καὶ ἀπέκλεισαν τοὺς περὶ τὸν Σκαλτσᾶν καὶ τὸν Γούραν· ἀλλ' ὁ Σαφάκας, ὅστις ἔτυχεν ἐστρατοπεδευμένος ὀλίγον ἀπώτερον τῶν ἄλλων, ἀκούσας τὸν ἔξαφνον τουφεκισμόν ἔτρεξεν, ἔλυσε τὸν ἀποκλεισμόν καὶ ἔδωκεν εὐκαιρίαν τοῖς συναδελφοῖς του νὰ φύγωσιν ἀβλαβεῖς ἐκεῖθεν. Τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη τὸ σχέδιον τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ.

Οἱ δὲ πασάδες, ἀφ' οὗ ἔμεινάν τινες ἡμέρας ἐν τῇ Βοδωνίτῃ, ἐστράτευσαν πρὸς τὴν Λεβαδείαν. Τέσσαρας ὥρας ἀπέχει τῆς Βοδωνίτης τὸ Καστράκι ὅπου ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά. Οἱ Τούρκοι πρὶν προχωρήσωσιν ἠθέλησαν νὰ διασκορπίσωσι τοὺς ἐκεῖ, καὶ νὰ μὴν ἀφήσωσιν ἐχθρικὴν δύναμιν ὀπίσω των. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ὀδυσσεά βλέποντες τοὺς Τούρκους ἐρχομένους κατεπάνω των ἀπῆλθαν ἀμαχητί. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ συμβάντος τούτου ἦλθεν εἰς λόγους ὁ Ὀδυσσεὺς ἔξωθεν τοῦ χωρίου τοῦ Δαδίου μετὰ τοῦ γνωστοῦ του Χατση-Ἀχμέτ-ἀγά Κρητικῷ, τοῦ ἄλλοτε Διοικητοῦ τῆς Λεβαδείας καὶ ἀκολουθοῦντος ἤδη τὸν Κιοσέ-Μεχμέτ-πασᾶν. Ἡ μυστικὴ αὕτη συνέντευξις ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσῃ τινες τὴν εἰλικρινῇ ἀφοσίωσιν τοῦ Ὀδυσσεῶς εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅτε τὸν εἶδαν ἀπομακρυνόμενον ἀμαχητί τοῦ Καστρακίου ὅπου ἦτο καλῶς ὠχυρωμένος· ἀλλ' ἡ

λαμπρὰ ἀντίστασις του ἐν Γραβιᾷ ἀπεδείκνυε τὰς ὑποψίας ταύτας ἀλόγους. Ἐν τοσούτῳ οἱ Τούρκοι φθάσαντες ἔξωθεν τῆς Λεβαδείας τὴν 25 ἰουνίου, παρήγγειλαν τοῖς ἐν αὐτῇ νὰ προσκυνήσωσιν ὑποσχόμενοι ἀμνηστείαν· καὶ μὴ εἰσακουσθέντες ἔπесαν τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν κατὰ τῆς πόλεως, τὴν ἐκυρίευσαν καὶ ἔκανσαν καὶ μέρος αὐτῆς. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται τοῦ Ὀδυσσεύς, ὄντες ἐν τῇ πόλει, ἀνέβησαν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον καὶ ἐκλείσθησαν· ἐκεῖ κατέφυγαν καὶ πολλοὶ κάτοικοι. Ἐμείναν δὲ καὶ ἱκανοὶ ἐντὸς τῆς πόλεως, οἱ ὁποῖοι ἐπροσκύνησαν καὶ δὲν ἐκακόπαθαν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, ὁ Ὀδυσσεὺς κατέλαβε μετὰ χιλίων περίπου στρατιωτῶν τὸ ἄνωθεν τῆς Λεβαδείας κείμενον χωρίον Σοῦρπι ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Γούρας.

Ἡ δὲ πρόοδος τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐφόβισεν εἰς ἄκρον τοὺς Πελοποννησίους, διαδοθέντος λόγου ὅτι ἐσκόπευαν νὰ εἰσβάλωσι καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ν' ἀναβῶσι καὶ εἰς τὴν Τριπολιτῶν πρὸς διασκορπισμὸν τῶν περὶ αὐτὴν Ἑλλήνων. Εἰς ἐμπόδιον δὲ τοῦ κακοῦ τούτου ἀπεσπάρθησαν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν στρατοπέδων τῆς Πελοποννήσου ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Νικήτας Σταματελόπουλος· φθάσαντες δὲ εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ μαθόντες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ διέτριβαν εἰσέτι ἐν τῇ Λεβαδείᾳ ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιστάσεως τῶν κλεισθέντων ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως ἐκείνης, παρέλαβαν τοὺς ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Κορίνθου Ὑδραῖους, Ποριώτας, καὶ τινὰς τῶν Δερβενοχωριτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Γρανίτσαν, χωρίον κείμενον ἄνωθεν τῆς Λεβαδείας ἀντικρὺ τοῦ Σουρπίου πρὸς τὴν ἄλλην πλευρὰν τῆς πόλεως. Φιλότιμοι καὶ φιλοκίνδυνοι οἱ δύο Πελοποννήσιοι ἀρχηγοὶ ἠθέλησαν νὰ διακριθῶσιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς διὰ τινος ἀνδραγαθή-

ματος, καὶ χωρὶς νὰ προειδοποιήσωσι τὸν Ὀδυσσέα κατέβησαν ἀπὸ τοῦ χωρίου τῆς Γρανίτης καὶ ἔπесαν κατὰ τῶν ἐν Λεβαδείᾳ ἐχθρῶν, ἀλλ' ἀντὶ νὰ βλάβῃωσιν ἐβλάφθησαν μεγάλως ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ, καὶ ἐφονεύθησαν ἕως εἴκοσιν ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κυριακὸς Λουζίνας· θὰ ἐβλάπτοντο δὲ ἔτι μᾶλλον, ἂν ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Γούρας, ἰδόντες τὴν συμπλοκὴν, δὲν κατέβαιναν ἀπὸ τοῦ χωρίου ὅπου ἐστρατοπέδευαν, καὶ δὲν τοὺς ὠπισθοφύλατταν. Μετὰ τὴν δυστυχή ταύτην συμπλοκὴν ἀφῆκαν οἱ Πελοποννήσιοι τὴν Γρανίταν καὶ μετέβησαν εἰς Σοῦρπι, ὅπου ἀνέβησαν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσέα καὶ Γούραν. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἦλθε καὶ ἄλλη Πελοποννησιακὴ βοήθεια ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, καὶ τὸν Ἡλίαν Τσαλαφατῖνον, ἐξ ὧν ὁ μὲν κατέλαβε τὴν Πέτραν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχουσαν τῆς Λεβαδείας, κειμένην ἐπὶ τῆς μεταξὺ αὐτῆς τῆς πόλεως καὶ τῶν Θηβῶν ὁδοῦ, ὁ δὲ Τσαλαφατῖνος ἐτοποθετήθη ὅπου ἦσαν οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι. Ἀλλ' ὁ Κυριακούλης δὲν ἐδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν του ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν κινηθέντων κατ' αὐτοῦ, καὶ μετέβη εἰς τὰ χωρία τῶν Θηβῶν Κρεκούκι καὶ Κόκλα. Τὸ σχέδιον τῶν ἑξωθεν τῆς Λεβαδείας Ἑλλήνων ἦτο νὰ συννοηθῶσι μετὰ τῶν ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἀδελφῶν των καὶ νὰ πέσωσιν αἴφνης οἱ μὲν ἐδῶθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν κατὰ τῶν ἐν τῇ πόλει ἐχθρῶν. Συνεξεστράτεψε μετὰ τῶν Τούρκων ὁ ὕπάρχηγος Χρῆστος Μπαλάσκας πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς πόλεως Ἕλληνες καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἔχοντες πλήρη πίστιν ἀνεκάλυπταν τὰ σχέδιά των, ἀνταπεκρίνοντο δι' αὐτοῦ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Τούρκων, καὶ ἐδέχοντο τὰς συμβουλὰς του πάντῃ ἀνυπόπτως. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεφάσισαν ὅλοι ἐκ συμφώνου νὰ ἐφορμίσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐν ῥήτῃ νυκτί, ἐπλησίασαν ἡσυχῶς οἱ ἑξωθεν πρὸς τὴν

πόλιν διηρημένοι εἰς διάφορα σώματα καὶ ἐκ διαφόρων μερῶν· ἀλλ' αἰφνης ἔπесαν τουφεκίαι χωρὶς νὰ ἡξέυρη τις πόθεν καὶ πῶς. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἀνέβαλε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς ἐπιθέσεως εἰς ἄλλην νύκτα. Οἱ δὲ πασάδες μαθόντες τὴν ἐπαύριον τὰ τῆς νυκτὸς ἔπесαν εἰς τὸ Σοῦρπι πρὶν φέξῃ, κοιμωμένων ἀνυπόπτως τῶν Ἑλλήνων, ἐσκότωσαν τοὺς ἔμπροσθεν τοῦ χωρίου σκοπούς, ἐπάτησαν τὸ χωρίον, ἐσκόρπισαν τοὺς ἐκεῖ κακὴν κακῶς καὶ τοὺς ἡνάγκασαν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸ ἄνωθεν τοῦ χωρίου ὄρος. Καθ' ἣν δὲ ὥραν οἱ Τοῦρκοι ὥρμησαν κατὰ τοῦ χωρίου, οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Λεβαδείας ἔγκλειστοι στρατιῶται Ἕλληνες, πᾶσχοντες πρὸ ἡμερῶν ἔλλειψιν τροφῶν, ἔδραξαν τὴν εὐκαιρίαν, ἐξῆλθαν δρομαῖοι καὶ ἔφυγαν. Οἱ δὲ ἐναπομείναντες ἄοπλοι ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά παρεδόθησαν διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Χρήστου Μπαλάσκα. Τοιουτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν καὶ τὸ φρούριον τῆς Λεβαδείας (α). οἱ δὲ διωχθέντες ἐκ Σουρπίου Ἕλληνες κατέφυγαν ὅλοι εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ὁσίου Λουκᾶ καὶ ἐκεῖθεν διεχωρίσθησαν· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ἐπίασε τὴν ὁδὸν τοῦ Ζητουνίου ἐπὶ λόγῳ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς ἐκεῖθεν μετακομιζομένας τροφάς, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι μετέβησαν εἰς Κρεκούκι καὶ Κάζαν, καὶ ἐσκήνωσαν ἐκεῖ φοβούμενοι μὴ προχωρήσωσιν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸν Ἰσθμὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας. Διὰ τὸν αὐτὸν φόβον συνέρρευσαν ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ἄλλα Πελοποννησιακὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην, τὸν Δικαῖον καὶ τὸν Ἀντωνάκην Μαυρομιχάλην· συνηνώθη μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Κυριακούλης ἀφήσας ἐν Κρεκουκίῳ ὡς προφυλακὴν τὸν ἀνεψιὸν του Ἠλίαν, τὸν Τσαλαφατῖνον καὶ τοὺς πρὸ ὀλίγου ἐλθόντας καὶ τοποθετηθέντας ἐκεῖ Πετμεζάδας.

Μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου τῆς Λεβαδείας, οἱ Τοῦρκοι βουλὴν ἔβαλαν νὰ ἐλκύσωσι τοὺς Ἑλληνας φερόμενοι φιλανθρώπως πρὸς αὐτοὺς ἐπ' ἐλπίδι νὰ σβύσωσι τοιοιτοτρόπως τὴν φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως· διὰ τοῦτο δὲν ἐπείραξαν διόλου τοὺς προσκυνήσαντας, ἐγκατεστησαν ἐντὸς τῆς πόλεως τὰς συνήθεις πολιτικὰς Ἀρχάς, ἤγουν, τὸν βοϊβόδαν τὸν καθὴν καὶ τοὺς προεστῶτας, καὶ διέσπειραν συγχωροχάρτια καὶ εἰς τὰ περίξ χωρία. Τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἔδειξαν καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας τῶν Θηβῶν· ἐφρόντισαν δὲ συγχρόνως νὰ διαλύσωσι καὶ τ' ἄλλα ἐνυπάρχοντα Ἑλληνικὰ στρατόπεδα, καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν σύστασιν νέων στρατοπέδων. Ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ ἐνεκρίθη ὁ μὲν Μεχμέτ-πασᾶς νὰ μείνῃ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Λεβαδείας καὶ τῶν Θηβῶν καὶ νὰ διατηρῇ ἐνταυτῷ ἐλευθέραν τὴν κοινωνίαν τῶν μερῶν ἐκείνων μετὰ τῶν ἔξω εἰς ἀνεπηρέαστον εἰσβολὴν νέων δυνάμεων καὶ εἰς μετακόμισιν τροφῶν, ὁ δὲ Ὁμέρ-πασᾶς νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Εὐβοίαν πρὸς ἀναδούλωσιν τῆς νήσου ἐκείνης, καὶ ἐκείθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς κινδυνευούσης ἀκροπόλεως. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἔστειλεν ὁ Μεχμέτ-πασᾶς στρατεύματα κατὰ τῶν κατεχόντων τὸ Κρεκούκι Ἑλλήνων καὶ τοὺς ἐδίωξεν ἐκείθεν ἐπὶ τῆς πρώτης ὁρμῆς. Οἱ Ἕλληνες ἐπανήλθαν εἰς τὸ χωρίον μετ' ὀλίγον, ἐπολέμησαν, καὶ πλήρεις θάρρους κατέβησαν πολεμοῦντες καὶ εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν τοὺς ἔτρεψε πάλιν εἰς φυγὴν καὶ ἐσκότωσεν 27.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας οἱ ἴδιοι Τοῦρκοι ἐκτύπησαν τὸ μοναστήριον τοῦ ἀγίου Ἡλίου, τὸ ἀντικρὺ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, κατεχόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν· ἔκανσαν ἔπειτα τὴν Βίλιαν καὶ ἐξηκόντησαν ἐκείθεν τοὺς Ἑλληνας· ἐκίνησαν μετὰ ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἀγίου Με-

λειῶν κατεχομένου καὶ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν αὐτῷ τοῦ μοναστηρίου ἐκλείσθησαν 70 Ἕλληνες ἐντὸς ἐνὸς προμαχώνος· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς κατοχῆς αὐτοῦ ἐκρέματο ἡ ἀσφάλεια τοῦ μοναστηρίου, ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὅστις κατεῖχεν ἄλλην θέσιν καὶ ἐπολέμει εὐτυχῶς, φοβηθεὶς μὴ δειλιάσωσιν οἱ ἐντὸς αὐτοῦ πολεμοῦντες, ἔτρεξε διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ξιφήρης, εἰσεπήδησεν εἰς τὸν προμαχῶνα καὶ οὕτω καὶ ὁ προμαχὼν διετηρήθη, καὶ οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ ἔβαλαν φωτίαν εἰς τὸ μοναστήριον, ἔφυγαν. Ἐφυγαν μετὰ ταῦτα καὶ οἱ Ἕλληνες. Ἐν τοσούτῳ οἱ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ Πελοποννήσιοι βλέποντες, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέμειναν ὀλίγοι, οἱ δὲ ἐχθροὶ ἦσαν καὶ πολλοὶ καὶ δυνατοὶ ὥς ἔχοντες καὶ ἰππικόν, ὥπισθοδρόμησαν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν πλησίον τῶν λοιπῶν συναδελφῶν τῶν φυλαττόντων τὴν θέσιν ἐκείνην, καὶ ἔπαυσεν ἕκτοτε πᾶσα μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων σύγκρουσις κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Καὶ ταῦτα μὲν ἔπραττε τὸ ὑπὸ τῶν Μεχμέτ-πασᾶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Λεβαδείας μεῖναν στρατεύμα· ὁ δὲ Ὁμέρ-πασᾶς μετέβη μετὰ δισχιλίων εἰς τὴν Εὐβοίαν. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκεῖ μεταβάσεώς του οἱ ἐκεῖ Τούρκοι ἔκαυσαν τὴν Κούμην.

Ἡ κωμόπολις αὕτη κεῖται πρὸς τὸ ἔξω μέρος τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τῆς παραλίας ἀντικρὺ τῆς νήσου Σκύρου. Ἐν δὲ καὶ μακρὰν τῶν ἀποστατησάντων μερῶν τῆς Εὐβοίας, εἶχε δράξει καὶ αὕτη τὰ ὄπλα, καὶ τὰ ἔδραξαν καὶ τὰ περίξ χωρία μετὰ τινας ἡμέρας ἀφ' οὗ ἀπεστάτησεν ἡ Λίμνη. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας περιήρχετο τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὁ ἐπίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος στρατολογῶν καὶ προετοιμάζων ναυτικὴν δύναμιν εἰς ἐπανάστασιν τῆς ἐπισκοπῆς του. Οἱ Κουμιῶται μαθόντες ὅτι ὁ Ὁμέρ-μπεης τῆς Καρύστου ἐτοιμάζετο νὰ κινηθῇ κατ' αὐ-

τῶν, ἔγραψαν τῷ ἐπισκόπῳ νὰ τοῖς στείλῃ στρατιωτικὴν δύναμιν. Οἱ πρόκριτοὶ τῆς Ἀνδρου, ὅπου εὐρέθη τότε ὁ ἐπίσκοπος, διετήρουν δύο πλοῖα ἐν τῷ μεταξὺ Καφυρέως καὶ τῆς νήσου των πορθμῷ πρὸς φύλαξιν των ἀπὸ ἐνδεχομένης μεταβιβάσεως Τουρκικῶν δυνάμεων ἐκ Καρύστου εἰς τὴν νήσον. Διέταξαν δὲ τὰ πλοῖα ταῦτα ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τοῦ ἐπισκόπου νὰ μεταβιβάσωσιν εἰς τὴν Κούμην τινὰς στρατιώτας εὐρισκομένους ἐν τῷ Γαβριῷ, κώμη καὶ λιμένι τῆς νήσου των, τοὺς πλειότερους Ἀνδρείους, ἐν οἷς καὶ τινες μοναχοὺς. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἔπλεαν οὗτοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν κωμόπολιν, ὁ Ὁμέρμπεης ἐκτύπησε τοὺς Κουμιώτας κατὰ τὰ Λέπουρα, τοὺς ἐνίκησε, τοὺς ἐσκόρπισεν, ἐφόνευσε τὸν γενναῖον ἀρχηγόν των Γεωργάκην Ἰωάννου Παπᾶ, ἔκαυσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν δυστυχῆ Κούμην, καὶ οὕτως οἱ ἐκστρατεύσαντες ὑπὸ τὸν ἀτυχῆ ἐπίσκοπον ἐπανῆλθαν ἄπρακτοι εἰς τὸν Γαβριόν.

Ὁ δὲ Ὁμέρ-πασσᾶς Βρυώνης τὴν μίαν ἡμέραν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Χαλκίδα, καὶ τὴν ἄλλην, ὃ ἐστὶ τὴν 15 ἰουλίου, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν ἐν Βρυσακίοις ὠχυρωμένων Ἑλλήνων. Πολλοὶ Ἕλληνες ἦσαν ἐκεῖ· ἀλλὰ τὴν παραμονὴν τῆς μάχης ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σώματος ἐκείνου Ἀγγελῆς διαλέξας τριακοσίους τοὺς ἀνδρειότερους, τοὺς ἐκράτησεν ἐντὸς τοῦ ὠχυρώματος, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπέστειλεν εἰς ἄλλην ἀκινδυνωδεστέραν θέσιν· πρὸς ἐνδυνάμωσιν δὲ τῆς θέσεως τῶν Βρυσακίων ἐλλιμένιζαν ἐκεῖ καὶ τινὰ πλοῖα τῆς Λίμνης καὶ τὸ ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Ἀλέξανδρον Κριεζῆν Ὑδραϊκὰν ἀπὸ τοῦ ὁποίου μετέφεραν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ἐν κανόνι. Ἡ θέσις ἐκείνη ἦτο καταλληλοτάτη εἰς ἀσφάλειαν τῶν Ἑλλήνων, παρόντων Ἑλληνικῶν πλοίων· διότι, καὶ ἂν ὑπερίσχυεν ὁ ἐχθρὸς, κατέφευγαν τότε εἰς αὐτά· διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἦσαν τόσον ὀλίγοι, διέμειναν ἀκλόνητοι καὶ ἄφοβοι

ἀφ' οὗ εἶδαν παμπληθεῖς ἐχθροὺς ἐρχομένους ἐναντίον καὶ σύροντας καὶ κανόνια εἰς καταστροφὴν τῶν ὀχυρωμάτων. Ὁ Ἀγγελὴς εἶχε δώσει ἄλλοτε δείγματα τῆς προσωπικῆς του ἀνδρίας, διότι ἦτον, ὡς προείπαμεν, ἐκ τῶν αὐτοπροαιρέτως κλεισθέντων καὶ ἀνδραγαθησάντων ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Γραβιάς. Οὗτος διαθέσας τὰ τῆς μάχης ὡς ἔπρεπε, καὶ παρὼν ὁ ἴδιος ὅπου ἦτον ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος, ἐνέπνεε μέγα θάρρος, καὶ ἔδιδε περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης χρηστὰς ἐλπίδας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τῆς μάχης οἱ ἱερεῖς φοροῦντες τὰς στολὰς των καὶ ἰστάμενοι ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολεμιστῶν ἐδέοντο ψάλλοντες μεγαλοφώνως τὸ “ Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς εὐσεβέσι “ κατὰ βαρβάρων δωρούμενος, καὶ τὸ σὸν φυλάττων “ διὰ τοῦ σταυροῦ σου πολίτευμα.”

Οἱ Τοῦρκοι ἀπελπίσθησαν τοῦ νὰ σκορπίσωσι τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας· καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἐφονεύοντο ὡς ἐκτεθειμένοι, καὶ οὐδένα τῶν Ἑλλήνων ἐφόνευαν ὡς ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ὀχυρωμάτων, ἐστράφησαν μετὰ δῖωρον μάχην εἰς τὰ ὀπίσω ἄπρακτοι, κατησχυμένοι καὶ καταδιωκόμενοι, ἀφέντες καθ' ὁδὸν καὶ δύο κανόνια.

Οἱ δὲ Τοῦρκοι τῶν Ἀθηνῶν ἀφ' οὗ ἀπεκλείσθησαν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως εἶδαν, ὅτι μετ' ὀλίγον κατηναλίσκετο καὶ ἡ τροφή των καὶ ἡ πόσις των, καὶ ὅτι μόνη ἐλπίς των ἦτον ἡ ἔξωθεν βοήθεια πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας των. Ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ δεκαπέντε τῶν ἐγκλείστων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μεχμετάκου, γνωστοῦ διὰ τὴν ἀνδρίαν του, ἐξῆλθαν κρυφίως τοῦ φρουρίου διὰ νυκτὸς τὴν 15 μαΐου, διέβησαν ἀταράχως καὶ ἀβλαβῶς διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν κοιμωμένων καὶ μὴ ἐχόντων νυκτοφυλακάς, κατέβησαν εἰς τοὺς τρεῖς Πύργους, ἐπέβησαν εἰς πλοιάριον, μετεβιβάσθησαν εἰς τὴν Κάρυστον καὶ

ἐκείθεν εἰς τὴν Χαλκίδα ὅπου παρέστησαν τὴν δεινὴν θέσιν τῆς ἀκροπόλεως, καὶ ἐζήτησαν τὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν αὐτῇ ὁμοπίστων των. Ἡ δὲ ἐλπὶς τῆς ἔξωθεν βοηθείας ἐνεθάρρυνε τοὺς ἐγκλείστους εἰς τὸ ν' ἀντέχωσι γενναίως καὶ νὰ μὴν εἰσακούωσι τοὺς ἐχθροὺς των προβάλλοντάς τοις νὰ παραδοθῶσιν.

Ἀρξαμένου δὲ τοῦ ῥαμαζανίου, ὃ ἐστὶ τὴν 27 μαΐου, ἔπραξαν οἱ ἐγκλειστοὶ ἔργον φιλάνθρωπον· ἀπέλυσαν τριάντα Ἑλληνίδας εὐρισκομένας ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, καὶ ἐζήτησαν εἰς ἀνταλλαγὴν τοὺς ἐντὸς τῶν προξενείων οἰκείους των, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν· διότι οἱ Ἕλληνες ἀπέδωκαν τὴν ἀπόλυσιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Ἑλληνίδων εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως σπάνιν τῶν τροφῶν μᾶλλον ἢ εἰς τὴν φιλάνθρωπίαν των. Τὴν 30 μαΐου οἱ Τούρκοι ἐξῆλθαν εἰς ἀρπαγὴν τροφῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν δύο.

Εἶπαμεν ἄλλοῦ ὅτι τὸ συντελεστικώτερον εἰς τὴν πτώσιν τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν ἦτον ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ἐν τῷ παρατειχίσματι (σερπεντσέ) νεροῦ· ἐπειδὴ ἡ χρῆσις τῶν κανονίων ἐδείχθη ἀνωφελής, οἱ Ἀθηναῖοι ἔσκαψαν ὑπὸ τὸ παρατείχισμα τοῦτο ὑπόνομον, καὶ τὴν 9 ἰουνίου, καθ' ἣν ἡμέραν ἀπεφάσισαν νὰ τὴν ἀνάψωσιν, ἐχύθη ὅλη ἡ πόλις ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἰς θέαν τῆς ἐκραγῆς. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες πρωτόπειροι τῶν τοιούτων πολεμικῶν ἐργασιῶν ἄναψαν τὴν ὑπόνομον πρὶν τὴν ὑποσκάψωσιν ὅσον ἔπρεπε, καὶ ἡ ἐκραγὴ δὲν ἐπῆλθεν· ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ δὲ τῆς πρώτης ταύτης ὑπονόμου ἐπεχείρησαν νὰ ὑποσκάψωσι καὶ δευτέραν.

Ἐν τοσούτῳ μαθόντες τὴν εἰσοδὸν τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀνησύχουν μεγάλως,

διοτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἤρχοντο καὶ κατ' αὐτῶν, διὰ τοῦτο κατεγίνοντο παντοίοις τρόποις νὰ κυριεύσωσιν ὅσον τάχιον τὴν ἀκρόπολιν καὶ ν' ἀσφαλισθῶσιν ἐν αὐτῇ.

Κατ' ἐκείνας δὲ τὰς ἡμέρας ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ χαροποιὰ εἰδήσις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἀδιαφιλονείκητος αὐθέντης τοῦ τόπου ἐθεωρεῖτο ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ὁ Ὑψηλάντης ὡς ἀνεφέραμεν. Ἄν δὲ καὶ ὁ ἀτυχὴς Ἀλέξανδρος ἀδελφός του μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα παθήματά του εἶχε φυλακισθῇ, ἐφημίζετο πανταχόθεν καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι παντοῦ κατετρόπωσε τοὺς ἐχθροὺς του, ὅτι ἐκίνησεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, ὅτι ἐπέρασεν ὁ ἴδιος τὸν Δούναβιν, ὅτι ἐκυρίευσεν τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ ὅτι ἦτο πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ μυριάδων πολεμιστῶν. Ἡ ψευδὴς αὕτη ἀλλὰ σωτήριος κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις φήμη καὶ τὸν ἀγῶνα εἰς ἄκρον ἐνίσχυε, καὶ τὸ Ὑψηλαντικὸν ὄνομα ὑπερεμεγάλυνε. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔσπευσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ στείλωσι πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην πρέσβεις προσφέροντες αὐτῷ τὴν ὑπόκλισίν των καὶ αἰτούμενοι ἀντιπρόσωπόν του ὡς διοικητὴν τοῦ τόπου. Ὁ διορισμὸς ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς διοικητοῦ ἦτο τόσο ἀναγκαῖος, καθ' ὅσον ἀνεφύησαν μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Χατσῆ-Μελέτη τοιαύτης φύσεως ἔριδες καὶ διαιρέσεις, ὥστε κίνδυνος ἦτο μὴν ἐπιφέρωσι καὶ ἐμφύλιον πόλεμον. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ὑψηλάντου ἔπесεν ἐπὶ τὸν Λιβέριον Λιβερόπουλον, ὅστις ἀναχωρήσας ἐκ Τρικόρφων ὡς πληρεξούσιος τοῦ πληρεξουσίου τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς, ἔφθασε τὴν 29 ἰουνίου εἰς τὸν Πειραιᾶ ὅπου κατέβησαν πρὸς ὑποδοχὴν του καὶ οἱ πο-

λίται καὶ τὰ στρατεύματα, καὶ τὸν συνώδευσαν εἰς τὴν πόλιν φοροῦντα τὴν ἱερολοχικὴν στολήν, τὴν ὁποίαν ἐφόρουν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὅλοι οἱ ὀπαδοὶ του. Τοιαύτη δὲ ἦτον ἡ τότε ἐν ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου ἐνεργουμένη ἐξουσία ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ὥστε ὁ Χατση-Μελέτης, ὅστις ἠπείλει πρὸ μιᾶς ἡμέρας νὰ θύσῃ καὶ ν' ἀπολέσῃ, ἅμα ἔλαβε τὴν διαταγὴν τοῦ Λιβερίου, ἐξεστράτευσεν εὐπειθέστατος εἰς τὰς Θήβας πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ πρὸς τὴν Ἀττικὴν προχωροῦντος ἐχθροῦ.

Δύο μῆνες μόλις παρήλθαν ἀφ' οὗ ἀπεκλείσθησαν οἱ Τοῦρκοι ἐν τῇ ἀκροπόλει, καὶ ἡ τροφή καὶ ἡ πόσις, αἱ εἰσκομισθεῖσαι ἔξωθεν, ἀρξαμένου τοῦ ἀποκλεισμοῦ των, ἐξέλειψαν. Μὴν ἔχοντες δὲ καὶ κοινωνίαν μετὰ τῶν ἔξω, καὶ ἀκούοντες τοὺς Ἑλληνας μεγαλορῥήμονοῦντας ἐφοβοῦντο ξένων ἐναντίον των ἐπέμβασιν, καὶ ἦσαν εἰς ἄκρον περίλυποι. Τόσον δὲ ὑπώπτευαν ὅτι ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἐστηρίζετο ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων, ὥστε βλέποντες μετὰ τῶν πολιορκητῶν πολλοὺς φραγκοφοροῦντας δις ἠρώτησαν τοὺς ἐν τῇ πόλει προξένους, ἂν οἱ Φράγκοι βασιλεῖς ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας· ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ ἀποκλεισμοῦ των οὔτε τὰς εἰς τὴν γειτωνείαν των προόδους τῶν ὁμοπίστων αὐτῶν ἐγνώριζαν· ἐστερημένοι δὲ καὶ τροφῶν καὶ εἰδήσεων ἐξήλθαν τὴν 2 ἰουλίου τὴν νύκτα ἐπὶ ἀρπαγῇ τροφῶν καὶ ἐπὶ αἰχμαλωσίᾳ τινὸς εἰς γνῶσιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἐπесαν δὲ ἐν πρώτοις κατὰ τῶν Κείων κατεχόντων τὸ ἀντικρὺ τοῦ θεάτρου τοῦ Βάκχου κανονοστάσιον· ἔπειτα κατὰ τῶν Αἰγινήτων, καὶ τελευταῖον κατὰ τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου Ὑδραίων. Καὶ οἱ μὲν Κεῖοι διεσκορπίσθησαν, ἔχασαν τὴν σημαίαν των καὶ μετέβησαν ἐκείθεν εἰς τὴν Κερατίαν ἀντικρὺ τῆς πατρίδος των· ἔπαθαν καὶ οἱ Αἰγινῆται, καὶ ἔχασαν καὶ αὐτοὶ τὴν σημαίαν των

ἀλλ' εὐτύχησαν νὰ τὴν ἀνακτήσωσι καὶ διετήρησαν καὶ τὴν θέσιν των. Μόνοι οἱ Ὑδραῖοι ὑπερίσχυσαν καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἐχθρούς. Κατὰ δὲ τὴν ἔξοδον ταύτην ἐφονεύθη ἀνδρεῖός τις καὶ ὀρμητικὸς ἄραψ, τοῦ ὁποίου τὴν κεφαλὴν ἔκοψαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν βάρβαρον Τουρκικὴν συνήθειαν, καὶ ἀνεστήλωσαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου χαίροντες· ἀλλ' ἡ χαρὰ των ἐτράπη εἰς λύπην· διότι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει Τοῦρκοι ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τῷ θεάματι τούτῳ ἀνεβίβασαν ἀπὸ τῆς φυλακῆς τὴν ἰδίαν στιγμὴν τοὺς δέκα Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους ἄλλοτε συνέλαβαν καὶ ἀπήγαγαν εἰς τὸ φρούριον, ἔκοψαν τὰς κεφαλὰς των καὶ τὰς ἀνεστήλωσαν καὶ οὗτοι κατέναντι τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἐμάνησαν ἰδόντες τὸ γεγονός· καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀποκεφαλίσωσι τοὺς ἀποκεφαλίστας τῶν συγγενῶν καὶ φίλων των ὥρμησαν κατὰ τῆς οἰκίας τοῦ Αὐστριακοῦ προξένου Γροπίου, τοῦ ὁποίου ἡ φιλανθρωπία διεφύλαττεν ἀβλαβεῖς δεκαπέντε Τούρκους ἄνδρας καὶ γυναῖκας παραδοθέντας αὐτῷ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῶν ἰδίων προεστώτων τῶν Ἀθηνῶν· ἀντέστη ὁ γενναῖος καὶ συνετὸς πρόξενος (β), ἔφθασεν ἐν καιρῷ καὶ ὁ Λιβέριος καὶ καθησύχασε τὸ πλῆθος βεβαιωθὲν ὅτι οἱ τρεῖς προεστώτες, οἱ ἀναβιβασθέντες ἄλλοτε εἰς τὸ φρούριον, δὲν ἦσαν μετὰ τῶν ἀποκεφαλισθέντων.

Ἡ βδελυρὰ πράξις τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ καὶ ἡ βδελυρωτέρα τῆς θεατρικῆς ἐπιδείξεως τῆς ἀποκοπείσης κεφαλῆς ἐπροξένησαν τὸν ἄδικον καὶ ἀπρομελέτητον ἀποκεφαλισμόν δέκα Ἑλλήνων· παρ' ὀλίγον δὲ νὰ προξενήσωσι καὶ πολλῶν ἄλλων ἀθώων.

Τὴν δὲ 9 ἰουλίου ἔμαθαν οἱ Ἕλληνες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ εἶδησις αὕτη ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὴν πόλιν. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ ἐσκέπαζαν τὴν ὁδὸν τοῦ Πειραιῶς,

καταφεύγοντες εἰς τρία ἐν τῷ λιμένι ἐκείνῳ ἐμπορικὰ πλοῖα ὑπὸ σημαίαν Ὀλλανδικήν, καὶ εἰς ἐν ὑπὸ Ἑλληνικήν, καὶ μετακομιζόμενοι οἱ μὲν εἰς Σαλαμίνα, οἱ δὲ εἰς Αἴγινα. Οἱ Ὑδραῖοι μετέφεραν καὶ οὗτοι ἐπὶ τοῦ πλοίου των τὸ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου κανόνι των καὶ αὐτοὶ εἶχε διάθεσιν ν' ἀντισταθῇ. Οἱ δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει πεινῶντες καὶ διψῶντες Τοῦρκοι ἔβλεπαν τὴν κίνησιν, ἀλλ' ἡγνούν τὴν μέλλουσαν εὐτυχίαν των· ἐφοβούντο δὲ καὶ ἂν ἦρχετο ἔξωθεν βοήθεια μὴ δὲν τοὺς ἐπρόφθανε ζώντας· διὰ τοῦτο ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἄνω κάτω κινήσεως τῶν ἐχθρῶν των· καὶ τὴν 14 ἰουλίου δύο ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας ἤνοιζάν τινα πυλίδας καὶ ἐξῆλθαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἰλισσοῦ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδιά ἐπὶ ἀρπαγῇ τροφῶν. Οἱ δὲ πλείότεροι τῶν ἐξελθόντων ἔπασαν εἰς τὰ ἀλώνια πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ὅπου ἦσαν αἱ θημωνιαί· καὶ ἄλλοι μὲν ἐπροχώρησαν εἰς τινα κήπον πρὸς ἐκείνο τὸ μέρος, τινὲς δὲ εἰσῆλθαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐτοιμάζοντο νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν, ἰδόντες ὅτι οἱ Τοῦρκοι τοὺς κατεφρόνουν καὶ παρόντας, ἔπασαν φιλοτιμηθέντες κατ' αὐτῶν, καὶ τουφεκίζοντες τοὺς ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσι πάλιν διὰ τῆς ἰδίας πυλίδος εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὅπου πολλοὶ μετέφεραν ἐπὶ τῶν ὤμων γεννήματα καὶ ὀπώρας. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαυσαν συγχρόνως τὴν ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Βάκχου ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὅπου οἱ Ἕλληνες εἶχαν ὀλίγους φρουροὺς καὶ συνέκαυσαν καὶ ὅλους αὐτοὺς προτιμήσαντας ν' ἀποθάνωσιν ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ἢ νὰ παραδοθῶσιν. Ἐφονεύθησαν δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τριάντα Τοῦρκοι, ἐξ ὧν οἱ πλείότεροι ἦσαν γυναῖκες καὶ παῖδιά, καὶ ἑπτὰ Ἕλληνες· ἐπληγῶθη δὲ εἰς τὸν πόδα καὶ ὁ Δῆμος Βασιλείου, περὶ οὗ

ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, μαχόμενος γενναίως· μετακομισθεὶς δὲ εἰς Αἴγιναν ἐπ' ἐλπίδι θεραπείας ἀπέθανε.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην τῶν Βρυσακίων ὁ Ὁμέρ-
πασᾶς δὲν ἠθέλησε νὰ χρονοτρίψῃ ἐν τῇ Εὐβοίᾳ ἐξ
αἰτίας τῆς δεινῆς θέσεως τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθη-
νῶν, καὶ συμπαραλαβὼν τὸν Ὁμέρμπειν Καρυστι-
νὸν ἐλθόντα εἰς τὴν Χαλκίδα ἀφ' οὗ κατερήμωσε τὴν
Κούμην, ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀθήνας τὴν ἀκόλουθον
ἡμέραν τῆς μάχης τῶν Βρυσακίων, καὶ ἔφθασε τὴν
17 εἰς τὸ χωρίον Λιάτανι ἐξ ὥρας περίπου μακρὰν
τῶν Ἀθηνῶν ὅπου καὶ ἐξενύκτισεν· ἡ δὲ προσέγγι-
σίς του ἐδίωξεν ἐκείθεν τοὺς εἰς ἀντίστασιν προκα-
ταλαβόντας τὴν θέσιν ἐκείνην Ἑλλήνας. Τὴν ἰδίαν
ἡμέραν ἐπῆραν καὶ οἱ Αἰγινῆται τὸ κανόνι των καὶ
ἀνεχώρησαν εἰς τὴν πατρίδα των. Τὴν δὲ 19 ἡ πόλις
τῶν Ἀθηνῶν ἐγκατελείφθη διόλου παρὰ τῶν Ἑλλή-
νων ἐκτός τινων δυστυχῶν γερόντων καὶ γραιῶν, μὴ
δυναμένων ἐξ αἰτίας τῆς προβεβηκυίας ἡλικίας των
νὰ μετατοπίσωσι. Τὴν 20 ἰουλίου οἱ Τούρκοι
ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῇ πλησίον τῆς πόλεως θέσει
τῶν Πατησίων, καὶ ἔστειλαν ἱππεῖς τινες πρὸς κατα-
σκόπευσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν πρό-
τινος καιροῦ ἐπὶ βοηθείᾳ μεταβάντων ἀπὸ τῆς ἀκρο-
πόλεως εἰς τὴν Εὐβοίαν Ἀθηναίων Τούρκων. Κατό-
πιν αὐτῶν εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ πασᾶς καὶ
ὁ μπέης καὶ ὅλα τὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια, διόλου
ἀχαλίνωτα, ἔκαιαν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἰδίου
πασᾶ, ἐλαφυραγώγουν, ἔσφαζαν τοὺς ἐναπομείναν-
τας, καὶ οὐδ' αὐτὰ τὰ προξενεῖα ἐσέβοντο, ἂν καὶ
ἐπ' αὐτῶν ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τῶν βασιλέων των.

Τοιοιουτρόπως ἐλύθη ἡ πρώτη πολιορκία τῶν
Ἀθηνῶν διαρκέσασα ἀπὸ τῆς 25 ἀπριλίου μέχρι τῆς
20 ἰουλίου· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἄλλοι κατέφυγαν εἰς
Αἴγιναν καὶ Σαλαμίνα, καὶ ἄλλοι μετέβησαν εἰς τὰ
ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ στρατόπεδα.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν διέτριβεν ἐν Ἀθήναις ὁ Ὁμέρμπεης Καρυστινός, ὁ ἄοκνος ἐπίσκοπος Νεόφυτος ἀπέπλευσεν ἀπὸ τοῦ Γαβριοῦ τῆς Ἀνδρου εἰς κυρίευσιν τῆς Καρύστου ἔχων ἱκανοὺς στρατιώτας ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του. Φθάσας δὲ εἰς Ἀλιβέρι, χωρίον κείμενον ἐντὸς τοῦ μεταξὺ Καρύστου καὶ Χαλκίδος πορθμοῦ, ἠνώθη μετὰ τῶν ἐκεῖ συνηγμένων Κουμιωτῶν καὶ ἄλλων· καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Βρυσακίων πρὸς σύσκεψιν καὶ μετὰ τῶν ἐκεῖ, τὸ δὲ στράτευμα διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ χωρίον τῶν Στούρων καὶ νὰ ὀχυρωθῇ μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἀλλ' ὁ ἐν Ἀθήναις Ὁμέρμπεης μαθὼν τὰ κινήματα ταῦτα μετέβη μετὰ τριακοσίων ἐπιλέκτων εἰς τὴν Χαλκίδα καὶ ἔτρεξεν ἐκείθεν πρὸς τὴν Κάρυστον. Ἡ εἰδησις τοῦ ἐρχομοῦ του διέλυσεν αὐτὴ καὶ μόνη διὰ μιᾶς τὸ μετὰ τόσων κόπων τοῦ ἐπισκόπου συναχθὲν ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Στούρων στράτευμα· καὶ οἱ μὲν νησιῶται ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ λοιποὶ ἀνέβησαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, καὶ οἱ εἰς ἄκρον πρὸ μικροῦ δειλοὶ ἐφάνησαν ὑπὲρ τὸ δέον τολμηροὶ ἔνεκα τῆς ἀπειρίας των· ὥστε ἀντὶ νὰ προφυλάττωνται πολεμοῦντες ὀπισθεν πετρῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν συνήθειαν, ὥρμησαν κατὰ πρόσωπον τοῦ ἐχθροῦ ἐρχομένου τουφεκίζοντες καὶ ἀλαλάζοντες. Οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν, τοὺς κατεδίωξαν, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ρίφθωσιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ νὰ διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα. Τριάντα ἐφονεύθησαν καὶ ἐπνίγησαν· μόνοι δεκαπέντε Σλαβούνοι, ὀχυρωθέντες ὥς ἔπρεπεν, ἐπολέμησαν, καὶ ἀβλαβεῖς μέχρι τέλους διέμειναν, χάρις εἰς τὸν ἐμπειροπόλεμον ἀρχηγόν των, τὸν μονόφθαλμον Ῥάδον. Ἡ τροπὴ αὕτη τῶν Ἑλλήνων συνέβη τὴν 12 αὐγούστου.

1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ.

Συνάθροισις Τουρκικῶν στρατευμάτων ἔξωθεν τοῦ Κουσταντα-
σίου καὶ παθήματα τῶν κατοίκων Χριστιανῶν τῆς πόλεως
ταύτης καὶ τῶν πέριξ.—Ἐκπλευσις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου
κατὰ τῆς Σάμου καὶ ἀποτυχούσα ἀπόβασις Τουρκικῶν στρα-
τευμάτων ἐπ' αὐτῆς τῆς νήσου.—Ἐμφανισμὸς τοῦ Ἑλληνι-
κοῦ στόλου ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ μικρᾶς Ἀσίας πορθμῷ,
καὶ ἐμπρησμὸς ἐννέα Τουρκικῶν πλοίων φορτηγῶν.—Ματαί-
ωσις τῆς Τουρκικῆς ἐκστρατείας.—Πόλεμος μεταξὺ Τουρ-
κίας καὶ Περσίας.

Αἱ τολμηραὶ ἀποβάσεις τῶν Σαμίων ἐπὶ τῶν ἀντι-
κρυνῶν παραλίῳ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, καὶ αἱ εἰς τὰ
ἐνδότερα μέρη τῆς εὐτυχεῖς ἐπιδρομαὶ τῶν ἡνάγκα-
σαν τὴν Πύλην νὰ κινήσῃ κατὰ τῆς νήσου ἐκείνης
δυνάμεις καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης· διότι
ἐκτὸς τῶν εἰς καθυπόταξιν τῆς ἄλλων αἰτιῶν, οἱ
Ἀσianoὶ Τοῦρκοι ἐδυσκολεύοντο νὰ ἐκστρατεύσω-
σιν εἰς τὰ ἀπώτερα μέρη τῆς Ἑλλάδος τὰ εἰς ἐπανά-
στασιν, ἃν δὲν ἀπηλλάτετο πρῶτον ὁ τόπος τῶν
τοῦ πρὸ τῶν θυρῶν δεινοῦ τούτου ἐχθροῦ, ὅστις
ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐγίνετο δεινότερος. Διὰ τοῦτον τὸν
σκοπὸν κατέβαιναν ἀντικρὺ τῆς Σάμου πολλὰ στρα-
τεύματα, καὶ ἀνεμένετο καὶ ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἀπριλίου ὁ Γεώργιος Λογο-
θέτης, ὁ μετονομασθεὶς ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως Λυ-

κοῦργος, ὅστις διέτριβε πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν ἐν Σμύρνῃ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του τὴν Σάμον. Ἀνθρωπος δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματίας, ἔχων γνῶσιν καὶ γραμμάτων καὶ πραγμάτων, ἐτέθη διὰ μιᾶς ὑπεράνω τῶν συμπατριωτῶν του, καὶ ἐνησχολήθη νὰ ὀργανίσῃ καὶ τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ στρατιωτικόν, ἐγκαταστήσας ἐν μὲν τοῖς χωρίοις ἐφόρους ἐπέχοντας καὶ τόπον εἰρηνοδικῶν, ἐν δὲ τῇ πρωτευούσῃ βουλὴν ἐξ ἀντιπροσώπων παντὸς χωρίου καὶ τρεῖς γενικοὺς ἐφόρους ἔχοντας καὶ τὰ καθήκοντα γενικοῦ δικαστηρίου· ὠργάνισε καὶ τέσσαρας χιλιαρχίας. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἐκπλήξῃ τὸν λαὸν καὶ διεγείρῃ καὶ ἄμιλλαν μεταξὺ τῶν φιλοτιμοτέρων Σαμίων διέταξεν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ φορῶσι σημεῖα διακριτικά, οἱ δὲ χιλίαρχοι χρυσᾶς ἐπωμίδας.

Ἐν τοσούτῳ συνήχθησαν κατὰ τὴν δοθεῖσαν διαταγὴν ἀντικρὺ τῆς Σάμου πάμπολλα στρατεύματα διὰ τὴν μελετωμένην ἐκστρατείαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἐλέζογλου, διοικητοῦ τῆς παραλίου πόλεως τοῦ Κουσσαντασίου καὶ τῶν περιχώρων της. Θέλουσα δὲ νὰ ἐξάψῃ ἡ Πύλη ἔτι μᾶλλον τὸν φανατισμὸν τῶν πιστῶν, καὶ νὰ ἐρεθίσῃ καὶ τὴν ἄπληστον πλεονεξίαν των καὶ τὴν αἰμοχαρῇ δίψαν των, ἐξέδωκεν, ὥς ἐλέγετο, καὶ προσταγὴν νὰ φονεύσωσιν ὅλους τοὺς ὑπεροκταετεῖς ἄρρένας τῆς Σάμου, καὶ νὰ Τουρκίσωσιν ὅλους τοὺς ἐντὸς αὐτῆς τῆς ἡλικίας, τὰς δὲ γυναῖκας ὅλας ν' ἀνδραποδίσωσιν· ἀλλ' ἐβράδυνε νὰ φανῇ ὁ εἰς μεταβίβασιν Τουρκικὸς στόλος· ὁ δὲ συναχθεὶς ἀχαλίνωτος ὄχλος ἔπραττεν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὰ πάνδεινα ὅπου συνηθροίσθη, ἂν καὶ τὰ ὑπέξούσια τῆς Πύλης ἐκεῖνα μέρη ἦσαν εὐπειθῇ καὶ ἀτάραχα.

Μεταξὺ δὲ τῶν συναχθέντων τούτων ὀπλοφόρων πέριξ τοῦ Κουσσαντασίου ἦσαν καὶ οἱ κακοῦργοι τῆς Σμύρνης οἱ μετὰ τὴν παῦσιν τῶν δεινῶν τῆς πόλεως

ἐκείνης ἐξωσθέντες ἐκείθεν. Οὗτοι εὐρόντες ὁμόφρονάς των καὶ τοὺς λοιποὺς ἐκεῖ συνελθόντας ἔπραξαν ἐν πρώτοις παντὸς εἶδους ἀνομήματα ἐν τοῖς ἔξω τοῦ Κουσαντασίου χωρίοις, σφάζοντες, ἀτιμάζοντες, λεηλατοῦντες καὶ βιάζοντες ὅλους νὰ θεωρῶσι τὴν φυγὴν σωτηρίαν των. Τὰ αὐτὰ κακὰ ἐπεθύμουν νὰ πράξωσι καὶ ἐν τῇ πόλει, καὶ ἐμβάντες εἰς αὐτὴν ὕβρισαν, ἔδειραν Χριστιανοὺς καὶ ἐφόνευσαν καὶ ἓνα. Ὁ Ἐλέζογλους, ἄνθρωπος φιλοδίκαιος καὶ δραστήριος, ἐπαίδευσεν ἀμέσως διὰ κεφαλικῆς ποινῆς τὸν φονέα· τὴν δικαίαν ταύτην πράξιν ἐθεώρησαν ὡς ἄδικον οἱ μισοῦντες τὴν δικαιοσύνην· διὰ τοῦτο ἡγέρθη γενικὸς γογγυσμὸς τῶν Ὀθωμανῶν κατ' αὐτοῦ. Οἱ δὲ δυστυχεῖς Χριστιανοί, πάσχοντες καθ' ἡμέραν καὶ βλέποντες ἀδύνατον νὰ λάβωσι παρὰ τοῦ καλοκαγάθου ἄλλ' ὅχι καὶ ἰσχυροῦ διοικητοῦ των τὴν ἀπαιτουμένην προστασίαν, ἄλλοι κατέφευγαν εἰς τὰς ὑπὸ Ἑλληνικὴν σημαίαν νήσους, καὶ ἄλλοι ἐκάθηντο ἐγκλειστοὶ ἐν ταῖς οἰκίαις των. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Τούρκοι ἦσαν τόσον ἡρεθισμένοι, καὶ οἱ Χριστιανοὶ τόσον ἐμφοβοὶ, ἐτόλμησέ τις τῶν Χριστιανῶν πεινῶν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας του εἰς εὗρεσιν τροφίμων· κατὰ κακὴν του τύχην ἀπήντησε τρεῖς Τούρκους· ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν ἀμέσως τὸν ἐπιστόλισεν ἀλλὰ δὲν τὸν ἐπῆρεν· ὁ δὲ Χριστιανὸς ἔπεσεν ἐπάνω του, τοῦ ἤρπασε τὴν ἄλλην πιστόλαν καὶ τὸν ἐσκότωσεν· οἱ δύο δὲ ἄλλοι Τούρκοι δειλιάσαντες ἔφυγαν· ἀλλὰ φεύγοντες ἐφώναζαν “οἱ ἄπιστοι σκοτοῦν τοὺς πιστοὺς”· ἀκουσθείσης τῆς φωνῆς ταύτης, φωνῆς ἱκανῆς νὰ φέρῃ τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς πόλεως, ἔσπασαν οἱ φιλάτακτοι τὰς θύρας τῶν οἰκῶν καὶ τῶν ἐργαστηρίων, ἤρπασαν πράγματα, ἐφόνευσαν ἀνηλεῶς ὅσους συνήντησαν, ἠνδραπόδισαν τὰς γυναῖκας, ἔβαλαν φωτίαν εἰς τὴν πόλιν καὶ μόλις ἔσωσαν μέρος αὐτῆς ἀπὸ τῆς πυρκαϊᾶς οἱ ἐν-

τόπιοι Τούρκοι. Ἡ δὲ Πύλη μαθοῦσα τὰ δυστυχήματα τῆς πόλεως ἐκείνης κατέκρινε τὸν φιλοδίκαιον Ἐλέζογλου ὡς ἐρεθίσαντα τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς καταδίκης τοῦ φονέως, καὶ τὸν μετέθεσεν εἰς τὴν Χίον.

Τὴν δὲ 3 ἰουλίου ὁ τηλέγραφος τῆς Σάμου ἐσήμανε τὸν ἐμφανισμὸν τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου πλέοντος πρὸς τὴν Σάμον καὶ συγκειμένου ἐκ πλοίων 36, ἐν οἷς 4 δίκροτα καὶ 6 φρεγάδαι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ὑποναύαρχου Καρᾶ-Ἀλῆ. Πλησιάσας ὁ στόλος οὗτος συνέλαβε πλοιάριον Σάμιον ἔχον τέσσαρας ναύτας, ἐξ ὧν ὁ ὑποναύαρχος ἐκράτησε τοὺς δύο, τὸν δὲ караβοκύρην καὶ τὸν ἄλλον ναύτην ἔστειλεν εἰς τὴν Σάμον προσκαλὼν διὰ γραμμάτων τοὺς προεστώτας νὰ ἔλθωσιν εἰς προσκύνησίν του, καὶ νὰ δεχθῶσιν ἀγὰν καὶ καδῆν, ἂν ᾔθελαν νὰ μὴ καταστραφῇ ὁ τόπος των· τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ στόλος ἐλλιμένισεν ἔμπροσθεν τῆς Χώρας. Ὁ Λαὸς τῆς Σάμου ἰδὼν κατὰ πρώτην φορὰν ἐχθρικὸν στόλον ἐνώπιόν του ἐδειλίασε, καὶ ἄλλοι μὲν ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη, ἄλλοι δὲ μετεβιβάσθησαν εἰς τὰς πλησιοχώρους νήσους πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου. Ἄλλ' αἱ Ἀρχαὶ τοῦ τόπου καὶ ὁ Λυκουῦργος ἔδειξαν ἄκραν ἀφοβίαν· κετέβασαν τὸ προοργανισθὲν στράτευμα εἰς τὸ παράλιον ἀντικρὺ τοῦ στόλου καὶ τὸ ἐτοίμασαν εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ, ἂν ἐπεχειρίζετο ἀπόβασιν.

Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν (4 ἰουλίου) ὁ στόλος παρετάχθη ἔμπροσθεν τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Σάμου καὶ ἐκανονοβόλει σφοδρῶς εἰς ἀπομάκρυνσιν τοῦ πρωτοπείρου στρατεύματος τῶν Σαμίων. Τὸ στράτευμα τοῦτο φοβηθὲν ἀπεμακρύνθη καὶ ἐκρύβη ὀπισθεν τῶν παρακειμένων οἰκιῶν, καὶ οἱ Τούρκοι, βλέποντες ὅτι οἱ ἐναντίοι των ἐγκατέλειψαν τὴν παραλίαν καὶ ἔγειναν ἄφαντοι, ἐκίνησαν πρὸς

τὴν ξηρὰν ἐπὶ τῶν λέμβων των· ἀλλ' ὁ Λυκοῦργος καὶ οἱ χιλίαρχοι Σταμάτης Γεωργιάδης, Μανουὴλ Μελαχρινὸς καὶ τινες ἄλλοι ἀξιωματικοί, μείναντες μόνοι ἐπὶ τῆς παραλίας, ἵθυναν τόσον εὐστόχως ἐναντίον τῶν λέμβων πέντε κανόνια, τὰ ὅποια εἶχαν ἐκεῖ στήσει, ὥστε ὅλαι σχεδὸν αἱ σφαῖραί των ἔπεσαν ἐντὸς αὐτῶν καὶ ἐπροξένησαν πολὺν φόνον. Οἱ ὀλίγοι οὗτοι πολεμισταὶ ἐδυνήθησαν δι' αὐτοῦ καὶ μόνοι τοῦ τρόπου νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν ἐχθρικὴν ἀπόβασιν, διότι ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ὑπώπτευνεν ὅτι τὸ φοβηθὲν καὶ ἀπομακρυνθὲν ἀπὸ τῆς παραλίας Ἑλληνικὸν στράτευμα παρεφύλαττε νὰ πέσῃ κατ' αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀποβάσεώς των. Ὁ δὲ παράλογος οὗτος φόβος τῶν Τούρκων ἐνεθάρρυνε τὸ παραμερῆσαν στράτευμα τῶν Σαμίων νὰ ἐπανέλθῃ ὅπου ἦσαν οἱ ἀρχηγοί του, καὶ νὰ μείνῃ ἐκεῖ ἄφοβον, ἂν καὶ ἀκαταπαύστως πλὴν ἀβλαβῶς κανονοβολούμενον ὑπὸ τοῦ στόλου ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ἀκόλουθον νύκτα. Τὴν δὲ ἐφεξῆς ἡμέραν ἀπέβησαν ἕως 300 Τούρκοι κατὰ τὴν ἀγίαν Παρασκευήν, ὅπου ἦσαν ἕξ ὀκτὼ Ἕλληνες μόνοι εἰς παρατήρησιν μᾶλλον ἢ φύλαξιν, διότι δὲν ὑπώπτευν ἀπόβασιν εἰς ἐκείνο τὸ μέρος. Ἀλλ' ὁ χιλίαρχος Σταμάτης Γεωργιάδης μαθὼν τὴν ἀπόβασιν ταύτην παρέλαβεν ὅσους ἤρε προθύμους, ὥρμησε πρῶτος αὐτὸς μετὰ τῶν ὀλίγων ἀκολουθῶν του, καὶ κατόπιν αὐτοῦ ὥρμησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι κατὰ τῶν ἀποβάντων ἐχθρῶν τόσον μανικοὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ των, ὥστε οὐδένα σχεδὸν ἐχθρὸν ἀφήκαν ζῶντα· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐπλησίασαν εἰς τὸ ἴδιον παράλιον 40 περίπου λέμβοι φέρονσαι ἄλλους στρατιώτας, τοὺς ὁποίους τόσον εὐστόχως καὶ τόσον σφοδρῶς ἐτουφέκισαν καὶ αὐτοὺς οἱ περὶ τὸν Γεωργιάδην, ὥστε τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ποδίσωσι. Τότε ὁ τρισβάρβαρος καὶ ἀνανδρος Καρᾶ-Ἀλῆς πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἐχθρῶν του

ἐπίσσωσε τοὺς δύο δυστυχεῖς καὶ ἀθώους ναύτας τοῦ συλληφθέντος Σαμίου πλοιαρίου, τοὺς ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος του κατακέφαλα, καὶ τοὺς ἔκαυσε κατέναντι τῶν συγγενῶν καὶ συμπατριωτῶν αὐτῶν εἰς αἰώνιον στίγμα τῆς βδελυρᾶς μνήμης του. Μετὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην ἔστειλεν ἄντικρυς 9 φορτηγὰ πλοῖα ἐπὶ μεταφορᾷ νέων στρατευμάτων. Τὴν 6, 7 καὶ 8, ὁ στόλος διέμεινεν ἄπρακτος ἔμπροσθεν τῆς Σάμου ἀναμένων τὸν ἀνάπλου τῶν φορτηγῶν πλοίων του.

Ἐν τοσούτῳ ἡ εἰδήσις τῆς ἐξόδου τοῦ στόλου τούτου ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, καὶ τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν ἐξέπλευσαν τὴν 4 ἰουλίου καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ψαριανῶν· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα 90. Δὲν ἤξευραν κατ' ἀρχὰς ποῦ ἔπλεεν ὁ ἐχθρικός στόλος· ἀλλ' ἔμαθαν μετ' ὀλίγον ὅτι διέπλευσε τὸ στενὸν τῆς Χίου κατευθυνόμενος εἰς τὰ ἀντικρὺ τῆς Σάμου παράλια ἐπὶ μεταφορᾷ στρατευμάτων εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην. Τὴν 8 ἰουλίου τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα πλείοντα ἐν τῷ μεταξὺ Σάμου καὶ μικρᾶς Ἀσίας πορθμῷ εἶδαν ὑπὸ τὸ Τσιαγκλί τὰ ἐννέα φορτηγὰ, ἐφ' ὧν ἐπεβιβάζοντο τὰ στρατεύματα, καὶ ἔπλευσάν τινα ἐξ αὐτῶν πρὸς τὴν παραλίαν ἐκείνην. Ἰδόντες οἱ ἐν τοῖς πλοίοις Τούρκοι τὰ Ἑλληνικὰ ἐρχόμενα ἀπέβησαν ἐν τῷ ἅμα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὅπου ἦτο μέγα πλήθος Τούρκων ἐτοίμων νὰ μεταβιβασθῶσιν εἰς τὴν Σάμον, καὶ ἤρχισαν ἐκεῖθεν νὰ τουφεκίζωσιν. Οἱ Ἕλληνες ἔκαυσαν τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐνώπιον τοῦ συρρέουσantos ἐπὶ τῆς παραλίας ἐχθρικοῦ πλήθους καὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου θεωροῦντος αὐτὰ καιόμενα τόσον πλησίον του καὶ μὴ τολμῶντος νὰ κινηθῇ· καὶ τὰ μὲν πλήθη διεσκορπίσθησαν ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἐμπρησμοῦ, ὁ δὲ στόλος ἀπεμακρύνθη, καὶ τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη ἡ μεγάλη ἐκείνη ἐχθρική ἐκστρατεία, καθ' ἣν ἡ Πύλη, ἐν ᾗ ἐβουλήθη νὰ παιδεύσῃ τοὺς ἀποστάτας τῆς Σάμου,

κατέστρεψεν αὐτ' ἐκείνων τοὺς ἐν Κουσαντασίῳ καὶ τοὺς ἐν τοῖς πέριξ ἡσυχούς ὑπηκόους της.

Οἱ δὲ Ἕλληνες, αὐτόπται τοῦ θαύματος τῶν πυρπολικῶν ἐπὶ τῆς τελευταίας ναυτικῆς τῶν ἐκστρατείας, ἐτοίμασαν τέσσαρα καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης. Τὴν 11 ἰουλίου ἀπηντήθησαν οἱ δύο στόλοι ἐντὸς τοῦ μεταξὺ Βουδρουμίου καὶ τῆς Κῶς πορθμοῦ ἀλλὰ δὲν ἐνανμάχισαν. Ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ εὐρέθησαν καὶ τὴν ἐπαύριον τὸ πρῶν ἐν ἄκρᾳ νηνεμία· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐφύσησεν ἄνεμος σφοδρὸς καὶ ὁ Ἕλληνικὸς στόλος εὐρέθη ὑπὸ ἄνεμος τοῦ Τουρκικοῦ. Ἡ θέσις του ἦτο κινδυνώδης, ἐφοβήθη καὶ ἔσπευσε νὰ ἐκπλεύσῃ. Ὁ δὲ Τουρκικὸς οὐριοδρομῶν ἔπλεε κατεπάνω του, καὶ βλέπων αὐτὸν φεύγοντα ἔλαβε θάρρος καὶ τὸν ἐπλησίασε. Τὰ εὐτελέστερα ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων καὶ τὰ βραδυπλοώτερα ἦσαν πάντοτε τὰ πυρπολικά ὡς προκαταδεδικασμένα εἰς φθοράν· διὰ τοῦτο τὰ τέσσαρα πυρπολικά τῶν Ἑλλήνων ἀπελήφθησαν, καὶ ἐπειδὴ ἐκινδύνευαν νὰ πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πλησιάζοντος ἐχθροῦ, ἔβαλαν εἰς αὐτὰ φωτίαν οἱ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφόλκιά των διεσώθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς ἐπὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πλοίων· καὶ τὰ μὲν τρία τῶν πυρπολικῶν τούτων ἐκάησαν, τὸ δὲ τέταρτον ἐκυριεύθη πρὶν ἀνάψῃ· κατεδίωξε δὲ καὶ ὁ Τουρκικὸς στόλος τὸν Ἑλληνικόν. Τὴν δὲ ἀκόλουθον νύκτα ἐπῆλθε τρικυμία καὶ διεσκορπίσθη ὁ Ἑλληνικὸς· καὶ μέρος μὲν αὐτοῦ ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὴν Κάλυμνον, μέρος δὲ ὑπὸ τὴν Λέρον καὶ Σάμον· ὁ δὲ Τουρκικὸς ἠγκυροβόλησεν ὅλος ὑπὸ τὴν Κῶν ὅπου συνηνωθήσαν μία φρεγάδα καὶ 13 μικρότερα πλοῖα πολεμικὰ τοῦ Μεχμέτ· Ἀλλ' ὑπὸ τὸν Ἰσμαῆλ-Γιβραλτάρην ἔχοντα καὶ ἕως 800 Ἀλβανούς εἰς ἀπόβασιν. Ἐκτοτε διεχωρίσθησαν οἱ δύο στόλοι· καὶ ὁ μὲν Τουρκοαιγυπτιακὸς ἔπλευσε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον,

ὁ δὲ Ἑλληνικὸς συνήχθη ὅλος εἰς τὴν Σάμον, καὶ τὴν 22 ἡγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸ Γιαλὶ ὅπου ἦλθαν ἐξ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν τινὲς τῶν προκρίτων ἵνα θεωρήσωσιν τινὰς ὑποθέσεις τοῦ στόλου, καὶ πείσωσι τοὺς θέλοντας νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς νήσους των ναῦτας εἰς τὸ νὰ παρατείνωσιν ἀκόμη τὴν ἐκστρατείαν των. Ἐν ᾧ δὲ διέμενεν ἐκεῖ ὁ στόλος, ἦλθεν ἀπροσδοκῆτως ὁ μακαριώτατος πατριάρχης τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀποδημήσας ἐκείθεν ἐξ αἰτίας τῶν ταραχῶν ἐπὶ σκοπῶ νὰ ἡσυχάσῃ ἐν τῇ πατρίδι του τῇ Πάτμῳ. Ὁ ἐμφανισμὸς ἐν μέσῳ τοῦ χριστιανικοῦ στόλου ἑνὸς τῶν κορυφαίων τοῦ κλήρου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐπροξένησε πολλὴν χαράν, καὶ οἱ εὐλαβεῖς ναῦται ἔτρεξαν ὅλοι νὰ φιλήσωσι τὴν δεξιάν του καὶ νὰ λάβωσι τὴν εὐλογίαν του. Ὁ ἱερὸς οὗτος ἀνὴρ ἔμεινεν ἐκεῖ τινὰς ἡμέρας ἀγιάζων, νουθετῶν καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς στρατιώτας τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος εἰς τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν αἱ παραμοναὶ τῆς νηστείας τοῦ δεκαπενταυγούστου, ἐσυγχώρησε νὰ καταλύσωσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι Χριστιανοὶ καὶ αὐτὴν καὶ ὅλας τὰς ἄλλας σαρακοστὰς διαρκούντος τοῦ ἐθνικοῦ πολέμου. Τὴν 9 αὐγούστου ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐπανέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια.

Τὰ δὲ κακά, τὰ ὅποια ἀδίκως καὶ παραλόγως ὑπέφεραν οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι Χριστιανοὶ τοῦ Κουσαντασίου καὶ τῶν περιχώρων, ἠνάγκασαν μετὰ ταῦτα τοὺς πάσχοντας καθ' ἡμέραν Χριστιανοὺς τοὺς κατοικούντας τὰ χωρία Δωμάτια, Τσακλῆ, Ἀνίκιοι, Κελεμπέση καὶ Γέροντα, νὰ ζητήσωσι καταφύγιον εἰς τὰς ἐλευθέρους πλησιοχώρους των νήσους· τούτου χάριν συνενοήθησαν μετὰ τῶν γειτόνων των Σαμίων ἀποβάντων ἐπὶ τῆς ἀντικρὺ παραλίας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἐπὶ τῆς νήσου των μετοικήσεως αὐτῶν· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπῆγαν εἰς τὰ Δωμάτια, κωμόπολιν κειμένην δύο ὥρας μακρὰν τῆς θαλάσσης, διε-

σκόρπισαν τὴν διαμένουσάν ἐκεῖ Τουρκικὴν φρουράν, διέβησαν ἐκεῖθεν εἰς τὰ λοιπὰ χωρία ἀπέχοντα τὸ ἐν τοῦ ἄλλου 5 ἕως 8 ὥρας, καὶ οὕτω μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Σάμον ἀβλαβεῖς ὀκτακόσκιαι οἰκογένειαι, καὶ πολλοὶ τῶν οἰκογενειῶν τούτων ὄντες γεωργοὶ κατετάχθησαν ἐν τῷ στρατῷ τῶν Σαμίων, ὁ ὁποῖος ἐξ αὐτῆς τῆς αἰτίας αὐξηθεὶς εἰς τετρακισχιλίους διεχέετο εἰς τὰ ἀντικρὺ παράλια, ἐπάτει χωρία κατοικούμενα ὑπὸ Τούρκων, τὰ ἐλαφυραγώγει, καὶ μετέφερεν ἐπὶ τῆς νήσου τὰ θρέμματά των. Διὰ τὰς συχνὰς δὲ ταύτας καὶ καταστρεπτικὰς τῶν Σαμίων ἐπιδρομὰς οἱ Τούρκοι ἀφῆκαν τὰ παράλια χωρία των ἔρημα, καὶ ἀπεμακρύνθησαν χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, ὥστε δὲν ἔμειναν ἐπὶ τῶν παραλίων ἐκείνων Τούρκοι εἰμὴ ἐντὸς τοῦ Κουσαντασίου ὡς ἔχοντος δυνατόν φρούριον.

Κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν συνέβησαν ταραχαὶ ἐντὸς τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, κινήθέντων τῶν Βεχαβητῶν κατὰ τῶν πόλεων Μεδίνης καὶ Μέκκας, καὶ λαβόντων τὰ ὄπλα τῶν Δρούζων καὶ τῶν Μαρονιτῶν. Αἱ ταραχαὶ αὗται μετ' ὀλίγον καθησύχασαν, ἀλλ' ἐξερράγη μεταξὺ Τουρκίας καὶ Περσίας πόλεμος τὸ θέρος τοῦτο, καὶ Περσικὰ στρατεύματα ἐπάτησαν τὰ Τουρκικὰ χώματα· ἀλλ' ἐπειδὴ μικρὰ ἦτον ἡ δύναμις αὕτη, μικρὰν ἐκίνησε καὶ ἡ Πύλη πρὸς τὰ καταπατηθέντα ὅριά της, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὀλίγην ἠῦρεν ἡ Ἑλλὰς ἀνακούφισιν.

1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας.—Ἀναχώρησις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου.

Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐφαίνετο ἀντιφατικὴ πρὸς ἑαυτήν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὡς μέλος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας κατέκρινε παρρησίᾳ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, διότι καθ' οὓς συνέδεσε πολιτικοὺς δεσμοὺς ὥφειλε νὰ κατατρέχῃ πᾶν κίνημα λαοῦ τείνον ἐἰς ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν οὗτος, καίτοι ἀποδοκιμαζόμενος, ὥφέλει τὰ μέγιστα τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας ἀνέκαθεν προθεμένην, παρὰ τὴν πολιτικὴν τῶν ἄλλων αὐλῶν, τὴν διὰ παντὸς τρόπον ἐξασθένωσιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους. Εἶχε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ συνθήκας μετὰ τῆς Πύλης τὰς ὁποίας αὕτη παρέβη, καὶ ἐκείνος ἐδύνατο δικαίως ὡς παραβάτιδα νὰ τὴν τιμωρήσῃ. Δὲν ἐμποδίζετο δὲ οὐδ' ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ 1814 καὶ 1815, μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν συνομολογηθέντων, διότι ἡ Τουρκία οὔτε συμπαρελαμβάνετο οὔτε καὶ ἐμνημονεύετο· ἀλλ' ἡ τιμωρία αὕτη ἀντέβαινε πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν τὴν ἐν Λαῦβάχῃ κηρυχθεῖσαν, καὶ ἐντεῦθεν προήρχετο ἢ κατ' ἐπιφάνειαν ἀντίφασις τῆς Ῥωσσικῆς πολιτικῆς. Ἡ παρατήρησις αὕτη εἶναι προσοχῆς ἄξια, διότι αὕτη καὶ μόνη θὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὴν ῥοπὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου σήμερον εἰς τὴν εἰρήνην καὶ αὐριον εἰς τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ὑπερεπεθύμει ὅλος ὁ λαός του. “Μεταξὺ ὅλων τῶν Ῥώσσω, “ἐλεγεν ὁ Ἀλέξανδρος, εἶμαι ὁ μόνος ὁ μὴ ἀσπαζόμενος τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.” Δὲν ᾔθελε τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, διότι τὸν ἐθεώρει θρίαμ-

βον ἐπαναστατικῶν κινημάτων, τὰ ὅποια κατεδίωκεν· ἀλλὰ δὲν ἤθελε καὶ τὴν καταστροφὴν του, διότι τὴν ἐθεώρει καταστροφὴν ἐνὸς λαοῦ μεθ' οὗ οὐράνιοι δεσμοὶ τὸν συνέδεαν. Συνέτρεξε δὲ ὅχι ὀλίγον εἰς τὸ νὰ περιπλέξῃ ἔτι μᾶλλον τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας καὶ ἡ σφοδρὰ καὶ ὅχι ἄλογος ὥς ἐκ τῶν φαινομένων ὑποψία τὴν ὁποίαν συνέλαβεν ἡ Πύλη περὶ τῆς ἐνοχῆς τῆς Ῥωσικῆς Αὐλῆς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ Πύλη ἤξευρεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέβλεπαν πάντοτε εἰς τὴν Ῥωσσίαν πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ· ὅτι ἔλαβαν τὰ ὅπλα ἐπὶ τῶν Ῥωσικῶν πολέμων κατ' αὐτῆς· ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ προστατεύῃ ὅσον καὶ ὅπως ἐδύνατο τοὺς Ἕλληνας· ὅτι ἡ ἐπαναστατικὴ Ἑταιρία ἔλαβε τὸ εἶναι ἐντὸς τῆς Ῥωσσίας· ὅτι ὁ πρῶτος ἐπαναστάτης Ὑψηλάντης, ὑπὸ τῆς αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ἐκήρυξεν ὅτι ἐκινήθη ὑπὸ τὴν Ῥωσικὴν προστασίαν· ὅτι ἐπ' αὐτῇ τῇ ἐλπίδι ἐκάλει εἰς ἀποστασίαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα· ὅτι ὁ Μιχαὴλ Σοῦτσος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἠῦραν ἄσυλον ἐπὶ τῆς φυγῆς των καὶ περιποίησιν ἐν τῇ Ῥωσικῇ γῇ· ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὅτι ἐπὶ μόνῃ τῇ συμπράξει τῆς Ῥωσσίας στηριζόμενοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἤρχισαν καὶ διετήρουν τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνά των. Ὅλα ταῦτα ἦσαν βεβαίως ἱκανὰ νὰ κλείσωσι τὰ ὄτα τῆς Πύλης πρὸς τὰς εἰλικρινεῖς καὶ εἰρηνικὰς διαβεβαιώσεις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικῆς πρεσβείας, καὶ νὰ φέρωσι καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις εἰς δισταγμόν.

Διπλοῦν χαρακτῆρα, πολιτικὸν καὶ θρησκευτικόν, εἶχεν ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πόλεμος· καὶ ὥς πρὸς μὲν τὸν πολιτικὸν ἡ Πύλη ἐδύνατο βεβαίως νὰ ἐνεργῇ κατὰ τὴν πλήρη κυριαρχίαν της, καὶ τόσον ἀνεξαρτήτως τῆς Ῥωσσίας, ὅσον καὶ πάσης ἄλλης δυνάμεως· ἀλλ' ὥς πρὸς τὸν θρησκευτικὸν δὲν ἐδύνατο νὰ ἐνεργῇ ὅπως ἤθελε, διότι κατὰ τὴν μεταξὺ

αὐτῆς καὶ τῆς Ῥωσσίας ἐν Καϊναρτσίφ συνθήκην τῆς 10 ἰουλίου 1774 ἡ Πύλη ὑπεχρεοῦτο νὰ προστατεύῃ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς ὁθεν αἱ μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου ἀνόμου καὶ ἐπονειδίστου καταδιώξεις τοῦ Χριστιανικοῦ κλήρου, αἱ βεβηλώσεις, αἱ γυμνώσεις καὶ οἱ κατεδαφισμοὶ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ οἱ ἐν ταῖς τριόδοις τῆς ἰδίας βασιλευούσης ἐμπαιγμοὶ τῶν ἀγίων εἰκόνων καὶ θεατρисμοὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων ἦσαν φανεραὶ παραβάσεις τῆς συνθήκης, καὶ διὰ τὰς παραβάσεις ταύτας ἡ Πύλη ἦτον ὑπόλογος πρὸς τὴν Ῥωσσίαν (α).

Ἀλλὰ, ἂν ἡ Πύλη δὲν εἶχε πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ὑποχρεώσεις πολιτικὰς ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, εἶχε τοιαύτας διὰ συνθηκῶν ὡς πρὸς τὰς δύο Ἡγεμονείας, καὶ κατ' αὐτὰς ὥφειλε ν' ἀκούῃ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φωνὴν τῆς Ῥωσσίας (β).

Ὅτε ἐξερράγη ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις ἡ ἐπανάστασις, ὁ Ἀλέξανδρος συνέτεινε μεγάλως εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τὰς Ἡγεμονείας ἐκεῖνας εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Πύλης· διότι καὶ τὸν Ὑψηλάντην ἐπαίδευσε, καὶ τὰς προκηρύξεις του ὡς ψευδεῖς ἐστηλήτευσεν, καὶ τὴν Πύλην ἐλευθέραν ἀφῆκε νὰ στείλῃ εἰς αὐτὰς τὰ στρατεύματά της. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ πόλεμος ἔπαυσεν ὀλοτελῶς, ἡ Ῥωσσία ἀπῆτει τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν τῶν Ἡγεμονειῶν ἐκείνων ὡς καὶ πρότερον, καὶ τὴν κένωσιν τῶν ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, ἐξ ὧν, καθὼς ἄλλοτε ἐδιηγῆθημεν, εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις πόσα κακὰ ὑπέφερεν ὁ τόπος ἐκεῖνος (γ)· ἀλλ' οὐδεμίαν ἀκρόασιν ἔδιδεν ὁ Σουλτάνος. Ἐκτὸς τῶν μεγάλων τούτων αἰτιῶν ἡ Πύλη ἔδωκε καὶ ἄλλας αἰτίας διενέξεων.

Κατὰ διαταγὴν τῆς ἀπηγορεύετο, ὡς προεῖρηται, ὅποιασδήποτε σημαίας πλοῖον νὰ δέχεται τοὺς ἐπιχειροῦντας ἄνευ ἀδείας τῆς νὰ διαφύγῃ τὰς μαιφόνους καὶ ἀτιμωτικὰς χεῖράς της, καὶ ἐπέθεσε καὶ

ποινήν τὴν δήμευσιν παντὸς πλοίου, τοῦ ὁποίου ὁ διοικητὴς ἀπεδεικνύετο παρήκοος τῆς διαταγῆς τῆς ἀπήτησε δὲ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς νηοψίας, εἰς σύλληψιν τῶν κρυπτομένων ὑπηκόων τῆς, ἔγκλημα θανάτου θεωροῦσα τὴν ἀπλὴν φυγὴν των καὶ ἐγκληματίας καὶ αὐτὰς τὰς γυναῖκας. Εἶπαμεν ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ὅλων τῶν Δυνάμεων ὄχι μόνον συγκατετέθησαν, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἐξέδωκαν ἐγκυκλίων πρὸς τοὺς καθ' ὅλην τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν προξένους των συνέτρεξαν εἰς τὰς ὁρέξεις τῆς Πύλης. Μόνος ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας Στρογονόφης δὲν ἤσχυνε διὰ τῆς συγκαταθέσεώς του τὴν αὐλήν του. Ἀλλ' ἡ Πύλη εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη τὴν ἀντίρρησην καὶ τὰς διαμαρτυρήσεις αὐτοῦ, καὶ ἐπάτησεν ὅλας ἀνεξαιρέτως καὶ ἀνεξέτακτως τὰς σημαίας. Συνέβη δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ὁ ἐν Βουκορεστίῳ τραπεζίτης Σακεκλάριος νὰ διατάξῃ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐμμανουὴλ Δανέζη νὰ πληρώσῃ τῷ νεοδιορισθέντι ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας καὶ εἰσέτι διατρίβοντι ἐν Κωνσταντινουπόλει Σκαρλάτῳ Καλλιμάχῃ ποσότητά τινα χρημάτων· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγραψε πάλιν ὁ ἴδιος, ἐξ αἰτίας ἴσως τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἡγεμονείας, νὰ μὴ πληρώσῃ. Ἐπ' αὐτῇ τῇ δευτέρᾳ παραγγελίᾳ ὁ Δανέζης ἀπειποιήθη τὴν πληρωμὴν τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα ἐμελλε νὰ ἔμβωσιν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Πύλης. Ἄν καὶ πάντοτε ὁ στέλλων συναλλαγματικὴν εἶναι ὑπόλογος καὶ ὄχι ποτὲ ὁ ἀποδέκτης, ἡ Πύλη ἀπῆτει τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς παρὰ τοῦ Δανέζη, καὶ ὁ Δανέζης φοβηθεὶς ἐκρύβη. Ὁ Δανέζης ἦτο τραπεζίτης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικῆς πρεσβείας, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐλογίζετο ὑπὸ τὴν Ῥωσικὴν προστασίαν· ἀλλ' ἦτο γέννημα τῆς Κρήτης, καὶ ὡς τοιοῦτος ἦτο ραγιάς. Οἱ ἐν ὑπηρεσίᾳ πρεσβείας τινὸς ραγιάδες ἦσαν ἄλλοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἰδίας πρε-

σβείας, ἀλλὰ τὰ προνόμια ταῦτα εἶχαν πρό τινος καιροῦ καταργηθῇ· ὥστε ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας δὲν ἐδύνατο νὰ προστατεύσῃ δικαιοματικῶς τὸν τραπεζίτην του, καὶ διὰ τοῦτο ὁ συνετὸς Δανέζης ἐκρύβη. Ἀλλ' ἡ Πύλη συνέλαβε καὶ πολιτικὰς ὑποψίας κατ' αὐτοῦ, τὸν ἐθεώρει ὡς συνωμότην καὶ ὡς διαβιβάζοντα χρήματα εἰς τοὺς ἀποστάτας· καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὰς πρὸς τὴν Ῥωστικὴν πρεσβείαν, τὴν ὁποίαν πάντοτε ὑπώπτευε, τραπεζικὰς του σχέσεις, ἐφαντάζετο ὅτι δι' αὐτοῦ ὑπεστήριζεν ἡ Ῥωσσία τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα χρηματικῶς. Δι' αὐτὰς τὰς πολιτικὰς καὶ σφαλερὰς ὑποψίας μᾶλλον ἢ διὰ τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς συναλλαγματικῆς ἐξήτει ἡ Πύλη νὰ πιάσῃ τὸν Δανέζην. Ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας πεποιθὼς ἐπὶ τῇ ἰσχύει του ἔπεισε τὸν Δανέζην, κρυπτόμενον πάντοτε, νὰ φανερωθῇ ἀφόβως, ὑποσχόμενος αὐτῷ τὴν θερμὴν ὑπεράσπισίν του. Τὴν 20 ἀπριλίου ὁ Δανέζης ὑπῆγεν αὐτόκλητος εἰς τὴν Πύλην συνωδευμένος ὑπὸ τοῦ διερμηνέως τῆς πρεσβείας· ἀλλ' ἐναντίον τῶν προσδοκιῶν τοῦ πρέσβεως ἐκρατήθη καὶ ἐφυλακίσθη. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἀπῆτησε τὴν ἀπόλυσίν του ὁ πρέσβυς ὡς ὑπηκόου Ῥώσσου καὶ ὡς τραπεζίτου του· ἀλλ' ὁ ρεῖζ-ἐφέντης ἀπερρίψε τὴν ἀπαίτησίν του ἀποτόμως, εἰπὼν ὅτι ὁ Δανέζης ἦτο ραγιαῖς. Ἐστάλη τότε πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην ὁ σύμβουλος τῆς πρεσβείας Δασκῶφης συνωδευμένος καὶ ὑπὸ δύο διερμηνέων τῆς αὐτῆς πρεσβείας. Ὁ ρεῖζ-ἐφέντης τὸν ἀφῆκεν ἔξω πολλὴν ὥραν· καὶ ἀφοῦ τὸν ἐδέχθη, τῷ εἶπεν ὅτι ὁ Δανέζης ἦτο ραγιαῖς καὶ δὲν ἀπελύετο. Ὁ Δασκῶφης παρηγγέλθη νὰ μὴν ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πρεσβείαν ἄνευ τοῦ Δανέζης· διὰ τοῦτο ἔμεινε παρὰ τῷ ρεῖζ-ἐφέντῃ καὶ ἀπέστειλεν ἓνα τῶν σὺν αὐτῷ εἰδοποιῶν τὸν πρέσβυν περὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀποστολῆς του. Ὁργισθεὶς ὁ πρέσβυς ὑπῆγεν ὁ ἴδιος

πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην αὐθημερόν, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ κατορθώσῃ παρ' αὐτῷ τὸ ποθούμενον ἐπεσκέφθη τὸν μέγαν βεζίρην· ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῷ ἀπέτυχεν ἐπίσης καὶ ἤκουσεν ὅτι ἡ Πύλη ἐθεώρει τὸν Δανέζην ὄχι μόνον ραγιάν ἀλλὰ καὶ ἔνοχον ἐσχάτης προδοσίας, καὶ ὅτι εἶχε καὶ ἀποδείξει τῆς ἐνοχῆς του, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔφερεν ἀπόδειξιν. Ὁ πρέσβυς, βλέπων ὅτι ὁ Δανέζης πεποισθὼς ἐπὶ τοῖς ἐνθαρρυντικοῖς λόγοις του ἐκινδύνευε, κατήντησε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπόλυσίν του ὡς προσωπικὴν χάριν· ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν εἰσηκούσθη· ἐζήτησε τότε νὰ διαβιβάσῃ ὁ βεζίρης ἀναφορὰν τοῦ πρὸς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον περὶ τούτου, ἀλλ' οὔτε τὴν ἀναφορὰν τοῦ ὁ βεζίρης ἐδέχθη, καὶ ὁ πρέσβυς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν κατοικίαν του ἄπρακτος καὶ βαρύμηνις. Τὴν 22 ἀπριλίου, ὃ ἐστὶ τὴν ἐπαύριον, ἐπανελάβε τὰ αὐτὰ διὰ τοῦ διερμηνέως τοῦ Φοντώνη πρὸς τὸν ρεῖζ-ἐφέντην, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ δεχθῇ οὗτος τὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀναφορὰν του· ἀλλ' οὔτε καὶ παρὰ τοῦ ρεῖζ-ἐφέντη εἰσηκούσθη. Τότε ὁ Φοντώνης ἐστάθη εἰς τὴν ὁδὸν ὅθεν ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Σουλτάνος ἐπανερχόμενος ἀπὸ τοῦ ζαμίου ὅπου προσηύχετο· καὶ ἐνῶ διήρχετο, ὕψωσε τὴν ἀναφορὰν ὡς ποταπὸς ραγιάς, καὶ παρὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς αὐλῆς του ἐφώναξε τουρκιστί, “Ἀναφορὰ τοῦ ἐκτάκτου πρέσβεως καὶ πληρεξουσίου ὑπουργοῦ τοῦ μεγαλειοτάτου Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν πρὸς τὸν μεγαλειότατον Σουλτάνον Μαχμούτην.” Δὺς ἐπανελάβε τοὺς λόγους τούτους χωρὶς νὰ κινήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ Σουλτάνου· τὴν δὲ τρίτην φορὰν ὁ Σουλτάνος ἔρριψεν ἐπ' αὐτὸν βλοσυρὸν βλέμμα, ἐπρόσταξε νὰ λάβωσι τὴν ἀναφορὰν του, καὶ ἀπέρριψε καὶ ὁ ἴδιος ἐγγράφως τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν ἐν

αὐτῇ αἰτησὶν του, ὥστε εἰς μάτην ἐξώκειλεν ἡ πρεσβεία εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην (δ).

Ἐδόθη δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ἄλλη αἰτία διενέξεων σοβαροτέρα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος, ὡς ἀφορῶσα τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς μαύρης θαλάσσης. Ἡ Πύλη ἐπὶ λόγῳ σιτοδεΐας ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐξ αἰτίας τῶν ἐπικρατουσῶν ταραχῶν ἐν Βλαχομολδανία ὅθεν ἐστέλλετο τακτικῶς μεγάλη ποσότης σίτου ἐκράτησεν ὅλα τὰ ὑπὸ Ῥωσικὴν σημαίαν διαπλέοντα ἀπὸ τῆς μαύρης εἰς τὴν ἄσπρην θάλασσαν σιτοφόρα πλοῖα, καὶ πολλὰ αὐτῶν ἐξεφόρτωσε παρὰ γνώμην τῶν πλοιάρχων, καὶ ὥρισεν ἡ ἰδία καὶ τὴν τιμὴν τῶν φορτίων των ὅπως ἤθελεν. Ἡ ἀνθαιρεσία αὕτη ἦτο φανερά παράβασις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπογραφείσης τὴν 10 ἰουνίου τοῦ 1783 ἐμπορικῆς συνθήκης, κατὰ τὴν ὁποίαν (ε) ὥφειλεν ἡ Πύλη νὰ δίδῃ τὰ ἀναγκαῖα φερμάνια εἰς ἐλευθέραν ἐκπλευσιν καὶ εἰς ἐλευθέραν σιταγωγίαν· ἀπηγορεύετο δὲ ῥητῶς ἡ διὰ βίας ἐπὶ τοῦ διαπλου ἀποβίβασις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ ἄλλου τῶν φορτίων τῶν τοιούτων πλοίων. Ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ ὁ πρέσβυς κατέκρινε τὴν πρᾶξιν ὡς ἀνθαίρετον καὶ παράσπονδον, διεμαρτυρήθη, καὶ ἐκήρυξε τὴν Πύλην ὑπεύθυνον πρὸς τὸν αὐτοκράτορά του, καὶ ὑπόλογον πρὸς τοὺς ζημιουμένους ἐμπόρους. Ἀλλ' αὕτη τόσον κατεφρόνησε τὰς ἀπειλάς του, ὥστε οὔτε ἀπαντήσεως τὸν ἠξίωσεν. Ἄν τῷ ὄντι ἡ Πύλη ἐφοβεῖτο σιτοδεΐαν, ἐδύνατο βεβαίως νὰ κρατῇ εἰς χρῆσιν τῆς καὶ ἄκοντος τοῦ πρέσβεως τὰς μετακομιζόμενας ὑπὸ ξένας σημαίας τροφάς· ἀλλ' ὥφειλε τότε ν' ἀποζημιοῖ ἐντελῶς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς πλοιάρχους, καὶ ὅχι νὰ ὀρίζῃ ἡ ἰδία ἀνθαίρετως τὰς τιμὰς· ἀλλ' ἡ Πύλη δὲν εἶχε, καθὼς ἐφάνη, τόσῃν χρειᾷν τροφῶν, ὅσῃν εἶχεν ἐπιθυμίαν, καθὼς ἐπρο-

δόθη ἡ ἰδία, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μετακόμισίν των εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας τόπους (στ).

Ἐντοσούτω ὁ πρέσβυς Στρογονώφης προείδεν, ὅτι ὄχι μόνον αἱ πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις του ἔμελλαν νὰ παύσωσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ βιασθῇ αἰφνης ν' ἀναχωρήσῃ, διότι παρεβαίνοντο αἱ συνθήκαι, ὑβρίζετο ἡ σημαία τοῦ αὐτοκράτορός του, καὶ ἐκινδύνευε καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ του ὑπὸ τοῦ μανιώδους καὶ φανατικοῦ ὄχλου, εἰς συστολὴν τοῦ ὁποίου ἡ ἰδία Πύλη ἠναγκάσθη κατ' αἰτησιν αὐτοῦ νὰ στείλῃ ἓνα ἄλλον λόχον γενιτσάρων πρὸς φρούρησιν τοῦ παλατίου του. Διὰ τὰ περιστατικὰ δὲ ταῦτα μετέφερεν ὁ Στρογονώφης εἰς Μπουγιουκντερέν, ὅπου διέτριβεν, ἐκ τῆς μαύρης θαλάσσης δύο μικρὰ πλοῖα πολεμικὰ ὑπὸ σημαίαν ἐμπορικὴν Ῥωσσικὴν. Ἡ νεοφανὴς καὶ ἀσυνήθης παρουσία δύο πολεμικῶν ξένων πλοίων, ἂν καὶ μικρῶν, ἔμπροσθεν τῆς βασιλευούσης ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Πύλης ἦτο βεβαίως παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ ἱκανὴ καὶ ὑποψίας τὴν στιγμὴν ἐκείνην νὰ διεγείρῃ, καὶ τὴν Πύλιν καὶ τὸν ὄχλον τῆς νὰ παροργίσῃ· καὶ τῷόντι ἔφερε κοινὴν ταραχὴν καὶ νέας λογοτριβὰς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ πρέσβεως, ὅστις ὠργισμένος καὶ ἐκ τῶν προτέρων αἰτιῶν καὶ ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης τῇ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἀνέφερε τὰ πάντα εἰς τὸν αὐτοκράτορά του, καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἀπαντήσεώς του διέκοπτε πᾶσαν μετ' αὐτῆς ἀνταπόκρισιν.

Ἡ Πύλη ἐφοβήθη ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ, καὶ τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἐμάνθανεν ὅτι Ῥωσσικὰ στρατεύματα συνηθροίζοντο καθ' ἡμέραν πρὸς τὸν Προῦθον, καὶ ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τὴν 27 ἰουνίου ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέσβεως πρὸς τὸν ἀρχιγραμματέα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Νεσελρόδον ἔγγραφον φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ μεγάλου βεζίρη. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐκδίδομεν ἐνταῦθα παραλείποντες

τὰ μὴ οὐσιώδη (ζ), καὶ ἀποσιωπῶντες ὁλοτελῶς εἰς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεως ἄλλα τινὰ ἔγγραφα πρὸ αὐτοῦ τῆς αὐτῆς ἐννοίας μεταξὺ τοῦ ῥεῖζ-ἐφέντη καὶ τοῦ πρέσβεως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης τῆς κρίσεως καὶ τῶν πειρασμῶν.

“Ὁλος ὁ κόσμος γνωρίζει ὅτι ἡ Πύλη ἐφάνη
 “πάντοτε πιστὴ πρὸς τὰς μετὰ τῶν ἄλλων αὐλῶν
 “συνθήκας τῆς, καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὰς μετὰ τῆς
 “αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας· καὶ ὅτι τόσον περὶ πολλοῦ
 “ποιεῖται τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς, ὥστε πολ-
 “λάκις εἶναι εὐνοϊκώτερα παρ’ ὅσον ἀπαιτοῦν αἱ
 “συνθήκαι. Ἡ διαγωγὴ τῆς πρὸς τὸν πρέσβυν
 “τῆς Ῥωσσικῆς αὐλῆς εἶναι μία τῶν πολλῶν ἀπο-
 “δείξεων τοῦ εὐνοϊκοῦ τῆς τούτου συστήματος, διότι
 “ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησε πάντοτε καθ’ ὅσον ὤφειλεν,
 “ἀλλὰ πολλάκις ἐπέβλεψεν ἱλαρῶ ὁμματι καὶ ἐπὶ
 “πολλῶν του πράξεων, εἰς τὰς ὁποίας τὸν ἔρριψεν ἡ
 “ὁρμὴ καὶ ἡ σκαιότης τοῦ χαρακτῆρός του ἐναντίον
 “τῶν εἰρηνικῶν καθηκόντων ὑπουργοῦ φιλικῆς Δυ-
 “νάμεως.

“Τὸ σκοπούμενον τῆς τόσον φιλικῆς διαγωγῆς
 “τῆς Πύλης πρὸς τὸν πρέσβυν ἦτον ἡ ἡσυχία τῶν
 “ὑπηκόων ἀμφοτέρων τῶν αὐτοκρατοριῶν. Ποτὲ
 “δὲν ἔπαυσεν ἡ Πύλη παιδεύουσα τοὺς ἀτάκτους,
 “καὶ ποτὲ δὲν παύει θεωροῦσα ὡς ἱερὰν παρακατα-
 “θήκην τοὺς ὑπ’ αὐτὴν διαφόρους λαούς, ὑπερασπί-
 “ζουσα καὶ εὐεργετοῦσα αὐτοὺς ἐπέκεινα τοῦ καθή-
 “κοντός των, καὶ χαρίζουσα αὐτοῖς ὡς πρὸς τὰ
 “θρησκευτικὰ των ὅσην ἐλευθερίαν συγχωρεῖ ὁ
 “ἱερὸς νόμος. Ἀλλ’ ἐν ᾧ ἠλπιζεν ἡ Πύλη ὄχι μό-
 “νον νὰ μὴ μεμφθῶσιν αἱ ξέναι Δυνάμεις ὅσα
 “ἔπραξεν ἐξ ἀνάγκης εἰς κατάπαυσιν τῆς γενικῆς
 “καὶ ἀπροσδοκῆτου ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων,
 “τὴν ὑποίαν ἐκίνησεν ἡ κακοβουλία, ἀλλὰ καὶ νὰ
 “τὰ ἐπαινέσωσι, καὶ μάλιστα ὅσαι Δυνάμεις συνε-

“ δέθησαν ἐν Λαυβάχῃ ὑπὲρ τῆς κοινῆς εἰρήνης,
 “ ἠπόρησε μαθοῦσα ὅτι συμβαίνει τὸ ἐναντίον· καὶ
 “ ἐπειδὴ εἶναι φανερόν ὅτι τὸ αἷτιον τῆς διαστροφῆς
 “ εἶναι αἱ ἀναφοραὶ τοῦ πρέσβεως Στρογονώφου πρὸς
 “ τὴν αὐλήν του εἰς δικαιολογίαν τῆς μεμπτῆς δια-
 “ γωγῆς του, ἡ Πύλῃ ἐθεώρησε πρέπον νὰ γνωστο-
 “ ποιήσῃ ἡ ἰδία κατ’ εὐθείαν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ
 “ τὰ συμβάντα εἰς τρανὴν ἀπόδειξιν τοῦ ζήλου της
 “ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς μεταξὺ τῶν δύο Δυνά-
 “ μεων εἰρήνης.

“ Τὸ ἀχάριστον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων συνέλαβε
 “ πρὸ καιροῦ σχέδιον ἀποστασίας ἀνώτερον τῆς
 “ δυνάμεώς του καὶ ἐπὶ ματαίων ἐλπίδων. Μετὰ
 “ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, τοῦ
 “ πρώην Ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, ὁ Θεόδωρος Βλα-
 “ διμιρέσκος, ὑπήκοος Ῥώσσος, ἐτόλμησε πρῶτος
 “ ὑπ’ ἄλλο πρόσχημα νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς
 “ ἐπαναστάσεως, καὶ μετ’ αὐτὸν ὁ ἐπίβουλος υἱὸς
 “ τοῦ Ὑψηλάντου, στρατηγὸς τῆς Ῥωσσίας, ἐξελ-
 “ θὼν ἐκεῖθεν ἐπάτησε τὴν Μολδαυίαν, καὶ ἐθα-
 “ νάτωσεν ἀδίκως ὅλους τοὺς ἐν τῇ πρωτευούσῃ
 “ τῆς Ἡγεμονείας ἐκείνης Μουσουλμάνους. Καὶ ὁ
 “ ἄλλος προδότης, ὁ Μιχαὴλ Σούτσος, ὁ τότε ἡγε-
 “ μὼν τῆς Μολδαυίας, ἐθανάτωσεν ἐπίσης πολλοὺς
 “ Μουσουλμάνους ἐν Γαλατσίῳ. Οἱ ῥηθέντες κα-
 “ κοῦργοι ἐτόλμησαν νὰ κηρύξωσι παντοῦ ὅτι οἱ
 “ Ἕλληνες, ἔτοιμοι νὰ βάλωσιν εἰς πρᾶξιν τὸ πρὸ
 “ πολλοῦ σχέδιον τῆς ἀποστασίας των, σκοπὸν
 “ εἶχαν νὰ κινηθῶσιν ὅλοι διὰ μιᾶς καθ’ ὅλας τὰς
 “ ἐπαρχίας τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὅτι
 “ ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας ἐνέκρινε καὶ ἐπροστάτευε τὸ
 “ σχέδιόν των. Αἱ ῥαδιουργίαι αὗται ἔγειναν γνω-
 “ σταὶ τῇ Πύλῃ καὶ ἄλλοθεν καὶ παρὰ τοῦ ἰδίου
 “ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸ πρό-
 “ σχημα τῆς εἰλικρινείας ὡμολόγησε πολλάκις ὅτι

“ ἡ αὐλή του ἀπεδοκίμαζε τὰ τοιαῦτα, ὅτι ἐθεώρει
“ καὶ τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Ὑψηλάντην πταίστας
“ καὶ διὰ τοῦτο ἐκάθηρε τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι ἔπρεπε
“ νὰ κινηθῇ ἀμέσως καὶ μεθ’ ἱκανῶν δυνάμεων ἡ
“ Πύλη εἰς τιμωρίαν τῶν δύο τούτων ἀποστατῶν καὶ
“ τῶν ὁπαδῶν των, καὶ ὅτι ἐτοιμία ἦτον ἡ Ῥωσσία
“ νὰ τῇ χορηγήσῃ πᾶσαν ἠθικὴν ἀντίληψιν, ἀφ’ οὗ ἡ
“ Πύλη δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν πραγματικὴν.
“ Ἀλλ’ ἐν ᾧ ἐτοιμάσθησαν δυνάμεις ἱκαναὶ εἰς ἀφα-
“ νισμὸν τῶν ἀποστατῶν, ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ
“ ἄρχοντες τῆς Βλαχίας ποτὲ μὲν ἐπρόβαλαν νὰ
“ κινηθῶσιν οἱ ἴδιοι κατὰ τοῦ Θεοδώρου μετὰ
“ τῶν τοπικῶν δυνάμεων, ποτὲ δὲ συνίστων τὰς
“ αἰτήσεις τοῦ Θεοδώρου ὡς ὠφελίμους. Ὁ δὲ ἐκεῖ
“ πρόξενος τῆς Ῥωσσίας ἐμπόδισε καὶ αὐτὸς μέχρι
“ πολλοῦ τὴν εἰσβολὴν τῶν στρατευμάτων ὑπὸ δια-
“ φόρους αἰτίας καὶ ἔδωκε καιρὸν νὰ ἐνδυναμωθῶ-
“ σιν οἱ ἀποστάται. Καθ’ ἣν δὲ στιγμὴν τὰ στρα-
“ τεύματα τῆς Πύλης ἐφιλοπολέμουν, ὁ πρέσβυς
“ τῆς Ῥωσσίας, ἐζήτηε τὴν ἄφεσιν τοῦ πταίσματος
“ τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ἐπρόβαλεν εἰς κατάπανσιν
“ τῶν ταραχῶν νὰ δοθῇ ἄδεια νὰ φύγωσιν οἱ δύο
“ ἄρχηγοι τῆς ἀποστασίας καὶ οἱ ὁπαδοὶ των ἀπὸ
“ τῶν Ἡγεμονειῶν. ἔλεγε δὲ ὅτι ἡ ἀπόρριψις τῆς
“ προτάσεως ταύτης καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν στρατευμά-
“ των ἦσαν ἐπιζήμια. Ἡ Πύλη ἐφρόντισε ν’ ἀπο-
“ κριθῇ τὰ δέοντα περὶ τούτων καὶ νὰ παραστήσῃ,
“ ὅτι ἂν ἔφευγαν ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν
“ ἀτιμώρητοι, δὲν θὰ ἐπανήρχετο ἡ ἡσυχία εἰς τὰς
“ ταραχθείσας Ἐπαρχίας· ἀνήγγειλε δὲ καὶ ὁ πρέ-
“ σβυς τῆς Αὐστρίας ὅτι ποτὲ ἡ Δύναμις ἐκείνη δὲν
“ θὰ ἐπέτρεπε νὰ πατήσωσιν οἱ ἀποστάται τὰ χῶ-
“ ματά της, καὶ ὅτι ἂν ἐπιπταν εἰς χεῖράς της, θὰ
“ τοὺς ἐκρέμα. Ἡ Πύλη φρονεῖ ὅτι πρὸ πάντων
“ ἀναγκαῖον εἶναι ὁ Μιχαὴλ Σούτσος καὶ ὅσοι ἐπὶ

“ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγαν ἐκ Κων-
 “ σταντινουπόλεως εἰς τὴν Ὁδησσὸν νὰ παραδο-
 “ θῶσι (η) κατὰ τὰς συνθήκας, διότι ἡ ἐξοδος τῶν
 “ κακούργων ἐκ τῆς Ῥωσσίας καὶ ἡ καταφυγὴ τῶν
 “ πάλιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν ἐτάραξαν καὶ ταραττοῦν
 “ τὰ πνεύματα τῶν Μουσουλμάνων· ὥστε, καὶ ἂν ἡ
 “ Πύλη δὲν ἐδυσπίσται ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν τῆς
 “ Ῥωσσίας, ἀδύνατον ἦτον, ὅσον ὑπάρχουν αἱ περι-
 “ στάσεις αὗται, νὰ καθησυχάσῃ τὸ ἔθνος τῶν Μου-
 “ σουλμάνων· διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἐπιμένει εἰς τὴν
 “ παράδοσιν τῶν φυγάδων· καὶ ἐπειδὴ ὁ πρέσβυς
 “ ἐκήρυξεν ὅτι ἡ αὐλή του πρόθυμος ἦτο νὰ δώσῃ
 “ πᾶσαν βοήθειαν, ἡ Πύλη θεωρεῖ ὡς συντελεστι-
 “ κωτέραν πάσης ἄλλης βοηθείας τὴν παρὰ τῆς
 “ Ῥωστικῆς αὐλῆς πλήρωσιν τῶν συνθηκῶν, καὶ
 “ τὴν κατ’ αὐτὰς παράδοσιν τῶν φυγάδων.

“ Διὰ τὸ κατεπεῖγον τῶν περιστάσεων ἡ Πύλη
 “ εἰσεβίβασεν ἱκανὰ στρατεύματα εἰς τὰς Ἡγεμο-
 “ νείας ὑπὸ ἀξιόους ἀρχηγοὺς καὶ δὲν ἔλειψε νὰ εἰδο-
 “ ποιήσῃ φιλικῶς καὶ τὸν πρέσβυν περὶ ὧν ἔπραξε,
 “ διατηροῦσα πάντοτε ἀπαράβατα τὰ προνόμια τῶν
 “ μερῶν ἐκείνων. Ἀλλ’ ὁ ῥηθεὶς πρέσβυς πάντοτε
 “ δυστροπῶν δὲν ἔπαυσε διαστρέφων τὰ πάντα καὶ
 “ δίδων ἀφορμὴν διὰ τοῦ πολιτεύματός του νὰ θεω-
 “ ρῇται καὶ αὐτὸς κοινωνὸς τῆς ἀποστασίας τῶν
 “ ὑπηκόων τῆς Πύλης.

“ Δὲν κινεῖται εἰς γενικὴν ἐπανάστασιν ἐν ἔθνος
 “ εἰμὴ διὰ τῆς μυστικῆς ἢ τῆς φανεράς προτροπῆς
 “ τῶν προκρίτων τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ἢ τοῦλάχιστον
 “ διὰ τῆς συγκαταθέσεως αὐτῶν. Ἡ Πύλη καὶ ὅλα
 “ τὰ δίκαια καὶ ὅλους τοὺς τρόπους εἶχε νὰ ἐξολο-
 “ θρεύσῃ ὅλον τῶν Ἑλλήνων τὸ γένος· ἀλλ’ εὖ-
 “ σπλαχνος καὶ τότε καθὼς ἐφάνη πάντοτε πρὸς
 “ τὸ ὑπήκοόν της ἐξέδωκε διαταγὴν ἐλκύουσα τὴν
 “ προσοχὴν τοῦ πατριάρχου εἰς τὴν κινδυνώδη

“θέσιν ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, καὶ εἶδο-
 “ποιουῖσα, ὅτι, ἂν οἱ Ἕλληνες ἔμεναν πιστοί, δὲν
 “εἶχάν τι νὰ φοβηθῶσι δι’ ὅσα ἐσχεδιάσαν κατ’ αὐ-
 “τῆς καὶ δὲν ἐπραγματοποίησαν. Γνωστὸν εἶναι
 “ὅτι τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων παραδέχεται προθύ-
 “μως ὅσα παραγγέλλει ὁ πατριάρχης· διὰ τοῦτο
 “διετάχθη ν’ ἀναθεματίσῃ ὅλους τοὺς ἐν τῇ Ὀθω-
 “μανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀποστατήσαντας, καὶ νὰ τοὺς
 “συμβουλεύσῃ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν
 “ὑποταγὴν των. Ὁ πατριάρχης ἀπήντησεν ὅτι
 “ἐνήργησε πάντα ταῦτα, καὶ ὅμως οἱ ῥαγιαδες τῆς
 “κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐπαρχίας τῶν Καλαβρύ-
 “των, πατρίδος τοῦ ῥηθέντος πατριάρχου, ἀπεστά-
 “τησαν μετ’ ὀλίγον (θ) καὶ ἔσφαξαν τοὺς Μου-
 “σουλμάνους, ἀπεστάτησαν καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι
 “ἐπαρχίαι τῆς Πελοποννήσου, ἀπεστάτησαν καὶ αἱ
 “νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐξέπλευσαν καὶ τὰ
 “θεόργιστα πλοῖά των, ἐφόνευσαν οἱ μὲν ἐπὶ τῆς
 “θαλάσσης οἱ δὲ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μέγαν ἀριθμὸν
 “Μουσουλμάνων, πεσόντων εἰς χεῖράς των καθὼς
 “ἦτο προωρισμένον, καὶ ἐμίαναν καὶ τοὺς ἱεροὺς
 “τόπους. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Πύλη ἐκινήθη καὶ αὕτη
 “εἰς ἐξολοθρευμὸν τῶν κακούργων καὶ ἐπὶ τῆς ξη-
 “ρᾶς καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Ἄν δὲ οἱ ἐσχάτως
 “τιμωρηθέντες δὲν ἦσαν ἔνοχοι, καθὼς ἀπεδείχθη-
 “σαν, οὔτε οἱ ἄλλοι Ἕλληνες θὰ ἐτόλμων νὰ πρά-
 “ξωσιν ὅσα κακὰ ἔπραξαν, οὔτε ἡ Πύλη θὰ εὐρί-
 “σκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τοὺς παιδεύσῃ. Ἡ
 “Πύλη δὲν ἔλειψεν ἐξ ἀρχῆς νὰ συμβουλεύσῃ τὸν
 “πατριάρχην καὶ δι’ αὐτοῦ τοὺς μητροπολίτας καὶ
 “τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς τοῦ ἔθνους σωτηριώδεις
 “συμβουλὰς. Ὁ πατριάρχης καὶ ἂν δὲν ἦτο συνω-
 “μότης δὲν ἐδύνατο ν’ ἀγνοῇ τὴν βδελυρὰν συνω-
 “μοσίαν, καὶ εἰς ἀμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς αὐτὸν
 “εὐεργεσιῶν τῆς Πύλης ὥφειλε διὰ τῶν ἐκκλησια-

“ στικῶν νουθεσιῶν του νὰ ἐπαναγάγῃ τὸ ἔθνος του
 “ εἰς τὴν ὑποταγὴν, καὶ νὰ διασκεδάσῃ τὴν συνωμο-
 “ σίαν πρὶν σπάσῃ· ἀλλ’ ὅχι μόνον δὲν ἐνουθέτη-
 “ σεν ὡς ἔπρεπε τὸ ἔθνος του, ἀλλ’ ἦτον ὁ ἴδιος ὁ
 “ πρῶτος συνωμότης. Διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἐξετά-
 “ σασα (ι) καὶ ἀποδείξασα τὸ ἐγκλημὰ του δι’ ὅσων
 “ ἔλαβε πληροφοριῶν καὶ ἐντὸς τῆς Κωνσταντινου-
 “ πόλεως καὶ ἔξωθεν, τὸν ἐπαίδευσεν ἀξίως τοῦ
 “ ἐγκλήματός του, καὶ ὅχι διὰ θρησκευτικὴν τινα
 “ αἰτίαν. Ἦτο δὲ τὸ ἐγκλημὰ του τὸ βαρύτερον
 “ ὄλων, ὡς ἐγκλημα ἐπαναστατικῆς συνωμοσίας·
 “ καὶ ὅσοι εἶναι ἔνοχοι τοιούτου ἐγκλήματος εἴτε
 “ μεγάλοι εἴτε μικροὶ εἶναι ἐπίσης ἀξιοποῖνοι· διὰ
 “ τοῦτο καὶ οἱ διεγείροντες τὰς ἀποστασίας ἐπαι-
 “ δεύθησαν πάντοτε ἀνιλεῶς, καὶ ὅσοι ἀνέγνωσαν
 “ τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥωσσίας ἔμαθαν ὅτι τὸ 1715
 “ ἔτος ἀπὸ Μεσίου ὁ αὐτοκράτωρ Πέτρος ἐκάθηρε
 “ καὶ ἐθανάτωσε τὸν κληρικόν, ὅστις ἔτυχε νὰ ᾔναι
 “ τότε πατριάρχης τῆς Ῥωσσίας, διότι ἦτο καὶ
 “ αὐτὸς ἔνοχος τῆς συνωμοσίας τοῦ υἱοῦ του, καὶ
 “ κατήργησεν ἑκτοτε καὶ τὴν πατριαρχίαν. Ἡ δὲ
 “ διὰ τῆς ἀγχόνης ποινὴ τοῦ πατριάρχου, καὶ τ’ ἄλλα
 “ περιστατικὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, δὲν ἐλογίσθησαν
 “ εἰς ὕβριν τῆς θρησκείας. Ὡσαύτως ἐτιμωρήθησαν
 “ δικαίως καὶ οἱ μητροπολίται καὶ οἱ ἄλλοι προῦ-
 “ χοντες τοῦ ἔθνους διὰ τὰ στασιαστικὰ ἐγγραφά-
 “ των, τὰ ὅποια ἐπιάσθησαν (κ). Ὅλοι δὲ αἱ Δυνά-
 “ μεις ὁμολογοῦν, ὅτι ἀπόκειται εἰς πᾶσαν ἀνεξάρ-
 “ τητον κυβέρνησιν νὰ πράττῃ ὅ,τι στοχάζεται κα-
 “ λὸν ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας της, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται
 “ νὰ προστατεύῃ ξένη κυβέρνησις ἀποστάτας ὑπη-
 “ κόους ἄλλου κράτους ὑπὸ μόνην τὴν πρόφασιν
 “ τῆς θρησκευτικῆς ὁμοδοξίας. Ὁ πρέσβυς δὲν παύει
 “ λέγων, ὅτι ἡ ποινὴ τοῦ πατριάρχου ἦτον ὕβρις
 “ πρὸς τὴν θρησκείαν ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὴν ἀγανά-

“ κτησιν ὅλων τῶν Χριστιανῶν βασιλέων· ἀλλ’ ἡ
“ Πύλη τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων
“ αὐλῶν ὡμολόγησαν ὅτι εἶχε δίκαιον νὰ πράξῃ
“ ὅσα ἔπραξε· μόνος δὲ αὐτὸς δὲν θέλει ἐκ συστή-
“ ματος νὰ πεισθῇ, κωφεύων εἰς τὰς φιλικὰς ἐξηγή-
“ σεις τῆς καὶ δίδων δι’ αὐτῆς του τῆς διαγωγῆς
“ ἀφορμὴν νὰ πιστεύσῃ πᾶς τις ὅτι ἔγραψε περὶ
“ τούτου καὶ πρὸς τὴν κυβέρνησίν του ὅσα δὲν
“ ἔπρεπεν.

“ Μετὰ δὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας οἱ
“ Μουσουλμάνοι ἐξωπλίσθησαν ἐξ ἀνάγκης· ἀλ-
“ λ’ οὔτε τὴν Ῥωσικὴν πρεσβείαν οὔτε τοὺς ὑπὸ
“ Ῥωσικὴν προστασίαν ἐμποροὺς ἐπείραξαν· ἐξ
“ ἐναντίας ἐφρόντισαν καὶ νὰ τοὺς προστατεύσωσι
“ κατὰ τὰς συνθήκας. Ἀλλ’ ὁ πρέσβυς μεγαλύνων
“ τὰ μικρὰ ἡνόχλει τὴν Πύλην καὶ ἐνεθάρρυνε τὴν
“ φυγὴν τῶν ὑπὸ τὴν Ῥωσικὴν προστασίαν ἐμπο-
“ ρων καὶ τῶν ραγιάδων, τοὺς ὁποίους ἐπροστάτευε,
“ προξενῶν ἐνταυτῷ καὶ δυσκολίας ὡσάκισ ἡ Πύλη
“ ἐπεχειρίζετο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν των. Ὁ πρέ-
“ σβυς εἶπεν ὅτι διέταξε τοὺς προξένους τῆς αὐλῆς
“ του νὰ φέρωνται καθὼς ἀπῆτει ἡ μεταξὺ τῶν δύο
“ Δυνάμεων φιλία, καὶ ὅτι ἔστειλεν εἰς περιοδίαν
“ καὶ ἓνα του ὑπάλληλον φέροντα τοιαύτας ὁδη-
“ γίας μετὰ τὴν ἀποστασίαν τῆς Βλαχομολδαβίας.
“ Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ περιοδία τοῦ ὑπαλ-
“ λήλου καὶ αἱ ὁδηγαί του δὲν φαίνεται ὅτι ἔφεραν
“ ἄλλο ἀποτέλεσμα εἰμὴ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἐπα-
“ ναστάσεως ὑπὸ τὴν διαδοθεῖσαν φήμην Ῥωσικῆς
“ συμπράξεως, καὶ ὑπὸ τὴν φυγὴν τῶν προξένων
“ μετὰ τῶν ἀποστατῶν· ἡ διαγωγὴ τοῦ ἐν Πατριας
“ προξένου ἀντίκειται βεβαίως πρὸς τὴν ἐννυάρ-
“ χουσαν μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν φιλίαν·
“ διότι καθ’ ὃν καιρὸν εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν ἐκεί-
“ νην τὰ στρατεύματα εἰς τιμωρίαν τῶν ἀποστατῶν,

“ οὐδεὶς τῶν ἄλλων προξένων μετετόπησε. Μόνος
“ ὁ τῆς Ῥωσσίας τοὺς συνώδευσε καταφεύγοντας εἰς
“ τὰ πλοιάρια, καὶ ὕψωσε τὴν Ῥωστικὴν σημαίαν.
“ Ὅλοι δὲ οἱ κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν
“ πρόξενοι κρέμονται ἐκ τῶν διαταγῶν τοῦ πρέ-
“ σβεως τῶν αὐλῶν των· διὰ τοῦτο ἡ τοιαύτη δια-
“ γωγὴ τοῦ ἐν Πάτραις προξένου καὶ ἡ φυγὴ τι-
“ νων ἄλλων, ὡς ἂν εἶχε κηρυχθῇ πόλεμος μεταξὺ
“ τῶν δύο ἐπικρατεῶν, ἀποδίδονται βεβαίως εἰς τὰς
“ ὁδηγίας τοῦ πρέσβεως. Αἱ περιστάσεις αὗται
“ διήγειραν τὰς δικαίας τῶν Μουσουλμάνων καὶ τῶν
“ Δυνάμεων ὑποψίας ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς
“ Ῥωσσίας. Ὁ δὲ πρέσβυς ὅχι μόνον δὲν ἔδωκε
“ τῇ Πύλῃ τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθη ἠθικὴν συνδρο-
“ μὴν, καθὼς ἀπῆτει ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ μεταξὺ
“ τῶν δύο Δυνάμεων φιλία, καὶ δι’ ἧς ἐδύνατο νὰ
“ καθησυχάσῃ τὰς ἀναφνείσας ὑποψίας, ὅχι μόνον
“ δὲν μετεχειρίσθῃ φιλικὸν καὶ εἰρηνικὸν ὕφος, ἀλ-
“ λ’ ἐπραξεν ὅλον τὸ ἐναντίον· διότι καὶ τὴν φυ-
“ γὴν τῶν ὑπηκόων τῶν δύο Δυνάμεων ὡς ἀνωτέρω
“ ἐρρέθη ἐνεθάρρυνε, καὶ ὅτι δὲν ἦτον ἀσφαλὴς
“ οὐδ’ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὑπεκρίθη· ἀλλ’ ἡ Πύλη ἔσπεν-
“ σεν ἐπανειλημμένως νὰ τὸν καθησυχάσῃ στεί-
“ λασα καὶ ἄλλον λόχον εἰς φρούρησιν τοῦ παλα-
“ τίου του. Ὁ πρέσβυς μετέφερε πρὸς τούτοις ἐξ
“ Ὀδησσοῦ καὶ πλοῖον τοῦ Ῥωσσικοῦ στόλου, περὶ
“ τοῦ ὁποίου ἐρωτηθεὶς ἀπεκρίθη, ὅτι τὸ ἔστειλαν οἱ
“ ἐν Ὀδησῶ φίλοι του μαθόντες τὰς ταραχάς,
“ ἀλλ’ ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ τὸ ἀποπέμψῃ· ἐπρόσθεσε
“ δὲ ὅτι ἡ αὐλή του ἐπεθύμει νὰ συστήσῃ μεταξὺ
“ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς μαύρης θαλάσ-
“ σης ταχύπλοα, καὶ ὅτι ἐν ἐξ αὐτῶν ἐρχόμενον εἰς
“ Βουγιουκντερὲν ἦτο πλησίον τοῦ πορθμοῦ. Ἡ
“ Πύλη ἀπεκρίθη ἐπισήμως, ὅτι ἀπηγορεύετο ὁ διά-
“ πλους παντὸς ξένου πλοίου μὴ ἐμπορικοῦ, ὅτι

“ ἐδύνατο ὁ πρέσβυς ἄλλως πως νὰ ἀνταποκρίνεται
 “ μετὰ τῆς αὐλῆς του, ὅτι ἡ Πύλη ἐφοβείτο μήπως
 “ ἡ ἐμφάνισις τοιούτων πλοίων ἐρεθίσῃ τὸν λαόν,
 “ καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάζετο νὰ μὴ συγκατατεθῇ·
 “ ἀλλ’ ὁ πρέσβυς ἠὔρε τὸν τρόπον καὶ ἔφερεν ἐν
 “ τῶν τοιούτων ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου του. Ἡ
 “ Πύλη εἶχεν ὅλα τὰ δίκαια νὰ τὸ ἀποπέμψῃ διὰ
 “ τῆς βίας, ἀλλ’ ἔκρινε πρὸς χάριν τοῦ πρέσβεως
 “ καταλληλότερον νὰ τὸ ἀποπέμψῃ ἀταράχως ὁ ἴδιος·
 “ οὗτος ὁμῶς ἀψηφῶν τοὺς λόγους τῆς εἰσεβίβασε
 “ πράγματά του, καὶ τὸ ἐπεσκέφθη πολλάκις φαινό-
 “ μενος ὅτι παρετήρει τὸν καιρόν, καὶ ὅτι ἀνέμενε
 “ δεξιὸν ἄνεμον εἰς ἀπόπλουν. Ἡ Πύλη ἐπανε-
 “ λαβε τὴν αἵτησίν της· συνέπεσαν ἐν τῷ μεταξὺ
 “ τούτῳ καὶ ἄλλα τινὰ περιστατικά. Ὁ πρέσβυς
 “ ἐφάνη ὅτι δυσηρεστήθη καὶ εἰδοποίησε τὴν Πύ-
 “ λην ὅτι ἀνέφερε τὰ πάντα εἰς τὴν αὐλήν του,
 “ καὶ ὅτι μέχρι τῆς ἀπαντήσεως τῆς διέκοπτε πᾶσαν
 “ σχέσιν.

“ Τοιαύτη εἶναι ἡ διαγωγὴ τοῦ πρέσβεως, πρὸς
 “ τὸν ὁποῖον ποτὲ δὲν ἔπαυσεν ἡ Πύλη προσφέ-
 “ ρουσα τὰς ὀφειλομένας τιμάς· ἀλλ’ ὁποῖαι καὶ ἂν
 “ ᾖναι αἱ κοινοποιήσεις του, ἡ Πύλη ἐρείδομένη
 “ ἐπὶ τῇ συνέσει τῆς Ῥωσικῆς αὐλῆς, καὶ ἐπὶ
 “ τῇ κοινῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς διατηρήσεως τῶν φιλικῶν
 “ σχέσεων ἔχει πεποιθήσιν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν
 “ θὰ τὰς ἀκούσει, καὶ θὰ πιστεύσει μᾶλλον αὐτὰ τὰ
 “ πράγματα καὶ τὴν ἀμερόληπτον μαρτυρίαν φιλα-
 “ λήθων φίλων. Ἡθέλησε δὲ καὶ ἡ ἰδίᾳ Πύλη νὰ
 “ γνωστοποιήσῃ διὰ τῆς παρούσης ἐκθέσεως τὴν
 “ ἀλήθειαν· ὥστε ἂν ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας τὴν πι-
 “ στεύσῃ, καὶ δι’ ἀναλόγων ὁδηγιῶν ἐπαναφέρῃ τὸν
 “ πρέσβυν της, τὸν αἴτιον ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ
 “ μὴ ἀναγκαίων διενέξεων, εἰς τὰ καθήκοντα ὑπουρ-
 “ γοῦ φιλικῆς Δυνάμεως, ὁ αὐτοκράτωρ θὰ κερδίσει

“ ἔτι μᾶλλον την ὑπόληψιν τῆς Πύλης. Ἄν δὲ ἐξ
 “ ἐναντίας ἐγκρίνη τὴν διαγωγὴν του, τότε ἡ Πύλη,
 “ ἡ ὁποία δὲν ἀπεμακρύνθη ποτὲ τῆς εὐθύτητος καὶ
 “ τῆς εἰλικρινείας, εἶναι ἐκτὸς πάσης εὐθύνης παρα-
 “ σπονδῆσεως, καὶ ἐπειδὴ πάντοτε πέποιθεν ἐπὶ τὴν
 “ θείαν βοήθειαν, τὴν πηγὴν τῆς δυνάμεως της, ἡ
 “ τοιαύτη περίστασις δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ τὴν τα-
 “ ράξῃ.

“ Ἡ Πύλη ἐπαναλαμβάνει καὶ ἤδη ὅτι, ἂν καὶ
 “ δὲν προσυπέγραψε τὴν παρ’ ὅλων τῶν Εὐρωπαϊ-
 “ κῶν Δυνάμεων συνυπογραφεῖσαν ὑπὲρ τῆς γενι-
 “ κῆς εἰρήνης συνθήκην, ἔχει πάντοτε πραγμα-
 “ τικῶς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐπιθυμίαν· καὶ καθὼς ἕως
 “ σήμερον ἐφρόντισεν, οὕτω φροντίζει νὰ διατη-
 “ ρήσῃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς δεσμοὺς τῆς εἰρήνης
 “ πρὸς ὅλας τὰς φιλικὰς τῆς δυνάμεις καὶ κατ’ ἐξο-
 “ χὴν πρὸς τὴν φίλην καὶ γείτονά της Ῥωσσίαν, τι-
 “ μῶσα αὐτὰς προσηκόντως καὶ πολιτευομένη κατὰ
 “ τὰς συνθήκας. Αἱ δὲ ἐξ ἀνάγκης ἐτοιμασίαι καὶ
 “ κυρίως ἡ ὁμόψυχος κίνησις καὶ ἐξόπλισις ὅλων
 “ τῶν Μουσουλμάνων, οἱ ὁποῖοι ἀντὶ κατοίκων πό-
 “ λεων κατήντησαν κάτοικοι στρατοπέδων, ἐγένοντο
 “ καὶ γίνονται, διότι οἱ Μουσουλμάνοι δὲν εἶναι
 “ ὅλοι συνηνωμένοι ὡς οἱ ὑπήκοοι τῶν ἄλλων Δυνά-
 “ μεων, ἀλλὰ διεσπαρμένοι καθ’ ὅλας τὰς ἐπαρχίας
 “ τοῦ κράτους, ζῶντες ἀνάμικτοι μετὰ τῶν μὴ Μου-
 “ σουλμάνων, καὶ μάλιστα μετὰ τῶν Ἑλλήνων, τοὺς
 “ ὁποίους γενικῶς δὲν ἐμπιστεύονται. Ὅλα δὲ ταῦτα
 “ τὰ κινήματα ἀποβλέπουν μόνον τὸ ἐσωτερικὸν
 “ καὶ ὄχι τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, μόνους τοὺς Ἑλ-
 “ λήνας καὶ ὄχι ἄλλα ἀθῶα γένη ὑπήκοα καὶ αὐτὰ
 “ τῆς Πύλης, οὐδενὸς δὲ τὴν θρησκείαν. Ἐπομένως
 “ οὔτε ἡ αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας οὔτε αἱ ἄλλαι Δυνάμεις
 “ θὰ πιστεύσουν ὅσα εἰς βλάβην τῶν πρὸς τὴν Πύ-
 “ λην σχέσεών των διαδίδει ἡ κακοβουλία, οὔτε ὅσα

“ ἴσως γράφονται ὑπό τινων ὁμοίων τοῦ πρέσβεως
 “ τῆς Ῥωσσίας, ὅστις οὔτε τὰ δίκαια τῶν Δυνάμεων
 “ γνωρίζει οὔτε τὰ καθήκοντα εἰρηνικοῦ πρέσβεως
 “ περὶ πολλοῦ ἔχει.”

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσα διελάμβανε τὸ πολυθρύλ-
 λητον καὶ διεξοδικώτατον ἔγγραφον τῆς Πύλης πρὸς
 τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πρέσβεως
 Στρογονόφου. Τὴν δὲ 6 ἰουλίου ὁ πρέσβυς οὗτος
 ἔλυσε τὴν σιωπὴν του μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέ-
 δεῶν του.

Γνωστοποιήσαντες ἐν συνόψει τὸ ἀνωτέρω πρὸς
 τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσσίας ἔγγραφον εἰς πλήρη κατά-
 ληψιν τῶν διαφορῶν τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν κατὰ
 τὴν παράστασιν τῆς Πύλης, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ
 γνωστοποιήσωμεν συντετμημένον καὶ τὸ τοῦ πρέ-
 σβεως πρὸς τὴν Πύλην εἰς πλήρη κατάληψιν τῶν
 ἰδίων διαφορῶν κατὰ τὴν παράστασιν τῆς αὐλῆς τῆς
 Ῥωσσίας.

“ Μόλις ἐφάνησαν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς
 “ ἀποστασίας κατὰ τὴν Βλαχομολδαβίαν, καὶ ἡ
 “ Ῥωσσία ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ παρῤῥησίᾳ πόσον
 “ κατέκρινε τοὺς πρωταιτίους της, καὶ νὰ προτρέψῃ
 “ τὴν Πύλην εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ κακοῦ ἐπὶ τοῦ
 “ ἐμφανισμοῦ του. Ἡ ἀρχὴ καὶ αἱ πρόοδοί του ἐφαί-
 “ νοντο ἐπίσης ἐπίφοβοι. Ἡ Πύλη δὲν ἐδύνατο
 “ νὰ παραγνωρίσῃ τὰ αἷτια τοιαύτης πολιτικῆς. Τὴν
 “ ὑπαρξίν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Ῥωσ-
 “ σία ἐθεώρει ὡς ἐν τῶν εἰς διατήρησιν καὶ στερέω-
 “ σιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης στοιχείων· διὰ τοῦτο
 “ ὥφειλε νὰ καταδικάσῃ πᾶν ἐπιχείρημα τεῖνον εἰς
 “ βλάβην τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς· ὥφειλε δὲ νὰ πράξῃ
 “ τοῦτο ἔτι μᾶλλον, ὡς Δύναμις πάντοτε εἰλικρινῆς
 “ καὶ πάντοτε ἀφιλοκερδῆς πρὸς ἐπικράτειαν, τὴν
 “ ὁποῖαν παρεκίνει πρὸ πέντε ἐτῶν νὰ περιστοιχηθῇ
 “ ὑπὸ τῶν ἐγγυήσεων, τὰς ὁποίας παρέχει ἡ ἀκριβὴς

“ τήρησις τῶν συνθηκῶν καὶ ἡ ἔλλειψις πάσης ἀφορ-
 “ μῆς διενέξεων. Ἡ Ῥωσσία ἔσπευσε νὰ τῇ προ-
 “ σφέρῃ καὶ τὴν φιλικὴν σύμπραξιν της (λ), τῆς
 “ ὁποίας καὶ ἡ ἐνέργεια δὲν ἦτον ἀμφίβολος καὶ τὸ
 “ ἀποτέλεσμα τοιοῦτον ὥστε νὰ περιορίσῃ πάραντα
 “ τὸ μίasma τῆς ἐπαναστάσεως καὶ νὰ προλάβῃ τὰ
 “ μεγάλα δυστυχήματα ὅσα ἔπαθεν ὁ λαὸς τῆς Μολ-
 “ δοβλαχίας, ὅστις δὲν ἔπαυσε δίδων ἀποδείξεις
 “ τῆς ἀθρότητός του καὶ τῆς πίστεώς του. Κατὰ
 “ τὴν γνώμην τῆς Ῥωσσίας ἡ δύναμις τῶν ὀπλων
 “ ἦτον ἡ μόνη ἱκανὴ ν’ ἀπαλλάξῃ τὰς δύο ἡγεμονείας
 “ ἀπὸ τῶν ταραξάντων τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν αὐ-
 “ τῶν· ἀλλ’ ἡ δύναμις τῶν ὀπλων ἔπρεπε νὰ ἔχῃ
 “ σωτήριον σκοπόν· ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἐνί-
 “ σχυσιν τῶν νόμων, καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ ὁδηγίαν συν-
 “ τελοῦσαν εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ τόπου, καὶ ὑπὸ τὸ
 “ κράτος τῶν συνθηκῶν ἐφ’ ᾧ σαλεύει τὸ δημόσιον
 “ δίκαιον τῆς Μολδοβλαχίας, καὶ ὅχι ποτὲ ὑπὸ τὰς
 “ σημαίας τοῦ φανατισμοῦ· οὐδ’ ἔπρεπε νὰ συντε-
 “ λέσῃ εἰς θεραπείαν τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα γεννᾷ ὁ
 “ φανατισμός. Ἐλυπήθη εἰς ἄκρον ἡ Ῥωσσία, διότι
 “ ὠλιγώρησε τὰς περὶ τούτου προτάσεις της ἡ Πύλη,
 “ φανείσα ὅτι δὲν ἡσθάνετο πόσον τῇ ἐχρησίμευε νὰ
 “ καταπαύσῃ τὰς ταραχὰς ὥστε νὰ μὴν ἐπανεέλθωσι,
 “ καὶ μὴ προῖδουσα ὅτι δι’ οὗ παρεδέχθη συστήμα-
 “ τος ἔμελλε νὰ κινήσῃ ὑπὲρ τῶν προσβαλόντων
 “ τὴν ἐξουσίαν της τὰ αἰσθήματα δι’ ᾧ τιμῶνται
 “ ὅλοι οἱ λαοί, αἰσθήματα θρησκείας, πατρίδος καὶ
 “ συμπαθείας, ἅτινα ἐμπνέει ἐν ἔθνος πεσὸν εἰς
 “ ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Ὅτι πρὸ παντὸς ἄλλου
 “ ἐφοβεῖτο ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο μήπως ἡ Πύλη ἐνι-
 “ σχύουσα διὰ τῆς διαγωγῆς της τὸ ἐπιχείρημα τῶν
 “ πρωταιτίων τῆς ἐπαναστάσεως νομοποιήσῃ τὴν ἐξ
 “ ἀνάγκης ἐνοπλον ἀντίστασιν εἰς ἀποτροπὴν τοῦ
 “ παντελοῦς ἀφανισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς

“ θρησκείας, τὴν ὁποίαν πρεσβεύει. Οἱ φόβοι τοῦ
 “ αὐτοκράτορος ἐπραγματοποιήθησαν. Αἱ ἰδία ἐπαρ-
 “ χίαι, ὅπου ἐφάνησαν ἐσχάτως τὰ πρῶτα πολεμικὰ
 “ κινήματα κατὰ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας, ἔγειναν
 “ καὶ ἄλλοτε θέατρον τοιούτων πολεμικῶν κινήμα-
 “ των· ἀλλὰ ποτὲ ἡ κυβέρνησις δὲν ἐξώπλισεν ἐναν-
 “ τίον τῶν κατοίκων τῶν τόπων ἐκείνων ὅλους τοὺς
 “ ὑπηκόους τῆς Μουσουλμάνους ἐν ὀνόματι τῆς κιν-
 “ δυνευούσης θρησκείας των. Κίνδυνοι ὅχι ὀλι-
 “ γώτερον δεινοὶ ἠπέιλησαν ἄλλοτε τὴν Πύλην,
 “ καθ’ οὓς μάλιστα καιροὺς ἐξωτερικοὶ πόλεμοι ἀπε-
 “ καθίστων δεινότεραν τὴν θέσιν της· καὶ ὅμως ποτὲ
 “ ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ γενικὴ προγραφή
 “ δὲν ἔπεσεν ἐφ’ ὀλοκλήρου ἔθνους, οὔτε τόσον
 “ ἀναισχύντως ἐξυβρίσθη ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία.
 “ Δὲν ὑπῆρχε κατ’ εὐτυχίαν (μ) παράδειγμα ὅτι
 “ πατριάρχης τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπέφερε
 “ φρικτὸν θάνατον ἐπὶ τοῦ τόπου ὅπου ἱερούργει, καὶ
 “ ἐν ἡμέρᾳ, τὴν ὁποίαν ὅλος ὁ Χριστιανικὸς κόσμος
 “ τιμᾷ, καὶ μάλιστα ἐν ᾧ ὁ ἱερὸς ποιμὴν ἐπλήρωσε
 “ τὸ μέτρον τῆς πίστεώς του καὶ τῆς ὑποταγῆς του
 “ πρὸς τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν· δὲν εἶδεν ἄλλοτε ἡ
 “ Εὐρώπη τεθλιμμένη ὅλους τοὺς πνευματικούς καὶ
 “ κοσμικοὺς προϋσταμένους ἐνὸς Χριστιανικοῦ ἔθνους
 “ μάλιστα τοὺς μεγάλας ὑπηρεσίας προσενεγκότας
 “ τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ ἀποθνήσκοντας ὑπὸ τὴν
 “ χεῖρα τοῦ δημίου, τὰ λείψανά των ἐξυβριζόμενα,
 “ τὰ γυναικόπαιδα ἀναγκαζόμενα νὰ φεύγωσιν ἐκ τῆς
 “ γῆς τῶν συμφορῶν καὶ τὰς ιδιοκτησίας ἀφανίζο-
 “ μένας ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἢ τοῦ σιδήρου. Δὲν εἶδε
 “ πρὸ τεσσάρων αἰώνων τὸν πόλεμον κηρυχθέντα
 “ κατὰ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ θανάτου
 “ τῶν ὑπηρετῶν της, διὰ τοῦ κατεδαφισμοῦ τῶν ναῶν
 “ της, καὶ διὰ πολλῶν ὕβρεων πρὸς τὰ σύμβολα
 “ τῆς θείας του πίστεως. Εὐκόλως δύναται ἡ Πύλη

“ νὰ αἰσθανθῇ τὰς συνεπείας τοιούτου συστήματος
 “ ἂν τὸ ἐξακολουθήσῃ, καὶ ἂν δὲν ἐπανορθώσῃ τὰ
 “ δυστυχῇ ἀποτελέσματα του· θὰ εὐρεθῇ δὲ ἐξ ἀνά-
 “ γκης καὶ ἐναντίον τῶν πρὸς αὐτὴν εὐνοϊκῶν διαθε-
 “ σεων ὅλων τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων εἰς θέσιν
 “ πολέμου ὡς πρὸς τὸν Χριστιανικὸν κόσμον. Ἡ
 “ ἀλήθεια αὕτη, τὴν ὁποίαν ὁ αὐτοκράτωρ σπεύδει
 “ νὰ διατρανώσῃ, εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἀναντίρρητος,
 “ καθ’ ὅσον τὴν ἡσθάνθησαν οἱ προκάτοχοι τοῦ ση-
 “ μερινοῦ Σουλτάνου. Ἀφ’ οὗ ἐκυρίευσαν οὗτοι τό-
 “ πους ἐν τῇ Εὐρώπῃ, αἱ πρῶταί των διαπραγματεύ-
 “ σεις μετὰ τῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων ἀπεδείξαν
 “ τὴν πεποίθησίν των ὅτι, προθεμένης τῆς Τουρ-
 “ κικῆς κυβερνήσεως νὰ συννυπάρξῃ, ἢ συννυπαρξίς
 “ τῆς δὲν ἔπρεπε νὰ ᾔναι σημεῖον πολέμου καὶ ἀτι-
 “ μίας τῆς θρησκείας των, οὐτε οἰωνὸς τοῦ ἐξολο-
 “ θρευμοῦ λαοῦ ἡνωμένου μετ’ αὐτῶν δι’ ὅλων τῶν
 “ δεσμῶν τῆς θρησκείας, τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἀναμνή-
 “ σεων. Σήμερον ἀπαιτεῖται καὶ τι πλέον· νὰ συν-
 “ τρέξῃ εἰς τὴν στερέωσιν τῶν ὑπαρχουσῶν σχέ-
 “ σεων μετὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν,
 “ καὶ νὰ προσπαθῇ διὰ τῆς συμπνοίας ν’ ἀποκα-
 “ ταστήσῃ τὰς σχέσεις ταύτας ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ στε-
 “ νοτέρας καὶ διαρκεστέρας. Ἀλλ’ ἂν πρόκειται νὰ
 “ ἐξακολουθήσωσιν αἱ ἀταξίαι, ἢ νὰ ᾔναι ἀνεπί-
 “ δεκτοὶ διορθώσεως, ἢ Ῥωσσία ὅχι μόνον δὲν θὰ
 “ θεωρήσῃ ὡς ἐχέγγυον εἰρήνης τὴν διάρκειαν τοῦ
 “ Ὀθωμανικοῦ βασιλείου, ἀλλὰ θὰ εὐρεθῇ καὶ
 “ ἡναγκασμένη νὰ ἐκπληρώσῃ ὅ,τι ἐπιτάττει ἢ
 “ θρησκεία τῆς ἐξυβριζομένη, αἱ συνθῆκαί τῆς
 “ παραβαινόμεναι, καὶ οἱ ὁμόθρησκοί τῆς κατα-
 “ διωκόμενοι. Ἐγνώρισεν ἡ Πύλη ἀναμφιβόλως
 “ δι’ ὧν ἔλαβεν ὁμοφώνων διπλωματικῶν κοινοποιή-
 “ σεων ὅτι ἡ ὑπόθεσις, ὑπὲρ τῆς ὁποίας συνηγορεῖ ἢ
 “ Ῥωσσία, εἶναι ὑπόθεσις ὅλης τῆς Εὐρώπης. Οἱ

“ δύο ἄλλοι ὅροι τῆς συννύπαρξεως τῆς Τουρκικῆς
 “ Ἀρχῆς μετὰ τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν Ἀρχῶν πα-
 “ ρεβιάσθησαν φανερά. Οἱ Χριστιανοὶ μονάρχαι
 “ δὲν δύνανται νὰ παραβλέψωσι τὰς ὕβρεις, τὰς
 “ ὁποίας ὑπέφερεν ἡ πίστις των, χωρὶς νὰ δοθῇ πάν-
 “ δημος ἱκανοποίησις. Ἐπίσημα ἔγγραφα καταδι-
 “ κάζουν εἰς ποινὰς καὶ εἰς θάνατον λαὸν προστατευ-
 “ θόντα μέχρι τῆς σήμερον ὑπὸ ῥητῶν συνθηκῶν καὶ
 “ ὑπὸ τοῦ σιωπηλοῦ μὲν ἀλλ’ ἀναποφεύκτου σεβα-
 “ σμοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Πε-
 “ ριττὸν εἶναι ν’ ἀναφέρωμεν τὰ Σουλτανικὰ δια-
 “ τάγματα τὰ ἐπικυροῦντα τὰ λεγόμενα· τὸ βέβαιον
 “ κατὰ δυστυχίαν εἶναι ὅτι ἡ Πύλη δὲν καταδιώκει
 “ μόνον τοὺς ταραχοποιοὺς καὶ τοὺς ὀπαδοὺς των,
 “ ἀλλὰ ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὡς καὶ αὐτὰς τὰς
 “ πηγὰς τῆς ὑπάρξεως του καὶ τῆς ἐκ νέου παραγω-
 “ γῆς του, καὶ ἀναγκάζει τὴν Χριστιανοσύνην νὰ
 “ ἐκλέξῃ ἓν ἐκ τῶν δύο· ἢ νὰ μὴ μένη ἀκίνητος
 “ θεατὴς τοῦ ἐξολοθρευμοῦ ἐνὸς Χριστιανικοῦ λαοῦ,
 “ ἢ νὰ ἀνέχεται τὰς ἀδιακόπους ὕβρεις τῆς θρησκείας
 “ του καὶ κατάστασιν πραγμάτων τείνουσαν εἰς τὸ
 “ νὰ ταραξῇ τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἡγόρασεν ἡ Εὐ-
 “ ρώπη διὰ τόσων θυσιῶν. Πειπεισμένη ἡ Ῥωσσία
 “ ὅτι αἱ ἀξιώσεις της εἶναι δίκαιαι, καὶ βεβαία ὅτι
 “ ἔπεισεν ὅλους τοὺς συμμάχους της περὶ τῆς καθα-
 “ ρότητος τῶν σκοπῶν της, δὲν ἠθέλησε μέχρι τοῦδε,
 “ προθεμένη τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ γενικοῦ συμ-
 “ φέροντος, ν’ ἀναφέρῃ τὰς ἰδιαίτερας πρὸς αὐτὴν
 “ ὑποχρεώσεις τῆς Πύλης ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδύνατο
 “ νὰ στηρίξῃ τὰ κατ’ αὐτῆς κινήματά της. Εἰς
 “ αὐτὴν ὅμως ἀπέκειτο νὰ ἐπικαλεσθῇ τοὺς ὅρους τῆς
 “ συνθήκης τοῦ Καϊναρτσίου, καὶ τό δυνάμει αὐτῆς
 “ δικαίωμα τῆς προστασίας τῆς Ἑλληνικῆς θρη-
 “ σκείας καθ’ ὅλην τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτειαν.

“ Ἀλλ’ ἡ Ῥωσσία θέλει τὴν σήμερον νὰ ἐλκύσῃ

“ ὅλην τὴν προσοχὴν τῆς Πύλης εἰς παρατηρήσεις
 “ ὑψηλοτέρας φύσεως, παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἀμοι-
 “ βαίων ὑποχρεώσεων ὅλων τῶν Χριστιανικῶν Δυ-
 “ νάμεων ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς πρὸς ἀλλήλας
 “ ἐνώσεως καὶ εἰλικρινείας.

“ Ὅσα ἐπράχθησαν μέχρι σήμερον δὲν ἡμποροῦν
 “ νὰ θεωρηθῶσιν εἰμὴ ὡς ἀποτελέσματα ἢ τῆς ἐλευ-
 “ θέρας θελήσεως τῆς Πύλης καὶ προμελετημένου
 “ σχεδίου, ἢ συστήματος, τὸ ὁποῖον αἱ περιστάσεις
 “ καὶ ὁ φανατισμὸς τινων κακοβούλων ἀναγκάζουν
 “ τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν παρὰ γνώμην τῆς νὰ
 “ δεχθῇ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐλπίζει ὅτι ἡ τελευταία
 “ ὑπόθεσις εἶναι ἡ μόνη ὀρθή, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ βε-
 “ βαιωθῇ θετικῶς. Ἄν τὰ κακὰ δι’ αὐτὴν στενάξῃ ἡ
 “ θρησκεία καὶ ἡ ἀνθρωπότης πράττονται παρὰ
 “ γνώμην τῆς Πύλης, ἐπιθυμεῖ ὁ αὐτοκράτωρ νὰ
 “ δείξῃ ὁ Σουλτάνος ὅτι ἔχει ἀκόμη τὴν δύναμιν
 “ ν’ ἀλλάξῃ σύστημα, τὸ ὁποῖον, καθὼς εἶναι, δὲν
 “ ἐπιτρέπει νὰ διαπραγματεύωνται ἢ νὰ συνθηκολο-
 “ γῶσιν αἱ Χριστιανικαὶ κυβερνήσεις μετὰ τῆς Ὀθω-
 “μανικῆς. Ἄν οὕτως ἔχῃ, ἅς ἀποκατασταθῶσιν αἱ
 “ κατεδαφισθεῖσαι ἢ γυμνωθεῖσαι ἐκκλησίαι χρήσι-
 “ μοι εἰς τὴν ἱεράν των ὑπηρεσίαν ἅς ἀποδώσῃ ἢ
 “ Πύλῃ τὰ ὀφειλόμενα πρὸς τὴν Χριστιανικὴν θρη-
 “ σκεῖαν προστατεύουσα αὐτὴν ὡς καὶ πρότερον,
 “ συντηροῦσα εἰς τὸ μέλλον ἀνεπηρέαστον, καὶ πα-
 “ ρηγοροῦσα τοιουτοτρόπως τὴν Εὐρώπην διὰ τὸν
 “ θάνατον τοῦ πατριάρχου καὶ τὰς ἐπισυμβάσας βε-
 “ βηλώσεις ἅς γίνῃ συνετὴ καὶ δικαία διάκρισις
 “ μεταξὺ τῶν προταϊτῶν τῶν ταραχῶν, τῶν ὀπαδῶν
 “ των, καὶ τῶν ὅσοι διὰ τὴν ἀθωότητά των δὲν εἶναι
 “ ἀξιόποιοι, καὶ ἅς ἀνοιχθῇ τοιουτοτρόπως μέλλον
 “ εἰρήνης καὶ ἡσυχίας χάριν τῶν θελόντων ἐντὸς
 “ ῥητῆς προθεσμίας νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ὑποτα-
 “ γὴν τῆς Πύλης Ἑλλήνων ὅπως καὶ ἂν ᾔναι, ἅς

“ διακρίνεται ὁ ἄθῳος τοῦ πταίστου· καὶ εἰς ἀπό-
 “ δειξιν τῆς μεταβολῆς τῆς διαγωγῆς τῆς αὐτῆς δεχθῆ ἢ
 “ Πύλῃ τὰς ἄλλοτε γενομένας αὐτῇ προτάσεις, νὰ
 “ συντρέξῃ δηλαδὴ καὶ ἡ Ῥωσσία κατὰ τὸ πνεῦμα
 “ τῶν συνθηκῶν εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν τῶν Ἑγεμο-
 “ νειῶν τῆς Βλαχομολδαβίας. Ἄς γίνῃ μόνον φρον-
 “ τὶς νὰ τεθῇ ἐπὶ σταθερῶν βάσεων ἡ κοινὴ εὐταξία
 “ καὶ ἡ ἡσυχία τῶν μερῶν ἐκείνων· ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ πα-
 “ ράδειγμα τῶν Ἑγεμονειῶν αὐτῶν ἦναι τοιοῦτον ὅποιον
 “ νὰ δύναται νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν ὑποταγὴν ὅλους
 “ τοὺς ἀγαπῶντας εἰλικρινῶς τὴν πατρίδα των Ἑλ-
 “ ληνας. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν παραδέχεται τὴν πρώτην
 “ ὑπόθεσιν· ἀλλ’ ἂν ἐναντίον τῆς προσδοκίας του
 “ ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις δείξῃ ὅτι πράττει αὐτὴ ἢ
 “ ἰδίᾳ καὶ ἀνεπιβρεάστως τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κακά,
 “ δὲν μένει τότε παρὰ νὰ εἰδοποιηθῇ ἀπὸ τοῦ νῦν
 “ ὅτι ἀποκαθίσταται φανερά πολέμιος πρὸς ὅλον τὸν
 “ Χριστιανικὸν κόσμον, ὅτι νομοποιεῖ τὴν ἰδίαν ὑπε-
 “ ράσπισιν τῶν Ἑλλήνων πολεμούντων εἰς ἀποφυ-
 “ γὴν τῆς ἀφεύκτου φθορᾶς των, καὶ ὅτι ἡ Ῥωσσία
 “ ἐξ αἰτίας τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀγῶνός των ἀναγκά-
 “ ζεται νὰ τοῖς προσφέρῃ ἄσυλον διότι καταδιώκον-
 “ ται, καὶ προστασίαν διότι ὀφείλει αὐτοῖς ἀντίληψιν
 “ μεθ’ ὅλης τῆς Χριστιανοσύνης, ὡς μὴ δυναμένη νὰ
 “ ἐγκαταλείψῃ τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς της εἰς τὴν
 “ διάκρισιν τυφλοῦ φανατισμοῦ. Μετ’ αὐτὴν τὴν
 “ καθαρὰν ἐξήγησιν ὁ αὐτοκράτωρ νομίζει ὅτι ἐξε-
 “ πλήρωσε πρὸς τὴν Πύλῃν ἀκριβέστατα ὅ,τι ὤφει-
 “ λεν· ἐδύνατο νὰ ὠφελῇ ἴσως ἡ Ῥωσσία ἀπὸ τοῦ
 “ ἐπιχειρήματος τῶν ἐπαναστατῶν, ἂν ἡ πολιτικὴ
 “ τῆς ἦτον ὀλιγώτερον εἰλικρινής. Ὁ αὐτοκράτωρ
 “ κατεδίκασε παρρησία τὸ ἐπιχειρήμα των· ἂν δὲν
 “ ἦσαν οἱ σκοποὶ του εὐθεῖς, θὰ περιωρίζετο μόνον
 “ εἰς τὴν καταδίκην ἐκείνην· ἀλλ’ ἔδειξε συγχρόνως
 “ καὶ τὸν τρόπον καθ’ ὃν ἐδύνατο νὰ προλάβῃ ἢ

“ Τουρκικὴ κυβέρνησις τὰς προόδους καὶ τὰς συνε-
 “ πείας τῶν ταραχῶν· ἀπέδειξε δὲ ὅτι ἦτο πιστὸς
 “ πρὸς τὰς συνθήκας καὶ ὅτι ἐπεθύμει εἰλικρινῶς τὴν
 “ συντήρησιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, διότι καὶ τὸν
 “ τρόπον πῶς νὰ σωθῇ εἶπε, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν του
 “ νὰ συντρέξῃ εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἔδειξε. Νέαν
 “ ἀπόδειξιν δίδει καὶ σήμερον, διότι γνωστοποιεῖ τῇ
 “ Πύλῃ τοὺς τρόπους δι’ ὧν καὶ μόνων δύναται
 “ ν’ ἀποφύγῃ τὴν παντελῇ φθοράν της, καὶ τὴν
 “ προειδοποιεῖ ὅτι, ἂν ἐπιμένῃ ἐνεργοῦσα τὸ κατα-
 “ στρεπτικὸν σχέδιόν της, ἀναγκάζει τὴν Ῥωσσίαν
 “ ἢ νὰ διατηρήσῃ ἢ νὰ παραβλέψῃ τὰ καθήκοντά
 “ της· ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἡ προτίμησις τοῦ
 “ αὐτοκράτορος εἶναι ἀναμφίβολος. Ζητεῖται δὲ ἀπό-
 “ κρισις ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν. Ἄν ἡ Τουρκικὴ κυβέρ-
 “ νησις εἰσακούσῃ ὅλας τὰς εὐχὰς καὶ πραγματο-
 “ ποιήσῃ ὅλας τὰς ἐλπίδας τοῦ αὐτοκράτορος παρα-
 “ δεχομένη τὰς προτάσεις του, δίδεται αὐτῇ νέα
 “ προθεσμία ἱκανὴ νὰ δείξῃ διὰ τῶν πράξεών της,
 “ ὅτι ὄχι μόνον δέχεται τοὺς ἀνωτέρω ὅρους δι’ ὧν
 “ μαρτυρεῖται ἡ ἐπ’ ἀντιδοκίμῃ της εἰς ἀρχὰς συνετωτέρας,
 “ ἀλλ’ ὅτι καὶ σπεύδει νὰ τοὺς ἐκπληρώσῃ, καὶ ὅτι
 “ ὄχι μόνον δὲν θέλει τὸ κακόν, ἀλλ’ ὅτι καὶ δύναται
 “ καὶ ἡξεῦρει νὰ τὸ ἐμποδίσῃ. Τούτου μὴ γενομένου
 “ εἰδοποιεῖται ὅτι διετάχθη ὁ πρέσβυς ν’ ἀναχωρήσῃ
 “ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεθ’ ὅλης τῆς αὐτο-
 “ κρατορικῆς πρεσβείας.”

Καὶ ταῦτα μὲν ἀνήγγειλε κατὰ διαταγὴν ὁ πρέσβυς·
 ταύτην δὲ τὴν ἀγγελίαν ἐξέλαβεν ὅλη ἡ Εὐρώπη
 καὶ δικαίως ὡς προαγγελίαν τοῦ πολέμου· τῶντι ἡ
 Ῥωσσία ἔλεγε τῇ Πύλῃ, ἡ ἐκουσίως καταδιώκει τὴν
 ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ παρασπονδεῖς καὶ πράτ-
 τεις τόσα ἀνοσιουργήματα, ἢ ἀκουσίως. Ἄν ἐκου-
 σίως, ἐγὼ κινῶ τὰς δυνάμεις μου κατὰ σοῦ, διότι δὲν
 σὲ ἀφίνω νὰ ἐξολοθρεύῃς τοὺς ὁμοπίστους μου Ἑλ-

ληνας, μήτε νὰ ὑβρίζῃς τὴν θρησκείαν των. * Ἀν ἄκουσίως, ἀπόδειξέ το καὶ δι' ἄλλων πράξεών σου καὶ διὰ τῆς ἀνορθώσεως τῶν κατεδαφισθέντων Χριστιανικῶν ναῶν, διότι ἄλλως ἐγὼ κινῶ πάλιν τὰς δυνάμεις μου κατὰ σοῦ.

Αὐτόχειρ γίνεται ἡ ὁμολογοῦσα κυβέρνησις ὅτι παρασυρομένη ὑπὸ τοῦ ἀτάκτου ὄχλου τῆς ἐνεργεῖ ἐναντίον τῆς θελήσεώς της καὶ ἂν τῶνόντι οὕτως ἔχῃ. Ἄλλ' ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος περιστάσει ἀπῆτει ἡ Ῥωσσία νὰ πράξῃ ἡ φανατικὴ Πύλη ὅ,τι ἀντέβαινε φανερά πρὸς τὴν θρησκείαν της, ὃ ἐστὶ ν' ἀνορθώσῃ τοὺς κατεδαφισθέντας Χριστιανικοὺς ναοὺς. Ἐγνώριζεν ἀναμφιβόλως ἡ Ῥωσσία ὅτι ἐζήτει τὰ ἀδύνατα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς δικαιοσύνης, καὶ διὰ τοῦτο ὅλοι ἐπίστευαν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ κηρύξῃ πόλεμον, καὶ ἡ Εὐρώπη ἔγεινεν ἄνω κάτω. Οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν, πρὸς οὓς ὁ τῆς Ῥωσσίας ἐκοινοποίησε τὰς διαταγὰς τῆς αὐλῆς του, ἐπροσπάθησαν παντοίοις τρόποις καὶ προτοῦ καὶ τότε εἰς ἀποφυγὴν τῆς ἐπαπειλουμένης καταγίδος, νὰ μεταβάλωσι τὴν διαγωγὴν τῆς Πύλης ἐπὶ τὸ μετριώτερον. Ἐφοβοῦντο δὲ ἐξ αἰτίας τοῦ φανατισμοῦ της μὴ κακοπάθῃ καὶ ὁ ἴδιος πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας καὶ δοθῇ νέα καὶ βαρεῖα ἀφορμὴ ἀλληλομαχίας. Ἄλλ' ἡ Πύλη δὲν ἥλλαξεν οὔτε τρόπον οὔτε γλῶσσαν· παρελθούσης δὲ τῆς ὀκταήμερου προθεσμίας, ἐπειδὴ ἀπόκρισις δὲν ἐδόθη, ἐπέβη ὁ Στρογονόφης ἐπὶ τοῦ Ῥωσσικοῦ πλοίου τοῦ ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου του, ἀλλὰ δὲν ἀπέπλευσεν εὐθὺς ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικρατούσης ἀντιπνοίας· ἐν τοσούτῳ οἱ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν κατέπεισαν τὴν Πύλην ν' ἀποκριθῇ ἀπεκρίθη· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκπρόθεσμος ἐδόθη ἡ ἀπόκρισις, ὁ πρέσβυς δὲν τὴν ἐδέχθη καὶ ἀπέπλευσε πνεύσαντος ἐπιτηδείου ἀνέμου τὴν 29 ἰουλίου ἀνεμπόδιστος καὶ ἀνενόχλητος, καὶ τὴν 1^{ην} αὐγούστου κετενω-

δώθη εἰς Ὀδησσόν, καὶ ἐκεῖθεν ἀφίχθη εἰς ἔντευξιν τοῦ αὐτοκράτορος· συναπέπλευσε δὲ καὶ ὅλη ἡ πρεσβεία· ἀνεχώρησαν καὶ οἱ πρόξενοι τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας ὡς ἀπὸ ἐχθρικοῦ τόπου. Ἡ δὲ Πύλη, ἀφ' οὗ ὁ πρέσβυς δὲν ἐδέχθη τὴν ἀπάντησίν της, τὴν ἔστειλε πρὸς τὸν Νεσελρόδον, πρὸς ὃν ἔγραψε κατ' εὐθείαν καὶ ὁ μέγας βεζίρης. Ἐπανελάμβανε δὲ ἐν τῇ πρὸς τὸν πρέσβυν γραφῇ της ὅσα ἔγραψε καὶ προτοῦ· δηλαδὴ ὅτι ποτὲ δὲν ἐπήρεασε τὰ θρησκευτικὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅτι οὐδὲν ἔπραξε πρὸς ἐξουδενισμόν τῆς πίστεώς των, ὅτι οὐδεμίαν κατεδάφισεν ἐκκλησίαν, καὶ ὅτι αἱ πρὸς αὐτὰς ὕβρεις ἦσαν κινήματα ἀτάκτων· ἐξύμνει δὲ τὴν καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ καθ' ὅλας τὰς ὑποθέσεις πολιτικὴν πρὸς τὰς αὐλὰς εὐθύτητά της καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀχαρίστους ὑπηκόους της Χριστιανοὺς μεγαλοψυχίαν της καὶ εὐσπλαχνίαν, καὶ διυσχυρίζετο ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης καὶ ὅλοι οἱ θανατωθέντες ἦσαν ἄξιοι τῆς ποινῆς των· ἀνέφερε δὲ θανάτους καὶ ἄλλων πατριαρχῶν καὶ ἐпанέλαβε καὶ τὸν τοῦ τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου ὡς συνωμότου· ἔλεγε καὶ περὶ τῶν Ἡγεμονειῶν ὅτι διετῆρει ἐν αὐταῖς τὰ στρατεύματά της, διότι οἱ τόποι ἐκεῖνοι δὲν ἀπηλλάγησαν εἰσέτι τῶν κακούργων· ἀλλ' ὅτι οὔτε τὰ καθεστῶτα ἐμελέτα νὰ μεταβάλῃ, οὔτε τὰ προνομία των νὰ καταπατήσῃ, καὶ ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ στείλῃ τοὺς αὐθέντας ἀφ' οὗ ἀπηλλάττοντο οἱ τόποι ἐκεῖνοι τῶν κακούργων, καὶ ἀφ' οὗ παρεδίδοντο ἢ ἐτιμωροῦντο πρὸς παραδειγματισμὸν ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων της οἱ εἰς τὴν Ῥωσσίαν καταφυγόντες. Τὴν δὲ κίνησιν καὶ ἐφόπλισιν τῶν Μουσουλμάνων ἐδικαιολόγει διὰ τῆς ἐξόδου τῶν ἀποστατῶν ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, διὰ τῆς εἰς αὐτὴν προσφυγῆς καὶ μὴ ἀποδόσεώς των, καὶ διὰ τὸν ἐσωτερικὸν κίνδυνον τοῦ κράτους· μεμφομένη δὲ πικρῶς τὴν διαγωγὴν τοῦ πρέσβεως Στρογονώ-

φου, καὶ ὡς ψευδεῖς παριστῶσα τὰς πρὸς τὴν αὐλήν του ἀναφοράς του ἔφερεν εἰς μαρτυρίαν τοὺς λοιποὺς πρέσβεις ὡς ὁμολογοῦντας, ὅτι ἡ Πύλη εἶχε δίκαιον νὰ πράττῃ ὅσα ἔπραττε, καὶ νὰ πολιτεύεται ὅπως ἐπολιτεύετο· ἡρνεῖτο δὲ καὶ ὅτι παρέβη τὴν συνθήκην τοῦ Καϊναρτσίου, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἡ συνθήκη ἐπροστάτευε τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς κατεδίωκε, ἀλλ' ὄχι τοὺς ἐγκληματίας.

Ἡ δὲ πρὸς τὸν Νεσελρόδον γραφὴ ἐδικαιολόγει τὴν ἀναβολὴν τῆς πρὸς τὸν πρέσβυν ἀπαντήσεώς της, μεμφομένη τοὺς διερμηνεῖς τῆς πρεσβείας μὴ ἐλθόντας τὴν ἐπαύριον τῆς ὀκταημερίας νὰ τὴν λάβωσιν ἂν καὶ ἐκλήθησαν· ἐνοχοποιεῖ δὲ καὶ τοὺς παρ' αὐτῇ πρέσβεις τῶν ἄλλων αὐλῶν λέγουσα, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἡ διαγωγὴ της δὲν ἐδύνατο νὰ βλάβῃ τὰς πρὸς τὴν αὐλήν τῆς Ῥωσσίας φιλικὰς σχέσεις της, καὶ ὅτι ἂν ὁ πρέσβυς αὐτῆς ἀνεχώρησεν ἄλλος θὰ τὸν διεδέχετο.

Ἄν οἱ τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν Πύλην λόγοι ἦσαν φιλοπόλεμοι, οὔτε οἱ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν τῆς Πύλης ἦσαν διαλλακτικοί· διότι, ἐν ᾧ ἡ Ῥωσσία ἀπῆτει ἀπειλητικῶς τὴν παραδοχὴν ὅλων τῶν προτάσεών της, ὄχι μόνον οὐδεμίαν αὐτῶν παρεδέχετο ἡ Πύλη, ἀλλὰ καὶ ἀπῆτει ἀλλ' ἀντ' ἄλλων· μόλις δὲ ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν παρ' αὐτῇ πρέσβεων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔπαυαν συμβουλευόντες τὴν ἐξ ὀνόματος τῶν αὐλῶν τῶν νὰ φέρεται μετριώτερον, ἠξίωσε νὰ ἐκδώσῃ φερμάνια εἰς προστασίαν δῆθεν τῶν ἀθῶων, ὡς ἂν δύναταί ποτε ὁ φανατικός, ὁ βάρβαρος καὶ ὁ αἰμόδιψος νὰ διακρίνῃ τὸν ἀθῶον τοῦ πταίστου, καὶ ὡς ἂν δὲν ἐκρέμα καὶ δὲν ἀπεκεφάλιζεν ἡ ἰδία ἐντὸς τῆς βασιλευούσης τοὺς ἀθῶους ὡς πταίστας. Κατὰ προσταγὴν τῆς Πύλης ἐξέδωκε καὶ ὁ νέος πατριάρχης ἐγκύκλια ἑγγραφα, προσκαλὼν τοὺς Ἑλληνας εἰς μετάνοιαν καὶ ὑποταγὴν, καὶ ἐκθειάζων ἐνώπιον τῆς ἀγχό-

νης τοῦ προκατόχου του τὴν ἄπειρον μακροθυμίαν καὶ τὴν ἀπαραδειγμάτιστον μεγαλοψυχίαν τῆς ὑψηλῆς Πύλης.

Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐταλαντεύετο μεταξὺ εἰρήνης καὶ πολέμου· ὥς θεμελιωτῆς τῆς ἱερᾶς Συμμαχίας δὲν ἤθελε νὰ καταστρέψῃ διὰ τοῦ πολέμου τὸ οἰκοδόμημά του, ἀναδεχόμενος ἀγῶνα ἀποστατῶν· ὥς οἰκτίρμων δὲ Χριστιανὸς καὶ ὥς πολλῶν ἑκατομμυρίων ἡγεμὼν ὀργώντων εἰς πόλεμον ὑπὲρ τῶν ὁμοδόξων αὐτῶν δὲν ὑπέφερε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐκκλησίαν του πενθοῦσαν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίζουσαν ἀνθρωπότητα πάσχουσαν, δυνάμενος καὶ ὀφείλων νὰ προστατεύῃ καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην.

Ἐν τοσούτῳ ἡ Ἑλλὰς ὠφελεῖτο τὰ μέγιστα, διότι μόνος ὁ φόβος τοῦ ἐπικειμένου Ῥωσσικοῦ πολέμου ἀπησχόλει ἱκανὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως.

Κοινοποιήσας δὲ ὁ Ἀλέξανδρος τοῖς συμμάχοις του ὅσα διὰ τοῦ πρέσβεός του ἀνήγγειλε τῇ Πύλῃ, καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς εἰλικρινῇ πολιτικὴν του ἀπῆτει ὥς ἀμοιβὴν τρία τινά. Τὴν ὑποστήριξιν τῶν πρὸς τὴν Πύλῃν προτάσεών του, τὴν εἰς πᾶν ὅ,τι θὰ ἠναγκάζετο νὰ πράξῃ ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῆς Πύλης συνδρομὴν των, καὶ τὴν εἰς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος συνδιάσκεψίν των. Προθύμως ἐδεχθῇ καὶ τὰ τρία ἡ Πρωσσία, τὰ ἐδέχθη καὶ ἡ Γαλλία· ἄλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία δὲν ἐδέχθησαν εἰμὴ τὸ πρῶτον, οὐδ' ὑπεστήριξαν παρὰ τῇ Πύλῃ εἰμὴ τινὰς προτάσεις τῆς Ῥωσσίας. Δόγμα πολιτικῆς πίστεως ἐθεώρουν αἱ δύο αὗται αὐλαὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ εἰς διατήρησιν αὐτῶν συνῆλθαν εἰς Χανόβρην ὁ Μεττερνίχος καὶ ὁ Καστλερίχος, καὶ συσκεψάμενοι περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγώνος ἀπεφάσισαν νὰ παρεμποδίσωσι

πάσαν Ῥωσικὴν ἐπέμβασιν. Δυσηρεστήθη ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν μὴ παραδοχὴν ὅλων τῶν προτάσεών του παρ' ὅλων τῶν συμμάχων του, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διενεοήθη νὰ κατὰσχη τὴν Μολδοβλαχίαν εἰς πειθανάγκασιν τῆς παρηκόου Πύλης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐπείσθη νὰ δεχθῇ τὴν παρέμβασιν τῶν συμμάχων ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ λάβῃ ἢ παρέμβασίς των χαρακτηριστικῆρα μεσιτείας. Ἀπήντησε δὲ ἐπὶ τῇ προτροπῇ αὐτῶν καὶ εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς Πύλης ἀπαρνούμενος τὴν ἀπόδοσιν τῶν προσφύγων καὶ λέγων, ὅτι ἂν ἐλάμβανε τὰ πιστὰ ὡς πρὸς τὴν ἀκριβὴ τήρησιν τῶν συνθηκῶν, ὡς πρὸς τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν σέβας, καὶ ὡς πρὸς τὴν μὴ καταδίωξιν τῶν ὁμοθρήσκων του, δὲν θὰ ἐνήργει ὅσα ἢ μέχρι τοῦδε διαγωγὴ της τὸν ἠνάγκαζε νὰ ἐνεργήσῃ. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἔντονος τοῦ αὐτοκράτορος φωνή, οὔτε αἱ φιλικαὶ τῶν συμμάχων αὐλῶν συμβουλαὶ εἰσηκούοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ.

"Αλωσις τῆς Μονεμβασίας.—Μετάβασις τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ
Τούρκων εἰς Νεόκαστρον καὶ "Αλωσις αὐτοῦ.

ΟΙ δὲ Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου ἀφ' οὗ ἐκλείσθησαν καὶ ἀπεκλείσθησαν ἐν τοῖς ἀπρομηθεύτοις τροφῶν φρουρίοις, ἐπόμενον ἦτο νὰ πεινάσωσιν. Οἱ ἐν τῷ τῆς Μονεμβασίας ἡσθάνθησαν πρῶτοι τὰ κακὰ τῆς πείνης, διότι ἐξ αὐτῆς σχεδὸν τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐπαναστάσεως ἀδιακόπως ἐπολιορκοῦντο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Τὸ φρούριον τοῦτο κεῖται ἐπὶ νησιδίου προσγείου· καλεῖται δὲ Μονεμβασία, διότι ἔχει μίαν καὶ μόνην ἔμβασιν διὰ μιᾶς γεφύρας συνδεούσης τὴν δυτικὴν ἄκραν τοῦ νησιδίου καὶ τὴν ἀντικρὺ Λακωνικὴν γῆν. Ἀπόρθητον ἐξ αἰτίας τῆς φυσικῆς θέσεώς του καὶ ἀλίμενον εἶναι τὸ φρούριον τοῦτο. Ἡ πόλις εἶναι περιτετειχισμένη· ἄνωθεν δὲ αὐτῆς ὑψοῦται ἐπὶ ἀκροτόμου πέτρας ἡ ἀκρόπολις της, ἔχουσα μίαν καὶ μόνην ἀνάβασιν, καὶ ταύτην κρημνώδη καὶ ὅλην ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς φρουρᾶς. Ἰδόντες οἱ ἔγκλειστοι Τούρκοι ἔξωθεν ἐλθόντα κατ' αὐτῶν πλήθη Μανιατῶν καὶ Πραστιωτῶν τόσον ἐφοβήθησαν, ὥστε μετὰ τινὰς ἀκροβολισμοὺς ὀλιγοβλαβεῖς ἔκοψαν τὴν γέφυραν καὶ ἀπεμονώθησαν κανονοβολοῦντες μόνον. Καὶ

οὗτοι καὶ οἱ ἐν τοῖς λοιποῖς φρουρίοις Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου ἀνέμεναν ἔξωθεν βοήθειαν εἰς λύσιν τῶν πολιορκιῶν των. Αἱ δὲ ἐλπίδες τῶν ἐν Μονεμβασίᾳ τόσον ἀνεπτερώθησαν μαθόντων τὴν εὐτυχὴ εἴσοδον εἰς τὴν Τριπολιτσὰν τοῦ Κιαχαγιάμπεη, ὥστε ἑκατὸν πενήντα οἱ τολμηρότεροι αὐτῶν μετεβιβάσθησαν κρυφίως μίαν νύκτα εἰς τὴν παλαιὰν Μονεμβασίαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ πέσωσιν ἐκεῖθεν αἴφνης ὀπισθεν τῶν Ἑλλήνων, καὶ βοηθούμενοι συγχρόνως καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ συναδελφῶν των, νὰ λύσωσι τοιουτοτρόπως τὴν πολιορκίαν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἀνεκαλύφθη ἐν καιρῷ, καὶ οἱ πολιορκηταὶ προαποβάντες εἰς τὴν παλαιὰν Μονεμβασίαν ἐκύκλωσαν τοὺς ἐκεῖ ἀνυπόπτως ἐλθόντας, τοὺς συνέλαβαν καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐθανάτωσαν. Ἀνοηταίνοντες οἱ ἐν τῇ φρουρίᾳ Τούρκοι ἐκράτησαν ἐντὸς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ των τοὺς συγκατοίκους των Χριστιανούς, ὥστε καὶ τὰ σχέδια καὶ ἡ κατάστασις των δι' αὐτῶν ἀνεκαλύπτοντο τοῖς ἐχθροῖς των, καὶ αἱ τροφαὶ ταχύτερον κατηναλίσκοντο. Μέχρι τινὸς ἡ κοινωνία τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει ἦτον ἐλευθέρα· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ αὐξάνοντος καθ' ἡμέραν κινδύνου καὶ τῆς ἀβεβαιότητος τῆς ἔξωθεν βοηθείας οἱ σημαντικώτεροι Τούρκοι παραλαμβάνοντες τὰς πλειοτέρας τροφὰς ὡς ισχυρότεροι ἀνέβησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἐκλείσθησαν ἐκεῖ ὅπου ἔδρευε καὶ ὁ φρούραρχος, ἀφέντες τοὺς ἄλλους κάτω. Κάτω ἄφησαν καὶ τοὺς συγκατοίκους των Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἐκ ταύτης τῆς περιστάσεως ἐσχετίσθησαν στενότερον ὡς ὁμοιοπαθεῖς μετὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων, περιποιούμενοι παρ' αὐτῶν φοβουμένων τὴν μετ' ὀλίγον παράδοσίν των καὶ ἐλπίζόντων διὰ τῆς μεσολαβήσεως αὐτῶν ὠφέλιμον συμβιβασμόν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, ἀφ' οὗ οἱ ἄνω καὶ κάτω Τούρκοι διεχωρίσθησαν, ἐβιάσθησαν

οἱ κάτω δι' ἔλλειψιν τροφῶν νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν· ἀλλ' ἰδόντες τὴν πολυαρχίαν καὶ μὴν ἐμπιστευόμενοι τοῖς εἶπαν, ὅτι ἂν ἤρχετό τις τῶν ἐπισήμων Ἑλλήνων εἰς παραλαβὴν τοῦ φρουρίου παρεδίδοντο. Ἐπ' αὐτῇ τῇ εἰδήσει ἀπεστάλη κοινῇ γνώμῃ ὁ καταβὰς εἰς Ἑλλάδα μετὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου Ἀλέξανδρος Καντακουζηνός, ἀδελφὸς τοῦ ἐπὶ τῇ μεταβάσει τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς Βλαχομολδαυίαν συμμεταβάντος Γεωργίου Καντακουζηνοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ ἐνεργῇ ὡς ὑπέρτατος ἄρχων τοῦ τόπου, ἐπρόβαλε νὰ παραδοθῇ τὸ φρούριον ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ὀνόματί του, “Ὁχι Ὁχι” ἐφώναξαν οἱ Ἕλληνες, “ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.” Ὁ δὲ Καντακουζηνός, τοῦ ὁποίου ἡ παρουσία ἔμπροσθεν τῆς Μονεμβασίας ἐχρησίμευσε διὰ τὴν συνετὴν καὶ τιμίαν διαγωγὴν του, ἤυρε τοὺς κάτω Τούρκους ἀντιφερομένους πρὸς τοὺς ἄνω καὶ τοὺς μὲν κάτω θέλοντας, τοὺς δὲ ἄνω μὴ θέλοντας νὰ παραδοθῶσι, διότι οἱ μὲν ἄνω εἶχαν τροφάς, οἱ δὲ κάτω ἀπέθνησκαν τῆς πείνας· διὰ τοῦτο ὁ Καντακουζηνὸς τοῖς εἶπεν ὅτι δὲν ἐσυμβιβάζεται, ἂν ὅλοι οἱ πολιορκούμενοι δὲν συνευδόκουν· ἐν τοσοῦτῳ ἐπεχείρησε συγχρόνως καὶ νὰ τοὺς φοβίσῃ δι' ἐνόπλων τινῶν πλήν ματαίων δοκιμῶν. Ἡ ἀνάγκη ἐφευρίσκει τρόπους· οἱ κάτω Τούρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ πείσωσι τοὺς ἄνω εἰς τὸ νὰ παραδοθῶσι, τοὺς ἠπάτησαν διὰ τοῦ ἐξῆς τεχνάσματος. Τοῖς ἐκοινοποίησαν ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς ἐπείσθη νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῶν κάτω, καὶ ὅτι ἐγγράφη καὶ ἡ συνθήκη· ἀλλ' εἰς ἀνεπηρέαστον ἐκτέλεσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἄνω ἀπῆτει νὰ τὴν ἐγκρίνωσι καὶ ἐκεῖνοι ἐγγράφως. Οἱ ἄνω ἔστερξαν καὶ ἤνοιξαν τὴν πύλην εἰς ἀνάβασιν τῶν φερόντων τὴν συνθήκην ἐπὶ προσυπογραφῇ. Ἐπτά ἦσαν οἱ ἀναβάντες·

ἀλλ' ἅμα ἀνέβησαν ἐκράτησαν τὴν πύλην ἀνοικτὴν διὰ τῆς βίας, καὶ ἀνεβίβασαν κάτωθεν καὶ ἄλλους παραφυλάττοντας. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ἄνω, καὶ μήτε τροφὰς ἔχοντες ἱκανὰς εἰς τροφήν ὄλων, μήτε θέλοντες νὰ καταντήσωσιν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, συννυπέγραψαν ὅλοι τὴν συνθήκην ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς των, ἐπὶ παραδόσει παντὸς εἶδους ὀπλων, ἐπὶ διατηρήσει τῆς κινητῆς των περιουσίας, καὶ ἐπὶ δι' ἐξόδων ἰδίων μεταβιβάσει αὐτῶν εἰς τὰ Ἀσιατικὰ παράλια. Κατὰ τὴν συνθήκην δὲ ταύτην παρέδωκαν οἱ Τούρκοι τὴν 23 ἰουλίου καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρόπολιν καὶ ὅλα τὰ ὄπλα των, καὶ ἐπέβησαν ἐπὶ τῶν πολιορκούντων Ἑλληνικῶν πλοίων ὅλοι σχεδὸν ἀβλαβεῖς, ἀλλὰ στερηθέντες τῶν πολυτιμοτέρων των πραγμάτων διαρπαγέντων παρὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης· ἀπεβιβάσθησαν δὲ ἀσφαλῶς εἰς τινα νῆσον πλησίον τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας ὅθεν μετέβησαν εἰς τὸ Κουσάντασι.

Κατόπιν τῆς Μονεμβασίας παρεδόθη τὸ Νεόκαστρον. Ἐκτὸς τῶν ἐν αὐτῷ ἐντοπίων Τούρκων εἶχαν καταφύγει ἐκεῖ δι' οὓς εἶπαμεν ἄλλου λόγους καὶ πολλοὶ Ἀρκαῶδες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις. Οἱ Ἀρκαῶδες οὗτοι μεταβάντες εἰς τὸ φρούριον τοῦτο καθ' ἣν στιγμὴν κατέλαβε πανικὸς φόβος ὅλους τοὺς Πελοποννησίους Τούρκους σκοπὸν εἶχαν ἀσφαλίσαντες τὰ γυναικόπαιδά των νὰ ἐπανεέλθωσι τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Τούτου χάριν καὶ φρουρὰν προσωρινὴν ἑκατὸν ὀπλοφόρων ἐγκατέστησαν ἐπὶ τοῦ παλαιοφρουρίου εἰς προφύλαξιν τῆς πόλεως μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς των, καὶ πολλὰ τῆς κινητῆς των περιουσίας ἀφῆκαν ἐν ταῖς οἰκίαις των. Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ἐπὶ τῆς φυγῆς τῶν Τούρκων ἀπομείναντες πρόκριτοι Χριστιανοὶ διασπείραντες ἐπιτηδεῖως φήμας, ὅτι Ῥωσικὰ στρατεύματα ἀπέβησαν εἰς Καλαμάταν, ἔτρεψαν μετ' ὀλίγας

ώρας διὰ μόνου τοῦ φόβου τὴν φρουρὰν ταύτην εἰς φυγὴν.

Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἐκενώθη ἀπροσδοκῆτως ὅλη ἡ πόλις τῆς Ἀρκαδίας εἰσῆλθαν σωρηδὸν οἱ χωρικοὶ καὶ ἔπесαν εἰς διαρπαγὴν τῶν οἰκιῶν. Ἐτρεχε δὲ ἕκαστος αὐτῶν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀγα^{του}, θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἰδιοκτησίαν τοῦ ἐπὶ λόγῳ ὅτι διὰ τῶν ἰδρώτων τοῦ ἐκτίσθη καὶ ἐστρώθη.

Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἦλθεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ὑπὸ ἔνοπλον συνοδίαν (ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Κεφάλας) ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος, φορῶν ἀντὶ καλυμμαυχίου Ἑλληνικὴν περικεφαλαίαν· οὗτος, ἀφ' οὗ ὡς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, εἰς μάτην ἀπήτησε τὴν ἀπόδοσιν εἰς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ ὅσων διηρπάγησαν, ἐγκατέστησεν ἀρχηγούς πολεμικοὺς καὶ πολιτικούς καὶ ἀνεχώρισε μετὰ τῆς συνοδείας τοῦ εἰς τὸ Φανάρι, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Καρύταιναν.

Ὁργανισθέντες δὲ οἱ Ἀρκάδες ἐξεστράτευσαν πρὸς τὸ Νεόκαστρον τὴν 29 μαρτίου· ἦσαν δὲ ὅλοι 1800. Οἱ Τούρκοι ἰδόντες τὴν προφυλακὴν ἐρχομένην πρὸς τὸ φρούριον ἐξῆλθαν καὶ ἠκροβολίσθησαν πρὸς τὸ Σωλινάρι· ἐσπέρας δὲ γενομένης καὶ ἐπιφανέντων καὶ τῶν ὀπισθεν ἐρχομένων λοιπῶν Ἑλλήνων, ἐπανῆλθαν εἰς τὸ φρούριον· ἐξῆλθαν ἐκ δευτέρου καὶ τὴν ἐπιούσαν, ἐπολέμησαν, ἔτρεψαν κατ' ἀρχὰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῶν Ἑλλήνων εἰς φυγὴν, καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταλάβωσι καὶ τὰ ὀπισθεν τῶν καὶ νὰ τοὺς ἀφανίσωσιν· ἀλλ' οἱ τοῦ κέντρου ἀντέστησαν γενναίως καὶ τοὺς ἀπώθησαν φονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τινας αὐτῶν.

Μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μάχην οἱ Ἕλληνες κατέλαβαν τὸ Μεσοχώρι, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Μεθώνης, εἰς περιορισμὸν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκείνῳ· τὴν δὲ ἐπαύριον (31 μαρτίου) ἦλθεν εἰς τὸ στρατό-

πεδον καὶ ὁ περιφερόμενος εἰς τὰ περίχωρα τῆς Μεθώνης ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας Γρηγόριος, στρατολογήσας καθ' ὁδὸν μίαν ἑκατοστὺν χωρικῶν, καὶ ἀνεδείχθη γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας. Μετά τινας δὲ ἡμέρας ἦλθε νὰ συναγωνισθῇ ἔχων μίαν ἑκατοστὺν Μανιατῶν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πιεράκος Μαυρομιχάλης.

Ἐν τοσούτῳ οἱ ἐν τῷ Νεοκάστρῳ Τοῦρκοι δὲν ἔπαυαν ἐξερχόμενοι συνεχῶς καὶ πολεμοῦντες· ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἐγγιζούσης ἐορτῆς τοῦ πάσχα οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας χωρικοὶ ἀφέντες τὰς θέσεις των διὰ νυκτὸς διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία των· ἐναπέμειναν δὲ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ ὀλίγοι ἄλλοι. Τοῦτο μαθόντες οἱ Τοῦρκοι ἐξώρμησαν πανστρατιᾷ τὴν δευτέραν τῆς διακαινησίμου κατὰ τῶν ὀλίγων τούτων Ἑλλήνων, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν· τοὺς ἐνίσχυσε δὲ μεγάλως ἡ κατέχουσα τὸ Μεσοχωρί φρουρὰ ἐλθοῦσα εἰς βοήθειάν των διαρκούσης τῆς μάχης. Μετὰ δὲ τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς Λαμπρᾶς ἐπανῆλθαν οἱ χωρικοὶ εἰς τὰς θέσεις των, καὶ ἐδυνάμωσε πάλιν τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἄλλ' ἐν ὅσῳ ἡ θάλασσα ἦτον ἀνοικτὴ καὶ ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία μεταξὺ τοῦ Νεοκάστρου καὶ τῆς Μεθώνης ἐλευθέρα, ἡ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἐχρησίμευε μᾶλλον εἰς προφύλαξιν τῶν χωρίων ἀπὸ τινος ἐχθρικής ἐπιδρομῆς ἢ εἰς βλάβην τοῦ ἐχθροῦ.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐυσυστήθη ὁ θαλάσσιος ἀποκλεισμός, ἤρχισαν αἱ ὠδῖναι τῶν Τούρκων, διότι τὴν στέρησιν τῶν γλυκῶν νερῶν ἐξ αἰτίας τοῦ κοπέντος παρὰ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Ἑλλήνων ὑδραγωγείου, καὶ τὴν χρῆσιν τῶν γλυφῶν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Νεοκάστρου πηγαδίων παρηκολούθησε σιτοδεία· διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἔξοδοί των ἔπαυσαν ἔκτοτε, καὶ αἱ πρὸς τοὺς ἐν Μεθώνῃ ὄθεν ἄλλοτε ἐλάμβαναν τροφὰς διὰ θαλάσσης σχέσεις των διεκόπησαν· ἐπὶ δὲ

τοῦ σφοδρου καύσωνος τοῦ θέρους ἐστέρεισαν καὶ αὐτὰ τὰ πηγὰδιὰ των· κατήντησαν δὲ εἰς τοιαύτην σιτοδείαν μετ' ὀλίγον ὥστε περὶ πολλοῦ εἶχαν τὰς σάρκας καὶ αὐτῶν τῶν ἀκαθάρτων ζώων· ἀλλὰ προσδοκῶντες ταχέως ἔξωθεν βοήθειαν ἐνεκαρτέρουν καὶ ἀπεποιοῦντο πᾶσαν πρότασιν τῶν Ἑλλήνων περὶ συμβιβασμοῦ· τὴν δὲ 8 ἰουλίου κατεβίβασαν διὰ νυκτὸς δύο Ὀθωμανοὺς ὀπισθεν τοῦ φρουρίου καὶ τοὺς ἀπέστειλαν διὰ θαλάσσης εἰς Μεθώνην αἰτούμενοι τροφὰς καὶ εἰδήσεις περὶ τοῦ ἀναμενομένου Τουρκικοῦ στόλου. Ἐγέμισαν τροφῶν τὴν ἐπαύριον οἱ ἐν Μεθώνῃ δύο μονοκάταρτα (Μπόγους) εὐρισκόμενα ἐν τῷ λιμένι των, ἐπεβίβασαν ἑκατὸν ὀπλισμένους καὶ τὰ ἐξεκίνησαν. Καὶ ἐπιτηδειότητα ναυτικὴν καὶ ἀνδρίαν πολλὴν ἔδειξαν οἱ ἐπὶ τῶν πλοίων τούτων παραπλέοντες τὴν ξηράν· ἀλλ' ἡ ἐπιτηδειότης καὶ ἡ ἀνδρία τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν ἐμβάντων εἰς τὰς λέμβους των πρὸς ἀντίκρουσιν αὐτῶν ὑπερίσχυσαν. Πολλὴν βλάβην ὑπέφεραν οἱ Τούρκοι, καὶ ἔβλαψαν καὶ αὐτοὶ τοὺς Ἕλληνας πληγώσαντες 17, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανεπλευσαν εἰς τὴν Μεθώνην ἄπρακτοι.

Ἐν τοσούτῳ ὁ γογγυσμὸς τῶν πεινόντων καὶ διψώντων, καὶ ὁ κλαυθμὸς τῶν γυναικῶν καὶ παιδίων ἠϋξάναν ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀρχηγοὺς ν' ἀνοίξωσι δις τὸν ἰούλιον τὴν πύλην τοῦ φρουρίου ἵνα ἐξέλθωσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς οἱ θέλοντες ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας· ἐξῆλθαν ἕως 185, οἱ πλείστοι δὲ ἦσαν γέροντες γυναῖκες καὶ παιδιά· καὶ ἄλλοι μὲν διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία, ἄλλοι δὲ ἐπιβιβάσθησαν εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ λιμένος ἐρημόνησον τοῦ Χελωνακίου ἐπὶ ὑποσχέσει καθημερινῆς τροφοδοσίας μέχρι τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου· μετεκομίσθησαν δὲ καὶ δεκαῆξ ἄνδρες ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ παλαιοφρουρίῳ

τῆς Ἀρκαδίας, ἀλλ' ἐρρίφθησαν ὅλοι διὰ νυκτὸς κατὰ γῆς ἄνωθεν καὶ ἐσυντρίφθησαν. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐξελθόντων ἦσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Μεχμέτ-Ἀγᾶν Καστρινὸν, καὶ τὸν μουλᾶ-Χαλίλην, φίλοι στενοὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ ἐπισκόπου Μεθώνης, οἵτινες ἤϋραν παρ' αὐτῷ φιλάνθρωπον ὑποδοχὴν.

Ἀποτυχόντες οἱ ἐν Μεθώνῃ Τούρκοι διὰ θαλάσσης ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾷ εἰς βοήθειαν τῶν συναδελφῶν των διὰ ξηρᾶς. Ἀντέστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς ἀπώθησαν ἀλλ' ἔχασαν δύο μαχίμους ἄνδρας λαμπρῶς ἀθλήσαντας, τὸν Κωνσταντῖνον Πιεράκον Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Μῆτρον Χαλαζονίτην (α)· κατεδίωξαν δὲ τοὺς ἐχθροὺς των μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Μεθώνης, καὶ ἐπάτησαν καὶ τινὰς οἰκίας τοῦ προαστείου, ὅπου ἐφονεύθη εἰς ἑξ αὐτῶν τουφεκισθεὶς ἄνωθεν τοῦ φρουρίου (β).

Ἐν τούτοις παρήρχοντο αἱ ἡμέραι, ἐπηύξαιναν τὰ κακὰ τῆς πολιορκίας, καὶ βοήθεια οὐτ' ἐφαίνετο οὐτ' ἀκούετο. Δι' αὐτὰ τὰ αἷτια ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ νὰ ζητήσωσι, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Μονεμβασίων, τινὰ τῶν ἐν Τρικόρφοις σημαντικῶν εἰς συμβιβασμὸν· ἐπ' αὐτᾷ τῷ σκοπῷ κατέβησαν ἐκεῖθεν ὁ Γεώργιος Κοζάκης Τυπάλδος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ ὁ Νικόλαος Πονηρόπουλος ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Πελοποννησιακῆς γερουσίας· καὶ ἐπειδὴ ἡ διαπραγματεύσις κατ' ἀρχὰς δὲν εὐδοκίμησε διὰ τὸ δυσσυμβίβαστον τῶν ὄρων, οἱ Ἕλληνες ἐτοιμάσθησαν εἰς ἔφοδον· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔγεινε προφορικὸς συμβιβασμὸς, οἱ μὲν πολιορκούμενοι νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον, καὶ ἐξαιρουμένων δεκατριῶν τῶν ἐγκριτοτέρων, νὰ παραδώσωσι καὶ τὰ ὄπλα των, οἱ δὲ πολιορκηταὶ νὰ τοὺς μετακομίσωσιν ὅλους σφύους μετὰ τῆς κινητῆς των περιουσίας, ἐξαιρουμένης τῆς πολυτίμου, τοὺς μὲν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς δὲ εἰς Τού-

νεζί· διέβη δὲ καὶ ὁ Τυπάλδος εἰς Καλαμάταν πρὸς ναύλωσιν ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ δύο Ἑπταννησιῶν πλοίων ἐκεῖ ἐλλιμενιζόντων· ἀλλ' ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ δευτέρας συνδιαλέξεως γενομένης ὑπεγράφη συνθήκη ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄρων. Προϋπήρχαν δὲ μεταξὺ τῶν διὰ θαλάσσης καὶ τῶν διὰ ξηρᾶς πολιορκητῶν καὶ ἰδιαίτεροι περὶ διανομῆς τῶν λαφύρων ὅροι, καθ' οὓς ὥφειλε νὰ γίνῃ ἡ Τουρκικὴ περουσία ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τριμηρία εἰς ὠφέλειαν τῶν ναυτῶν, τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ κοινοῦ. Ὑπογραφείσης δὲ τῆς συνθήκης εἰσέπλευσαν τὰ ἔξω τοῦ λιμένος φυλάττοντα δύο Ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς παραλαβὴν ὅσων ἐχώρουν ἕως οὗ ἔλθωσι καὶ τ' ἄλλα· ἀλλ' οἱ Τούρκοι προσδοκῶντες ὥρα τῇ ὥρα τὸν κατάπλουν τοῦ Ὄθωμανικοῦ στόλου ἐδείκνυν διὰθῃσιν, ἂν καὶ κατεστενοχωρημένοι, ν' ἀναβάλωσιν ὅσον ἐδύναντο τὴν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα ἐπιβίβασίν των ἐπὶ προφάσει, ὅτι ἀτονίσαντες ἐκ τῆς πείνας καὶ λοιπῆς κακουχίας δὲν εἶχαν δύναμιν νὰ παρασκευασθῶσιν ὅσον ταχέως ἐπεθύμουν· ἀλλὰ δι' ὃν λόγον ἐπροσπάθουν ν' ἀναβάλωσιν εὐσχήμως τὴν παράδοσιν των οἱ Τούρκοι, διὰ τὸν αὐτὸν ἐσκέπτοντο καὶ οἱ Ἕλληνες πῶς νὰ τὴν ἐπισπεύσωσιν· εἰς δὲ τῶν ὀπλαρχηγῶν, ὁ Ἀναστάσης Πονηρόπουλος, παρατηρήσας ὅτι αἱ τοῦ κάτω μέρους τοῦ φρουρίου πρὸς τὴν θάλασσαν κανονοπαὶ ἦσαν χαμηλαὶ καὶ ἀφρούρητοι, παρέλαβεν ἑκατὸν Ἀρκαδίους (γ), εἰσέδυσσε τὴν 7 αὐγούστου εἰς τὸ φρούριον δι' αὐτῶν μηδενὸς ἐναντιωθέντος, καὶ ἔστησε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Τοῦτο ἰδόντες οἱ Τούρκοι ἤνοιξαν ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν Ἑλλήνων τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν πυλίδα, καὶ οἱ σημαντικώτεροι αὐτῶν ἤρχισαν νὰ ἐπιβιβάζωνται εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς συνθήκης, συνεπιβιβάζοντες καὶ τὰ πράγματά των· ἐξῆλθαν αὐθημερὸν καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ φρουρίου, ἀνα-

μένοντες τὴν ἄφιξιν καὶ τῶν ἄλλων πλοίων εἰς ἐπιβίβασίν των.

Δισχιλιοὶ περίπου καὶ διακόσιοι, ἐν οἷς καὶ 180 Ζακύνθιοι ὑπὸ τὸν Μερκάτην, ἦσαν οἱ συνήθως πολιορκοῦντες τὰ φρούρια τῆς Μεθώνης καὶ τοῦ Νεοκάστρου· ἀλλ' ὑπερνηξήθη ὁ ἀριθμὸς των ἐπ' ἐλπίδι λαφυραγωγίας ἐγγιζούσης τῆς παραδόσεως τοῦ Νεοκάστρου. Ἐν ᾧ δὲ ἀνεμένοντο τὰ πλοῖα εἰς παραλαβὴν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Τούρκων ἐπεχείρησάν τινες τῶν Ἑλλήνων νὰ ψηλαφίσωσι δύο τρεῖς αὐτῶν ὡς φέροντας πολύτιμα εἶδη· τοῦτο ἰδόντες οἱ πολλοὶ τοὺς ἐμιμήθησαν καὶ τοὺς ἐξεπέρασαν· ἐδόθησαν ἔπειτα ἀνηλεῶς εἰς γενικὴν σφαγὴν παρὰ τὰ συνομολογηθέντα. Ὅσοι δὲ ἐπέζησαν, ἀφηρπάγησαν ὡς λάφυρα καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ χωρία· ὀλίγοι δὲ ἀπέφυγαν διὰ τῆς φιλανθρώπου παρεμβάσεώς τινων τῶν σημαντικῶν Ἑλλήνων τὴν δουλείαν ἢ τὸν θάνατον. Ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα ἐξωλόθρευσαν καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ Χελωνακίου πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου ἀποβάντας Τούρκους ὑπὲρ τοὺς ἐξῆντα, ἀπανθρώπως ἐγκαταλειφθέντας.

Μετὰ δὲ τὰς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς βδελυρὰς καὶ παρασπόνδους ἀθεμιτουργίας συμπαρέλαβαν οἱ πλοίαρχοι (δ) τὸν ἐπίσκοπον Μεθώνης καὶ τὸν πρωτοσύγγelon Φραντσῆν εἰς διανομὴν τῶν Τουρκικῶν πραγμάτων καὶ ἀπέπλευσαν ἐν βίᾳ φοβηθέντες μὴ προφθάσῃ ὁ περιμενόμενος ἐχθρικὸς στόλος καὶ ἀποκλείσῃ τὰ πλοῖα ἐντὸς τοῦ λιμένος.

Παραδοθέντος τοῦ Νεοκάστρου ἐλύθη καὶ ἡ πολιορκία τῆς Μεθώνης.

1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

Πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς.—Μάχη τῶν Βασιλικῶν.—Ἐμφανισμὸς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου πρὸς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.—Λύσεις τῆς πολιορκίας τῆς Κορώνης.—Συμβάντα ἐν Καλαμάτᾳ καὶ περὶ τὰς παλαιὰς Πάτρας.—Καταστροφή τοῦ Γαλαξειδίου.—Ναυμαχία ἔμπροσθεν τῆς Ζακύνθου.—Διαγωγή τοῦ μεγάλου ἄρμοστου πρὸς τοὺς λαοὺς τῶν Ἰονίων νήσων.—Ἀλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς.—Δευτέρα εἰσβολὴ τῶν Τούρκων εἰς τὰ Σφακιά καὶ ἄφιξις εἰς Κρήτην τοῦ Μιχαήλ Ἀφεντούλη τοῦ καὶ Κομνηνοῦ ὡς ἀρχηγοῦ.

ΠΡΟΣ τὸ μέρος τῆς παλαιᾶς Ἀρκαδίας κειμένης ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Πελοποννήσου, τὸ πρὸς τὴν Ἀργολίδα, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε κατεῖχαν οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Τεγεᾶται, καὶ ὅπου συνήλθεν ἔνοπλος ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλλὰς καθ' ὃν καιρὸν ἀλληλομάχοντο περὶ πρωτείων οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Σπαρτιάται, κεῖται σήμερον ἡ Τριπολιτσά, ἡ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πρωτεύουσα πόλις τῆς Πελοποννήσου, πρὸς τὴν ἄκραν πλατείας καὶ γυμνῆς πεδιάδος, 435 ὀργυιᾶς ὑψηλότερας τῆς Ἀργολικῆς θαλάσσης, καὶ περικλειομένης ὑπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Μαινάλου τοῦ Παρθενίου καὶ τοῦ Ἀρτεμισίου. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ὅλη νέα· ἐκλήθη δὲ Τρίπολις καὶ κοινότερον Τριπολιτσά ἐκ τῆς εἰς σύστασιν αὐτῆς συνενώσεως τῶν τριῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς Τεγέας τῆς Μαντινείας καὶ τῶν

Ἀμυκλῶν, ἣ τοῦ Παλλαντίου· ὑποθέτουν δέ τινες τῶν ἀρχαιολόγων ὅτι κεῖται ὅπου ἔκειτο ἄλλοτε τὸ Παλλάντιον, σωζόμενον καὶ ἐπὶ τοῦ περιηγητοῦ Πανσανίου, καθ' ὃν καιρὸν πάμπολλαι ἄλλαι πόλεις τῆς Ἀρκαδίας ἣ ἦσαν πάντα ἔρημοι, ἣ εἶχαν καταστήσει κῶμαι τῶν Μεγαλοπολιτῶν. Κατὰ τὸν ἴδιον Πανσανίαν τὸ Παλλάντιον κατέστη πόλις ἀντὶ κώμης ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ ἔχαιρεν αὐτονομίαν καὶ ἀτέλειαν πρὸς χάριν τῶν Παλλαντιαίων τῶν ἀποικησάντων κατὰ τὴν γνώμην τινῶν ὑπὸ τὸν Ἀρκάδα Εὐάνδρον τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέριος, ἐξ ὧν ἐκλήθη ἔκτοτε ἢ παρ' αὐτῶν κτισθεῖσα πόλις Παλλάντιον, καὶ τὸ ὄρος ἐφ' οὗ ἐκτίσθη, καλεῖται ἕως σήμερον Παλατίνην (Monte Palatino).

Ἡ πόλις τῆς Τριπολιτσᾶς ἦτο πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὅλη περιτετειχισμένη καὶ ἐπτάπυλος. Τὸ τεῖχος τῆς εἶχε 14 ποδῶν ὕψος, ἐξ δὲ πλάτος πρὸς τὰ κάτω καὶ τριῶν πρὸς τὰ ἄνω· περιφέρειαν δὲ δύο μιλίων· πρὸς δὲ τὴν δυτικὴν τοῦ ἄκραν ἐπὶ θέσεως ὑψηλοτέρας ἔσωθεν τοῦ τείχους ἔκειτο ἡ μεγάλη λεγομένη Τάπια, φαινομένη ὡς ἀκρόπολις. Πυργωτὸν ἦτο γύρωθεν τὸ τεῖχος· εἶχε διπλᾶς πολεμίστρας ἐπιτηδείας εἰς τουφεκοπόλεμον, καὶ τριάντα κανόνια ἐξ ὧν ὀλίγα εὐχρηστα. Ἡ πόλις μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως καταφυγὴν εἰς αὐτὴν τῶν κατοικούντων διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου Τούρκων καὶ τῶν μετὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν ὑπὸ τῶν Κιαχαγιάμπεην ἐλθόντων, περιεῖχε τριαντακισχιλίας ψυχὰς συναριθμουμένων καὶ ὀλίγων Χριστιανῶν, καὶ ὀλιγωτέρων Ἑβραίων. Δεκακισχίλιοι περίπου ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ ὀπλοφόροι, Ἀλβανοί, Ἀσιανοὶ καὶ Πελοποννήσιοι. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς εἰς γενικὴν συνέλευσιν συγκαλέσεως κατὰ τὸν μάρτιον τῶν προκρίτων Χριστιανῶν καὶ Τούρκων εὐρίσκοντο ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ οἱ σημαντικώτεροι ὅλης τῆς Πελο-

πονησού Τούρκοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέπρεπαν ὁ Μουσταφάμπεης κάτοικος τῶν Π. Πατρῶν ὁ καὶ Ἀναπλιώτης, ὡς ἔχων πατρίδα τὸ Ναύπλιον, ὁ Δεφτερδάρης, ὁ Κιαμίλμπεης τῆς Κορίνθου καὶ ὁ Σιέχ-Νετσηπ-έφέντης. Ἡ πόλις, ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος, ἐτέλει ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ Καϊμακάμη καὶ τοῦ Κιαχαγιάμπεη, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς γυναικὸς τοῦ Χουρσήδ-πασᾶ, τῆς ὁποίας ἡ ἀτυχία δὲν ἐταπείνωσε τὸ φρόνημα. Εἶχε δὲ ὀλίγας τροφὰς ἐξ αἰτίας τῆς ὥρας τοῦ ἔτους καθ' ἣν αἱ ἐτήσιοι τροφαὶ εἶναι ἐν τῷ τελειοῦσθαι, καὶ τῆς ἀπροσδοκῆτου συρροῆς τόσοῦ πλήθους· καὶ διότι, ἂν καὶ πολλὰ ἐψιθυρίζοντο περὶ τῆς μελετωμένης ἀποστασίας, οὐδεμία ἐγένετο φροντίς ἐν καιρῷ περὶ σιταγωγίας εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην. Ἄν καὶ ἔκοψαν οἱ Ἕλληνες ἑξῶθεν τὰ ὑδραγωγεῖα, ἡ πόλις εἶχε πηγαδῆσια νερὰ καὶ ἄφθονα καὶ πόσιμα. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Τριπολιτσᾶς.

Μέγα θάρρος ἔλαβαν οἱ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου ἀφ' οὗ κατήσχυναν τοὺς ἐχθροὺς των ἐν ταῖς μάχαις τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Δολιανῶν, καὶ ἦλθαν ἔκτοτε ἐγγύτερον τῆς Τριπολιτσᾶς· καὶ πρῶτον μὲν ἐσκήνωσαν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ ἀπωτέρων μερῶν τῶν πλησίον αὐτῆς βουνῶν, καὶ διετήρουν καὶ τὰς ἔτι ἀπωτέρω θέσεις τοῦ Βαλτετσίου καὶ τῶν Βερβένων· ἀλλὰ κατήντησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ στήσωσι τοὺς συνήθεις προμαχώνας των 900 ὀργυῖας μακρὰν τῆς πολιορκουμένης πόλεως.

Πολλὰ καὶ ὑπὸ πολλοὺς ἀρχηγοὺς ἦσαν τὰ μετ' ὀλίγον συνελθόντα στρατεύματα, ἀλλ' ὅλα συνήρτων τέσσαρα μεγάλα σώματα, σχηματίζοντα πρὸς τὸ κατωφερὲς μέρος τῶν Τρικόρφων ἡμικύκλιον. Κατεῖχαν δὲ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας 2500 ὅπλοφόροι ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸ δὲ δεξιὸν 1500 ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τὸ κέντρον 1000 ὑπὸ τὸν Ἀναγνω-

σταρᾶν, τὰ δὲ ὀπισθεν τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος 1500 ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην (α). Ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἦτον ἐσκηνωμένος ἄνωθεν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ἀναγνώσταρᾶ. Ἐφυλάττοντο δὲ καὶ αἱ εἰς Ἄργος καὶ Λεοντάρι ἄγουσαι ὁδοί· αὕτη μὲν ὑπὸ 150, ἐκείνη δὲ ὑπὸ 300 ὀπλοφόρων.

Πρὸ τοῦ δὲ νὰ συστρατοπεδεύσωσιν οἱ ἀνωτέρω ἐν Τρικόρφοις, τινὲς αὐτῶν προκαταλαμβάνοντες τὴν θέσιν ἐκείνην συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἀπροσχεδιάστως καθὼς συνέβαινε πολλάκις. Οἱ Τοῦρκοι ἔβοσκαν ἵππους ἔξωθεν ἀλλὰ πλησίον τῆς Τριπολιτσᾶς· τινὲς δὲ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Καλλιακούδαν τὸν ἐξ Ἀλωνισταίνης ἐνεδρεύσαντες ἐπίασάν τινας αὐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἐξῆλθαν εἰς κατὰ δῶξίν των, καὶ ἐπλήγωσαν καὶ τὸν Καλλιακούδαν. Κατέβησαν τότε καὶ πολλοὶ Ἕλληνες καὶ ἤρχισεν ἐπάνωθεν τοῦ ἀγίου Βλάση ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως γενικὸς τουφεκισμὸς, τὸν ὁποῖον ἔπαυσεν ἐπελθοῦσα ἡ ἐσπέρα. Οἱ Ἕλληνες εὐδοκίμησαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ πολεμήσαντες ἐκτὸς τῶν προμαχόνων. Τὴν δὲ 26 μαΐου ἐξεστράτευσαν οἱ Τοῦρκοι πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι μόνῃ ἢ παρουσίᾳ τῶσων ἐνόπλων ἐφίππων καὶ πεζῶν ἦτον ἱκανὴ νὰ τρέψῃ ὡς ἄλλοτε αὐτοὺς εἰς φυγὴν· ἀλλ' ἡ ἐλπίς των ἐματαιώθη καὶ ἐπανῆλθαν χωρὶς νὰ συγκρουσθῶσιν. Ἐξεστράτευσαν καὶ τὴν 5 ἰουνίου, καθ' ἣν ἐφονεύθησάν τινες ἐκατέρωθεν, ἐν οἷς καὶ ὁ Κ Μπούρας. Ἐκτοτε συνεστρατοπέδευσαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῶν Τρικόρφων ὡς προείπαμεν (β).

Συνεχεῖς συγκρούσεις συνέβαιναν ἐπὶ τῆς πολιορκίας προκαλούμεναι κυρίως ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἐκδρομῶν τῶν πολιορκουμένων κατὰ τῶν πολιορκούντων, καὶ ἐντεῦθεν προήρχοντο φόνοι. Οἱ Ἕλληνες ὁσάκις ἤρχετο κατ' αὐτῶν τὸ πεζικὸν τῶν ἐχθρῶν κατέβαιναν θαρράλέως καὶ ἐπολέμουν πολλάκις

ἀπροφύλακτοι ἐπὶ τῆς πεδιάδος· ὅσάκις δὲ ἤρχετο τὸ ἱππικόν, ἀπεσύροντο πρὸς τὰς ρίζας τῶν βουνῶν καὶ ἡσφαλίζοντο ὅπισθεν τῶν πετρῶν ἀπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν ἱππέων μὴ δυναμένων ν' ἀναβῶσι τὰς πετρώδεις θέσεις· τοιοῦτοτρόπως ἔβλαπταν μᾶλλον ἢ ἐβλάπτοντο· ἡ δὲ τελευταία ἐκδρομὴ τῶν πολιορκουμένων συνέβη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αὐγούστου, καὶ εἶναι ἀξιοδιήγητος διὰ τὰ περιστατικὰ καὶ ἀποτελέσματά της.

Διεδόθη φωνὴ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὅτι ὁ Κιαμήλμπεης, ἐγκλειστος καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Τριπολιτσᾷ, ἐμελέτα νὰ μεταβῇ ἐκεῖθεν εἰς Κόρινθον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς κινδυνευούσης ἐκείνης φρουράς. Ὁ ἄγρυπνος καὶ ἐπιδέξιος Κολοκοτρώνης διέταξε καὶ ἡνοιξαν τάφρον κατὰ τὸν Μύτικα μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς πρὸς ἔνεδραν. Ἡ διαδοθεῖσα φωνὴ ἐψεύσθη, ἀλλ' ἡ τάφος ἐχρησίμευσε, καὶ ἰδοὺ πῶς. Τὴν 10 αὐγούστου ἐξῆλθαν πεζοὶ καὶ ἱππεῖς Τούρκοι ὑπὲρ τοὺς τετρακισχιλίους, καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ περίξ χωρία ἐπὶ καρπολογία. Ἐπὶ δὲ τῇ εἰς Τριπολιτσὰν ἐπιστροφῇ των οἱ πλείστοι συνοδεύοντες μέγα πλῆθος ζώων τροφοφόρων ἐπλησίασαν πρὸς τὴν τάφρον, τὴν ὁποίαν ἐξέλαβαν ὅχι ὥς εἰς πολεμικὴν χρήσιν προπαρασκευασθεῖσαν, ἀλλ' ὥς ὄριον ἰδιωτικῷ τινος χωραφίου ἀπλῶς ἀνοιχθεῖσαν. Φθάσαντες δὲ ἀνύποπτοι πρὸς τὸ χεῖλος αὐτῆς ἐτουφεκίσθησαν αἴφνης ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ ἀφανῶς παραφυλαττόντων Ἑλλήνων, καὶ πολλοὶ ἐχάθησαν ὥς ἀπρόσεκτοι καὶ ἀπροφύλακτοι, οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν, οἱ μὲν πεζοὶ διαβάντες διὰ τοῦ πλησίον τῆς ρίζης τοῦ βουνοῦ ἀσκάπτου μέρους, οἱ δὲ ἱππεῖς ὑπερπηδῶντες τὴν τάφρον μὴ οὖσαν ἱκανῶς πλατεῖαν· ὅλα δὲ τὰ ζῶα των τὰ κομίζοντα τὰς τόσον ἀναγκαίας ταῖς ἡμέραις ἐκείναις εἰς χρήσιν τῶν πεινῶντων Τούρκων τροφὰς ἔμειναν ἐκεῖθεν τῆς τάφρου καὶ ἔπесαν εἰς

τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Τὸ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν συμβὰν ἔφερεν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς πολιορκουμένους διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τροφῶν.

Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Μονεμβασίας οἱ Ἕλληνες μετέφεραν ἐκεῖθεν εἰς Τριπολιτσὰν τρεῖς βομβοβόλους, ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζαν καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Περιεφέρετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ἰταλὸς τις Τάσης λεγόμενος, τερατολόγος μᾶλλον ἢ ἀρχιπυροβολιστὴς ὡς ἐπηγγέλλετο· οὗτος ἀνεδέχθη τὴν χρῆσιν αὐτῶν, καὶ τοὺς ἔστησε πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ ἐπτακοσίας ὀργυῖας μακρὰν τῆς πόλεως. Ἐλθούσης δὲ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἔμελλε νὰ ρίψῃ τὴν πρώτην βόμβαν, συνήχθη ἐπὶ τῶν πλησίον ὑψωμάτων μέγα πλῆθος τῶν πολιορκητῶν χάριν τοῦ νεοφανοῦς τούτου θαύματος· ἀλλ' ἡ βομβοβόλος ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ προσδοκώμενα τεράστια ἔσπασε καταισχύνασα τὸν ἀρχιπυροβολιστὴν.

Τὸ ἔργον τοῦ ἀμαθοῦς Τάσης, ὅστις φοβηθεὶς ἔγεινεν ἄφαντος, ἀνέλαβεν ὁ γνώσεις περὶ τὰ τοιαῦτα ἔχων Γάλλος Ῥεϋβῶς. Διακοσίας μόνον ὀργυῖας μακρὰν τῆς πόλεως πρὸς τὸ μέρος τοῦ μεγάλου κανονοστασίου κεῖνται παραρρίζωμάτα τινὰ τῶν βουνῶν. Ὁ Ῥεϋβῶς ἔστησεν ἐπὶ τοῦ κέντρου τῶν παραρρίζωμάτων τούτων τὰς δύο βομβοβόλους, ἀλλ' ἀνωφελῶς καὶ αὐτός, ἂν καὶ τὰς ἀνέδειξε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του εὐχρήστους. Δεξιόθεν δὲ καὶ ἀριστερόθεν τῶν δύο τούτων βομβοβόλων κατεσκευάσθησαν δύο κανονοστάσια εὐχρήστα μὲν καὶ αὐτά, ἀλλ' ἐπίσης ἀνωφελῆ. Ὅπισθεν δὲ τῶν παραρρίζωμάτων τούτων ἐτοποθετήθησαν. 800 ὀπλοφόροι ὑπὸ τὸν Γιατράκον, οἱ ὅποιοι ἠνόχλουν τοὺς ἐχθροὺς τουφεκίζοντές τοὺς ἐπιδεξίως διὰ τῶν κανονοπῶν. Ἔστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐν ἄλλο κανονοστάσιον πρὸς τὸ μέρος τῆς πύλης τοῦ Ἀργοῦς μικρᾶς καὶ αὐτὸ ὠφελείας. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἔπесαν εἰς

πολλὴν ἀδράνειαν, καὶ τὴν 24 αὐγούστου 500 Ἑλλη-
 ληνες τόσον ἐπλησίασαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ μεγάλου
 κανονοστασίου ὥστε κατέλαβάν τινας κεκαυμένας
 οἰκίας ἔμπροσθεν μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς Τριπολιτσᾶς
 κειμένας, καὶ διετήρησαν αὐτὰς εὐτυχῶς δύο ὥρας
 πολεμούμενοι ἔσωθεν· ἀλλ' ἐν μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ
 ἰππικοῦ φιλοτιμηθὲν ἐξῆλθε τῆς πόλεως ἄλλοθεν,
 ἔπεσεν ὀπισθὲν των, τοὺς ἐκακοποίησε καὶ τοὺς
 ἠνάγκασε ν' ἀπομακρυνθῶσιν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἦλθεν εἰς τὰ Τρίκορφα ὁ
 Σκώτιος Θωμᾶς Γόρδων μεταβιβάσας ἐπὶ τοῦ πλοίου
 του ἐκ Μασσαλίας Ἑλληνὰς τινας καὶ φιλέλληνας,
 καὶ φέρων ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς
 ὁποίας καὶ ὁ ἴδιος αὐτὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦλθαν ν' ἀγω-
 νισθῶσι τρεῖς βομβοβόλους, καὶ ἐξακόσια τουφέκια.
 Οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν φιλοφρόνως καὶ εὐγνωμό-
 νως τὸν γενναῖον τοῦτον φιλέλληνα, ἀναδεχθέντα
 προθύμως νὰ ὀργανίσῃ ἐξ ἰδίων του ἐν σῶμα τακτι-
 κῶν ἐξ Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων.

Ἐν τοσούτῳ ἡ κατάστασις τῶν Τούρκων ἐχειρο-
 τέρευεν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ὅχι μόνον διὰ τὴν σπάνιν
 τῶν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἑλλειψιν ἵπποβοσκῆς, διότι
 μὴ τολμῶντες πλέον οἱ Τοῦρκοι νὰ βοσκήσωσιν ὥς
 ἄλλοτε ἐκτὸς τῆς πόλεως τοὺς ἵππους των δὲν ἐδύ-
 ναντο νὰ τοὺς μεταχειρισθῶσιν ὥς καὶ πρότερον
 κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὥς ἀδυνάτους ἐκ τῆς ἀτροφίας
 των.

Αἱ μακροχρόνιοι πολιορκίαι διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης
 ἀκαθαρσίαν τῶν πολιορκουμένων, διὰ τοὺς συχνοὺς
 θανάτους, διὰ τὴν κακὴν ποιότητα τῶν τροφίμων, διὰ
 τὴν κακουχίαν καὶ τὴν ἐπισώρευσιν πολλῶν ἀνθρώ-
 πων καὶ ζώων ἐντὸς στενῆς περιφερείας, φέρουν συ-
 νήθως ἐπιδημίας. Τὸ κακὸν τοῦτο δὲν ἐβράδυνε νὰ
 προστεθῇ εἰς τὰ ἄλλα κακὰ τῶν πολιορκουμένων·
 τὰ δὲ ἴδια θύματα τῆς ἐπιδημίας ἔτρεφαν τὴν ἰδίαν

ἐπιδημίαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἄρμωδιαν ἐθεώρησεν ὁ Ὑψηλάντης τὴν περίστασιν νὰ προβάλῃ τοῖς πολιορκουμένοις συμβιβασμὸν εἰς παράδοσιν τῆς πόλεως ὑπ' ὠφελίμους ὄρους· ἀλλ' ἀπερρίφθη ὑπεροπτικῶς ἡ πρότασίς του.

Φοβούμενοι δὲ οἱ Ἕλληνες μὴ φέρῃ ἡ ἀναβολὴ ἐπιβοήθειαν ἔξωθεν πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἠθέλησαν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἔφοδον. Ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ διετάχθη ὁ ἀρχιπυροβολιστὴς νὰ διαρρήξῃ τὸ τείχος· ἀλλ' ὅλοι του οἱ ἀγῶνες ἀπέβησαν μάταιοι διὰ τὴν μηδαμινότητα τοῦ πυροβολικοῦ του. Ἐν ᾧ δὲ ἀνεμένετο ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἡ πτώσις τῆς Τριπολιτσᾶς, ἦλθεν ἡ εἶδησις ὅτι ὁ Ὄθωμανικὸς στόλος ἐφάνη ἔξωθεν τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου τὴν 26 αὐγούστου.

Εἶδαμεν ὅτι οἱ δύο ἐχθρικοὶ στόλοι διεχωρίσθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἐτοίμου κατὰ τῆς Σάμου ἐκστρατείας· καὶ ὁ μὲν Ἑλληνικὸς κατέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια, ὁ δὲ Τουρκοαιγυπτιακὸς εἰσέπλευσε τὸν Ἑλλησποντον. Ὁ στόλος οὗτος ἀνέπλευσε μετὰ τινὰς ἡμέρας κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸ τινων δὲ ἡμερῶν συνήχθη Τουρκικὸν στράτευμα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ζητουνίου, σκοπεῖον νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἐκεῖ διατριβόντων Τουρκικῶν στρατευμάτων, καὶ νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον πρὸς λύτρωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς βοηθούμενον καὶ παρὰ τοῦ στόλου, ὅστις ἐμελέτα, ἀφ' οὗ ἐπεσίτιζε τὰ Μεσσηνιακὰ φρούρια, νὰ εἰσπλεύσῃ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Μαθόντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὰ περὶ τῆς νέας ταύτης ἐκστρατείας ὑπὸ τέσσαρας πασάδας, τὸν Μπεῦρᾶμ-πασᾶν, τὸν καὶ ἀρχιστράτηγον, τὸν Χατσῆ-Μπεκῆρ-πασᾶν, τὸν Μεμῆς-πασᾶν, καὶ τὸν Σιαχῆ-Ἀλῆ-πασᾶν, συνῆλθαν εἰς Ἐργίني χωρίον τῆς Βοδωνίτσης, ὅπου ἐθεώρησαν τὴν θέσιν τῆς

Φοντάνας ὡς τὴν καταλληλοτέραν πρὸς ἀντίστασιν καὶ ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ. Μόνος ὁ Δυοβινιώτης ἀντέτεινε καὶ ἐπρόβαλε νὰ καταλάβωσιν ἄνευ ἀναβολῆς τὰ ἐπὶ τῆς λεωφόρου πρὸς τὴν Λεβαδείαν κείμενα Βασιλικά, ὀρθῶς συλλογισθεὶς ὅτι τόσοι πασάδες δὲν θὰ κατεδέχοντο ν' ἀφήσωσι τὴν πλατυτέραν θέσιν τῶν Βασιλικῶν καὶ νὰ διέλθωσι τὴν στενοτέραν τῆς Φοντάνας. Ἡ γνώμη τοῦ Δυοβινιώτου ἀπολαμβάνοντος ὑπόληψιν ἐμπειροπολέμου ἀνδρὸς ὑπερίσχυσε, καὶ μετέβησαν εἰς τὰ Βασιλικά· καὶ ὁ μὲν παπᾶ-Ἀνδρέας Κοκοβιστιανὸς μετὰ 300 ἐτοποθετήθη ἀφανὴς ἐντὸς τοῦ παρὰ τῇ εἰσόδῳ τῆς κοιλάδος πυκνοῦ δάσους· ὁ δὲ Ἀντώνης Κοντοσόπουλος καὶ ὁ Κωσταντῆς Καλύβας μετὰ 600 κατέλαβαν τὰ ἐνδότερα τῆς κοιλάδος· ὁ δὲ Δυοβινιώτης, ὁ υἱὸς του, ὁ Νάκος Πανουριάς καὶ ὁ Γούρας μετὰ 1100 κατέσχαν τὰ πρὸ τῆς ἐξόδου τῆς κοιλάδος.

Τὴν 24 αὐγούστου οἱ πασάδες, ἐκτὸς τοῦ Χατσή-Μπεκήρ-πασᾶ ἀποθανόντος αἵφνης ἐν Ζητουνίῳ, ἦλθαν μετὰ ἐπτακισχιλίων ἱππέων καὶ πεζῶν εἰς τὴν Πλατανιάν, ὅπου καὶ διενυκτέρευσαν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔστειλαν δισχιλίους ἱππεῖς εἰς παρατήρησιν τῶν πλησίον μερῶν. Οἱ δισχίλιοι ἐπροχώρησαν ὅπου ἐφύλατταν ὁ Κοντοσόπουλος καὶ ὁ Καλύβας. Ἀντέστησαν οὗτοι κατ' ἀρχὰς μόνοι καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των ἕως οὗ ἦλθαν καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῆς κοιλάδος εἰς ἐπικουρίαν των, καὶ τότε ἀπώθησαν ὅλοι ὁμοῦ τοὺς ἐχθροὺς φονεύσαντες καὶ πληγώσαντες ἕως πενήντα, καὶ ζωγρήσαντες 15 ἵππους. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν, ὃ ἐστὶ τὴν 26, ὁ ἴδιος Μπεϋράμ-πασᾶς ἀφήσας φρουρὰν ἐν τῇ Πλατανιᾷ εἰς φύλαξιν τῶν ἀποσκευῶν τοῦ στρατοπέδου, ἐκίνησε πανστρατιᾷ, καὶ προχωρήσας εἰς τὴν πεδιάδα παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ διέταξε ν' ἀναγνώσωσι τὴν συνήθη πρὸ τῆς μάχης εὐχὴν καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν νὰ κανονοβο-

λήσωσι καὶ νὰ τουφεκίσωσι. Τούτου δὲ γενομένου ὤρμησεν ὁ στρατὸς ἀλαλάζων κατὰ τῶν περὶ τὸν Κοντοσόπουλον καὶ Καλύβαν· ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν οἱ Δυοβινιώται, ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Γούρας· κατέφθασε καὶ ὁ Βασίλης Μπούσγος μετὰ 300, καὶ ἀναψε διακαῆς μάχη. Ἐπειδὴ ἡ θέσις ἦτο στενὴ, δασώδης καὶ ἀπόκρημνος, οὔτε ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν ἐχθρῶν, οὔτε τὸ πολὺ ἰππικόν των ἐχρησίμευε· διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενοι ν' ἀπωθήσωσι τοὺς Ἑλλήνας, ἂν καὶ τόσοι πολλοί, καὶ ν' ἀνοίξωσι τὴν δίοδον ἔστρεψαν τὰ νῶτα. Τότε ἐξώρμησαν καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ δάσους ὑπὸ τὸν παπᾶ-Ἀνδρέαν παραμονεύοντες Ἑλληνες καὶ κατέλαβαν τὴν εἴσοδον, ὥστε ὁ ἐχθρὸς ἐκτυπᾶτο ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν. Ὅλοι οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἑλληνες διέπρεψαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὁ δὲ παπᾶ-Ἀνδρέας κατεδίωξε τοὺς ἐχθροὺς ἕως οὗ ἐβασίλευσεν ὁ ἥλιος. Ἐκτὸς τῶν πληγωθέντων τῶν ὀπείων εἶναι ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς ὑπερχίλιοι ἐχθροὶ ἔπεσαν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Μεμῆς-πασᾶς, τὸν ὁποῖον ἐλέγετο ὅτι ἐφόνευσεν ὁ Γούρας αὐτοχειρί, ἐξωγρήθησαν δὲ καὶ ἑκατόν. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐσκοτώθησαν δέκα καὶ ἐπληγώθησαν τριάντα, ἐν οἷς καὶ ὁ Κοντοσόπουλος. Πάμπολλα καὶ πλουσιώτατα ἦσαν τὰ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων πεσόντα τὴν ἡμέραν ἐκείνην λάφυρα, ἐν οἷς καὶ 800 περίπου ἵπποι, δύο κανόνια καὶ 18 σημαῖαι. Μετὰ τὴν μάχην οἱ μὲν ἐχθροὶ συνηνώθησαν πάλιν εἰς Πλατανιάν, διενυκτέρευσαν ἐκεῖ, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐπανεκάμψαν εἰς τὸ Ζητούνι. Τόσον δ' ἐφοβήθησαν, ὥστε ἔκοψαν ἐπὶ τῆς φυγῆς των καὶ τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχιοῦ. Οἱ δὲ Ἑλληνες ἐκίνησαν κατ' αὐτῶν τὴν ἐπαύριον· ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῇ Δαμάστᾳ. Εἰς τόσῃν δὲ ἀταξίαν ἔπεσαν οἱ ἐχθροὶ φεύγοντες, ὥστε οἱ λαφυραγωγοῦντες Ἑλληνες εὗρισκαν καὶ τὰς ἀκολουθοῦς ἡμέρας τῆς μάχης πλανω-

μένους τῇδε κακείσε ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη ἡ κατὰ τῆς Πελοποννήσου αὕτη ἐκστρατεία.

Ὁ δὲ στόλος ὁ κατὰ τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου τὴν 26 αὐγούστου, ὃ ἐστὶ καθ' ἣν ἡμέραν συνέβη ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν, φανείς, ἀφ' οὗ ἐτροφοδότησε τὴν Μεθώνην, ἔπλευσε πρὸς τὴν Κορώνην.

Ἡ Κορώνη ἐπολιορκεῖτο διὰ ξηρὰς ἀφ' οὗτοι οἱ διαχυθέντες εἰς Καλαμάταν Μανιάται διεσπάρησαν ἐκείθεν εἰς διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Μετέβη καὶ ὁ Ἀντώνης Μαυρομιχάλης μετὰ τινων ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Κορώνης ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας αὐτῆς· μετέβη κατόπιν αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδελφός του Γιάννης, ὁ καὶ Κάτσῆς· συνηνώθησαν καὶ οἱ ἐντόπιοι καὶ ἄλλοι γείτονές των ὑπὸ τοὺς ἀδελφούς Καραπαύλους καὶ τὸν Γεώργην Δαριώτην, καὶ κατέλαβαν ὅλοι ὁμοῦ τὴν 25 μαρτίου τὰ Βουνάρια, θέσιν μίαν ὥραν ἀπέχουσαν τοῦ φρουρίου, καὶ ἡκροβολίσθησαν αὐθημερὸν κατὰ τὸ Χαρακοπιὸν μετὰ τῶν κατ' αὐτῶν ἐξελθόντων τοῦ φρουρίου Τούρκων. Μετ' αὐτὸν τὸν ἀκροβολισμόν ἦλθαν οἱ Ἕλληνες πλησιέστερον τοῦ φρουρίου· καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβαν τὰ χωρία Ἁγίον Δημήτριον καὶ Τσεφέρογλι· ἔπειτα δὲ ἔπесαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῆς Κορώνης· δέκα ἡμέρας διέμειναν ἐν τῇ πόλει· τὴν δὲ μεγάλην παρασκευὴν ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια χάριν τῶν ἐορτῶν· ἀλλ' ἐπανῆλθαν τὴν δευτέραν τῆς διακαινησίμου καὶ κατέλαβαν τὴν θέσιν Μακρὺν Ἀμμον, ὅπου ἐπίασαν δι' ἐνέδρας δέκα Τούρκους καὶ τοὺς ἐφόνευσαν· εἰσῆλθαν δὲ καὶ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν διετήρουν, ἀκροβολιζόμενοι συχνάκις μετὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ· ἀλλὰ φανέντος τοῦ στόλου ἔφυγαν ἐκείθεν, ἐλύθη ἡ πολιορκία, καὶ οἱ Τούρκοι ἔκαυσαν τὴν πόλιν μήπως ἐπανελθόντες οἱ

Ἕλληνες τὴν πιάσωσιν· ἐθρασύνθησαν δὲ τόσον ἰδόντες τὸν στόλον, ὥστε ἀπεκεφάλισαν τὸν ἐπίσκοπον τῆς Κορώνης Γρηγόριον, καὶ ἐκ τῶν προκρίτων τὸν Κωσταντὴν Λαχανᾶν καὶ τὸν Γεώργην Τσαπόπουλον, τοὺς ὁποίους κατοικοῦντας τὴν πόλιν εἶχαν μεταφέρει ἐπὶ τῆς πρώτης εἰσβολῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ φρούριον· ἔρριψαν δὲ ἔξω τῶν τειχῶν τὰ πτώματά των.

Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος, ἀφ' οὗ ἐτροφοδότησε τὴν Κορώνην, ἐπλευσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς Καλαμάταν. Φόβος μέγας κατέλαβε τοὺς ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ φόβου ἐφόνευσαν τοὺς πλείστους τῶν ἐπὶ τῆς κυριεύσεως τῆς Καλαμάτας παραδοθέντων 60 περίπου Τούρκων ἐπὶ προφάσει μὴ λάβωσι καὶ οὗτοι ὅπλα ἐπὶ τῆς ἀφίξεως τῶν συναδελφῶν των.

Πρὸ τινων ἡμερῶν ὠργανίζετο ἐκεῖ τακτικὸν σῶμα συστηθὲν κατὰ πρῶτον ἐν Βερβένοις ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ὑψηλάντου δι' ὧν ἔφερεν ἀπὸ Τεργέστης ὀπλισμῶν καὶ δι' ὧν ἐχορήγησεν ὀλίγων χρημάτων. Τὸ πλεῖστον δὲ μέρος τοῦ τακτικοῦ τούτου σώματος συνίστατο ἐκ προσφύγων Κυδωνιέων, ἐγυμνάζετο παρὰ τοῦ Γουβερνάτου Ἰταλοῦ, εἶχεν ἀξιωματικούς Ἕλληνας καὶ φιλέλληνας, καὶ διετέλει ὑπὸ τὸν Βαλέστον διορισθέντα παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου συνταγματάρχην.

Ὁ συνταγματάρχης οὗτος, Γάλλος τὸ γένος, ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα του στρατιωτικῶς μέχρι τῆς εἰρήνης τοῦ 1814. Ἐκτοτε μετέβη εἰς τὴν Κρήτην ὅπου ἔμεινεν ἕξ ἔτη πλησίον τοῦ πατρὸς του μετερχομένου τὸ ἐμπόριον. Ἐντεῦθεν ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ λαλῇ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ γνωρίζῃ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἥθη· δι' αὐτὴν δὲ τὴν αἰτίαν καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετάς του εὐδοκίμησεν ἀγαπώμενος παρὰ πάντων καὶ τιμώμενος. Εὐοίσκετο δὲ κατὰ περιστάσιν ὁ ἀνὴρ

οὗτος ἐν Τεργέστη ἐπὶ τῆς ἐκείθεν εἰς Ἑλλάδα καταβάσεως τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ τὸν ἠκολούθησεν ὡς συναγωνιστῆς του. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν εἰσέπλευσεν ὁ ἐχθρικὸς στόλος εἰς Καλαμάταν εἶχε μόλις 250 στρατιώτας καὶ αὐτοὺς ἀρχαρίους· ἀλλὰ καὶ μετὰ τόσων ὀλίγων καὶ τόσον ἀγυμνάστων δὲν ἐδίστασε νὰ παραταχθῇ ἀφόβως ἐπὶ τῆς παραλίας κατέμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ μελετῶντος ἀπόβασιν. Εἶχε δὲ καὶ δύο κανόνια καὶ συμβοηθοὺς μίαν ἑκατοστὴν Μανιατῶν καὶ ἐντοπίων. Τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν ἐπλησίασαν πρὸς τὴν ξηρὰν πλοιά τινα τοῦ στόλου διὰ τὴν μελετωμένην ἀπόβασιν. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ἰδόντες τὴν τάξιν τοῦ σώματος τούτου, ἀκούσαντες καὶ τὸν ἦχον τῶν στρατιωτικῶν σαλπίγκων, ἀγνοοῦντες ἴσως καὶ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τοῦ ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις εὐρέθησαν τὰ ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Νεοκάστρου δύο πλοιά τῶν Σπετσῶν ἐν τῷ λιμένι τῶν Κυτρίων ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Καλαμάτας. Εἰσπλεύσας ὁ στόλος τ' ἀπέκλεισε καὶ τὰ ἐκανονοβόλησεν ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὰ συλλάβῃ ἢ νὰ τὰ καύσῃ· ἀλλ' οἱ ναῦται τῶν πλοίων τούτων ἀπεβίβασαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς κανόνια, ἀντέστησαν γενναίως, διεφύλαξαν τὰ πλοιά των, καὶ καιροφυλάξαντες τὰ μετέφεραν εἰς τὴν νῆσόν των ἀβλαβῇ.

Ὁ δὲ ἐχθρικὸς στόλος, ἀφοῦ διέτριψε μίαν ἐβδομάδα κατὰ τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ἔπλευσεν εἰς Πάτρας.

Διαδοθείσης τῆς εἰδήσεως ταύτης, ἠκούσθη συγχρόνως ὅτι ὁ στόλος ἔφερε δεκακισχιλίους στρατιώτας εἰς ἀπόβασιν, ἐν ᾧ εἶχε μόλις χιλίους Ἀλβανούς. Τὸ ἄκουσμα τοῦτο κατετάραξε τοὺς πολιορκητὰς τῆς Τριπολιτσᾶς φοβηθέντας μὴν ἀποβῶσι τὰ στρατεύματα ταῦτα εἰς τι παράλιον τῆς Πελοποννήσου καὶ στρατεύσωσιν ἐκείθεν πρὸς λύτρωσιν

τῆς κινδυνευούσης πόλεως· ἔγεινε δὲ καὶ συμβούλιον περὶ τοῦ πρακτέου, καὶ ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ἐκστρατεύσῃ μέρος τοῦ πολιορκοῦντος στρατοῦ κατὰ τὰς Πάτρας. Αὐθόρμητος ἐξεστράτευσεν ὁ Ὑψηλάντης παραλαβὼν τοὺς ὑπὸ τὸν Βαλέστον τακτικούς ἐλθόντας ἐκ Καλαμάτας εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ἕως 500 ἀκολουθούς τοῦ Κολοκοτρώνη ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Αποστόλην καὶ τοὺς δύο υἱούς του, τὸν Πάνον ἀναβάντα εἰς Τριπολιτσάν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ, καὶ τὸν Γενναῖον.

Ἐν τούτοις ὁ ἀποπλεύσας ἀπὸ τῶν Μεσσηνιακῶν παραλίων ἐχθρικός στόλος ἠγκυροβόλησεν ἐν πρώτοις ἔμπροσθεν τῆς Ζακύνθου, ὅπου ὑπεδέχθη φιλικώτατα παρὰ τῶν οὐδετέρων τοῦ τόπου ἐκείνου Ἀρχῶν καὶ ἐτροφοδοτήθη, καὶ τὴν 7 Σεπτεμβρίου ἠγκυροβόλησεν ἔμπροσθεν τῶν Π. Πατρῶν, ὅπου ἦλθαν καὶ συνηνώθησαν καὶ τινα τῶν ἐν τοῖς ἡπειρωτικοῖς παραλίοις πλοίων, περὶ ὧν ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, καὶ τινα Ἀλγερινικά· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα 60, ἐν οἷς τρία δίκροτα, καὶ ἑπτὰ φρεγάδαι.

Οἱ δὲ ἀτυχεῖς ἀρχηγοὶ τῆς Ἀχαΐας μετὰ τὰ πρῶτα παθήματά των ἐν τῇ πόλει τῶν Πατρῶν, τὰ ὅποια διηγῆθημεν ἄλλοῦ, ἔσπευσαν νὰ στρατολογήσωσι καὶ ἐκ δευτέρου καὶ νὰ πιάσωσι καὶ διαφόρους θέσεις, ἂν ὅχι εἰς βλάβην, τοῦλάχιστον εἰς συστολὴν τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἦσαν πάντοτε κύριοι τῶν πέριξ τῆς πόλεως καὶ ἐξήρχοντο ἐλευθέρως ἀπάγοντες ζῶα καὶ ξυλευόμενοι· πολλάκις δὲ ἐπροχώρουν καὶ ὅπου ἐφύλατταν οἱ Ἕλληνες καὶ ἠκροβολίζοντο, πάντοτε διατηροῦντες τὴν πολεμικὴν ὑπεροχὴν των. Ὁ τολμηρότερος δὲ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους ἦτον ὁ ἐντόπιος Παναγιώτης Καρατσᾶς, ὅστις ὅχι μόνον ἐπολέμει τοὺς Τούρκους ἐπὶ τῶν πεδινῶν τόπων, ἀλλὰ ἐπιπτε τὴν νύκτα καὶ εἰς αὐτὴν τῶν Πατρῶν

τὴν πόλιν. Αἱ Πάτραι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πέσωσι εἰμὴ διὰ τῆς πείνας, καθὼς διὰ τῆς πείνας ἔπεςαν καὶ τ' ἄλλα φρούρια· ἀλλ' ὁ ἀποκλεισμός τῶν Πατρῶν, πάντοτε ἀδύνατος διὰ ξηρᾶς, ἔγεινεν ἀδυνατώτερος ἀφοῦ μετέβησαν ἐκεῖ οἱ Λαλιῶται· διὰ θαλάσσης δὲ ἐκ διαλειμμάτων μόνον καὶ σπανίως ἀπεκλείετο· ὥστε πολλοὶ κερδοσκόποι ἀλλογενεῖς καθήμενοι ἐν Ζακύνθῳ δὲν ἔπαυαν προμηθεύοντες ἀφθόπως τὸ φρούριον ἐκείνο ὅχι μόνον τῶν πρὸς τροφήν ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τρυφήν· διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν οὔτε ἡ Μεθώνη οὔτ' ἡ Κορώνη ἔπεςαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως.

Δὲν εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξιοι οἱ μετὰ τὰ πρῶτα κατὰ τὰς Πάτρας συμβάντα συχνοὶ ἐκεῖ ἀκροβολισμοί, διότι οὔτε ἀποτέλεσμα ἔφεραν, οὔτε διὰ τινος περιέργου συμβάντος ἐκτὸς ὀλίγων φόνων διεκρίθησαν. Τόσον ἀνενόχλητοι συνήθως ἔμεναν οἱ Τοῦρκοι, ὥστε τὴν 28 ἰουνίου ὑπῆγαν καὶ ἔκαυσαν τὸ μοναστήριον τοῦ Ὁμπλοῦ, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Τὴν δὲ 3 ἰουλίου ἐπροχώρησαν καὶ εἰς τὰ Μαῦρα Βουνὰ καὶ ἐκτύπησαν τὸ καλῶς ὠχυρωμένον Σπηλαιωτικὸν μετόχι. Ἀλλ' ὀλιγώτατοι στρατιῶται καὶ καλόγηροι ἐκλείσθησαν ἐν αὐτῷ εἰς προφύλαξίν του χωρὶς νὰ τοὺς φοβήσῃσι μήτε αἱ κατ' αὐτῶν ριπτόμεναι κανονόσφαιραι καὶ βόμβαι, μήτε δισχιλίων καὶ πεντακοσίων ὀπλοφόρων ἀκατάπαυστος καὶ πολῦωρος τουφεκισμός. Περὶ δὲ τὰ μέσα ἰουλίου οἱ Ἕλληνες ἐτοποθετήθησαν πλησιέστερον τῶν Πατρῶν, καὶ ἤρχισαν ἕκτοτε νὰ ἐμπνέωσι φόβον ἐρχόμενοι εἰς μάχας μετὰ τῶν ἐχθρῶν· ἡ φονικωτέρα συνέβη τὴν νύκτα τῆς α' αὐγούστου καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν παρευρεθέντων ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ἀκαρνᾶνος Θεοδώρου Γρίβα καὶ τοῦ Πατρώως Παναγιώτη Καρατσᾶ. Οἱ δύο οὗτοι φιλοπόλεμοι νέοι, ἐν ᾧ ἦσαν οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπεδευμένοι ἐν τῷ χωρίῳ

τῆς Γλυκάδας, ἔπεςαν αἰφνης τὴν ῥηθείσαν νύκτα κατὰ τῶν κατεχόντων τὴν μονὴν τοῦ Γηροκομείου ἐχθρῶν πολλὰ πλησίον τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν κειμένην. Ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμόν οἱ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν ἐξεστράτευσαν ὅλοι εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἀδελφῶν των· ἐξώρμησε καὶ ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα τὸ ἐν τῇ Γλυκάδᾳ· καὶ οὕτως ἡ μάχη ἔγεινε γενικὴ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν τοὺς ἐκ τῶν Πατρῶν ἐλθόντας Τούρκους μέχρι τῶν ἄκρων τῆς πόλεως. Ἐλέγετο δὲ ὅτι κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἐσκοτώθησαν ἑκατὸν Τοῦρκοι· ἐσκοτώθησαν καὶ εἴκοσι Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ ἄξιος μαχητὴς Μπενιζέλος Καλαβρυτινός.

Οἱ δὲ Τοῦρκοι, προθέμενοι ν' ἀπομακρύνωσι τῆς πόλεως ὥς καὶ πρότερον τοὺς Ἕλληνας, ἐξεστράτευσαν τὴν 5 αὐγούστου πανστρατιᾷ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰσούφ-πασᾶ σύροντες καὶ τέσσαρα κανόνια καὶ μίαν βομβοβόλον, καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τοῦ Γηροκομείου, τὸ ὁποῖον κατεῖχαν οἱ ἰδικοὶ των. Οἱ Ἕλληνες κατεῖχαν τότε καὶ αὐτοὶ τὸ χωρίον Ῥωμανοῦ, τὸν λινὸν τοῦ Χουσεήναγα καὶ τὰ πέριξ. Τρία ἡμερόνυκτα ἐπολέμησαν οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐν τῷ λινῷ τοῦ Χουσεήναγα Ἕλληνας ἐπὶ σκοπῷ νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ χάρις εἰς τοὺς ἐκεῖ εὔρεθέντας, Θεόδωρον Γρίβαν, Γεράσιμον Φωκᾶν, Ἀναστάσην Γκεντιλίνην καὶ Παναγιώτην Καρατσᾶν, ἀπεκρούσθησαν, ἐγκατέλειψαν καὶ αὐτὴν τὴν θέσιν τοῦ Γηροκομείου, καὶ εἰσῆλθαν κατησχυμένοι εἰς τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν. Ἡ θάλασσα ἐν τοσούτῳ ἦτον ἀνοικτὴ, καὶ τροφαὶ εἰσεκομίζοντο εἰς τὰς Πάτρας ἐλευθέρως· καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀποκλεισμοὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀνεγνωρίζοντο εἰσέτι, πολεμικὰ Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐπροστάτευαν ἀναφανδὸν τὰ εἰσπλέοντα ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν βασιλέων αὐτῶν τροφοφόρα, καὶ δὲν ἄφιναν τὰ Ἑλληνικὰ νὰ τὰ καταδιώ-

κωσιν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὀπωσοῦν καλὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων δὲν διήρκεσεν ἐξ αἰτίας τῶν ἀναφυσισῶν διχονοιῶν καὶ διαιρέσεων μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὀπλάρχηγῶν τοῦ μέρους ἐκείνου. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐδολοφονήθη καὶ ὁ ἄριστος Παναγιώτης Καρατσᾶς. Τὸ πρῶτον τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς δολοφονίας ἀνοσιούργημα, τὸ ὁποῖον ἐπράχθη ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ὁμπλοῦ τὴν 4 Σεπτεμβρίου ὑπὸ τῶν Κουμανιωτῶν δι' ἀντιζήλιαν, ἀφήρесе τὴν ἀμοιβαίαν πίστιν, διήγειρε φόβους, καὶ συνέτρεξεν εἰς τὴν ἐν μέρει διάλυσιν τῶν ἐκεῖ Ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν περὶ τὰς Πάτρας Ἑλληνικῶν δυνάμεων ὅτε τὴν 7 Σεπτεμβρίου ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐφάνη ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ἐκείνης.

Ὅ,τι ἤρχισε νὰ ἐνεργῇ ὡς πρὸς τὴν διάλυσιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἡ διχόνοια καὶ ἡ δολοφονία, τὸ ἀπετελείωσε ἡ ἄφιξις τοῦ ἐχθρικοῦ τούτου στόλου.

Τὴν 9 Σεπτεμβρίου οἱ Τούρκοι τῶν Πατρῶν συμπαραλαβόντες καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ στόλου εἰς ἀπόβασιν Ἀλβανοὺς ἕως 1000 ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν κατεχόντων τὰς τρεῖς μακρυὰς θέσεις Ἑλλήνων, τὴν τοῦ Σαραβαλίου ὑπὸ τοὺς Πετμεζάδας καὶ Κουμανιώτας, τὴν τοῦ Πριναροκάστρου ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμην, καὶ τὴν τοῦ μετοχίου τοῦ Ὁμπλοῦ ὑπὸ τὸν Γεώργην Σισίνην· καὶ ἐν μὲν τῷ Σαραβαλίῳ δὲν ἦσαν κανένα· ὅλοι ἔφυγαν ἐκεῖθεν τὴν προτεραίαν νύκτα ἰδόντες τὸν στόλον· οἱ δὲ ἐν τῷ μετοχίῳ δὲν ἀντεστάθησαν, ἐγκατέλειψαν καὶ τὰς ἀποσκευὰς των καὶ τὰ δύο κανόνιά των καὶ ἀνέβησαν εἰς τὰ ὀρεινότερα μέρη καταδιωκόμενοι καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ὀλίγον ἔλειψε νὰ ζωγρήσωσι καὶ τὸν Σισίνην

φεύγοντα· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμην ἀπεσύρθησαν καὶ αὐτοὶ ἀμαχητὶ ἐκ τοῦ Πριναροκάστρου.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τὸ πλείστον μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, φέρον εἰς ἀπόβασιν καὶ ἕως 700 Ἀλβανούς ὑπὸ τὸν Ἰμβραήμην Γιβραλτάρην, ἀρχηγὸν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στολίσκου (συνέπλεε δὲ καὶ ὁ Ἰσοῦφ-πασᾶς) μετέβη εἰς τὴν Βοστίτισαν, τὴν ὁποίαν ἤυρε παντέρημον καὶ τὴν ἀπέκαυσε καυθεῖσαν ἤδη ἐπὶ τῆς ἐκείθεν διαβάσεως τῶν περὶ τὸν Κιαχαγιάν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Πελοποννήσου. Οἱ ἐχθροὶ διεσπάρησαν καὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βοστίτισης λαφυραγωγοῦντες καὶ ἀπάγοντες ζῶα. Ὁ στόλος ἀπέπλευσεν ἐκείθεν τὴν 19 Σεπτεμβρίου εἰς τὴν ἀντίπορθμον ξηράν, ἐκανονοβόλησεν ἀβλαβῶς τὴν παραθαλασσίαν Βετρινίτισαν, καὶ ἐκείθεν παρέστη ἔμπροσθεν τοῦ Γαλαξειδίου.

Ἡ κωμόπολις αὕτη κεῖται ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ Κρισσαίου κόλπου ἢ τοῦ κόλπου τῶν Σαλώνων, οὕτως ὀνομαζομένου, διότι ἐπὶ τοῦ βάθους αὐτοῦ κεῖνται ἡ Κρίσσα πόλις τῶν ἀρχαίων, καὶ τὰ Σάλωνα πόλις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Εἶχε δὲ τὸ Γαλαξειδί ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐπτακοσίας οἰκίας, καὶ ἕως σαράντα πλοῖα (καράβια) ἐκτὸς πολλῶν μικρῶν πλέοντα ὅλην τὴν Μεσόγειον· ἔχει δὲ καὶ λιμένα ἀξιόλογον.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Γαλαξειδίου ὑποπτεύοντες ἐχθρικὴν διὰ θαλάσσης ἐφόρμησιν εἶχαν ὀχυρώσει διὰ κανονίων τὸ κεῖμενον ἔξωθεν τοῦ στόματος τοῦ λιμένος νησιδίων εἰς προφύλαξιν τῶν πλοίων των καὶ τῆς κωμοπόλεως των, καὶ ἀντεστάθησαν τὴν πρώτην ἡμέραν εὐτυχῶς κατὰ τοῦ ἀδιακόπως κανονοβολοῦντος ἐχθρικοῦ στόλου. Ἦσαν δὲ καὶ ἕως 200 στρατιῶται ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐμποδίζοντες τὴν μελετωμένην τῶν ἐχθρῶν ἀπόβασιν· ἀλλὰ τὴν ἐπερχομένην

νύκτα οἱ στρατιῶται οὗτοι ἔγειναν ἄφαντοι. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ Τούρκοι ἀπεβίβασαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἕως χιλίους, ἐκυρίευσαν τὰ πλοῖα, ἐξ ὧν δεκατρία ἦσαν ἑνοπλα, ἐκυρίευσαν καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ νησιδίου τοῦ ἔξωθεν τοῦ στόματος τοῦ λιμένος κανονοστάσιον καὶ αὐτὴν τὴν κωμόπολιν, ἔσφαξαν πεντέξ ἑναπομείναντας γέροντας καὶ γραίας, διότι ὅλοι οἱ κάτοικοί της κατέφυγαν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔκαυσαν τὴν κωμόπολιν καὶ παραλαβόντες τριάντα τέσσαρα πλοῖα τὰ ὀγκωδέστερα καὶ εὐχρηστότερα, ἐν οἷς καὶ τὰ δύο Ἴονια τὰ μετακομίσαντα εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς περὶ τὸν Μεταξᾶν καὶ Μερκάτην, καὶ καύσαντες ὅλα τ' ἄλλα μικρὰ μεγάλα ἐπανέπλευσαν εἰς Π. Πάτρας.

Εὐδοκίμησεν ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ του ταύτης, διότι καὶ τὰ φρούρια Μεθώνης καὶ Κορώνης ἐπεσίτισε, καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς Κορώνης καὶ τῶν Πατρῶν Ἑλληνικὰ στρατόπεδα φανεῖς διέλυσε, καὶ ὅλην τὴν ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ Ἑλληνικὴν ναυτικὴν δύναμιν, τὴν ἐνοχλοῦσαν τὰ ἐκεῖ φρούρια, κατέστρεψεν. Ὁ κύριος σκοπὸς του ἦτον νὰ εὐκολύνῃ τὴν μετάβασιν τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἀλλ' ἢ διὰ ξηρᾶς αὕτη ἐκστρατεία ἐματαιώθη ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βασιλικῶν· δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν καὶ διὰ τὴν προσεγγίζουσαν ὥραν τοῦ χειμῶνος καθ' ἣν οἱ ἀπειροθάλασσοι Τούρκοι ἀγαποῦν νὰ παραχειμάζωσιν ἐντὸς ἀσφαλῶν λιμένων, ὁ στόλος οὗτος σύρων καὶ τὰ ἐν τῷ Γαλαξειδίῳ ἀλωθέντα πλοῖα ἀπέπλευσε τῶν Πατρῶν, καὶ τὴν 24, 25, καὶ 26 Σεπτεμβρίου κατέπλευσεν ὅλος πάλιν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, ὅπου αἱ οὐδέτεραι Ἀρχαὶ τὸν ἐδέχθησαν ὡς τὴν πρώτην φορὰν εὐμενέστατα.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος ἔπλεε τὴν Ἑλληνικὴν θάλασσαν καὶ κατέστρεφεν, ὁ Ἑλληνικὸς ἐκάθητο

ἄεργος. Ἐπειδὴ τὰ πλοῖα ἐκινούντο διὰ τῆς συνεισφορᾶς ὀλίγων ιδιωτῶν, ἦσαν δικαίῳ τῷ λόγῳ καὶ δυσκίνητα. Ἄλλ' ὁ μέγας κίνδυνος τῆς πατρίδος ἔπεισε καὶ ταύτην τὴν φορὰν τοὺς γενναίους ἐκείνους ιδιώτας εἰς νέας χρηματικὰς καταβολάς, δι' ὧν ἐφοδιασθέντα τριανταπέντε ἐξέπλευσαν πρὸς τὰ μεσημβρινοδυτικὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου εἰς συνάντησιν τῶν ἐχθρικῶν· συνεξέπλευσε κατὰ πρώτην φορὰν καὶ ὁ Ἀνδρέας Βῶκος, ὁ καὶ Μιαούλης. Ὁλίγον διέμεινεν ὁ ἐχθρικός στόλος ἐν Ζακύνθῳ, καὶ ἀπέπλευσεν ἐκείθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καθ' ὃν καιρὸν ἔπλεε πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὁ Ἑλληνικός. Φθάσαντος δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐκτὸς τῆς Ζακύνθου, ἔστειλαν οἱ ἀρχηγοὶ ἓνα ἀξιωματικὸν εἰς τὸ ὑγειονομεῖον ἵνα μάθῃ τι περὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· ἀλλ' αἱ Ἀρχαὶ τὸν ἀπέπεμψαν ἐχθρῶδῶς ἀπαγορεύσασαι αὐτῷ πᾶσαν συνέντευξιν μετὰ τῶν ἐπὶ ξηρᾶς, καὶ πᾶσαν ἀγοράν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τῆς Ἀγγλοϊονικῆς κυβερνήσεως ἦτο φανερὰ παράβασις τῆς οὐδετερότητος, τὴν ὁποίαν ἐπηγγέλλετο. Ἡ οὐδετερότης παντὸς κράτους συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐπιτρέπωνται ἢ νὰ ἀπαγορεύωνται τὰ αὐτὰ τοῖς ἀλληλομαχοῦσιν. Ἀφοῦ ἡ Ἀγγλοϊονικὴ κυβέρνησις ἐδέχθη δις ὅλον τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον, πῶς ἐδύνατο ν' ἀποπέμψῃ τὴν πάραλον τῶν Ἑλλήνων; Μὴ δυνηθεὶς νὰ μάθῃ τι ὁ Ἑλληνικὸς ἐν Ζακύνθῳ περὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ, ἔπλεε μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας, ὅπου μαθὼν ὅτι ἐπεθύμει παρά τινων θαλασσοπορούντων, καὶ ὑποπτεύσας μὴν ὁ ἐχθρὸς προσβάλλῃ ἐπὶ τοῦ διάπλου του τὰς Σπέτσας, ἢ τὴν Ὑδραν, ἐστράφη πρὸς ἐκείνας τὰς νήσους. Ἄλλ' ὁ ἐχθρικός πλέων ἐξῶθεν τῶν Μεσσηνιακῶν φρουρίων ἤνρε τόσον σφοδρὰν ἀντίπνοιαν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ποδίσῃ πρὸς τὴν Ζάκυνθον. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἀνεμοζάλης ἀπεμα-

κρύνθη τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐν δικάταρτον Ἀλγερινικὸν εἴκοσι κανονίων, τὸ ὁποῖον ἐμπεσὼν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον καὶ πολεμούμενον παντᾶχόθεν ἀντέστη κατ' ἀρχὰς γενναίως, ἀλλὰ μὴ βλέπον τρόπον σωτηρίας, καὶ καταδιωκόμενον ὑπὸ τῶν πλοίων τοῦ Γεώργη Σαχίνη καὶ τοῦ Ἀντώνη Ῥαφαλιᾷ ἐρρίφθη πρὸς τὸ νοτιεῖον μέρος τῆς Ζακύνθου εἰς τόπον λεγόμενον Ὑψόλιθρον, σχεδὸν ἡμίκανστον, οἱ δὲ ἐπιζήσαντες ναῦται ἀπέβησαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Τὸ συμβὰν τοῦτο ἐπέφερε τὰ ἐξῆς δυστυχήματα.

Ἀνεφέραμεν ἤδη πόσον ἀνεφλέχθη τὸ πνεῦμα τῶν Ἑπτανησίων ἀρξαμένου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος· δὲν ἴσχυσαν δὲ νὰ σβέσωσι τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν των οὔτε ὁ ἀνυπόκριτος φιλοτουρκισμὸς οὔτε ἡ σιδηρὰ χεὶρ τοῦ τότε μεγάλου ἀρμοστοῦ Θωμᾶ Μαιτλάνδου, ἀξίου ἀνδρός, ἀλλὰ τόσον δεσποτικοῦ, ὥστε οἱ ἴδιοι συμπατριῶταί του θέλοντες νὰ τὸν χαρακτηρίσωσι τὸν ὠνόμαζαν Σουλτάν—Θωμᾶν (King Tom). Εἰς μάτην ὁ ἀρμοστής οὗτος ἐκήρυττεν οὐδετερότητα καὶ ἐπηγγύνην εἰς τὴν μὴ παράβασίν της ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· εἰς μάτην ἐδήμειν ὑπάρχοντα καὶ κατεδίκασεν εἰς αἰεφυγίαν. Οἱ Κεφαλλῆνες καὶ οἱ Ζακύνθιοι καὶ τὰς προκηρύξεις του ἐποδοπάτουν, καὶ τὰς ποινὰς του ὀλιγώρουν, καὶ τὰς ἀπειλὰς του ἐχλεύαζαν, καὶ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὑπεστήριζαν διὰ παντὸς τρόπου καὶ δι' αὐτῶν τῶν πρὸς Θεὸν ἐπ' ἐκκλησίας πανδήμων δεήσεων των ὑπὸ τὸν βροντώδη ἤχον τῶν κωδῶνων εἰς ἐπήκοον τῆς ἰδίας δυσμενοῦς Ἀρχῆς.

Τούτων οὕτως ἐχόντων εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνη τις πόσον ἐξήφθη ὁ φύσει ἐνθουσιώδης λαὸς τῆς Ζακύνθου, ὅτε εἶδεν ὅχι μόνον τὴν ἐθνικὴν του σημαίαν κυματίζουσαν, ἀλλὰ καὶ τὸν τυραννούμενον ἀδελφόν του μαστίζοντα κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον τὸν ἀλλογενῆ καὶ ἀλλόπιστον τύραννόν του. Χωρία

όλόκληρα ἐκενώθησαν καὶ οἱ κάτοικοί των ἔτρεξαν ἔνοπλοι ὅπου ἔπεσε τὸ Τουρκικὸν πλοῖον. Ἐτρεξαν συγχρόνως εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ ἕως εἴκοσι στρατιῶται Ἄγγλοι πρὸς διατήρησιν τῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων. Μεγάλη λογομαχία ἐπῆλθε κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τοῦ Ἄγγλου ἀξιωματικοῦ καὶ τινων ἐκ τῶν σημαντικωτέρων χωρικῶν. Ἐπροσπάθει ὁ ἀξιωματικὸς νὰ πείσῃ τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ χωρία των· ἀλλὰ μὴν εἰσακουόμενος ἐκτύπησεν ἕνα ἐξ αὐτῶν δι' ἧς ἐβάστα ἵππομάστιγος. Ἐντεῦθεν ἔλαβαν ἀφορμὴν οἱ εὐερέθιστοι χωρικοὶ νὰ τουφεκίσωσι τὴν φρουράν, ἐσκότωσαν ἕνα στρατιώτην, καὶ ἐπλήγωσαν δύο καὶ τὸν ἀξιωματικόν· τοὺς ἀντετουφεκίσε καὶ ἡ φρουρά· ἀλλ' ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῆς ἴτον ἀνίκανος ν' ἀντισταθῇ μέχρι πολλοῦ πρὸς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν χωρικῶν· διὰ τοῦτο ἀπεσύρθη εἰς τοὺς πλησίον πύργους· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὴν ἐκτύπησαν οἱ χωρικοὶ τὴν νύκτα.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα συνέβαιναν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Ζακύνθου, ἑπτὰ πλοῖα τοῦ πρὸς τὴν Ὑδραν καὶ Σπέτσας πλέοντος Ἑλληνικοῦ στόλου ἔπασαν τὴν νύκτα εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Γλαρέντσας καὶ ἐκινδύνευσαν νὰ χαθῶσιν. Ἀλλ' ὁ Μιαούλης, τοῦ ὁποίου τὸ πλοῖον εὐρέθη μεταξὺ τῶν ἑπτά, ἐφάνη αὐτοφυῆς ναύαρχος· ἔφερε τὰ πλοῖα ὅσον ἐδύνατο πλησιέστερον τῆς Πελοποννησιακῆς ξηρᾶς, διέταξε νὰ παραπλέωσιν ἐκεῖ, καὶ τοιουτοτρόπως τὰ μεγαλόσωμα ἐχθρικά μὴ δυνάμενα νὰ πλεύσωσιν εἰς ὀλιγόβαθα νερά ἐκανονοβόλουν μακρόθεν ὅλον τὸ νυχθήμερον ἐπὶ ματαίῳ. Τὴν δὲ ἐπελθούσαν νύκτα διεξέπλευσαν ἐκεῖθεν τὰ Ἑλληνικὰ ὅλα ἀβλαβῇ ἐκτὸς ἐνός, τοῦ Θεοδωρῇ Γιάννη Μέξη, τὸ ὁποῖον καθῆσαν ἐκυρίευσαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἔσβεσαν τὴν ὁποίαν ἔβαλαν ἐν αὐτῷ φωτίαν οἱ ναῦταί του ἀποβάντες ὅλοι ἀβλαβεῖς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς.

Μετὰ τὴν ναυτικὴν ταύτην ἀψιμαχίαν ὁ Ὄθωμανικὸς στόλος εἰσέπλευσε καὶ αὖθις εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, παρέλαβε τοὺς διασωθέντας ναύτας τοῦ Ἀλγερινικοῦ πλοίου (γ), καὶ ἀπέπλευσεν ἐκεῖθεν τὴν 3 ὀκτωβρίου· βλάβας δὲ κατὰ τὸν πλοῦν του τὴν μηδεμίαν αἰτίαν βλάβης δώσασαν Σαμοθράκην, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 12 νοεμβρίου, ἐπιδεικνύμενος τὰ συλληφθέντα τοῦ Γαλαξειδίου πλοῖα, ἐπὶ τῶν καταρτίων τῶν ὁποίων ἐκρεμάσθησαν τριάντα ἄθλιοι ναῦται, τοὺς ὁποίους ἔλεγαν οἱ τοῦ στόλου, ὅτι ἠχμαλώτευσαν ἐν τῷ Γαλαξειδίῳ· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠύραν ψυχὴν ζῶσαν ἐπὶ τῆς ἀποβάσεώς των ἐν τῇ κωμοπόλει ἐκείνῃ, ἐλέγετο καὶ ἐπιστεύετο ὅτι οἱ κρεμασθέντες ἦσαν ἐκ τῶν δυστυχῶν Χριστιανῶν τῶν πληρωμάτων τοῦ ἰδίου στόλου. Ὁ δὲ Καρᾶ-αλῆς προήχθη διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν τῶν φρουρίων καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Γαλαξειδίου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Καπητᾶν-πασᾶ.

Τὸ δὲ κατὰ τὸν Ὑψόλισθρον συμβὰν ἠνάγκασε τὸν ὑπαρχον τῆς Ζακύνθου νὰ βάλῃ χωρία τινὰ ὑπὸ τὸν στρατιωτικὸν νόμον. Ὁ δὲ ἀνθαρμοστής Ἀδὰμ ὅχι μόνον ἐνέκρινε τὸ πραχθέν, ἀλλ' ἐφήρμωσε τὸν νόμον καὶ καθ' ὅλην τὴν νῆσον. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ μετέβη εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ὁ ἴδιος, καὶ διέχυσε μέγαν τρόμον. Πέντε χωρικοὶ ἐκρεμάσθησαν ὡς πρωταίτιοι τῶν κατὰ τὸν Ὑψόλιθρον συμβάντων, ὁ Θεόδωρος Πέτας Γλάφος, ὁ Διονύσιος Κοντονίνης, ὁ Παναγιώτης Ρουμελιώτης, ὁ Ἀντώνης Ζούκας καὶ ὁ Γιάννης Κλαδιάνης· τὰ σώματα δὲ αὐτῶν ἐτέθησαν ἐντὸς κλωβίων ὑψωθέντων ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν πέριξ τῆς πόλεως καὶ τοῦ λιμένος βουνῶν εἰς φρίκην τῶν θεατῶν· ὅλοι δὲ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἀφωπλίσθησαν, καὶ ἕως ἑκατὸν πάσης κλάσεως, ἐν οἷς καὶ ἱερεῖς, ἀπήχθησαν εἰς τὸ φρούριον ὡς ἔνοχοι, ὡς ὑποπτοι ἢ ὡς ἀπειθεῖς.

Τὸν νόμον τοῦτον ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ κηρύξῃ ἐν ἰσχύει καὶ ὁ ὑπαρχος τῶν Κυθήρων ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Καβάνων. Τὸν ἐκήρυξεν ἐν ἰσχύει ὁ ἀνθαρμοστής μετ' ὀλίγον καὶ καθ' ὅλην τὴν νῆσον. Ἐκηρύχθη δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Καβάνων, διότι οἱ κάτοικοί του παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἐνθουσιασμοῦ των συνέλαβαν ἕως πενήντα Τούρκους, ἄνδρας γυναικας καὶ παιδία, πλέοντας εἰς Κρήτην καὶ προσορμισθέντας ἐκ περιστάσεως κατὰ τὸ ὅπισθεν μέρος τῆς νήσου, καὶ τοὺς ἐξωλόθρευσαν ἀνηλεῶς καὶ ἀναιτίως, τοὺς μὲν φονεύσαντες, τοὺς δὲ ρίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν· ἀντέστησαν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ὑπηρέτας τῆς ἐξουσίας σταλέντας πρὸς σύλληψιν τῶν ἐνόχων· διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πολλοὶ χωρικοὶ συνελήφθησαν, καὶ δύο ἐξ αὐτῶν ἐθανατώθησαν· οἱ δὲ πρωταῖτιοι κατέφυγαν εἰς τὴν ἀντικρὺ Πελοποννησιακὴν ξηράν. Συγχρόνως ἐκηρύχθη ἐν ἰσχύει ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ ἐν τῇ Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀγίᾳ Μαύρᾳ, καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ νήσῳ τῶν Κορυφῶν· καὶ ἐν μὲν τῇ Κεφαλληνίᾳ κατὰ τὸ λέγειν τοῦ ἰδίου ἀνθαρμοστοῦ (δ) ἐκηρύχθη ὅχι διότι ἔπραξαν οἱ κάτοικοί της ὅσα οἱ Ζακύνθιοι, ἀλλὰ διότι ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ πράξωσι δοθείσης τῆς ἰδίας περιστάσεως. Ἐν δὲ τῇ ἀγίᾳ Μαύρᾳ διότι ἡ νῆσος ἐκείνη, χωριζομένη τῆς ξηρᾶς διὰ στενοῦ καὶ διαβατοῦ πορθμοῦ, ὑπέκειτο εἰς ληστρικὰς ἐκεῖθεν ἐπιδρομάς· ἐν δὲ τῇ νήσῳ τῶν Κορυφῶν, διότι, ἂν καὶ ὁ τόπος ἐκεῖνος διέμεινεν ἡσυχος καὶ εὐπειθής, δὲν ἦτον εὐλογον νὰ ἐξαιρεθῇ τοῦ γεικοῦ κανόνος· διὰ τοιούτους λόγους ἀφωπλίσθησαν τὰς ἡμέρας ἐκείνας συγχρόνως ὅλοι οἱ Ἑπτανήσιοι, πταῖσται, ἀθῶοι, φιλοτάραχοι, καὶ φιλήσυχοι. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετ' αὐτὰ τὰ συμβάντα, ἦτοι τὴν 17 ὁκτωβρίου, ἐξεδόθη καὶ ἄλλο κήρυγμα λέγον ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὔτε Ὀθωμανικὰ

οὗτ' Ἑλληνικὰ πλοῖα πολεμικὰ ἦσαν δεκτά, εἰμὴ ἐν περιστάσει τρικυμίας, εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Ἰονίου κράτους, ὅτι ἀπηγορεύετο πᾶσα κοινωνία μετὰ τῶν ῥηθέντων πλοίων καὶ ἐπετρέπετο μόνῃ ἢ διὰ τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν, καὶ ὅτι ὅστις κατοικῶν ἐν τῷ Ἰονίῳ κράτει ἐδοκίμαζε νὰ κοινωνήσῃ μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν ῥηθέντων πλοίων ἄνευ ἀδείας τῆς Ἀρχῆς ἐθεωρεῖτο καὶ ἐπαιδεύετο ὡς ἔνοχος φανεράς παρακοῆς. Τοιαύτη ἦτον ἡ διαγωγὴ τῆς ἀρμοστίας κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πρὸς τοὺς Ἑπταννησίους, καὶ τοιαύτη ἡ διάθεσις τῆς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὑπὸ τὸ ψευδὲς ὄνομα πάντοτε αὐστηρᾶς καὶ ἀμερολήπτου οὐδετερότητος.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ παρασταθῶμεν εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς.

Μέγας καὶ πολὺς ἦτον ἐντὸς τῆς Τριπολιτσᾶς ὁ Κιαχαγιάμπης ἐν ὧσιν ἐνίκα· ἀλλ' οὐδεὶς τὸν ἐσέβετο οὐδὲ τὸν ὑπήκουεν ἀφ' οὗ ἔπαυσε νικῶν. Ἀνηγέρθησαν τότε, καθὼς συμβαίνει συνήθως ἐπὶ τῶν ἀποτυχιῶν, πολλαὶ κεφαλαί· διηρέθησαν δὲ ὅλοι εἰς τρία μεγάλα κόμματα· εἰς τὸ τῶν ἐντοπίων Τούρκων τοὺς ὁποίους ἐκίνουν ὁ Κιαμίλμπης, ὁ Μουσταφάμπης, ὁ Δεφτερδάρης καὶ ὁ Σιεχ-Νετσηπ-ἐφέντης. Εἰς τὸ τοῦ Κιαχαγιάμπη καὶ Καϊμακάμη, ἦτοι τῶν Ἀσιανῶν, καὶ εἰς τὸ τῶν συναναβάντων μετὰ τοῦ Κιαχαγιάμπη Ἀλβανῶν τῶν ὑπὸ τὸν Ἑλμάζμπην. Τὸ πρῶτον κόμμα ἐζήτει ἀσφάλειαν, τὸ δεύτερον τιμὴν, τὸ τρίτον χρήματα· καὶ τὰ τρία κόμματα ἔβλεπαν πᾶσαν ἀντίστασιν ματαίαν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐπείσθησαν ὅτι οἱ ἔξωθεν ἐρχόμενοι εἰς βοήθειάν των ὁμόπιστοί των ἠττήθησαν κατὰ τὰ Βασιλικά. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Κιαχαγιάμπην ἦσαν γνώμης νὰ μὴν ἐμπιστευθῶσιν εἰς ἐπισφαλῆ συμβιβασμόν, ἀλλὰ νὰ ἐξέλθωσιν ὅλοι πανέστιοι διὰ νυκτὸς καὶ διελθόντες τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον νὰ

καταφύγωσιν ὅσοι ἐπιζήσωσιν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἄν τολμηρὰ ἦτον ἡ γνώμη αὕτη ἦτον ἡ μόνη παρέχουσα ἐλπίδα σωτηρίας. Ἄλλ' οἱ Ἀλβανοὶ ἤξευραν ὅτι ἀποχωριζόμενοι τῶν ἄλλων συναδελφῶν των ἐσυμβιβάζοντο μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ εὐκόλως καὶ ἐπικερδῶς. Ὅθεν ὡς ἄνθρωποι τοῦ συμφέροντος δὲν ἐπείθοντο νὰ ῥίψοκινδυνεύσωσιν ἐπ' ὠφελείᾳ ἄλλων. Εἰς τόσῃν δὲ ἀναισχυντίαν ἔπασαν, ὥστε ἐμονοπώλουν τὰς ἐναπολειφθείσας τροφάς, καὶ ἐπώλουν πολλάκις καὶ αὐτὸ τὸ ἐντὸς τῆς πόλεως νερόν· ἀπαιτοῦντες δὲ ἀπειλητικῶς καὶ τοὺς ὑστεροῦντας μισθοὺς των ἀπέκλεισαν καὶ αὐτὸν τὸν Κιαχαγιάμπην ἐν τῷ παλατίῳ του καὶ τοὺς ἔλαβαν διὰ τῆς βίας. Οἱ δὲ ἐντόπιοι Τοῦρκοι εἶχαν ἄλλας αἰτίας νὰ μὴν ἐγκρίνωσι τὸ περὶ τῆς ἐξόδου σχέδιον τοῦ Κιαχαγιάμπη· δὲν ἤθελαν νὰ ῥίψοκινδυνεύσωσι τὰ γυναικόπαιδά των· ἔχοντες δὲ καὶ σχέσεις πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου ὡς συμπατριώτας των ἠλπίζαν πάντοτε νὰ συμβιβασθῶσι καὶ νὰ λυτρωθῶσι. Τοιαύτη διαφωνία ἐπεκράτει ἐντὸς τῆς Τριπολιτσᾶς, ἡ ὁποία ἀπεκαθίστα τὴν δεινὴν θέσιν τῆς πολὺ δεινότεραν. Ἡ ἐγγίξουσα δὲ ἐκπολιόρκησις ἔφερεν ἔξωθεν τῶν τειχῶν τῆς Τριπολιτσᾶς τόσον πλῆθος ὀπλοφόρων Ἑλλήνων ἐπ' ἐλπίδι λαφυραγωγίας ὥστε συνηριθμοῦντο τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦλάχιστον δεκαπεντακισχίλιοι. Ἐπεκράτει δὲ καὶ τόσῃ ἀταξία καὶ ἀπροσεξία ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὥστ' ἐλαθρεπώλουν τινὲς αἰσχροκερδεῖς τοῖς πολιορκουμένοις ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς τροφάς· ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ προσῆλθαν κρυφίως ὑπὸ τὸ τεῖχος τινες τὴν ἐσπέραν τῆς 11 Σεπτεμβρίου· εἰδοποιηθεῖς ὁ Κυριακούλης ἔτρεξε νὰ τοὺς διασκορπίσῃ καὶ τιμωρήσῃ· ἀλλὰ τοὺς ὑπεράσπισαν οἱ ἔσωθεν τουφεκίζοντες, καὶ ὥρμησαν ἔξω τῆς πόλεως καὶ πολλοὶ αὐτῶν εἰς τιμωρίαν τῶν προθυμηθέντων νὰ

παύσωσι τὴν ἀθέμιτον ταύτην τροφεμπορίαν· ἔτρεξαν τότε καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ἀκούσαντες τὸν τουφεκισμόν, ἔτρεξε καὶ ὁ ἴδιος Κολοκοτρώνης, καὶ μετὰ δώρον μάχην ἠναγκάσθησαν οἱ ἐξορμήσαντες ἐχθροὶ κακὰ παθόντες νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν πόλιν.

Ἐντοσοῦτῳ τὸ σχέδιον τοῦ συμβιβασμοῦ ὑπερίσχυεν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸ προβάλλῃ ἀναφανδόν. Ἐν τοῖς τοιούτοις δεινοῖς καιροῖς ἰσχύει παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς πολλάκις τὸ γυναικεῖον φύλον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει συχνάκις κινεῖται ὁ ὄχλος τῶν γυναικῶν αὐθαδῶς καὶ ἀτιμωρήτως κατὰ τῶν Ἀρχῶν ἐν καιρῷ σιτοδείας· τούτου χάριν καὶ οἱ ἐν τῇ Τριπολιτσᾷ, οἱ θέλοντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τὸν συμβιβασμόν, ὑπεκίνησαν ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ τὰς γυναῖκας. Τὴν 6 Σεπτεμβρίου συνήχθη κάτωθεν τοῦ παλατίου πλῆθος Ὀθωμανίδων, αἱ ὁποῖαι ὀδυρόμεναι ἐκραύγαζαν ὅτι ἀπέθνησκαν τῆς πείνας καὶ τῆς δίψας καὶ ἐπεκαλοῦντο ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Βασιλέως τῶν τὸν ταχὺν συμβιβασμόν μετὰ τῶν πολιορκητῶν, ὥς τὸ μόνον προφυλακτήριον ἀπὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου. Συνήλθαν τότε εἰς τὸ παλάτιον οἱ πρόκριτοι, καὶ ἐνώπιον τοῦ Κιαχαγιάμπεη μὴ δυναμένου πλέον καὶ αὐτοῦ ν' ἀντιτείνῃ, ἐνεκρίθη νὰ γείνωσι πρὸς τοὺς Ἕλληνας προτάσεις συμβιβασμοῦ διὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ προεστώτων.

Τῶν ἀνδρῶν τούτων ὁ ἐν Τριπολιτσᾷ βίος ἦτο μαρτύριον. Κατ' ἀρχὰς ἔζων ὑπὸ ἀπλὴν φύλαξιν ἂν καὶ πάντοτε ἐν μέσῳ ἀπειλῶν καὶ κινδύνων· ἀλλὰ μόλις ἓνα μῆνα διήρκεσεν ἡ τοιαύτη κατάστασις τῶν.

Τὴν 16 ἀπριλίου ἔφερεν ὁ ὄχλος ἐνώπιον τῆς ἐξουσίας Χριστιανόν τινα Τριπολιτσιώτην ἐπὶ λόγῳ ὅτι τὸν συνέλαβεν ἔξω τῆς πόλεως στελλόμενον πρὸς τοὺς πολιορκητὰς εἰς ἀνακάλυψιν πολεμικοῦ τινος Τουρκικοῦ σχεδίου. Ἐπὶ δὲ τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ

ἀπεκεφάλισεν ἡ ἐξουσία τὸν ἀνεψιὸν ἐνὸς τῶν προεστώτων καὶ ἓνα τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν ὡς ἀποστείλαντας τὸν συλληφθέντα πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Τούτου γενομένου ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα “διατὶ σκοτόνομεν τοὺς ὑπηρέτας καὶ φυλάττομεν τοὺς κυρίους”; καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ ὥρμησεν. ὁ ὄχλος εἰς σφαγὴν τῶν κυρίων· ἀλλ’ ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς φρουρᾶς. Τὸ δὲ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπεφασίσθη νὰ φυλακισθῶσιν οὗτοι εἰς καθυσύχασιν τοῦ ὄχλου, καὶ ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη τὴν ἐπαύριον. Μόνοι δὲν ἐφυλακίσθησαν ὁ Κορίνθου Κύριλος, ὁ Σωτήρης Νοταρᾶς, ὁ Μῆτρος Ῥοδόπουλος, ὁ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης καὶ ὁ Ἀναστάσης Μαυρομιχάλης, ὡς προστατευόμενοι, οἱ δύο πρῶτοι ὑπὸ τοῦ Κιαμήλμπεη, οἱ δύο μετ’ αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Μουσταφάμπεη, καὶ ὁ Μαυρομιχάλης ὑπὸ τοῦ Καϊμακάμη. Συνεσφωρεύθησαν δὲ κύριοι καὶ ὑπηρέται ὅλοι 38 ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ φυλακῇ, τῇ τῶν κακούργων, ἧτις δὲν εἶχεν ἐμβαδὸν εἰμὴ ἑκατὸν πενήντα πηχῶν καὶ ἐν μικρὸν παράθυρον· ἦσαν δὲ ὅλοι ἐκτὸς δύο ὑπηρετῶν ἀλικοσύνδετοι ἀπὸ τοῦ τραχήλου οἱ μὲν κύριοι διὰ μιᾶς οἱ δὲ ὑπηρέται δι’ ἄλλης ἀλύσεως καὶ συνεζευγμένοι ὡς κτήνη· ὥστε ἂν ὁ εἰς ἀνίστατο, ὅλοι οἱ ἀλικοσύνδετοι συνανίσταντο· ἐτρέφοντο δὲ ὅσον ν’ ἀποζῶσι καὶ ἐβίωσαν τὸν πολυώδυνον τοῦτον βίον πέντε μῆνας. Δὺς μόνον ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐξήχθησαν τῆς φυλακῆς, ἀλλὰ μετ’ ὀλίγας ἡμέρας ἐπανήχθησαν. Γενομένης δὲ ὀχλαγωγίας τὴν ἐπαύριον τῆς φυλακίσεώς των ἐφανεύθησαν οἱ συναναβάντες εἰς Τριπολιτσὰν καὶ παρακολοθοῦντες αὐτοὺς δεκαοκτὼ σωματοφύλακές των ἀφοπλισθέντες πρὸ δύο ἐβδομάδων καὶ δεσμευθέντες· ἀφ’ οὗ δὲ ἐκρίθη εὐλογον νὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ πολιορκούμενοι τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς προεστώτας πρὸς τοὺς πολιορκητάς των ὡς ὄργανα τῶν σκοπῶν

των, τοὺς ἐξήγαγαν τοῦ δεσμοτηρίου, ὅπου εἶχαν ἤδη ἀποθάνει ὁ Μονεμβασίας Χρῦσανθος καὶ τις διάκονος, ὅλους ῥακενδύτας, ὄζοντας, φθειριῶντας, ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ κακονυχίας, σκιάς ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπους. Ἐξ ἀπέθαναν ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ ἐντὸς τῆς Τριπολιτσᾶς μετὰ τὴν ἀποφυλάκισίν των, ἐν οἷς τρεῖς ἀρχιερεῖς, ὁ Ναυπλίου Γρηγόριος, ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς καὶ ὁ Δημιτσάνης Φιλόθεος· δύο δὲ προεστῶτες ἐξεψύχησαν καθ' ὁδὸν μετακομιζόμενοι εἰς τὰ ἴδια, ὁ Θεόδωρος Δηλιγιάννης καὶ ὁ Ἰωάννης Περρῶν. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ παθήματα τῶν ἀνδρῶν τούτων· ἀφ' οὗ δὲ τοὺς ἐπεριποιήθησαν οἱ Τούρκοι καὶ ἐδικαιολογήθησαν, ὅτι τοὺς ἐφυλάκισαν εἰς διάσωσίν των ἀπὸ τῆς ὁρμῆς τοῦ λαοῦ, τοὺς διέταξαν νὰ γράψωσι τοῖς πολιορκηταῖς γράμματα ὅπως οἱ ἴδιοι τὰ ὑπηγόρευσαν. Τὰ γράμματα δὲ ταῦτα ἦσαν ἀπειλητικά μᾶλλον ἢ συμβιβαστικά, διότι τοὺς ἐμέμφοντο διὰ τὴν πρὸς τόσον εὐμενῇ ἐξουσίαν μεγάλην ἀχαριστίαν των, τοῖς ἔλεγον νὰ ἔλθωσιν εἰς ἑαυτοὺς, νὰ γνωρίσωσι τὸ σφάλμα των, νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα, καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὸ ἔλεος τοῦ πολυεισπλάγχχνου Σουλτάνου τοῦ ἐξουσιάζοντος τὰ δύο τρίτα τοῦ κόσμου, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ μόνη κατάρα ἐδύνατο νὰ τοὺς ἀφανίσῃ· εἰδὲ καὶ παρήκουαν, τοὺς εἰδοποιοῦν, ὅτι ἐκινδύνευαν νὰ πωληθῶσι καὶ αὐτοί, καθὼς ἄλλοτε ἐπωλήθησαν οἱ ὅμοιοι των Σέρβοι, πρὸς τρία γρόσια ὁ ἄνθρωπος. Ἐπὶ τέλους δὲ τοὺς ἠρώτουν τί ἐζήτων. Τὰ γράμματα ταῦτα ἐρρίφθησαν ἔξω τοῦ τείχους· ἀφ' οὗ δὲ τὰ ἀνέγνωσαν οἱ πολιορκηταὶ ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἐχαρίζετο τοῖς πολιορκουμένοις ἡ ζωή, ἡσφαλίζετο ἡ τιμὴ των, καὶ ἐπετρέπετο καὶ ἡ ἀλλοῦ μετάβασίς των· ἐπιπλήττοντες δὲ καὶ τοὺς γράψαντας ὡς Τουρκοφρονοῦντας, ὡς ἂν ἦσαν κύριοι νὰ γράψωσιν ὅ,τι ἐνέκριναν, τοὺς ἐσυμβούλευαν νὰ συνε-

κολουθήσωσι τοὺς φίλους των· ἐπὶ τέλους ἐπρόβαλαν συνέντευξιν πληρεξουσίων ἐκατέρωθεν, καὶ εἰσηκούσθησαν· ἐγείνεν ἀνακωχή, καὶ ἐχύθη ἔξω τῆς πεινώσης καὶ διψώσης πόλεως πλῆθος γυναικῶν καὶ παιδίων ἐπὶ φανερῷ κινδύνῳ τῆς ζωῆς των. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐξήρχοντο, οἱ ἄσπλαγχνοι καὶ αἰσχροκερδεῖς Ἀλβανοὶ ἰστάμενοι ἐπὶ τῶν πυλῶνων τοὺς ἀφήρουν ὅτι εἶχαν· Παμπληθῇ στρατεύματα, καθὼς εἶπαμεν, συνέρρευσαν τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐκτὸς τῆς πόλεως, καὶ τὸ ἴδιον στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων σχεδὸν ἐπείνα. Δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, καὶ εἰς πλειοτέραν στενοχωρίαν τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἐχθρῶν, ἀφ' οὗ ἐδέχθησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς κατὰ πρῶτον ἐξελθόντας, δὲν ἤθελαν νὰ δεχθῶσι καὶ τοὺς ἐκ δευτέρου, καὶ τοὺς ἐτουφέκισαν ἐξερχομένους. Ἀλλὰ τοὺς ἀπόθουν καὶ οἱ Τούρκοι τουφεκίζοντες τοὺς ἄνωθεν τοῦ τείχους. Τότε οἱ Ἕλληνες παρέλαβαν ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτοὺς, τοὺς ἐτοποθέτησαν ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὴν ὁδὸν τῶν Καλαβρύτων, καὶ τοὺς ἄφησαν νὰ τρέφονται ὅπως καὶ ὅθεν ἐδύναντο.

Τὴν δὲ 15 ἐστήθη σκηνὴ ἐπὶ τῆς πεδιάδος ἐξίσου μακρὰν καὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοπέδου, πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου, καὶ δύο ὥρας πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐξῆλθαν ἔφιπποι οἱ πληρεξούσιοι τῶν τριῶν κομμάτων, ἥτοι τῶν Ἑντοπίων, τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν περὶ τὸν Κιαχαγιάμπεην, καὶ ἐκάθησαν ὑπὸ τὴν σκηνήν. Ἦλθαν μετ' ὀλίγον καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐπροσηκωθησαν οἱ Τούρκοι ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας ἐρχομένους, ἀντεχαιρετήθησαν ὡς ἰσότιμοι, καὶ ἤρχισαν νὰ συνδιαλέγονται. Οἱ Ἕλληνες ἐρωτηθέντες τί ἐζήτων ἐπανέλαβαν ὅσα ἔγραψαν. Οἱ Τούρκοι ὑπεσχέθησαν νὰ δώσωσι τεχεῖαν ἀπάντησιν ἀφ' οὗ συμβουλευθῶσι καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει, καὶ οὕτω διελύθη ἡ πρώτη συνέντευξις· ἐγένετο καὶ δευτέρα, καθ' ἣν ἐπρόβαλαν οἱ

Τούρκοι τὰ ἐξῆς. Νὰ τοῖς δοθῶσι 1800 ζῶα εἰς μετακόμισιν αὐτῶν καὶ τῆς περιουσίας των εἰς τοὺς Μύλους τοῦ Ναυπλίου, καὶ 40 Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα πρὸς μεταβίβασίν των ἐκεῖθεν εἰς Σμύρνην ἢ εἰς ἄλλον Τουρκικὸν τόπον· νὰ φέρωσι δὲ καὶ τὰ ὄπλα των καὶ νὰ τρέφονται ἀφ' ἧς ἡμέρας ὑπογραφῇ ἡ συνθήκη μέχρι τῆς εἰς τὰ πλοῖα ἐπιβιβάσεώς των. Οἱ δ' Ἕλληνες ἀντεπρόβαλλαν νὰ τοὺς ἐπιβιβάσωσιν ἀσφαλῶς εἰς τὰ πλοῖα ἀλλ' ἀφωπλισμένους· ἀφίνοντές τοις δὲ σῶαν τὴν περιουσίαν των ἀπήνουν εἰς ἀποζημίωσιν ὅσης φθορᾶς ἐπροξένησαν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ εἰς ἀπότισιν τῶν ἐξόδων τοῦ πολέμου ἐπέκεινα τῶν πενήντα ἑκατομμυρίων γροσίων. Δεινὰς ἐθεώρησαν οἱ Τούρκοι τὰς προτάσεις τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀνέβαλαν τὴν ἀπάντησιν εἰς ἄλλην συνέντευξιν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τρίτῳ συνεντεύξει δὲν ἐσυμβιβάσθησαν, ἡ ἀνακωχὴ ἐλύθη, καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήφθησαν.

Ἐν τούτοις ὑπέθαλπαν οἱ Ἕλληνες τὸ ἐνυπάρχον σχίσμα μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν των συγκαταβατικώτεροι φαινόμενοι πρὸς τοὺς Ἀλβανούς διὰ τὰς ἐξῆς αἰτίας. Οἱ Σουλιῶται ἀφ' οὗ ἀνέκτησαν τὴν πατρίδα των ἐκηρύχθησαν ὑπέρμαχοι τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ καὶ σύμμαχοι τῶν ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν. Ὡφέλει δὲ ἡ συμμαχία αὕτη τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα ὡς παρατείνουσα τὴν κατὰ τῆς Πύλης ἀντίστασιν τοῦ Ἀλῆ. Διαδοθείσης δὲ τῆς εἰδήσεως ὅτι ἔπνεεν ἡ Τριπολιτσὰ τὰ λοισθία ἀπεστάλησάν τινες παρὰ τῆς συμμαχίας ταύτης πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν πόλιν ἐκείνην εἰς σωτηρίαν τῶν κινδυνευόντων ἐν αὐτῇ Ἀλβανῶν ὡς ὁμοφρόνων αὐτῶν. Ἐδέχθησαν εὐμενῶς οἱ πολιορκηταὶ τὴν ἀποστολὴν ταύτην, καὶ ἐπροθυμήθησαν ἔτι μᾶλλον ν' ἀποσπάσωσι τῶν ἄλλων τοὺς Ἀλβανούς, διότι ἀπέσπων τὴν κυριωτέραν δύναμιν τῆς πόλεως. Εὐδιάθετοι ἐφάνησαν καὶ οἱ

Ἄλβανοί, διότι ἀποσπώμενοι ἡσφάλιζαν τὰ ὑλικά συμφέροντά των, ἅν καὶ ἐθυσίαζαν τὴν τιμὴν των. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν τῇ Τριπολιτσᾷ Ἀλβανῶν Ἐλμάσμπης διεπραγματεύετο καθ' ἰδίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιτυχῶς, καὶ ἐλθὼν ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἐπρόβαλεν, ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν οἱ Ἀλβανοὶ ν' ἀναχωρήσωσιν ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ φέρωσι τὰ ὅπλα των καὶ ὅλα τὰ πράγματά των, νὰ συμπαραλάβωσι τὰς γυναῖκας τῶν πασάδων, τὸν Κιαχαγιάν, τὸν Καϊμακάμην, τὸν Μπινᾶ-Ἐμίνην, τὸν Καδὴν καὶ ἄλλους τινὰς μὴ Πελοποννησίους Τούρκους, καὶ νὰ ἐξασφαλισθῶσιν ὥς πρὸς τὴν εἰς Ἡπειρον μετάβασίν των· ὑπέσχοντο δὲ καὶ νὰ συμπολεμήσωσι κατὰ τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς εἰς τὰ ἴδια ἐπανόδου των. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις ταύτας· οἱ δὲ ἐντόπιοι Τούρκοι ἔβλεπαν, ὅτι ἐχάνοντο, ἅν ἀπεχωρίζοντο αὐτῶν οἱ Ἀλβανοί, διὰ τοῦτο κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς συνενώσεώς των. Ἀλλὰ βλέποντες ὅτι οἱ μὲν Ἀλβανοὶ ἐκώφευαν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπερρίπταν τὰς προτάσεις των, διηρέθησαν καὶ οἱ ἴδιοι καὶ ἐφρόντιζαν διὰ τὴν ἰδιαιτέραν σωτηρίαν των διαπραγματευόμενοι εἴτε ἄτομα πρὸς ἄτομα, εἴτε κοινότητες πρὸς κοινότητας. Ἐν τούτοις οἱ Ἀλβανοί, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν ἐγγράφως γενομένην ἰδιαιτέραν σύμβασιν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔστειλαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ πράγματά των, ἐτοιμάσθησαν νὰ ἐξέλθωσι καὶ οἱ ἴδιον τὴν 23 Σεπτεμβρίου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπρόβαλαν καὶ οἱ λοιποὶ Τούρκοι νὰ ἔλθωσιν ἐκ νέου εἰς λόγους μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐντοσούτῳ ἢ ἐξοδος τῶν Ἀλβανῶν ἔβαλεν εἰς κίνησιν ὅλους τοὺς ἐντὸς τῆς Τριπολιτσᾶς ἀπὸ πρωΐας. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων παρετήρησαν ὅτι τὸ πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ναυπλίου κανονοστάσιον ἔμεινεν ἐξ αὐτῆς τῆς αἰτίας ἀφρούρητον, καὶ τρεῖς ὥρας πρὸ τῆς με-

σημβρίας ἄνευ οὐδεμιᾶς προμελέτης ἢ προετοιμασίας ἢ εἰδήσεως τῶν ἀρχηγῶν ἀνέβησαν ἀλλεπαλλήλως ἕως πενήντα ἐπὶ τῶν ὤμων ὁ εἰς τοῦ ἄλλου ἐν τάχει ἐν οἷς καὶ ὁ Κεφάλας, ἐπήδησαν ἔσωθεν τοῦ τείχους, ἤνοιξαν τὴν ἀφρούρητον καὶ ἀτείχιστον ἐκείνην πύλην, εἰσήγαγαν τοὺς παρακαθημένους συναγωνιστάς των, καὶ ἔστησαν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι τὸ γεγονός ἔτρεξαν πληθηδὸν κατὰ τῶν εἰσελθόντων Ἑλλήνων τουφεκίζοντες καὶ τουφεκίζόμενοι. Εἶδαν οἱ ἔξω παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ τείχους, ἤκουσαν καὶ τὸν τουφεκισμόν καὶ ὥρμησαν ὅλοι πολλαχόθεν ἀναβαίνοντες τὰ τείχη καὶ ἀνοίγοντες καὶ ἄλλας πύλας ὑπὸ τὸν σφοδρὸν τουφεκισμόν καὶ κανονοβολισμόν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ δὲ Ἀλβανοὶ ἔμφοβοι μὴν ἐμπλεχθῶσι συνῆλθαν ὅλοι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου ὡς ὑπὸ συνθήκην, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐκπλήρωσίν της, ἂν ὅχι ὡς πρὸς ὅλους, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς ἑαυτούς· ἀλλὰ διὰ τὴν κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον ἄλωσιν τῆς πόλεως οἱ Ἕλληνες ἤθελαν νὰ θεωρηθῇ ἡ συνθήκη ὡς διαλελυμένη· ὁ Κολοκοτρώνης ὁμως καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ ὑπεσχέθησαν ν' ἀσφαλίσωσι μόνοι τοὺς Ἀλβανούς, καὶ, ἐν ᾧ Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἀλληλομάχοντο ἐντὸς τῆς πόλεως, τοὺς ἀπέπεμψαν ὅλους 1800 περίπου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Πλαπούτα, ὅστις καὶ τινες ἄλλοι ὁμήρευσαν παρ' αὐτοῖς ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐγένετο ὁ συμβιβασμός. Ἐξελθόντες δὲ ἄβλαβεῖς καὶ ἀνενόχλητοι οἱ Ἀλβανοὶ παρέλαβαν σφᾶ τὰ ἐμπιστευθέντα τῷ Κολοκοτρώνῃ πράγματά των, διενυκτέρευσαν ὑπὸ τὰς σκηνάς του, ἀπέλυσαν ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει αὐτοῦ ὅσους ἐντοπίους συμπαρέλαβαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου των, ἀνεχώρησαν ἐκείθεν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν συνοδούντων αὐτοὺς μέχρι τῆς Βοστίτισης Ἑλλήνων, διεβιβάσθησαν ἀσφαλῶς εἰς τὰ Τριζόνια, καὶ ὡδοιπόρησαν ἐκείθεν εἰς τὴν Ἡπειρον.

Λαὸς ὅστις ἀποτινάζει πολυχρόνιον καὶ βαρὺν ζυγὸν κινεῖται πάντοτε θηριωδῶς κατὰ τῶν δεσποτῶν του. Ὁ δὲ ὀπλοφόρος λαὸς τῆς Ἑλλάδος ἦτον ἔτι μᾶλλον ἀκράτητος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, διότι οὔτε κυβέρνησις ὑπῆρχεν, οὔτε μισθὸς ἐδίδετο, οὔτε τροφαὶ τακτικῶς διενέμοντο, οὔτε μέλλον ἀσφαλὲς ἐφαίνετο, οὔτε ὁ ἄτακτος ἐπαιδεύετο, οὔτε ὁ σωφρονῶν ἀνταμείβετο. Διὰ ταῦτα ἡ ἡμέρα τῆς ἀλώσεως τῆς πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου ἦτον ἡμέρα καταστροφῆς, πυρκαϊᾶς, λεηλασίας καὶ αἵματος. Ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ, ὅλοι ἀπέθνησκαν (ε), ἄλλοι φονευόμενοι, ἄλλοι εἰς τὰς ἀναφανείσας ἐν τῇ πόλει φλόγας ριπτόμενοι, καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὰ στεγᾶσματα καὶ τὰ πατώματα τῶν καιομένων οἰκιῶν καταθλιβόμενοι· ἡ δὲ ψα δὲ τῆς ἐκδικήσεως ἔσβυε τὴν φωνὴν τῆς φύσεως. Ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν ταῖς πλατείαις, παντοῦ δὲν ἠκούοντο εἰμὴ μαχαιοροκτυπήματα, πυροβολισμοί, πάταγοι πιπτοσῶν οἰκιῶν ἐν μέσῳ τῶν φλογῶν, φρυάγματα ὀργῆς, καὶ γόοι θανάτου. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐστρώθη πτωμάτων ἡ γῆ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ οἱ περιφερόμενοι πεζοὶ καὶ ἵππεις δὲν ἐπάτουν εἰμὴ ἀποθνήσκοντας ἢ ἀποθανόντας. Ἐφαίνοντο δὲ οἱ Ἕλληνες ὡς θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσιν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀδικήματα τεσσάρων αἰώνων. Ἐντὸς τῆς Τριπολιτσᾶς ἦσαν καὶ Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ λόγῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλου κακῆς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς διαγωγῆς τῶν ὁμοθρήσκων τῶν ὅλοι κατεστράφησαν, οἱ μὲν διὰ τοῦ σιδήρου, οἱ δὲ διὰ τοῦ πυρός, ἐκτὸς τοῦ καλουμένου Χανὲν γνωστοῦ διὰ τὴν ἀγαθότητά του καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Ὀλίγοι Τούρκοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐξαγοράσωσι δι' αἵματος τὸ αἷμά των, καὶ κατέλαβαν ἄλλοι τὸ μέγαλον κανονοστάσιον καὶ ἄλλοι τινὰς οἰκίας καὶ ἐπολέμουν. Διεκρίθησαν δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τινὲς Δερβίσαι κλεισθέντες ἐντὸς τοῦ Τουρκικοῦ σχολείου, καὶ πολεμήσαντες μέχρι τελευταίας πνοῆς των. Οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν

αὐθημερὸν ὅλας τὰς οἰκίας ὅσας οἱ ἐχθροὶ τῶν κατέ-
 λαβαν ἐκτὸς δύο. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ἀνεφάνη-
 σαν αἴφνης φλόγες καὶ ἐν τῷ παλατίῳ· διέτριβαν ἐν
 αὐτῷ αἱ γυναῖκες τῶν πασάδων, τὰς ὁποίας ἐπὶ τῆς
 ἐκπορθήσεως τῆς πόλεως παρέλαβεν ὁ Πετρόμπεης·
 αἱ γυναῖκες αὗται ἐξ αἰτίας τῆς ἀναφανείσης φλο-
 γὸς κατέβησαν τὴν νύκτα ἐκεῖθεν καὶ μετεκομίσθη-
 σαν εἰς τὴν πρὸ ὀλίγου κτισθεῖσαν λαμπρὰν οἰκίαν
 τοῦ Μουσταφάμπεη ὑπὸ τὴν φύλαξιν πάντοτε τοῦ
 Πετρόμπεη. Τὴν ἐπαύριον ἐκυριεύθη ἡ μία τῶν μὴ
 κυριευθεισῶν τὴν προτεραίαν δύο οἰκιῶν, καὶ ἐκάη ἡ
 ἄλλη καὶ συνεκάησαν καὶ ὅλοι οἱ ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ κα-
 ταλαβόντες τὸ κανονοστάσιον μήτε τροφὴν μήτε
 πόσιν ἔχοντες παρεδόθησαν καὶ οὗτοι ἐπὶ ἀσφαλείᾳ
 τῆς ζωῆς τῶν τὴν 26. Τρεῖς ἡμέρας διήρκεσαν τὰ
 περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῇ πόλει δεινὰ. Τὴν δὲ τρίτην
 ἡμέραν ἐθανατώθησαν ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ ὅσοι
 πεινῶντες καὶ διψῶντες ἐξῆλθαν πρὸ τῆς ἀλώσεώς
 της. Διακόσιοι ἦσαν οἱ ἐν μέσῳ τῆς ἀλληλομαχίας
 πεσόντες Ἕλληνες· δεκακισχίλιοι δὲ πάσης ἡλικίας
 συμπαραλαμβανομένων καὶ τῶν Ἑβραίων οἱ ἀπο-
 λεσθέντες Ὀθωμανοὶ καὶ Ὀθωμανίδες· οἱ δὲ λοιποὶ
 ἠχμαλωτίσθησαν. Σαράντα μόνον ἑνοπλοὶ διέφυ-
 γαν τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καταφυγόντες εἰς τὸ
 Ναύπλιον καὶ μὴ καταδιωχθέντες ἐπὶ τῆς φυγῆς
 τῶν. Οἱ ἐπισημότεροι δὲ τῶν αἰχμαλωτισθέντων
 ἦσαν ὁ Κιαχαγιάμπεης, ὁ Καϊμακάμης, ὁ Μουστα-
 φάμπεης, ὁ Σιέχ-Νατσῆπ-ἐφέντης, ὁ Δεφδερδάρης,
 ὁ Μπινᾶ-Ἐμίνης, καὶ αἱ παρὰ τῷ Μαυρομιχάλη γυ-
 ναῖκες τῶν Πασάδων. Ἀπειρα καὶ πολύτιμα ἦσαν
 τὰ λάφυρα, ἀλλ' ὅλα διηρπάγησαν ἄνευ παραμικρᾶς
 ὠφελείας τοῦ κοινοῦ (στ), ἂν καὶ ἡλπίζετο νὰ θερα-
 πευθῶσιν ὅπως οὖν ἐκεῖθεν αἱ κατεπείγουσαι ἀνάγκαι
 τῆς πατρίδος. Τόση δὲ ἦτον ἡ ἐπισυμβᾶσα λεηλασία,
 ὥστε αἱ πλείσται τῶν οἰκιῶν ἐγυμνώθησαν καὶ αὐτῆς
 τῆς ξυλώσεώς τῶν.

Δὲν προτιθέμεθα νὰ δικαιολογήσωμεν τὰς ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἀπανθρωπίας τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἀπανθρωπίας ὁμογενῶν· ὑπενθυμίζομεν μόνον ὅτι παντὸς λαοῦ ἱστορία, καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον ἐξευγενισμένων, ἔχει τὰς σελίδας τῆς ἀπανθρωπίας του. Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἡ Ἰόππη (Γιάφα), ὅτε ἠλώθη ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἀφέθη εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ εἰς τὴν σφαγὴν τριάντα ὥρας, καὶ οἱ αἰχμαλωτισθέντες, οἱ ὅποιοι ἦσαν χιλιάδες, ἀπέθαναν ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας. Δὲν ἐπράχθησαν δὲ τὰ ἐν Ἰόππῃ ὑπὸ τυραννουμένων κατὰ τυραννούντων ὡς ἐν τῇ Ἑλλάδι, οὔτε παρὰ γνώμην τῶν ἀρχηγῶν ὡς ἐν τῇ Τριπολιτσᾷ, ἀλλὰ κατὰ ῥητὴν διαταγὴν τοῦ ἰδίου Ναπολέοντος παραδεχθέντος, κατὰ τὸν εὐφραδῆ Τιέρον (Thiers), “βάρβαρα ἦθη ἐν βαρβάροις τόποις.”

Καὶ ταῦτα περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἐρχόμεθα ἤδη νὰ διηγηθῶμεν καὶ τὰ τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ ἀγῶνος.

Οἱ Χριστιανοὶ τῆς νήσου ταύτης ἀφ’ οὗ ἐτοποθετήθησαν ἐκ δευτέρου ἔμπροσθεν τῶν πυλῶν τῶν δύο φρουρίων, ἔκοψαν τὸ ρέον ἔξωθεν εἰς τὰ Χανιὰ νερὸν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῷ ν’ ἀνοιξῶσι πηγὰδια. Ἀλλὰ τὸ ἀναβλύζον ἐντεῦθεν νερὸν διὰ τὴν κακὴν ποιότητά του ἐπέφερε βαρείας ἀσθενείας, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπέβνησκαν ἕως δεκαπέντε τὴν ἡμέραν. Τόσον δὲ πλησίον τῶν Χανιῶν ἦλθαν οἱ ὑπὸ τὸν Τσελεπὴν, ὥστε ἔκαυσαν καὶ τινα ἐργαστήρια κείμενα παρὰ τὴν πόλιν, καὶ ἤρπασαν καὶ τὰ ἐντὸς βολῆς τουφεκίου βοσκήματα τοῦ Πασᾶ. Κατέλαβαν δὲ οἱ ὑπ’ αὐτὸν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Πρωτοπαπαδάκην καὶ τὸ μεταξὺ τῶν δύο φρουρίων χωρίον τοῦ Ἀρμυροῦ, καὶ τὸ πλησίον αὐτοῦ τεῖχος ἐν ᾧ ἦν βρύση καὶ τινα κανόνια, τὰ ὅποια ἄχρηστα ὄντα ἀπεκατέστησαν εὐχρηστα· περιετάφρευσαν δὲ καὶ τὸ τεῖχος εἰς προφύλαξίν των.

Οἱ Τοῦρκοι καὶ διὰ τὴν στενοχωρίαν, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμαζαν, καὶ διὰ τὴν κατασχύνην, τὴν ὁποίαν ἐπὶ τῆς ἀποτυχίας τῆς κατὰ τῶν Σφακιῶν ἐκστρατείας τῶν ἔπαθαν, καὶ διὰ τὸν φόβον ἄλλων ἐνδεχομένων κακῶν, ἀπεφάσισαν, συνενώσαντες μεγάλας δυνάμεις πολλαχόθεν, νὰ πέσωσιν ἐκ δευτέρου εἰς τὰ Σφακιά.

Τὴν 6 αὐγούστου ἐξεστράτευσεν ὁ πασᾶς τῆς Ῥεθύμνης ὡς ἀρχηγὸς τῆς δευτέρας ταύτης κατὰ τῶν Σφακιῶν ἐκστρατείας, καὶ ἠυλίσθη ἔξωθεν τῶν Χανιῶν. Ἀπεμακρύνθησαν ἀμαχητὶ ἐκεῖθεν οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη. Ἐντὸς τοῦ ληστηρίου τῶν Χανιῶν (ἡ ὀνομασία αὕτη ἐξηγεῖ ἀληθῶς τὸ πρᾶγμα) ἦσαν καὶ δύο εὐσυνείδητοι Τοῦρκοι, ὁ Τσουρούναγας καὶ ὁ Κασήμαγας, ἰσχυροὶ καὶ οἱ δύο, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐπροστάτευε πρὸ τῆς ῥήξεως τοὺς Σφακιανούς, ὁ δὲ δεύτερος ἀντέστη εἰς τὸν ἐξολοθρευμὸν τῶν Χριστιανῶν. Τοὺς δύο τούτους ἐθεώρησεν ὁ βεζίρης τοῦ μεγάλου Κάστρου ἐνόχους θανάτου διὰ τὴν πολιτικὴν τῶν φρόνησιν καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ διέταξε τὸν πασᾶν τῆς Ῥεθύμνης νὰ τοὺς θανατώσῃ ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν διαβάσεώς του. Προσκληθέντες οὗτοι ἐπὶ λόγῳ νὰ συνεκστρατεύσωσιν ἐξῆλθαν τῶν Χανιῶν, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ὑποπτεύσας ὁ Κασήμαγας ἔγεινεν ἄφαντος, ὁ δὲ Τσουρούναγας ἐλθὼν πρὸς τὸν πασᾶν ἐκρεμάσθη. Ἐντεῦθεν προοιμιάσας ὁ πασᾶς ἀνέβη μετὰ πεντακισχιλίων εἰς τὰ ὄρη τῶν Σφακιῶν, ἔφθασεν εἰς τοῦ Ἀσκούφου καὶ ἐστρατοπέδευσε τὴν 13 αὐγούστου ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Ὀμαλοῦ λεηλατῶν καὶ καταστρέφων τὰ περίξ χωρία ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τῶν ἐνοικούντων, καὶ ἀναμένων νὰ ἔλθωσιν οἱ Χριστιανοὶ νὰ προσκυνήσωσιν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐπροσδόκα, οἱ τῇδε κακέϊσε διεσπαρμένοι ἔνοπλοι Σφακιανοὶ καὶ Ῥιζίται συνῆλθαν παταχόθεν τὴν ἰδίαν νύκτα ἕως πεντακόσιοι εἰς τὸν Ξηρόκαμπον δύο μίλια ἀπέ-

χοντα τοῦ Ἀσκούφου, καὶ ἔπεςαν πρωίας γενομένης
πολλαχόθεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν μηδὲν τοιοῦτον ὑπο-
πτευόντων, καὶ τουφεκίζοντες αὐτοὺς ὅπισθεν τῶν
πετρῶν ἐστρατοπεδευμένους ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ἐβλα-
πταν καὶ δὲν ἐβλάπτοντο. Θορυβηθέντες οἱ πολυ-
ἀριθμοὶ Τοῦρκοι ἐπὶ τῇ αἰφνυδίᾳ προσβολῇ ἡγωνί-
ζοντο ἔχοντες καὶ τρία κανόνια νὰ διασκορπίσωσι
διὰ τοῦ σφοδροῦ πυρὸς τοὺς ὀλίγους ἐχθροὺς των·
ἀλλ' οἱ ὀλίγοι ἐχθροὶ των διετήρησαν ἄφοβοι τὰς
θέσεις των, ἐνισχύθησαν καὶ παρ' ἄλλων ἄλλοθεν
ἐλθόντων εἰς βοήθειάν των διαρκούσης τῆς μαχης
Χριστιανῶν, καὶ καταλαβόντες τὸ ἐπάνωθεν τοῦ χω-
ρίου τοῦ Καρὲ δάσος, τοῦ ἐπὶ τῆς ἀρκτοδυτικῆς
ἐσχατιᾶς τῆς πεδιάδος ὅπου ἦσαν ἱκανοὶ Τοῦρκοι,
τόσον τοὺς ἐβλάψαν καὶ τοὺς ἐφόβισαν ἐπιπεσόντες
ἀπροσδοκῆτως, ὥστε τοὺς ἔτρεψαν εἰς αἰσχροὺς φυγὴν.
Ἡ φυγὴ αὕτη διέχυσε πανικὸν φόβον εἰς ὅλον τὸ ἐχθρι-
κὸν στρατόπεδον, καὶ ἐπέφερε καὶ αὐτοῦ τὴν φυγὴν διὰ
τῆς ὁδοῦ τῶν Ἀποκορώνων. Καὶ οἱ μὲν τῶν Χριστια-
νῶν τοὺς κατεδίωκαν ὅπισθεν, οἱ δὲ ἄλλην συντομω-
τέραν καὶ ὀρεινοτέραν ὁδὸν διελθόντες ἐπρόλαβαν καὶ
τοὺς ἀπέκλεισαν ἔμπροσθεν ἐντὸς τινος στενοτοπίας.
Ἐλπίζοντες οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν των ἐδοκί-
μασαν νὰ διαβῶσιν, ἀλλ' ἐπεσωρεύοντο πίπτοντες
κατὰ γῆς ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Σφακιανῶν, οἱ ὅποιοι ἀφα-
νεῖς ὅπισθεν τῶν πετρῶν ἐτουφεκίζαν θανατηφόρως
τοὺς συσσωρευομένους καὶ ἀσκεπεῖς ἐχθροὺς των·
βλέποντες δὲ οὗτοι ἐξ ὧν ἔπασχαν τὸν παντελῆ
σχεδὸν ἐξολοθρευμὸν των, καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν αὐ-
τῶν ἐπροχώρουν, καὶ εἰς τὰ ὅπισθεν αὐτῶν ἐπανήρχοντο,
ἐπεχείρησαν νὰ λυτρωθῶσι φεύγοντες κακὴν κακῶς
ἐπὶ τὰ τραχεὰ ὄρη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς διό-
δου, ἐγκαταλείψαντες εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ τὰ
ἐπιπλά των καὶ τὰ πολεμεφόδιά των καὶ αὐτοὺς τοὺς
ἵππους των μὴ δυναμένους νὰ ἀναβῶσι τὰ ὄρθια

ἐκεῖνα ὄρη. Ἐννεακόσιοι περίπου ἐχάθησαν· πολλοὶ πεινῶντες καὶ διψῶντες καὶ ἄλλοι τῇδε κακεῖσε περιπλανώμενοι κατέφυγαν εἰς οἰκίας τινὰς Χριστιανικὰς ἐπὶ τῶν ὁρέων ἐπ' ἐλπίδι ἐλέους, ἀλλ' ἔλεος οἱ ἀνηλεεῖς πούποτε δὲν ἤυραν. Ἐκδίκησιν ἐβόα καὶ ἐν ταῖς φύσει τρυφερωτέραις τῶν γυναικῶν καρδίαις καὶ ἐκδίκησιν ἤυρε τὸ πρὸ ὀλίγου χυθὲν ἀνηλεῶς ἀθῶον καὶ ἱερὸν αἷμα τῶν ὁμοπίστων ἀδελφῶν των· ὥς καὶ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλέους, ἐφάνησαν ὑπηρέται τοῦ Θεοῦ τῶν ἐκδικήσεων· ὅλοι ὅσοι ἔπесαν διὰ μίαν ἢ ἄλλην περίστασιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν, κοσμικῶν ἢ κληρικῶν, ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέθαναν.

Ἄλλ' ὅσον ἐκαλητέρευσε πολεμικῶς ἡ κατάστασις τῶν ἐνόπλων Χριστιανῶν, τόσον ἐχειροτέρευσεν ἡ τῶν ἀθῶων καὶ ἀόπλων. Οἱ παθόντες Τοῦρκοι ἔπесαν κατ' αὐτῶν ἐπὶ τῆς εἰς τὰ ἴδια ἐπανόδου των, σφάζοντες, ἀνδραποδίζοντες, καίοντες καὶ διαρπάζοντες. Σύγχυσις, ἀταξία καὶ ἀναρχία ἐπεκράτει καὶ μεταξὺ τῶν ιδίων ἐνόπλων Χριστιανῶν, καὶ ἡ παρουσία ἀρχηγοῦ πολιτικοῦ καὶ πολεμικοῦ ἐφαίνετο ἀναγκαιοτάτῃ. Εἶχαν πρὸ καιροῦ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην ταύτην ὅλοι οἱ Κρήτες, καὶ μόλις ἔμαθαν τὴν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατάβασιν τοῦ Ὑψηλάντου, ἔστειλαν ζητοῦντες ἀρχηγὸν καὶ πολεμικὰ βοηθήματα τοὺς συμπατριώτας των Νικολὸν Ζέρβαν καὶ τὸν Ἀντώνην Μελιδόνην, ἄνδρα πλήρη πατριωτικοῦ ζήλου μεταβάντα ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος εἰς Κρήτην μετὰ πολλῶν Κρητῶν, τοὺς ὁποίους ἐστρατολόγησεν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ὅπου τότε διέτριβε, καὶ διακρινόμενον διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀνδρίαν του. Ὁ Ὑψηλάντης ἔστειλεν ὅ,τι εἶχε, τουτέστιν ὀλίγα πολεμεφόδια καὶ ἀρχηγὸν τὸν Μιχαὴλ Ἀφεντούλην τὸν καὶ Κομνηνόν, γεννηθέντα ἐν Ῥωσσίᾳ ἐξ Ἑλ-

λήνων. Ὁ ἀρχηγὸς οὗτος κατέπλευσεν εἰς τὸ Λου-
τρόν, λιμένα τῶν Σφακιῶν, τὰς ἀρχὰς τοῦ νοεμβρίου,
καὶ τὴν 6 τοῦ ἰδίου μηνὸς ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς
τοὺς Κρήτας δι' ἧς ἐδικαιολόγει τὴν ἕως τότε ἀναβο-
λὴν ἀποστολῆς ἀρχηγοῦ· τοῖς ἔλεγεν ὅτι ἔχαιρε πα-
τήσας γῆν ἀκμάσασαν ἄλλοτε ὑπὸ τοὺς συνετοὺς
νόμους τοῦ Μίνωος ἐπὶ σκοπῷ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν
πολιτικὴν ἀναγέννησίν των· τοῖς ἀνέφερεν εἰς ἐμφύ-
χωσίν των τὴν ἄλωσιν τῆς Μονεμβασίας, τοῦ Νεο-
κάστρου, τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ τὰς ἐπὶ ξηρᾶς καὶ θα-
λάσσης νίκας τῶν Ἑλλήνων· συνίστα τὴν ὁμόνοιαν,
τὴν εὐπείθειαν καὶ τὴν καλὴν διαγωγὴν, καὶ τοὺς
ἐνεθάρρυνεν, ἀναδεχθέντες τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πα-
τρίδος ἀγῶνα νὰ ἐγκαρτερήσωσι γενναίως ἐν τοῖς δει-
νοῖς εἰς ἀπόλαυσιν τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων ἀγα-
θῶν. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ τοὺς εὐτακτήσῃ ἐξέδωκε
καὶ στρατιωτικὸν ὀργανισμόν, κατάλληλον μόνοις
τοῖς τακτικῶς τρεφομένοις καὶ μισθοδοτουμένοις·
ὅπως καὶ ἂν ᾔηται, οἱ Κρήτες ἐχάρησαν καὶ ἐνθου-
σιάσθησαν ἐπὶ τῷ ἐρχομῷ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ
Ύψηλάντου, καὶ τὸν ἐκάλεσαν εἰς τὰ ὄρη ἐν μέσῳ
αὐτῶν, προθέμενοι νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν ἐχ-
θρῶν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν του. Ἀλλ' οὗτος ἀνέβαλλε
πάντοτε ἐπὶ μιᾷ ἢ ἄλλῃ αἰτίᾳ τὴν ἀνάβασίν του.

Μετὰ δὲ τὴν εἰς Κρήτην ἀφίξιν του κατέπλευ-
σαν εἰς τὸ Λουτρόν πλοῖα ἐκ διαφόρων λιμένων τῆς
Εὐρώπης φέροντα τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, ἡ ἑλ-
λειψις τῶν ὁποίων ἐμπόδιζεν εὐλόγως ἕως τότε πᾶν
πολεμικὸν κίνημα· ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς ἐπὶ λόγῳ πάν-
τοτε προετοιμασιῶν δὲν ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ φι-
λοπόλεμα στρατεύματα τῶν Κρητῶν καθ' ὅλον τὸ
ἔτος.

1821.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ.

Ἐπάνοδος τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Τριπολιτσάν.—Σχεδιασθεῖσα καὶ μὴ ἐνέργηθεῖσα ἐκστρατεία τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τῶν Πατρῶν.—Ἀναχώρησις ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων.—Εἰσοδος τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.—Δημογεροντικὸν σύστημα πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως.—Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέγρης καὶ ἄλλοι ἔξωθεν ἐλθόντες Ἕλληνες.—Σύστασις τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.—Συνάθροισις τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἔθνους ἐν Ἀργεῖ.—Τα περὶ τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς συμμαχίας καὶ λύσις αὐτῆς.

ΚΑΘ' ὃν δὲ καιρὸν συνέβη ἡ ἄλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς ὁ Ὑψηλάντης περιώδευεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἶχεν ἐκστρατεύσει ἐκ τῆς Τριπολιτσᾶς εἰς ἐμπόδιον τῆς ἀποβάσεως τῶν στρατευμάτων, τὰ ὅποια ἐφημίζετο ὅτι ἔφερεν ὁ ἐχθρικός στόλος. Διαβὰς διὰ τῶν Καλαβρύτων συμπάρελαβε καὶ χιλίους Καλαβρυτινοὺς ὑπὸ τὸν Σωτήρην Χαραλάμπην, τοὺς Πετμεζάδας καὶ τὸν Νικολὸν Σολιώτην· ἀλλὰ δὲν ἔφθασεν εἰς τὴν Βοστίτσαν εἰμὴ ἀφ' οὗ ὁ ἐχθρικός στόλος ἀπέπλευσεν ἐκεῖθεν. Ὅδεύων παρὰ τὴν παραλίαν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν καὶ φθάσας εἰς τὴν μονὴν τῆς ἀγίας Εἰρήνης, ὀλίγας ὥρας μακρὰν τῆς Βοστίτσης, εἶδε καιομένην τὴν

κωμόπολιν τοῦ Γαλαξειδίου· τὴν δὲ 22 Σεπτεμβρίου ἔφθασεν εἰς τὰ Βασιλικά (Συκιῶνα) ὅπου ἐκάθησε μίαν ἐβδομάδα. Ἐκεῖ ἔμαθε τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ ἐναπέμεινε μετὰ τῶν ὑπὸ τῶν Βαλέστον τακτικῶν, διότι οἱ ἀκολουθήσαντές τον μὴ τακτικοὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἀλωθείσαν καὶ λαφυραγωγουμένην πόλιν· ἐκεῖθεν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Κόρινθον, τῆς ὁποίας ἡ ἀκρόπολις ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν· ἀνέβη ἔπειτα τὰ στενὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, κατέβη εἰς τὰς Κεγχριάς, ἐπανῆλθεν εἰς Κόρινθον, κ' ἐκεῖθεν ἀνέβη τὴν 10 τοῦ ὁκτωβρίου εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου τὸν ἐδέχθησαν οἱ πορθηταὶ αὐτῆς ἀγαλλόμενοι καὶ κανονοβολουῦντες.

Ἡ δὲ ἄλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπέφερε τόσον φόβον τοῖς ἐν Πάτραις Τούρκοις, ὥστε ἐκατοστῦες ἔτρεξαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ εἰς τὸ παραθαλάσσιον ὅπως διασωθῶσιν ἐπὶ τῶν πλοίων μηδενὸς αὐτοὺς καταδιώκοντος. Οἱ ἐκεῖ Ἀλβανοὶ ὅλοι ἐλειποτάκτησαν καὶ διεβιβάσθησαν εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηράν· οἱ δὲ Λαλιῶται κατήντησαν εἰς τόσῃν ἀναισχυντίαν, ὥστε κατέσχαν τὴν ἀκρόπολιν παρὰ γνῶμην τοῦ Ἰσούφ-πασᾶ, καὶ ἠνάγκασαν καὶ τὸν ἴδιον αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Ῥῖον. Γνωστοποιηθέντων δὲ τῶν συμβάντων τούτων τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ ἐξέστράτευσεν ὁ Κολοκοτρῶνης κοινῇ γνῶμῃ πρὸς τὰς Πάτρας· καὶ ἔχων παλαιὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἐκεῖ Λαλιώτας εἶχε πεποιθήσιν ὅτι εἰς αὐτὸν μᾶλλον ἢ εἰς ἄλλους θὰ παρεδίδοντο, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ ἐγνωστοποιήθη ὅτι διὰ τῶν φροντίδων αὐτοῦ διετηρήθησαν ἀβλαβεῖς οἱ Ἀλβανοὶ ἐν τῇ μέσῳ τῆς δεινῆς ἀλληλομαχίας καθ' ἣν ἐξῆλθαν τῆς Τριπολιτσᾶς. Εἴκοσι μόνον σωματοφύλακας εἶχε καθ' ἣν ἡμέραν ἐκίνησεν ἐκ τῆς Τριπολιτσᾶς, διότι ὁ ὅπλοφόρος ὄχλος ἀνεχώρησεν εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς ἐξα-

σφάλισιν τῶν λαφύρων του καὶ τῶν αἰχμαλώτων τοῦ (α). Ἀλλὰ πρὸ τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὰ Μαγούλιανα ἕξ ὥρας μακρὰν τῆς Τριπολιτσᾶς, συνέρρυσαν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας του 1200, καὶ ἠϋξήθησαν εἰς 4000 ἀφ' οὗ ἔφθασεν εἰς τὴν Γαστούνην, διότι ἡ προλαβοῦσα νίκη ἐν Τριπολιτσᾷ ἐνεθάρρυνε, καὶ ἡ μέλλουσα λαφυραγωγία εἴλκυε πολλούς. Ἀλλ' οἱ πολιορκοῦντες τὰς Πάτρας ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν δυσσηρεστήθησαν διὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τὴν ἐμπόδισαν δι' ὧν ἔγραψαν τοῖς ἐν Τριπολιτσᾷ, κατὰ πρόσκλησιν τῶν ὁποίων ὁ Κολοκοτρώνης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἄπρακτος.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ οἱ ἐμφωλεύοντες ἐντὸς τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος πασάδες Μεχμέτ-πασᾶς, καὶ Ὁμέρ-πασᾶς, ἰδόντες ὅτι ἡ μελετωμένη ἐκστρατεία μεθ' ἧς ἔμελλαν καὶ αὐτοὶ νὰ συμπράξωσιν, ἐματαιώθη ἐν τῇ μάχῃ τῶν Βασιλικῶν, καὶ ὅτι ἡλώθη ἡ Τριπολιτσά, ἡ λύτρωσις τῆς ὁποίας ἦτον ὁ πρῶτιστος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας των, ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰ ἴδια. Συνέτρεξε δὲ εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μεταπεμψις τοῦ Ὁμέρ-πασᾶ εἰς Ἰωάννινα, θέλοντος τοῦ Χουρσὶδ-πασᾶ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν προσωπικὴν τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐπιρροὴν εἰς προσέλευσιν τῶν ἀληपाσιζόντων Ἀλβανῶν. Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους (β) ὁ μὲν Ὁμέρ-πασᾶς ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν τὴν 28 Σεπτεμβρίου μετὰ τοῦ πλείστου μέρους τῶν στρατεύματός του, ὁ δὲ Δελήμπασῆς του μετὰ τῶν λοιπῶν κατόπιν του. Ἠνώθησαν δὲ ἐν Θήβαις οἱ δύο πασάδες, ἠκροβολίσθησαν μετὰ τῆς ἐπὶ τῶν Μεγάρων Ἑλληνικῆς προφυλακῆς, καὶ παραλαβόντες καὶ τὴν Ὀθωμανικὴν φρουρὰν τῆς Λεβαδείας, μετέβησαν διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Ταλαντίου τῆς μόνης ἀνοικτῆς (διότι αἱ ἄλλαι κατεείχοντο ὑπὸ τῶν Ἑλ-

λήνων,) εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ Ἰωάν-
νινα.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐν Ἀθήναις διατριβῆς τοῦ Ὁμέρ-πασᾶ, οἱ Τούρκοι διετελέσαν ἀνεπηρέαστοι κύριοι ὅλης τῆς Ἀττικῆς. Δὺς μόνον ἠπήντησάν τινες ἐν τῇ περιφορᾷ των Ἀθηναίους εἰσδύσαντας εἰς τὸ χωρίον τοῦ Δραγομάνου καὶ κτυπήσαντές τους ἀντεκρούσθησαν· ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ συγκρούσει παρὴν καὶ ὁ ἴδιος πασᾶς, τὸν ὁποῖον Ἀθηναῖός τις Δήμος Ρομπέσης πιστολίσας ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονεύσῃ· ἀλλ' ἐφονεύθη ὁ ἴδιος· συνεφονεύθησαν καὶ δύο ἄλλοι καὶ ἠχμαλωτίσθησαν τρεῖς· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ Τούρκοι, καὶ εὐρέθη κατὰ γῆς μία πολύτιμος σπάθῃ, ἣτις ἐλέγετο ὅτι ἦτον ἡ τοῦ ἰδίου πασᾶ.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ Ὁμέρ-πασᾶ ἐξ Ἀθηνῶν ἡ πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις ἔμειναν ὑπὸ τὴν φύλαξιν τῶν ἐντοπίων Τούρκων, καὶ τῶν ἐκεῖ προὔπαρχόντων ὀλίγων Ἀλβανῶν, πλήθουσai τροφῶν· ἀλλ' οἱ ἐν-τόπιοι Χριστιανοὶ διεσπαρμένοι εἰς τὰς πλησιεχό-ρους νήσους συνῆλθαν πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς πα-τρίδος των καὶ εἰσέβαλαν παμπληθεὶ εἰς τὴν Ἀττι-κὴν. Τὴν 3 νοεμβρίου ἐξελθόντες οἱ Τούρκοι ἔπε-σαν κατὰ τινων Ἑλλήνων, ἀπροφυλάκτως περιφε-ρομένων ἐν τῷ πρὸς τὸν Μαραθῶνα ἐλαιῶνι, καὶ συνέλαβαν ὀκτὼ γυναῖκας καὶ τρεῖς ἄνδρας, καὶ τὰς μὲν γυναῖκας ἐκράτησαν, τοὺς δὲ ἄνδρας ἀπεκεφάλι-σαν. Ἐξῆλθαν πάλιν καὶ τὴν 4, καὶ συνήντη-σαν τοὺς Ἕλληνας ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Χαλανδρίου ὅπου συγκρούσεως γενομένης οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν, καὶ τοὺς κατεδίωξαν μεχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως σκοτώσαντες 22. Ἐσκότω-σαν καὶ οἱ Τούρκοι ἓνα καὶ συνέλαβαν ζῶντα τὸν Ἀναστάσῃν Λέκαν, τὸν ὁποῖον καὶ ἐθανάτωσαν ἀνη-λεῶς βασανίσαντες. Οἱ Ἕλληνες οἱ ὁποῖοι ἤξευραν ὅτι οἱ ἐχθροὶ των τὴν μὲν νύκτα ἀνέβαιναν ὅλοι εἰς

τὴν ἀκρόπολιν, τὴν δὲ ἡμέραν κατέβαιναν εἰς τὴν πόλιν ἔχοντες δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀνοικτὴν τὴν πύλην τῆς ἀκροπόλεως διὰ τὴν ἀδιάκοπον συγκοινωνίαν αὐτῆς καὶ τῆς πόλεως, διενοήθησαν νὰ εἰσέλθωσι τὴν νύκτα εἰς τὴν πόλιν ἔρημον οὖσαν, καὶ νὰ παραφυλάξωσιν ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν μέχρι τῆς αὐγῆς ἐπὶ σκοπῶ νὰ ὀρμήσωσι τότε ἐξαίφνης καὶ νὰ κυριεύσωσι τὴν πύλην, ἣτις ἔμελλε κατὰ τὸ σύνηθες ν' ἀνοιχθῇ τὴν ὥραν ἐκείνην. Τολμηρὸν ἦτο τὸ μελετηθέν, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀκατόρθωτον διὰ τὴν γνωστὴν νωθρότητα καὶ ἀπρῶσεξίαν τῶν Τούρκων. Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ τούτου ἐπλησίασαν ἡσύχως πρὸς τὴν πόλιν τὴν ἀκόλουθον νύκτα τῆς μάχης τοῦ Χαλανδρίου· ἐπήδησάν τινες ἔσω τοῦ τείχους ἀφανεῖς, καὶ ἀνοίξαντες τὴν πύλην τῆς πόλεως εἰσῆγαγαν ὅλους τοὺς ἄλλους. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ἤκουσαν ἐντὸς τῆς πόλεως γαυγίσματα παρὰ τὸ σύνηθες, καὶ ὑποπτεύσαντες δὲν ἤνοιξαν ἡμέρας γενομένης τὴν πύλην τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη τὸ σκοπούμενον. Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀπέκλεισαν τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἤρχισαν δευτέραν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως.

Κατὰ δὲ τὴν ἐπὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ὑψηλάντου γενομένην ἀπόφασιν τῶν Ἑλλήνων ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔμελλε νὰ διατηρηθῇ μέχρι τῆς ἐκπολιορκήσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ συνέλθωσιν οἱ Ἕλληνες εἰς σύστασιν τακτικωτέρας καὶ ἐθνικωτέρας κυβερνήσεως. Ἐπειδὴ ὁ ὅρος οὗτος ἐπληρώθη ἤδη, καὶ ἡ περὶ τούτου ἀνάγκη ἦτον ἐπαίσθητή, καὶ ἡ ἐπιθυμία γενικὴ, καὶ ἡ κατάστασις τῆς Πελοποννήσου ἀρμοδία, ἐνεκρίθη νὰ συγκροτηθῇ ὅσον τάχιον ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ κατάστασις τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς ἐντὸς τῶν σημερινῶν ὀρίων στερεᾶς Ἑλλάδος ἦτον ἔτι μᾶλλον ἀρμοδία εἰς συγκρότησιν τῆς καὶ αὐτῆς τῆς Πελοποννήσου. Αἱ

νήσοι ἔμειναν παντάπασιν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἀνενόχλητοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐκτὸς τῆς Σάμου, ἀλλὰ καὶ αὕτη πολεμηθεῖσα ὑπερίσχυσε. Τὸ δυτικὸν μέρος τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος διέμενε διόλου ἀνεπηρέαστον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μακρυνόρους· τὸ δὲ ἀνατολικὸν ἀπηλλάγη ἐσχάτως καὶ αὐτό, ὥστε ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ Μακρυνόρους μέχρι Θερμοπυλῶν δὲν ὑπῆρχε περὶ τὰ μέσα τοῦ ὀκτωβρίου ἄλλου ἐχθρός, εἰμὴ ἐν Βονίτῃ, Ναυπάκτῳ, Ἀντιρρίῳ καὶ Ἀθήναις· ἀλλ' αἱ φρουραὶ αὐταὶ μόλις ἦσαν ἱκαναὶ ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς προσβολὰς τῶν Ἑλλήνων. Προκειμένης δὲ τῆς συγκαλέσεως τῶν πληρεξουσίων, ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τὴν εἰς Τριπολιτσὰν ἐπάνοδόν του ἀπέστειλεν εἰς τὰς ἐπαρχίας προσαγγελεῖς, καὶ ἐξέδωκε καὶ ἐγκυκλίους δι' ὧν ἑαυτὸν μὲν ἐθεώρει ἐθνάρχην προθέμενον νὰ εὐνομήσῃ τὸν τόπον, τοὺς δὲ προεστῶτας ἐχαρακτήριζεν ὡς ὁμοίους τῶν Τούρκων καὶ ἀξίους τοῦ μίσους τοῦ πάσχοντος λαοῦ. Τόσον βαρεῖα προσβολὴ ἐξηγρίωσε κατ' αὐτοῦ τοὺς προεστῶτας καὶ ὑπερηύξησε τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσίν των.

Προτοῦ δὲ νὰ ἐκλεχθῶσιν ὅπωςοῦν τακτικῶς οἱ πληρεξούσιοι ἐχρειάζετο νὰ ὀργανισθῇ ὁ τόπος.

Τὸ Αἰγαῖον θεωρούμενον ὑπὸ τὴν διοικητικὴν ἔποψιν ἔμενε μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὀργανισμένον ὅπως ἦτο καὶ προτοῦ, καὶ χρεῖαν νέου ὀργανισμοῦ σχεδὸν δὲν εἶχεν. Ἀλλ' ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι ἀφ' οὗ κατεστράφησαν αἱ Τουρκικαὶ Ἀρχαὶ ἀπέμεναν μόνον αἱ προσωπικαὶ ἐπὶ ῥροαί τινων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν κοτζαμπασίδων καὶ καπητάνων ἐκυβέρνην τὰ τῶν ἐπαρχιῶν. Συνειθισμένοι δὲ οἱ λαοὶ νὰ βλέπωσι τούτους ἀνωτέρους των, τοῖς ἐπρόσφεραν καὶ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως σέβας καὶ ὑπακοήν· οὗτοι δὲ καὶ τὴν εὐταξίαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των διετήρουν,

καὶ στρατόπεδα συνίστων, καὶ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου ἐπρομήθευαν. Πολλοὶ πολλὰ ἔγραψαν καὶ εἶπαν κατὰ τῶν δύο τούτων τάξεων. Ἀναμφιβόλως ἡ τῶν προεστώτων εἶχε συνήθως τὰ ἐλαττώματα, τὰ ὑποῖα δίδει ἡ διεφθαρμένη ἐξουσία τοῖς ὑπαλλήλοις τῆς, καὶ ἡ τῶν ὀπλαρχηγῶν εἶχε τὰς ἑξεῖς τῆς μαχαίρας τῶν καὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν· ἀλλ' ἡ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ πολιτικὴ ὑπαρξίς τῆς ἐπὶ τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου εἶναι κυρίως ἔργα τῶν δύο τούτων κλάσεων, διότι αὗται ἦγαν καὶ ἔφεραν τὸν λαὸν ὅπως ἴθελαν, καὶ καλῇ τύχῃ μετεχειρίσθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν δύναμιν τῶν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος, διότι αἱ καταχρήσεις τῆς δυνάμεώς τῶν δι' αὐτὰς κατηγοροῦνται καὶ πολλάκις δικαίως ἦσαν ἐφήμεροι καὶ οὔτε ὅσον θεωροῦνται κοινῶς βαρεῖαι. Εἶναι δὲ σήμερον ἀποδεδειγμένον, ὅτι ὅχι μόνον οὐδεὶς αὐτῶν ἐπλούτησεν, ἀλλ' ὀλιγώτατοι καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐκέρδισαν, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας ἡ διὰ τῆς θερμῆς συνεργείας αὐτῶν ἀποκτηθεῖσα ἐθνικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀνεκτίμητος καὶ διαμένουσα.

Προτοῦ δὲ νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ νέου ὀργανισμοῦ συμφέρεи νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν διοικητικὰ καθήκοντα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ποῖαι ἦσαν αἱ πρακτικαὶ καὶ θεωρητικαὶ γνώσεις αὐτῶν ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὀργανισμένη εἰς κοινά, ἢ δήμους· κατ' ἐκλογὴν δὲ αὐτῶν διωρίζοντο οἱ δημογέροντες κατὰ πόλεις, κώμας καὶ χωρία. Οὔτε διὰ τὸν ἐκλογέα οὔτε διὰ τὸν ἐκλέξιμον ἀπαιτεῖτο τίμημα· ὥστε ὅλοι οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐκλογεῖς καὶ ἐκλέξιμοι, ἀλλ' ἐπροτιμῶντο πάντοτε ὡς ἐκλέξιμοι οἱ εὐπορώτεροι, καὶ οὕτως ἐπληροῦτο ἡ διάταξις τοῦ Σόλωνος ἡ λέγουσα, οἱ μὲν πτωχοὶ νὰ ἐκλέγωσιν, οἱ δὲ πλούσιοι νὰ ἐκλέγωνται. Καὶ οἱ μὲν

γενικοὶ δημογέροντες ἐκάστης ἐπαρχίας οἱ λεγόμενοι κοτζαμπασίδες ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας τῆς ἰδίας ἐπαρχίας, οἱ δὲ δημογέροντες τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς ἐπαρχίας συνήρχοντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ συνέπρατταν μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τῶν γενικῶν δημογερόντων. Αἱ δημαρεσίαι ἦσαν ὀριστικάι. Ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία τοῦ τόπου εἰδοποιεῖτο ἀπλῶς περὶ αὐτῶν, καὶ παρέδεχeto τὴν ψῆφον τοῦ κοινοῦ. Ἐνιαύσιοι ἦσαν αἱ ἀρχαιρεσίαι δικαιοματικῶς· ἀνεβάλοντο δὲ συνήθως καὶ καταχρηστικῶς, καὶ οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι προέστευαν πολυετῶς ἢ καὶ διὰ βίου· ἀλλ' ὁ ταμίας ἀπέδιδε κατ' ἔτος λόγον τῆς χρηματικῆς διαχειρίσεώς του.

Ἐν ῥήτῃ δὲ ἐποχῇ τοῦ ἔτους οἱ γενικοὶ δημογέροντες, ἥτοι οἱ προεστῶτες ὅλης τῆς Πελοποννήσου, ἀνέβαιναν εἰς τὴν Τριπολιτῶν καὶ συνεκρότουν γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν διὰ τῆς συμπράξεως καὶ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας ὠρίζοντο τὰ ἐνιαύσια ἔξοδα τῆς σατραπείας· ἀλλὰ μόνοι οἱ προεστῶτες διένεμαν τὸ ὀρισθὲν τῶν ἐξόδων ποσὸν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, τὰς ὁποίας οἱ ἴδιοι ἀντεπροσώπευαν, φυλάττοντές τινας κανόνας περὶ τῆς διανομῆς, τοὺς ὁποίους οἱ ἴδιοι ἔθεσαν ἐκ συμφώνου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πλήθους τῶν ἐπαρχιωτῶν καὶ τῆς ἀξίας τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας. Ἐπανερχόμενοι δὲ οἱ προεστῶτες εἰς τὰς ἐπαρχίας των ἐκάλουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκάστης τοὺς δημογέροντας τῶν ἄλλων μερῶν αὐτῆς, καὶ ἀφ' οὗ ἔβαλλαν ὑπ' ὄψιν των τὸ ἐπιβάλλον τοῖς συνεπαρχιώταις των μέρος τῶν γενικῶν ἐξόδων τοῦ ἔτους, ἐπρόσθεταν συμπράξει καὶ συναινέσει αὐτῶν καὶ τὰ ἐπαρχιακά των· ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως συνεπληροῦτο ὁ ὑπολογισμὸς τῆς γενικῆς καὶ τῆς ἐπαρχιακῆς τοῦ ἔτους δαπάνης, οἱ δημογέροντες ἐκάστου δήμου τῆς ἐπαρχίας ἀνεδέχοντο τὸ μέρος των, φυλαττομένων πρὸς τοῦτο, ὡς

καὶ ἐπὶ τῆς γενικῆς διανομῆς, τινῶν κανόνων. Ἐπα-
 νερχόμενοι δὲ εἰς τοὺς δήμους των συμπαραλαμβάν-
 ναν συμπράκτοράς των τοὺς ἐγκριτωτέρους τῶν συν-
 δημοτῶν, καὶ προσθέτοντες καὶ τὰ ἰδιαίτερα τοῦ
 δήμου των ἔξοδα διένεμαν οἱ ἴδιοι τὰ τῆς ὀλικῆς
 ἐτησίου δαπάνης μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν τοῦ δήμου
 των ἀναλόγως τῆς καταστάσεως ἐκάστης, τὴν ὁποίαν
 ἐγνώριζαν διὰ τὴν μικρότητα τῶν δήμων· οὐδεὶς δὲ
 τῶν πολιτῶν ὁποιασδήποτε τάξεως καὶ ὁποιουδήποτε
 βαθμοῦ ἔμενεν ἀσυνεῖσφορος· οἱ ἴδιοι δὲ δημογέ-
 ροντες ἐσύναζαν τοὺς φόρους. Τοιουτοτρόπως ὁ μὲν
 γενικὸς φόρος ὠρίζετο διὰ τῆς κοινῆς συνδρομῆς τῆς
 Τουρκικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν Ἑλ-
 λήνων, ὁ δὲ ἐκάστης ἐπαρχίας καὶ ἐκάστου δήμου ὑπὸ
 μόνων τῶν Ἑλλήνων. Μόνων τῶν Ἑλλήνων ἦσαν
 ἔργα καὶ ἡ ἐπίθεσις, ἡ διανομὴ καὶ ἡ εἰσπραξις ὅλων
 τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος φόρων, καὶ πηγαὶ ἐπομένως το-
 πικῶν γνώσεων.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἦτον, ὡς εἴρηται, τὸ τῆς Πελο-
 ποννήσου. Τὸ αὐτὸ ἐπεκράτει καὶ κατὰ τὴν στερεὰν
 Ἑλλάδα, ἀλλὰ κατ' ἐπαρχίας μόνον ἐν ἐλλείψει γε-
 νικοῦ κέντρου. Πᾶσα δὲ ἐπαρχία καὶ τῆς Πελοπον-
 νήσου (ἐκτὸς τῆς Μάνης) καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος
 εἶχε τὸν διοικητὴν τῆς Ὀθωμανόν· ἀλλ' ἡ κοινότης
 ὥριζε τὸ ποσὸν τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως καὶ
 διώριζε καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς. Ὁ δὲ διοικητὴς
 ὥφειλε νὰ μεταχειρίζεται τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος δύ-
 ναμιν εἰς διατήρησιν τῆς εὐταξίας, εἰς ἀσφάλειαν
 τῶν πολιτῶν, εἰς σύναξιν τῶν φόρων καὶ εἰς ἐκτέ-
 λεσιν τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων. Δὲν εἶχε δὲ
 ἐξουσίαν νὰ τὴν μεταχειρισθῇ πρὸς ἄλλο τι ἄνευ
 ἀδείας τῆς κοινότητος· ὥστε ὅσάκις ὁ διοικητὴς
 ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς νομίμου ἐξουσίας του, ὁ
 ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως δὲν εἶχε χρέος
 νὰ ὑπακούῃ. Πᾶσα δὲ ἐπαρχία εἶχε καὶ καθήν·

ἀλλὰ πολλάκις οἱ ἀντιφερόμενοι ἐξισάζοντο διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τῶν δημοτικῶν Ἀρχῶν, ἢ καὶ διαιτητῶν. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ τόσον ἀξιοζήλωτον καὶ τόσον φιλελεύθερον τοπικὸν τοῦτο σύστημα δὲν ἐφυλάττετο ἀμόλυντον ἀπὸ τῆς αὐθαιρέτου παρεμβάσεως καὶ παρεισπράξεως τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, ἢ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιβλαβοῦς πολλάκις παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἐπιρροῆς τινῶν τῶν προεστώτων· ἀλλ' οὐδὲν ἦττον οἱ Ἕλληνες δὲν ἐμποδίζοντο συνδιοικοῦντες τοιουτοτρόπως νὰ ἐξασκῶνται καθ' ἡμέραν εἰς τὰ τοπικά των καὶ νὰ ἰσχυροποιῶνται ἐνώπιον τῆς Τουρκικῆς Ἀρχῆς.

Αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἶχαν σύστημα ἔτι διδακτικώτερον καὶ ἰσχυροποιώτερον, διότι ἦτον αὐτονομικώτερον (γ).

Ὅσοι δὲ Ἕλληνες ἐπαιδεύοντο ἐδιδάσκοντο κυρίως γραμματικὰ ἢ ἱατρικὰ, ὀλίγοι δὲ φιλοσοφικὰ καὶ οὐδεὶς νομικά, διότι ὅπου ἐβασίλευε τὸ κοράνι καὶ ἐδίκαζε καδῆς, ἢ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου δὲν ἐχρησίμευεν. Οἱ δὲ Ἕλληνες τοῦ Φαναρίου ἐξ αἰτίας τῆς πολιτικῆς θέσεώς των πρὸς τὴν Πύλην καὶ πρὸς τὰς Βλαχομολδαυικὰς ἡγεμονείας, τὰς ὁποίας κατεῖχαν καὶ ἐνέμοντο, κατεγίνοντο εἰς κτήσιν γενικωτέρων πολιτικῶν γνώσεων· ἀλλὰ καὶ αἱ γνώσεις αὐτῶν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅχι πολλὰ βαθεῖαι, διότι τοιαῦται δὲν ἐχρησίμευαν ἐν κράτει ὅπου τὰ κινοῦντα τὴν πολιτικὴν ἦσαν ἡ ῥάδιουργία, ἡ αἰσχροκέρδεια καὶ ἡ ἐπιρροὴ ἐνὸς καφοκεραστοῦ, ἢ ἐνὸς κουρέως, καὶ ὅπου οἱ διαπρέποντες ἄνθρωποι εἶχαν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὸν βρόχον, τὴν μάχαιραν, τὸ κόνιον, τὴν ἐξορίαν, καὶ τὴν δήμευσιν τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν.

Δύο τῶν ἐκ τοῦ Φαναρίου Ἑλλήνων, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ἐχρησίμευσάν εἰς τὸν προκείμενον τοῦ τόπου ὀργανισμόν.

Διέτριβεν ἐν Πίσσῃ τῆς Τοσκάνης ὁ Μαυροκορδάτος ὅτ' ἐξεῖράγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις· καὶ ἀκούσας τὸ γεγονός ἐφόρτωσεν ἐπὶ τινος πλοίου ἐν τῷ ἐλευθέρῳ λιμένι τῆς Λιβούρνου ὅπλα καὶ πολεμεφόδια ἀγορασθέντα δι' ἰδίων του χρημάτων καὶ διὰ συνεισφορᾶς καὶ ἄλλων ὁμογενῶν, ἔπλευσεν ἐκεῖθεν εἰς Μασσαλίαν, προσεπεβίβασεν ἐκεῖ καὶ ἄλλα τοιαῦτα, παρέλαβε συμπλωτῆρας Ἑλληνὰς τινὰς καὶ φιλέλληνας, καὶ κατέπλευσεν ἀσφαλῶς τὴν 20 ἰουλίου εἰς Μεσολόγγι ὅπου ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα διὰ τὸ γνωστὸν τῆς οἰκογενείας του ὄνομα, δι' ὅσα ἔφερε βοηθήματα, καὶ διότι οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος πιστεύοντες ὅσα διέσπειραν οἱ ἀπόστολοι τῆς Ἑταιρίας ἐπροσδόκων τὴν σωτηρίαν των ἐκ τῶν ἐρχομένων ἔξωθεν· ἐκλήθη δὲ καὶ εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ μέρους ἐκείνου, ὄντος παντελῶς ἀνοργανίστου καὶ ἐν πλήρει ἀναρχίᾳ, ἃν καὶ ὁ Ὑψηλάντης εἶχε στείλει ἐκεῖ πρὸ ὀλίγου ὡς ὀργανιστὴν τὸν Ἴβον Ῥήγαν, ἀγαθῆς ψυχῆς ἀλλ' ὀλίγης ἱκανότητος ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον οἱ Αἰτωλοακαρνανῆες οὔτε ἐτίμων οὔτε ἤκουαν. Ὁ Μαυροκορδάτος οὗτ' ἀπεποιήθη οὗτ' ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν· ἤθελε νὰ γνωρίσῃ τὰ γενικὰ πράγματα ἐκ τοῦ πλησίον καὶ τοὺς ἐπισημοτέρους ἄνδρας τῆς Ἑλλάδος, ἰδιαιτέρως δὲ τὸν Ὑψηλάντην· διὰ τοῦτο ἀνεχώρησεν ἐκ Μεσολογγίου μετὰ τινὰς ἡμέρας εἰς Τρίκορφα, ὑποσχεθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ μετ' ὀλίγον· ἀπεβιβάσθη δὲ εἰς τὸ Μονοδένδρι ἐπὶ τῆς παραλίας τῶν Πατρῶν.

Ὀλίγαις ἡμέραις μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὸ Μεσολόγγι κατέπλευσεν εἰς Νεόκαστρον ὁ ἐν Πίσσῃ διατρίβων υἱὸς τοῦ πρῶην αὐθέντου τῆς Βλαχίας Ἰωάννου Καρατσᾶ Κωστάκης, καὶ μετ' ὀλίγον κατέβη εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα ἐρχόμενος ἐκ Τρικόρφων καὶ ὁ πρὸ τοῦ Μαυροκορδά-

του καὶ τοῦ Καρατσᾶ φθάσας εἰς τὴν Ἑλλάδα Θεόδωρος Νέγρης, ὁ ὡς ἀντιπρέσβυς τῆς Πύλης παρὰ τῇ Γαλλικῇ κυβερνήσει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποδημήσας, καὶ τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα ὡς μεμνημένος τὰ τῆς Ἑταιρίας καθ' ὁδὸν προτιμήσας. Ἦτο δὲ εἰς ἄκρον δυσηρεστημένος διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, διὰ τὰς ἔριδας μεταξὺ Ὑψηλάντου καὶ Πελοποννησίων, διὰ τὴν διαίρεσιν ὀπλαρχηγῶν καὶ προεστώτων, καὶ διὰ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Ὑψηλάντου θέλοντος νὰ διοικήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν ὀνόματι ἀνυπάρκτου Ἀρχῆς. Οὗτος καὶ ὁ Καρατσᾶς μαθόντες τὸν κατάπλουν τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὸ Μεσολόγγι διεβιβάσθησαν ἐκεῖ εἰς ἔντευξίν του, καὶ ἐκείθεν εἰς τὸ Μονοδένδρι ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸν προφθάσωσιν. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὅστις εὕρισκετο καθ' ὁδὸν ἀναβαίνων εἰς Τριπολιτσάν, ἐπέστρεψεν ἐπὶ τῇ προσκλήσει αὐτῶν εἰς τὸ Μονοδένδρι, καὶ ἀφ' οὗ συνδιελέχθησαν ἐπίασαν καὶ οἱ τρεῖς τὴν ὁδὸν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ ἀπήντησαν ἐν Καλαβρύτοις τὸν ἐπίσκοπον Ταλαντίου Νεόφυτον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Σακελλίονα ἀναβαίνοντας καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν ἐπὶ σκοπῶ νὰ ζητήσωσιν ἐξ ὀνόματος ἐπαρχίων τινων τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου θεωρουμένου ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ὡς ἀδιαφιλονεικῆτου ἐθνάρχου στρατεύματα, πολεμεφόνδια καὶ διοικητήν. Τὴν 14 αὐγούστου ἔφθασεν ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὰ Τρίκορφα, ὁ δὲ Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς ἔμειναν καθ' ὁδὸν ἐν τῇ Βυτίνῃ προσμένοντες τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ, τοῦ ἐπισκόπου Ταλαντίου καὶ τοῦ Σακελλίου, καὶ σκοποῦντες νὰ συνεξέλθωσιν ὅλοι εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα πρὸς ὀργανισμὸν αὐτῆς ὡς ἐσχεδιάσθη κατὰ τὴν ἐν Καλαβρύτοις συνέντευξίν των. Ὁ Μαυροκορδάτος, συνδιαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἰδὼν ὅτι δὲν ἤθελεν οὔτε μετὰ τὴν κατα-

στροφὴν τοῦ ἀδελφοῦ του νὰ παραιτηθῇ τῶν ἐπὶ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς τῆς Ἑλλάδος ἀξιωσέων του, εὐρὼν δὲ καὶ τὸν Καντακουζηνὸν ἀντιφερόμενον πρὸς τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἀγανακτοῦντα, ἀκούσας καὶ τὰς μεταξὺ τῶν Πελοποννησίων προεστώτων καὶ ὀπλαρχηγῶν ἔριδας, καὶ ἐπισκεφθεὶς ἐν τῷ ἀγίῳ Ἰωάννῃ τοὺς ἐκεῖ μεταβάντας τὰς ἡμέρας ἐκείνας προκρίτους τῆς Ὑδρας ἐπ' ἐλπίδι συστάσεως ἐθνικῆς κυβερνήσεως ἀλλὰ μηδὲν δυναμένους νὰ κατορθώσωσιν ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων, ἐπέισθη ὅτι πάντῃ ἀνωφελὴς ἦτον ἢ ἐν Τρικόρφοις διαμονή του.

Ἀλλὰ ἤλπιζαν καὶ ἄλλα ἡδῶν παρὰ τῷ Ὑψηλάντῃ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ταλαντίου καὶ ὁ Σακελίων ὅτε παρεστάθησαν ἐνώπιόν του συμπαραλαβόντες καὶ ἄλλους ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος. Ψευσθέντες τῶν ἐλπίδων των ἀπεφασισαν νὰ ἐπανελθῶσιν εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Καντακουζηνοῦ, τοῦ Νέγρη καὶ τοῦ Καρατσᾶ, ὡς συνοργανιστῶν τοῦ μέρους ἐκείνου καὶ συναγωνιστῶν. Διὰ δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τῷ λαῷ ὑπόληψιν τοῦ Ὑψηλάντου ἐχρειάζετο τοῦλάχιστον κατ' ἐπιφάνειαν καὶ ἡ συγκατάθεσις αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτὸς ἀπεστρέφετο καὶ τοὺς τέσσαρας τούτους ἄνδρας ὡς δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένους, καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντας τὴν ὁποίαν ἀντεποιεῖτο ἐξουσίαν· διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ ῥηθέντες πληρεξούσιοι εἶπαν αὐτῷ, “δός μας ἀρχηγὸν τὸν Μαυροκορδάτον,” ἐκεῖνος ἀπεκρίθη, “δὲν συμφέρει.” δός μας τὸν Καντακουζηνόν, “οὐτ' αὐτὸς εἶναι καλός.” ἀμὴ ὁ Καρατσᾶς; “καὶ αὐτὸς ὁμοίος των.” Ἄς ἔλθῃ ὁ Νέγρης, “αὐτὸς εἶναι ὁ χειρότερος ὅλων.” Τοιοῦτοτρόπως οἱ στερεοελλαδίται μηδὲν ἐλπίζοντες παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἐπανήλθαν ἀγανακτοῦντες εἰς τὴν Βυτίνην ὅπου διέτριβαν ὁ Κα-

ρατσᾶς καὶ ὁ Νέγρης, καὶ ὅπου ἦλθαν μετ' ὀλίγον
 καὶ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Μαυροκορδάτος. Συσκέ-
 ψεως δὲ γενομένης ἀπεφάσισαν νὰ φροντίσωσιν ἐκ
 συμφώνου περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς στερεᾶς Ἑλλά-
 δος, ὀλιγωροῦντες εἰς τὸ ἐξῆς τὴν ὁποίαν ἀντεποιεῖτο
 ἐξουσίαν ὁ Ὑψηλάντης. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξέδωκαν
 ἐκεῖθεν ἐγκυκλίους συγκαλοῦντες εἰς Σάλωνα τοὺς
 πληρεξουσίους τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς στερεᾶς
 Ἑλλάδος κατὰ τὴν 14 Σεπτεμβρίου πρὸς σύστασιν
 τοπικῆς Ἀρχῆς καὶ ταῦτα πράξαντες ἀνεχώρησαν
 καὶ οἱ ἴδιοι ἐκεῖθεν εἰς Σάλωνα. Αὕτη ἦτον ἡ
 πρώτη καὶ καιρία πληγὴ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ὑψη-
 λάντου ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ὅπου αὐτοῦ καὶ
 μόνου ἴσχυαν αἱ διαταγαὶ μέχρι τοῦδε. Φθάσαντες
 δὲ εἰς τὰ Καλάβρυτα ἀπήντησαν τὸν Γεώργιον
 Πραιδὴν καὶ τὸν Χρῆστον Κωλέττην στελλομένους
 πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον παρὰ τῶν Αἰτωλοακαρ-
 νάνων παρακαλούντων αὐτὸν νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ἀνυ-
 περθέτως ὡς ὀργανιστῆς καὶ ὡς ἀρχηγός των. Διη-
 ρημένη ἡ Αἰτωλοακαρνανία εἰς τόσα ἀνεξάρτητα
 καπητανάτα, καὶ ὑποκειμένη ἐξ αἰτίας τούτου εἰς
 πολυαρχίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀναρχίαν, ἡσθάνετο
 ὑπεράλλοτε τὴν ἀνάγκην ἐνὸς καὶ μόνου ἀρχηγοῦ
 ἀσχέτου μὲν ὡς πρὸς αὐτοὺς διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους
 ἀντιζηλίαν, ἔχοντος ὅμως ἰκανότητα καὶ ὄνομα. Ὁ
 Μαυροκορδάτος δὲν ἀπεχωρίσθη τῶν συνοδιτῶν του,
 καὶ ὅλοι ὁμοῦ καταβάντες εἰς Βοστίτισαν διέπλευσαν
 εἰς Γαλαξειῖδι καὶ μετέβησαν ἐκεῖθεν εἰς Σάλωνα,
 ὅπου ἦσαν τινες τῶν πληρεξουσίων συνελθόντας
 κατὰ τὰς ἐγκυκλίους. Ἀλλ' ἔλειπεν ὁ Ὀδυσσεὺς
 ὡς μὴ δυνάμενος ν' ἀφήσῃ τὸ στρατόπέδόν του· διὰ
 τοῦτο ἀπεφασίσθη ὁ μὲν Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς
 νὰ ὑπάγωσι πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ συλλαλήσωσι καὶ
 μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν περὶ τοῦ προκειμένου, ὁ
 δὲ Μαυροκορδάτος νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Μεσολόγγι

κατ' ἐπαναληφθεῖσαν αἴτησιν τῶν κατοίκων ἐκείνου τοῦ μέρους. Ἠκολούθησε δὲ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ ὁ Καντακουζηνός· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι ἀπῆλθε μακρὰν τῆς Ἑλλάδος· ἦσαν δὲ αἱ ἡμέραι καθ' ἃς ἐφάνησαν αἱ ἡνωμέναι ἐχθρικαὶ ναυτικαὶ μοῖραι ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν καὶ κατέστρεψαν τὸ Γαλαξειδί.

Κατόπιν τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἦλθαν εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ ὁ Νέγρης καὶ ὁ Καρατσᾶς τεταραγμένοι διὰ τὰ συμβάντα τοῦ Γαλαξειδίου, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων οἱ συνελθόντες εἰς τὰ Σάλωνα δι' ὃν προείπαμεν σκοπὸν διεσκορπίσθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος ἀπέπλευσε τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ὁ μὲν Καρατσᾶς μετέβη εἰς Πάτρας ὅπου μετέφερε καὶ δύο μικρὰ κανόνια εἰς χρῆσιν τοῦ ἐκεῖ στρατοπέδου, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀπέμεινεν ἐν τῇ Αἰτωλοακαρνανίᾳ· ἐπανῆλθε δὲ καὶ ὁ Νέγρης εἰς τὰ Σάλωνα. Κύριος δὲ σκοπὸς τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη ἦτο νὰ φροντίσωσιν ἀμφοτέροι περι συστάσεως δύο κεντρικῶν Ἀρχῶν καθ' ὅλην τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ περὶ ἐκλογῆς πληρεξουσίων διὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ συγκροτηθησομένην ὅσον οὕτω ἐθνικὴν συνέλευσιν.

Προθέμενος ὁ Μαυροκορδάτος νὰ συστήσῃ τὴν κεντρικὴν Ἀρχὴν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας προέθετο ἐν ταύτῳ καὶ νὰ συσφίξῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ἐνυπάρχοντα συμμαχικὸν δεσμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν. Πρὸς ἀνακούφισιν τῆς Ἑλλάδος ἐπάναγκες ἦτο νὰ παραταθῇ ὅσον δυνατὸν μακρότερον ἢ μεταξύ Πύλης καὶ Ἀλῆ-πασᾶ ἀλληλομαχία. Εἰς ἐπίτευξιν δὲ τῆς παρατάσεως ταύτης ὥφειλεν ἡ Ἑλλὰς νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν ἀδυνατώτερον κατὰ τοῦ δυνατωτέρου, καὶ ἀδυνατώτερος ἦτον ὁ Ἀλῆς· ὥστε ἡ τῶν Ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων συμμαχία εἰς παράτασιν τῆς ἀλληλο-

μαχίας ἦτον ὑγίης πολιτική. Δύο δὲ αἷτια ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐνώσωσι τοὺς ἀλληλομαχοῦντας Τούρκους κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τὸ μὲν θρησκευτικόν, τὸ δὲ πολιτικόν. Ἀριστα ὑπέκρυσαν οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς τὸν ὁποῖον ἔτρεφαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους σκοπόν, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ τυφλώττοντες δὲν ἤξευραν τί ἔτρεχεν ἐν τῇ Ἑλλάδι (δ)· ἐπεκράτει δὲ καὶ ἰδέα ὅτι ὁ Ἀλῆς ὑπεκίνει τὰς ταραχάς. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἤκουσαν ὅσα οἱ μετὰ τὴν ἐκπολιόρρησιν τῆς Τριπολιτσᾶς ὑπὸ τὸν Ἑλμάσμπειν ὁμόφυλοί των ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια τοῖς διηγήθησαν, δὲν ἀμφίβαλλαν περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῶν Ἑλλήνων· δὲν ἐθεώρησαν ὅμως συμφέρον νὰ λύσωσι τὸν συμμαχικὸν δεσμόν σκοποῦντες πάντοτε τὴν λύτρωσιν τοῦ κινδυνεύοντος Ἀλῆ καὶ μὴ προσδοκῶντες αὐτὴν εἰμὴ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Χριστιανῶν· ἐκλήθησαν δὲ ὡς συμπράκτορες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ οἱ Αἰτωλοακαρνᾶνες ὀπλαρχηγοί, οἵτινες καὶ ἐπροθυμήθησαν. Ἀλλὰ θέλοντες τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἤθελαν καὶ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων σκοποῦ. Οἱ δὲ προσκληθέντες Αἰτωλοακαρνᾶνες ἤθελαν μὲν τὴν παράτασιν τῆς Τουρκοαλβανικῆς ἀλληλομαχίας ὡς συμφέρουσαν πρὸς τὸν ἐθνικὸν σκοπόν, ἀλλὰ δὲν ἤθελαν καὶ τὴν λύτρωσιν τοῦ Ἀλῆ, τοῦ ὁποίου καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν πολιτικὴν καλῶς ἐγνώριζαν· ὥστε ἡ συμμαχία αὕτη, εἰλικρινὴς κατ' ἀρχὰς, κατήντησεν ἐπὶ τέλους ἀλληλαπάτη, καὶ ὡς τοιαύτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ. Ὑπὸ τοιαύτην συμμαχίαν ἐσχεδίασθη κοινὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἀρτῆς εἰς ἀντιπερισπασμὸν τῶν πολιορκούντων τὸν Ἀλῆν βασιλικῶν στρατευμάτων.

Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ἀφ' οὗ ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους συγκαλῶν εἰς Μεσόλογγι τοὺς πληρεξουσίους τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας πρὸς σύστασιν τῆς

κεντρικῆς Ἀρχῆς, ἀπέστειλε τὸν Πραιδὴν πρὸς τὸν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀρτης διατρίβοντα Μάρκον Μπότσαρην παραγγείλας αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς λοιποῖς Σουλιώταις νὰ θεωρῶσι πάντοτε τὴν παράτασιν τοῦ Ἀλβανοτουρκικοῦ ἀγῶνος ὡς λίαν ὠφέλιμον, ἀλλὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἀλῆ ὡς ὀλεθρίαν. Ὁ Πραιδὴς ἀπήντησε τὸν Μάρκον ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πέτα ὅπου ὑπῆγε νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ θανασίμου ἐχθροῦ του, τοῦ ὀπλαρχηγοῦ ἐκείνου τοῦ μέρους Γῶγου Μπακόλα, τοῦ ἄλλοτε φονεύσαντος τὸν πατέρα του· διότι προκειμένης συνεκστρατείας κατὰ τῆς Ἀρτης ἡ συνδιαλλαγὴ ἐθεωρήθη ἀναγκαία. Ἐγένετο δὲ ἡ συνέντευξις αὕτη ἐπὶ παρουσία πολλῶν. Ὁ Μάρκος ἐκάλεσε τὸν Γῶγον πατέρα του, ὁ Γῶγος τὸν Μάρκον υἱόν του καὶ τὸν ἐδέχθη πεσόντα εἰς τὰς ἀγκάλας του· ἐφίλησεν ὁ πατὴρ τὸ πρόσωπον τοῦ υἱοῦ καὶ ὁ υἱὸς τὴν χεῖρα τοῦ πατρός λησμονήσας διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος ἐν ποίῳ αἵματι ἡ χεὶρ ἐκείνη ἐβάφη.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐγένετο ἡ κατὰ τῆς Ἀρτης ἐκστρατεία, καὶ οἱ συνεκστρατεύσαντες Ἀλβανοί, Σουλιῶται καὶ Ἀκαρνανες ἐπάτησαν πολεμοῦντες τὴν πόλιν, τὴν ἐκυρίευσαν, τὴν ἐλεηλάτησαν, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ ἐχθροὺς νὰ συσσωρευθῶσιν ἐν τὸς τινῶν δυνατῶν κτιρίων καὶ ὀλίγων ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν οἰκιῶν.

Ἐν τούτοις συνήλθαν εἰς τὸ Μεσολόγγι οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Μαυροκορδάτου συνεκρότησαν συνέλευσιν καλέσαντες αὐτὴν “Συνέλευσιν τῆς δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος,” διότι ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἡ κυρίως ἀρκτική Ἑλλάς, διηρέθη εἰς δύο κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη· καὶ τὸ μὲν σύνολον τῶν ἐπαρχιῶν τῶν πρὸς δυσμὰς τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλῶνων ἐκλήθη

δυτικὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ τῶν πρὸς ἀνατολὰς ἐμπεριεχομένης καὶ αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας τῶν Σαλόνων, ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἡ συνέλευσις ἤρχισε τὰς τακτικὰς ἐργασίας της τὴν 4 καὶ τὰς ἐτελείωσε τὴν 9 νοεμβρίου. Ἐπραξε δὲ ὅ,τι ἐπέτρεπεν ἡ περίστασις καὶ ἀπῆτει τὸ ἐθνικὸν συμφέρον· δὲν ἐσύστησεν εἰμὴ τοπικὴν καὶ προσωρινὴν Ἀρχὴν εἰς διατήρησιν τῆς κοινῆς ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας, εἰς τακτοποίησιν καὶ πρόοδον τοῦ πολέμου, εἰς καλὴν χρῆσιν τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων, καὶ εἰς προπαρασκευὴν ἐθνικῆς κυβερνήσεως. Ἐκλήθη δὲ ἡ τοπικὴ αὕτη Ἀρχὴ Γερουσία, συγκειμένη ἐκ τῶσων μελῶν ὅσαι ἦσαν καὶ αἱ ἀντιπροσωπεύμεναι παρὰ τῇ συνελεύσει ταύτῃ ἐπαρχίαι, καὶ ὠρίσθη ἡ διάρκεια τῶν μελῶν αὐτῆς ἐνιαύσιος· ἐτέθησαν δὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς της ὅλαι αἱ τοῦ μέρους ἐκείνου τοπικαὶ Ἀρχαί· ὥφειλε δὲ καὶ αὕτη λόγον τῶν πράξεών της τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει. Πρόεδρος τῆς γερουσίας ταύτης ἀνεδείχθη ὁ Μαυροκορδάτος.

Ἡ δὲ συνέλευσις τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπεπεράτωσε καὶ ἐκείνη τὰς ἐργασίας της τὴν 20 νοεμβρίου ὑπὸ τὴν προεδρίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Νέγρη, καὶ ἐγκατέστησε τὴν τοπικὴν Ἀρχὴν (δ). Ἄλλ' ὅσον ἡ ἀδελφὴ της τοῦ δυτικοῦ μέρους προσηλώθη εἰς τὸν κύριον σκοπόν, τόσον αὕτη ἀπεμακρύνθη. Ὁ ὀργανισμὸς τῆς τοπικῆς Ἀρχῆς κληθεὶς Νομικὴ διάταξις εἶναι πολιτικὸς πανδέκτης, ἂν ὅχι καὶ πολιτικὸς κυκεών. Ἡ συνέλευσις μὴν ἀρκεσθεῖσα εἰς τὴν ἄκαιρον συσσώρευσιν παντὸς εἴδους ὀρισμῶν καὶ διατάξεων, ἐξέτεινε τὰ ὅρια τῆς ἰδίας της ἐξουσίας τόσον ὥστε, ἀφ' οὗ ὥρισε τὰς δυνάμεις καὶ αὐτῆς τῆς μελλούσης ἐθνικῆς κυβερνήσεως, δὲν ἐδίστασεν ἄλλας αὐτῶν αὐτεξουσίως νὰ οἰκειοποιηθῇ, καὶ ἄλλας κατὰ τὸ δοκοῦν νὰ περιορίσῃ· ἔδωκε δὲ τῇ τοπικῇ Ἀρχῇ, τὴν ὁποίαν ἐσύστησε, καὶ τὴν δύνα-

μιν νὰ φέρῃ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος ξένα στρατεύματα ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως. Ἄλλ' ἀφ' οὗ ἀπεπεράτωσε τὰς ἐργασίας της, παρή-
τησεν ἐν μέρει διὰ τινος παραρτήματος τοὺς πολι-
τικούς σφετερισμούς της. Κατήντησε δὲ εἰς τὸ νὰ
νομοθετήσῃ καὶ τὴν ἀνοχὴν ὅλων τῶν γλωσσῶν
ἐντὸς τῆς περιφερείας της, ὡς ἂν κατετρέχοντο αἱ
γλώσσαι, καθὼς ἄλλοτε ἄλλοι αἱ θρησκείαι· ἀνεγνώ-
ρισε δὲ ὡς ἐπικρατοῦσαν γλώσσαν τὴν Ἑλληνικὴν,
ὡς ἂν ἦτο καὶ τοῦτο ἀμφισβητήσιμον. Δεκατετραμε-
λὴς ὠρίσθη ἡ τοπικὴ αὕτη Ἀρχὴ διαιρεθεῖσα εἰς δύο
τμήματα, πολιτικὸν ὑπὸ τὴν ἐφήμερον προεδρίαν τοῦ
Νέγρη καὶ δικαστικὸν ὑπὸ τὴν τοῦ ἐπισκόπου Ταλαν-
τίου, καὶ ἐκλήθη Ἀρειος Πάγος, ἂν καὶ αἱ πρώτισται
αὐτοῦ ἐργασίαι ἦσαν πολιτικαί (ε). Ἄλλ' ἔπρεπεν
ἀκατάλληλος ὁργανισμὸς νὰ λάβῃ καὶ ἀκατάλληλον
κλήσιν. Τόσῃν δὲ πεποιθήσιν εἶχεν ὁ Νέγρης ὅτι
τὸ ἔργον του ἦτον ἄριστον, ὥστε μὴ τύχη καὶ ἄλλος
τις ἀντιποιηθῇ τὴν ἐντεῦθεν δόξαν, ἐφρόντισε νὰ
παρενείρῃ ἐν τοῖς πράκτικοῖς τῆς συνελεύσεως, ὅτι ἡ
περὶ ἧς ὁ λόγος νομικὴ διάταξις εἰσῆχθη παρ' αὐτοῦ.
Ἐπειδὴ οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἦγαν καὶ ἔφεραν τὸ μέρος
ἐκεῖνο τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅποια παραχώρησις καὶ
ἂν ἐγένετο πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ τὸ δέον ἦτο συγχω-
ρητὴ διὰ τὰς περιστάσεις· ἀλλ' αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος
πολιτικαὶ παρεκτροπαὶ δὲν ἐπήγαζαν ἐκεῖθεν, οὔτε
ἔτειναν πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκείνον· διὰ τοῦτο δὲν δύ-
ναται τις νὰ τὰς δικαιολογήσῃ οὔτε καὶ ὡς ἔργα τῆς
ἀνάγκης.

Ἐν ᾧ δὲ ὀργανίζετο ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἐκινεῖτο
πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ἡ Πελοπόννησος. Ἡ
Τριπολιτσά, ἂν καὶ ἐκενώθη στρατευμάτων, δὲν ἦτον
ἐπιτηδεῖα εἰς συνεδρίασιν τῶν πληρεξουσίων τοῦ
ἔθνους κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην διὰ τὰ ἐπακό-
λουθα τῆς πολιορκίας της καὶ τῆς ἀλώσεώς της. Με-

τέβησαν δὲ κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας εἰς τὴν Τριπολιτσάν καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν ναυτικῶν νήσων προβάλλοντες νὰ συγκαλεσθῇ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις εἰς παραθαλάσσιόν τι μέρος πλησίον τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, καὶ ἀπεφασίσθη ὁμογνημόνως τὸ Ἄργος. Ἐξεδόθησαν δὲ καὶ συγκλητήρια· ἀλλ' ἐπρόκειτο νὰ συστηθῇ πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς γενικῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως τοπικὴ γερουσία καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, καθὼς καὶ ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι. Δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἐξελέξαντο αἱ ἐπαρχίαι τῆς ἀνὰ ἑξ ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἐκάλεσαν γενικοὺς ἐφόρους τῆς ἐπαρχίας, καὶ ἓνα μεταξὺ τῶν ἑξ ὡς μέλος τῆς γερουσίας. Ἐδόθη δὲ τοῖς γερουσιασταῖς ἐξουσία νὰ ἐκλέξωσι μετὰ ταῦτα ἐκ συμφώνου τοὺς παρὰ τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀλλ' οἱ γερουσιασταὶ οὗτοι τῆς μὴ συστημένης εἰσέτι γερουσίας ἔμελλαν οἱ ἴδιοι δυνάμει τῆς πληρεξουσιότητός των νὰ γράψωσι καὶ τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἰδίας αὐτῆς γερουσίας, ὃ ἐστὶ νὰ ὀρίσωσιν οἱ ἴδιοι τὰς ἰδίας δυνάμεις των. Ἐντεῦθεν ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ πηγᾷσῃ μεγάλη κατάχρησις τῆς ἐξουσίας των. Ἀλλὰ καλῇ τύχῃ παρεδέχθησαν ἐν γένει τὸν συνετὸν ὀργανισμὸν τῆς γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος μετὰ τινων ἄλλων διατάξεων. Συστήσαντες δὲ οἱ Πελοποννήσιοι τὴν γερουσίαν των ἐπρόσφεραν τὴν προεδρίαν τῷ Ὑψηλάντῳ θέλοντες ὅχι τόσον νὰ τὸν τιμήσωσι δι' αὐτῆς, ὅσον νὰ τὸν ἀπομακρύνωσιν εὐσχήμως τῶν γενικῶν πραγμάτων τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης ἀπεποιήθη τὴν προσφορὰν των, καὶ ἀνεδείχθη πρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος. Ὁ ὀργανισμὸς δὲ τῆς γερουσίας ταύτης ἤρχισεν ἐν Ἀργεὶ τὴν α' δεκεμβρίου καὶ ἀπεπερατώθη καὶ ὑπεγράφη ἐν Ἐπιδαύρῳ τὴν 27.

Μετὰ δὲ τὰ κατὰ τὴν Ἀρταν συμβάντα ἀναγκαῖον

ἐθεώρησαν οἱ εἰσβαλόντες σύμμαχοι Ἑλληνοαλβανοὶ νὰ στείλωσι τὸν Ταχήρ-Ἀμπάζην, ἓνα τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἀλβανῶν, πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον εἰς συνδιάλεξιν καὶ εἰς συμμέθεξιν ᾧ ἔφερε βοηθημάτων πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος. Τῷ ἐδόθη δὲ καὶ πληρεξούσιον ἀνοικτὸν φέρον τὰς σφραγίδας τῶν συναδελφῶν τοῦ Ἀλβανῶν ἵνα ἀπέλθῃ καὶ εἰς Πελοπόννησον ὁ ἴδιος ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῶν παρὰ τῇ προκειμένῃ ἐθνικῇ συνελεύσει ἢ ν' ἀντικαταστήσῃ ἄλλον.

Ἄν καὶ ἐγνώριζεν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐξ ὅσων ἔμαθε παρὰ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπανελθόντων ὁμοφύλων του ποῖος ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῶν ἐνόπλων κινήματων τῶν Ἑλλήνων, κατεταράχθη οὐδὲν ἥττον καὶ ἠγανάκτησεν ἀκούσας ἐν ᾧ διήρχετο τὸ μακρὺ διάστημα ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Μακρυνόρους μέχρι τῆς ἐσχατιᾶς τοῦ Μεσολογγίου ὕμνους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν καὶ ὕβρεις εἰς τὴν Τουρκοκρατίαν, καὶ ἰδὼν πολλαχοῦ τὰ σύμβολα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ ἐστημένα, τὰ ὑψιπύργια τῶν Τούρκων (μιναραδας) κατηδαφισμένα, καὶ τοὺς εὐκτηρίους οἴκους τῶν μεμιασμένους· παρετήρησε καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀπορίαν τῶν ἀγωνιζομένων πρὸς οὓς ἐφημίζετο ὅτι ἐστάλησαν ἐσχάτως πλούσιαι δωρεαὶ τῶν ὁποίων ἠλπιζε νὰ γένωσι συγκοινωνοὶ καὶ οἱ σύμμαχοί των Ἀλβανοί. Ἄλλ' ὑπεκρίθη καὶ ἐπολιτεύθη ἐπιτηδείως, ἀπέφυγε ν' ἀπέλθῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ὡς ἐμελετα, ἀντικατέστησε διὰ τὸ ἀνύποπτον τὸν Μάρκον Δεσπότην γράψας ἐπὶ τοῦ ἀνοικτοῦ πληρεξουσίου τ' ὄνομά του, ἔλαβε πολεμεφόδια, καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια ἀσφαλὲς καὶ ἀνενόχλητος διηγήθη τοῖς Ἀληπασίζουσιν ὁμοπίστοις του ὅσα εἶδεν, ἤκουσεν, ἐψηλάφησε καὶ ἠσθάνθη (στ). Ἀκούσαντες οὗτοι τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ βλέποντες τοὺς μὲν βασιλικούς καθ' ἡμέραν κρατυνομένους, τὴν δὲ καταστροφὴν τοῦ

Ἀλῆ-πασᾶ ἄφευκτον καὶ ἐγγύς, καλούμενοι δὲ ὑπὸ τὴν βασιλικὴν σημαίαν ἐπὶ πλουσίαις ἀμοιβαῖς καὶ παρὰ τοῦ ὁμοφύλου των Ὁμέρ-πασᾶ Βριώνη τοῦ κατ' ἀρχὰς καὶ αὐτοῦ Ἀληπασίζοντος καὶ μετὰ ταῦτα βασιλίζοντος συνῆλθαν εἰς συμβούλιον ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συμμάχων των Χριστιανῶν περὶ τοῦ πρακτέου καὶ ἀποφασίσαντες νὰ προσκυνήσωσιν ἀπέστειλαν μυστικὴν πρεσβείαν πρὸς τὸν Χουρσῆδ-πασᾶν ὑποσχόμενοι νὰ δικαιώσωσι τὴν πολιτικὴν μετάνοιάν των διὰ τῆς θερμῆς συμπράξεώς των καὶ κατὰ τοῦ ἀποστάτου Ἀλῆ καὶ κατὰ τῶν ἀποστατῶν Ἑλλήνων ἐπρόβαλαν δὲ συγχρόνως νὰ σταλῶσι στρατεύματα κατὰ μὲν τὸ κρυπτόμενον εἰς ἀνάκτησιν τῆς Ἀρτης, κατὰ δὲ τὸ φαινόμενον εἰς ἀναδούλωσιν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας. Διανοοῦντο δὲ διὰ τῆς ψευδοῦς ταύτης φήμης ν' ἀναγκάσωσι καθὼς καὶ ἠνάγκασαν τοὺς εἰς Ἄρταν συνεκστρατεύσαντας Αἰτωλοακαρνανᾶς ν' ἀνακάμψωσιν εἰς τὰς ἐστίας των πρὸς ὑπεράσπισίν των. Προθύμως ἐδέχθη ὁ Χουρσῆδ-πασᾶς τὴν ὑπόκλινσιν τῶν Ἀληπασιζόντων Ἀλβανῶν, διότι τὴν ὑπερεπεθύμει, τοῖς ἐπεδαψίλευσε τὴν εὐνοίαν του, καὶ ἔστειλε καὶ στρατεύματα κατὰ τὴν πρότασιν των.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἂν καὶ ἐψιθυρίζετο ἢ πρὸς αὐτοὺς ἀπιστία τῶν συμμάχων των Ἀλβανῶν, δὲν τὴν ἐπίστευαν. Ἀφ' οὗ δὲ εἶδαν ὅτι τὰ ἐχθρικὰ στρατεύματα ἐπλησίασαν εἰς τὴν Ἄρταν, ἐξῆλθαν τῆς πόλεως διὰ νυκτὸς φοβηθέντες μὴν ἀποκλεισθῶσι, καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τὸ παρακείμενον ὄρος πεποιθότες ὅτι θὰ παρηκολούθουν καὶ οἱ σύμμαχοί των Ἀλβανοὶ κατὰ τὰ πρὸ τῆς ἐξόδου των συνομολογηθέντα. Ἀλλ' οἱ σύμμαχοί των δὲν παρηκολούθησαν καὶ τοῖς ἀνήγγειλαν τὴν ἐπαύριον, ὅτι ἦσαν ἕως τότε ὑπηρεταί τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ καὶ σύμμαχοι αὐτῶν ἐπὶ σκοπῶν νὰ ἐλευθερώσωσι μὲν ἐκείνον, ἀλλὰ νὰ διαμείνωσιν

ὅλοι πάντοτε ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Σουλτάνου. Βεβαιωθέντες ὅμως ὅτι τόσον οἱ Σουλιῶται καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ ὁμόπιστοί των ἐμάχοντο ὑπὲρ τῆς πίστεώς των καὶ τῆς ἐλευθερίας των ἔχοντες συμβοηθὸν καὶ τὸν Ἀλῆ-πασᾶν διὰ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντά του, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ τοὺς εἰδοποιήσωσιν ὅτι ἦσαν Μωαμεθανοὶ καὶ πιστοὶ ὑπήκοοι τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως των, καὶ ὅτι ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν των τοῦ λοιποῦ λελυμένην. Τοὺς ἐσυμβούλευσαν δὲ φιλικῶς ν' ἀναχωρήσωσιν ἐκεῖθεν ὅσον τάχιον.

Ταῦτα ἀκούσαντες παρ' ἐλπίδα οἱ Σουλιῶται ἀνεχώρησαν αὐθωρὶ εἰς τὰ ἴδια· καὶ οὕτως ἡ συμμαχία ἐλύθη διαρκέσασα ἐν ἔτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ.

Ἀτυχὴς ἀπόπειρα ἐφόδου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Ναυπλίου.
 —Τὰ κατὰ τὰς Πάτρας συμβάντα.—Φόνος τοῦ Ἀντωνίου
 Οἰκονόμου.—Μετάβασις τῶν πληρεξουσίων εἰς Πιάδαν
 παρὰ τὴν Ἐπιδανρον.—Ἀλωσις τῆς Κορίνθου.

ΠΡΟΣ τὸ βάθος τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου δεξιᾷ τῆς
 εἰσόδου ἐξέχει πρὸς τὴν θάλασσαν ὀγκώδης καὶ
 στενὴ γῆ ὡς Χερσονήσος πρὸς δυσμὰς. Ἡ γῆ
 αὕτη εἶναι προμήκης καὶ σχηματίζει ἐντὸς τοῦ με-
 γάλου καὶ πολυκυμάντου Ἀργολικοῦ κόλπου μικρὸν
 καὶ ἀκύμαντον ὑπόκολπον πρὸς ἄρκτον· ἐν τῷ στό-
 ματι δὲ τοῦ ὑποκόλπου τούτου κεῖται νησιδίον τι
 ὄλον πετρώδες, ὀλίγων ὀργυιῶν περιφέρειαν ἔχον καὶ
 σχεδὸν ἰσοθάλασσον. Ἐπὶ δὲ τοῦ νησιδίου τούτου
 κεῖται πύργος κοινῶς λεγόμενος Μπουρτσι εἰς ὑπε-
 ράσπισιν τοῦ στόματος. Καὶ τὰ μὲν ἐντεῦθεν τοῦ
 Θαλασσοπύργου τούτου πρὸς τὴν πόλιν νερὰ εἶναι
 βαθέα καὶ εὐπλευστα, τὰ δὲ ἐκείθεν τὰ πρὸς τὴν
 ξηρὰν ῥήχὰ καὶ ἄπλευστα. Ἡ προβαίνουσα δὲ εἰς
 τὴν θάλασσαν χερσονησοειδὴς γῆ κόπτεται ἐπὶ τοῦ
 ἰσθμοῦ διὰ πλατείας καὶ ξηρᾶς τάφρου, καὶ συζευ-
 γνύεται μετὰ τῆς ἑξω γῆς διὰ κρεμαστῆς γεφύρας.
 Πρὸς τὴν ἀρκτικὴν δὲ πλευρὰν τῆς προμήκης ταύ-
 τῆς γῆς ἐκτείνεται ὀλίγου πλάτους ἐπίπεδος γῆ.
 Ἐπ' αὐτῆς τῆς γῆς καὶ ἐπὶ τῆς ῥηθείσης πλευρᾶς

κεῖται ἡ πόλις τοῦ Ναυπλίου. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐπάνωθεν τῆς πλευρᾶς ταύτης μέρους, τὸ ὁποῖον εἶναι ὅλον ὁμαλὸν καὶ ἰσόπεδον, κεῖται ἡ ἀκρόπολις τῆς ἡ ἢ Ἀκροναυπλία, κοινῶς λεγομένη Ἰτσκαλές. Ἡ προμήκης δὲ αὕτη γῆ εἶναι κρημνώδης καὶ ἀπρόσβατος πρὸς τὴν μεσημβρινὴν πλευράν της, ἥτοι τὴν ὀπισθεν τῆς πόλεως πρὸς τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Ἡ πόλις καὶ ἡ ἀκρόπολις περικλείονται ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τείχους· ἀλλ' ἡ πόλις ἐκτείνεται καὶ ἔξω τῶν τειχῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἀρκτικῶς. Ἡ δὲ μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τοῦ πύργου θάλασσα εἶναι στενωτέρα βολῆς κανονίου. Κατ' ἀνατολὰς δὲ τῆς πόλεως, καὶ πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς χεῖλος τῆς περιῆς ἀνεφέραμεν τάφρου ἀννψοῦται κωνοειδῶς πετρῶδες ὁλόγυμνον καὶ ἀπότομον βουνόν, μόνον πρὸς τὸ κατ' ἀνατολὰς μέρος του πατητόν. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀκροβουνίου ὑψηλοτέρου τῆς θαλάσσης 750 πόδας, κεῖται τὸ Παλαμίδι, ὀχυρώτατον φρούριον, τὸ ὁποῖον ἐκτὸς τῆς πρὸς ἀνατολὰς κοινῆς καὶ φυσικῆς ἀναβοκαταβάσεώς του ἔχει πρὸς τὸ ὀπισθεν μέρος τὸ πρὸς τὴν πόλιν καὶ ἄλλην λαξευτὴν καὶ θολοσκέπαστον, ἀλλὰ στενὴν καὶ δύσβατον, δι' ἧς ἐν καιρῷ πολέμου κοινῶν εἰσφαλῶς μετὰ τῆς πόλεως. Τὸ μέγα τοῦτο φρούριον ἐξ αἰτίας τῆς ὑψηλῆς θέσεώς του ἐξουσιάζει καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρόπολιν. Ὑπερτριακόσια ἐλογίζοντο ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως τὰ ἐπὶ τοῦ Παλαμιδίου, τῆς Ἀκροναυπλίας, τοῦ Θαλασσοπύργου, καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν κανόνια παντὸς μεγέθους εὐχρηστα καὶ ἄχρηστα. Οἱ κάτοικοι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Τοῦρκοι· ἐπὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως κατέφυγαν, ὡς εἶπαμεν, εἰς τὸ φρούριον ἐκεῖνο καὶ οἱ Τοῦρκοι τοῦ Ἀργους, ὥστε ἑξακισχίλιοι ἐλογίζοντο τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὅλοι οἱ ἔγκλειστοι Τοῦρκοι ἐντόπιοι καὶ πρόσφυγες, ἐξ ὧν 1200 ὀπλοφόροι.

Εἶδαμεν ὅτι ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐπολιορκήθη τὸ Ναύπλιον, καὶ ὅτι ἡ πολιορκία ἐλύθη ἐπὶ τῆς εὐτυχοῦς εἰσβολῆς εἰς τὴν Ἀργολίδα τοῦ Κιαχαγιάμπεη ἀναβαίνοντος εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Λυθείσης τῆς πολιορκίας οἱ Τοῦρκοι περιεφέροντο εἰς τὰς πέριξ πεδιάδας μηδενὸς ἐναντιουμένου· ἀλλ' ἐπὶ τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν συνήλθαν ἐκ νέου ἱκανοὶ Κρανιδιώται, Ἀργεῖοι καὶ ἄλλοι πρὸς ἐπανάληψιν τῆς πολιορκίας, καὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις. Ἐξήλθαν τότε οἱ Τοῦρκοι κατ' αὐτῶν σύροντες καὶ κανόνια, καὶ ἔπесαν ἐπὶ τινος πύργου, τὸν ὁποῖον κατείχαν οἱ περὶ τὸν Τσόκρην, οἱ ὁποῖοι ἂν καὶ ὀλίγοι ἀντέστησαν, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς καὶ ἄλλων πεσόντων ὀπισθεν τῶν ἐχθρῶν τοὺς ἀπέκρουσαν φονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τινας αὐτῶν, καὶ ἀπελευθερώσαντες καὶ ὀλίγους Χριστιανούς, τοὺς ὁποίους κρατουμένους ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου συμπαρέλαβαν οἱ ἐξελθόντες Τοῦρκοι ὡς ἀχθοφόρα ζῶα εἰς μετακόμισιν τῶν καρπῶν. Ἐκτοτε οἱ ἐγκλειστοὶ ἐξήρχοντο μόνον πλησίον τοῦ φρουρίου εἰς συγκομιδὴν ὧσων εὔρισκαν ἐκεῖ ἀναγκαίων καὶ ἠκροβολίζοντο. Οἱ δὲ Ἕλληνες μὴν ἔχοντες τὰ εἰς τειχομαχίαν ἐπιτήδεια, ἀνέμεναν ἢ πείνα νὰ τοῖς παραδώσῃ τὸ φρούριον· διὰ τοῦτο περιωρίζοντο εἰς στενὴν διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς πολιορκίαν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐφαίνετο ἐξ αὐτῆς τῆς αἰτίας ἡ ὥρα τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου ἐγγύς, διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν διὰ θαλάσσης ἀποκλειστών, ἐν πλοῖον Μαλτεζικόν, καὶ ἔφερε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἱκανὰς τροφάς. Τὸ συμβὰν τοῦτο ἐματαίωσε τὰς προσδοκίας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ δὲ ἐκ Γενούης ἱλαρχος Δανίας εὐτολμότατος φιλέλλην ἐπρότεινε τότε τὴν ἐξ ἐφόδου ὄλωσιν τοῦ Ναυπλίου. Ἄν καὶ ἀκατόρθωτον ἐθεωρήθη κατ' ἀρχὰς τὸ προτεινόμενον, ἐνεκρίθη ἐπὶ τέλους, καὶ ὁ Ὑψηλάντης παραλαβὼν τὸν Κολοκοτρώνην καὶ ἄλ-

λους διατρίβοντας ἐν Ἀργεὶ ἐκείναις ταῖς ἡμέραις μετέβη ἐπὶ τούτου εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ναυπλίου ὅπου συμβουλίου δευτέρου γενομένου ἀπεφασίσθη ὀριστικῶς ἡ ἔφοδος. Καταλληλότερα εἰς τὴν μελετωμένην ἔφοδον τοῦ τείχους μέρη ἐκρίθησαν τὰ πρὸς τὸ παραθαλάσσιον καὶ τὴν πύλην τῆς ξηρᾶς· πρὸς ἑλκυσιν δὲ τῆς πολλῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν εἰς ἄλλα μέρη, ὥστε νὰ εὕρωσιν οἱ μέλλοντες νὰ εἰσπηδήσωσιν ὀλιγωτέραν ἀντίστασιν, ἐκρίθη ἀναγκαῖον Ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ κανονοβολήσωσιν ἐπὶ ῥήτῃ ὥρᾳ τὸν Θαλασσόπυργον καὶ τὸ ἐπὶ τῆς πόλεως ἀντικρυς αὐτοῦ κανονοστάσιον τῶν πέντε ἀδελφῶν, στρατιωτικὰ δὲ τινα σώματα ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην νὰ ἐπιχειρήσωσι συγχρόνως πλαστὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Παλαμιδίου τουφεκίζοντα. Ἐσχεδιάσθη δὲ νὰ μεταφέρωσι καὶ ἄλλα Ὑδραϊοσπετσιωτικὰ πλοῖα καὶ πολλὰ Κρανιδοκαστριτικὰ τρεχαντήρια καὶ ἱκανοὺς πολεμιστὰς ἐκεῖθεν διὰ τὴν πρὸς τὸ παραθαλάσσιον τοῦ τείχους ἔφοδον· διὰ δὲ τὴν πρὸς τὴν ξηρὰν ἐτοιμάσθησαν 1700 ἐν οἷς καὶ οἱ πλείστοι τῶν τακτικῶν καὶ οἱ ὀλίγοι φιλέλληνες.

Ἐν ᾧ δὲ ἐτοιμάζετο ἡ ἔφοδος κατὰ τὸν ῥηθέντα τρόπον, ὁ Βουτιέρος ἀξιωματικὸς Γάλλος καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ παρετήρησεν ὅτι οἱ κατέχοντες τὸν Θαλασσόπυργον ἦσαν πάντοτε ὀλίγοι, ὅτι οἱ πλειότεροι καὶ αὐτῶν τῶν ὀλίγων ἀπήρχοντο τὸ πρῶν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπανήρχοντο τὸ ἑσπέρας, ὅτι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐλλιμένιζε τὸ ὑπὸ Ἀγγλικὴν σημαίαν εἰσκομίσαν τὰς τροφὰς Μαλτεζικὸν πλοῖον, καὶ ὅτι τὸ πλοῖον τοῦτο εἶχεν ὀλίγους ναύτας· ταῦτα παρατηρήσας ἐμεθοδεύθη νὰ κυριεύσῃ τὸν Θαλασσόπυργον διὰ τοῦ ἀκολουθοῦντος στρατηγήματος. Ἐστοχάσθη νὰ παραλάβῃ μεσούσης τῆς νυκτὸς ἐβδομῆντα ναύτας, στρατιώτας καὶ φιλέλληνας, ν' ἀποπλεύσῃ ἐπὶ δύο πλοιαρίων ἀπὸ τῶν πρὸς τὴν Λερναίαν λίμνην μύλων καὶ νὰ με-

ταβιβασθῇ ἀπροσδοκῆτως εἰς τὸ ἔμπροσθεν τοῦ μικροῦ τούτου φρουρίου πλοῖον· ἀφ' οὗ δὲ πειθαναγκάσει τὸν πλοίαρχον καὶ τὸ πλήρωμα εἰς σιωπὴν, νὰ διανυκτερεύσωσιν αὐτὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀφανεῖς καὶ ἀτάραχοι· πρωΐας δὲ γενομένης, καθ' ἣν ὥραν οἱ φρουροὶ μετέβαιναν εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὸ σύννηθες, τότε τινὲς τῶν περὶ αὐτὸν νὰ φορέσωσι τὰ ἐνδύματα τῶν ναυτῶν τοῦ πλοίου, ν' ἀποβῶσιν εἰς τὴν ξηρὰν ὡς οἱ ναῦται τοῦ πλοίου, νὰ τὸ κυριεύσωσιν ἀνυπόπτως καὶ ἀκινδύνως, καὶ νὰ ἐμβάσωσιν ἔπειτα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ πλοίου λοιποὺς συναδελφούς των. Τὸ σχέδιον τοῦ Βουτιέρου ἐνεκρίθη καὶ ἦτο τῶνόντι ἐπιδέξιον καὶ κατορθωτὸν διὰ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα συνήθη ἀπροσεξίαν τῶν Τούρκων· ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε καθ' ἣν ὥραν ἐνηργήθη· διότι, ἐν ᾧ τὰ ὑπὸ τὸν Βουτιέρον πλοίαρια ἦλθαν ἐγγὺς τοῦ πλοίου, δὲν ἐφυλάχθη ἡ πρέπουσα σιωπὴ καὶ ἀταραξία παρὰ τῶν πλεόντων, οἵτινες ἰδόντες φῶς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου καὶ νομίσαντες ὅτι τοὺς ἐνόησαν προσερχομένους, ἐπανῆλθαν εἰς τοὺς μύλους ἄπρακτοι.

Ἐν τοσούτῳ πάμπολλοι ὅπλοφόροι συνέρρευσαν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου, κατέπλευσαν καὶ δεκαπέντε Ὑδραιοσπετσιωτικὰ πλοῖα, καὶ πολλὰ Κρανιδοκαστριτικὰ τρεχαντήρια φέροντα ἑξακοσίους πολεμιστὰς ἐκείνων τῶν μερῶν διὰ τὴν πρὸς τὸ παραθαλάσσιον μελετωμένην ἔφοδον· συνηνώθησαν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ τινες τῶν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ κινηθῶσιν ὅλοι πανταχόθεν ἐξ ἑνὸς συνθήματος τὴν νύκτα τῆς 3 δεκεμβρίου τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἐλθούσης τῆς ὥρας οἱ εἰς τὴν ἔφοδον προετοιμασθέντες ἐκινήθησαν· ἀλλ' οἱ προπορευόμενοι ἔρριψαν κατὰ γῆς τὰς κλίμακας καὶ ἔγειναν ἄφαντοι· ἀπέμεινε δὲ μετ' ὀλίγων ὁ ἀρχηγὸς τῶν προπορευομένων Νικήτας· ἀνέβη κατὰ τὸ σχέδιον καὶ ὁ Κολοκατρώνης μετὰ

πολλῶν πρὸς τὸ Παλαμίδι ἐν οἷς καὶ τινες τακτικοί· δοθέντος δὲ τοῦ σημείου ἤρχισεν ἡ μάχη· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιπνοίας ὀλίγα πλοῖα ἐπλησίασαν καὶ ἐκανονοβόλησαν τὸν Θαλασσόπυργον, τὰ δὲ τρεχαντήρια τὰ φέροντα τοὺς εἰς ἀπόβασιν μαχητὰς δὲν ἠμπόρεσαν νὰ πλησιάσωσιν, ὥστε οὔτε κὰν ἀπόπειρα ἔγεινε τῆς ἐπὶ τοῦ παραθαλασσίῳ προσχεδιασθείσης ἀποβάσεως. Τρεῖς ὥρας ἐπέμεναν γενναίως μαχόμενοι καὶ πυροβολούμενοι οἱ φιλέλληνες, οἱ τακτικοὶ καὶ τινες μὴ τακτικοὶ ἐπ' ἐλπίδι νὰ εἰσπλεύσῃ μετ' ὀλίγον ὁ στολίσκος ὑπὸ τὴν συνήθη ἀπόγειον αὔραν, καὶ ν' ἀποβιβάσῃ τοὺς Κρανιδιώτας καὶ λοιποὺς ἐπὶ τοῦ παραθαλασσίῳ. Ἀλλ' ἀφ' οὗ πᾶσα περὶ ἀποβάσεως ἐλπίς διὰ τὴν πάντοτε ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοιαν ἐψεύσθη, διετάχθη ἡ ἀνάκλησις, καὶ οἱ μαχόμενοι καταλιπόντες τὰς κλίμακας ἀπεχώρησαν. Εἴκοσι ἐσκοτώθησαν ἐν οἷς καὶ ὁ σημαιοφόρος φιλέλλην Δοράτος καὶ ὁ λοχαγὸς Λίχιγγ (Liching) ἀποκοπέντων τῶν δύο ποδῶν του, καὶ σαράντα περίπου ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γουβερνάτης, ὁ Περσάτης καὶ τις Πελοποννήσιος ὑποπλαρχηγὸς Γκελμπερής, ὅστις κοπέντος τοῦ ποδὸς του ἀπεκομίσθη εἰς τὸ φρούριον, καὶ παραδοθεὶς εἰς τινας Ἑβραίους ἀπέθανε βασανιζόμενος· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν φονευθέντων καὶ πληγωθέντων ἦσαν τακτικοὶ καὶ φιλέλληνες. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐπανῆλθαν οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὸ Ἄργος, τὸ δὲ Ναύπλιον ἐπολιορκεῖτο ὥς καὶ πρότερον.

Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ ἀφ' οὗ ἐμπόδισαν τὴν εἰς Πάτρας κατάβασιν τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπεχείρησαν οἱ ἴδιοι τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης. Ἡ περίστασις ἦτον ἀρμοδία. Οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ μισθωτοὶ Ἀλβανοὶ ἕως χίλιοι μαθόντες ὅτι ἔφυγαν οἱ συντοπιταῖ των ἐκ τῆς Τριπολιτσᾶς εἶχαν μεταβῆ ἀνθόρμητοι ἐκ τῶν Πατρῶν εἰς τὸ Ἀντίρριον. Οἱ ἀνδρεῖοι καὶ

αὐθάδεις Λαλιῶται καταλαβόντες ὅλας τὰς ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ ἀκροπόλει τῶν Πατρῶν σωζομένας οἰκίας, εἶχαν ἀναγκάσει τοὺς ἐντοπίους Τούρκους αὐοίκους μέιναντας νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἀντιρρίου· ὁ ἴδιος Ἰσούφ-πασᾶς ἀπαρεσκόμενος εἰς ὅσα ἔπρατταν οἱ Λαλιῶται εἶχε μετατοπίσει καὶ αὐτὸς εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ῥίου· ὥστε μόνοι σχεδὸν οἰκήτορες τοῦ φρουρίου καὶ τῆς πόλεως κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἦσαν οἱ Λαλιῶται 2500 περιπόου ἐξ ὧν 800 ἦσαν ἐνοπλοι. Τοιαύτης οὐσης τῆς καταστάσεως τῶν Πατρῶν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀχαιῶν στρατολογήσαντες ὑπερτρισχίλους κατέλαβαν ἐν πρώτοις τὸ Γηροκομεῖον. Τὴν δὲ 21 ὀκτωβρίου περὶ τὰ χαράγματα ἔπесαν πολλαχόθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐβίασαν τοὺς κατέχοντας αὐτὴν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ μακρὰν ἀντίστασιν καὶ ὀλίγην αἵματοχυσίαν. Οἱ Ἕλληνες διέμειναν ἐν τῇ πόλει ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν πολεμοῦντες τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ τοὺς κατέχοντας ὀλίγας ὑπὸ τὸ φρούριον οἰκίας. Τόσον δὲ ἐφοβήθησαν οἱ Τούρκοι ὥστε ἦλθαν καὶ εἰς λόγους συμβιβασμοῦ. Ἀλλ' οἱ στρατιῶται ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἀρχηγῶν των διανυκτερευόντων ἐν τῷ Γηροκομείῳ ἐγκατέλειψαν τὴν νύκτα τὴν πόλιν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ χωρία των πρὸς μετακομιδὴν τῶν λαφύρων, καὶ ἐπειδὴ ἀφῆκαν φῶτα ἐν ταῖς κατοικίαις των, οἱ Τούρκοι δὲν ἐνόησαν τὴν νυκτερινὴν ἀναχώρησιν των καὶ δὲν κατέβησαν νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν. Οἱ δὲ ἐν τῷ Γηροκομείῳ διαμένοντες ἀρχηγοὶ των μαθόντες τὸ γεγονός ἐσύναξαν ὅσους ἐκ τοῦ προχείρου ἐδυνήθησαν, καὶ παραλαβόντες καὶ τὸ πρὸ ὀλίγων ὥρων φθάσαν ἐκεῖ σῶμα τοῦ Ἀνδρέου Λόντου ἐκ τριακοσίων περίπου εἰσῆλθαν τὴν ἰδίαν νύκτα εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλαβαν τὴν ἐνωρίαν τοῦ ἀγίου Γεωργίου· ἀλλ' ὁ καθήμενος ἐν τῷ Ῥίῳ

Ἰσοῦφ-πασᾶς ἔστειλεν ἐν πρώτοις ἐν σῶμα καὶ ἐδίωξε τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν τοῦ τελωνείου ἐχθροὺς του· ἔστειλε καὶ ἐν ἄλλο καὶ κατέλαβε τὰ ὑψηλὰ Ἀλώνια. Αὐτὸς δὲ μετὰ 400 ἰππέων καὶ πεζῶν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν τὴν 22 νοεμβρίου μεσοῦσης τῆς ἡμέρας. Ἐξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Λαλιῶται καὶ ἔπесαν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν κατὰ τῶν κατεχόντων τὴν πόλιν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι μὴ προσδοκῶντες τὴν αἰφνῆδιον ταύτην ἐχθρικὴν ἐφόρμησιν καὶ θορυβηθέντες ἐτράπησαν μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν εἰς φυγὴν καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπέμειναν σχεδὸν γυμνοὶ. Οἱ δὲ ἐχθροὶ ἀπέκαυσαν τὴν πόλιν ἵνα μὴ εὐρίσκωσιν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ ἐξῆς καταφύγιον ἐν αὐτῇ.

Ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις ἐγνώσθη ὅτι ὁ ἐπαναστάτης τῆς Ὑδρας Ἀντώνης Οἰκονόμος, ὁ πρό τινων μηνῶν φυλακισθεὶς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Φονιά ἐφυγεν ἐκεῖθεν καὶ μετέβαινε εἰς τὴν Ὑδραν διὰ τοῦ Ἀργους. Μεταξὺ τῶν εἰς τὴν πόλιν ταύτην συνελθόντων πληρεξουσίων ἦσαν καὶ οἱ τῆς Ὑδρας, οἱ ὅποιοι ἐταράχθησαν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ προβλέποντες μεγάλα δυστυχήματα ἐπὶ τῆς καθόδου τοῦ Οἰκονόμου εἰς τὴν πατρίδα των. Ὁ λαός, τοῦ ὁποίου ἄστατον εἶναι τὸ μῖσος καθὼς ἄστατος καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς δημαγωγούς του, καὶ ὅστις ἀγαπᾷ πολλάκις ἀπόντα ὅποιον ἀποστρέφεται παρόντα, μετενόησεν ὅτι ἐγκατέλειψε τὸν προστάτην του ἐπὶ τῆς καταδρομῆς του· ἐπεθύμει δὲ νὰ τὸν ἴδῃ ἄλλην μίαν φορὰν εἰς τὸ μέσον του. Ὁ Οἰκονόμος ἐξ ὅσων ἔπαθεν ἔπνεε καὶ αὐτὸς ἐκδίκησιν. Διὰ τοῦτο οἱ ἐν Ὑδρᾷ πρόκριτοι ἦσαν ὅλοι ἄνω κάτω, καὶ ἐβλεπαν κινδυνεύουσαν καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν των. Δι' αὐτὰς τὰς αἰτίας ἐστάλη ἐξ Ἀργους κατ' αἵτησιν τῶν πληρεξουσίων τῆς Ὑδρας στρα-

τιωτικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Ξύδην ὑποπλαρχηγὸν τοῦ Λόντου εἰς σύλληψιν τοῦ Οἰκονόμου ἐρχομένου καὶ εἰς φυλάκισίν του ἐν τῷ μεγάλῳ Σπηλαίῳ· παρηγγέλθη δὲ ὁ Ξύδης νὰ μεταχειρισθῇ κατ' αὐτοῦ καὶ ὅπλα ἂν παρήκουε καὶ ἀνθίστατο. Φθάσασα ἡ σταλεῖσα δύναμις εἰς τὸ Κουτσοπόδι, χωρίον τῆς Ἀργολίδος, συνήντησε τὸν Οἰκονόμον ἔφιππον ἐρχόμενον καὶ συνοδευόμενον ὑπὸ τινων συμπατριωτῶν του. Ὁ Οἰκονόμος προσκληθεὶς νὰ παραδοθῇ δὲν παρεδόθη καὶ πυροβοληθεὶς ἐφονεύθη. Οἱ δὲ συνοδοιπόροι του ἦλθαν ἀβλαβεῖς καὶ ἀνενόχλητοι εἰς Ἀργος, καὶ ἐκεῖθεν διέβησαν εἰς τὴν πατρίδα των, ὅπου οὐδεμία συνέβη ἐμφύλιος ταραχὴ, διότι τὴν ἐπρόλαβεν ὁ φόνος τοῦ ἀρχηγοῦ των. Τοιοῦτον ἔλαβε τέλος ὁ Οἰκονόμος, ὅστις διὰ τῆς μεγαλοτομίας του ἀνυψώθη ὑπεράνω τῆς παντοδυνάμου ἀριστοκρατίας τῆς πατρίδος του, καὶ πρῶτος ὠδήγησε φιλοκινδύνως εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης ἓνα λαόν, τοῦ ὁποίου τὰ ναυτικὰ κατορθώματα ἀνεκαίνισαν τὰ προπατορικὰ τρόπαια τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῆς Μυκάλης.

Ἐν τούτοις συνήλθαν εἰς τὸ Ἀργος ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι καὶ ἤρχισαν τὰς προκαταρκτικὰς συνεδριάσεις των· ἀλλ' ἡ συρροὴ τόσων στρατευμάτων εἰς τὴν Ἀργολίδα, αἱ συμβαίνουσαι καθ' ἡμέραν ἀταξίαι ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ τινες ὑποκινήσεις τοῦ στρατιωτικοῦ κατὰ τῶν ἀρχόντων ἐναντίον τῆς ζωῆς τῶν ὁποίων διεσπάρη καὶ λόγος συνωμοσίας, ἠνάγκασαν τοὺς πληρεξουσίους νὰ ζητήσωσιν ἄλλον τόπον ἡσυχώτερον καὶ ἀσφαλέστερον διὰ τὰς συνεδριάσεις των, καὶ τοιοῦτος ἐφάνη τὸ παράλιον χωρίον τῆς Πιάδας παρὰ τὴν Ἐπίδαυρον· συνέτρεξε δὲ εἰς τοῦτο καὶ τὸ ἐξῆς.

Οἱ πλείστοι τῶν ἐν Ἀργεὶ στρατιωτικῶν ἐν οἷς

καὶ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετέβησαν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις εἰς τὴν Κόρινθον ἐπ' ἐλπίδι ἀλώσεως τοῦ φρουρίου ἐκείνου. Μαθόντες οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι τὸν ἀπὸ τοῦ Ἄργους ἀπομακρυσμὸν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων διὰ τινος αἰχμαλώτου Τούρκου ἀποδράντος, καὶ βεβαιωθέντες ὅτι ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐναπομείναντες ὀπλοφόροι βουλὴν ἔβαλαν νὰ πατήσωσιν ἐξ ἀπροόπτου τὴν πόλιν. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξῆλθαν τὴν 14 δεκεμβρίου ἕως ἑξακόσιοι σύροντες καὶ δύο κανόνια, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς παρὰ τῇ ὁδῷ καθημένους ὀλίγους ὀπλοφόρους Ἑλλήνας καὶ κατεφόβισαν τοὺς ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἄργους· ἀλλὰ, χάρις εἰς τὴν τόλμην τοῦ Νικήτα καὶ τινων ἄλλων Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων παρευρεθέντων, ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι χωρὶς νὰ πατήσωσι τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κίνημα τοῦτο ἀπεδόθη εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ ἀποδράντος αἰχμαλώτου, ἐθεωρήθησαν ὡς συνένοχοι ὑπὸ τοῦ ὄχλου οἱ ἐν Ἀργεὶ εὐρισκόμενοι αἰχμαλῶτοι καὶ ἐθανατώθησαν ἦσαν δὲ οὗτοι ἐκ τῶν ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπιζησάντων.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ἐκείνης αἰχμαλωτισθέντων ἦτον, ὡς εἶδαμεν, καὶ ὁ Κορίνθιος Κιαμήλμπεης. Δι' αὐτοῦ μετενεχθέντος εἰς Κόρινθον ἐπροσπάθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ πείσωσι τοὺς ἐχθροὺς εἰς παράδοσιν τῆς Ἀκροκορίνθου. Ἀλλ' οἱ πρὸς τὴν μητέρα του, τὴν γυναῖκά του καὶ λοιποὺς πολιορκουμένους ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως λόγοι τοῦ ἀνδρὸς τούτου κατ' εἰσήγησιν τῶν Ἑλλήνων δὲν εἰσηκούοντο, διότι οἱ πολιορκούμενοι, ἂν καὶ ἐτίμων τὰς διαταγὰς του, ἤξευραν ὅτι παρήγγελλεν ὅσα τῷ ὑπηγόρευαν οἱ κατέχοντες αὐτόν. Οἱ Ἕλληνες ἐπέμεναν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀκροκορίνθου, διότι ἐπίστευαν ὅτι ἦσαν ἐν αὐτῇ ἀποτεταμιευμένοι

οἱ θησαυροὶ τοῦ Κιαμήλμπεη, τὸν ὁποῖον ὅλη ἡ Ἑλλάς ἐθεώρει ὡς πολυτάλαντον. Οἱ δὲ φρουροῦντες τὴν Ἀκροκόρινθον ἦσαν ἐντόπιοι, Ἀλβανοί, καὶ τινες Λαλιῶται, ὅλοι ἕως 600, οἱ ὁποῖοι ἀντεῖχαν ἐλπίζοντες ὅτι ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ εἰσβάλῃ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν ἡ εἰσέτι, ὡς ἐνόμιζαν, διατρίβουσα ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος Ὀθωμανικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Ὁμέρ-πασᾶν καὶ τὸν Μεχμέτ-πασᾶν. Ἐν τοσούτῳ πολιορκοῦντες καὶ πολιορκούμενοι ἐκανονοβολοῦντο συνεχῶς· καὶ οἱ μὲν πολιορκηταὶ μετακομίσαντες ἐξ Ὑδρας δύο κανόνια καὶ ἀναβιβάσαντες αὐτὰ εἰς τὸ Πεντεσκούφι (α) ὕψος ἔχον ὅσον καὶ ὁ κρημνώδης βράχος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵσταται ἡ ἀκρόπολις, ἐμπόδιζαν δι' αὐτῶν πᾶσαν ἔξοδον τῶν πολιορκουμένων καὶ τοὺς ἠνόχλουν καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν τῶν κανονοβολοῦντες. Οὗτοι δὲ, ἂν καὶ ἀνεπιτήδειοι κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν χρῆσιν τῶν κανονίων, εἶχαν φανῇ καθ' ἃς ἡμέρας κατέβησαν ἐκεῖ ὁ Ὑψηλάντης καὶ οἱ λοιποὶ ἐπιτηδείότεροι καὶ βλαπτικώτεροι· καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβαν ἀφορμὴν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑποπτεύσωσιν ὅτι ὁ Κιαμήλμπεης ἔστειλεν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἓνα ἐπιτήδειον κανονοβολιστὴν ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀπλοῦ γραμματοφόρου. Ἀλλὰ τὸ κακὸν τῆς πείνας ἠῦξανε καὶ ἐταλαιπώρει τοὺς ἐγκλείστους, τινὲς τῶν ὁποίων ἠὲτομόλουν ἕνεκα τούτου πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἠὲτομόλησαν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἰδίου καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ φρουρίου ὀλίγοι Λαλιῶται καὶ δὲν ἐκακόπαθαν· ἠὲτομόλησε μετὰ ταῦτα καὶ τις δερβίσσης, ὁ ὁποῖος ἐκκληφθεὶς ὡς κατάσκοπος ἐτιμωρήθη.

Ἀφ' οὗ δ' ἐβεβαιώθησαν οἱ ἐγκλειστοὶ ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐπικουρίας ἔξωθεν ἐματαιώθη, οἱ Ἀλβανοὶ πρόθυμοι, ὡς τοὺς εἶδαμεν καὶ ἄλλοτε, ν' ἀποχωρί-

ζωνται τῶν λοιπῶν ὁμοπίστων των ἐπ' ἰδιοτελείᾳ ἀπεχωρίσθησαν καὶ ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει· καὶ ἐπὶ τῇ προτροπῇ καὶ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ γνωστοῦ αὐτοῖς ὀπλαρχηγοῦ τῶν Σαλώνων Πανουργιᾷ εὐρεθέντος ἐν Κορίνθῳ ἐσυμβιβάσθησαν οὗτοι μόνοι, καὶ ἐξῆλθαν περίπου 150 τὴν 10 ἰανουαρίου φέροντες τὰ ὄπλα των, τὰς ἀποσκευάς των καὶ ἀνὰ χίλια γρόσια· προσδιωρίσθη δὲ ἡ ποσότης αὕτη ὅχι διότι ἐμελέτων οἱ Ἕλληνες νὰ κρατήσωσι τὰ περισσεύοντα τῆς ἰδιαίτερας περιουσίας των, ἀλλ' ἵνα μὴ ἰδιοποιηθῶσιν οὗτοι τὰ τῶν ἄλλων ἐγκλείστων· ἐπέβησαν δὲ ἐπὶ τεσσάρων Ἑλληνικῶν πλοιαρίων εἰς διαπόρθμευσιν· ἀλλ' οἱ ἡμίσεις μόλις διεσώθησαν καταποντισθέντων ἢ φονευθέντων τῶν ἄλλων παρὰ σπόνδως· ἀπελπισθέντες δὲ καὶ οἱ ἐναπομείναντες Τούρκοι ἐσυμβιβάσθησαν καὶ οὗτοι μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ παρὰ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ σταλέντων ὑπὸ τοὺς ὅρους νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον, ὅλα τὰ ὄπλα, ὅλην τὴν κινητὴν των περιουσίαν ἐκτὸς δύο τῶν πενιχροτέρων ἐνδυμασιῶν εἰς χρήσιν ἐκάστου καὶ μικρᾶς τινος χρηματικῆς ποσότητος ἀναλόγως τῆς καταστάσεώς των, καὶ νὰ μετακομισθῶσιν ὑπ' οὐδετέραν σημαίαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν· μετὰ τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον εἰσῆλθε τὸ ὑπὸ τὸν Βαλέστον τακτικὸν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὴν 14 ἰανουαρίου ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ παρευρισκομένου ἐπισκόπου Δαμαλῶν Ἰωάν. Προπορευόμενος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ βαστῶν Ἑλληνικὴν σημαίαν ἐσταύρωσε δι' αὐτῆς τὴν πύλην καὶ τὴν ἔστησεν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου· ἀφωπλίσθησαν μετὰ ταῦτα οἱ Τούρκοι, παρέδωκαν τὰ πράγματά των, τὰ ὅποια διηρπάγησαν, παρέδωκαν καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ διαμαντικά των, τὰ ὅποια ἐχρησίμευσαν εἰς μίσθωσιν τοῦ ναυτικοῦ, καὶ κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν ἀναμένοντες τὸ πλοῖον

εἰς μεταβίβασίν των, ἀλλ' οἱ πλείότεροι αὐτῶν κατεστράφησαν μετά τινας ἡμέρας παρὰ τὰ συννομολογηθέντα καὶ οἱ λοιποὶ τῇδε κακέϊσε διεσπάρησαν καὶ ἐδουλώθησαν· ὁ δὲ Κιαμήλμπεης ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ἤθελε ν' ἀνακαλύψῃ τὰ κατὰ τὴν πάγκοινον γνώμην κρυμμένα πλούτη του ἔπαθε πολλὰ κακά, ἀλλὰ δὲν ἐθανατώθη ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θὰ τ' ἀνακάλυπτε βραδύτερον.

1821-1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ.

Ἐπιρροή τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὀπλارχηγῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ διενέξεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους.— Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις.— Πολιτικὰ συστήματα.— Ἀντιπροσωπικὴ κυβέρνησις καὶ ἐγκαθίδρυσις αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ.

ΠΡΟ τῆς ἐπαναστάσεως μία τάξις ἰσχυρὰ ὑπῆρχεν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἡ τῶν πολιτικῶν. Τάξις δὲ τῶν πολεμικῶν δὲν ὑπῆρχεν· ἡ τάξις αὕτη προήχθη καὶ ἐμεγαλύνθη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἐν δὲ τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι ἡ τάξις τῶν πολεμικῶν οὕσα ἡ μόνη ἰσχυρὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἔγεινεν ἰσχυροτέρα ἀφ' οὗ ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη· ἡ δὲ ἀνίσχυρος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως πολιτικὴ ἔγεινεν ἀνισχυροτέρα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, διότι ἐπὶ τῶν τοιούτων καιρῶν τὸ ὄπλον ὑπερισχύει. Ὅπου δύο τάξεις ἀντίζηλοι, ἐκεῖ καὶ διαιρέσεις. Αἱ δὲ διαιρέσεις τῶν τάξεων εἶναι εἰς ἄκρον βαρεῖαι ὥς τείνουσαι ὅχι εἰς ἀλλαγὰς μόνον προσώπων ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνατροπὰς συστημάτων. Κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγένετο ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ὅ,τι ἴθελαν οἱ ἄρχοντες· ἀλλ' αἱ εὐτυχεῖς ἐκβάσεις τῶν πολεμικῶν κινημάτων, τὰ ὅποια διηγῆθημεν, ἔδωκαν φυσικῶ τῷ λόγῳ μετ' ὀλίγον ἰσχὺν καὶ τοῖς ὀπλارχηγοῖς, τοὺς ὁποίους ἤνω-

σαν εἰς κόμμα αὐτοσχεδίως αἱ ἀναφνεῖσαι φιλοτιμῖαι καὶ τὰ ἴδια συμφέροντά των· ἡ δὲ διαίρεσις μεταξὺ τῶν πολιτικῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου ἀφ' ἧς ἡμέρας ἔφθασεν οὗτος εἰς τὸ μέσον αὐτῶν τοῦ μὲν οἰκειοποιουμένου τῶν δὲ μὴ παραχωρούντων ὅλην τὴν ἐξουσίαν, συνέτεινεν εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ κόμματος τῶν ὀπλαρχηγῶν περιποιουμένων τὸν Ὑψηλάντην ὡς ἀντιφερόμενον πρὸς τοὺς φυσικοὺς ἀντιζήλους των τοὺς ἀρχοντας. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἦτον ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐσχετίσθη μὲν ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, διότι τὸν ὠφέλει ἡ σχέσις ἀνδρὸς ἔχοντος ὄνομα, ἀλλὰ δὲν ἔγεινέ ποτε ὀπαδός του· μάλιστα ἐπὶ τῶν μεταξὺ τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ Ὑψηλάντου διενέξεων πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ὡς πρὸς τὸν γενικὸν ὀργανισμόν τῆς Πελοποννήσου, ὃ ἐστὶ τὸν περὶ ἐξουσίας, ὁ Κολοκοτρῶνης συνυπέγραψε μετὰ τῶν ἀρχόντων κατὰ τοῦ σχεδίου τοῦ Ὑψηλάντου. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁ Κολοκοτρῶνης ἐνίσχυε τὸν Ὑψηλάντην ἐπιθυμῶν νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὀφρὺν τῶν πολιτικῶν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἠθέλεν αὐθέντην τοῦ τόπου.

Οἱ δὲ πολιτικοὶ ἀντιφερόμενοι πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἐπροθυμήθησαν νὰ ἐγκολπωθῶσιν ἐξ ἀρχῆς τὸν Μαυροκορδάτον θεωροῦντες αὐτὸν ὡς ἀντίζηλόν του, καὶ ὡς μὴ ἔχοντα τὰς περὶ ὑπεροχῆς ἀξιώσεις του αἵτινες τοὺς ἀνησύχουν· ἐπεθύμουν δὲ καὶ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῶν πολιτικῶν του γνώσεων, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις ἦτο τότε τόσον ἀναγκαία ὅσον ἡ κτήσις σπανία. Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἐδιχονόησαν κατ' αὐτὴν τὴν ἐν Τρικύρφοις πρώτην ὡς εἶδαμεν συνέντευξίν των. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔλεγε τῷ Ὑψηλάντῃ ὅτι ἡ δόθεῖσα αὐτῷ παρὰ τοῦ γενικοῦ πληρεξουσίου τῆς Ἀρχῆς πεισύντος ἤδη πληρεξουσιότης δὲν ἡμπόρει νὰ τῷ χρησι-

μεύσῃ εἰς στήριξιν τῆς ὁποίας ἀντεποιεῖτο ἐν Ἑλλάδι ἐξουσίας, καὶ ὅτι μόνη ἡ Ἐθνικὴ θέλησις ἐδύνατο νὰ δώσῃ νόμιμον ἐξουσίαν· ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης διετείνεται ὅτι πᾶσα ἐξουσία ἔπρεπε νὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς Ἀρχῆς, ἡ ὁποία ἐκίνησε τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὅτι δὲν ἐδύνατο αὐτὸς νὰ καταστρέψῃ τὰ δίκαια τοῦ ἀδελφοῦ του. Διχονοήσαντες οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ κλίνοντες ὁ μὲν πρὸς τὸ ἓν, ὁ δὲ πρὸς τὸ ἄλλο κόμμα, διέμειναν διχονοοῦντες καὶ ἀντιπολιτευόμενοι μέχρι τέλους.

Ἐπὶ τῆς ἀρχομένης Ἐθνικῆς συνελεύσεως τὸ πολιτικὸν κόμμα ἦτον ἀσυγκρίτως λόγῳ τὸ ἰσχυρότερον, διότι καὶ τὸ ἰσχυρὸν σῶμα τῶν ἀρχιερέων καὶ ἡ ἰσχυροτάτη μερὶς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων ἦτον ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὅ,τι δὲ ἤθελαν αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, ἤθελεν εἴτε ἐκ προαιρέσεως εἴτε ἐξ ἀνάγκης καὶ ὅλον τὸ Αἰγαῖον. Ἐνίσχυε καὶ ὅλη ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς τὸ κόμμα τοῦτο διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπὶ ῥοὴν τοῦ ὀργανιστοῦ τῆς καὶ προέδρου τῆς γερουσίας τῆς Μαυροκορδάτου. Τὸ προσενίσχυε καὶ μέγα μέρος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἂν καὶ ἰσχυροὶ οὔτε μεταξὺ τῶν οὔτε μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου συνενοοῦντο, καὶ διὰ τοῦτο τὸ στρατιωτικὸν τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε σχεδὸν σύστημα. Διὰ τούτους τοὺς λόγους τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτο πασίγνωστον ἐκ προοιμίων· ὅ ἐστιν ἔπρεπε νὰ ᾖναι ὁποῖον τὸ ἤθελε τὸ κόμμα τῶν πολιτικῶν· ἀντεφέροντο δὲ οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου, διότι ἐκεῖνοι μὲν ἤθελαν νὰ κινῶσιν οἱ ἴδιοι τὰ ὅπλα τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· οὔτοι δὲ ἀντεποιοῦντο τὴν κίνησιν τῶν ὅπλων ὡς ἔργον μόνων αὐτῶν· ἔργον δὲ ἐκείνων ἐθεώρουν τὴν εἰς τὰς ἐκστρατείας προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐξερράγη περὶ

ἀρχῶν, ἀλλὰ πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ καὶ πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ. Διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸν καὶ μόνον τὸν σκοπὸν ἀφορῶντες οἱ Ἕλληνες, ὅτε συνῆλθαν εἰς τὴν Ἐπίδανρον, δὲν ἔπесαν εἰς σπουδαίας συζήτησεις περὶ ἀρχῶν.

Μεταξὺ δὲ τῶν τριῶν πολιτικῶν συστημάτων, τοῦ μοναρχικοῦ, τοῦ ὀλιγαρχικοῦ καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ, τὸ μοναρχικὸν ἦτον ἀναντιρρήτως τὸ δημοφιλέστερον ἐν Ἑλλάδι. “Πότε θὰ μᾶς ἔλθει ὁ “ἀφέντης;” ἠρώτων οἱ Ἕλληνες ἀπ’ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος. Αἱ δὲ ναυτικαὶ νῆσοι ἐν τοῖς ἐγγράφοις των καὶ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἐν τῇ συνελεύσει τῆς ἐθεώρησαν ἐπισήμως καὶ ὁμογνωμόνως τὴν βασιλείαν ὡς τὸν ὅρον πρὸς ὃν ἔτεινεν ἡ ἐπανάστασις. Ἐδύνατό τις τῶν Ἑλλήνων, ὠφελούμενος ὑπὸ τῆς τοιαύτης διαθέσεως ὅλων τῶν κλάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, νὰ καθήσῃ μονοκράτωρ. Τοιοῦτος ὑπεδεικνύετο ὁ Ὑψηλάντης· ἀλλ’ ἡ ὑπερισχύουσα μερὶς τῆς Ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτον ὅλη ἐναντία του· διὰ τοῦτο ὁ ἀνὴρ οὗτος κατεβιβάσθη μᾶλλον ἢ ἀνεβιβάσθη.

Ἐδύναντο ἴσως οἱ προὔχοντες ὄντες ἰσχυρότατοι ἐν τῇ συνελεύσει νὰ ἐνθρονίσωσι τὸ ὀλιγαρχικὸν σύστημα· ἀλλ’ οὔτε κἂν τὸ ἐπεχείρησαν. Ὁ κυριώτερος τούτων σκοπὸς ἦτον ἡ μὴ ἀνύψωσις τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἡ μὴ ἐνίσχυσις τοῦ στρατιωτικοῦ κόμματος· ἐσυλλογίζοντο δὲ ὅτι ἡ οἰκαιοποίησις τῆς ἐθνικῆς ἐξουσίας ἀντέβαινε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Τφόντι τοιοῦτον σύστημα ἀπαρέσκον ἐν γένει ἶτον ἱκανὸν ν’ ἀποσπᾷ πολλοὺς πολιτικοὺς φίλους των καὶ νὰ τοὺς οἰκειώσῃ πρὸς τοὺς ἐναντίους των, νὰ συνενώσῃ δὲ κατ’ αὐτῶν καὶ τὸ μὴ ἕως τότε συνηνωμένον ἰσχυρὸν στρατιωτικὸν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τὸ τῆς Πελοποννήσου. Συνέτρεξαν

δὲ καὶ οἱ ἐξῆς λόγοι κατὰ τῆς συστάσεως τῆς ὀλιγαρχίας.

Ἡ Ἑλλὰς ἀναδεχθεῖσα τὸν δεινὸν ἀγῶνα, καὶ ἐρειδομένη ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἀγιότητί του, διότι πᾶς ἀγὼν ἐθνικὸς ἐναντίον ξένης ἐξουσίας εἶναι δίκαιος καὶ ἅγιος, ἤλπιζεν ἔξωθεν βοήθειαν. Ἐξωθεν δὲ δύο συστήματα εἶχαν ὑπερασπιστάς, τὸ μοναρχικὸν καὶ τὸ δημοκρατικόν· τὸ πρῶτον εἶχε τὰς αὐλὰς, τὸ δεύτερον τοὺς λαούς· ὥστε τὸ ὀλιγαρχικὸν ἐμελλε νὰ βλάβῃ μᾶλλον ἢ νὰ ὠφελήσῃ ἐξωτερικῶς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀπροστάτευτον ὑπὸ τῶν αὐλῶν, καὶ ὡς μισούμενον ὑπὸ τῶν λαῶν. Ἀλλ' ἡμεῖς γνωρίσαντες τοὺς προὔχοντας τῆς Πελοποννήσου ἐκ τοῦ πλησίον, καὶ συνυπηρετήσαντες ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ὀφείλομεν ν' ἀποδώσωμεν αὐτοῖς ἐν πλήρει γνώσει τὴν πρέπουσαν δικαιοσύνην ὁμολογοῦντες ὅτι, ἂν δὲν ἔδειξάν ποτε διάθεσιν νὰ ἐνθρονισθῶσι δεσπόται τῆς πατρίδος των καὶ νὰ σφετερισθῶσι τὰ κοινὰ δικαιώματα τῆς ἐθνικῆς Ἀρχῆς, δὲν ἐπερρέασθησαν ἐκ μόνης πολιτικῆς προνοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ πατριωτικῆς καὶ φιλελευθέρας προαιρέσεως. Ὅλα ταῦτα τὰ αἷτια συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ συστηθῇ ἐν Ἐπιδαύρῳ κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις, ἐν ᾧ τὸ κοινοβουλευτικὸν στοιχείον ἦτο πάντῃ ἀνίσχυρον, διότι ὀλιγώτατοι μόνον νέοι, σπουδάσαντες ἐν Εὐρώπῃ, ἦσαν οἱ ὑπερασπισταί του. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ μὴ καταθρουβηθῇ ἡ τότε παντοδύναμος ἱερὰ συμμαχία ἐπὶ τῇ συστάσει δημοκρατικῆς κυβερνήσεως ἐκλήθη ἡ κυβέρνησις προσωρινὴ καὶ ἀφέθη ἡ θύρα ἀνοικτὴ εἰς θεμελιώδεις πολιτικὰς μεταβολάς.

Διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀταξίαν, διὰ τὸ νεοφανὲς τοῦ πράγματος, καὶ διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἔλλειψιν ὁποιουδήποτε περὶ ἐκλογῆς νόμου, αἱ ἐκλογαὶ τῶν ἀντιπροσώπων,

λεγομένων τότε παραστατών, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνωσι τακτικάι. Ἐκτὸς τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων καὶ τῆς Κάσσου καὶ Σκοπέλου, οὐδεμία τῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἔστειλεν εἰς τὴν συνέλευσιν τακτικούς πληρεξουσίους. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν συνελθόντων οὐδεμία ἀριθμικὴ ἀναλογία ἐφυλάχθη. Ἐν ᾧ ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἔστειλεν εἴκοσι ἀντιπροσώπους, ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἔστειλεν αὕτη μόνη εἴκοσι ἑξ, καὶ μόνον τὸ τρίτον σχεδὸν αὐτῶν ἡ δυτικὴ. Ὅ,τι δὲ ἐπλήθυνε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ διέκρινε τὴν ἀντιπροσωπίαν ἐκείνου τοῦ μέρους ἦτον ἡ ἀλλόκοτος εἴσαξις εἰς τὴν συνέλευσιν ἄλλων ἐκτὸς τῶν παραστατῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα συνηγόρων, στελλομένων ὅχι παρὰ τῶν ἐπαρχιῶν ὡς οἱ παραστάται ἀλλὰ κατ' εὐθείαν παρὰ τοῦ Ἀρείου πάγου, ἰσοδυνάμων καὶ ἰσοψήφων τῶν ἐπαρχιακῶν παραστατῶν. Ὅπως καὶ ἂν ᾖναι, ἡ συνέλευσις ἐθεωρήθη νόμιμος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ παρ' ὅλων τῶν τάξεων τῶν πολιτῶν. Ἡρχισε δὲ τὰς ἐργασίας τῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μαυροκορδάτου τὴν 20 δεκεμβρίου γράψασα ἐν πρώτοις τὸν κανονισμόν τῆς, διὰ τοῦ ὁποίου διέταξε νὰ μὴ γίνωνται αἱ συνεδριάσεις τῆς εἰς ἐπήκοον τοῦ κοινοῦ, μήτε νὰ δημοσιεύωνται ὅσα λέγονται ἐντὸς αὐτῆς εἰμὴ κατ' ἔγκρισιν τῆς ἰδίας συνελεύσεως· ἂν δὲ καὶ οἱ πληρεξούσιοι ἦσαν σύμφωνοι καὶ ἀντεπροσώπευαν ὅλοι τὸν λαόν, διηρέθησαν εἰς τέσσαρας κλάσεις κατὰ τὰ τέσσαρα τμήματα τῆς Ἑλλάδος, ἡγουν τῆς Πέλοποννήσου, τῶν νήσων, τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς δυτικῆς, καὶ διηρημένοι τοιουτοτρόπως ἐκάθηντο, ἐψηφοφόρου καὶ ὑπέγραφαν καθ' ἣν ἔλαχαν διὰ κλήρου τάξιν· συνεδρίαζε δὲ συνεψηφοφόρει καὶ συνυπέγραφε καὶ ὁ ἀντι-

πρόσωπος τῶν Ἀλβανῶν, ἂν καὶ ἡ Ἀλβανοελληνικὴ συμμαχία ἦτον ἤδη λελυμένη. Ἡ συνέλευσις διώρισε δωδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν, ἥτοι τρία μέλη ἀφ' ἐκάστης τῶν τεσσάρων κλάσεων εἰς σύνταξιν τοῦ ὀργανικοῦ νόμου, καὶ ἐξέδωκε τὴν αᾶ ἱανουαρίου τὸ ἀκόλουθον σύντομον καὶ ἐμφαντικὸν κήρυγμα.

“ Ἐν ὀνόματι τῆς ἀγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος.

“ Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τὸ ὑπὸ τὴν φρυκώδη

“ Ὄθωμανικὴν δυναστείαν μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ

“ τὸν βαρύτατον καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ζυγὸν τῆς

“ τυραννίας καὶ ἀποσεῖσαν αὐτὸν μὲ μεγάλας θυσίας

“ κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν

“ τοῦ εἰς Ἑθνικὴν συνηγμένων συνέλευσιν ἐνώπιον

“ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν

“ καὶ ἀνεξαρτησίαν.”

Ἡ συνέλευσις παραδεχθεῖσα τὸ σχέδιον τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς ἐπιτροπῆς τῆς εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὁποίου καθὼς καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα ὀργανισμὸν τῶν γραμματειῶν ἐχρησίμευσε τὰ μέγιστα ὁ εἰδήμων τῶν τοιούτων Ἰταλὸς Γαλλίνας, παρεδέχθη τελείαν ἀνεξιθρησκείαν καὶ ἰσοτέλειαν προηγούμενου πάντοτε νόμου περὶ εἰσπράξεως τῶν τελῶν· ἐκήρυξεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἴσους ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ δεκτοὺς ἐν πάσῃ ὑπηρεσίᾳ τοῦ κράτους· ἠσφάλισε τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν ἐκάστου Ἕλληνος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων· κατήργησε διὰ νόμου τὴν σωματοδουλείαν, τὰ βασανιστήρια καὶ τὴν δήμευσιν· διέταξε πᾶς φυλακίζόμενος νὰ εἰδοποιῇται ἐντὸς 24 ὥρων περὶ τῆς αἰτίας τῆς φυλακίσεώς του, καὶ νὰ δικάζεται ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν· ἐγκατέστησε κυβέρνησιν συγκεϊμένην ἐκ δύο σωμάτων βουλευτικοῦ ἢ ἀντιπροσωπικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ· διέταξεν ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ βουλευτικοῦ καὶ ὁ τρόπος τοῦ ἐκλέγεσθαι καὶ ἐκλέγειν νὰ ὀρισθῶσιν

ἔπειτα προσδιώρισεν εἰς πέντε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἐκλεγομένων παρὰ τοῦ βουλευτικοῦ ἐκτὸς τῶν μελῶν αὐτοῦ· ὥρισε τὴν διάρκειαν καὶ τῶν δύο σωμάτων ἐνιαύσιον· ἐκανόνισε τὰ καθήκοντά των, τὰς πρὸς ἄλληλα σχέσεις των καὶ τὴν συνδρομὴν των εἰς τὴν νομοθεσίαν· ἐναπέθεσεν εἰς ἀμφοτέρα τὴν δύναμιν τοῦ κηρύττειν πόλεμον καὶ συνδέειν εἰρήνην, εἰς μόνον δὲ τὸ νομοτελεστικὸν τὴν τῶν ὀλιγομέρων ἀνακωχῶν· διέταξε δημοσίας τὰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους συνεδριάσεις τοῦ βουλευτικοῦ, μυστικὰς δὲ τὰς ἐπὶ τῇ αἰτήσει πέντε μελῶν αὐτοῦ· ἐπέτρεψε νὰ προβάλῃ πᾶς βουλευτὴς ἐγγράφως διὰ τοῦ προέδρου νομοσχέδια· ἀνέθεσεν εἰς μὲν τὸ νομοτελεστικὸν τὰ περὶ τῶν στρατιωτικῶν προβιβασμῶν καὶ τὰ περὶ ἀμοιβῶν διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ βουλευτικοῦ, εἰς δὲ τὸ βουλευτικὸν τὴν κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔτους ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ κράτους εἰσαγομένου παρὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ ἀπολογισμοῦ τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους, καὶ ἐξήρесе τοῦ κανόνος τούτου μόνον τὸ πρῶτον ἔτος καθ' ὃ ὄφειλαν τὸ μὲν βουλευτικὸν νὰ προμηθεύσῃ ἄνευ προϋπολογισμοῦ καὶ μηδεμιᾶς ἀναβολῆς ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων τὴν ἀνάλογον κατὰ τὰς χρείας τῆς πατρίδος χρηματικὴν ποσότητα, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν νὰ δώσῃ λόγον περὶ τῆς χρήσεως αὐτῆς τὸ τέλος τοῦ ἔτους. Ἡ συνέλευσις ἔδωκε τῷ νομοτελεστικῷ τὴν ἐξουσίαν νὰ κόπῃ νόμισμα ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους ἀφ' οὗ διατάξῃ καὶ ὅπως διατάξῃ τὸ βουλευτικόν· ἀπηγόρευσε δὲ ὅποιανδήποτε πράξιν σκοπὸν ἔχουσαν τὴν κατάργησιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους. Ἄν δέ ποτε κατηγορεῖτο βουλευτὴς ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι, διέταξε νὰ διορίζεται ἑπταμελὴς ἐπιτροπὴ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς ἐξέτασιν αὐ-

ἦτο δεκτὴ ἢ κατηγορία, καὶ εἰς ἔγγραφον κοινοποιή-
 σιν τῆς γνώμης αὐτῆς εἰς τὸ βουλευτικόν, καὶ τότε,
 ἂν διὰ τῶν δύο τρίτων τῶν ψήφων αὐτοῦ κατεγινώ-
 σκετο ὁ κατηγορούμενος, νὰ κηρύττεται ἔκπτωτος καὶ
 νὰ παραπέμπεται ὡς ἀπλοῦς πολίτης εἰς τὸ ἀνώτατον
 δικαστήριον τῆς Ἑλλάδος πρὸς δίκην καὶ τιμωρίαν
 του κατὰ τοὺς νόμους, νὰ μὴ φυλακίζεται ὁμως πρὸ
 τῆς ἐκπτώσεώς του. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διέταξε
 νὰ ἐξελέγχωνται καὶ κρίνονται καὶ οἱ γραμματεῖς, ἂν
 ἔπιπταν εἰς τὸ αὐτὸ ἔγκλημα. Τὰ δὲ μέλη τοῦ νο-
 μοτελεστικοῦ νὰ κατηγορῶνται καὶ αὐτὰ ἐνώπιον τοῦ
 βουλευτικοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐξετάζωνται ὑπὸ ἐννεαμελοῦς
 ἐπιτροπῆς· καὶ ἂν μετὰ τὴν ἐξέτασιν κατεγινώσκοντο
 διὰ τῶν τεσσάρων πέμπτων τῶν ψήφων τοῦ βουλευ-
 τικοῦ, νὰ γίνωνται ἔκπτωτα καὶ νὰ παραπέμπωνται
 ὡς καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ γραμματεῖς εἰς τὸ ἀνώ-
 τατον δικαστήριον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ νὰ μὴ φυ-
 λακίζωνται μηδ' αὐτὰ πρὸ τῆς ἐκπτώσεώς των.

* Ἄν δὲ ὅλον τὸ νομοτελεστικὸν ἐσυνθηκοποιεῖ εἰς
 κατάργησιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους,
 ἢ ἔπιπτεν εἰς ἄλλο ἔγκλημα παρανομίας, τότε
 ἀφ' οὗ ἀπεδεικνύετο τὸ ἔγκλημα νὰ γίνεται ἐν πρώ-
 τοις ὁ πρόεδρος ἔκπτωτος, καὶ μετὰ τὴν ἀντικατά-
 στασιν αὐτοῦ νὰ κατηγορῶνται τὰ μέλη ἐν πρὸς ἓν,
 νὰ ἐξελέγχωνται καθ' ὃν τρόπον ἐρρέθη καὶ νὰ παι-
 δεύωνται· ἐδόθη δὲ τῷ νομοτελεστικῷ καὶ ἐξουσία
 νὰ κινῇ τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνά-
 μεις, νὰ εἰσάγῃ εἰς τὸ βουλευτικὸν νομοσχέδια, νὰ
 τὸ συγκαλῇ εἰς ἑκτακτον συνεδρίασιν, νὰ ἐκτελῇ
 τοὺς νόμους, νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς γενικῆς ἀσφα-
 λείας τοῦ κράτους, νὰ δανείζεται καὶ νὰ ἐκποιῇ
 ἐθνικὰ κτήματα τῇ συναινέσει τοῦ βουλευτικοῦ, νὰ
 διορίζῃ ὅκτὼ γραμματεῖς ὀφείλοντας νὰ ἐνεργῶσι τὰ
 καθήκοντά των ἐντὸς τῶν νόμων ὑπὸ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν
 εὐθύνῃ, ἥγουν τὸν ἀρχιγραμματέα τῆς ἐπικρατείας

τὸν καὶ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, τὸν ἐπὶ τοῦ δικαίου, τὸν ἐπὶ τῶν πολεμικῶν, τὸν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, τὸν ἐπὶ τῆς θρησκείας, καὶ τὸν ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας. Ἐδόθη πρὸς τούτοις ἄδεια τῷ νομοτελεστικῷ νὰ ἐνεργῇ καὶ ἐκτάκτως τὰ δέοντα ἐπ' ἀνακαλύψει προδοσίας, ἀλλὰ νὰ δικαιολογῇ τὴν πράξιν του παρὰ τῷ βουλευτικῷ ἐντὸς δύο ἡμερῶν· νὰ φέρῃ δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ νομοσχέδιον περὶ συστάσεως παρασῆμων καὶ περὶ στολῆς καὶ μισθοδοσίας τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους· ὥφειλε δὲ ἡ κυβέρνησις νὰ περιθάλλῃ τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν φονευομένων καὶ τοὺς ὑπὲρ πατρίδος δυστυχοῦντας· νὰ βραβεύσῃ τοὺς ἀνδραγαθοῦντας καὶ τοὺς καλῶς ὑπηρετοῦντας, καὶ ν' ἀνταμείψῃ τοὺς εἰς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἔθνους συνεισφέροντας.

Ἄφ' οὗ δὲ ἡ συνέλευσις διέταξεν ὡς ἀνωτέρω τὰ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ, ἐφρόντισε καὶ περὶ τοῦ δικαστικοῦ κλάδου καὶ διέταξε νὰ ἐγκατασταθῶσι δικαστήρια, ἀνώτατον μὲν ὅπου ἐδρεύει ἡ κυβέρνησις· ἐφετεία δὲ ἐν ταῖς ἑδραῖς τῶν κεντρικῶν διοικήσεων· ἐν ἐκάστῃ δὲ ἐπαρχίᾳ πρωτοδικεῖα μὴ θεωροῦντα ἐγκληματικὰς δίκας· διέταξε δὲ νὰ ἐγκατασταθῇ καὶ ἐν πάσῃ κοινότητι ἢ ἐν παντὶ χωρίῳ εἰς εἰρηνοδίκης, καὶ μέχρις οὗ συνταχθῶσι κώδικες, νὰ ᾔναι ἐν χρήσει διὰ μὲν τὰ πολιτικὰ καὶ ἐγκληματικὰ οἱ Βυζαντινοὶ νόμοι, διὰ δὲ τὰ ἐμπορικὰ οἱ Γαλλικοί.

Ἡ συνέλευσις, ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως ὠργάνισε τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ἔβαλεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς τὰς δύο γερουσίας καὶ τὸν Ἀρειον πάγον, κατήργησε καὶ τὰ σύμβολα καὶ τὰς σημαίας τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας· καὶ ὡς χαρακτηριστικὸν μὲν τῆς ἐθνικῆς σφραγίδος παρεδέχθη τὴν Ἀθηνᾶν, ὡς σημαίαν δὲ ἐθνικὴν τὴν ἐξ ἐννέα ὀριζοντείων ἐναλλάξ κειμένων

κυανῶν καὶ λευκῶν ταινιῶν ἐσχηματισμένην. Ἀναγκαία ἦτον ἡ κατάργησις τῶν συμβόλων τῆς Ἑταιρίας. Οἱ Ἕλληνες ἐπροσπάθουν νὰ ἐλκύσωσι τὴν συμπάθειαν τῶν Χριστιανικῶν αὐλῶν· ἀλλ' αἱ αὐλαί, ὡς εἶδαμεν, ἀπεστρέφοντο τὰς μυστικὰς Ἑταιρίας ὡς συνωμοσίας κατ' αὐτῶν. Ἄν δὲ καὶ ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία δὲν εἶχέ τι κοινὸν πρὸς αὐτάς, ἡ ἐν Λαῦβαχῇ διακήρυξις τῆς ἱερᾶς συμμαχίας τὴν περιέπλεξεν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην· διὰ τοῦτο τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἀπῆτει νὰ ἐξαλείψῃ ὅ,τι καὶ κατ' ἐπιφάνειαν τὴν ἐνοχοποίει ἐνώπιον τῶν αὐλῶν. Ἄλλ' ὁ Ὑψηλάντης κατεταράχθη, καὶ ὠργίσθη ἰδίως κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, τὸν ὅποιον ἐθεώρει δικαίως ὡς ὑπαγορευτὴν τῆς πράξεως ταύτης. Ἐντεῦθεν ἐνισχύθη ἔτι μᾶλλον ἡ διχόνοια μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν.

Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε μετὰ ταῦτα στρατιωτικὸν ὀργανισμόν, καὶ ἐτελείωσε τὰ ἔργα τῆς χάρισασα προνόμιά τινα καὶ ἀσιδοσίαν τοῖς Ἐπιδανυρίοις καὶ διορίσασα πρόεδρον τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον, μέλη δὲ τὸν δημοκρατικώτερον τῶν προϋχόντων Θάνον Κανακάρην τὸν καὶ μετὰ ταῦτα ἀντιπρόεδρον, τὸν Ἀναγνώστην Παππαγιαννόπουλον (Δελιγιάννην), τὸν Γιάννην Ὁρλάνδον καὶ τὸν Γιαννάκην Λογοθέτην· διώρισε δὲ καὶ προσωρινὴν ἔδραν τῆς νέας κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον, καὶ οὕτω διελύθη τὴν 15 ἰανουαρίου, ἐργασθεῖσα ἡσυχῶς καὶ εὐτάκτως καθ' ὅλην τὴν διάρκειάν της καὶ κηρύξασα ἐπὶ τέλους (α) ὅτι ὁ πόλεμος τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῶν Τούρκων δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ δημαγωγικῶν, στασιωδῶν ἢ ἰδιοτελῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν ἀπόσεισιν τοῦ σκληροῦ καὶ ξένου ζυγοῦ, καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξομοίωσιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς λοιποὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς, ἡ ἐν ἀποτυχίᾳ τὴν τελείαν ἐξόντωσίν των ὡς προτιμο-

τέραν τῆς ζωῆς ὑπὸ τοιαύτην αἰσχρὰν δουλείαν. Τὸ κήρυγμα τοῦτο ἀνέφερε τὰς αἰτίας δι' ἃς εἶχεν ἀναβληθῇ μέχρι τοῦδε ὁ ἐθνικὸς ὀργανισμὸς· καὶ ἀφ' οὗ ἀνήγγειλεν ἐν συντόμῳ τὰ γενόμενα, ἐκάλει τοὺς λαοὺς εἰς ὁμόνοιαν, εἰς διατήρησιν τῶν νόμων καὶ εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ὡς τὰ μόνα συντελεστικά πρὸς στερέωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας των. Το δὲ νομοτελεστικὸν τὴν ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγκατεστάθη, διώρισε τὸν Θεόδωρον Νέγγρη ἐπὶ τῆς ἀρχιγραμματείας ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ πρόεδρον τοῦ συμβουλίου τῶν ὑπουργῶν, τὸν Ἰωάννην Κωλέττην ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν Πανούτσον Νοταρᾶν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, τὸν Νότην Μπότσαρην ἐπὶ τοῦ πολέμου, τριμελῇ ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν, τὸν Θεόδωρον Βλάσην ἐπὶ τοῦ δικαίου, τὸν ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης Ἰωσήφ ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν, καὶ τὸν Λάμπρον Νάκον ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας, τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἐκήρυξε τὴν ἑναρξίν τῶν ἐργασιῶν του.

Ἐξ ὧσων εἶπαμεν ἀνωτέρω ἀπεδείχθη ὅτι τὸ στρατιωτικὸν κόμμα τῆς Πελοποννήσου ἀπέτυχε, διότι ὅλη ἡ Ἀρχὴ ἐδόθη τοῖς ἀντιπάλοις του καὶ ὁ Ὑψηλάντης ὠλιγορήθη· ἀλλ' οὐδεὶς ἀντεῖπεν οὐτ' ἀντέστη εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς συνελεύσεως. Ὁ ἴδιος Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος δυσαρεστούμενος διέτριβε διαρκούσης τῆς συνελεύσεως ἐν Κορίνθῳ, ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι ἐτάφη ἡ Ἀρχὴ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τὸ νέον σύμβολον, τὴν Ἀθηνᾶν, καὶ τὴν δίχρουν σημαίαν, καὶ συνετάφη καὶ πᾶσα ἐκεῖθεν ἐξουσία, ἐδέχθη τὴν προεδρίαν τῆς Βουλῆς δοθείσαν αὐτῷ ὡς δεῖγμα τιμῆς διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν σωζομένην ὑπόληψιν τοῦ κοινού· ἀλλ' οὔτε καὶ τότε μετέβη εἰς τὴν Ἐπίδauρον, ὅπου ἐνήργει τὰ τῆς προεδρίας ὁ Πετρόμπεης ὡς ἀντιπρόεδρος μέχρι τῆς εἰς Κόρινθον μεταβάσεως τοῦ σώματος τούτου.

Ἡ πρώτη δὲ φροντίς τῆς νέας κυβερνήσεως ἦτον ἡ εὕρεσις πόρου εἰς σύστασιν καὶ διατήρησιν τῶν στρατοπέδων καὶ εἰς κίνησιν τοῦ στόλου. Ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ ἐψηφίσθησαν δάνεια καὶ γενικαὶ συνεισφοραί· ἀλλὰ μικρὰ ὠφέλεια προῆλθεν ἐντεῦθεν ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων. Λόγος πολὺς ἔγεινεν ἐπὶ συνελεύσεως καὶ περὶ πρεσβειῶν πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς· ἀλλ' ἡ κυβέρνησις εἰς ἣν ἀπετέθη ἡ φροντίς αὕτη δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ ἐνεργήσῃ τι τοιοῦτον κατ' ἐκείνας τὰς περιστάσεις, διότι ἡ καθ' ἡμῶν ἐπικρατοῦσα διάθεσις τῶν αὐλῶν ὅλων ἦτο φανερά, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς τῆς διαθέσεως ἀποβολὴ τῶν πρέσβειων βεβαία. Τὰ δύο σώματα τῆς κυβερνήσεως διέμειναν ἐργαζόμενα ἐν Ἐπιδαύρῳ, τὸ μὲν βουλευτικὸν μέχρι τῆς 23, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν μέχρι τῆς 28 ἰανουαρίου· μετέβησαν δ' ἐκεῖθεν εἰς τὴν Κόρινθον ὅπου ἐπανελάβαν τὰς διακοπεῖσας συνεδριάσεις τῶν τὴν 31 ἰανουαρίου, τὸ μὲν βουλευτικὸν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑψηλάντου διατρίβοντος ἐκεῖ, τὸ δὲ νομοτελεστικὸν ὑπὸ τὴν ἀντιπροεδρίαν τοῦ Θάνου Κανακάρη, διότι ὁ πρόεδρος αὐτοῦ Μαυροκορδάτος μετέβη ἐξ Ἐπιδαύρου εἰς τὴν Ὑδραν πρὸς ἐκπλευσιν τοῦ στόλου, καὶ πρὸς ἐξέτασιν ψιθυρίσματός τινος περὶ σκευωρουμένης ἐντὸς τῆς νήσου ἐπιβουλῆς εἰς ὑποδούλωσίν της. Ὅπως καὶ ἂν ᾖναι, ἡ σκευωρία αὕτη, ἂν τῶντι ὑπῆρξε, διεσκεδάσθη ἀβλαβῶς καὶ ἀθορύβως.

Ἡ δὲ κυβέρνησις καθ' ἧς ἡμέρας εὐρίσκετο ἀκόμη ἐν Ἐπιδαύρῳ ἔσπευσε νὰ ψηφίσῃ καὶ δυνάμει νόμου νὰ κόψῃ μετ' ὀλίγον ἐν Κορίνθῳ μετάλλια φέροντα ἐφ' ἐνὸς μὲν τὴν εἰκόνα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ γύρωθεν αὐτῆς τὴν ἐπιγραφὴν “Ἡ Ἑλλὰς εὐγνωμονοῦσα.” ἐφ' ἑτέρου δὲ τὸ, “ἐθνικὴ συνέλευσις. αὠκβ.” ἐκόπησαν δὲ τὰ μετάλλια ταῦτα χάριν τῶν ἡσυχῶς, ἀκινδύνως καὶ ἐν ὁμονοίᾳ τὸν ἐν Ἐπιδαύ-

ρῳ πολιτικὸν ὀργανισμόν ὑπογραψάντων καὶ τῶν εἰς
τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτοῦ συνεργησάντων· ἀλλ' αὐτῆς
τῆς τιμῆς δὲν ἠξιώθησαν καὶ οἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασ-
σαν προκινδυνεύοντες. Τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως
ἦσαν καὶ μέλη τῆς συνελεύσεως, ὥστε ἀπέδωκαν αὐτοὶ
ἑαυτοῖς ὡς λυτρωταῖς τῆς πατρίδος τὰς τιμὰς ταύ-
τας ἀμελήσαντες τοὺς ἐν πολέμῳ ἀληθεὶς λυτρωτάς
της.

1821-1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ.

Ἀτυχὴς ἐκστρατεία εἰς τὴν Καρυστίαν, καὶ θάνατος τοῦ Ἡλίας Μαυρομιχάλη.—Εκπλους τοῦ Ὀθωμανικοῦ Στόλου καὶ ἀπόβασις στρατευμάτων εἰς Πάτρας.—Ναυμαχία ἐν τῷ Κόλπῳ τῶν Πατρῶν καὶ ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην εἰς πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης.

ΚΑΘ' ὃν καιρὸν συνέταπτεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις τὸν θεμελιώδη νόμον, ὃ Ἡλίας Μαυρομιχάλης μετέβη εἰς Ἀθήνας ὡς ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἰδίων ἐντοπίων συναινέσει καὶ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ.

Ἡ ἀτυχὴς πρώτη κατὰ τῆς Καρύστου ἐκστρατεία, περὶ ἧς ἄλλοτε ἀνεφέραμεν, δὲν ἀπήλπισε τοὺς ἀγωνιζομένους εἰς κυρίευσιν αὐτῆς. Ἀπεδόθη ἡ ἀποτυχία εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀναρχίαν, εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν στρατιωτῶν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀξίου καὶ σέβας ἐμπνέοντος ἀρχηγοῦ. Ὁ ἄοκνος ἐπίσκοπος τῆς Καρύστου Νεόφυτος, ὅστις ἐνήργησε τὴν πρώτην ἐκστρατείαν, ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν. Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πρώτης μετέβη εἰς Ὑδραν, ἐκεῖθεν εἰς Τρίκορφα, ἐπανῆλθεν εἰς Ὑδραν, μετέβη ἐκεῖθεν εἰς Κέα, παντοῦ στρατολογῶν, χρηματολογῶν καὶ ποριζόμενος πολεμεφόδια καὶ τροφάς, καὶ τὴν 16 νοεμβρίου κατήντησεν εἰς τὴν Ἐρέτριαν ὅπου καὶ διέμεινε μέχρι τινός, διότι ὁ Ὀμέρμπεης

περιεφέρετο εἰς τὰ χωρία τῆς Κούμης συνάζων τροφίμα, καὶ ἀποταμιεύων αὐτὰ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Στούρων. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεμακρύνθη ἐκεῖθεν, ὁ ἐπίσκοπος ἐκίνησε πρὸς τὰ Βρυσάκια μετὰ 50 στρατιωτῶν εἰς ἔντευξιν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοπέδου ἐκείνου Ἀγγελῇ· ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐφάνησαν ἐρχόμενοι κατόπιν του ἐκ τῆς Χαλκίδος Τούρκοι μαθόντες τὴν ἐκεῖθεν διάβασίν του· ἀντετουφεκίσθησαν Τούρκοι καὶ Ἕλληνες ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς Καστέλας ἀπέναντι τοῦ στρατοπέδου, ἔχασαν οἱ Τούρκοι δύο πολεμιστὰς καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὸ φρούριον. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπέστρεψεν ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὴν Ἐρέτριαν φέρων ἐκεῖ συναινέσει καὶ τοῦ Ἀγγελῇ τὸν Νικολὸν Κριεζώτην καὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ στρατιώτας ὡς συναγωνιστὰς εἰς ἀπελευθέρωσιν τῆς Καρύστου. Ἀρξαμένου δὲ τοῦ Ῥαμαζανίου, ἡσύχασαν ὁ μὲν Ὀμέρμπεης ἐντὸς τῆς Καρύστου, οἱ δὲ λοιποὶ Τούρκοι ἐντὸς τῶν Στούρων. Τότε οἱ πρόκριτοι τῶν χωρίων μέιναντες ἀνενόχλητοι συνήλθαν εἰς Ἀλιβέρι καὶ συνευδόκησαν πρὶν ἐπιχειρήσωσί τι κατὰ τῆς Καρύστου νὰ φέρωσιν ἔξωθεν σημαντικόν τινα καὶ ἄξιον ἀρχηγὸν ἔχοντα καὶ ἱκανοὺς στρατιώτας ἐμπειροπολέμους. Ἡ σταλείσα δὲ εἰς εὔρεσιν τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου ἐπιτροπή, μέλος τῆς ὁποίας ἦτο καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ἤνυρε τὸν Ἠλίαν Μαυρομιχάλην ἐν Ἀθήναις φθάσαντα ἐκεῖ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, τὸν ἔπεισε νὰ μὴν ἀναδεχθῇ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τὸν ἐχειροτόνησεν ἀρχηγὸν ὅλων τῶν κατὰ τῆς Καρύστου στρατευμάτων, καὶ τῷ ἔδωκε καὶ ἄδειαν νὰ στρατολογήσῃ ἐπὶ μισθῷ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ ἐπιτροπή ἐπραττε ταῦτα, οἱ ὅπλαρχηγίσκοι τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου συμπληρουμένου ἐξ ἐντοπίων καὶ ξένων εἰς ἑπτακοσίους, ἀποδοκιμάζοντες τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιτροπῆς διώρισαν αὐτοὶ ἀρχηγὸν τὸν Βάσον Μαυ-

ροβουνιώτην ἐλθόντα κατὰ τὸν παρελθόντα αὐγουστον ἐκ Σμύρνης εἰς τὴν Κούμην καὶ διαδεχθέντα κοινῇ γνώμῃ τῶν Κουμιωτῶν τὸν φονευθέντα ἀρχηγόν των Γεώργην Ἰωάννου Παππᾶ ὥστε ἀντὶ ἐνὸς τὸ στρατόπεδον εἶχε δύο ἀρχηγούς.

Τὴν δὲ 3 ἰανουαρίου ἔφθασεν ὁ Ἡλίας εἰς τὸ ἀπέναντι τῆς Εὐβοίας χωρίον τῆς Ἀττικῆς Κάλαμον συνοδευόμενος παρὰ τοῦ θείου του Κυριακούλη καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἐξακοσίων στρατιωτῶν, καὶ τὴν 5 διεβιβάσθη πανστρατιᾷ ὅπου καὶ τ' ἄλλο στρατόπεδον. Ἦλθε συγχρόνως καὶ γράμμα τοῦ Ὀδυσσέως πρὸς τὸν ἐπίσκοπον λέγον ὅτι παρηκολούθει καὶ αὐτὸς μετὰ δισχιλίων.

Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἔφθασεν ὁ Ἡλίας ἐστέλλοντο γράμματα συχνάκις εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον παρὰ τῶν κατοίκων τῶν Στούρων παρακλητικὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν ἐκεῖ ἐμφωλευόντων καὶ τυραννούντων αὐτοὺς Τούρκων. Αἱ ἀλλεπάλληλοι παρακλήσεις ἠνάγκασαν τὸν φιλότιμον Ἡλίαν καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ ἐκστρατεύσωσι πρὸς τὰ Στούρα χωρὶς ν' ἀναμείνωσι τὴν προσδοκωμένην ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα δύναμιν. Ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ μετέβησαν ὅλοι εἰς τὰ Μεσοχώρια δύο ὥρας μακρὰν τῶν Στούρων καὶ ἔμειναν ἐκεῖ συσκεπτόμενοι περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος. Ἐσυμβιβάσθησαν δὲ ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Βάσος, ὥστε νὰ θεωρῶνται καὶ οἱ δύο ὡς ἀρχηγοί, ἐνηγκαλίσθησαν ὡς ἀδελφοὶ καὶ ὠρκίσθησαν ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου νὰ συμβοηθῶνται ἐν καιρῷ ἀνάγκης ἀμοιβαίως, καὶ νὰ φυλάττεται εὐταξία παρὰ τοῖς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των στρατιώταις.

Τριακόσιοι ἐπίλεκτοι Τούρκοι ἠυλίζοντο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Στούρων ὅπου ἦσαν καὶ αἱ σιτοθῆκαί των. Πρὶν κινηθῶσιν οἱ Ἕλληνες κατ' αὐτῶν ἐστοχάσθησαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ νὰ στεί-

λωσιν ἀνὰ 150 στρατιώτας εἰς κατάληψιν τοῦ στε-
 νοῦ τοῦ Γιακόφι, τοῦ μεταξὺ Στούρων καὶ Καρύστου,
 ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐμποδισθῇ πᾶσα ἐκ Καρύστου βοήθεια,
 καὶ τὴν 11 ἐξεστράτευσαν καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἐκ τῶν
 Μεσοχωρίων καὶ κατέλαβαν δύο μικρὰ χωρία, μα-
 κρὰν τῶν Στούρων ἡμίσειαν ὥραν τὸ ἐν καὶ ἐν
 τέταρτον τὸ ἄλλο· καὶ ἐν μὲν τῷ πλησιεστέρῳ ἐτο-
 ποθετήθη ὁ Βάσος, ἐν δὲ τῷ ἀπωτέρῳ ὁ Ἡλίας.
 Τὴν δὲ 12, πρωΐας γενομένης, ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ
 χωρίου τῶν Στούρων οἱ Τούρκοι προκαλοῦντες κατὰ
 τὸν Ὀμηρικὸν τρόπον τοὺς Ἕλληνας καὶ δίδοντες
 αἰτίαν εἰς μάχην. Οἱ στρατιῶται τοῦ Βάσσου ὤρ-
 μησαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν πρὶν ἐνωθῶσι καὶ μετὰ τῶν
 ὑπὸ τὸν Ἡλίαν, καὶ πρὶν σταλῶσιν οἱ τριακόσιοι ὡς
 προαπεφασίσθη εἰς κατάληψιν τοῦ στενοῦ. Ἀρξα-
 μένης δὲ τῆς μάχης ἔτρεξεν ὁ Ἡλίας καὶ οἱ σὺν
 αὐτῷ εἰς βοήθειαν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, καὶ πολε-
 μήσαντες γενναίως ἀπώθησαν τοὺς ἐχθρούς, καὶ πα-
 τήσαντες τὸ χωρίον τοὺς ἀπέκλεισαν περὶ τὴν με-
 σημβρίαν ἐντὸς ὀλίγων ὀχυρῶν οἰκιῶν. Τούτου δὲ
 γενομένου ὁ Βάσος καὶ ὁ Κυριακούλης παραλαβόν-
 τες τινὰς στρατιώτας ὑπῆγαν οἱ ἴδιοι νὰ πιάσωσιν
 τὸ στενὸν τοῦ Γιακόφι· ἀλλ' ἐν ᾧ οὗτοι ἀνέβαιναν
 πρὸς τὸ στενὸν κατέβαινεν ἐκεῖθεν ὁ Ὀμέρμπεης
 εἰδοποιηθεὶς ἀφ' ἐσπέρας περὶ τῶν ἐχθρικῶν κινήμα-
 των. Ἀδυνατώτεροι οἱ περὶ τὸν Βάσσον καὶ τὸν
 Κυριακούλην ὠπισθοδρόμησαν καὶ ἐχωρίσθησαν τῶν
 ἄλλων· οἱ δὲ ἀποκλείσαντες τοὺς τριακοσίους Τούρ-
 κους ἐντὸς τῶν ὀλίγων ὀχυρῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου
 τῶν Στούρων μηδὲν ὑποπτεύοντες ἔξωθεν, διότι ὑπέ-
 θεταν τὸ στενὸν προκατειλημμένον, ἐξεφάντοναν·
 ἀλλὰ μαθόντες αἴφνης ὅτι ἤρχετο ὁ Ὀμέρμπεης,
 ἀκούσαντες καὶ τὸν τουφεκισμὸν ἐτράπησαν εἰς φυ-
 γὴν ἄλλοι πρὸς τὰ πλοῖα καὶ ἄλλοι πρὸς τὰ μακρυνὰ
 χωρία. Ἐξῆλθε τότε τοῦ χωρίου καὶ ὁ Ἡλίας

ἔχων ἑπτὰ μόνον συντρόφους ὑπεραγαπώντας καὶ ἀκολουθοῦντας πάντοτε αὐτὸν καὶ κατέλαβεν ἓν' ἀνεμόμυλον ἀσκεπῇ, κοινῶς λεγόμενον Κοκκινόμυλον, κείμενον ἐπὶ λόφου, καὶ παρεκίνει ἐκεῖθεν τοὺς λοιποὺς νὰ ἐγκαρτερήσωσιν· ἀλλ' εἰς μάτην αἱ πατριωτικαὶ προτροπαὶ του. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασεν ὁ Ὁμέρμπεης εἰς τὸ χωρίον τῶν Στούρων, ἐξῆλθαν καὶ οἱ λοιποὶ Τοῦρκοι οἱ ἐντὸς τῶν ὀχυρῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου καὶ καταδιώκοντες οἱ μὲν ἐντεύθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας κατήντησαν καὶ εἰς τὸν Κοκκινόμυλον, καὶ ἐπεσφρεύθησαν ὅλοι ἐκεῖ πολεμοῦντες. Τότε ὁ Ἡλίας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν βλέποντες ὅτι ἀπελείφθησαν μόνοι πολεμοῦντες, καὶ ὅτι δὲν εἶχαν ἐλπίδα σωτηρίας ἐντός, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξορμήσωσι ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' ἐκτὸς δύο διασωθέντων οἱ λοιποὶ ὅλοι ἀπέθαναν ἐν οἷς καὶ ὁ χαριέστατος καὶ φιλότιμος Ἡλίας εὐκλεῶς βιώσας καὶ εὐκλεέστερον ἀποβιώσας. Ὁ δὲ Ὁμέρμπεης μαθὼν ὅτι εἰς τῶν φονευθέντων ἦτον ὁ ἐπίσημος οὗτος νέος ἔκοψε τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἔστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Μετ' αὐτὸ τὸ δυστύχημα συνήχθησαν ὅλοι οἱ πρόκριτοι πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ εἰς τὸ χωρίον Ἀλιβέρι προσπαθοῦντες νὰ διατηρηθῇ τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀδιάλυτον· ἐν ᾧ δὲ ἐσκέπτοντο περὶ δευτέρου κινήματος ἔφθασε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔχων 300 καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνεν. Ἐκίνησαν δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰανουαρίου ὅλοι πρὸς τὴν Κάρυστον, ὅπου συνεσφρεύθησαν καὶ ὅλοι οἱ Τοῦρκοι ἐν οἷς καὶ οἱ κατέχοντες ἐπὶ τῆς προτέρας μάχης τὰ Στούρα· καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς μετὰ τῶν τριακοσίων του κατέλαβε τὴν θέσιν Πλακωτὰ πλησίον τοῦ εἰς τὸ φρούριον ρέοντος νεροῦ, τὸ ὁποῖον ἔκοψεν· ὁ δὲ Κυριακούλης, ὁ Κριεζώτης καὶ ὁ Βάσσος κατέλαβαν τοὺς κήπους, ὥστε οἱ Τοῦρκοι περιωρίσθησαν καὶ ἡκρο-

βολίζοντο καθ' ἡμέραν' ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ κανονοβουλισμοῦ ἔπεσε καὶ πεπαλαιωμένον τι μέρος τοῦ φρουρίου. Οἱ Τοῦρκοι ὑπόπτευσαν μὴ δι' αὐτοῦ τοῦ μέρους τοὺς πατήσωσιν οἱ Ἕλληνες αἰφνης καὶ σπανίως ἔκτοτε ἐξήρχοντο εἰς μάχην. Ἐν ᾧ δὲ ἡ πολιορκία ἐφαίνετο προκόπτουσα, ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφυγεν αἰφνης καὶ ὑπήγε μετὰ τῶν ὁπαδῶν του ἐν πολλῇ βίᾳ εἰς τὸ χωρίον Μελισσῶνα, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς Καρύστου. Ἀπροειδοποίητοι περὶ τούτου οἱ κατέχοντες τοὺς κήπους Ἕλληνες ἠπόρησαν δικαίως ἐπὶ τῇ αἰφνιδίῳ φυγῇ τοῦ Ὀδυσσέως. Φυγόντος αὐτοῦ, οἱ ἐχθροὶ ἔπασαν ἀμέσως κατὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς κατεδίωξαν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν μέχρι τοῦ χωρίου Κατσερονίου, τὸ ὁποῖον καὶ πρότερον οἱ Ἕλληνες κατείχαν καὶ ὅπου καὶ ἤδη φεύγοντες ἐξενύκτησαν. Τὸ πρῶτ' ἔστειλαν οἱ ἀρχηγοὶ ἔφιππον φέροντα γράμματα πρὸς τὸν Ὀδυσσέα δι' ὧν ἡρώτων τὴν αἰτίαν τῆς ἀπροσδοκήτου φυγῆς του, καὶ ἐζήτων τὴν γνώμην του περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ ἔφιππος γραμματοφόρος, ὅστις ἀπῆντησε τὸν Ὀδυσσέα φεύγοντα κατὰ τὰ Στούρα καὶ ἀφέντα ὀπίσω του ἐν Μελισσῶνι καὶ τοὺς ἀρρώστους καὶ τὰς τροφὰς τοῦ στρατεύματός του, τῷ ἔδωκε τὰ γράμματα, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβε. Φθάσας δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὰ Στούρα τὸ ἐσπέρας ἤυρεν ἐκεῖ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς προκρίτους τῶν χωρίων, καὶ ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς φυγῆς του ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησίν του εἰς τὴν αὔριον· ἐν τούτοις διέταξε τὸ στράτευμά του νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰ Βρυσάκια καὶ νὰ περάσῃ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηρὰν καθὼς καὶ ἐπέρασεν· αὐτὸς δὲ χωρὶς νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν φυγὴν του διεπορθμέυθη ἐκ τοῦ λιμένος τῶν Στούρων μετὰ 50. στρατιωτῶν ἀντικρυς, καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Λεβαδείαν. Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Ὀδυσσέως ὑπελήφθη ὡς ἐπιβουλὴ. Ἐνίσχυσαν δὲ τὴν ὑπόνοιαν

ταύτην καὶ δῶρά τινα καπνοῦ καὶ ταμβάκου σταλέντα πρὸς αὐτὸν ὀλίγον πρὸ τῆς φυγῆς του παρὰ τοῦ Ὁμέρμπεη. Ἡ ἰδέα αὕτη τῆς ἐπιβουλῆς δὲν ἐξηλείφθη εἰσέτι στηριζομένη μάλιστα ἐπὶ τῇ μετὰ ταῦτα διαγωγῇ του. Ἄλλοι δὲ συγκαταβατικώτεροι ἀπέδωκαν τὴν φυγὴν του εἰς τὴν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας μετάβασιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Νικήτα εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, πρὸς οὓς ἔχων στενὰς σχέσεις ἤθελε νὰ εὐρεθῇ ἐν τῇ Λεβαδείᾳ ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς των. Ἄλλ' ὅσον μὲν περὶ τῆς μετὰ ταῦτα διαγωγῆς τοῦ Ὀδυσσεύς εἰς ἐξήγησιν τῆς προτέρας του σφάλλει ὅστις θέλει νὰ εὕρῃ πάντοτε ἐκ προθέσεως μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σειρὰν πολιτεύματος τῶν σημαντικῶν ἀνθρώπων καθ' ὅλον τὸ στάδιόν των ἐπὶ ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπανάστασις διὰ τῆς σφοδρᾶς ῥοπῆς της ἄλλοιοὶ τὰ ὑπάρχοντα, παρεκτρέπεται πολλάκις καὶ ἡ ἰδία τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον προέθετο ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν περιπετειῶν της παρασυρομένη συμπαράσχει συνήθως καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τροποποιεῖ τὰ φρονήματά των φαινομένη ὑπὸ διαφόρους φάσεις. Ὁ Ὀδυσσεὺς μέγας καὶ πολὺς μετὰ τὴν μάχην του ἐν Γραβιᾷ, καὶ ὁ σημαντικώτερος καὶ ἰσχυρότερος τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς φυγῆς του οὐδεμίαν εἶχεν ἀφορμὴν τότε εἰς ἐπιβουλήν. Ἄλλ' ἡμεῖς διερχόμενοι σωζόμενά τινα ἔγγραφα τοῦ Ἀρείου πάγου ἠύραμεν ἐπιστολὴν τοῦ Ὀδυσσεύς πρὸς αὐτὸν δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι διετάχθη παρὰ τῆς Ἀρχῆς ἐκείνης νὰ ἐπανακάμψῃ. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην καί τοι μὴ δικαιολογοῦσαν τὸν τρόπον τῆς φυγῆς του ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συμπολεμιστῶν του ἐκδίδομεν ἐνταῦθα.

“ Ἀρεοπαγίται προσκυνῶ.

“ Κατὰ τὴν προσταγὴν σας δὲν ἔλειψα ἀμέσως
 “ ἀφ' οὗ ἔλαβα τὸ ἔξοχον γράμμα σας καὶ ἐρίχθηκα

“ εἰς τὸ ἐδῶθε μέρος. Ἐμποδίσθηκα ὅμως ἐδῶ ἐξ
 “ αἰτίας τοῦ καιροῦ ὅπου δὲν ἐπέρασαν ὅλοι οἱ ἄν-
 “ θρωποι, καὶ τοὺς προσμένω κατ’ αὐτάς· ἂν ὅμως
 “ καὶ εἶναι καμμία ἀνάγκη, γράψετε μου διὰ νὰ
 “ προφθάσω ἀμέσως χωρὶς ἀργοπορίαν, καὶ εἶμαι
 “ ἔτοιμος εἰς τὴν προσταγὴν σας. Μένω. 1822.
 “ φεβρουαρίου 15. Ὅρδὶ Καπανδρίτι.”

Μετὰ δὲ τὴν φυγὴν τοῦ Ὀδυσσέως ἀπὸ τῆς Κα-
 ρυστίας ἐθεώρησαν καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ τὴν
 περαιτέρω ἐκεῖ διατριβὴν των πάντη ἄχρηστον· ὅθεν
 ἐκτὸς τοῦ ἰθαγενοῦς Κριεζώτου μείναντος ἐκεῖ καὶ
 περιφερομένου εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ τῆς
 Κούμης οἱ λοιποὶ ὅλοι ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἀνε-
 χώρησαν ἐκεῖθεν, καὶ ἐτελείωσε καὶ ἡ εἰς ἀπελευθέ-
 ρωσιν τῆς Καρύστου δευτέρα ἐκστρατεία χείρων τῆς
 πρώτης. Διέμεινε δὲ ὡς καὶ πρότερον τὸ ἄλλο
 στρατόπεδον ἐν Βρυσακίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἔπαθε
 μετ’ ὀλίγον δεινὸν πάθημα, φονευθέντων ἐν μιᾷ συμ-
 πλοκῇ κατὰ τὴν Καστέλλαν τὸν μάρτιον μῆνα τοῦ
 ἀρίστου ἀρχηγοῦ τοῦ Ἀγγελῆ, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ
 Ἀναγνώστη, καὶ τοῦ Κότση. Μετ’ αὐτὸ τὸ δυστύ-
 χημα ἀνεδείχθη ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου ἐκείνου ὁ
 Σταῦρος Βασιλείου Τομαρᾶς.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, ἀκμάζοντος τοῦ χειμῶνος,
 ἡ Πύλη ετοίμασε παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειάν
 τῆς ναυτικῆν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῆς
 Πελοποννήσου. Ἡ ναυτικὴ αὕτη δύναμις ὑπὸ τὴν
 ὁδηγίαν τοῦ Καπητανάμπη, ἔχοντος ὑπὸ τὰς διατα-
 γὰς του καὶ τὸν Ὑποναύαρχον τῆς Αἰγύπτου Ἰσμαήλ
 Γιβραλδάρην καὶ τινὰ πλοῖα τῆς Ἀλγερίας, τοῦ
 Τουνεζίου καὶ τῆς Τριπόλεως, συνίστατο ἐκ τριῶν
 φρεγαδῶν, δεκατεσσάρων κορβετῶν, καὶ δεκα-
 οκτὼ δικατάρτων· συνέπλεαν δὲ καὶ πολλὰ φορ-
 ταγῶν φέροντα εἰς ἀπόβασιν ἕως τετρακισχιλίου
 στρατιώτας Ἀσιανοὺς ὑπὸ τὸν Καρὰ-Μεχμέτ-πασᾶν

τὸν ἄλλοτε ἀρχιπυροβολιστὴν, καὶ παντὸς εἶδους πολεμικὰς ἀποσκευάς. Ἡ θαλάσσιος δὲ αὕτη δύναμις ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Ὑδρας τὴν 27 ἰανουαρίου ὅπου ἐστάθη καὶ ὕψωσε καὶ τινα σημεῖα. Ἡ ἐμφάνησις τῶν σημείων τούτων ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ θεωρηθῇ πραγματικὴ ἡ περὶ ἧς ἀνεφέραμεν πρὸ ὀλίγου ἐπιβουλή, ἀλλ' ἀπάντησις δὲν ἐφάνη ὅτι ἐδόθη, καὶ ὁ στόλος ἐπλευσεν εἰς τὴν Μεθώνην, τὴν ἐπεσίτισε, καὶ μαθὼν ὅτι τὸ Νεόκαστρον ἦτο σχεδὸν ἀφρourητον ἐτοιμάσθη νὰ τὸ προσβάλῃ ἐξ ἀπροόπτου, καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ μία φρεγάδα φέρουσα τὴν σημαίαν τοῦ Ἰσμαῆλ Γιβραλδάρου, μία κορβέτα καὶ ἐν δικάταρτον τῷ ἐπλησίασαν τὴν 30 ἰανουαρίου. Ἦλθαν δὲ καὶ διὰ ξηρᾶς κατ' αὐτοῦ Τοῦρκοι ἐκ Μεθώνης. Ἐτυχαν ἐν αὐτῷ ἕως σαράντα φιλέλληνες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Νορμάνου καταπλεύσαντες πρὸ ὀλίγου ἀπὸ Μασσαλίας. Οἱ φιλοπόλεμοι οὗτοι καὶ ἔμπειροι κανονοβολισταὶ συνεργοὺς ἔχοντες καὶ τοὺς ἐναπομείναντας Ἑλλήνας, διότι ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως οἱ πλείστοι τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ ἔφυγαν, ἀντεκανονοβόλησαν εὐτυχῶς τὰ κανονοβολοῦντα ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ τὰ ἠνάγκασαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἄπρακτα· ἐπληγώθησαν δὲ τρεῖς ἐκ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ, καὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησαν καὶ τινες Ὀθωμανοί. Μετ' αὐτὴν τὴν ἀποτυχίαν ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἀπέπλευσεν ὅλος καὶ ἐλλιμένισε τὴν 2 φεβρουαρίου ἐμπροσθεν τῆς Ζακύνθου ὅπου ἡ οὐδετέρα κυβέρνησις τὸν ὑπεδέχθη εὐμενῶς, ἐν ᾧ ἀπέπεμψε δυσμενῶς τὸ ἐμβὰν εἰς τὸν λιμένα ἐκείνον πρὸ τινος καιροῦ Ἑλληνικὸν πλοῖον χωρὶς νὰ τὸ ἀφήσῃ μήτε καὶ ν' ἀράξῃ. Ἐξ αἰτίας δὲ τῶν ἐναντίων ἀνέμων ὁ στόλος οὗτος διέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τῆς 13, καθ' ἣν ἡμέραν ἀνήχθη, καὶ χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ καθ' ὅλον τὸν πλοῦν τοῦ ἐμπόδιον κατέπλευσεν εἰς Πάτρας ὅπου ἀπεβιβάσθησαν αἱ πολεμικαὶ ἀπο-

σκευαὶ ἐν αἷς καὶ εἴκοσι πεδινὰ κανόνια, οἱ τετρακισχίλιοι στρατιῶται καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μεχμέτ-πασᾶς.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἐχθρικός στόλος ἔπλεε τὴν Ἑλληνικὴν θάλασσαν αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι ἐτοίμαζαν τὰ πλοῖά των εἰς ἀντίκρουσίν του. Εἴκοσι ἐπτὰ Ὑδραϊκὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην διαδεχθέντα τὸν ναύαρχον Γιακουμάκην Τουμπάζην παραιτηθέντα, εἴκοσι Σπετσιωτικὰ ὑπὸ τὸν Γκίκαν Τσούπην, δεκαῆξ Ψαριανὰ ὑπὸ τὸν Νικολῆν Ἀποστόλη καὶ δύο πυρπολικά συνηνώθησαν ἔξωθεν τῆς Ὑδρας καὶ ἐξέπλευσαν τὴν 8 φεβρουαρίου, καὶ τὴν 16 ἠγκυροβόλησαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου. Τὴν δὲ 17 καὶ 18 ἀνήχθησαν πρὸς τὰς Πάτρας, ἀλλ' ἐμποδίσθησαν ὑπὸ σφοδρᾶς ἀντιπνοίας. Τὴν δὲ 20 φεβρουαρίου ἀνήχθησαν ἐκ νέου τρεῖς ὥρας πρὶν ἐξημερώσῃ πρὸς τὰς Πάτρας ὑπ' ἐναντίον πάντοτε ἄνεμον· ἀνήχθησαν καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τῶν Πατρῶν ἐχθρικά. Ἦγωνίζοντο δὲ οἱ δύο στόλοι ὁ μὲν Τουρκικὸς νὰ ἐκπλεύσῃ ἀμαχητί, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς νὰ βλάβῃ τὸν Τουρκικὸν ἐκπλέοντα. Μέχρι τοῦδε ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὁσάκις ἠπῆντα τὸν ἐχθρικὸν παρεφύλαττε μᾶλλον τὰ κινήματά του ἢ ὥρμα κατ' αὐτοῦ, προσπαθῶν νὰ τὸν βλάβῃ διὰ μόνων τῶν πυρπολικῶν του· ἀλλ' ὁ νέος ναύαρχος, ὁ μεγαλότολμος Μιαούλης, ἥλλαξε τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν, ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἐκ συστάδην μάχης, καὶ πρῶτος, ἃν καὶ ὁ ἐπικρατῶν ἀντίπλους ἄνεμος ἔγεινε σφοδρότερος, ὥρμησεν εἰς τὸ μέσον δύο φρεγαδῶν ἐκπλήξας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς του διὰ τῆς τόσης τόλμης του. Κατόπιν τοῦ Μιαούλη ἦλθαν εἰς τὸ μέσον οἱ πάντοτε διαπρέποντες ἐν πολέμῳ Μανώλης Τουμπάζης, Ἀντώνης Γ. Κριεζῆς καὶ Γκίκας Τσούπης. Τὰ τέσσαρα ταῦτα Ἑλληνικὰ πλοῖαρια ἔφεραν ἄνω κάτω ὅλον τὸν ἐχθρικὸν στό-

λον. Πέντε περίπου ὥρας διήρκεσεν ἡ ναυμαχία ἐπικρατούσης σχεδὸν τρικυμίας. Τρεῖς Ἑλληνες ἐσκοτώθησαν, δέκα ἐπληγώθησαν, καὶ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα μεγάλως ἐβλάβηθησαν. Ἄδηλος εἶναι ἡ ζημία τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ τρόμος του κατὰ-δηλος· διότι, ἀφ' οὗ διεχωρίσθησαν οἱ δύο στόλοι περὶ τὴν ἐσπέραν, κατέφυγεν ὁ Τουρκικὸς ὡς εἰς ἄστυλον εἰς τὸν φιλικὸν του λιμένα τῆς Ζακύνθου τόσον ἀτάκτως, ὥστε δύο πλοῖά του ἔπεσαν τὴν νύκτα εἰς τὰ ῥήχ'α πρὸς τὸ λοιμοκαθαρτήριον· ἐκινδύνευσαν δὲ νὰ πάθωσι καὶ τὰ λοιπὰ Τουρκικὰ ὑπὸ τῶν φίλων των χειρότερα παρ' ὅσα ἔπαθαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν των, διότι τὰ εὐρεθέντα ἐν τῷ λιμένι τῆς Ζακύνθου πολεμικὰ πλοῖα Ἀγγλικά καὶ Αὐστριακὰ τόσον ἐφοβήθησαν μήπως τὰ τόσον ἀτάκτως εἰσπλέοντα ὑπὸ τὸ σκότος Τουρκικὰ πέσωσι κατ' αὐτῶν, ὥστε τὰ ἐκανονοβόλησαν τὴν νύκτα ὡς ἐχθρικά. Τόσον δὲ καὶ ταῦτα ἐφοβοῦντο τὰ παραφυλάττοντα ἔξωθεν τοῦ λιμένος Ἑλληνικά, ὥστε ἔτοιμα ἦσαν νὰ κανονοβολήσωσιν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των τὴν πόλιν ἂν ἐξελαύνοντο. Ἀφ' οὗ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος περιέπλευσε δύο ἡμέρας ἔξωθεν τῆς Ζακύνθου κατέπλευσεν εἰς τὸ Κατάκωλον πρὸς ὕδρευσιν.

Τὴν δὲ 23 ἦλθε πρὸς αὐτὸν Ἀγγλικὸν πολεμικὸν πλοῖον δικαιολογοῦν ἐπὶ τῇ τρικυμίᾳ τὴν μὴ ἀποβολὴν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Ζακύνθου καὶ ἀπαγορεῦον αὐστηρῶς πᾶσαν σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐντὸς τῆς Ἰονίου θαλάσσης. Ἐπὶ τῇ κοινοποιήσει ταύτῃ ἐπανεπλευσε τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ Ἑλληνικὸς εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου, ἐξέπλευσε καὶ ὁ ἐν Ζακύνθῳ Τουρκικὸς πρὸς τὸ ἐσπέρας· ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον αὐγὴν ἔγεινεν ἄφαντος, διότι φαινόμενος ἀφ' ἐσπέρας ὅτι ἔπλεε πρὸς τὰς Πάτρας θέλων νὰ κρύψῃ, ὡς ἐφάνη ἔπειτα, τὸν ἀληθῆ σκοπὸν του, καὶ ν' ἀπο-

φύγη τοιουτοτρόπως τὰς νέας προσβολὰς τῶν Ἑλλήνων, παρήλλαξε τὸν πλοῦν του ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ διεσώθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐξ αἰτίας ἐπισυμβάσης τρικυμίας ἐσυντρίβη μία τῶν φρεγαδῶν του. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος, ἀφ' οὗ ἔγεινεν ἄφαντος ὁ ἐχθρικός, ἐπλευσε πρὸς τὰς Πάτρας εἰς σύλληψιν τῶν ἐκεῖ μεινάντων φορταγωγῶν πλοίων· ἀλλὰ τὰ πλοῖα ταῦτα μόλις ἐφάνη μακρόθεν ἢ Ἑλληνικὴ σημαία ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας των καὶ κατέφυγαν ἐντὸς τῶν φρουρίων τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ὅπου ἡσφαλίσθησαν. Τὴν δὲ 27 φεβρουαρίου ἀνεχώρησεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὰ ἴδια· ἐναπέμειναν δὲ ὀκτὼ μόνον πλοῖα ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μιαούλην.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἂν καὶ ἐμποδίσθη τοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Τριπολιτσᾶς κατὰ τῶν Πατρῶν, ἀνεδείχθη μετὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν κοινῇ γνώμῃ ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας ἐκείνης καὶ ἔδειξεν ἐπὶ τῶν ἐτοιμασιῶν τῆς ἐκστρατείας του ἄκραν δραστηριότητα. Ἀνέβη ἐν πρώτοις εἰς τὴν Τριπολιτσὰν ὅθεν ἀπέστειλεν ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως τὰς περὶ στρατολογίας διαταγὰς του εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, ἀφῆκε τὸν πρεσβύτερόν του υἱὸν Πάνον ἐκεῖ ὡς πολιτάρχην, αὐτὸς δὲ μετέβη εἰς Καρύταιναν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Γαστούνην ὅπου διέτριψεν ἡμέρας τινὰς προπαρασκευάζων τὰ τοῦ πολέμου καθὼς ἡ περίστασις ἀπῆτει.

Τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ὀπλάρχων δὲν ἦτον οὔτε τόσο ἐπαισθητὸν οὔτε τόσο βλαπτικὸν ἄλλοῦ ὡς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Καρυταίνης· διότι ἄλλοῦ μὲν ὑπερίσχυε τὸ ἓν ἢ τὸ ἄλλο κόμμα· ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ἐταλαντεύοντο τὰ δύο κόμματα, διότι οἱ Δηλιγιάνναι καὶ οἱ Κολοκοτρῶναι, οἱ ἀντιφερόμενοι,

ἦσαν ἰσοδύναμοι. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησαν οἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ νὰ συμβιβάσωσι τοὺς ἀντιφερομένους τούτους. Φιλοτιμίαι, ἀντιζηλῖαι καὶ συμφέροντα ἀπέκρουαν πάντα συμβιβασμόν. Οἱ μὲν Δηλιγιάνναι ἤθελαν νὰ διατηρήσωσιν ἣν εἶχαν ὑπεροχὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ των, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἤθελε νὰ κινή αὐτὸς ὅλα τὰ ὄπλα τῆς. Ἄλλ' ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει, ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο μέρη εἶχαν περὶ πολλοῦ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατεῖαν, ἐσυμβιβάσθησαν ὥστε νὰ στρατολογήσῃ ἕκαστον κόμμα ἐν τῷ τμήματί του, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Δηλιγιάννην νὰ μὴ στρατοπεδεύσωσιν ὅπου οἱ ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ διάφορα σώματα ἐξεστράτευσαν ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν πρὸς τὰς Πάτρας, κατ' ἀρχὰς μὲν 1500 Καρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, 800 Γαστουναῖοι ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν καὶ ἄλλοι τόσοι Τριπολιτισῶται Φαναρίται καὶ Πύργιοι ὑπὸ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς ἐτοποθετήθησαν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀλῆ-τσελεπῆ ὀκτὼ ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετετόπησαν ὅλοι οὗτοι εἰς τὸ πλησιέστερον χωρίον Ἀχαῖαν τέσσαρας ὥρας μακρὰν τῶν Πατρῶν. Οἱ δὲ Καλαβρυτινοὶ ἕως 1000 ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμην καὶ ἄλλους, καὶ οἱ Πατρεῖς ἕως 500 ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας ἐτοποθετήθησαν ἐν πρώτοις κατὰ τὰ Νεζερά, καὶ ἐκεῖθεν κατέβησαν μετ' ὀλίγον πλησιέστερον τῶν Πατρῶν καὶ κατέλαβαν τὴν Χαλανδρίτσαν. Συνηνώθησαν καὶ οἱ μετὰ ταῦτα φθάσαντες Καρυτινοὶ ἕως 800 ὑπὸ τὸν Κανέλλον Δηλιγιάννην, καὶ ἕως 600 Τριπολιτισῶται ὑπὸ τὸν Γεώργιον Σέκερην, Ἀλέξην Λεβιδιώτην καὶ ἄλλους. Κατεῖχαν δὲ τὰ Σελά καὶ ἕως 300 ὑπὸ τὸν Λόντον. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐστρατοπέδευεν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Ἀλῆ-τσελεπῆ ὥστε ὅλοι οἱ

ἐκστρατεύσαντες κατὰ τῶν Πατρῶν συνηριθμοῦντο περὶ τὰς ἀρχὰς μαρτίου εἰς 6300.

Οἱ δὲ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν ἐνισχυθέντες παρὰ τῶν ἐσχάτως ἐκεῖ ἀποβάντων τετρακισχιλίων στρατιωτῶν ἦσαν ἱκανοὶ ὅχι μόνον εἰς ἄμυναν ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπίθεσιν. Τφόντι τὴν 25 φεβρουαρίου ἐξεστράτευσαν πανστρατιᾷ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ νεοελθόντος Μεχμέτ-πασᾶ (α) καὶ ἐξενύκτησαν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Τσουκαλᾶ. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν ἐν σῶμα δισχιλίων ἐκίνησε κατὰ τὴν Ἀχαϊάν, καὶ ἐν ἄλλο ὀλιγαριθμότερον κατὰ τὴν Χαλανδρίτσαν. Ἀπέχουν δὲ τὰ δύο ταῦτα χωρία δύο ὥρας τὸ ἐν τοῦ ἄλλου· καὶ οἱ μὲν κατέχοντες τὴν Χαλανδρίτσαν Πατρεῖς ὀλίγοι ὄντες ἔφυγαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἔκασαν τὸ χωρίον· οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Γενναῖον κατέχοντες τὴν Ἀχαϊάν, ἰδόντες τὴν Χαλανδρίτσαν καιομένην καὶ μαθόντες παρὰ τῆς προφυλακῆς τῶν ὅτι ἤρχοντο ἐναντίον τῶν οἱ Τοῦρκοι, ἐκίνησαν ἄφοβοι εἰς ἀπάντησίν των. Ἦτον αὕτη ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν οἱ Πελοποννήσιοι ἤρχοντο εἰς μάχην μετὰ τῶν Ἀνατολιτῶν, τοὺς ὁποίους περιπαίζοντες διὰ τὴν ἐνδυμασίαν των καὶ διὰ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν ὠνόμαζαν Κακλαμάνους, καὶ τὸν Μεχμέτ-πασᾶν Κακλαμᾶν-πασᾶν· ἀλλ' οἱ Κακλαμᾶνοι ἂν καὶ δὲν ἦσαν ἐπιδέξιοι εἰς τὸν τουφεκοπόλεμον δὲν ἦσαν ἄνανδροι· ἦσαν δὲ καὶ ἐπιτήδαιοι διαξιφισταί. Ἐν τῇ συμπλοκῇ δὲ ταύτῃ οἱ ὑπὸ τὸν Γενναῖον Ἕλληνες ἔτρεψαν τοὺς ἐχθροὺς εἰς φυγὴν, τοὺς κατεδίωξαν ἐκείθεν τοῦ χωρίου Ἰσαρι καὶ τοὺς περιώρισαν ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τοῦ Τσουκαλᾶ. Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσε σχεδὸν μέχρι τῆς ἐσπέρας· τὴν δὲ ἐπιούσαν νύκτα ἐπανήλθαν οἱ μὲν Τοῦρκοι εἰς Πάτρας, οἱ δὲ Ἕλληνες εἰς Ἀχαϊάν. Ἐφονεύθησαν δὲ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ 4 Ἕλληνες καὶ ἕως 30 Τοῦρκοι ἐν οἷς καὶ εἰς χιλίαρχος, ὅστις κυκλωθεὶς ὑπὸ τοῦ

Ἀποστόλῃ Κολοκοτρώνῃ καὶ τριῶν ἄλλων Ἑλλήνων, καὶ δις πληγωθεὶς ἔκοψε πρῶτον τὴν κεφαλὴν ἐνὸς τῶν κυκλούντων αὐτὸν καὶ ἔπειτα ἔπεσε νεκρὸς ὑπὸ τὰ τραύματα τῶν ἄλλων.

Μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος συμπλοκὴν ὁ Κολοκοτρώνης ἔφερε πλησιέστερον τοῦ ἐχθροῦ τὰ στρατεύματά του, τὰ ὅποια κατέλαβαν, τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Γενναῖον τὸν Παλαιόπυργον ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῶν Πατρῶν, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν ἴδιον Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πλαπούταν τὸ Σαραβάλι ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Παλαιοπύργου, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Πετμεζᾶν τὴν Ὀβριὰν ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Σαραβαλίου. 700 δὲ Καλαβρυτινοὶ ὑπὸ τὸν Ζαήμεν διετάχθησαν νὰ πιάσωσι τὸ Γηροκομεῖον εἰκοσι λεπτὰ ἀπέχον τῶν Πατρῶν. Πρὶν δὲ κινήσῃ τὸ σῶμα τῶν Καλαβρυτινῶν εἰς κατάσχεσιν τῆς θέσεως ταύτης ἐπροπορεύθησαν ἕως 60 ἐξ αὐτῶν. Ἐξῆλθαν συγχρόνως καὶ τινες Τούρκοι τῶν Πατρῶν εἰς κατάληψιν τῆς αὐτῆς θέσεως, ἀλλ' ἡῦραι αὐτὴν προκαταληφθεῖσαν ὑπὸ τῶν 60 Ἑλλήνων. Εἰσῆλθαν εἰς τὸ Γηροκομεῖον καὶ οἱ ἄλλοι Καλαβρυτινοί. Τούτου δὲ γενομένου ἐξεστράτευσαν ἕως δισχίλιοι Τούρκοι πρὸς τὴν θέσιν ἐκείνην. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέστειλεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Γηροκομείῳ τὸν μὲν Γενναῖον διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους ἄνωθεν τοῦ Κυνηγοῦ, τὸν δὲ Πλαπούταν διὰ τῆς πεδιάδος. Τὸ σχέδιον τοῦτο εὐδοκίμησε, καὶ οἱ Ἕλληνες ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν καὶ εἰσῆλθαν καταδιώκοντές τους καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν φονεύσαντες περίπου τριάντα. Ἡρίστευσε δὲ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ σημαιοφόρος Καραχάλιος, ὅστις πληγωθεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πρώτης κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁρμῆς τοῦ σώματος τοῦ Πλαπούτα ἐσκοτίσθη καὶ ἔπεσεν, ἀλλ' ἀναστὰς μετ' ὀλίγον ἔδραξε πάλιν τὴν σημαίαν του καὶ ἐπροπορεύετο ὅλου τοῦ

στρατεύματος. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην, συμβᾶσαν τὴν 2 μαρτίου, οἱ Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς τὰς θέσεις των καθὰ διέταξεν ὁ Κολοκοτρώνης μὴν ἐγκρίνας νὰ μείνωσιν ἐντὸς τῆς πόλεως. Τὴν δὲ ἐπαύριον κατέβησαν ἐκ Νεζερῶν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, καὶ κατέλαβαν οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Σέκερην Τριπολιτσιῶται τὸν λινὸν τοῦ Σαήταγα ἐν τέταρτον μακρὰν τοῦ Γηροκομείου, οἱ δὲ Πατρεῖς ὑπὸ τοὺς Κουμανιώτας τὴν θέσιν τοῦ Κυνηγοῦ ἄνωθεν τοῦ Γηροκομείου. Ἐτοποθετήθησαν δὲ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Κανέλον Δηλιγιάννην Καρυτινοὶ ὑποκάτω τοῦ Πιρναροκάστρου.

Ὁ δὲ Μεχμέτ-πασᾶς, ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι ἀπέτυχε καὶ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδρομῇ του κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι εἰσῆλθαν οἱ ἐχθροὶ του καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν, ἐταπείνωσε τὸν ὀφρύν του, συνειροήθη μετὰ τοῦ ἐν Ῥίφ καθημένου Ἰσοῦφ-πασᾶ, τὸν ὁποῖον ὠλιγώρει ἕως τότε, καὶ ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τῶν ἐκεῖ καὶ τῶν ἐν τῷ Ἀντιρρίφ στρατευμάτων. Ἐπὶ τῇ αἰτήσει ταύτῃ συνήχθησαν εἰς Πάτρας ἕως 8000, καὶ τὴν 9 μαρτίου ἐξεστράτευσαν ὅλοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν δύο πασάδων, καὶ πεσόντες ἐν πρώτοις κατὰ τοῦ Κυνηγοῦ ἔτρεψαν τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν ἐκείνην Πατρεῖς εἰς φυγὴν, ἐσκότωσαν τὸν σηματοφόρον των καὶ ἐπῆραν καὶ τὴν σημαίαν των. Πολλοὶ Ἕλληνες τῶν ἐντὸς τοῦ Γηροκομείου καὶ τοῦ λινοῦ τοῦ Σαήταγα ἐξῆλθαν τότε εἰς βοήθειαν τῶν καταδιωκομένων ἀδελφῶν των, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ μῆτε νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των ἐδυνήθησαν. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ἰδὼν τὴν τροπὴν τῶν Ἑλλήνων ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν, τὸν Γενναῖον, τὸν Δηλιγιάννην καὶ τὸν Πετμεζᾶν σώματα. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἔτρεψαν καὶ ταῦτα εἰς φυγὴν καὶ ἐπολιόρκησαν καὶ τὸ Γηροκομεῖον.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ὁ Γενναῖος μετ' ὀλίγων ὁπαδῶν του εἰσῆλθεν εἰς τὸν λινὸν τοῦ Σαῖταγα ὅπου ἦρε πολλὰ ὀλίγους Τριπολιτσιώτας καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Γεώργην Σέκερην, διότι οἱ πλείοτεροι τῶν ἐκεῖ ἐναπομεινάντων ἔφυγαν ἀφ' οὗ εἶδαν τὴν τροπὴν τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Ἐν ἐνὶ λόγῳ οἱ Τοῦρκοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἠνάγκασαν καταδιώκοντάς τους νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη, ἐκτὸς τῶν ἐντὸς τοῦ Γηροκομείου καὶ τοῦ λινοῦ, τοὺς ὁποίους ἀπέκλεισαν καὶ ἐπολέμων. Ἐπὶ τῆς φυγῆς δὲ ταύτης ἐκινδύνευσεν νὰ πιασθῇ καὶ ὁ μεγαλοφρονέστερος τῶν ἀρχόντων τῆς Πελοποννήσου Ἀνδρέας Ζαήμης. Οὗτος εὐρεθεὶς ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν ἐν Ὀμπλῷ ἐκίνησεν ἐκεῖθεν μετὰ τινων στρατιωτῶν πρὸς τὸ Γηροκομεῖον ὅπου ἦσαν οἱ Καλαβρυτινοί, καὶ πεσὼν καθ' ὁδὸν ἐπὶ τῆς τροπῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ καταδιωχθεὶς ἔφθασεν ἔφιππος εἰς τὸ χεῖλος ἐνὸς ρύακος, ὅπου, μὴ θέλοντος τοῦ ἵππου του νὰ τὸν περάσῃ, ἐπέζευσεν, τὸν ἐπέρασε δρομαῖος, καὶ οὕτως ἀπέφυγεν τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν μεινάντων ἐδῶθεν τοῦ ρύακος.

Ἐπὶ τῆς τροπῆς δὲ ταύτης τῶν Ἑλλήνων ὁ Κολοκοτρώνης εὐρίσκετο ἐν Σαραβαλίῳ μόνος καὶ ἐκίνησεν ἐκεῖθεν πρὸς τὸν Παλαιόπυργον χωρὶς νὰ ἡξεύρῃ μηδ' αὐτὸς διατὶ ὑπῆγαιεν. Καθ' ὁδὸν ἀπῆντησεν τὸν Ἀναγνώστην Λεχωρίτην στελλόμενον πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Ζαήμη ἀγγελιοφόρον, καὶ τὸν συμπαρέλαβεν. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασε πρὸς τὸν Παλαιόπυργον εἶδεν ἐπάνωθεν του μίαν μικρὰν Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ δεκαπέντε Ἕλληνας καθημένους ἐκεῖ καὶ θεωροῦντας τὰ γενόμενα. “Ποῖον ἔχετε ἀρχηγόν;” τοὺς ἠρώτησεν ὁ Κολοκοτρώνης κάτωθεν. “Τὸν Βαγγέλην Κουμανιώτην” ἀπεκρίθησαν. “Ἐμὲ μὲ γνωρίζετε;” τοὺς ἠρώτησε

πάλιν ὁ Κολοκοτρώνης· “ὅχι” ἀπεκρίθη ὁ Κουμα-
 νιώτης. “Ἐγὼ” ἐπανελάβεν οὗτος, “εἶμαι ὁ
 Κολοκοτρώνης, ἀκολουθήτέ με καὶ ἔχ’ ὁ Θεός.”
 Κατέβησαν οἱ δεκαπέντε, τὸν ἠκολούθησαν καὶ ἔγει-
 ναν ὅλοι δεκαεπτὰ. Προχωροῦντες οἱ δεκαεπτὰ
 ἔγειναν πενήντα καὶ συμπαρέλαβαν καθ’ ὁδὸν καὶ
 τὸν Παρασκευᾶν Πλαπούταν. “Στήσε ἐδῶ Βαγ-
 γέλη,” εἶπε τότε ὁ Κολοκοτρώνης, “τὴν σημαίαν
 σου· καὶ Σὺ Παρασκευᾶ σύρε καὶ πίασε τὸ
 ἐμπρὸς τῆς σημαίας τοῦ Βαγγέλη ἀσβεστο-
 κάμινον.” “Εἶναι ἀνοικτὸς ὁ τόπος καὶ χα-
 νόμεθα,” ἀπεκρίθησαν οἱ περὶ τὸν Παρασκευᾶν·
 “μὴ φοβᾶσθε,” ἐπανελάβεν ὁ Κολοκοτρώνης,
 “ἐγὼ δὲν σᾶς ἀφίνω νὰ χαθῇτε· Σᾶς στέλλω
 βοήθειαν.” Τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο
 πύργος δυνάμεως· ἔγεινεν ὡς εἶπε, καὶ ἐπιάσθη
 τὸ ἀσβεστοκάμινον. Ἐμπροσθεν τοῦ ἀσβεστοκα-
 μίνου ἦσαν ὡς ἐξῆντα Τοῦρκοι ἔφιπποι καὶ ὥρμη-
 σαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ’ οἱ Ἕλληνες ἀντέ-
 στησαν καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν των. Ὁ δὲ
 Κολοκοτρώνης παρετήρησεν ὅτι τὸ κέντρον τοῦ
 ἐχθροῦ ἦτο δυνατόν καὶ ἀδύνατοι αἱ πτέρυγές του·
 διὰ τοῦτο, ἀφ’ οὗ ἐνεθάρρυνε τὸ μικρὸν ἐκείνο σῶμα
 τοῦ ἀσβεστοκαμίνου, μετέβη μετὰ τοῦ σημαιοφό-
 ρου του Καραχάλιου καὶ τοῦ Ὑπασπιστοῦ του Φω-
 τάκου πρὸς τὸ ἄλλο μέρος, τὸ ὁποῖον ἐκράτουν οἱ
 Τοῦρκοι μέχρι τῆς μάνας τοῦ νεροῦ, καὶ ἐκεῖθεν
 ἐκραύγασε φωνῇ μεγάλῃ ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς
 ἐπὶ τῶν βουνῶν Ἕλληνας. “Κάτω Ἕλληνες,
 Κάτω, ἐδῶ εἶναι ὁ Κολοκοτρώνης.” Ἀκού-
 σαντες οἱ ἐκεῖ τὴν βροντώδη φωνὴν τοῦ Κολοκο-
 τρώνη καὶ τὸ ὄνομά του ἤρχισαν νὰ καταβαίνωσι
 πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ νὰ
 μάχωνται. Πολλοὶ δὲ ὑπῆγαν καὶ ὅπου ἦσαν ὁ
 Βαγγέλης καὶ ὁ Παρασκευᾶς ἰδόντες ὅτι ἦσαν καὶ

ἐκεῖ Ἕλληνες, καὶ οὕτως ἐξήφθη ἡ μάχη. Ἐν-
 τοσούτῳ ἐπολέμουν ἀδιακόπως καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ Γηρο-
 κομείου καὶ τοῦ Λινοῦ Ἕλληνες καὶ ἀντεῖχαν γεν-
 ναίως ἂν καὶ ἐκανονοβολοῦντο καὶ ἐβομβοβολοῦντο
 ὑπὸ τῶν ἔξω ἐχθρῶν. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἰδὼν
 ὅτι ἡ μάχη ἐξήφθη μετεχειρίσθη εὐτυχῶς τὸ ἀκό-
 λουθον στρατήγημα. Ἀνέβη ἐπὶ τινος ὑψηλῆς
 θέσεως, καὶ ἀφ' οὗ ἐκύτταξε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου
 του τοὺς πολεμοῦντας ἐκατέρωθεν, ἐκρότησε τὰς
 χεῖράς του καὶ ἐκραύγασεν. “Ἐτσάκισαν οἱ
 “Τοῦρκοι, ἐτσάκισαν· πάρτε τους, Ἕλληνες,
 “πάρτε τους.” Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐτσάκισαν,
 ἀλλ' οἱ πολεμοῦντες πρὸς τὸ ἐν μέρος δὲν ἔβλεπαν
 τί ἐγίνετο πρὸς τὸ ἄλλο· διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν καὶ
 Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες τὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν
 “οἱ Τοῦρκοι ἐτσάκισαν,” νομίζοντες οἱ τοῦ ἐνὸς
 μέρους ὅτι τφόντι ἐτσάκισαν οἱ τοῦ ἄλλου. Τοιου-
 τοτρόπως ἐπαλήθευσαν μετ' ὀλίγον ὅσα μὴ ἀληθῶς
 εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχάς, πανταχόθεν ἐτρά-
 πησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς φυγὴν καὶ πανταχόθεν ὤρμη-
 σαν κατ' αὐτῶν οἱ Ἕλληνες καταδιώκοντές τους
 μέχρι τῆς πόλεως. Διακόσιοι ἐχθροὶ ἐσκοτώθησαν
 ἐν οἷς καὶ ὁ Κιαχαγιάμπεης τοῦ Μεχμέτ-πασᾶ κλει-
 σθεῖς ἐπὶ τῆς τροπῆς του ἐντὸς ἐνὸς κτιρίου καὶ φο-
 νευθεῖς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ δέκα ἐπτὰ ὁπαδοί του ἐντὸς
 τοῦ ἰδίου κτιρίου ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Πλαπούταν.
 Εἴκοσι δὲ Ἕλληνες ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησαν.
 Μετ' αὐτὸ τὸ συμβᾶν οἱ Τοῦρκοι τῶν Πατρῶν δὲν
 ἀπεμακρύνθησαν τοῦ φρουρίου ὑπὲρ τὸ ἐν τέταρτον
 τῆς ὥρας ὑπολαβόντες τὴν συμβᾶσαν τροπὴν τῶν
 Ἑλλήνων πλαστὴν καὶ στρατήγημα τοῦ Κολοκο-
 τρώνη.

Τοιουτοτρόπως ὁ Κολοκοτρώνης μετέβαλε τὴν
 κατὰ τὴν 9 μαρτίου ἡτταν τῶν Ἑλλήνων εἰς νίκην.

1821-1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ.

Καταστροφή τῆς Κασσάνδρας.—Ἐποταγὴ τοῦ ἁγίου Ὁρους.
—Καταστροφή τῆς Ναούσης, καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος
καθ' ὅλην τὴν Μακεδονίαν.—Καταστροφή τῆς Χίου.—Κα-
τορθώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ Τουργικοῦ.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ πρὸς τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας δὲν
εὐτύχει ἀλλὰ διετηρεῖτο· οὔτε ὁ Ἰσούφμπης εἶχε
δυνάμεις ἱκανὰς νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Κασσανδρεῖς, οὔτε
οἱ Κασσανδρεῖς ἦσαν ἱκανοὶ νὰ περιορίσωσι τὸν
Ἰσούφμπην. Ἡ Πύλη εἰς ἐνίσχυσιν τῶν πολεμι-
κῶν τῆς κινήματων ἀπέστειλεν ἡγεμόνα εἰς Θεσσα-
λονίκην φέροντα τίτλον γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Μα-
κεδονίας καὶ Θεσσαλίας τὸν Ἀβδουλαβουδ-πασᾶν,
δραστήριον, εὐτολμον καὶ πολλῆς ἱκανότητος ἄνδρα,
δεικνύοντα κατὰ τὰς περιστάσεις ποτὲ μὲν ὑπὸ τὴν
λεοντὴν τὴν ὠμότητα τῆς ψυχῆς του, ποτὲ δὲ ὑπὸ
τὴν ἀλωπεκὴν τὴν ὑπουλότητα τοῦ χαρακτῆρός
του. Ὁ νέος οὗτος στρατάρχης φθάσας εἰς τὴν
Θεσσαλονίκην τὸν Σεπτέμβριον ἐξέδωκε προκή-
ρυξιν δι' ἧς ἐξύμνει τὴν πρὸς τοὺς ραγιαδάς γεν-
ναιοφροσύνην τοῦ Σουλτάνου, ἐμέμφετο τὴν πρὸς
αὐτὸν ἀγνωμοσύνην ἐκείνων ὀνειροπολούντων τὴν
ἀνόρθωσιν τῆς προγονικῆς τῶν αὐτοκρατορίας καὶ
διέταττε νὰ ὀπλοφορήσωσιν ὅλοι οἱ ἐπέκεινα τοῦ
16 μέχρι τοῦ 60 ἔτους Μουσουλμάνοι καὶ οἱ μὲν

μέχρι τοῦ 50 νὰ τρέξωσιν εἰς τὰ πεδιά τῆς μάχης ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ προφήτου, οἱ δὲ ὑπερπεννηταετῆς νὰ διατηρήσωσι τὴν εὐταξίαν ἐν- τὸς τῶν πόλεων. Μετὰ τὴν προκήρυξιν ταύτην ὁ Ἀβδουλαβουδ-πασᾶς ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως κατὰ τῆς Κασσάνδρας.

Δισχίλιοι καὶ ἐπτακόσιοι ἦσαν οἱ συνενωθέντες ἐν τῇ Χερσονήσῳ ἐκείνῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελ- θόντος ἰουνίου ἑνοπλοὶ Ἕλληνες· 400 δὲ Ὀλύμ- πιοι ἦλθαν μετὰ ταῦτα ἐπιβοηθοὶ τῶν Κασσανδρέων· ἀλλὰ καθ' ἣν ἐποχὴν ἐξεστράτευσεν ὁ ῥηθεὶς πασᾶς μόλις ἦσαν 600, διότι οἱ ἄλλοι διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων καὶ διὰ τὰς ἐπισυμβάσας ἀσθενείας καὶ διχονοίας μεταξὺ τῶν ἐγκριτωτέρων ἀνεχώρησαν. Ὁ πασᾶς ἐπροσπάθησε κατ' ἀρχὰς διὰ μεγάλων καὶ ἐπανειλημμένων ὑποσχέσεων νὰ πείσῃ τοὺς ἐν τῇ Κασσάνδρᾳ νὰ προσκυνήσωσιν· ἀλλ' οὗτοι, ἂν καὶ τόσον ὀλίγοι, ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις του· γένομέ- νης δὲ γνωστῆς αὐτῷ τῆς διαθέσεώς των καὶ τῆς ἀδυ- ναμίας των ἀπεφασίσθη ἡ ἔφοδος. Τὴν 30 ὀκτω- βρίου πρὶν ἐξημερώσῃ ὥρμησαν ἱππεῖς καὶ πεζοὶ κατ' αὐτῶν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς τῆς τάφρου καὶ εὐ- ρόντες ἐν μέρος αὐτῆς ὀλοτελῶς ἐγκαταλειφθὲν παρὰ τῶν φυλαττόντων αὐτὴν τὸ παρεγέμισαν ἐνρίψαντες ξύλα καὶ ἄλλας ὕλας, καὶ εἰσῆλθαν ἐν πρώτοις οἱ ἱππεῖς δι' αὐτοῦ τοῦ μέρους εἰς τὴν Χερσόνησον· εἰσῆλθαν μετ' αὐτοὺς καὶ οἱ πεζοί, ἔτρεψαν διὰ μιᾶς εἰς φυγὴν ὅλους τοὺς κατέχοντας τὰ ἄλλα μέρη τῆς τάφρου καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσαν· ἐπρο- χώρησαν καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Χερσονήσου μη- δενὸς ἐναντιουμένου, ἔσφαξαν καὶ ἡνδραποδίσαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡσύχους κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων μόνοι διεσώθησαν ἐκ τῆς σφαγῆς καὶ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ ὅσοι εὐτύχησαν νὰ ἐπιβῶσιν εἰς τινα πλοῖα τῆς Σκιάθου καὶ τῆς Σκοπέλου ἐκεῖ εὑρεθέντα· κατέκαυ-

σαν δὲ καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ χωρία τῆς Χερσονήσου. Δεκακισχίλιοι ὑπελογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ ἀνδραποδισθέντες ἄνδρες καὶ γυναῖκες πάσης ἡλικίας ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πολυπαθοῦς Κασσάνδρας.

Μετὰ τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς Χερσονήσου ταύτης ὁ πασᾶς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸν Ἄθωνα.

Διηγῆθηνμεν ἄλλοτε ὅτι πολλοὶ μοναχοὶ τοῦ ἁγίου Ὄρους ἐξεστράτευσαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἑμμανουὴλ Παπᾶ, καὶ ἀποκρουσθέντες καὶ παθόντες ἐπανῆλθαν εἰς τὸ Ὄρος.

Ἡ Χερσόνησος αὕτη, ἡ τὸ πάλαι Ἀκτὴ, εἶναι ἡ ἀνατολικωτέρα, ἡ μακρυτέρα καὶ ἡ πλατυτέρα τῶν ἔμπροσθεν τῆς Χαλκιδικῆς τριῶν παραλλήλων Χερσονήσων, σαράντα μιλίων μῆκος ἔχουσα ἀπὸ τῆς διόρυχος τοῦ Ξέρξου ἐπὶ τοῦ δύο μίλιων πλάτος ἔχοντος ἰσθμοῦ μέχρι τῆς μεσημβρινῆς τῆς ἄκρας· περιέχει μοναστήρια ὀχυρά καὶ δὲν ἐστερεῖτο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως πυροβολικοῦ, ψιλῶν ὅπλων, οὔτε πολεμεφοδίων· ἐπειδὴ ὁ χαρακτήρ τοῦ πολέμου ἦτον ὄχι μόνον πολιτικὸς ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὸς, μέγας ἐνθουσιασμὸς κατέλαβε τοὺς μοναχοὺς, καὶ ὑπερδισχίλιοι τῶν νεωτέρων ὀπλοφόρησαν· ἦλθαν σύμμαχοί των ἔξωθεν καὶ πολλοὶ λαϊκοί, ὥστε τὰ πάντα ἐφαίνοντο πρόσφορα ἐντὸς τῆς Χερσονήσου εἰς μακρὰν καὶ εὐτυχὴ ἀντίστασιν· ἀλλ' οἱ ἡγούμενοι καὶ οἱ προηγούμενοι διεφώνουν, καὶ οἱ πλείότεροι αὐτῶν οἱ καὶ ὑπερισχύσαντες ἐπὶ τέλους ἐζήτησαν τὴν ἀσφάλειάν των ὅπου δὲν ἐδύναντο νὰ εὗρωσιν εἰμὴ τὸν ἀφανισμόν των, ἐν τῇ ὑποταγῇ. Τοὺς ἐφόβισε δὲ καὶ ἡ καταστροφὴ τῆς Κασσάνδρας, καὶ ἀντὶ νὰ τοὺς ἐνοπλίσῃ τοὺς ἀφώπλισε· τοὺς ἠπάτησε καὶ ἡ ὑπουλότης τοῦ πασᾶ ἃν καὶ εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὰ ἔργα τῆς θηριωδίας του. Ἀφ' οὗ δὲ ὑπερίσχυσεν ἡ περὶ ὑποταγῆς γνώμη πολλοὶ τῶν πατέρων ἀποδοκιμάζοντες

πάντα συμβιβασμὸν ἀπέπλευσαν ἐκεῖθεν φέροντες καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη τινῶν μοναστηρίων καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἅγια λείψανα. Ἀπέπλευσε καὶ ὁ Ἑμμανουὴλ Παπᾶς, ὅστις ἀσθενήσας κατὰ τὸν πλοῦν ἀπεβίωσεν ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ ἐτάφη ἐν Ὑδρᾷ. Μετὰ δὲ τὴν ἀποδημίαν τούτων ἐπροσκύνησαν οἱ ἐν τῷ ἁγίῳ Ὅρει ἀφοπλισθέντες, ἀμνηστευθέντες, δόσαντες ὁμήρους καὶ δύο ἡμισυ ἑκατομμύρια γροσίων, καὶ δεχθέντες Τουρκικὴν φρουρὰν ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ τὴν τρέφωσιν. Ἡ φρουρὰ αὕτη ἐκ τρισχιλίων κατέλαβε τὸ Ὅρος τὴν 15 δεκεμβρίου καὶ ἔφερε δι' ὧν ἔπραξε εἰς πικρὰν μετάνοιαν τοὺς προτιμήσαντας τῆς ἀντιστάσεως τὴν ὑπόταγὴν Ἀγιορείτας, διαμείνασα παρ' αὐτοῖς ἐννέα ἔτη.

Ὁ δὲ Ἀβδουλαβουδ-πασᾶς, ἀφ' οὗ ἔσβεσε τὰς δύο ἐπαναστατικὰς ἐστίας τῆς Κασσάνδρας καὶ τοῦ Ἀθωνος, ἐζήτησεν ὁμήρους εἰς ἀσφάλειάν του παρά τινων ἄλλων πόλεων καὶ παρὰ τῆς Ναούσης ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν κατοίκων τῆς Χριστιανῶν ἐσκόπευε δὲ νὰ στείλῃ καὶ πεντακοσίους Τούρκους εἰς φρούρησίν της. Προέστειν ἐκείνης τῆς πόλεως ὁ Ζαφειράκης Θεοδοσίου, ὁ καὶ Λογοθέτης, τοῦ ὁποίου τὸν υἱὸν ἐζήτησε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὀνομαστὶ Ὀμηρον ὁ πασᾶς. Μεγάλην ἀφοσίωσιν ἔδειξεν ὁ προεστὼς οὗτος πρὶν ἐκραγῇ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Πύλης, διότι ἐφονεύθη διὰ τῆς συνεργείας αὐτοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ἔτους ὁ διὰ Ναούσης διαβὰς ἀπόστολος τῆς Ἑταιρίας Δημήτριος Ὑπατρος, περὶ οὗ προανεφέραμεν, καὶ ἐπιάσθησαν καὶ τὰ ἀνακαλύπτοντα τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρίας γράμματά του καὶ ἐστάλησαν εἰς τὴν Πύλιν· δὲν συνήργησε δὲ ὁ Ζαφειράκης εἰς τὸν φόνον αὐτοῦ ὡς ἐπιβουλευόμενος τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, διότι καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν της ἠγνόει, ἀλλὰ διότι ὁ Ὑπατρος μὴ ἐγκρίνας νὰ τῷ ἀνακα-

λύψῃ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, τῷ εἶπε μόνον ὅτι ἀπεστέλλετο εἰς προτροπὴν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, τοῦ ὁποῖον ὁ Ζαφειράκης καὶ ὑπερεχθρεύετο καὶ ὑπερεφοβεῖτο· ἡ δὲ Πύλη τόσον εὐηρεστήθη ἐπὶ τῇ διαγωγῇ του, ὥστε τὸν εὐχαρίστησε διὰ φερμανίου· ἀλλ' ἐν τῇ παρουσίᾳ περιστάσει ἐλησμόνησε τὴν σημαντικὴν πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίαν του καὶ τὸν ἠνάγκασε ν' ἀντισταθῇ ἐνόπλως, ἢ νὰ στερηθῇ τὸν υἱὸν του καὶ νὰ δεχθῇ καὶ φρουρὰν Τουρκικὴν ἐντὸς τῆς πατρίδος του, ὃ ἐστὶ νὰ παραδώσῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς συμπατριώτας του εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φανέντων θηρίων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κασσάνδρας· διὰ τοῦτο ὁ Ζαφειράκης ἐθεώρησεν ἥττον ἐπιβλαβὴ τὴν ἀντίστασιν ἢ τὴν ὑποταγὴν. Τῆς αὐτῆς γνώμης ἐφάνησαν καὶ ὁ Γάτσος ὀπλαρχηγὸς τῶν Βοδινῶν καὶ ὁ Καρατάσος ὀπλαρχηγὸς τῆς Βερρόιας γράψαντες πρὸς ἀλλήλους. Ἀλλ' ὅ,τι θανασίμως ἐβλάψε τὰ μέρη ἐκεῖνα ἦτον ἡ μὴ ἐκ συμφώνου καὶ ταῦτοχρόνως καὶ ἐξ ἐνὸς σχεδίου ἑνοπλος κίνησις αὐτῶν. Ἀφ' οὗ κατεστράφη ἡ Κασσάνδρα καὶ ἐπροσκύνησε τὸ Ὅρος, τότε ἐκινήθησάν τινα χωρία τοῦ Ὀλύμπου· ἀλλ' οὔτε καὶ αὐτὰ ταῦτοχρόνως ἐξ αἰτίας τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἀντιζηλίας τῶν ὀπλαρχηγῶν τῶν τότε ἐκινήθη καὶ ἡ Νάουσα ὅχι ἐκ προμελέτης καὶ αὕτη ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· διὰ τοῦτο καὶ οἱ τόποι ἐκεῖνοι ἠφανίσθησαν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Ἡ πόλις τῆς Ναούσης διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων της Χριστιανῶν, Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, διὰ τοὺς πόρους της καὶ διὰ τὸ περιτείχισμά της ἐφάνη προσφυὲς ὁρμητήριον τῶν ἤδη ἀρχομένων κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐπαναστατικῶν κινήματων· διὰ τοῦτο καὶ πολλαὶ καὶ σημαντικαὶ οἰκογένειαι, ἐν αἷς καὶ αἱ τοῦ Καρατάσου καὶ Γάτσου, κατέφυγαν χάριν ἀσφαλείας εἰς αὐτήν, καὶ εἰσῆλθαν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Καρατάσον

καὶ τὸν Γάτσον στρατεύματα ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφόνευσαν τὸν διοικητὴν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ὀλίγους Τούρκους, τοὺς μόνους εὕρισκομένους ἐν τῇ πόλει· ἐξήλθαν ἔπειτα ἐκεῖθεν καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰ χωρία τῶν Βοδινῶν πρὸς διέγερσιν τῶν μὴ προθύμων χωρικῶν, καὶ ἔκαυσαν διὰ τοῦτο καὶ τρία Χριστιανικὰ χωρία, τὴν Ἐπισκοπὴν, τὴν Ὀσλανην καὶ τὸ Δρεσίλοβον· μετέβησαν ἔπειτα εἰς Κατρανίτσαν καὶ Γραμματικόβον ὅπου ἦσαν τινες Τούρκοι καὶ τοὺς ἐσκότωσαν· ἐκίνησαν ἐκεῖθεν καὶ πρὸς τὴν πόλιν τῆς Βερρόιας καὶ ἔβαλαν φωτίαν εἰς τὰ ἄκρα της. Τούτων δὲ γενομένων ὁ μὲν Καρατάσος μετὰ 200 κατέλαβε τὸ μοναστήριον τῆς Παναγίας Δωβρᾶ, ὁ δὲ Γάτσος καὶ ὁ Ζαφειράκης περιεφέροντο ἔνοπλοι εἰς ἄλλα μέρη. Ἐτυχε δὲ νὰ διατρίβῃ τότε ἐντὸς τῆς Βερρόιας ὁ Ἀβδουλαβουδ-πασᾶς. Οὗτος ἔστειλεν ἀμέσως δυνάμεις κατὰ τοῦ Καρατάσου καὶ τὸν ἀπέκλεισεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Ἄλλ' ἐλθόντες ἔξωθεν ὁ Γάτσος καὶ ὁ Ζαφειράκης ἐδίωξαν ἐκεῖθεν τοὺς ἐχθροὺς καὶ οἱ ἀποκλεισθέντες ἀπηλλάγησαν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευσεν ὁ πασᾶς κατὰ τῆς Ναούσης μετὰ δεκαπεντεκισχιλίων. Γενναίαν ἀντίστασιν εὔρε καθ' ἀρχὰς ἐκτὸς τῆς πόλεως ὅπου ἶσαν ἱκανοὶ Ἕλληνες ἐστρατοπεδευμένοι ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Καρατάσου Τσάμην, ἀλλ' ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους καὶ διεσκόρπισε τὸ στρατόπεδον ἐκεῖνο· καλέσας δὲ μετὰ ταῦτα τοὺς ἐν τῇ πόλει εἰς ὑποταγὴν καὶ μὴ εἰσακουσθεῖς ὥρμησε κατ' αὐτῆς τὴν 11 ἀπριλίου, καὶ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τὴν ἐκυρίενσε, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐγκατοίκων ἐσκότωσε, τοὺς δὲ ἠνδραπόδισε, τὴν δὲ πόλιν κατέκαυσε.

Μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν πόλιν ὁ μὲν Καρατάσος ἐπίασε τὸ Παλαιοεκκλήσιον τοῦ Θεολόγου ἀπέναντι τῆς Ναούσης, ὁ δὲ Γάτσος τὸ μο-

ναστήριον τοῦ Προδρόμου, πλησίον καὶ αὐτὸ τῆς Ναούσης, ὃ δὲ Ζαφειράκης τὸν Παλαιόπυργον (Κούλιαν) πρὸς τὴν ἄκραν τῆς πόλεως. Ἐξωθεν δὲ τοῦ Παλαιόπυργου τούτου συνέρρευσεν μέγα πλῆθος ὡς εἰς ἀσφαλέστερον μέρος. Οἱ Τούρκοι σύροντες καὶ κανόνια ἐκτύπησαν ἐν πρώτοις τὸν Παλαιόπυργον, καὶ τὸν μὲν Ζαφειράκην ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ ἐκείθεν, τοὺς δὲ ἐκεῖ καταφυγόντας ὅλους σχεδὸν συνέλαβαν. Ὁ Γάτσος καὶ ὁ Καρατάσος βλέποντες ὅτι δὲν ἐδύναντο ν' ἀντισταθῶσιν ἀνέβησαν εἰς τὸ πλησίον τῆς πόλεως χωρίον Σέλι, ἀλλ' ἀπελπισθέντες μετ' ὀλίγον ἔφυγαν ὀλοτελῶς ἐκ Μακεδονίας καὶ διέβησαν εἰς τὸ Ἀσπροπόταμον καὶ ἐκείθεν κατήντησαν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα συμβιβασθέντες μετὰ τῶν κατὰ τόπους δι' ὧν διέβαιναν Τούρκων μήτε νὰ βλάπτωσι καθ' ὁδὸν μήτε νὰ βλάπτονται. Ὁ δὲ Ζαφειράκης εἰσέδυσεν εἰς τὸν πλησίον τῆς Βερρόιας βάλτον ἔχων δέκα μόνον ὁπαδοὺς καὶ ἓνα τῶν υἱῶν τοῦ Καρατάσου. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἐν Βερρόια Τούρκοι ἐκίνησαν κατ' αὐτῶν, τοὺς ἦϋραν καὶ τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους ἀνδρείως πολεμήσαντας καὶ μὴ θελήσαντας ἐπὶ ἀσφαλείᾳ ζωῆς νὰ παραδοθῶσι.

Μεγάλα τὰ παθήματα τῶν κατοίκων καὶ μεγάλη ἡ καταστροφὴ τῶν μερῶν ἐκείνων. Πεντακισχίλιοι ἐφονεύθησαν καὶ ἡχμαλωτίσθησαν ἐν τῇ Ναούσῃ καὶ ἄλλοι τόσοι ἔπесαν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν περὶ τὸν Παλαιόπυργον· πολλοὶ τῶν συλληφθέντων ἐβασανίσθησαν ἀνηλεῶς· ποσῶς τὸ γυναικεῖον φύλλον δὲν ἐκίνησε τοὺς ἐχθροὺς εἰς συμπάθειαν· πολλαὶ γυναῖκες εἰς τὰς φλόγας ἐρρίφθησαν, ἔγκυοι ἐξεκοιλιάσθησαν, τέκνα ἔμπροσθεν τῶν γονέων ἐσφάγησαν, βρέφη ἀπὸ τῶν τραχήλων τῶν μητέρων αὐτῶν ἐκρεμάσθησαν, παρθένοι καὶ μητέρες ἀγκαλοφοροῦσαι τὰ τέκνα των ἔπесαν αὐθόρμητοι εἰς τὴν πλησίον τοῦ Παλαιόπυργου λίμνην τὸ Μαῦρον νερόν καὶ ἐπνί-

γῆσαν εἰς ἀποφυγὴν ἀτιμίας καὶ βασάνων· τόσον θηριώδεις ἐφάνησαν οἱ νικηταί. Πάμπολλοι δὲ Ἑβραῖοι ἑνοπλοὶ καὶ πολὺδίψοι Χριστιανικοῦ αἵματος παρηκολούθουν τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ὡς ἐκούσιοι δῆμιοι. Οὗτοι ἔλκοντες ἔξω τῆς πόλεως τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς ἐρρόπαλίζαν ἐν πρώτοις κατακέφαλα, καὶ πίπτοντας κατὰ γῆς τοὺς ἔσφαζαν ὡς τοὺς βόας. Αἱ δὲ συλληφθεῖσαι ἐν τῇ Ναούσῃ γυναῖκες τοῦ Καρατάσου τοῦ Γάτσου καὶ τοῦ Ζαφειράκη μετεκομίσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἡ μὲν τοῦ Γάτσου ἐτούρκευσεν ἀποδειλιάσασα κατέμπροσθεν τῶν βασάνων, αἱ δὲ δύο ἄλλαι μὴ ἀλλαξοπιστήσασαι προσηλώθησαν ὄρθιαι ἐπὶ τῆς πλευρᾶς μιᾶς τῶν αἰθουσῶν τοῦ παλατίου τοῦ θηριώδους βεζίρη ἢ μία ἀντικρὺ τῆς ἄλλης, καὶ ἀπέθαναν πολυειδῶς βασανιζόμεναι· οἱ δὲ ἐπιζήσαντες τρισάθλιοι Χριστιανοὶ δὲν εἶχαν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν, διότι ἑκατὸν εἴκοσι κωμοπόλεις, χωρία, καὶ ζευγαλατεῖα τῶν μερῶν ἐκείνων ἀπετεφερώθησαν.

Πρὸ τινων δὲ μηνῶν οἱ Ὀλύμπιοι ἔστειλαν πρεσβείαν πρὸς τὸν ἐν Τριπολιτσᾷ διατρίβοντα τότε Ὑψηλάντην ζητοῦντες πολεμεφόδια καὶ ἀρχηγὸν ἵνα κινηθῶσι καὶ οὗτοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ σκοπῇ νὰ καταλάβωσι καταλλήλους τινὰς θέσεις καὶ στήσωσι φραγμὸν μεταξὺ τῶν Τούρκων τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας ὥστε νὰ μὴν ἀλληλοβοηθῶνται. Ὁ Ὑψηλάντης διώρισε ὡς τοιοῦτον τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ Γρηγόριον Σάλλαν, γεννηθέντα ἐν Βεσσαραβία ἐξ Ἑλλήνων καὶ πρὸ ὀλίγου παραιτηθέντα ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ῥωσσίας, καὶ διέταξε καὶ τινὰς ἀξιωματικούς Ἑλλήνας καὶ φιλέλληνας νὰ συνακολουθήσωσι. Τὴν 25 νοεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἀπέπλευσεν ἀπὸ τῶν μύλων τοῦ Ναυπλίου· ἀλλ' ἐφάνη τόσον ἀνάξιος τῆς ἀποστολῆς του περιπλανώμενος τέσσαρας ὁλοκλήρους μῆνας εἰς τὰς

νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἐντρυφῶν, ὥστε οἱ πλεῖστοι τῆς συνοδίας του τὸν ἐγκατέλειψαν ἐν τῇ νήσῳ τῆς Μυκόνου, καὶ μόλις αὐτός, ὁ Πολωνὸς Λεξίνσκης, ὁ διδάσκαλος Θεόφιλος Καίρης, καὶ ὀλίγοι τινὲς ἄλλοι κατέπλευσαν εἰς τὸ Ἐλευθεροχώρι τὴν 22 μαρτίου φέροντες τέσσαρα κανόνια καὶ ὀλίγα πολεμεφόδια.

Μάχιμοι ἐδείχθησαν πάντοτε καὶ φήμην πολλὴν ὡς τοιοῦτοι εἶχαν οἱ ἄνδρες τῶν μερῶν ἐκείνων· καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Ὀλύμπου, ἡ ἄλλοτε ἔδρα τῶν Θεῶν, μετεποιήθησαν ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας εἰς λημέρια τοῦ παπᾶ-Θύμιου τοῦ Λιάκου καὶ τῶν τοιούτων τουρκομάχων ἀνδρῶν, οἵτινες καλούμενοι εἰς ὑποταγὴν παρὰ τῶν πασάδων καὶ βεζιρῶν ἀπεκρίνοντο

“ Ἐγὼ βεζίρη δὲν ψηφῶ, πασᾶ δὲν προσκυνῶ
Πασᾶ ἔχω τὸ τουφέκι μου, βεζίρη τὸ σπαθί μου.”

Ἄλλ’ ἡ βραδύτης τῆς πρὸ πολλοῦ προσδοκωμένης βοηθείας, ἡ ὀλιγότης αὐτῆς, καὶ ἰδίως τὰ ἐπισυμβάντα μεγάλα δυστυχήματα τῶν μερῶν ἐκείνων ἔσβεσαν τὸν ζῆλον τῶν πολλῶν καὶ ἐματαιώσαν τὸ σχέδιον· καὶ ἐν ᾧ ἠλπίζετο νὰ συστρατολογηθῶσιν ὑπερεξακισχίλιοι, μόλις διακόσιοι συνηριθμήθησαν οἱ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Σάλλα τεθέντες ἐπὶ τῆς ἀποβάσεώς του, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀλίγων τούτων οἱ ὀπλαρχηγοὶ διεφώνουν, διότι ἡ ἀποτυχία ἐπιφέρουσα τὴν ἀθυμίαν συνεπιφέρει καὶ τὴν διαφωνίαν.

Ὅχι πολλὰ μακρὰν τοῦ Ἐλευθεροχωρίου κεῖται τὸ χωρίον Κολινδρὸν ὅπου ἐστάθμευαν χίλιοι Τούρκοι εἰς προφύλαξιν τῶν μερῶν ἐκείνων. Μαθόντες οὗτοι τὴν ἀπόβασιν τῶν Ἑλλήνων κατέβησαν εἰς τὸ Ἐλευθεροχώρι αὐθημερὸν καὶ τοὺς ἐπολέμησαν, ἀλλ’ ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν προτέραν θέσιν των. Ὁ Σάλλας, ἄσωτος ἀλλὰ γενναῖος, θέλων νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν φοβηθέντα λαὸν ἐπροχώρησε μετὰ τὴν μάχην πρὸς τὰ ἐνδότερα καὶ ἐστρατοπέ-

δευσεν ἐν Καστανιᾷ κειμένη πλησίον τοῦ Κολινδρουῦ, ὥστε τὰ δύο στρατόπεδα ἦσαν ἀπέναντι τὸ ἐν τοῦ ἄλλου καὶ συχνάκις ἠκροβολίζοντο· ἐπειδὴ δὲ φόβος ἦτο μὴν ἔλθωσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλαι δυνάμεις ἀπὸ Θεσσαλονίκης, τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν Ὀλυμπίων διετάχθησαν νὰ προκαταλάβωσι τὰ περάσματα, ἀλλὰ δὲν τὰ προκατέλαβαν, καὶ χίλιοι σταλέντες παρὰ τοῦ Ἀβδουλαβούδ-πασᾶ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Κολινδρουῦ, εὐρόντες τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος θέσεις πάντῃ ἀπροφυλάκτους κατευωδῶθησαν ἀτουφέκιστοι, καὶ τὴν 29 μαρτίου ἔπесαν ὅλοι κατὰ τῶν ἐν Καστανιᾷ Ἑλλήνων, τοὺς ἐκτύπησαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ἐγκαταλιπόντας τὸ χωρίον τοὺς μὲν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Μηλιάν, τὸν δὲ Διαμαντὴν νὰ καταβῇ εἰς τὸ Ἐλευθεροχωρὶ πρὸς ἀντιπερισπασμόν· ἀλλ' ὁ Διαμαντὴς μὴ δυνάμενος νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν ἐκείνην ἀνέβη μετ' ὀλίγον καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Μηλιάν. Οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν μάχην τῆς Καστανιάς ἔπесαν κατόπιν τῶν Ἑλλήνων, ἔκασαν τὰ καθ' ὁδὸν χωρία, καὶ τὴν 2 ἀπριλίου, ὃ ἐστὶ τὴν ἡμέραν τοῦ πάσχα, ἔφθασαν καίοντες καὶ εἰς τὴν Μηλιάν. Οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ δεκαπλάσιοι ἦσαν οἱ ἐχθροὶ των, ἐτοιμᾶσθησαν εἰς μάχην, καὶ οἱ μὲν ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ πύργου τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Σάλλαν καὶ τὸν Γούλαν, οἱ δὲ ἔμειναν ἔξωθεν τοῦ χωρίου ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν καὶ τὸν Τόλιον εἰς ἀντίκρουσιν τῶν ἐρχομένων ἐχθρῶν, ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν ἅμα τοὺς εἶδαν· ὥστε μόνον οἱ ἐντὸς τοῦ πύργου, ὅχι πλείότεροι τῶν ἐξῆντα, ἔμειναν πολεμοῦντες ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας τῆς ἡμέρας ἕως τοῦ μεσονυκτίου, καθ' ἣν ὥραν ἔβαλαν οἱ ἴδιοι φωτίαν, ἔκασαν τὸν πύργον, ἐξῆλθαν ξιφήρεις, καὶ ἐξημερώθησαν εἰς τινα κοιλάδα ἐπὶ τῆς Πιερείας. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς κατεδίωκαν οἱ ἐχθροὶ, ἔφυγαν καὶ ἐκείθεν, καὶ ζητοῦντες καταφυγὴν ὠδευσαν ἐν μέσῳ κρημνῶν

καὶ χιόνων πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ὄρους, καὶ οὕτως ὑπεξέφυγαν ὥς ἐκ θαύματος τὸν προφανῆ κίνδυνον. Ἄνικανοι δὲ νὰ παρατείνωσι τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἀριθμοῦ των, διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων καὶ διὰ τὸν παντοῦ διασπαρέντα τρόμον, διηρέθησαν οἱ ὀλίγοι οὗτοι τὴν 14 ἀπριλίου, καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ἔμειναν προσωρινῶς ἐπὶ τῶν μερῶν ἐκείνων περιπλανώμενοι εἰς εὔρεσιν τῶν τῇδε κακεῖσε κρυβέντων συγγενῶν των, ὁ δὲ Σάλλας, ὁ Λεξίνσκης, ὁ Θεόφιλος Καίρης καὶ τινες ἄλλοι ὁδοιποροῦντες ὑπὸ τινας πιστοὺς ὁδηγοὺς τὴν νύκτα καὶ κρυπτόμενοι τὴν ἡμέραν, πεινῶντες, γυμνητεύοντες, κακοπαθοῦντες καὶ ἔχοντες πάντοτε τὸν θάνατον πρὸ ὀφθαλμῶν, διεσώθησαν ἀνελπίστως εἰς Κόρινθον τὰς ἀρχὰς τοῦ μαΐου. Ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς Διαμαντῆς καὶ τινες τῶν συγγενῶν καὶ πιστῶν του φεύγοντες καὶ οὗτοι κακὴν κακῶς καὶ συνοδεύοντες οἱ πλείότεροι τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των ἔπεσαν τὴν νύκτα εἰς τὸ ὑποκάτω τῆς Μηλιάς πυκνὸν δάσος, “τὸ Ῥουμάνι τοῦ παλατιοῦ.” Οἱ Τούρκοι καταδιώκοντές τους ἔπεσαν καὶ οὗτοι εἰς τὸ αὐτὸ δάσος τὴν ἰδίαν νύκτα καὶ ἰχνηλάτουν. Τόσον δὲ ἐπλησίασαν τοὺς περὶ τὸν Διαμαντῆν, ὥστε ἤκούοντο αἱ λαλιαὶ των καὶ τὰ πατήματά των. Τινὲς τῶν γυναικῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ ιδίου Διαμαντῆ, ἐβάσταζαν ἐν ταῖς ἀγκάλαις των τὰ βρέφη των θηλάζοντα· καὶ ἐπειδὴ φόβος ἦτο μὴν ἀκουσθῇ ὁ κλαυθμυρισμὸς των καὶ ὥς ἐκ τούτου προδοθῶσι καὶ ἀπολεσθῶσι πάντες τὰ ἐπνιξαν ὅλα.

Τοιοῦτος ἀπέβη ὁ τόσων αἰματοχυσιῶν καὶ καταστροφῶν πρόξενος Μακεδονικὸς ἀγών, καὶ πεσὼν δὲν ἀνέστη πλέον. Οἱ δὲ πιστοὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλοφόροι συνήχθησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀγῶνος εἰς τὰς νήσους τῆς Σκιάθου καὶ Σκοπέλου ἐκτὸς τοῦ Καρατάσσου, τοῦ

Γάτσου καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς μεταβάντων ὡς προείπαμεν εἰς τὸ Ἀσπροπόταμον.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ ἐξιστορήσωμεν ἄλλην δεινότεραν καταστροφήν, τὴν τῆς Χίου· καὶ ἐπειδὴ ἐφημίζετο δικαίως διὰ τὰ φυσικά της κάλλη, διὰ τὸ τοπικὸν σύστημά της καὶ διὰ τὴν εὐτυχὴ κατάστασίν της προοιμιάζομεν ἐντεῦθεν.

Ἀπέναντι τῆς Ἰωνίας ἐκτείνεται ἡ νῆσος αὕτη πέντε μίλια ἀπέχουσα τοῦ ἐπὶ τῆς Ἐρυθραίας γῆς ἀκρωτηρίου, τοῦ παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἀργέννου καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις Καβομπιάνκο, ἔχουσα 32 μιλίων μῆκος, 12 πλάτος, καὶ περφέρειαν 110. Ὁ ἐπὶ τοῦ στενώματος δὲ πορθμὸς τριπλασιάζεται κοιλαινόμενος πρὸς τὰ ἔσω. Τραχεῖα καὶ βουνώδης εἶναι ἐν γένει ἡ νῆσος, ἀλλ' ἔχει καὶ γῆν εὐκαρπον, εὐανθὴ καὶ καλλίδενδρον· τὸ δὲ κλίμα της εἶναι εὐκραές, γλυκὺ καὶ ὑγιεινόν. Πολυάριθμοι καὶ πυργοστολίστοι λεμονῶνες, πορτοκαλῶνες, κυτρώνες καὶ πολυειδῆ ἀγλαόμορφα ἄλλα φυτὰ καὶ δένδρα καθωραῖζουν τὴν νήσον, καὶ αὐτοὺς τοὺς διαπλεόντας γοητεύουν διὰ τῆς εὐθαλείας καὶ εὐωδίας των. Ἡ πόλις κεῖται κατωφερῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς καὶ παραθαλασσίας πλευρᾶς τῆς νήσου ἀντικρὺ τῶν Ἐρυθρῶν, μιᾶς τῶν δώδεκα Ἰωνικῶν πόλεων, καὶ μεσημβρινώτερον τοῦ καθ' ἡμᾶς Τσεσμέ καὶ εἶχε 30,000 κατοίκους· παράκειται καὶ ἐπιθαλάσσιον φρούριον. Διαιρεῖται δὲ εἰς τρία, τὴν Ἀπλωταριὰν, τὸν Ἐγκρεμὸν καὶ τὸ Παλαιόκαστρον. Δεξιᾷ δὲ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος τοῦ ἔμπροσθεν τῆς πόλεως καὶ τοῦ φρουρίου ὑψοῦται πύργος ἑνοπλος (μπουρτσι), ἀριστερᾷ δὲ φανὸς εἰς ὁδηγίαν τῶν εἰσπλεόντων. Εἶχεν ἡ πόλις ἄλλοτε νοσοκομεῖον, λωβοκομεῖον, βιβλιοθήκην, τυπογραφεῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς γυμνάσιον ὅπου ἐφοίτων πολλαχόθεν τῆς Ἑλλάδος νέοι εἰς φωτισμὸν των ὑπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν σοφοὺς διδασκάλους Ἀδαμάν-

τιον Ῥώσιον, Ἀθανάσιον Πάριον, Δωρόθεον Πρώϊον, Κωνσταντῖνον Βαρδαλάχον, Ἰωάννην Τσελεπήν καὶ Νεόφυτον Βάμβαν. Ἐξήντα ἐξ χωρία εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγώνος ἡ νῆσος ἐν οἷς καὶ τὰ 24 πρὸς τὰ νότιά της μέρη τὰ παράγοντα τὴν περίφημον μαστίχην ὑπερτεροῦσαν κατὰ τὸν Πλίνιον καὶ αὐτὴν τῆς Ἀραβίας καὶ Ἰνδίας εἶχεν ἐπτὰ μοναστήρια καλογήρων, δύο καλογραιῶν, καὶ ὑπέρμεγαν ἀριθμὸν ἐκκλησιῶν καὶ ἐκκλησιδίων. 120,000 ἡριθμοῦντο οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς νήσου, ἐν οἷς 2000 Τούρκοι κατοικοῦντες τὴν πόλιν ἐν καιρῷ εἰρήνης, 70 Ἑβραῖοι κατοικοῦντες πάντοτε τὸ φρούριον, καὶ 2000 τοῦ δυτικοῦ δόγματος κατοικοῦντες οἱ μὲν τὴν ἐξοχὴν οἱ δὲ τὴν πόλιν. Ἡ ὑπὲρ πᾶσαν δὲ ἄλλην ἀκμάζουσα νῆσος αὕτη ἐπὶ τοῦ ἀγώνος ἠκμαζε καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων καλουμένη ἔκτοτε λιπαρωτάτη, ἥτοι πλουσιωτάτη. Πλουσιωτάτη καὶ εὐνομοτέρα πάσης ἄλλης Ἑλληνικῆς πολιτείας μετὰ τὴν ἀριστοκρατουμένην Λακεδαίμονα θεωρεῖται καὶ παρὰ τοῦ Θουκυδίδου. Ἀριστοκρατικὸν εἶναι καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς πολίτευμά της, τὸ ὅποῖον ἐρχόμεθα ἤδη νὰ ἐκθέσωμεν. Ἀρχαία καὶ πατροπαράδοτος καὶ ἡ φιλεμπορία τῶν κατοίκων της ἐνισχυομένη ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ὀλιγοκαρπίας τῆς γῆς των.

Ἐδρευναν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς νήσου μοντεσελήμης καὶ καδῆς, ἀλλ' ἐστέλλοντο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μόνον σχεδὸν διὰ τὸν τύπον· οἱ ἀληθεῖς κυβερνῆται ἦσαν οἱ πέντε δημογέροντες αὐτῆς ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος καὶ διοικοῦντες τὴν κοινότητά των κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

Τὴν 3 φεβρουαρίου συνήρχοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Φωτίου σαραντα περίπου ἐκ τῶν ἐγκριτατέρων, καὶ ἀφ' οὗ οἱ παύοντες δημογέροντες ἀνήγγελλαν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς τῶν νέων ἀρχαιρεσιῶν, καὶ ἐξήτων δημοσίᾳ συγγνώμην ἂν τινα ἐλύπησαν,

ἀπέμεναν εἴκοσι ἐκ τῶν ἄλλοτε χρηματισάντων δημογερόντων, ἦτοι ὀκτὼ ἐκ τῆς Ἀπλωταριᾶς, ὀκτὼ ἐκ τοῦ Ἐγκρεμοῦ, δύο ἐκ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ δύο δυτικοί· πρὸς ἕκαστον δὲ τῶν τῶν δύο πρώτων μερῶν διενείμοντο γραμμάτια κλειστὰ, ἐξ ὧν τὰ μὲν 12 ἦσαν ἄγραφα, τὰ δὲ 4 ἔφεραν τὴν λέξιν “ μείνε· ” καὶ ὅσοι μὲν ἐλάμβαναν τ’ ἄγραφα ἀνεχώρουν εὐθύς, οἱ δὲ λαβόντες τὰ ἔγγραφα, ἦτοι δύο τῆς Ἀπλωταριᾶς καὶ δύο τοῦ Ἐγκρεμοῦ, οἱ δύο παλαιοκαστρινοί, οἱ δύο δυτικοὶ καὶ οἱ παύοντες δημογέροντες ὅλοι 13 ἔμεναν ὡς ἐκλογεῖς· εἰς ἐπήκουον δὲ αὐτῶν, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ἀνεγινώσκοντο παρὰ τῶν παύοντων δημογερόντων τῆς Ἀπλωταριᾶς καὶ τοῦ Ἐγκρεμοῦ κατάλογοι ὑποψηφίων, ἐξ ὧν ἐνεκρίνοντο ὡς δημογέροντες πέντε, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἐγνωστοποιοῦντο αὐθωρεὶ τῷ καδῇ, κατεγράφοντο ἐν τῷ κώδικί του καὶ ἐξεδίδετο καὶ τὸ Χοτσέτι· ἠνοίγοντο ἔπειτα αἱ θύραι τοῦ ναοῦ καὶ ἀνηγορεύοντο οἱ νέοι δημογέροντες· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐπροσκάλουν οἱ παύοντες τοὺς νεοψηφίστους εἰς τὸ δημαρχεῖον κοινῶς λεγόμενον Μεζᾶν, καὶ προπορευόμενοι τοὺς συνώδευαν πρῶτον εἰς τὰς Τουρκικὰς Ἀρχὰς καὶ ἔπειτα εἰς τὸν ἀρχιερέα· ἀφ’ οὗ δὲ τοὺς εὐλόγει ὁ ἀρχιερεὺς ἐπανήρχοντο ὅλοι εἰς τὸ δημαρχεῖον προπορευομένων τῶν νεοψηφίστων καὶ εὐφημοῦντος τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ παύοντες δημογέροντες ἔδιδαν λόγον τῶν πράξεών των αὐθημερόν, καὶ ἐλάμβαναν τὰς εὐχαριστίας τῶν συνελθόντων διὰ τὴν ἀξιέπαινον διαχείρισιν τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς των.

Μεγάλην ἰσχὺν εἶχαν, πολὰς τιμὰς ἀπελάμβαναν καὶ πολυειδῇ καθήκοντα ἐξεπλήρουν οἱ δημογέροντες. Συνήρχοντο καθ’ ἡμέραν εἰς τὸ δημαρχεῖον καὶ ἦσαν οἱ προστάται τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Χριστιανῶν ἀπὸ πάσης ἐπηρείας τῶν ἐν αὐτῇ Τούρκων, οἵτινες ἐσυστέλλοντο καὶ ἐφοβοῦντο νὰ κακοποιῶσι

τοὺς Χριστιανούς, διότι διέτριβαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωποι ἐπαγρυπνοῦντες τὰ συμφέροντα τῆς Χριστιανικῆς κοινότητός των καὶ δυνάμενοι δι' ἧς ἀπελάμβαναν παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ἰσχύος ἐπὶ ἀδραῖς δαπάναις, νὰ τιμωρῶσι τοὺς μὴ πρῶως πρὸς τοὺς Χριστιανούς τῆς νήσον φερομένους καὶ μὴ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου καὶ τοὺς νόμους σεβομένους. Ὑπερασπίζοντες δὲ τοιουτοτρόπως οἱ δημογέροντες τοὺς συμπολίτας των ἐνησχολοῦντο σπουδαίως νὰ ἐξισάζωσι καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς των ἐν πνεύματι ἐπιεικείας καὶ δικαιοσύνης κατὰ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμά των πηγάζοντα κυρίως ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν νόμων· καὶ τὰς μὲν ἐμπορικὰς διαφορὰς ἐναπέθεταν εἰς πέντε εἰδικοὺς δικαστὰς λεγομένους πρωτομάστορας, τὰς δὲ ναυτηλιακὰς εἰς τρεῖς λεγομένους δεπουτάτους· ἐθεώρουν δὲ τὰς λοιπὰς οἱ δημογέροντες αὐτοπροσώπως, ἢ διώριζαν ἐκ τοῦ προχείρου ἄλλους ἐκ τῶν εἰδημονεστέρων εἰς λύσιν αὐτῶν· ἐν πλήρει δὲ χρήσει ἦτο καὶ ἡ αἵρετοκρισία. Ἄλλ' ἢ δικτατορικῇ οὕτως εἰπεῖν δύναμις αὕτη τῶν δημογερόντων ἐμετριάζετο συγκαλουμένων εἰς σύσκεψιν ἄλλοτε σαράντα ἢ πενήντα, καὶ ἄλλοτε δεκαπέντε ἢ ὀκτὼ ἐκ τῶν ἐγκριτωτέρων κατὰ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων· ἢ ἀπόφασις δὲ τῶν συγκαλουμένων ἦτον ὀριστική. Τόσον δὲ ἀκριβῶς, ἀπαθῶς καὶ ἐντίμως ἐξεπλήρουν οἱ δημογέροντες τὰ καθήκοντά των, ὥστε οὐδεὶς αὐτῶν οὐδέποτε ὡς καταχραστὴς ἐκατηγορήθη. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐν τοῖς πράγμασι οὐδεὶς τῶν Χίων εἶχεν ἄδειαν νὰ ἐπισκέπτεται τὰς Τουρκικὰς Ἀρχὰς τοῦ τόπου.

Ἄλλ' ἢ νήσος ὅλη δὲν ὑπέκειτο εἰς τὴν δημοτικὴν Ἀρχὴν τῆς πόλεως, καὶ ἐκ τῶν 66 χωρίων τῆς τὰ μὲν Μαστιχοχώρια εἶχαν ἰδίαν κυβέρνησιν καὶ Τουρκικὴν καὶ δημοτικὴν (γ)· ἰδίαν κυβέρνησιν Τουρκικὴν καὶ δημοτικὴν εἶχαν καὶ τρία ἄλλα χωρία ὀφεί-

λοντα νὰ ἐπισκευάζωσι τὰ ὑδραγωγεῖα τῆς πόλεως ἀμισθὶ καὶ διὰ τοῦτο μὴ φορολογούμενα, ἤγουν ὁ Δαφνώνας, τὸ Βασιλιόνικον καὶ αἱ Καρυαί· τὰ δὲ λοιπὰ εἶχαν καὶ ταῦτα τοὺς γέροντάς των, ἀλλ' ὑπέκειντο εἰς τὰς Τουρκικὰς καὶ Χριστιανικὰς Ἀρχὰς τῆς πόλεως.

Καὶ οὕτω μὲν οἱ Χῖοι ἐπολιτεύοντο· ἐκτὸς δὲ τῶν πρὸς τὰς Τουρκικὰς Ἀρχὰς τελῶν ἐφορολογοῦντο ὡς ἐφεξῆς. Δώδεκα εὐυπόληπτοι πολῖται ἐκλεγόμενοι κατ' ἐξαετίαν καὶ ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῶν τοπικῶν καὶ ἀτομικῶν γνώσεών των ἔθεταν ὑπὸ τινος ὄρους καὶ ἐν ἀγνοίᾳ παντὸς ἄλλου τοὺς φόρους κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας ἐκάστου φροντίζοντες νὰ μὴ βαρύνωσι τὸν μικρὸν λαόν, καὶ παρέδιδαν τὸ βιβλίον τῆς φορογραφῆς ἐσφραγισμένον εἰς τοὺς δημογέροντας, οἵτινες συμπαραλαμβάνοντες καὶ τέσσαρας ἄλλους τῶν ἐγκρίτων ἐξετίμων καὶ οὗτοι τοὺς δώδεκα φοροθέτας. Ἐπειδὴ ἡ νῆσος ἐτρέφετο ἔξωθεν τὸ πλείστον μέρος τοῦ ἔτους, εἰσέγοντο τὰ τρόφιμα ἀτελῆ· ἡ ἀτέλεια δὲ αὕτη, ἡ κατ' ἀναλογίαν μικρὰ συνεισφορά τῶν κατωτέρων τάξεων καὶ οὐδεμία τῶν κατωτάτων ἔθεωροῦντο ὡς ἀποζημιώσεις διὰ τὴν μὴ εἰς τὰ δημοτικὰ συμμέθεξιν των.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ σύστημα τῆς Χίου· εἰς τὸν συνετὸν δὲ τοῦτον τρόπον τοῦ κυβερνᾶν καὶ κυβερνᾶσθαι, καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸ ἐμπορεύεσθαι καὶ ξενιτεύεσθαι ῥοπὴν τῶν πολιτῶν της ὠφείλετο ἡ εὐζωία, ἡ εὐνομία, καὶ ἡ φιλομάθεια, δι' ἧς ἡ νῆσος αὕτῃ ἔθεωρεῖτο ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς ἄλλη νῆσος τῶν Μακάρων.

Διηγῆθημεν ἄλλοῦ ὅτι ἡ εἰς ἀνέγερσιν τῆς Χίου καταπλεύσασα τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τοῦ πασᾶ τὴν Βρύσιν Ὑδραϊκὴ μοῖρα ἐπανεπλευσεν εἰς Ὑδραν ἄπρακτος, διότι καὶ ἡ νῆσος εὐτύχει καὶ οἱ φιλέμποροι καὶ φιλοβιομήχανοι λαοὶ σπανίως εἶναι φιλοπό-

λεμοί· καὶ ἡ Φιλικὴ δὲ Ἑταιρία προσηλύτους ἐν αὐτῇ σχεδὸν δὲν εἶχε· μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀπόπειραν οἱ Τούρκοι ἐφάνησαν προνοητικώτεροι παρὰ τὸ σύνηθες. Ἀφ' οὗ ἐκράτησαν ἐν τῷ φρουρίῳ τινὰς τῶν ἐγκρίτων τῆς πόλεως καὶ τὸν ἀρχιερέα, συμπαρέλαβαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ τινὰς τῶν Μαστιχοχωριτῶν καὶ ἀφῆρεσαν ἀπὸ τῶν κατοίκων ὅλης τῆς νήσου ὅσα ἤϋραν παρ' αὐτοῖς ὅπλα· γνωστοποιήσαντες δὲ καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς φόβους τῶν ἐζήτησαν ἐκεῖθεν βοήθειαν εἰς ἀσφάλειάν των. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ ταύτῃ μετεβιβάσθησαν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς νήσου ἑξῶθεν χίλιοι περίπου στρατιῶται, ἐν οἷς πολλοὶ Κρήτες ἀτακτοῦντες καθ' ἡμέραν, ἀρπάζοντες, φονεύοντες ἀτιμωρήτως καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς χωρίοις. Μετεβιβάσθη μετ' ὀλίγον ἐπὶ τῆς νήσου εἰς σωφρονισμόν τῶν ἀτάκτων τούτων καὶ ὡς φύλαξ πληρεξούσιος τῆς νήσου ὁ Βεχρήβ-πασᾶς μετὰ ἑκατὸν περίπου πυροβολιστῶν. Μετ' αὐτὸν μετεβιβάσθησαν ἕως χίλιοι ἄλλοι στρατιῶται ὑπὸ τὸν Ἐλέζογλουν, τὸν ὁποῖον εἶδαμεν ἄλλοτε φιλανθρώπως πολιτευόμενον πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ Κουσαντασίου, ἀλλ' ἤδη διατελοῦντα ὑπὸ τὰς διαταγὰς πασᾶ ἔχοντος θηρίου καρδίαν ὑπὸ μορφὴν ἀνθρώπου, ἀγγαρεύοντος καθ' ἡμέραν εἰς ἐπισκευὴν τοῦ φρουρίου τὸν Χριστιανικὸν λαὸν καὶ ἐργοδιωκτοῦντος, καταναγκάζοντος τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι Χριστιανοὺς νὰ τρέφωσιν ἐξ ἰδίων τὸν ἐπὶ τῆς νήσου μαχαιροφόρον ὄχλον του, καὶ νὰ θεραπεύωσι διὰ πλουσίων χορηγιῶν τὴν ἀπληστον φιλοχρηματίαν του εἰς ἀποτροπὴν τῆς διαρπαγῆς τοῦ ἀνδραποδισμού καὶ τῆς αἱματοχυσίας.

Ὁ Ὑψηλάντης, καθ' ὃν καιρὸν ἐστρατοπέδευεν ἐν Τρικόρφοις, διέταξεν ἐκστρατείαν εἰς Χίον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Λυκούργου Λογοθέτου ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ

ἐξουσία καὶ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε τάξιν· ἀλλὰ θεωρήσας μετὰ ταῦτα φθοροποιὰν τῆς νήσου τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν του. Ἐγκατασταθείσης δὲ τῆς κυβερνήσεως περιεφέροντο εἰς τὴν ἀποστατήσασαν Ἑλλάδα ἀσήμαντοί τινες Χίοι προσπαθοῦντες νὰ φέρωσι καὶ οὗτοι ἔξωθεν εἰς τὴν φιλειρηνικὴν πατρίδα των τὴν ἐπανάστασιν ἐν ἀγνοίᾳ καὶ παρὰ γνώμην τῶν δυνατῶν πολιτῶν τῆς· μὴ εἰσακουόμενοι δὲ παρὰ τῆς κυβερνήσεως, ἥτις ἔβλεπεν ὅτι κατεστρέφετο βεβαίως ἡ νῆσος, ἐσκέπτοντο ἄλλως πῶς νὰ κατορθώσωσι τὸ σκοπούμενον. Μεταξὺ τούτων διεκρίνετο Ἀντώνιος τις Μπουρνιαῖς ἐκ Παρπαριαῖς χωρίου τῆς Χίου ὑπηρετήσας ἄλλοτε παρὰ τοῖς Γάλλοις ὡς λοχαγός.

Διηγούμενοι τὰ τῆς Σάμου εἶπαμεν ὅτι ἐπὶ τῶν ἀντικρὺ παραλίων τῆς δὲν ἔμειναν Τοῦρκοι εἰμὴ ἐν Κουσαντασίῳ ὡς ἔχοντι δυνατόν φρούριον, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ συνηθροίζοντο συχνάκις Τουρκικὰ στρατεύματα ἐσύμφερε νὰ ἐκλείψῃ ἡ φωλεὰ αὕτη διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς Σάμου· διὰ τοῦτο σκέψεως κοινῆς γενομένης ἀπεφάσισαν οἱ Σάμιοι νὰ ἐτοιμάσωσιν ἐκστρατείαν εἰς ἄλωσιν τοῦ φρουρίου. Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο εἰς τοῦτο, ὁ ὑποκινῶν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου Μπουρνιαῖς μεταβὰς εἰς Σάμον μετὰ τινων ἀσημάντων συμπατριωτῶν του ἐπρόβαλε τῷ ἀρχηγῷ τῆς ἐκστρατείας Λυκούργῳ Λογοθέτῃ ν' ἀναβάλλῃ τὸ ἀνὰ χεῖρας σχέδιον καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Χίον ἐπὶ λόγῳ ὅτι τὸ μὲν φρούριον τοῦ Κουσαντασίου ἦτο δυσάλωτον, τὸ δὲ τῆς Χίου εὐάλωτον, ὅτι ὅλοι οἱ Χίοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ κινηθῶσιν ἅμα ἔβλεπαν τοὺς Σαμίους ἐπὶ τῆς νήσου των, καὶ ὅτι μεγάλαι χρηματικαὶ ὠφέλειαι θὰ ἐπρόκυπταν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κοινοῦ ἐκ τῆς συμπαραλαβῆς τῆς πλουσίας ταύτης νήσου· τῷ ἐνεχείρισε δὲ καὶ γράμμα προτρεπτικὸν ἐνὸς τῶν ἐπιτρόπων τῶν Μαστιχοχωρίων. Προθύμως ἐδέχθη ὁ

Λυκούργος τὴν πρότασιν ταύτην, καὶ ἀνεδέχθη τὴν ταχεῖαν συμπλήρωσιν τῆς ἐτοιμαζομένης ἐκστρατείας εἰς τρισχιλίους, μηδόλως συλλογισθεὶς ποῖον ἐπιχείρημα ἐπιχείριζε καὶ ποῖαν εὐθύνην ἀνελάμβανε κινῶν εἰς ἀποστασίαν ἓνα πολυάνθρωπον καὶ εὐδαίμονα τόπον παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου τόπου, ἄνευ ἀδείας τῆς ἐθνικῆς του κυβερνήσεως ἢ τῆς συμπράξεως τῶν ναυτικῶν νήσων, ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Ὑψηλάντου, τὸν ὁποῖον καὶ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς κυβερνήσεως ἐθεώρει ἀρχηγόν του, καθ' ἣν ὥραν ἤρχιζε τὸ ἔαρ ἦτοι ὁ ἀκαταλληλότερος καιρὸς καὶ ἦσαν ἔτοιμα πολλὰ Τουρκικὰ στρατεύματα εἰς ἐκστρατείαν καὶ πολὺς στόλος εἰς ἔκπλουν, καὶ ἐν ᾧ τόσοι ἔγκριτοι Χῖοι ὠμήρευαν ἐν τῷ φρουρίῳ (α).

Ἀφ' οὗ δὲ ἔγειναν τὰ ἐν Σάμῳ ἐνεργούμενα γνωστά ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔσπευσεν ἡ Πύλη νὰ ζητήσῃ καὶ παρ' ἑαυτῇ εἰς ἀσφάλειαν τῆς πίστεως τῶν Χίων ὁμήρους· καὶ ἐστάλησαν τρεῖς τῶν ἐγκρίτων, ὁ Παντελῆς Ῥοδοκανάκης, ὁ Μιχαὴλ Σκυλίτσης καὶ ὁ Θεόδωρος Ῥάλλης, οἵτινες φθάσαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφυλακίσθησαν. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς Χίου Τοῦρκοι ἐφύλατταν ἔκτοτε αὐστηρότερον τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ ἐμποδίζοντές τους νὰ συλλαλῶσιν ὡς ἄλλοτε μετὰ τῶν συγγενῶν των. Ἐστεῖλαν δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ δημογέροντες κατὰ διαταγὴν τοῦ πασᾶ εἰς μὲν τὰ χωρία τῆς νήσου ἀποστόλους καὶ ἱεροκήρυκας προτρέποντες τοὺς κατοίκους νὰ μείνωσι πιστοὶ πρὸς τὴν Πύλην καὶ ἡσυχοί, εἰς δὲ τὴν Σάμον ἐξεταστὰς περὶ τῆς θρυλλουμένης ἐκστρατείας ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ προσπαθήσωσι νὰ τὴν ἐμποδίσωσιν ἂν τῷ ὄντι ἐτοιμάζετο.

Τὴν πρώτην ἐβδομάδα τοῦ μαρτίου διεδόθη λόγος ἐν τῇ πόλει τῆς Χίου ὅτι 18 Σάμιοι ἀπέβησαν εἰς Περὰμᾶ, χωρίον βορεινὸν τῆς Χίου. Ὁ πασᾶς, ὁ ὁποῖος δικαίως ὑπώπτευνεν ὅτι οἱ ἀποβάντες σκοπὸν εἶχαν νὰ

ὑποκινήσωσι τοὺς χωρικούς, ἔστειλε στρατιώτας εἰς σύλληψιν των· καὶ ἐπειδὴ ἀπέτυχεν, ἀπήτησε νὰ τοὺς συλλάβῃ τὸ κοινὸν τῆς Χίου. Τὸ κοινὸν ἔστειλέ τινας εἰς τὰ μέρη ὅπου ὑποψία ἦτον ὅτι ἐκρύβησαν πρὸς σύλληψίν των· ἀλλ' ἐν ᾧ κατεγίνοντο εἰς εὐρεσιν αὐτῶν, ἐφάνησαν τὴν 9 μαρτίου ἐρχόμενα εἰς τὴν Χίον πολλὰ πλοῖα.

Ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ ταλαιπωρῶνται ἀδιακόπως καὶ ἀπασχολῶνται τῶν ἔργων αὐτῶν οἱ κρατηθέντες ἐν τῷ φρουρίῳ ὡς ὁμηροὶ Χίοι ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, ἀλληλοδιαδέχοντο δὲ κατὰ μῆνα οἱ ἡμίσεις τοὺς ἄλλους ἡμίσεις, οἱ μὲν ἀναβαίνοντες εἰς τὸ φρούριον, οἱ δὲ καταβαίνοντες εἰς τὴν πόλιν· μόνος ὁ ἀρχιερεὺς ὡς μὴ ἀντικαταστήσιμος διέμενεν. Ἀλλ' ὁ πασᾶς, ἀφ' οὗ ἤκουσεν ὅτι ἤρχοντο τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πλοῖα ἀνεβίβασεν εἰς τὸ φρούριον καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει ἡμίσεις εἰς πλείονα ἀσφάλειάν του καὶ ἐκράτησε καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ, ὥστε ἐδιπλασίασε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποχειρίων του συναριθμουμένων ὅλων εἰς 72.

Τὸ πρωὶ τῆς 10 μαρτίου τὰ φανέντα τὴν προτεραίαν πλοῖα ἠγκυροβόλησαν ἐν τῇ ἀγίᾳ Ἐλένῃ, καὶ μετ' ὀλίγον ἔπλευσαν τὰ πλείότερα εἰς τὸ Κοντάρι, τινὰ δὲ ἐπροχώρησαν ἀντικρὺ τῶν Τουρκικῶν μνημάτων· ἦσαν δὲ ὅλα ὀκτὼ βρίκια καὶ τριάντα σακολέβαι, καὶ ἔφεραν ἕως δισχιλίους πεντακοσίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν Λυκουῦργον Λογοθέτην. Οὗτοι ἀποβιβασθέντες πρὸ μεσημβρίας καὶ πεσόντες κατὰ τῶν ἐπὶ τοῦ παραθαλασσίου ἐχθρῶν, καὶ τοὺς μὲν φονεύσαντες, τοὺς δὲ αἰχμαλωτίσαντες, τοὺς δὲ τρέψαντες εἰς φυγὴν, εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, ἔκαυσαν τὸ τελωνεῖον καὶ τινὰ Τουρκικὰ καφενεῖα, καὶ ἐξεστέγασαν δύο μολυβδοσκεπῇ ζαμία. Τόσος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς Τούρκους φρονοῦντας ὅτι οἱ ἀποβάντες ἦσαν πενταπλάσιοι ὥστε τριακόσιοι φυλάσσοντες τὸν λό-

φον τῆς Τρουλωτῆς ἔφυγαν ἰδόντες πενήντα μόνον τῶν ἀποβάντων ὁρμώντας κατεπάνω των, ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι ἀνάνδρως τὰς ἄλλας θέσεις των, καὶ ὅλοι ἐκλείσθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ. Σαράντα δὲ ἐξ αὐτῶν μὴ προφθάσαντες νὰ εἰσέλθωσιν ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ καμένου Πύργου καὶ τινων Τουρκικῶν οἰκιῶν, καὶ παρεδόθησαν μετ' ὀλίγον εἰς τοὺς περὶ τὸν Λυκουῦργον· ὥστε μετὰ τρεῖς ὥρας Τοῦρκοι δὲν ἦσαν εἰμὴ ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ τοῦ θαλασσοπύργου. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει Χριστιανοὶ τῆς ἀνωτέρας τάξεως ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ ταύτῃ, ἀμηχανοῦντες περὶ τοῦ πρακτέου ὡς πάντῃ ἀπροπαρασκευαστοὶ, καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσιν οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ πρόκριτοι καὶ συγγενεῖς των διέμειναν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐν ταῖς οἰκίαις των. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἀποβάντων, ἔσπασαν οὗτοι τὰ τροφοπωλεία καὶ τὰ διήρπασαν· διήρπασαν καὶ τὰς Τουρκικὰς οἰκίας ἀλλ' οὐδὲν εἰς βλάβην τῶν Χριστιανῶν ἔπραξαν. Τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἦλθαν εἰς τὴν πόλιν ὀλίγοι Μαστιχοχωρίται· τὴν δὲ ἐπαύριον συνέρρευσαν πάμπολλοι χωρικοὶ, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι μὴ ἔχοντες ὅπλα ἐρρόπαλοφόρουν· συνηνώθησαν τότε καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν τρίτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἐψάλη δοξολογία, καὶ ἔγεινε δι' ὅλης τῆς πόλεως πάνδημος λιτανεία ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς πατρίδος καὶ τὰς ζητοκραυγὰς τῆς ἐλευθερίας ἐν μέσῳ ἀλαλαγμῶν, ἀταξιῶν καὶ φόβων. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰσῆλθε καὶ ὁ Λυκουῦργος εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλυσεν ἐν τῇ μητροπόλει, ὅπου κατέλυσε καὶ ὁ μέχρι τοῦδε ὑποκινητῆς του καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον αὐτίζηλός του Μπουρνιαῖς, ὅστις ἔφερεν ἐπὶ τοῦ σκιαδίου του τὸ δημοκρατικὸν τῆς Γαλλίας ἐθνόσημον· ἤθελε δὲ νὰ ᾔῃαι ἰσότιμος, ἂν ὅχι καὶ ἀνώτερος τοῦ Λυκούργου, ὡς ἐντόπιος. Ὁ δὲ Λυκουῦργος κατήργησεν αὐθημερὸν τὴν δημογεροντίαν καὶ ἐσύστησεν αὐτ' αὐτῆς ἑπταμελῆ

ἐφορίαν· ἔστησε δὲ καὶ τρία κανονοστάσια, τὸ μὲν ἐπὶ τῆς Τρουλωτῆς ὅθεν ἐκτυπᾶτο τὸ φρούριον, τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀσωμάτου, καὶ τὸ τρίτον ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ· ἀλλὰ τὰ κανόνια, τὰ ὅποια μετέφερεν οὗτος ἐκ Σάμου καὶ οἱ νέοι ἔφοροι ἐκ Ψαρῶν, ἦσαν τόσον μικρά, ὥστε οὐδεμίαν βλάβην ἐπροξένουν, ἐν ᾧ οἱ ἐντὸς τοῦ φρουρίου Τοῦρκοι ἔβλαπταν τὴν πόλιν βομβοβολοῦντες. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ἐλπίς ἐφαίνετο ταχείας πτώσεως τοῦ φρουρίου διὰ πολιορκίας ὡς καλῶς ἐφωδιασμένοι, ἡ ἐφορία προβλέπουσα τὰ μέλλοντα δεινὰ καὶ ἐκ τῆς ἔξωθεν ἐπαπειλουμένης ἀποβάσεως ἐχθρῶν, καὶ ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναρχίας καὶ ἀταξίας, ἀπέστειλε τινὰς πρὸς τὴν κυβέρνησιν αἰτουμένη τὴν συνδρομὴν τῆς εἰς τὴν ταχεῖαν πτώσιν τοῦ φρουρίου. Ἡ κυβέρνησις ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ὁποίας ἐκινήθησαν οἱ περὶ τὸν Λυκούργον, ἔστειλε δέκα βομβοβόλους, πέντε βαρέα κανόνια, καὶ τινὰς φιλέλληνας εἰς χρῆσιν τῶν κανονίων· ἀλλ' ἡ βοήθεια αὕτη ἔφθασεν εἰς τὰ Ψαρά, ἀφ' οὗ ἡ Χίος κατεστράφη. Ἐν τούτοις μετέφερεν ἡ ἐφορία ἐκ Ψαρῶν πολεμεφόδια καὶ ἐμίσθωσε καὶ ἕξ πλοῖα Ψαριανά.

Ὁ δὲ Λυκούργος ἐπληρμένος ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τῆς ἀποβάσεώς του ἔστειλε πρὸς τὸν πασᾶν ἐπιστολήν δι' ἐνὸς Τούρκου αἰχμαλώτου, καὶ ἐζήτην τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ἐπὶ ἀπειλῇ ἐξολοθρευμοῦ ὅλης τῆς φρουρᾶς ἂν παρήκουε, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔλαβεν ἀπόκρισιν ἐφιλοτιμήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ἀπειλὰς του καὶ διέταξε νὰ κόψωσι δένδρα, καὶ νὰ παραχώσωσι τὴν τάφρον τοῦ φρουρίου εἰς ἄλωσίν του δι' ἐφόδον· ἀλλὰ σκεφθεὶς ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐδύνατο νὰ καύσῃ διὰ μιᾶς τὴν συσσωρευθησομένην εὐφλεκτον ὕλην ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν του.

Ἐν τοσούτῳ ἡ ἀναρχία ἐκορυφώθη ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ οἱ εὐκατάστατοι ἤρχισαν νὰ φεύγωσιν· ὁ δὲ συνάρχων τοῦ Λυκούργου Μπουρνιάς θέλων νὰ

ἐμποδίση τὴν φυγὴν των ἀντὶ νὰ ἀφαιρέσῃ τὰ αἷτια ἔγραψεν ἀπειλητικὴν ἐπιστολὴν τοῖς ἐφόροις (β) καὶ ἐφυλάκισε καὶ προκρίτους καὶ γυναῖκας ἐτοίμους νὰ φύγωσι.

Γενομένης δὲ γνωστῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς εἰς Χίον ἀποβάσεως τῶν Σαμίων ὁ Σουλτάνος διέταξεν ὁ μὲν κατὰ πάντα ἑτοιμος εἰς ἔκπλουν στόλος του νὰ πλεύσῃ εὐθὺς ἐκεῖ, οἱ δὲ ἡγεμονίσκοι τῆς Ἀνατολῆς νὰ καταβιβάσωσι τὰ στρατεύματά των ἄνευ ἀναβολῆς εἰς τὸν Τσεσμέν, καὶ νὰ τὰ μεταβιβάσωσιν εἰς τὴν Χίον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ στόλου· ἀκολουθῶν δὲ τὸ σύστημά του νὰ παιδεύῃ ἀδιαφόρως πταίστας καὶ ἀθώους, διέταξε νὰ συλληφθῶσιν οἱ εὐρεθέντες ἐν Κωνσταντινουπόλει γνωστοὶ Χῖοι· συνελλήφθησαν ἕως 60 ὅχι ὡς πταῖσται ἀλλ' ὡς Χῖοι, καὶ ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἐκρεμάσθησαν· ἐκρεμάσθησαν καὶ οἱ τρεῖς ὁμηροὶ μηδὲν οὐδ' αὐτοὶ οὐδ' οἱ ἀντιπροσωπευόμενοι παρ' αὐτῶν πταίσαντες.

Ποτὲ προσταγαὶ τοῦ Σουλτάνου δὲν ἐξετελέσθησαν τόσον ἐτοίμως ὅσον αἱ δοθεῖσαι περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Τὸ μέγα πλῆθος ἀόπλων, φιλησύχων καὶ ἀπροστατεῦτων Χριστιανῶν ἐπὶ τῆς νήσου, ὁ πολὺς αὐτῆς πλοῦτος, τὰ θέλγητρα τῶν γυναικῶν τῆς, ἡ ἀκόρεστος ἐπιθυμία τῆς καταστροφῆς πάσης Χριστιανικῆς πόλεως, καὶ ἡ ἄσβεστος δίψα Χριστιανικοῦ αἵματος ἐρήμωσαν διὰ μιᾶς τὰ κατοικούμενα ὑπὸ Τούρκων πλησιόχωρα μέρη· ἄπειρα πλήθη συνήρχοντο εἰς τὸν Τσεσμέν προσμένοντα τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον εἰς ἀσφαλῆ ἐπὶ τῆς νήσου μεταβίβασίν των· πολλοὶ δερβῆσαι ἀφήκαν τοὺς εὐκτηρίους οἴκους των καὶ ἀκολουθοῦντες τοὺς ἐκστρατεύοντας ἐξῆπταν τὸν φανατισμὸν των καὶ ἠρέθισαν ἔτι μᾶλλον τὴν αὐτερέθιστον αἰμοχαρῆ καρδίαν των· τινὲς δὲ αὐτῶν περιήλθαν παρὰ τὸ

σύνηθες ἐν θρησκευτικῇ πομπῇ τὰς ὁδοὺς τῆς Σμύρνης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Τὴν 30 μαρτίου, ἦτοι τὴν μεγάλην πέμπτην, ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Χίου ὁ στόλος ὑπὸ τὸν καπητᾶν-πασᾶν· συνίστατο δὲ ἐκ 46 πλοίων, ἐξ ὧν ἕξ δίκροτα, καὶ ἐννέα φρεγάδαι καὶ κορβέται, τὰ δὲ λοιπὰ ἦσαν βρίκια, καὶ βομβάρδαι· ἔφερε καὶ ἐπτακισχιλίους ὀπλοφόρους. Φανέντος τοῦ στόλου τὰ προστατεύοντα τὸν λιμένα ὀλίγα ψαριανά ἔφυγαν ἐκείθεν· ὁ δὲ καπητᾶν-πασᾶς ἐφέρετο κατ' ἀρχὰς προσεκτικῶς καὶ οὔτε τὴν σημαίαν του ὕψωσε, διότι οὔτε τῆς πόλεως ἴσως οὔτε τοῦ φρουρίου τὴν κατάστασιν καλῶς ἐγνώριζεν· ἀλλ' ἀρχομένης τῆς νυκτὸς μαθὼν ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Ἕλληνες ἐφόνευσαν τὸ πλήρωμα ἐνὸς μικροῦ Τουρκικοῦ πλοίου πεσόντος εἰς τὰ ῥήχᾶ πλησίον τῆς γῆς ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ καὶ νὰ βομβοβολῇ τὴν πόλιν, καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κανονοβομβολισμοῦ ἀπεβίβασε τοὺς ἐπτακισχιλίους τοῦ ὀπλοφόρους· ἐξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκοι ξιφήρεις, καὶ ὥρμησαν οἱ μὲν ἐντεῦθεν, οἱ δὲ ἐκείθεν κατὰ τῶν Σαμίων· καὶ οὗτοι μὲν ἔφυγαν ὅλοι ἐκ τῆς πόλεως, οἱ δὲ Τούρκοι εἰσῆλθαν, τὴν ἔκανσαν, ἔκανσαν καὶ τὰ πλησίον τῆς πόλεως χωρία, τὸ Βασιλιόνικον καὶ τὸ Νεοχωρι, καὶ ἐδόθησαν εἰς τὴν σφαγὴν εἰς τὴν ἀρπαγὴν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν.* Τὴν ἐπαύριον, ὃ ἐστὶ τὴν μεγάλην παρασκευήν, ἐφάνησαν ἅπειρα πλοιάρια μεταφέροντα Τούρκους ἐκ τῆς ἀντικρὺ ξηρᾶς. Ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν οἱ πλείότεροι τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν ἀπεμακρύνθησαν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, πολλοὶ δὲ κατέφυγαν εἰς τὰ προξενεῖα, δὲν ἐχύθη πολὺ αἷμα, διότι οἱ Τούρκοι, ἂν καὶ τόσον πολλοί, δὲν ἐπροχώρησαν εὐθὺς εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου πρὸς καταδίωξιν τῶν Χριστιανῶν, καὶ κατεγίνοντο κυρίως λεηλατοῦντες τὴν πό-

λιν. Τὴν δὲ κυριακὴν τοῦ Πάσχα (2 ἀπριλίου) ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Μινᾶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἦτον εὐρύχωρον καὶ περιτετειχισμένον· ἐντὸς δὲ τοῦ περιτειχίσματός του κατέφυγαν τρισχίλιοι Χῖοι ὡς εἰς ἀσφαλὲς μέρος· οἱ ἐλθόντες κατ' αὐτῶν τοῖς ἐπρόβαλαν νὰ παραδοθῶσιν· ἀλλ' οὗτοι ἤξευραν ὅτι παραδιδόμενοι παρεδίδοντο εἰς χεῖρας ληστῶν καὶ φονέων, διὰ τοῦτο δὲν ὑπήκουσαν ἂν καὶ δὲν εἶχαν ἐλπίδα εὐτυχούς ἀντιστάσεως. Τότε οἱ Τούρκοι πεσόντες πανταχόθεν ἐπὶ τοῦ περιτειχίσματος, καὶ σπάσαντες αὐτό, τὸ ἐπάτησαν ξιφῆρεις μετὰ τινα ἀντίστασιν, τὸ κατέκαυσαν, καὶ ὅλους τοὺς ἐγκλείστους ἐκτὸς ὀλίγων ἐξωλόθρευσαν, τοὺς μὲν διὰ τοῦ σιδήρου τοὺς δὲ διὰ τοῦ πυρός. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ χωρίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου· ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ χωρίου ἦσαν ἱκανοὶ ἔνοπλοι Σάμιοι ἐν οἷς καὶ ὁ ἴδιος Λυκούργος, μεταβάντες ἐκεῖ ἐπὶ τῆς φυγῆς των ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως· ἀντέστησαν κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔφυγαν· οἱ δὲ Τούρκοι κυριεύσαντες τὸ χωρίον παρέδωκαν ὅλους τοὺς ἐν αὐτῷ τοὺς μὲν εἰς σφαγὴν τοὺς δὲ εἰς αἰχμαλωσίαν. Γενναῖοι ἐφάνησαν οἱ Βροντισιανοί, οἱ Ἑρυνθαῖοι καὶ τινες ἀποσυρθέντες ἐκεῖ Σάμιοι ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν· ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσκορπίσθησαν. Μετ' αὐτὰς τὰς προσβολὰς ἐγκατέλειψαν οἱ περὶ τὸν Λυκούργον ὅλην τὴν νῆσον, ἔπλευσαν εἰς τὰ Ψαρά, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανῆλθαν ἀβλαβεῖς εἰς τὰ ἴδια, ἀφέντες τοὺς δυστυχεῖς Χίους εἰς τὴν γνωστὴν ἀπανθρωπίαν ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους οἱ φεύγοντες ὥπλισαν ἐναντίον αὐτῶν (δ).

Ὁ δὲ καπητᾶν-πασᾶς, ὁ ὁποῖος εἶχε κατὰ νοῦν, ὡς ἐκ τῶν ἔργων του ἐδείχθη, τὸν παντελῆ ἀφανισμόν τῶν Χίων, καὶ ἐζήτει μόνον τὸν εἰς τοῦτο συντελεστι-

κώτερον τρόπον, ἐκάλεσε μετ' αὐτὰ τὰ συμβάντα τοὺς προξένους· καὶ ἀφ' οὗ τοῖς ἐκοινοποίησεν ὅτι κατὰ διαταγὴν ἀνωτέραν ἐχάριζε γενικὴν ἀμνηστείαν τοὺς παρεκάλεσε νὰ περιέλθωσι τὴν νήσον φέροντες τὰ ἔγγραφα τῆς ἀμνηστείας, καὶ νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν. Ὁ πρόξενος τῆς Αὐστρίας Στιεπεβίκος (Stiepevich) καὶ ὁ ἀντιπροσωπεύων τὸν πρὸ ὀλίγου ἀποδημήσαντα ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας Διγίων (Degion) συμπαραλαβόντες καὶ δύο ἐντοπίους Χριστιανοὺς ἀνεδέχθησαν τὴν ἀποστολὴν, πιστεύοντες ὅτι ὅσα ἤκουσαν ἦσαν εἰλικρινῇ· βαστώντες δὲ κλάδους ἐλαιῶν διήλθαν τὰ χωρία τῆς νήσου φέροντες ἐκτὸς τῶν ἐγγράφων τῆς ἀμνηστείας καὶ γράμματα τῆς αὐτῆς ἐννοίας πρὸς ὅλους τοὺς Χίους παρὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν ὁμηρεούντων ἐν τῷ φρουρίῳ προκρίτων, καὶ ἐγγυώμενοι καὶ οἱ ἴδιοι καλῇ πίστει τὴν ἀσφάλειάν των. Οἱ Χῖοι οὐτε εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς ἀμνηστείας ὡς ὕπουλα, οὐτε εἰς τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν προκρίτων ὡς ὑπὸ Τουρκικὴν μάχαιραν γεγραμμένα ἐπίστευσαν· ἀλλ' ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἐγγύησιν πῶν προξένων, καὶ παραδόντες ὅσα ὅπλα τοῖς ἐναπέμειναν ἄλλοι ἐπανῆλθαν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὰς ἐξοχὰς των, καὶ ἄλλοι ἔμειναν ἡσυχοὶ καὶ εὐπειθεῖς ἐν τοῖς χωρίοις των· ἐστάλησαν δὲ καὶ ἐβδομήντα ἐκ τῶν διαφόρων χωρίων πρὸς τὸν καπητᾶν-πασᾶν εἰς ἔκφρασιν τῆς κοινῆς εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν δοθεῖσαν ἀμνηστείαν· ἀλλὰ πολλοὶ δυσπιστοῦντες ἔφυγαν ἀπὸ τῆς νήσου, εὐρεθέντων καλῇ τύχῃ πολλῶν πλοιαρίων ἐν τοῖς παραλίοις καὶ τινων πλοίων Ψαριανῶν, σταλέντων μετὰ τὸν ἐμφανισμὸν τοῦ στόλου πρὸς διάσωσιν τῶν ἐπὶ τῆς νήσου περιπλανωμένων Χριστιανῶν. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ ἐβεβαιώθησαν ὅτι δὲν εἶχαν τὴν νὰ φοβηθῶσι, καὶ βλέποντες ὅτι οἱ ταλαίπωροι Χῖοι δεχθέν-

τες τὴν ἀμνηστέϊαν καὶ πιστεύοντες ἤρχοντο πρὸς αὐτοὺς ἀνύποπτοι διεσπάρησαν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἤρχισαν ἀδεία τῶν ἀρχηγῶν γενικὴν σφαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν.

Ὅταν οἱ ἴδιοι ἀρχηγοὶ προκαλῶσιν εἰς σφαγὴν καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν βάρβαρον καὶ φανατικὸν στρατόν, εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις τὰς φρικτὰς παραφοράς τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ εὐκόλον νὰ φαντασθῇ ἂν καὶ δύσκολον νὰ περιγράψῃ τὰ φρικτὰ κακὰ ὅσα ὑπέφερεν ὁ ἄοπλος τῆς Χίου λαός, ἀφεθεὶς ἔκτοτε ὅλως διόλου εἰς τὴν μαχαιροφόρον χεῖρα τριάντα χιλιάδων ἀνθρωπομόρφων θηρίων, πεσόντων ἐπὶ τῆς νήσου ἐπὶ σκοπῶ νὰ σφάξωσι, νὰ λεηλατήσωσι, καὶ νὰ αἰχμαλωτίσωσι. Πιστοὶ ἄπιστοι πρὸς τὸν Σουλτάνον ὅλοι τότε ἐξίσου ἐθεωροῦντο, καὶ ὅλοι παρεδίδοντο εἰς σφαγὴν ἢ εἰς αἰχμαλωσίαν· ματαίᾳ ἦτο πᾶσα ἀντίστασις καὶ ἀπώλεια πᾶσα ὑποταγὴ· ἄσυλον οἱ καταδιωκόμενοι παντοῦ ἐζήτων, καὶ ἄσυλον πούποτε δὲν εὑρίσκαν. Μοναστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κατεπατήθησαν καὶ διηρπάγησαν, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς οἱ μὲν ἐσφάγησαν οἱ δὲ ἡχμαλωτίσθησαν· ὁλόκληρα χωρία, ὡς ὁ Ἀνάβατος καὶ τὰ Θυμιανά, κατεστράφησαν· τὰ δὲ λοιπά, ἐκτὸς τῶν Μαστιχοφόρων τῶν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῶν Σουλτανῶν, κατερημώθησαν· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἐν τῷ νοσοκομείῳ καὶ λωβοκομείῳ νοσηλευόμενοι πάντες ἐξωλοθρεύθησαν· ὁλόκληροι οἰκογένειαι ἀπετειχίζοντο ἐντὸς τῶν ὑπογείων ἢ τῶν κατωγείων τῶν ἄσιτοι καὶ ἄποτοι, καὶ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς διεξήρχετό τις αὐτῶν ῥιψοκινδύνως διὰ τινος ἀνοιγοκλείοντος θυριδίου εἰς πορισμὸν ὀλίγης πόσεως καὶ τροφῆς· οὔτε τὰ ὄρη ἢ τὰ σπήλαια ὅπου κατέφευγαν ἦσαν ἀσφαλὲς καταφυγή, οὔτε τὰ παραθαλάσσια ὅπου κατέβαιναν παρείχαν βεβαίαν ἐλπίδα σωτηρίας· πολλάκις ἀτενίζοντες εἰς τὴν θά-

λασσαν ἐξελάμβαναν τοὺς ἀφροὺς τῶν κυμάτων πλοῖα ἐρχόμενα εἰς διάσωσίν των· χιλιάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συσσωρευθέντων εἰς τινα ἄκραν ἀντικρὺ τῶν Ψαρῶν ἐπ' ἐλπίδι ἀπόπλου ἔπесαν εἰς χεῖρας δημίων, καὶ τόσον αἶμα ἐχύθη ὥστε ἐκοκκίνισεν ἡ παράκτιος θάλασσα· ἡ μάχαιρα, τὸ πυροβόλον, ἡ ἀγχόνη, τὸ ὀζῶδες ρόπαλον δὲν ἤρκουν εἰς χορτασμὸν τῆς αἰμοδιψοῦ καρδίας των· ἐπενόησαν νέον εἶδος θανάτου οἱ ἀλιτήριοι· ἀναπταν τὰ ἐνδύματα τῶν τρισαθλίων γυναικῶν, καὶ βασανίζοντές τας ἀπανθρώπως τὰς ἔκαιαν· ἀδυσώπητοι ἐφάνησαν πρὸς πᾶσαν φωνὴν ἐλέους, καὶ κωφοὶ πρὸς πᾶσαν φωνὴν αἰδοῦς· ἐγέμισαν τὰς ἀγορὰς τῶν μεγάλων πόλεων αἰχμαλώτων ὡς ποίμνια ἐλαννομένων καὶ ἀφ' ἐνὸς ἀνδροκαπήλου εἰς ἄλλον ὡς κτήνη μεταπωλουμένων· μετέβαλαν τὰ λαμπρὰ τῆς πόλεως κτίρια εἰς σωροὺς ἐρειπίων, τὴν βιβλιοθήκην τῆς εἰς στάκτην, καὶ τοὺς εὐανθεῖς καὶ ὑγιεινοὺς ἀγροὺς τῆς εἰς γῆν δυσωδίας καὶ λοιμικῆς νόσου. Μόνοι δὲ οἱ τοῦ δυτικοῦ δόγματος δὲν ἐκακοποιήθησαν, καὶ μόνα τὰ προξενεῖα δὲν ἐπατήθησαν καὶ οἱ εἰς αὐτὰ καταφυγόντες ἐκ τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἀπομεινάντων μόνοι διεσώθησαν, ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλείστοι ὑπὸ τῶν διασωσάντων αὐτοὺς ἀπεγυμνώθησαν. Τοῦ θηριώδους δὲ τούτου ἐνόπλου ὄχλου θηριωδέστεροι ἐδείχθησαν οἱ ἀρχηγοί. Τὴν μεταξὺ τῆς 22 καὶ 23 ἀπριλίου νύκτα ὁ καπητᾶν-πασᾶς ἐκρέμασεν ἐπὶ τῶν καταρτίων τῶν πλοίων του ὡς κακούργους τοὺς ὑπ' ἀμνηστείαν προσελθόντας ἐβδομηντα ἄθῶους χωρικούς· τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν μετέφερεν ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ἐκρέμασεν ἐπὶ τῆς ἰδίας ναυαρχίδος του ὀκτὼ τῶν ἐν αὐτῷ κρατουμένων ὁμήρων, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκρέμασεν ὅλους ὁ φρούραρχος τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐπὶ τοῦ Βουνακίου, ἐν οἷς καὶ τὸν σεβάσμιον καὶ πεπαιδευμένον ἀρχιερέα Πλάτωνα·

καὶ κόψας καὶ ἐκδεύρας τὰς κεφαλὰς των ἐγέμισεν ἀχύρων τὰ θυλάκιά των, καὶ τὰ ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν κυριάρχην του ὡς τρόπαιά του, τὰ δὲ πτώματά των ἔρριψεν ὅλα διὰ χειρὸς τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν θάλασσαν· δὲν ἔπauαν δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας φονεύοντες, ἀνδραποδίζοντες, λεηλατοῦντες, καταστρέφοντες καὶ ἀγορεύτοντες καὶ αὐτὴν τὴν γῆν εἰς ἀνεύρεσιν πραγμάτων. Ἐκτὸς 5000 ἀπόντων, 115,000 ἦσαν ἐπὶ τῆς Χίου πρὸ τῆς 30 μαρτίου, 1800 εὐρέθησαν τὸν αὐγουστον μῆνα καθ' ὅλην τὴν νῆσον, 23,000 περίπου ἐσφάγησαν, καὶ 47,000 κατὰ τὸ κατάστιχον τοῦ Τούρκου τελώνου ἠνδραποδίσθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ κακὴν κακῶς τῇδε κάκεισε κατέφυγαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ περίφημος Χίος, ἡ νῆσος τῆς τρυφῆς, τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυανθρωπίας ἔγεινε τόπος ἐρημώσεως καὶ δακρύων· ἡ δὲ φρικτὴ καταστροφή της, καταστροφὴ καταστροφῶν, εἶναι ἡ τρανωτέρα καὶ ἀψευδεστέρα ἀπόδειξις τῆς μανιώδους θηριωδίας τῶν Τούρκων ὅχι κατὰ ἐνόπλων ἢ πολεμίων ἢ ἀποστατῶν, ἀλλὰ κατὰ τῆς Χριστιανοσύνης καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Αλλ' ἂν ἡ πολυπαθὴς αὕτη νῆσος δὲν ὠφέλησε τὸν ἀγῶνα ζῶσα τὸν ὠφέλησε πεσοῦσα, διότι ἐπὶ τῆς φρικτῆς πτώσεώς της ἐξέστη καὶ ἠγανάκτησεν ὅλος ὁ Χριστιανικὸς κόσμος καὶ εἶδεν ὀφθαλμοφανῶς ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὤμοσαν τὸν ἐξολοθρευμὸν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ὅτι ἡ ἀμνηστεία των ἦτον ἐπιβουλὴ καὶ ἡ φιλανθρωπία των ἀπάτη, καὶ ὅτι οὔτε αὐτὴ ἡ ἀθωότης οὔτε ἡ πρὸς τὸν Σουλτάνον πίστις ἴσχυαν νὰ στομώσωσι τὸ ἀκονισθὲν ξίφος των. Πρὸ τίνος καιροῦ ἤρχισαν νὰ συνιστῶνται καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ ἑταιρίαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ μετὰ τὰ συμβάντα τῆς Χίου ἐπερίσσευσαν καὶ ἐνισχύθησαν διὰ τῆς θερμῆς συνδρομῆς τῶν ὀνομαστοτέρων ἀνδρῶν ἀντιφερομένων μὲν

ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ βήματος, ἀλλ' ἠνωμένων διὰ φιλαδελφικοῦ δεσμοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Τὰ φιλάνθρωπα καὶ φιλελεύθερα φρονήματα τῶν ἑταιριῶν τούτων κρατυνόμενα ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ καθ' ὅσον ἠῤῥξανε καὶ ἡ τοῦ ἀπανθρώπου δεσποτισμοῦ φονικὴ καὶ καταστρεπτικὴ παραφροσύνη, εἰσεχώρησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ταμεῖα τῶν βασιλέων, καὶ μετέτρεψαν τοῦ καιροῦ προϊόντος τὴν κατ' ἀρχὰς δυσμένειάν των εἰς εὐμένειαν πρὸς τοὺς πάσχοντας.

* Ἄν καὶ ὁ κίνδυνος τῆς Χίου ἦτο καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς της φανερός, ἐβράδυναν δι' ἑλλειψιν πόρων νὰ ἐκπλεύσωσι τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα κατὰ τοῦ Ὄθωμανικοῦ στόλου εἰς ὑπεράσπισιν τῆς νήσου ταύτης, καὶ εἰς ματαίωσιν τῶν περαιτέρω σχεδίων του. Μόλις τὴν 27 ἀπριλίου ἠνώθησαν 56 πλοῖα Ἑλληνικά, ἐν οἷς καὶ ὀκτὼ πυρπολικά ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν· καὶ τὰ μὲν τῆς Ὑδρας διετέλουν ὑπὸ τὸν Μιαούλην καθὼς καὶ ὁλος ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, τὰ δὲ τῶν Σπετσῶν ὑπὸ τὸν Κολανδρουῦτσον, τὰ δὲ τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὸν Ἀποστόλην. Τὴν 28 ἐπλευσεν ὁ στόλος οὗτος πρὸς τὸν Τσεσμέν ὅπου, ὡς ἐλέγετο, ἐλιμένιζεν ὁ ἐχθρικός· ἀλλὰ μὴ εὖρων αὐτὸν ἐκεῖ περιέπλεε τὴν Χίον παραλαμβάνων ὅσους εὔρισκε τῇδε κάκεισε περιπλανωμένους καὶ κρυπτομένους δυστυχεῖς Χίους· εἰς εὔρεσιν δὲ αὐτῶν καὶ εἰς ἀσφαλῆ των συνοδίαν ἐπὶ τῶν πλοίων ἀπεβιβάσθησαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ναῦται ἔνοπλοι.

Τὴν πρώτην μαΐου κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὰ Ψαρά, ὅπου ἔμαθεν ὅτι ὁ Τουρκικὸς ἐπανεπλευσε πρὸ δύο ἡμερῶν εἰς τὴν Χίον, καὶ ὅπου ὁ καπητᾶν-πασᾶς γαυριῶν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασί του ἐτρύφα περιμένων καὶ ἄλλα πλοῖα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Τὴν 10 ἤρχιζε τὸ ραμαζάνι. Ἐπειδὴ διαρκούντος αὐτοῦ οἱ Τούρκοι συνήθως ἡσυχάζουν, ἀπεφάσισεν

καπητάν-πασᾶς νὰ μὴν ἐκπλεύσῃ μέχρι τοῦ μπαῦ-
 ραμίου· ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου
 θεωροῦντες ὅτι ἡ ἐπὶ ματαίῳ παρέλευσις ἐνὸς μηνὸς
 ἔβλαπτε, διότι ἐξηντλοῦντο οἱ ὀλίγοι πόροι των,
 ἀπεφάσισαν νὰ κτυπήσωσιν ὅσον τάχιον ἐντὸς τοῦ
 λιμένος τῆς Χίου τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Ἐπ' αὐτῷ τῷ
 σκοπῷ ἀνήχθη ὁ Ἑλληνικὸς τὴν 8, ἀλλὰ δὲν εἰσέ-
 πλευσε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν πορθμὸν· τὴν δὲ 14
 ἐπλησίασάν τινα τῶν πλοίων του πρὸς τὸ βόρειον
 μέρος τοῦ στενοῦ τῆς Χίου, ἡκροβολίσθησαν μετὰ
 τινων ἐχθρικῶν φρεγαδῶν καὶ κορβετῶν, καὶ δύ-
 σαντος τοῦ ἡλίου ἐπανεπλευσαν ὅπου ἴσαν καὶ τὰ
 λοιπά. Τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς 19 δεκαπέντε πλοῖα
 πολεμικὰ καὶ τρία πυρπολικὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην
 εἰσέπλευσαν τὸν πορθμὸν διὰ τῆς πρὸς ἄρκτον εἰσό-
 δου· τὰ δὲ λοιπὰ ἔμειναν ἔξω ἀποτελοῦντα γραμμὴν
 ἀρχομένην ἀπὸ τῆς ἀρκτικῆς ἄκρας τῆς Χίου καὶ
 παρατεινομένην μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἀσίας·
 τοῦτο ἰδοῦσα ἐν καιρῷ ἡ ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ πορθμοῦ
 ἐχθρικὴ προφυλακὶς ἔδωκεν εἰδήσιν κανονοβολή-
 σασα, καὶ ἀμέσως ἀνήχθη ὅλος ὁ Τουρκικὸς στόλος,
 ἀλλ' ἐν τόσῃ ταραχῇ καὶ βίᾳ, ὥστε πολλὰ πλοῖα
 ἀφῆκαν τὰς ἀγκύρας των· ἀφ' οὗ δὲ ἐπλησίασαν καὶ
 οἱ δύο στόλοι ἐντὸς βολῆς κανονίου τέσσαρα Ἑλ-
 ληνικὰ πλοῖα, τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ
 Σκούρτη, καὶ τοῦ Τσαμαδοῦ, ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον
 τὴν ἐχθρικὴν ναυαρχίδα καὶ τὴν ἐπολέμουν· ἐν δὲ
 πυρπολικὸν ἐρρίφθη κατ' αὐτῆς ἀλλὰ δὲν ἐκόλλησε.
 Μετ' αὐτὴν τὴν ἀποτυχίαν ἐξέπλευσαν τὰ Ἑλληνικὰ
 καὶ κατόπιν αὐτῶν καὶ τὰ Τουρκικὰ διώκοντα τὰ
 Ἑλληνικά, καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κανονοβολοῦντα
 ἀλλ' ἐπὶ ματαίῳ· οἱ στόλοι ἀντεκανονοβολήθησαν
 καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐκτὸς τοῦ πορθμοῦ ἀβλα-
 βῶς ὡς καὶ τὴν προτεραίαν, καὶ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ
 ἐπανήλθαν εἰς τὰ Ψαρά, τὰ δὲ Τουρκικὰ εἰς τὸν λι-

μένα τῆς Χίου· ἐν τοσούτῳ ἦλθε καὶ νέα ναυτικὴ δύναμις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν καπητᾶν-πασᾶν, καὶ ἀνεμένετο καὶ ἄλλη ἐξ Αἰγύπτου. Οἱ Ἕλληνες μένοντες ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν διελογίζοντο πάντοτε πῶς νὰ βλάβῃσι τὸν ἐχθρὸν πρὶν ἐνδυναμωθῇ ἔτι μᾶλλον, καὶ ἄλλην ἐλπίδα δὲν εὑρίσκαν παρὰ τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν. Τὴν νύκτα πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ μπαϊραμίου, ὃ ἐστὶ τὴν μεταξὺ 6 καὶ 7 ἰουνίου συνήλθαν ἐπὶ τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος πολλοὶ τῶν πλοιάρχων τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς συνεόρτασιν· ἀσέληνος καὶ σκοτεινὴ ἦτον ἡ νύξ ἐκείνη, οὔσα ἡ τελευταία τῆς σελήνης, καὶ τὰ πλοῖα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐξ αἰτίας τοῦ ἔτι ἐπικράτοῦντος ῥαμαζανίου ἦσαν ὀλόφωτα· διεκρίνοντο δὲ μεταξὺ ὅλων τὰ δύο δίκροτα, ἦτοι ἡ ναυαρχὶς καὶ ἡ ὑποναυαρχὶς διὰ τὴν πλουσίαν φωτοχυσίαν τῶν. Πρὸ τριῶν ἡμερῶν δύο Ἑλληνικὰ πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Γεώργιον Πιπῖνον Ὑδραῖον, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κανάρην Ψαριανόν, ἀπέπλευσαν διὰ νυκτὸς ἐκ Ψαρῶν κατὰ τὸ ἀρκτικὸν μέρος τῆς Χίου πρὸς βλάβην τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· ἀλλὰ ἔπεσαν εἰς τριήμερον γαλήνην· συγχρόνως ἀπέπλευσαν καὶ τέσσαρα πολεμικὰ πλοῖα, δύο πρὸς τὸ νότιον, καὶ δύο πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ στομίου τοῦ πορθμοῦ ἐπὶ σκοπῇ νὰ παραλάβωσι τὰ πληρώματα τῶν πυρπολικῶν· τὴν 6 ἰουνίου ἤρχισε νὰ φυσᾷ ἀρκτικὸς ἀνεμος, καὶ πρὸς τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὰ δύο πυρπολικά παρέπλεαν ὑπὸ ξένην σημαίαν τὸ Καραμπουρνοῦ κρυπτόμενα ὑπὸ τὴν ξηράν· ἀφ' οὗ δὲ ἐνύκτωσεν, εἰσῆλθαν ἡσύχως καὶ ἀνυπόπτως εἰς τὸ στενὸν (διότι ἐξ αἰτίας τῆς ἐορτῆς τοῦ μπαϊραμίου ἔρριψαν ἄγκυραν καὶ αἱ προφυλακίδες), καὶ ἔπλεαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· τόσον δὲ ἐπλησίασαν πρὸς τινὰ τῶν πλοίων αὐτοῦ, ὥστε ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τῇ κραυγῇ τῶν σκοπῶν ν' ἀπο-

μακρυνθῶσι χωρὶς πλέον νὰ φαίνωνται. Μετὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον τὰ πυρπολικά ταῦτα ἐπανῆλθαν πλησίτια ἐν μέσῳ τοῦ στόλου, καὶ βοηθούμενα ὑπὸ τῆς πνεύσεως ἀπογείου αὔρας ἔπесαν αἴφνης τὸ μὲν Ψαριανὸν πρὸς τὴν πρῶραν τῆς ναυαρχίδος καὶ περιπλεχθὲν μετέδωκεν ἀμέσως τὰς φλόγας του, τὸ δὲ Ὑδραϊκὸν πρὸς τὴν πρῶραν τῆς ὑποναυαρχίδος, ὅπου ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξέκόλλησε προτοῦ νὰ μεταδώσῃ τὰς φλόγας του καὶ ἐκυμαίνετο καίομενον τῇδε κακέϊσε ἀκυβέρνητον ἐν μέσῳ τοῦ στόλου ἐνσπεῖρον φόβον καὶ ταραχήν. Οἱ δὲ γενναῖοι πλοίαρχοι καὶ ναῦται τῶν δύο πυρπολικῶν, ὅλοι 34, ἀφ' οὗ ἐτελείωσαν τὸ ἔργον των, ἐμβάντες εἰς τὰ ἐφόλκιά των ἐξῆλθαν τοῦ πορθμοῦ διὰ τοῦ νοτίου στομίου ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν ἀβλαβεῖς ὅλοι, διεσώθησαν ἐπὶ τῶν ἐκεῖ ἐπὶ τούτου πλεόντων Ἑλληνικῶν πλοίων, καὶ καταπλεύσαντες εἰς τὰ Ψαρὰ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ εὐφημοῦντος αὐτοὺς λαοῦ καὶ ἐδοξολόγησαν τὸν θεὸν τὸν εὐλογήσαντα τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τόλμημά των· εἶχαν δὲ ἀπόφασιν νὰ καῶσιν ὅλοι, ἂν ἔβλεπαν ὅτι δὲν ἐδύναντο ν' ἀποφύγωσι τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν των, καὶ δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔφεραν ἐντὸς τῶν δύο ἐφορκίων ἱκανὴν πυρόκονιν. Ἐντὸς δὲ τῆς φλογισθείσης ναυαρχίδος ἦσαν ὅχι μόνον Τούρκοι πολλοὶ καὶ σημαντικοί, ἀλλὰ καὶ Χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι· ὅλοι δὲ ἐκτὸς ὀλίγων ἐχάθησαν, διότι ἀνάψαντα τὰ κανόνιά της ἐμπόδιζαν διὰ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τὰς λέμβους τῶν ἄλλων πλοίων τοῦ νὰ πλησιάσωσι. Δύο λέμβοι τῆς ναυαρχίδος ἐβυθίσθησαν αὐτανδροὶ διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς συσσωρευθέντων· ἐμβάντος δὲ καὶ τοῦ καπητᾶν-πασᾶ εἰς τὴν ἰδιαίτεραν λέμβον του ἔπесεν ἐν ᾧ ἀπεμακρύνετο ἐν τῶν καταρτίων τῆς καιομένης ναυαρχίδος του, καὶ τὴν μὲν λέμβον ἐβύθισεν, αὐτοῦ δὲ τὴν ὁσφὺν ἔθλασεν.

ἀλλὰ πεσόντες κολυμβηταὶ εἰς τὴν θάλασσαν τὸν διέσωσαν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, καὶ τὸν ἀπεκόμισαν ἡμιθανῇ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐξεψύχισε. Βόσκον δὲ τὸ πῦρ ἐν τῇ ναυαρχίδι διεδόθη μετὰ μίαν σχεδὸν ὥραν καὶ εἰς τὴν πυροκονοθήκην· τότε ὑψώθη οὐρανομήκης πύρινος στύλος φωτίζων ἐν τῷ μέσῳ τῆς σκοτεινῆς ἐκείνης νυκτὸς πλατὺν καὶ μακρὺν ὀρίζοντα. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔθαψαν πρὸ τῆς μεσημβρίας ἐντὸς τοῦ φρουρίου τὸν καπητᾶν-πασᾶν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς κηδείας του ἐξεμάνησαν ἐκ νέου οἱ ἐπὶ τῆς Χίου αἰμοχαρεῖς Τούρκοι, καὶ ἡ θεὰ ἐνὸς καπητᾶν-πασᾶ γενομένου θῦμα τοῦ πυρὸς τῶν Ἑλλήνων, τοῖς ἔδωκε νέαν ἀφορμὴν νὰ κινήσωσιν ἕως δωδεκακισχίλιοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς κηδείας πρὸς τὰ Μαστιχοχώρια, τὰ μὴ ἕως τότε παθόντα, ἐπὶ προφάσει νὰ παιδεύσωσιν ὄχι τοὺς ἐγχωρίους ἀλλὰ τοὺς καταφυγόντας ἐκεῖ καὶ κυρίως εἰς τὸ Θολὸ Ποτάμι ἐξ ἄλλων χωρίων, ἃν καὶ οὗτοι κατέφυγαν ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἀμνηστίας. Ἐφρούρει τὰ χωρία ταῦτα ὁ καλοκάγαθος Ἐλέζογλους, ὅστις ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ προφυλάξῃ παρέδωκε θέλων καὶ μὴ τοὺς εἰς αὐτὰ καταφυγόντας κατοίκους τῶν ἄλλων χωρίων· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη ὡς ἠλπιζε διὰ τῆς θυσίας τῶν ὀλίγων νὰ προφυλάξῃ τοὺς πολλούς· ἀφ' οὗ δὲ οἱ αἰμοχαρεῖς οὗτοι παρέλαβαν ὅσους ἐζήτησαν καὶ τοὺς ἔσφαξαν τὴν αὐτὴν ὥραν, ἐπάτησαν αὐθημερὸν καὶ αὐτὰ τὰ χωρία ξιφήρεις σφάζοντες, αἰχμαλωτίζοντες καὶ καταστρέφοντες· ἡ καταστροφὴ δὲ αὕτη ἀπετελείωσε τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς νήσου.

Τὴν δὲ 8 ἰουνίου ὁ Τουρκικὸς στόλος ἀπέπλευσε τῆς Χίου, καὶ τὴν 10 κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης· τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀπέπλευσε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς ἐκ Ψαρῶν καὶ κατέπλευσε τὴν 10 καὶ αὐτὸς εἰς τὸν τῆς Ἐρισσοῦ· τὴν δὲ 15 καθ' ἣν ὥραν

ετοίμαζαν οἱ Ἕλληνες δύο πυρπολικά κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ὁ στόλος οὗτος ἀνήχθη καὶ μετέβη εἰς τὰ Μοσχοννήσια καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν Τένεδον· ὁ δὲ Ἑλληνικὸς διέπλευσε τὴν 17 τὸν πορθμὸν τῆς Χίου, ἐκανονοβόλησε τὸ φρούριον καὶ ἀντικανονοβοληθεὶς προσωρμίσθη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔξωθεν τῶν Ψαρῶν· ἐκείθεν ἀπέπλευσε τὴν 23, καὶ ἐλλιμένισε τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀντικρὺ τῆς Χίου ἀγνοῶν τὰ κινήματα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου (δ). Μαθὼν δὲ τὴν 24 τὸν εἰς Ἑλλάσποντον πλοῦν αὐτοῦ ἐπανεπλευσεν εἰς τὰ ἴδια εὐφημούμενος καὶ θαυμαζόμενος διὰ τὰ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου τολμηρὰ καὶ εὐτυχῇ του κατορθώματα.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ.—Πολεμικαὶ προετοιμασίαι
Τούρκων καὶ Ἑλλήνων.—Τὰ μεταξὺ τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ
τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στολίσκου.

ΜΕΤΑ δὲ τὴν λύσιν τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς συμμα-
χίας ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἐγκαταλειφθεὶς ἀπὸ τῶν Ἀλβα-
νῶν του καὶ τῶν ἄλλων ὄλων, καθὼς πάντοτε ἐγκα-
ταλείπονται ἐπὶ τῆς ἀδυναμίας των οἱ θεοποιούμενοι
ἐπὶ τῆς δυνάμεώς των τύραννοι, παρεδόθη εἰς χεῖρας
τῶν ἐχθρῶν του ἐπ' ἐλπίδι καὶ ὑποσχέσει ἀφέσεως
τῶν ἀνομιῶν του, ἀλλ' ἀπεκεφαλίσθη τὸν ἱανουάριον,
ὥστε τὸ αἷτιον τὸ ὁποῖον διήρῃ τὰς ἐπὶ τῆς Ἡπείρου
δυνάμεις καὶ τὰς ἀπησχόλει μακρὰν τῶν Ἑλλήνων
ἔλειψεν. Οἱ Ἕλληνες καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ πρὸ τῶν
θυρῶν τῆς Ἡπείρου Στερεοελλαδίται ἠσθάνθησαν
ὅλον τὸ μέγεθος τοῦ μέλλοντος ἀγώνος των. Ὅσον
τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ἦτο μέγα καὶ φοβερόν, τό-
σον ἡ πτώσις του ἐδόξασε τὸν νικητὴν του Χουρσὴδ-
πασᾶν, τὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πύλης, καὶ ἡ ἑως
τότε μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ διηρημένη
Ἀλβανία ὑπετάχθη ὅλη ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, καὶ
ὅλη ἡ Ἡπειρος ἡ μὴ σεβομένη ἐν διαστήματι πολ-
λῶν ἐτῶν τόσον τὸ πρόσταγμα τοῦ Σουλτάνου,
ὅσον τὸ ἀπλοῦν νεῦμα τοῦ Ἀλῆ, ἔπεσε καὶ ἐπρο-

σκύνησε τὸν Χουρσήδην. Τὸ Σοῦλι μόνον ἀντεῖχεν ἐξ αἰτίας τῆς σφαλερᾶς καὶ δολίου πολιτικῆς τοῦ προκατόχου του Πασόμπεη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἐκλονίζετο. Μετὰ δὲ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, ὁ Χουρσήδ-πασᾶς ἔρριψεν ὅλην τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Πελοπόννησος ἐκίνει πρὸ παντὸς ἄλλου μέρους τὴν ἀγανάκτησίν του. Κατ' αὐτῆς εἶχε καὶ ἰδιαίτερα αἷτια καὶ προσωπικὸν μῖσος, διότι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὰ πλούτη του διηρπάγησαν καὶ αἱ γυναῖκες του ἠχμαλωτίσθησαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δυστύχημα, τὸ ὁποῖον ἐξῆπτε τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα συνήθη Ὀθωμανικὴν ζηλοτυπίαν, ἀνησύχει καὶ τὸν νοῦν του, παρώργιζε καὶ τὴν καρδίαν του. Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἡσθάνετο κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὁ Χουρσήδ-πασᾶς ὡς ιδιώτης, ὁ Σουλτάνος, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ τὸν ἐθεώρει ὡς ὑποστήριγμα τοῦ κλονιζομένου κράτους του, τῷ ἔδωκε πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ τῷ ἐπεδαψίλευσε πᾶν ὅ,τι ἐφαίνετο συντεῖνον εἰς καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Βαρεῖς καὶ πολυειδεῖς πολεμικοὺς περισπασμοὺς εἶχεν ὁ Σουλτάνος τὸ παρελθὸν ἔτος, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθη νὰ ρίψῃ μεγάλας δυνάμεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Εἶχε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, τὸν πόλεμον ἐν Βλαχομολδαυίᾳ καὶ τὸν φόβον τοῦ ἐπικειμένου Ῥωσσικοῦ πολέμου. Ἀλλὰ τὸ ἀρχόμενον δευτερον τοῦτο ἔτος εὐρέθη ἀπηλλαγμένος τῶν ἀνωτέρω δεινῶν. Εἶχεν ὅλως διόλου σβεσθῇ ἡ ἐπανάστασις τῆς Μολδοβλαχίας καὶ εἶχεν ἐκλείψει ὁ φόβος τοῦ ἐπικειμένου Ῥωσσικοῦ πολέμου, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, μὴ παύων νὰ δίδῃ δείγματα τρανὰ τῆς εἰλικρινοῦς διαθέσεώς του ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ εἰρηνικοῦ συστήματος, ἀπέθεσε τὴν λύσιν τῶν πρὸς τὴν Πύλην πολιτικῶν διαφορῶν του εἰς τὴν παρέμβασιν τῶν

ἄλλων Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαν μὴ θέλουσαι τὸν πόλεμον κατεγίνοντο σπουδαίως καὶ εὐτυχῶς διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεόν των εἰς ἐξισασμὸν αὐτῶν. Διήρκει μόνον ὁ πόλεμος τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἦτο πόλεμος μικρὸς καὶ ἀπέκειτο εἰς τὴν Πύλην νὰ τὸν παύσῃ καθ' ἣν ὥραν ἤθελεν. Ἐπὶ λόγῳ δὲ ἀνακωχῆς καὶ ἐπ' ἐλπίδι συμβιβασμοῦ διεκόπησαν καὶ αἱ μικραὶ αὗται Τουρκοπερσικαὶ ἐχθροπραξίαι τὴν ἐποχὴν ταύτην. Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους τὸ ἀρχόμενον ἔτος παρίστατο ὡς ἔτος παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐφαίνετο ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ τάφου. Τφόντι αἱ μὲν Τουρκίζουσαι ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης ἐπανηγύριζαν ἔκτοτε τὰ ἐπικήδειά της, αἱ δὲ Ἑλληνίζουσαι ἐθρήνουν τὴν συμφορὰν της.

Μεγάλαι δὲ καὶ φοβεραὶ ἦσαν αἱ γενόμεναι κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολεμικαὶ προπαρασκευαὶ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ ἐμπειροπόλεμος Ἀλβανία, τὴν ὁποῖαν κινεῖ ὁ μισθός, ἐκινεῖτο ὅλη. Οἱ ἡγεμόνες ὅλων τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας διετάχθησαν νὰ στρατολογήσωσιν ἐν δὲ τοῖς ναυστάθμοις ἐτοιμάζετο εἰς ἔκπλουν σημαντικὸς στόλος. Τὸ σχέδιον δὲ ἦτο νὰ εἰσβάλωσι πολυπληθεῖ στρατεύματα ἄλλα εἰς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν καὶ ἄλλα εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ μεγάλου στόλου, μέλλοντος νὰ καταβῇ εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, νὰ μεταβῶσι τὰ πλείότερα αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ νὰ σβύσωσι τοιουτοτρόπως τὴν ἐστίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Καλῇ τύχῃ ἐσυστήθη ἤδη ἐν Ἑλλάδι κυβέρνησις, ἡ ὁποία καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἔχουσα κυβερνήσεως ὠφέλει τὰ μέγιστα, διότι ἐχρησίμευεν ὡς κέντρον ὅλων τῶν διηρημένων καὶ αὐτοκεφάλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Συνέβη δὲ καὶ ὁ

θάνατος τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ τὸν χειμῶνα, ὥστε αἱ πάντοτε βραδεῖς τῶν Τούρκων ἐτοιμασίαι ἐβράδυναν ἔτι μᾶλλον ἐξ αἰτίας τούτου, καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ μελετώμενα καταστρεπτικὰ σχέδιά των πρὸ τοῦ καλοκαιρίου. Ἡ Ἑλλὰς ἐξ ἑναντίας, ἂν καὶ εἶχε μεγάλην ἀπόφασιν, εἶχε μηδαμινούς πόρους. Εὐτυχὴς πόλεμος ἐνὸς ἔτους χρηστὰς ἐνέπνευσε τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας· ἀλλ' ὁ πόλεμος “δεῖται χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων.” τὸ δὲ ταμεῖον τῆς Ἑλλάδος ἦτο πάντῃ κενόν· ἀλλὰ συνέπεσε νὰ λάβωσιν οἱ Ἕλληνες χρηματικά τινα βοηθήματα παρὰ τοῦ ἰδίου ἐχθροῦ των Χουρσῆδ-πασᾶ, τὰ ὁποῖα ἂν καὶ μικρὰ ἦσαν μεγάλα διὰ τοὺς μηδὲν ἔχοντας καὶ τοὺς διὰ μικρῶν μεγάλα πράττοντας. Ἰδοὺ δὲ πῶς τὰ ἔλαβαν. Εἶδαμεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς ἡ χαλωτίσθησαν αἱ γυναῖκες τοῦ Χουρσῆδ-πασᾶ καὶ Μεχμέτ-πασᾶ, ὁ Καϊμακάμπεης, ὁ Κιαχαγιάμπεης καὶ ἄλλοι. Πρὸ τινος καιροῦ διεπραγματεύετο μεταξὺ τοῦ Χουρσῆδ-πασᾶ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων τούτων καὶ τῶν ὁμηρεύνοντων παρὰ τῷ Ἀλῆ-πασᾶ Σουλιωτῶν πεσόντων μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ Χουρσῆδ-πασᾶ, ἡγουν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τοῦ ἀδελφοῦ του Κώστα, τοῦ Ναστούλη Νταγκλῆ, τοῦ Κώστα Τζαβέλλα, τοῦ Κίτσου Κωλιοδημήτρη, καὶ τοῦ προεστῶτος τῆς Λεβαδείας Νικολάου Νάκου. Πέντε μῆνας διήρκησεν ἡ διαπραγματεύσις αὕτη καὶ ἀπεπερατώθη διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων τὸν ἀπρίλιον μῆνα, καθ' ὃν καιρὸν ἔγεινεν ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν αἰχμαλώτων (α) καὶ ἡ παράδοσις τῶν ὁμήρων. Ἐλαβε δὲ πρὸς τούτοις ἐπὶ λόγῳ λύτρων τὸ Ἑλληνικὸν ταμεῖον ὀγδοῇντα χιλιάδας Ἰσπανικῶν διστηλῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐξέδωκε διαφό-

ρους νόμους περὶ δανείου ἐξωτερικοῦ, περὶ συνεισφο-
ρῶν, περὶ φορολογιῶν, καὶ περὶ συνάξεως τῶν ἀρ-
γυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν τῶν μοναστηρίων καὶ ἐκ-
κλησιῶν· ἐξήρесе δὲ μόνον τὰ ἐν χρήσει τῶν ἱε-
ρῶν μυστηρίων καὶ τὰ ἐπαργυροχρυσώματα τῶν
εἰκόνων· ἀλλ' ὀλίγον ὠφελήθη ἐξ αἰτίας τῶν ἀνωμα-
λιῶν, ὥστε ἐν ᾧ αἱ χρεῖαί της ἦσαν μεγάλαι καὶ
κατεπείγουσαι, οἱ χρηματικοὶ της πόροι ἦσαν πάν-
τοτε μηδαμενοί.

Διέμεναν ἀκόμη ἐν Μούρτῳ ἀπὸ τῆς ἐναντίου
τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ κατελθούσης ἄλλοτε ναυτικῆς μοί-
ρας μία φρεγάδα, μία κορβέτα καὶ τέσσαρα δικά-
ταρτα. Ὁ Μιαούλης ἔχων ὀκτὼ πλοῖα ἔμεινε, ὡς
προείπαμεν, ἐν Μεσολογγίῳ ἀφ' οὗ ὁ Ἑλληνικὸς
στόλος ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια· θέλων δὲ νὰ κατὰ-
σχη ἢ νὰ καύσῃ τὰ ἐν Μούρτῳ ἀπέστειλεν ἐν
πρώτοις τὰ ἑπτὰ εἰς τὴν Ῥινιάσαν ἀντικρὺ τῆς Ἀν-
τιπάξου φρουρουμένην ὑπὸ Σουλιωτῶν, ἵνα παρα-
λάβωσιν ἐκεῖθεν διακοσίους Σουλιώτας ὡς συνα-
γωνιστάς των ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πρὸς εὐοδωσιν τοῦ σκο-
ποῦ των. Παρηκολούθησε δὲ καὶ ὁ ἴδιος φέρων ἐκ
Μεσολογγίου πολεμεφόδια εἰς χρῆσιν τῶν ἐπὶ τῆς
ξηρᾶς στρατιωτῶν. Τὴν 6 μαρτίου ἀνήχθη ὁ ἐν
Ῥινιάσῃ στολίσκος· δέκα μίλια δὲ περί που πρὶν
φθάσῃ εἰς Μοῦρτον ἦλθε τὸ Ἀγγλικὸν βρίκιον
Chanticlier καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι δὲν ἐδίδετο ἄδεια νὰ
διαπλεύσῃ ὁ στολίσκος οὗτος τὸν μεταξὺ τῶν Κορυ-
φῶν καὶ τῆς Ἡπείρου πορθμὸν ἐντὸς τοῦ ὁποίου
ἔκειτο τὸ νησίδιον τοῦ Μοῦρτου πρὸς τὴν Ἡπειρω-
τικὴν παραλίαν. Ὁ ναύαρχος Μιαούλης ἔστειλεν
εὐθὺς τὴν Τερψιχόρην πλοῖον τοῦ στολίσκου του εἰς
Κορυφούς πρὸς τὸν μέγαν ἄρμοσστήν παραπονούμε-
νος διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἀπαγόρευσιν, καὶ
ἐπανέπλευσε μετὰ τῶν λοιπῶν του πλοίων εἰς τὸ
Μεσολόγγι ἀναμένων ἐκεῖ τὴν ἀπάντησιν. Τὴν 9

μαρτίου ἔφθασεν ἡ Τερψιχόρη ἔμπροσθεν τῶν Κορυφῶν, ὃ δὲ πλοίαρχός της φέρων τὰ γράμματα εἰσήλθεν ἐπὶ τῆς λέμβου του εἰς τὸν λιμένα ἀφείς τὸ πλοῖόν του μετέωρον ἐκτὸς τοῦ λιμένος ὡς σκοπεύων νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ναύαρχόν του ἅμα ἐλάμβανε τὰς ἀπαντήσεις. Ἄλλ' ἀπόντος τοῦ πλοιάρχου ἡ κυβέρνησις ἔστειλεν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ καὶ ἔφερε τὴν Τερψιχόρην ἐντὸς τοῦ λιμένος καὶ κατέβασε τὴν σημαίαν της. Τούτου δὲ γενομένου εἰδοποίησε τὸν πλοίαρχόν της περὶ ὧν ἔπραξεν εἰπούσα ὅτι δὲν ἐκράτει τὸ πλοῖόν του ὡς ἐχθρικόν, ἀλλὰ διότι τὰ πληρώματα ἄλλων Ἑλληνικῶν πλοίων ἐπάτησαν τὴν γῆν τῆς ἁγίας Μαύρας καὶ ἤρπασαν πρόβατα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ πλοῖόν του ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐν τῷ λιμένι τῶν Κορυφῶν ἕως οὗ ἐδίδετο ἡ πρέπουσα ἱκανοποίησις διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς ὑπ' οὐδετέραν σημαίαν γῆς, καὶ ἡ ὀφειλομένη ἀποζημίωσις διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ζώων· διέταξε δὲ νὰ λύσωσι καὶ τὰ πανία τοῦ πλοίου· ὁ πλοίαρχος, ὅστις ἄλλα ἐπροσδόκα καὶ ἄλλα ἠϋρεν, ἀντέτεινε τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὴν λύσιν τῶν πανίων καὶ ἠπείλησεν ὅτι, ἂν τὸν ἐβίαζαν, θὰ ἔρριπτε πῦρ εἰς τὴν πυροκονοθήκην τοῦ πλοίου του νὰ καύσῃ καὶ αὐτὸ αὐτανδρον καὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι λοιπὰ πλοῖα· ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐπείσθη καὶ τὰ ἔλυσεν· ἡ δὲ περὶ ἧς ὁ λόγος καταπάτησις τῆς οὐδετέρας γῆς καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῶν ζώων ἦσαν ἀληθεῖς, καὶ ὁ μέγας ἄρμοστὴς εἶχε δίκαιον ν' ἀπαιτήσῃ ἱκανοποίησιν καὶ ἀποζημίωσιν· ἀλλὰ πῶς ἐδύνατο νὰ κρατήσῃ ἀθῶον πλοῖον σταλὲν πρὸς αὐτὸν δι' ἄλλην ὑπόθεσιν καλῇ πίστει; ἡ ἀντικακοποίησις τότε εἶναι συγχωρητὴ, ὅταν ὁ κακοποιήσας ἀρνήται τὴν ὀφειλομένην ἱκανοποίησιν. Ἀλλὰ μήπως ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις τὴν ἡρνεῖτο ἢ ἐδύνατό ποτε νὰ τὴν ἀρνηθῇ; ἢ μήπως οἱ Τούρκοι δὲν ἔπραξαν τὰ ἴδια καὶ χειρότερα κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς σημαίας; Πρό

τινος καιροῦ δὲν εἶχαν ἀρπάσει ἔσωθεν πλοίου ὑπὸ Ἀγγλοῖονικὴν σημαίαν ὄχι πρόβατα, ἀλλὰ ἀνθρώπους καὶ παρθένους, τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐκ τῶν Πατρῶν Ἀποστόλη Περούκα; καὶ ὁμως οἱ Ἀγγλοὶ οὔτε πλοῖον Τουρκικὸν ἐκράτησαν, οὔτε διόλου τὴν Τουρκικὴν σημαίαν ὕβρισαν, ἀλλ' ἠρκέσθησαν νὰ ἐλευθερώσωσι τοὺς συλληφθέντας, καὶ τούτους σχεδὸν γυμνοῦς. Καὶ ταῦτα πάντα ἔπραττεν ὁ μέγας ἀρμοστής εἰς ὕβριν τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας κατέμ-προσθεν ἐνὸς κοτέρου τῆς Τουρκικῆς μοίρας εὐρεθέντος ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν τῷ λιμένι τῶν Κορυφῶν.

Ἀφ' οὗ δὲ τοιουτοτρόπως ἐκρατήθη ἡ Τερψιχόρη μέχρι τῆς 21, ἀπελύθη ἐπὶ τῆς προτάσει τοῦ ναυάρχου Ἀγγλου ἐλθόντος κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Κορυφοὺς καὶ ἀποδοκιμάσαντος τὴν διαγωγὴν τοῦ δυσμενῶς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα διακειμένου Μείτλάνδου· κατῆρε δὲ εἰς τὸ Μεσολόγγι τὴν νύκτα τῆς 22 ὅπου τὴν ἀνέμενε ὁ Μιαούλης, ὅστις ἰδὼν ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἡ μελετωμένη κατὰ τῶν ἐν Μούρτῳ ἐχθρικῶν πλοίων προσβολὴ ἀνεχώρησε τὴν 24 μεθ' ὅλων τῶν πλοίων εἰς τὰ ἴδια.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ὁ μέγας ἀρμοστής ἀπέ-στειλεν εἰς Ὑδραν τὴν φρεγάδαν ὁ Κίμβρος ὑπὸ τὸν Ἀμιλτῶνα, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν διερμηνέα τῆς κυβερνήσεως Πετρίδην, καὶ τῇ ἐγνωστοποίησεν, ὅτι ἀπῆτει ἀποζημίωσιν τετρακοσίων διστήλων διὰ τὴν ἐν ἀγία Μαύρᾳ ἀρπαγὴν τῶν προβάτων καὶ ἱκανοποίησιν διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς οὐδετέρας γῆς τῆς· ὅτι ἐπὶ λόγῳ ὑγειονομικῶν προφυλάξεων ἀπηγορεύετο νὰ πλησιά-ζωσι τὰ ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν πλοῖα τὰς Ἰονίους ακτὰς ἐντὸς τεσσάρων μιλλίων καὶ νὰ εἰσπλέωσι τὸν πορθμὸν τῶν Κορυφῶν· ὅτι τὸ νησίον τοῦ Μούρτου ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐπτάνησον, καὶ ὡς τοι-οῦτον ἦτον ἀπρόσιτον, καὶ ὅτι ὥφειλε νὰ προειδο-

ποιῇ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις τὸν μέγαν ἄρμοστήν ὅσακις ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐμελέτα νὰ διαπλεύσῃ τὴν μεταξὺ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παραλίας θάλασσαν.

Μαθοῦσα ταῦτα ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ στείλῃ πρὸς τὸν μέγαν ἄρμοστήν τὸν Γεώργιον Σπανιωλάκην καὶ τὸν διέταξεν ἐγχειρίζων τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς του γράμματα νὰ τῷ ἀναγγείλῃ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐτοίμη ἦτο νὰ πληρώσῃ τὰ εἰς ἀποζημίωσιν ἀπαιτούμενα τετρακόσια δίστηλα· ὅτι κατεγίνετο νὰ εὔρῃ τοὺς ἐνόχους καὶ νὰ τοὺς παιδεύσῃ· ὅτι ἡ ἀπόστασις τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων ἀπὸ τῆς Ἰονίου ἀκτῆς ἐνὸς μιλίου ἐφαίνετο ὡς πρὸς τὸν ὑγειονομικὸν σκοπὸν ἰσοδύναμος τῆς ἀποστάσεως τῶν τεσσάρων μιλίων· ὅτι ἂν ὁ μέγας ἄρμοστής ἐθεώρει τὸ νησίον τοῦ Μούρτου ὡς ἐξάρτημα τῆς Ἐπτανήσου καὶ δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἀπέκλειε τοῦ λιμένος αὐτοῦ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ὥφειλε δυνάμει τῆς ἐπαγγελλομένης οὐδετερότητος ν' ἀπομακρύνῃ ἐκεῖθεν καὶ τὰ Ὄθωμανικά, καὶ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἂν καὶ ἐβλάπτοντο τὰ συμφέροντά της διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν σκοπῶν της συγκατετίθετο νὰ προειδοποιῇ τὸν μέγαν ἄρμοστήν περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων διαπλεύσεως τῆς Ἰονίου θαλάσσης, ἀφ' οὗ τὰ μέλλοντα νὰ εἰσπλεύσωσι τὴν ῥηθεῖσαν θάλασσαν πλοιά της ἔφθαναν εἰς τὴν Γλαρέντσαν.

Διὰ τοιούτων λογικῶν καὶ συνδιαλακτικῶν ὁδηγιῶν ἐφοδιασμένος ἀνεχώρησεν ὁ Σπανιωλάκης ἐκ Κορίνθου. Ἀλλὰ μόλις τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Κορυφῶν, ὁ μέγας ἄρμοστής διέταξε ν' ἀράξῃ ἐν μεμονωμένῳ τινὶ μέρει τοῦ λιμένος καὶ τὸ ἐπερικύκλωσε διὰ φυλάκων καὶ στρατιωτῶν ἐπαγρυπνούντων αὐστηρῶς μὴ τύχῃ οἱ ἐν αὐτῷ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως συγκοινωνήσωσι.

Τὸν δὲ ἀπεσταλμένον τῆς Ἑλλάδος περιώρισεν ἐντὸς τοῦ πλοίου του, καὶ τὴν 16 ἀπριλίου τῷ ἔστειλε τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν ὑπογεγραμμένην ἐν ὀνόματι καὶ κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ παρὰ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων του Φρεδερίκου Χάνκη.

“ Κύριε,

“ Ὁ λόρδος μέγας ἄρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων
 “ ἔλαβε τὰς ἐπιστολάς λεγούσας ὅτι τὰς ἔσπελλαν
 “ πρὸς αὐτὸν τινὲς αὐτονομαζόμενοι κυβέρνησις
 “ τῆς Ἑλλάδος, καὶ διὰ τινος ἀπεσταλμένου αὐτῆς
 “ εὗρισκομένου κατὰ τὸ παρὸν ἐν τούτῳ τῷ λιμένι
 “ καὶ διατεταγμένου ὑπὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος αὐτο-
 “ νομάστου κυβερνήσεως νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους μετὰ
 “ τοῦ λόρδου μεγάλου ἄρμοστοῦ.

“ Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ἀγνοεῖ παντάπασιν ὅτι
 “ ὑπάρχει προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος,
 “ διὰ τοῦτο δὲν ἡμπορεῖ ν’ ἀναγνωρίσῃ τοιοῦτον
 “ ἀπεσταλμένον. Μόνη ἡ ἀνάγκη νὰ διατηρήσῃ
 “ καθὼς πάντοτε ἔπραξε τὰς ἀρχὰς αὐστηροτάτης
 “ οὐδετερότητος τὴν παρακινεῖ νὰ συγκατανεύσῃ εἰς
 “ τὸ νὰ λάβῃ ὑπ’ ὄψιν τινὰ τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέρω
 “ ἐπιστολαῖς. Εὐδοκεῖ λοιπὸν νὰ διαδηλώσῃ ὅτι
 “ οὐδεμίαν θέλει νὰ ἔχῃ ἀνταπόκρισιν μετὰ μιᾶς
 “ κατ’ ὄνομα δυνάμεως τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζει,
 “ καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασίς της εἶναι ἐν συνόψει ἡ ἀκό-
 “ λουθος.

“ Πλοῖον λεγόμενον Ἑλληνικὸν ὑπὸ σημαίαν μὴ
 “ ἀναγνωριζομένην καὶ οὐδαμοῦ δεκτὴν δὲν εἶναι
 “ δεκτὸν ἐντὸς τῶν Ἰονίων λιμένων. Δὲν ὀφείλει
 “ ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης νὰ συζητήσῃ μετὰ δυνάμεως μὴ
 “ ἀναγνωριζομένης ὅ,τι κρίνει εὐλογον νὰ πράξῃ.
 “ λέγει ὅμως ὅτι τὸ νησίδιον τοῦ Μούρτου ἔξαρ-
 “ τᾶται ἀπὸ τοῦ Ἰονίου κράτους, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς
 “ τῆς Ἀγγλίας εἶναι ὁ μόνος προστάτης του. Ἡ
 “ αὐτοῦ ἐξοχότης θεωρεῖ πρὸς τούτοις ὅλον τὸν

“ μεταξὺ Μούρτου καὶ Κασιωπίας πορθμὸν τῶν
 “ Κορυφῶν ὡς πραγματικῶς λιμένα τῶν Κορυφῶν.
 “ Ἡ Ἰόνιος κυβέρνησις ὁρμυμένη ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς
 “ ἰδίας οὐδετερότητος, τὴν ὁποίαν πάντοτε διετήρη-
 “ σεν ὡς πρὸς τοὺς ἀλληλομαχοῦντας, ἐλεεινολογεῖ
 “ τὴν μωρὰν ἀλαζωνείαν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔφεραν
 “ τὰ πράγματα εἰς τὴν τωρινὴν κατάστασιν.”

“ Ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης ἀξιοῖ ὁ ἐν τῷ λιμένι τούτῳ
 “ εὕρισκόμενος ἄνθρωπος ν’ ἀναχωρήσῃ ἐν ἀκαρεί.”

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὁ μέγας ἄρμοστής
 ἀπηγόρευε τὴν εἰσπλευσιν τῷ Ἑλληνικῶν πλοίων
 εἰς τὸν μεταξὺ τῶν Κορυφῶν καὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς
 παραλίας πορθμὸν καὶ τὴν ἐφόρμησιν τῶν Ἑλλή-
 νων κατὰ τῶν ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μούρτου Τουρκικῶν
 πλοίων ἐπὶ λόγῳ ὅτι τὸν μὲν πορθμὸν ἐθεώρει ὡς
 πραγματικῶς λιμένα τῶν Κορυφῶν, τὸ δὲ νησίδιον
 τοῦ Μούρτου ὡς ὑπὸ τὴν μοναδικὴν προστασίαν τῆς
 Ἀγγλίας. Παλαιαὶ συνθήκαι μεταξὺ Βενετίας καὶ
 Τουρκίας ἀπηγόρευαν τρόντι τὸν εἰς τὸν πορθμὸν
 πλοῦν Τουρκικῶν πολεμικῶν πλοίων, ἀπηγόρευαν
 καὶ τὴν ἀνέγερσιν ὀχυρωμάτων ἐπὶ τῆς Τουρκικῆς
 τοῦ πορθμοῦ παραλίας. Ἀλλ’ ὁ σκοπὸς δι’ ὃν
 ἔλαβε χώραν ἄλλοτε ὁ ὅρος οὗτος ἀπέβλεπεν, ὡς
 εἶναι πασιφανές, τὴν ἀσφάλειαν τῆς νήσου τῶν Κο-
 ρυφῶν ἀπὸ τινος ἐνδεχομένης Τουρκικῆς ἐπὶ τῆς νή-
 σου ἀποβάσεως· καὶ ὁ ὅρος οὗτος, ἀφ’ οὗ μετέπεσεν
 ἢ Ἀρχὴ τῶν νήσων ἀπὸ τῶν Βενετῶν εἰς ἄλλους
 ἐθεωρεῖτο ὡς μὴ ὑπάρχων. Ἀλλά, ἂν ἤθελεν ὁ
 μέγας ἄρμοστής νὰ βάλῃ εἰς χρῆσιν τὸν εἰς πλήρη
 ἀχρηστίαν πεσόντα τοῦτον ὅρον, διατί κατὰ παρά-
 βασιν αὐτοῦ ἀφῆκε τὰ Τουρκικὰ πλοῖα νὰ εἰσπλεύ-
 σωσι τὸν ἀπηγορευμένον πορθμὸν καὶ ν’ ἀσφαλισ-
 θῶσιν ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ κατ’ αὐτὸν ἀνήκοντος εἰς τὸ
 Ἰόνιον κράτος; ἂν δ’ ἐπροφανίζετο ὅτι τὰ ἐδέχθη
 ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, διατί τὰ διε-

τήρει ἐντὸς τοῦ ἰδίου λιμένος καὶ μετὰ τὴν κατα-
στροφὴν αὐτοῦ κατὰ παράβασιν τῆς ἰδίας του προ-
κηρύξεως τὴν ὁποίαν ἀνεφέραμεν ἄλλου; δὲν ἔλεγε
δι' αὐτῆς ὅτι πλοῖα εἴτε Τουρκικὰ εἴτε Ἑλληνικὰ δὲν
ἦσαν δεκτὰ ἐντὸς τῶν Ἰονίων λιμένων; δὲν ἐχρεώ-
σται νὰ διώξῃ ἐκεῖθεν καὶ τὰ Τουρκικὰ ἀφ' οὗ δὲν
ἐδέχετο τὰ Ἑλληνικά; ἡ μεροληψία τοῦ μεγάλου
ἄρμοστοῦ ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος ἦτο τόσον μάλ-
λον ἀξιώμεμπτος ὅσον ἤθελε νὰ τὴν κρύπτῃ πάν-
τοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐστηρᾶς οὐδετερότητος. Τὸ δὲ
ὕφος τῆς ἐπιστολῆς ἀνάξιον ἀνδρὸς κατέχοντος τό-
σον ὑψηλὴν θέσιν ἀρκεῖ αὐτὸ καὶ μόνον νὰ δείξῃ τὸ
πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα πάθος αὐτοῦ.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ.

Περὶ τῶν κεντρικῶν Ἀρχῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν.—Ἐκστρατεία τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Ἀτυχὴ κινήματα κατὰ τοῦ Ζητουνίου καὶ τοῦ Πατρατσικίου.—Ἐκστρατεία τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.—Τὰ κατὰ τὴν Κρήτην μετὰ τὴν ἐκεῖ ἄφιξιν τοῦ Ἀφεντούλη μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Βαλέστου.

ΕΙΔΑΜΕΝ ὅτι ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις συστήσασα τὴν ἐθνικὴν κυβέρνησιν διετήρησε τὰς κεντρικὰς Ἀρχάς, ἡγουν τὴν γερουσίαν τῆς Πελοποννήσου, τὴν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν Ἀρειὸν πάγον τῆς ἀνατολικῆς, καὶ ἔβαλε καὶ τὰς τρεῖς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὀργανισμοὺς αὐτῶν οὐδὲν ἐδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις εἰμὴ διὰ τῶν Ἀρχῶν αὐτῶν.

Ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔστησε τὴν ἑδραν τῆς ἐν τῇ Τριπολιτσᾷ καὶ εἰργάζετο προθύμως καὶ εὐτυχῶς· ἀλλ' ἂν καὶ ὤφειλεν ὑποταγὴν εἰς τὰς βουλὰς τῆς ἐθνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὰ διατεταγμένα δὲν ἐβράδυνε ν' ἀντιτείνῃ ἐμποδίσασα δι' ἱκανὸν καιρὸν καὶ αὐτὴν τὴν νομοθετηθεῖσαν εἰσπραξὶν ἐνὸς γροσίου τὸν ἄνθρωπον (τὸ ψυχόγροσον), διότι αἱ διαταγαὶ τῆς κυβερνήσεως ἀπεστάλησαν κατ' εὐθείαν εἰς τὰς ἐπαρχίας· ἐξώκειλε δὲ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς φανερὰν ἀντιπολίτευσιν καὶ ἀντίπραξιν. Ἡ συνέλευσις

ἔσφαλεν ἀφήσασα κράτη ἐν κράτει. Δύσκολον δὲν ἦτο νὰ τὰ καταργήσῃ, διότι οὐδείς ἀντέστη εἰς ὅσα ἐβουλεύθη· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν εἰσέτι διδάσκαλον τὴν πείραν δι' ἧς βραδύτερον φωτισθέντες κατήργησαν τὰ κράτη ταῦτα ἐπὶ τῆς ἐν Ἀστρεὶ συνελεύσεως.

Ἡ δὲ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ εὐπειθεστέρα τῶν ἄλλων συναδελφῶν της, εἶχε τὴν ἔδραν της ἐν Μεσολογγίῳ, καὶ ἐνήργει ἐντὸς τῆς περιφέρειας της ὅπως ἐδύνατο. Ὁ δὲ Ἀρείος πάγος εἶχε μοναδικὸν χαρακτῆρα· ἦτο περιπατητικὴ Ἀρχὴ καὶ μετέβαινεν ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους δὲν εἶχαν κεντρικὴν Ἀρχήν, ἐστάλησαν εἰς ὀργανισμὸν αὐτῶν ἀρμοσταί· ἡ δὲ κυβέρνησις προθεμένη τὴν καθ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος εἰσαγωγὴν ὁμοιομόρφου διοικητικοῦ ὀργανισμοῦ ἐξέδωκε νόμον δι' οὗ διήρει τὴν Ἑλληνικὴν χώραν εἰς ἐπαρχίας, τὰς ἐπαρχίας εἰς ἀντεπαρχίας πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως, καὶ ταύτας πάλιν εἰς κοινότητας, ὀρίζουσα τὰ καθήκοντα ἐκάστης ὑπαλλήλου Ἀρχῆς καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλας καὶ τὰς πρὸς τὴν κυβέρνησιν σχέσεις των. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνήργουντο ἐκ κοινῆς γνώμης τῶν δύο σωμάτων βουλευτικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ, διετελούντων ἐν ἀρμονίᾳ, καθὼς ἐν ἀρμονίᾳ διετέλεσαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὰ καὶ κατὰ τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσιν. Μόνος ὁ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Ὑψηλάντης ἀντεφρόνει ἀλλὰ φανερὰ δὲν ἀντεπολιτεύετο. Τῶντι ἡ δοθείσα αὐτῷ πολιτικὴ θέσις οὔτε αὐτὸν εὐχαρίσκει οὔτε τὴν πατρίδα ὠφέλει. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτον ἄνθρωπος τοῦ πολέμου μᾶλλον ἢ τῆς πολιτικῆς· ἦτο γενναϊόκαρδος, καρτερικός, καὶ ἡγαπᾶτο διὰ τὸν πολεμικόν του χαρακτῆρα ὑπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ. Ὁ ἴδιος εἶδεν ὅτι ἡ θέσις τὴν ὁποίαν

κατεῖχε δὲν ἦτον ἡ πρέπουσα αὐτῷ· καὶ ἐπειδὴ θέατρον τοῦ προσεχοῦς καὶ κινδυνώδους πολέμου ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ στερεὰ Ἑλλάς, ἐπεθύμει νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐκεῖ. Οἱ δὲ ἀντιπολιτευόμενοι αὐτὸν νομοτελεσταὶ καὶ τινες βουλευταὶ ἐπιθυμοῦντες καὶ οὗτοι νὰ τὸν ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τῆς ἑδρας τῆς κυβερνήσεως ἐφάνησαν ἐπίσης πρόθυμοι εἰς τὴν ἐκστρατείαν του· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπεφασίσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἀνετράπη τὸ σχέδιον τοῦτο καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν ἀνατολικήν· ἀλλ' ὁ Ἀρειος πάγος, τοῦ ὁποίου πολλὰ μέλη ἤρχισαν, ὡς εἶδαμεν, ν' ἀντιφέρωνται πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸν εἶδαν κατὰ πρώτην φοράν ἐν Τρικόρφοις, δὲν τὸν ἠθελεν ὅπου ἡγεμόνευεν αὐτός, ἀλλὰ ἠθελεν ἐκστρατεῖαν Πελοποννησίων ἄνευ αὐτοῦ, διότι ὑπόπτευε μὴ σχετισθῇ πρὸς τοὺς ἀντιπολιτευομένους του. Τὸν ὑπέβλεπε δὲ καὶ ὡς δυνάμενον νὰ σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν του, διὰ τοῦτο ἀντέτεινεν εἰς τὴν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐκστρατείαν του. Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν ἐνέκρινε τοὺς λόγους τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ ἐπέμενεν εἰς τὸ νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ὡς προαπεφασίσθη· ἀλλ' ἐνέδωκεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν γνώμην τοῦ βουλευτικοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ἰδίου Ὑψηλάντου, ὅστις καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ Κορίνθου τὴν 20 φεβρουαρίου εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐξελέχθη δὲ ἀντιπρόεδρος τῆς βουλῆς, ἵνα ἐνεργῇ τὰ καθήκοντα τοῦ προέδρου ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του, ὁ Σωτήρης Χαραλάμπης. Τρισχίλιοι Πελοποννήσιοι ἀπεφασίσθη νὰ συνεκστρατεύσωσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, ἀλλὰ μόλις 700 ἐξῆλθαν τοῦ Ἰσθμοῦ ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον. Ἐκστρατεύσας ὁ Ὑψηλάντης ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἑταιρίας κατὰ παράβασιν

τῶν νόμων τοῦ ἔθνους, τοὺς ὁποίους παρεδέχθη καὶ ὁ ἴδιος, καὶ δυνάμει τῶν ὁποίων καὶ πρόεδρος τῆς βουλῆς κατέστη, καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ἐκστρατείαν ἀπεστάλη. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτο μεμπτή καὶ ἀσυντελὴς πρὸς τοὺς σκοποὺς του, καὶ ἔδωκε δικαίαν ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ καὶ νὰ γράψῃ ὁ Ἄρειος πάγος τὰ μύρια κατ' αὐτοῦ ὡς ἀνατροπέως τῶν καθεστώτων. Ἡ κυβέρνησις ἔδειξε πατριωτισμὸν καὶ φρόνησιν περιορισθεῖσα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν εἰς τὸ νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ καὶ συμβουλευσῇ τὰ δέοντα. Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη τὴν Ἐθνικὴν σημαίαν ἀντὶ τῆς ἄλλης· ἀλλὰ μόλις ἐπάτησε τὴν γῆν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἔδωκε νέαν αἰτίαν διενέξεων. Ἐστειλε κατ' εὐθείαν διαταγὰς πρὸς τοὺς ἐφόρους τῶν ἐπαρχιῶν, ὁφείλων κατὰ τὸν ἐνυπάρχοντα ὀργανισμὸν ν' ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἄρειον πάγον. Νέα καὶ δίκαια παράπονα ἀπεύθυνεν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ Ἄρειος πάγος κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἡ κυβέρνησις ἔγραψε τοῖς ἀντιφερομένοις νὰ συμβιβασθῶσιν· ἔστειλε καὶ τὸν Γρηγόριον Κωνσταντᾶν, ὅστις τοὺς καθησύχασεν ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφιλίωσεν.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ μαρτίου συνήχθησαν εἰς πολεμικὸν συμβούλιον οἱ σημαντικώτεροι ὀπλαρχηγοὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς Πράλον χωρίον ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Δωρίδος ὅπου, προθέμενοι νὰ ἐνισχύσωσι τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰς ἀρκτικωτέρας ἐπαρχίας ἐσχεδίασαν τρεῖς συγχρόνους ἐκστρατείας τὴν μὲν κατὰ τοῦ Πατρατσικίου, τὴν δὲ κατὰ τοῦ Ζητουνίου, τὴν δὲ τρίτην εἰς διακοπὴν πάσης συγκοινωνίας τῶν κατεχόντων τὸ Πατρατσίκι καὶ τὸ Ζητοῦνι ἐχθρῶν· ἐβουλεύθησαν δὲ ὁ μὲν Ὀδυσσεύς, ὁ Γεωργάκης Δυοβινιώτης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Ζαφειρόπουλος ἔχοντες 3000 νὰ περάσωσιν εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, τὴν ἐν τῷ Μαλιακῷ κόλπῳ, καὶ νὰ ριφθῶσιν ἐκείθεν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Ζητου-

νίου, ὁ δὲ Μῆτσος Κοντογιάννης, Δῆμος Καλτσᾶς καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ σώματα τῶν Κραβάρων, τοῦ Καρπενησίου καὶ τοῦ Ἀποκούρου, ὅλοι ἕως 2,500, νὰ κτυπήσωσι τὸ Πατρασίκι· ὁ δὲ Νάκος Πανουργιάς μετὰ 1500 νὰ τοποθετηθῇ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Κομποτάδων. Ἀπεφασίσθη δὲ τὸ διὰ τὴν ἁγίαν Μαρίναν στράτευμα νὰ διαπλεύσῃ τὸν κόλπον τὴν ἐσπέραν τῆς μεγάλης Πέμπτης· τὴν δὲ μεγάλην Παρασκευὴν νὰ ἐπιπέσῃ. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὑπεγράφη τὴν 26 μαρτίου ὑπὸ τῶν παρευρεθέντων ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ· ἀλλ' ἀντὶ τῆς νυκτὸς τῆς μεγάλης Πέμπτης τὰ στρατεύματα διέπλευσαν τὸν κόλπον τὴν νύκτα τῆς μεγάλης Παρασκευῆς· τὸ πρωὶ δὲ τοῦ μεγάλου Σαββάτου, ἦτοι τὴν α' ἄπριλίου, ὁ μὲν Δυοβινιώτης καὶ ὁ Νικήτας ἀπέβησαν εἰς Ἀχινὸν ἵνα μεταβῶσιν ἐκεῖθεν διὰ ξηρᾶς εἰς Στηλίδαν, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἀπέβη εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίναν. Προχωροῦντες δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Δυοβινιώτην καὶ Νικήταν πρὸς τὴν Στηλίδαν ἀπήντησαν τοὺς ἐκεῖ Τούρκους ἐρχομένους κατ' αὐτῶν· καὶ ἐν πρώτοις μὲν ὠπισθοδρόμησαν διωκόμενοι, ἔπειτα δὲ ὠρμήσαντες τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν, ἐμβῆκαν εἰς τὴν Στηλίδαν, ἐσκότωσαν καὶ ἐπλήγωσαν ὑπὲρ τοὺς 50 καὶ ἔκασαν καὶ τινὰς οἰκίας. Ἦλθαν μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλοι Τούρκοι ἐκ Ζητουνίου ἐπιβοηθοί, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἔπαθαν καὶ ἀπεκρούσθησαν· διεκρίθησαν δὲ ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ταύταις οἱ Πελοποννήσιοι διὰ τὴν εὐτολμίαν τῶν· τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐγκατέλειψαν οἱ Ἕλληνες τὴν Στηλίδαν, καὶ καταβάντες εἰς τὸν αἰγιαλὸν μετέβησαν ἐκεῖθεν εἰς τὸ χωρίον τῆς ἁγίας Μαρίας ὅπου συνηνώθησαν μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά. Οἱ ἐκ Ζητουνίου Τούρκοι ἦλθαν καὶ ἐκεῖ τὴν ἰδίαν ἡμέραν κατὰ τῶν συνηνωμένων Ἑλλήνων συνηνωμένοι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐπολέμησαν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐκινήθησαν οἱ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, δὲν ἐκινήθη-

σαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ οἱ πρὸς τ' ἄλλα μέρη ὡς προεσχεδιάσθη ἀναμένοντες τὸν Μῆτσον Κοντογιάννην· τούτου δὲ μὴ φαινομένου ἐξεστράτευσεν ὁ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Κομποτάδων Νάκος Πανουριάς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐνήμερα τοῦ Πάσχα, ἦτοι τὴν 2. ἀπριλίου, κατὰ τοῦ Πατρατσικίου· συνεξεστράτευσαν καὶ ὁ Δῆμος Καλτσᾶς καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς τῶν Κραβάρων Σαφάκας, οἱ κατέχοντες τὸ ἐπάνω μέρος τῆς πόλεως ἐκείνης· ἦλθεν ἐν τούτοις καὶ ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης καὶ οὕτως ἐπάτησαν τὴν πόλιν πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι. Ἐφονεύθησαν ἑνδεκα Ἕλληνες καὶ ἐπληρώθησαν τρεῖς· ἐφονεύθησαν καὶ πλείότεροι Τούρκοι· ὅλαι δὲ αἱ οἰκίαι τῶν Μπογομύλων καὶ πολλαὶ τῆς πόλεως ἐκάησαν. Ἐξ ἡμέρας διέμειναν οἱ Ἕλληνες ἐντὸς τῆς πόλεως τοῦ Πατρατσικίου, τὴν δὲ ἐβδόμην ἀνεχώρησαν μὴ κατορθώσαντες τὸν σκοπὸν δι' ὃν εἰσέβαλαν. Ἐν δὲ τῇ ἀγίᾳ Μαρίνᾳ διήρκεσεν ἡ μάχη δεκαπέντε ἡμέρας καὶ ἔλαβεν ἄλλην μορφήν· σχεδιασθεῖσα παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιθετικὴ κατήντησεν ἐξ αἰτίας τῶν ἐγκαίρως ἐπελθόντων πολυαριθμῶν ἐχθρῶν ἀμυντικῇ· διότι οἱ Τούρκοι δὲν ἀφήκαν τοὺς Ἕλληνας νὰ προχωρήσωσιν ἐκείθεν τῆς ἀγίας Μαρίνας, ἀλλὰ κατέλαβαν τὸ ὑπερκείμενον αὐτῆς χωρίον Αὐλάκι, καὶ στήσαντες ἐκεῖ τέσσαρα κανόνια ἔβλαπταν μέγας τοὺς ἐχθρούς των. Οἱ Ἕλληνες εἶδαν ὅτι ἀδιατήρητος ἦτον ἡ θέσις των ἐν τῇ ἀγίᾳ Μαρίνᾳ ἐν ὅσῳ οἱ Τούρκοι κατεῖχαν τὴν ἐπάνωθεν αὐτῆς θέσιν τοῦ Αὐλακίου· καὶ ἐπειδὴ ἐπάναναγκες ἦτον ἢ νὰ τοὺς διώξωσιν ἐκείθεν ἢ νὰ φύγωσιν αὐτοί, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιπέσωσι τὴν νύκτα. Ἐλθούσης δὲ τῆς ῥητῆς ὥρας ὁ μὲν Δυοβινιώτης καὶ ὁ Νικήτας ἐκίνησαν· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἃν καὶ ἦτο τῆς αὐτῆς γνώμης πρὸ τοῦ κινήματος, μετέβαλε γνώμην τὴν στιγμὴν ἐκείνην θεωρήσας τὴν τροπὴν τῶν Ἑλ-

λήνων βεβαίαν. Τὴν δευτέραν ταύτην γνώμην τοῦ Ὀδυσσέως παρεδέχθησαν καὶ ὁ Δυοβινιώτης καὶ ὁ Νικήτας, κοινοποιηθεῖσαν αὐτοῖς ἀφ' οὗ ἐκίνησαν καὶ ἐπανήλθαν καὶ οὗτοι εἰς τὸ στρατόπεδόν των. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σκοπούμενον δὲν ἐπραγματοποιήθη, δὲν ἔμεινεν ἄλλο εἰς σωτηρίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου εἰμὴ ἡ ἀποχώρησις ἐκ τῆς θέσεως τῆς ἁγίας Μαρίνας. Ἦσαν δὲ ἐν τῷ λιμένι τὰ μεταβιβάσαντα τὸ στράτευμα διάφορα πλοῖα· ἐν δὲ τῷ τοῦ Βισβίξ, ἀρχηγοῦ τοῦ στολίσκου ἐκείνου ἦσαν ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου πάγου ἐδρεύοντος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐν Λιθάδα χωρίῳ τῆς Εὐβοίας, καὶ ὁ Ἀρειοπαγίτης Δρόσος Μανσόλας, μεταβάντες ἐκεῖ εἰς ἐποπτεῖαν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πράξεων τῶν πολεμούντων καὶ εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων. Οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὀπλάρχηγοι Ἕλληνες ἀνῆγγειλαν αὐτοῖς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀποχωρήσεώς των, καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ διατάξωσι τὴν διὰ τῶν πλοίων ἀντίπεραν τοῦ κόλπου μεταβίβασίν των· ἀλλ' ἡ παράκλησίς των δὲν εἰσηκούσθη, διότι οἱ Ἀρειοπαγῖται ἐφρόνουν ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο τὸ στράτευμα νὰ ἐπιμείνῃ. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς παραλαβὼν τὸν Νικήταν ὑπῆγεν ἐπὶ τοῦ πλοίου, ὅπου ἦσαν οἱ Ἀρειοπαγῖται, εἰς δικαιολογίαν τῆς μελετωμένης ἀποχωρήσεως τοῦ στρατεύματος· ἀλλ' οὔτε τῶν ἰδίων αὐτῶν οἱ λόγοι ἴσχυσαν. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη, χάρις εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον τοῦ Ἀρείου πάγου, τοῦ πολλὰ χόθεν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πατρίδος ἀργυρολογήσαντος, ἦτο πολυέξοδος, διότι εἰς χρῆσιν αὐτῆς ἐμισθώθησαν ἕως τριάντα πλοῖα καὶ ἐπρομηθεύθησαν καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα ἐν ἀφθονίᾳ διὰ τοῦτο πικρὸν ἐφαίνετο τοῖς Ἀρειοπαγίταις, καὶ πικρὸν τφόντι ἦτον ὅλοι οἱ ἀγῶνες καὶ ὅλη ἡ μεγάλη δαπάνη τῆς ἐκστρατείας ν' ἀποβῶσιν εἰς μάτην. Οἱ ἐπὶ τοῦ πλοίου Ἀρειοπαγῖται ὠμολόγουν καὶ οὗτοι ὅτι ἐλπίς δὲν ἦτο

πλέον τῆς ἀλώσεως τοῦ φρουρίου τοῦ Ζητουνίου δι' ἣν ἐγένετο κυρίως ἡ ἐκστρατεία, ἀλλ' ἤθελαν τὸ στρατόπεδον νὰ διατηρήσῃ τὴν ὁποίαν κατεῖχε θέσιν ἵνα ἐμψυχωθῶσιν οἱ τῆς Μακεδονίας καὶ οἱ τοῦ Ὀλύμπου ἀγωνιζόμενοι Χριστιανοὶ ἀκούοντες ὅτι ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης ἦτον Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ὁ σκοπὸς ἦτον ἀναμφιβόλως κοινωφελὴς ἀλλὰ δὲν ἦτο καὶ κατορθωτός· διὰ τοῦτο ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπέμενεν εὐλόγως ἐν ὀνόματι καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεώς των. Ἐν τοσοῦτῳ ἔπесαν εἰς σφοδρὰν λογομαχίαν, καὶ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς λογομαχίας ὁ Ὀδυσσεὺς ὅλος ἐξημμένος ἐξεστόμισεν ἀπρεπεῖς τινας λόγους κατὰ τοῦ ἀγῶνος· οἱ λόγοι οὗτοι ῥηθέντες εἰς ἐπήκοον πολλῶν, ἂν καὶ λόγοι θυμοῦ, ἔβαλαν ἄνω κάτω τὸ πλήρωμα ἐξαγριωθέν ὅλον κατὰ τοῦ Ὀδυσσεύς ὡς ἐπιβούλου καὶ προδότου, καὶ μόλις καθησύχασε διὰ τῶν πατριωτικῶν νουθεσιῶν τοῦ ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου πάγου. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ἐλογόφεραν τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τουφεκισμὸς μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλλήνων· τότε ἀφέντες τὰς ἔριδας οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἀνέβησαν ὅλοι ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἰς βοήθειαν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς μαχομένων ἀδελφῶν των. Παρατηρήσαντες δὲ σωρὸν ἐχθρῶν πεζῶν ἐπὶ τινος ὑψώματος ἐντὸς βολῆς κανονίου, καὶ ἓνα χρυσοστόλιστον ἄνδρα καθήμενον ἐπὶ ἀργυροστόλιστον ἵππου ἔμπροσθεν αὐτῶν βαστώντα ῥόπαλον ἐν τῇ δεξιᾷ του καὶ παρακελεύοντα τοὺς πεζοὺς εἰς μάχην ἐκανονοβόλησαν εἰς τὸν σωρὸν καὶ φονεύσαντες καὶ πληγώσαντές τινας ἔρριψαν κατὰ γῆς καὶ τὸν ἄγνωστον τοῦτον χρυσοστόλιστον ἀναβάτην. Μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτοῦ ἔπαυσεν ἡ μάχη καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄραντες τὸν νεκρὸν ἀπεχώρησαν. Ὁ δὲ νεκρὸς οὗτος, ὡς ἔγινε γνωστὸν μετὰ ταῦτα, ἦτον ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐκείνου στρατοῦ. Ἐν τοσοῦτῳ

συγκατετέθησαν οἱ Ἀρειοπαγῖται ἐκόντες ἄκοντες εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Ὀδυσσέως, καὶ νυκτὸς γενομένης ἐπέβη τὸ στράτευμα τῆς ἁγίας Μαρίνας εἰς τὰ πλοῖα καὶ μετεβιβάσθη ἄντικρυς καύσαν τὸν ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ λαμπρὸν πύργον τοῦ Χαλήλμπεη. Τοιουτοτρόπως τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν Μαρίναν πολεμικὰ κινήματα λαβόντα ἀρχὴν τὴν α' Ἀπριλίου παρετάθησαν μέχρι τῆς 15 τοῦ ἰδίου μηνός, καθ' ὃ διάστημα ἐφονεύθησαν πενήντα Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν καὶ ἕως 90, οἱ ὁποῖοι μετεκομίσθησαν ἐπὶ θεραπείᾳ εἰς τὴν Εὐβοίαν ὅπου ἀπέθαναν ἐξ αὐτῶν δεκαπέντε. Πλείότεροι δὲ ἦσαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες Τούρκοι ὡς ὁρμῶντες ἀπροφύλακτοι κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ Μαρίνα οἱ πρὸς τὸ ἄλλο μέρος Ἕλληνες οἱ ἀποτυχόντες ἐν Πατρατσικίῳ ἔπесαν πάλιν ἐπὶ τῆς πόλεως ἐκείνης ἐνωθέντος καὶ τοῦ Νικήτα καὶ κατέλαβαν καὶ ἔκαυσαν μέρος αὐτῆς· ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν ν' ἀπομακρυνθῶσιν· ἠνδραγάθησαν δὲ καὶ ἐφονεύθησαν ἐπὶ τῆς μάχης ταύτης ὁ κόμης Κουελῖνος Δανὸς καὶ ὁ Χεινινεμένος Πρῶσσος. Τοιουτοτρόπως ἐματαιώθησαν αἱ ἐκστρατεῖαι αὗται.

Ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἢ ἐν Κορίνθῳ κυβέρνησις κατεγίνετο ἀδιακόπως νὰ στρατολογῇ ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου εἰς κατάληψιν θέσεων κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἐπὶ τῆς πτώσεως τῆς Κορίνθου τὸ τακτικὸν ἦτον ἐν τῷ διαλύεσθαι δι' ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων καὶ διὰ τὴν μετάβασιν τοῦ ἀξίου ἀρχηγοῦ του Βαλέστου εἰς Κρήτην. Ἡ κυβέρνησις αἰσθανομένη τὴν μεγάλην ὠφέλειάν του ἐφρόντισε συστηθεῖσα νὰ τὸ διατηρήσῃ καὶ αὐξήσῃ, καὶ ἐξέδωκε νόμον κανονίζοντα τὸν ὀργανισμόν του καὶ τὰ εἰς διατήρησιν καὶ

αὔξησίν του· ἀναδείξασα δὲ καὶ ἀρχηγόν του τὸν φιλέλληνα Ἰταλὸν Ταρέλλαν, ἀξιόλογον ἄνδρα διὰ τὰς στρατιωτικὰς του γνώσεις, διὰ τὴν φρόνησίν του καὶ διὰ τὴν ἀνδρίαν του· διέταξε νὰ ᾔηται δεκτοὶ καὶ ξένοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται· ἀλλ' ἐπειδὴ συνῆλθαν πολλαχόθεν πολλοὶ φιλέλληνες ἀξιωματικοὶ καὶ δὲν εὔρισκαν τόπον παρὰ τῷ στρατῷ ἢ κυβέρνησις ἐξέδωκε μετ' ὀλίγον ἄλλον νόμον δι' οὗ ὅλοι οὗτοι ἐσύστησαν ἰδιαίτερον τάγμα ἄλλοι ὡς ἀξιωματικοὶ καὶ ἄλλοι ὡς ἀπλοὶ στρατιῶται· ὠνομάσθη δὲ “τάγμα τῶν φιλελλήνων.” Τὸ τάγμα τοῦτο ἐπρώτευν ὅλων τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐδέχθη ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπιτιμίου συνταγματάρχου του· ἐτέθη δὲ ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Δανίαν τὸν ἐπὶ τῆς ἐφόδου κατὰ τοῦ Ναυπλίου διὰ τὴν εὐτολμίαν του διακριθέντα καὶ συνταγματάρχην ἀναδειχθέντα. Διέταξε δὲ ἡ κυβέρνησις καὶ στρατολογίαν κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν τῆς Πελοποννήσου εἰς αὔξησιν τοῦ τακτικοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἡσχολεῖτο περὶ τὰ τοιαῦτα ἦλθε πρεσβεΐα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος αἰτοῦσα νὰ μεταβῇ ἐκεῖ ὡς πολιτικὸς καὶ πολεμικὸς ἀρχηγὸς ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ Μαυροκορδάτος, ὁ ὁποῖος, ὡς εἴπαμεν ἄλλοῦ, εἴλκυσε ἐπὶ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς του τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν δυτικοελλαδιτῶν διορισθεῖς παμψηφεί καὶ πρόεδρος τῆς Γερουσίας τῶν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ συστάσεώς της. Ἡ πρεσβεΐα εἰσηκούσθη, καὶ ἐξεδόθη ψήφισμα τὴν 11 μαΐου δι' οὗ ἐδίδετο ἄδεια τῷ Μαυροκορδάτῳ διμήνου ἀπουσίας ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν δυτικὴν, χρειᾶς δὲ τυχοῦσης καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ τῷ ἐνεπιστεύετο ἡ γεννικὴ δεύθυνσις τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν πραγμάτων τοῦ μέρους ἐκείνου. Ἀπεφασίσθη δὲ καὶ πολλὰ στρατεύματα νὰ συνεκστρατεύσωσι, καὶ ναυτικὴ δύναμις νὰ συνεκπλεύσῃ εἰς

μετάβασιν στρατευμάτων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολεμικῶν κινήματων. Τὴν 17 ἀνεχώρησεν ὁ πρόεδρος ἐκ Κορίνθου καὶ τὴν 23 ἔφθασεν εἰς Μεσολόγγι· ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰμὴ τετρακοσίους τακτικούς ὑπὸ τὸν Ταρέλλαν, ἑκατὸν εἴκοσι φιλέλληνας ὑπὸ τὸν Δανίαν, ἄλλους τόσους ἑπταννησίους ὑπὸ τὸν Σπῦρον Πανᾶν, καὶ τετρακοσίους Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Π. Γιατράκον, Κ. Δηλιγιάννην καὶ Κυριακούλην Μαυρομηχάλην. Συνηκολούθησε δὲ τὸν πρόεδρον μετὰ ἑκατὸν ὀγδοῇντα καὶ ὁ Μάρκος Μπότσαρης μεταβὰς πρὸ ὀλίγου εἰς Κόρινθον ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀντίληψιν τῆς κυβερνήσεως ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης ἰδιαίτερας πατρίδος του, καὶ φροντίσῃ καὶ περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν συγγενῶν του τῶν ἄλλοτε ὀμηρευνόντων παρὰ τῷ Ἀλῆ-πασᾷ καὶ πεσόντων μετὰ τὴν πτώσιν ἐκείνου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ του Χουρσῆδ-πασᾶ. Μετέβη δὲ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα τὴν 12 μαρτίου καὶ ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης σταλεῖς ἐκεῖ παρὰ τοῦ πατρός του ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του κατὰ τῶν Πατρῶν μετὰ 250 στρατιωτῶν κατ' αἴτησιν τῶν δυτικοελλαδιτῶν ἀποστειλάντων πρὸς αὐτὸν περὶ τούτου πρεσβευτὴν τὸν πρῶν Ἄρτης ἀρχιεπίσκοπον Πορφύριον· ὥστε ὅλη ἡ μεταβάσα ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα δύναμις, τακτικὴ καὶ μὴ, συνηριθμεῖτο εἰς 1500. Κατέπλευσαν δὲ τὴν 8 μαΐου εἰς Μεσολόγγι καὶ ὀκτὼ Ἑλληνικὰ πλοῖα.

Ἡ ἄφιξις τοῦ Μουροκορδάτου εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα δὲν ὡμοίαζε τὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν ἀνατολικήν, διότι πρὸς τοῦτον ἀντέπραττε παρρησία ὁ Ἄρειος πάγος καὶ ἀντεφέρετο εὐσχήμως καὶ ἡ κυβέρνησις· τὸν δὲ Μουροκορδάτον ὑπήκουεν ἡ Γερουσία καὶ τῷ ἔδιδε προθύμως χεῖρα βοηθείας καὶ ἡ Κυβέρνησις· διὰ τοῦτο ἐν ᾧ ἀνυπέρβλητοι δυσκολίαι

παρενέπεσαν εἰς τὴν πρόοδον τῶν κινήματων τοῦ Ὑψηλάντου, οὐδεμία τοιαύτη ἐδυσκόλευσε τὴν εὐόδωσιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μαυροκορδάτου.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· μεταβαίνομεν δὲ ἤδη εἰς τὰ τῆς Κρήτης.

Διηγούμενοι τὰ κατὰ τὴν νῆσον ταύτην εἶπαμεν ὅτι ὁ Ἀφεντούλης, ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου, ἔφθασεν εἰς τὸ Λουτρὸν ἀρχομένου τοῦ παρελθόντος νοεμβρίου καὶ ἤυρε τὰ πράγματα ἔχοντα οὕτως. Ἡ ἐπανάστασις δὲν ἐξηπλώθη εἰσέτι καθ' ὅλην τὴν νῆσον· ἐξετείνετο μόνον ἀπὸ τῆς δυτικῆς ἐσχατιᾶς μέχρι τῆς Ῥεθύμνης. Δισχίλιοι τετρακόσιοι Κρήτες ὑπὸ τὸν Πρωτοπαπαδάκην καὶ Σίφακαν ἐπολιόρκουν τὰ Χανιά καὶ ἐφύλατταν καὶ τὰ στενὰ τοῦ Σελήνου, τοῦ Κισάμου καὶ τὰ περίξ τῆς Σούδας. Τρισχίλιοι δὲ ὑπὸ τὸν Ῥούσον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς κατεῖχαν τὰς διόδους τοῦ πασαλικίου τῆς Ῥεθύμνης, ἐξαιρουμένης τῆς παραθαλασσίου διόδου τῆς ἀπὸ Ῥεθύμνης εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον ἀγούσης· περιεφέρετο δὲ καὶ ὁ Μελιδόνης παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδῆς μετὰ χιλίων· ὥστε ὅλη ἡ ἔνοπλος δύναμις τῶν Κρητῶν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦτον ἐξακισχίλιοι περίπου καὶ πεντακόσιοι. Τριπλάσιοι ἦσαν οἱ ὀπλοφοροῦντες Τούρκοι καὶ κατεῖχαν πολλὰ ὄχυρά μέρη καὶ τὰς τρεῖς περιτετειχισμένας πόλεις τῶν Χανίων, τῆς Ῥεθύμνης καὶ τοῦ Μεγάλου Κάστρου· μὴ πολιορκούμενοι δὲ διὰ θαλάσσης εἰμὴ ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ τινων πλοίων τῆς Κάσου δὲν ἔπασχαν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων, κατετήκοντο ὅμως ὑπὸ τῆς πρό τιнос καιροῦ ἀναφανείσης ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ διαρκούσης πανώλους.

Μετὰ τὴν φθορὰν καὶ φυγὴν τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὰ Σφακιά Τούρκων μεσοῦντος τοῦ ἀγγούστου αἱ ἐχθροπραξίαι ἔπαυσαν καὶ δὲν ἤρχισαν ἐκ νέου

εἰμὴ τὴν 20 δεκεμβρίου ἔξωθεν τῶν Χανίων καὶ τῆς 'Ρεθύμνης' ἐπανελήφθησαν δὲ σφοδρότερον τὴν 24 καὶ ἡττήθησαν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας συμπλοκάς. Κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα 35 Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν καὶ πλείότεροι ἐπληγώθησαν. Οἱ ἡττηθέντες ἐξεθύμαναν κατὰ τῶν ἐντὸς τοῦ φρουρίου Χριστιανῶν φονεύσαντες 25 χωρικοὺς εἰσκομίσαντας ἔξωθεν ἀνυπόπτως ἔλαιον εἰς χρῆσιν τῶν κυρίων αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὰς ἀνωτέρω δύο συμπλοκάς οἱ Ἕλληνες ἦλθαν πλησιέστερον τῶν φρουρίων καὶ ἀπέκρουσαν τὴν 5 φεβρουαρίου τοὺς ἐπὶ σκοπῷ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν 'Ρεθύμνην ἐξελθόντας Τούρκους τῶν Χανίων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἰδίου Πασᾶ. Ἐγειναν καὶ ἄλλαι τοιαῦται ἀπόπειραι ἀλλὰ δὲν εὐδοκίμησαν, καὶ οἱ Ἕλληνες τοὺς περιώρισαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου, καὶ ἀρχομένου τοῦ μαρτίου ἔκοψαν ἐκ δευτέρου τὸ ὑδραγωγεῖόν των καὶ ἀπώθησαν 1200 ἐξελθόντας μετ' ὀλίγον εἰς ἐπιδιόρθωσιν αὐτοῦ σκοτώσαντες τριάντα ἐξ αὐτῶν. Τὰς ἐπανειλημμένας δὲ ταύτας ἀποτυχίας τῶν ἐχθρῶν διεδέχθη ἀπειθία καὶ ἀναρχία ἐντὸς τῶν Χανίων, καὶ ἡ φρουρὰ ἀπέκλεισε τὸν Πασᾶν ἐν τῷ παλατίῳ του καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ πληρώσῃ μέρος τῶν μισθῶν της. Ἄλλ' ὅσον εὐτύχουν τὰ κινήματα τῶν ἔμπροσθεν τῶν Χανίων καὶ τῆς 'Ρεθύμνης Ἑλλήνων, τόσον ἐδυστύχουν τὰ τῶν πρὸς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης ὑπὸ τὸν Μελιδόνην. Οἱ ἐντὸς τοῦ Μεγάλου Κάστρου Τοῦρκοι ἦσαν πολυαριθμότεροι τῶν ἐντὸς τῶν ἄλλων φρουρίων· οἱ δὲ περὶ τὸν Μελιδόνην Ἕλληνες ἦσαν ὀλιγαριθμότεροι τῶν ἔμπροσθεν τῶν Χανίων καὶ τῆς 'Ρεθύμνης Ἑλλήνων, διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι μέχρι πολλοῦ τὴν θέσιν των.

Οἱ δὲ Τοῦρκοι τοῦ Μεγάλου Κάστρου αἰσθανόμενοι τὴν δύναμίν των ἐξῆλθαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν

ἐν Φουρφουρᾷ χωρίῳ τῆς ἐπαρχίας Ἀμερίου ἐξ ὥρας ἀπέχοντι τῆς Ῥεθύμνης· ἐκεῖ συνηνώθησαν καὶ οἱ Τούρκοι τῆς Ῥεθύμνης καὶ ἔγειναν ὅλοι ἐπέκεινα τῶν 5000 σκοπὸν ἔχοντες νὰ πατήσωσιν ὅλα τὰ γειτνιάζοντα ἐλεύθερα μέρη. Οἱ Ἕλληνες κατέλαβαν καὶ οὗτοι τὰ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ χωρία, Βρύσας, Μέρωνα καὶ Ἀμάρι. Ἦσαν δὲ ἕως δισχίλιοι ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, ἐν οἷς καὶ ὁ Ῥούσος καὶ ὁ Ἀντώνης Μελιδόνης. Σκεπτόμενοι δὲ πῶς νὰ διασκορπίσωσι τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐσχεδίασαν νὰ πέσωσιν αἰφνης τινὲς ἐξ αὐτῶν ὀπισθεν τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ καταλάβωσι τὸ χωρίον Βαθυακόν, δύο ὥρας ἀπέχον τοῦ Φουρφουρᾶ, ὅπου εἶχαν οἱ Τούρκοι τὰς ἀποσκευὰς των. Ἀνεδέχθη τὸ ἔργον ὁ Μελιδόνης, καὶ τὴν νύκτα τῆς 12 μαρτίου ἐκυρίευσεν τὸ χωρίον καὶ ἐφόνευσεν τοὺς ἐν αὐτῷ ὀλίγους Τούρκους· δὲν διέμεινεν ὅμως ἐν αὐτῷ διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ὀπαδῶν του, φοβηθέντων τῶν πολλῶν καὶ λειποτακτησάντων καθ' ὁδόν· ἀλλ' ἀφ' οὗ τὸ ἐλαφυραγώγησεν, ἐπανῆλθεν εὐτυχῶς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Κατεταράχθησαν οἱ ἐν Φουρφουρᾷ Τούρκοι μαθόντες τὸ γεγονός, καὶ ὑποπτεύσαντες ὅτι ἦλθε καὶ ἄλλη δύναμις ὀπισθεν αὐτῶν καὶ ὅτι κατείχετο εἰσέτι καὶ τὸ χωρίον διέλυσαν τὸ στρατόπεδόν των καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια.

Ἐφθόνουν τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐξ ἀρχῆς τὸν Μελιδόνην, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἐτίμα ὑπὲρ πάντα ἄλλον διὰ τὸν θερμὸν πατριωτισμὸν του καὶ τὴν ἀνδρίαν του· ἀλλ' ἡ τελευταία εὐτυχὴς ἐπιδρομὴ του ὅσον ἐκίνησε τὸν ἔπαινον τοῦ κοινοῦ τόσον ἐκορύφωσε τὸν φθόνον τῶν ἐναντίων του καὶ ἐπέφερε καὶ τὸν φόνον του διὰ χειρὸς τοῦ Ῥούσου μετὰ τινα λογομαχίαν. Τὸ μέγα τοῦτο ἀνοσιούργημα διέλυσεν τὸ στρατόπεδον.

Μετά τινας δὲ ἡμέρας ἦλθεν εἰς Κρήτην ὁ Βαλέ-

στος. Ὁ ἐρχομὸς ἀνδρὸς γνωστοῦ καὶ διαπρέψαντος ὅπου ἐπολέμησεν ἐνεθάρρυνε τοὺς Κρήτας καὶ τὸν διοικητὴν αὐτῶν εἰς τὸ νὰ θέσωσι τὸ πρὸς τὴν Ῥεθύμνην στρατόπεδον ὑπὸ τὰς ὁδηγίας του καὶ νὰ τὸ αὐξήσωσι. Μόλις ηὐξήθη τὸ στρατόπεδον εἰς δισχιλίους καὶ ὁ Βαλέστος κατέλαβε τὸ Κάστελλον δύο ὥρας ἀπέχον τῆς Ῥεθύμνης καὶ τὰ πλησίον χωρία, ἐπάνω Μαλάκι καὶ κάτω Μαλάκι. Τὴν δὲ 8 Ἀπριλίου ἐξεστράτευσαν οἱ Τοῦρκοι τῆς Ῥεθύμνης πρὸς τὸ Κάστελλον καὶ ἔπесαν εἰς τὴν πεδιάδα· ἀλλὰ σφοδρῶς πολεμηθέντες ἀνεχώρησαν. Εἴκοσι Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν, πλείοτεροι ἐπληγώθησαν, καὶ δύο σημαῖαι ἔπесαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Ἐμψυχωθέντες οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ ἐτοιμάσθησαν ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Βαλέστου νὰ πέσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν κρατούντων δύο ὑψηλὰς θέσεις, ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ κανόνια. Τὴν 14 συνήχθησαν εἰς Κάστελλον ὅλοι οἱ Ἕλληνες πρὸς οὓς ἐπρόβαλεν ὁ Βαλέστος, αὐτὸς μὲν μετὰ τῶν πλειοτέρων νὰ πέσῃ κατὰ πρόσωπον, οἱ δὲ λοιποὶ κατὰ νῶτα τῶν ἐχθρῶν. Τὸ σχέδιον ἐθεωρήθη μὲν ὡς ἐπικίνδυνον πλὴν δὲν ἀπερρίφθη. Ἀλλ' ἐν ᾧ εἰς πραγματοποιήσιν του ἀνεμένοντο πολεμεφόδια, οἱ Τοῦρκοι προλαβόντες κατέβησαν αὐθημερὸν εἰς τὴν πεδιάδα, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυροβολικοῦ των ὤρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Μέχρι τινὸς ἐφαίνεται ἡ μάχη ἀμφιρρέπης· ἀλλ' αἰφνης πανικὸς φόβος κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅλοι διεσκορπίσθησαν κακὴν κακῶς. Εἰς μάτην ἠγωνίζετο ὁ Βαλέστος νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ· ἄρρωστος καὶ σωματώδης ἐκινδύνευσεν ὁ ἴδιος νὰ πιασθῇ ὡς μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ. Δύο δὲ Σφακιανοί, οἱ ἀδελφοὶ Δελιγιαννάκαι, τὸν ἤρπασαν ἐπὶ τῶν ὤμων διαδεχόμενοι ἀλλήλους· ἀλλὰ βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς προσερχομένους καὶ φοβηθέντες μὴ πιασθῶσι καὶ οἱ ἴδιοι τὸν ἀπέθεσαν ἐν τινι

μυρσινοδαφνώδει ρευματιᾷ καὶ ἔφυγαν ἐπ' ἐλπίδι ἐπανελθόντες τὴν νύτα νὰ τὸν διασώσωσι. Οἱ Τοῦρκοι περιφερόμενοι τῇδε κακείσε εἰς σύλληψιν αἰχμαλώτων ἐπλησίασαν καὶ εἰς τὴν ρευματιὰν καὶ ἤσαν τὸν ἐκεῖ κειτόμενον Βαλέστον, καὶ κόψαντες τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν δεξιάν του χεῖρα τὰς ἔφεραν εἰς τὸ φρούριον· συνέλαβαν δὲ παρ' αὐτῷ καὶ τινὰ ἀξιωματικὸν τοῦ τακτικοῦ Χῖον Κόκκινον ὀνόματι μὴ θέλοντα ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀφοσιώσεώς του νὰ τὸν ἐγκαταλείψῃ.

Οὕτως ἐτελείωσε τὸ πολεμικὸν του στάδιον ὁ πολυωφελὴς καὶ πλήρης εὐγενῶν αἰσθημάτων Βαλέστος ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἡλικίας του, ἄξιος τῆς ἀγάπης, τῆς ὑπολήψεως καὶ τῆς παντοτεινῆς μνήμης τῶν Ἑλλήνων.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ.

Τὰ μεταξὺ τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τοῦ Ὀδυσσέως μετὰ τὴν ἀτυχὴ ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Ζητουνίου.—Φόνος τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Μπαλάσκα.—Ἀνάκλησις τοῦ Ὑψηλάντου.—Ὀργὴ τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως.

Αἱ προϋπάρχουσαι διχόνοιαι μεταξὺ τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ Ὀδυσσέως ἐκορυφώθησαν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς κατὰ τοῦ Ζητουνίου ἐκστρατείας. Τινὲς τῶν Ἀρειοπαγιτῶν μὴ λογιζόμενοι τὰς ἑξεῖς τῶν στρατιωτικῶν ἢ τὰς περιστάσεις δὲν ἔπαιναν ἀποδίδοντες τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ Ὀδυσσέως ἐγκαλοῦντες αὐτὸν ἀναφανδὸν ὡς ἐπίβουλον καὶ θεωροῦντές τον ἀξιόποινον. Ἡ κατακραυγὴ αὕτη ἦτον ἀδίκος κατὰ τὴν γνώμην τῶν συνεκστρατευσάντων ὀπλαρχηγῶν, διότι κοινῇ γνώμῃ αὐτῶν καὶ ὄχι μόνῃ θελήσει τοῦ Ὀδυσσέως τὸ στράτευμα ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς ἀγίας Μαρίνας. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἠγανάκτησεν ἐγκαλούμενος ἀδίκως καὶ πικρῶς καὶ ἔστειλε τὴν 16 Ἀπριλίου εἰς τὸν Ἀρειὸν πάγον ἐδρεύοντα ἐν Λιθάδα ἔγγραφον παραίτησιν ἀπὸ πάσης ὑπηρεσίας τῆς πατρίδος ἐπὶ λόγῳ οἰκιακῶν περιστάσεων. Ὁ δὲ Ἀρειὸς πάγος χωρὶς νὰ συλλογισθῇ ὅσα ἢ ὧρα ἀπῆρτει καὶ ὑποθέτων εἰλικρινῇ τὴν παραίτη-

σιν, τὴν ἐδέχθη ἀσκέπτως, ἀπήντησε πρὸς τὸν Ὀδυσσεά ὑπερηφάνως, καὶ διώρισε τρεῖς πεντακοσίάρχους νὰ παραλάβωσι τὴν χιλιarchίαν του προσωρινῶς· παρεκάλεσε δὲ δι' ἐπιστολῶν του τῆς 17 καὶ 18 τὴν κυβέρνησιν νὰ στείλῃ τὸν πρό τιнос καιροῦ ἐνωθέντα μετὰ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ διατρίβοντα ἐν Κορίνθῳ Χρῆστον Μπαλάσκαν διάδοχον τῆς χηρευούσης χιλιarchίας.* Ἡ παραίτησις τοῦ Ὀδυσσεῶς ἦτο πρᾶξις ὀργῆς καὶ ὑπουλότητος, καὶ ὄχι ὠρίμου σκέψεως καὶ εἰλικρινείας. Ὁ παραιτούμενος αἰσθανόμενος τὴν ἀξίαν του ἤθελε δι' αὐτῆς τῆς πράξεως νὰ ἐρεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην κατὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων αὐτὸν μελῶν τοῦ Ἀρείου πάγου· διὰ τοῦτο διέμεινε καὶ μετὰ τὴν παραίτησίν του ἐν Δαδίῳ, χωρὶς τῆς Λεβαδείας, ὅπου διέτριβε καὶ πρὸ τῆς παραιτήσεώς του, συναναστρεφόμενος, συντρώγων καὶ συμβουλευόμενος μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου διατρίβοντος καὶ αὐτοῦ ἐκεῖ. Ὁ Ἀρειος πάγος, ὁ ὁποῖος, ὡς εἶδαμεν, ἀντέστη ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς εἰς τὴν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἔξοδον τοῦ Ὑψηλάντου, ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὴν ἀτυχὴ κατὰ τοῦ Ζητουνίου ἐκστρατείαν νὰ ὀργισθῇ ἔτι μᾶλλον κατ' αὐτοῦ, διότι τὸν ἔβλεπε περιθάλλοντα καὶ ἐμψυχοῦντα τοὺς ἐναντίους του, καὶ νὰ γράψῃ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τὴν 22 ἀπριλίου παραπονούμενος ὅτι πολλάκις ἐπρότεινε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ δὲν εἰσηκούσθη· ὅτι ἢ ἐν τῷ Δαδίῳ διατριβὴ του, ἢ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀλληλογραφία του καὶ ἢ πρὸς τὸν Ὀδυσσεά εὐνοϊκὴ διάθεσις του ἀνέτρεπαν ὅλα τὰ εἰς ἄλωσιν τοῦ Ζητουνίου σχέδια· ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεβουλεύετο τὴν πατρίδα καὶ τὰ καθεστῶτα καὶ ἐπάναγκες ἦτο ν' ἀνακληθῇ ὁ ὑπερευνοῶν αὐτὸν Ὑψηλάντης, νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Γιατράκος, ν' ἀποσταλῇ ὁ Μπαλάσκας εἰς παραλαβὴν τῆς χηρευούσης χιλιarchίας καὶ ν' ἀποσπασθῇ τοῦ Ὀδυσσεῶς ὁ Νικήτας.

Ἡ κυβέρνησις λαβοῦσα τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀρείου πάγου τῆς 17 καὶ 18 ἀπριλίου ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὸν Ἀλέξιον Νούτσον καὶ τὸν Χρήστον Μπαλάσκαν, ὅχι εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Ὀδυσσέως κατὰ τὴν πρότασιν τοῦ αὐστηροῦ Ἀρείου πάγου, ἀλλ' εἰς εἰρήνευσιν τῶν ἀντιφερομένων· ἡλπίζετο δὲ ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς ταύτης καὶ ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Νούτσου ὡς ἔχοντος παλαιὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως, τὸν ὁποῖον διὰ τῆς πολλῆς εὐνοίας του παρὰ τῷ Ἀλῆ-πασᾶ ἐλύτρωσε τοῦ θανάτου ἐν περιστάσει καθ' ἣν ἔπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ τυράννου ἐκείνου.

Οἱ ἀποσταλέντες φθάσαντες εἰς Λεβαδείαν, καὶ συγκαλέσαντες τοὺς ὀπλαρχηγοὺς εἰς συνέλευσιν, ὅπου παρευρέθησαν καὶ δύο μέλη τοῦ Ἀρείου πάγου, εἶπαν εἰς ὑπήκοον ὅλων ὅσα παρηγγέλθησαν πρὸς εἰρηνοποίησιν. Οἱ λόγοι τούτων καὶ αἱ εἰρηνικαὶ συμβουλαι τῶν παρευρεθέντων ὀπλαρχηγῶν πρὸς τοὺς ἀντιφερουμένους ἐφάνησαν ὅτι ἴσχυσαν· οἱ δὲ συμβιβασταὶ ἐκάλεσαν ἐξ ὀνόματος τῆς βουλῆς τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διαταγὴ αὕτη δὲν ἦτο γραπτὴ, ὁ Ὑψηλάντης δὲν ὑπήκουσεν· οἱ δὲ δύο συμβιβασταὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν Κόρινθον ἀρχομένου τοῦ μαΐου, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ εἰδοποιήσωσι τὴν κυβέρνησιν ὅτι εἰρηνοποίησαν τοὺς ἀντιφερομένους, καὶ ἦλθαν πρὸς αὐτὴν ἀναφοραὶ τινων δευτερευόντων ὀπλαρχηγῶν, ὑποκινηθεῖσαι ἀναμφιβόλως ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἐχθρῶν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Ὀδυσσέως λέγουσαι ὅτι δὲν ἠθελαν νὰ ὑπηρετήσωσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου. Ἡ κυβέρνησις ἰδοῦσα ὅτι πᾶς τρόπος εἰρηνοποιήσεως ἀπέβαινε μάταιος ἀπέστειλεν ἐκ δευτέρου τὸν Νούτσον καὶ τὸν Μπαλάσκαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, τοῦτον μὲν ἵνα παραλάβῃ τὴν χιλιαρχίαν τοῦ Ὀδυσσέως, ἐκείνον

δὲ ἵνα ἐπιστατήσῃ μετὰ τοῦ Ἀρείου πάγου εἰς τὴν πώλησιν τῶν προσόδων καὶ τὴν ἐξαργύρωσιν ἐθνικῶν τινων ὁμολογιῶν, καὶ ἐγκαταστήσῃ τὸν Μπαλάσκαν ἐν τῇ νέᾳ του στρατιωτικῇ Ἀρχῇ διὰ τῆς ἐπιρροῆς του παρὰ τοῖς ζηλοτύπως φερομένοις πρὸς ἐκεῖνον ὀπλρχηγοῖς τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀνεκλήθη δὲ ἐγγράφως παρὰ τῆς βουλῆς καὶ ὁ Ὑψηλάντης, καὶ διετάχθη καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς κυβερνήσεως, καὶ ν' ἀπολογηθῇ περὶ ὧν κατηγορεῖτο. Ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ ἐνεργηθῇ εὐτυχῶς ἡ μεταβίβασις τῆς χιλιαρχίας τοῦ Ὀδυσσεύς εἰς τὸν Μπαλάσκαν ἐκρίθη εὐλογον νὰ φυλαχθῇ ἡ περὶ αὐτῆς διαταγὴ μυστική· ἀλλ' ἀνεκαλύφθη μόλις ὑπεγράφη, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ καὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀποστελλομένων ἀνηγγέλθη τὸ περιεχόμενον αὐτῆς πρὸς τὸν Ὀδυσσεά πρὸ τοῦ νὰ μεταβῶσιν οὗτοι εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· ἀνηγγέλθη δὲ πρὸς τὸν Ὀδυσσεά καὶ ὅ,τι δὲν ἦτον ἀληθές, δηλαδὴ ὅτι ἡ κυβέρνησις διέταξε τοὺς ἀποστελλομένους νὰ τὸν φονεύσωσιν. Ὑπὸ τοιαύτας ἐντυπώσεις ἔμελλε νὰ δεχθῇ τὸν Νούτσον καὶ τὸν Μπαλάσκαν ὁ Ὀδυσσεὺς, ἄνθρωπος ἀνατραφεὶς ἐν τῇ μιᾷ αὐτῇ τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου εὐδοκίμει καὶ ἐτιμᾶτο μόνῃ ἡ κακουργία, καὶ ὅπου ἐθεωρεῖτο πολιτικὸν καὶ ὅσιον ἡ ἐπὶ ἀπλῇ ὑποψίᾳ ἀνθρωποκτονία. Οἱ ἀποστελλόμενοι ἀνεχώρησαν ἐκ Κορίνθου τὴν 14 μαΐου, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Βελίτσαν, ὅπου διέτριβεν ὁ Ὑψηλάντης, πρὸς ὃν ἐνεχείρισαν τὰ ἀνακλητήριά του. Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις τὸ μὲν γενικὸν στρατόπεδον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος διέμενε ἐν τῷ Πατρατσικίῳ, τὸ δὲ σῶμα τοῦ Ὀδυσσεύς ἐν τῇ Δρακοσπηλιᾷ· οἱ ἀποστελλόμενοι ἔκριναν εὐλογον νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον, καὶ παραλαβόντες τοὺς ἐκεῖ ὀπλρχηγοὺς καὶ ἱκανὴν δύναμιν (διότι συνωδεύοντο μόνον ὑπὸ 50 στρατιωτῶν) νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖθεν εἰς

τὴν Δρακοσπηλιὰν πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν διαταγῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς ἐπήκοον ὄλων περὶ τῆς παύσεως τοῦ Ὀδυσσέως ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς του, καὶ τῆς εἰς τὴν καθέδραν τῆς κυβερνήσεως μεταπέμψεώς του· ἀλλὰ τινες τῶν φίλων των τοὺς ἀπέτρεψαν λέγοντες ὅτι περιττὸν ἦτο νὰ ἐνεργήσωσιν ὅσα διατάχθησαν τόσον προφυλακτικῶς, διότι ὅλον τὸ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά στρατιωτικὸν ἦτον εἰς ἄκρον κατ' ἐκείνου ἡγανακτισμένον καὶ ἔτοιμον νὰ τὸν παραδώσῃ. Ὑπὸ τοιαύτας ἐλπίδας ἀναχωρήσαντες οἱ ἀποστελλόμενοι ἔφθασαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 μαΐου πλησίον τοῦ χωρίου Δαδίου, καὶ μαθόντες ὅτι ἐν αὐτῷ ἦτον ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν εἰσῆλθαν, ἀλλ' ἐξεμεσημέριασαν ἐκτὸς χωρὶς νὰ ἔλθωσι μηδαμῶς εἰς λόγους μετ' αὐτοῦ. Ὁ Ὀδυσσεὺς, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν ἀποστολὴν των, ἤρχετο νὰ προλάβῃ διὰ τοῦ φόβου αὐτῶν ὅσα ἐπίστευεν ὅτι ἐμελέτων νὰ πράξωσιν οὗτοι κατ' αὐτοῦ· εἶχε δὲ ἕως πενήντα ἀκολούθους ἀφήσας τοὺς λοιποὺς ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἐν τῇ Δρακοσπηλιᾷ. Ὁ Νουττος καὶ ὁ Μπαλάσκας μαθόντες ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο μακρὰν τοῦ στρατοπέδου του, καὶ μὴν ὑποπτεύοντες ὅτι ἤξευρε τὰ τῆς ἀποστολῆς των καὶ ἐπίστευε καὶ ὅσα δὲν ἦσαν ἀληθινά, ἀκούσαντες δὲ καὶ ὅτι ὑπήγαινε εἰς τὴν Βελίτσαν πρὸς ἔντευξιν τοῦ Ὑψηλάντου, ἐθεώρησαν ἀρμοδίαν τὴν περίστασιν νὰ πορευθῶσι ἀπόντος αὐτοῦ εἰς τὸ τῆς Δρακοσπηλιᾶς στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον ἐξ ὅσων ἤκουσαν, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ὑπελάμβαναν πρόθυμον νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὁποίας ἔφεραν διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως. Ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ ἥλλαξαν τὴν πορείαν των, ἐξενύκτισαν ἐν τῷ χωρίῳ Γλουνίτσα, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἡγουν τὴν 25, ὠδεύαν πρὸς τὸ ἐγγὺς κείμενον χωρίον τῆς Δρακοσπηλιᾶς. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὁ ὁποῖος κατεπάτει τὰ βήματά των ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἤρχετο ἀφανὴς κατόπιν

των. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Νούττος καὶ ὁ Μπαλάσκας κατέβαιναν πρὸς τὴν Δρακοσπηλίαν, ἠκούσθη κατ' αὐτῶν ἀπροσδόκητος τουφεκισμὸς ὀπισθέν των καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ἔμπροσθέν των· καὶ οἱ μὲν τουφεκίσαντες ὀπισθεν ἦσαν αἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά, οἱ δὲ ἔμπροσθεν οἱ ἐκ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ· διότι ἀναχωρῶν ἐκείθεν οὗτος τοῖς παρήγγειλε νὰ τουφεκίσωσιν ὅταν ἀκούσωσιν αὐτὸν τουφεκίζοντα· ὁ Νούττος καὶ ὁ Μπαλάσκας νοήσαντες τότε ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἐγνώριζε τὰ τῆς ἀποστολῆς των καὶ ὅτι περιεπλέχθησαν καὶ ἐκινδύνευαν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι ἐξ αἰτίας τῆς εἰς ἣν εὐρίσκοντο θέσεως ν' ἀλλάξωσι τὴν πορείαν των ἐπροχώρησαν καὶ μὴ θέλοντες πρὸς τὸ στρατόπεδον πάντοτε τουφεκίζόμενοι, καὶ κατέφυγαν εἰς τὴν τυχοῦσαν ἔμπροσθέν των ξυλόστεγον ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ὅπου καὶ ἐκλείσθησαν· συνεκλείσθησαν δὲ καὶ ἐξ σύντροφοί των· οἱ δὲ ἄλλοι φοβηθέντες διεσκορπίσθησαν. Τότε οἱ ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά κυκλώσαντες τὴν ἐκκλησίαν ἐτουφεκίζαν τοὺς ἐν αὐτῇ πᾶνταχόθεν, καὶ ἔκαυσαν τὴν στέγην καὶ τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας. Παρὼν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς τοῖς ἔλεγε νὰ παραδοθῶσι καὶ τοὺς ἐβεβαίονεν ὅτι δὲν τοὺς ἐπέιραζεν· ὁ Νούττος δὲν ὑπώπτευε τὸν Ὀδυσσεά πεποιθὸς ἐπὶ τὰς παλαιὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις του καὶ τὰς ἄλλοτε εὐεργεσίας του· διὰ τοῦτο συναινέσει καὶ τοῦ Μπαλάσκα ἐξῆλθε πρῶτος τῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ ψυχονιοῦ του ἐλπίζων νὰ σώσῃ διὰ τῆς μεσιτείας του καὶ τὸν Μπαλάσκαν, τὸν ὁποῖον ἠχθρεύετο ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἐρχόμενον νὰ λάβῃ τὴν Ἀρχὴν του. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπεδέχθη εὐμενῶς τὸν Νούττον ἐντὸς τῆς καλύβης του, τὸν ἐνεθάρρυνε καὶ δι' αὐτοῦ ἐνεθάρρυνε καὶ τὸν Μπαλάσκαν νὰ παραδοθῇ· ἔβαλαν δὲ καὶ οἱ ἑξῶθεν ἐν καδίσκῳ πυρόκονιν ἐπὶ σκοπῶ νὰ τὸν καταβιβάσωσιν ἄνωθεν τῆς κεκαυμένης στέγης, καὶ νὰ καύσωσι τοιουτρόπως τοὺς ἐντὸς τῆς

ἐκκλησίας, ἃν δὲν παρεδίδοντο· οἱ ἔγκλειστοι παρεδόθησαν· ὁ δὲ Μπαλάσκας ὑπῆγεν εἰς τὴν καλύβην τοῦ Ὀδυσσεύς ὅπου ἦτο καὶ ὁ Νούτσος. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξε καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς ὑπήκοον ὅλων τῶν στρατιωτῶν αἱ κατ' αὐτοῦ διαταγαί, τῶν ὁποίων ὁ Νούτσος καὶ ὁ Μπαλάσκας ἦσαν κομισταὶ καὶ ἐκτελεσταί· μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐρεθίζων τοὺς στρατιώτας εἶπεν ὅτι ὁ μὲν Νούτσος ἐστέλλετο ὡς βασιλεὺς, ὁ δὲ Μπαλάσκας ὡς ἀρχιστράτηγος, ὅτι αὐτὸς ἀδιαφόρει καὶ διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ ἐνός καὶ διὰ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ ἄλλου, διότι ἡ ἐπιθυμία του ἦτο καθὼς καὶ τὸ ἔδειξε διὰ τῆς παραιτήσεώς του νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰθάκην ὑπὸ ξένον κράτος καὶ νὰ ζήσῃ ἀφανὴς καὶ ἡσυχος ἐν τοῖς κόλποις τῆς οἰκογενείας του, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ἀπέκειτο νὰ συλλογισθῶσιν ἂν ἦτον ἔντιμον καὶ ὠφέλιμον συντρίψαντες τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν νὰ δεχθῶσιν ἄλλον· παρατηρήσας δὲ ὅτι οἱ στρατιῶται ὑπερηρεθίσθησαν ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις ἠγέρθη καὶ τοὺς ἠρώτησε μεγαλοφώνως “αὐτοὺς θέλετε· ἢ ἐμέ;” ἐσέ θέλομεν, ἐσέ, ἐφώναξαν ὅλοι· “τιμωρήσατε λοιπὸν τοὺς ἐχθροὺς σας καὶ ἐχθροὺς μου,” ἐπανέλαβεν ὁ Ὀδυσσεὺς· καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς καλύβης. Τότε οἱ στρατιῶται ἀπήγαγαν τὸν Νούτσον καὶ τὸν Μπαλάσκαν ὅχι μακρὰν τῆς καλύβης καὶ τοὺς ἐφόνευσαν περὶ τὸ δειλινὸν τῆς ἰδίας ἡμέρας (25 μαΐου). Ἡ μαιφονία αὕτη, τρομερὰ αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ἐφάνη τρομερωτέρα διὰ τὴν δημοσίαν ἀποστολὴν τῶν φονεθέντων καὶ ἐφαίνετο προμηνύουσα καὶ ἄλλους φόβους κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὀδυσσεύς διὰ τὰς ἐπικρατούσας διχονοίας· διὰ τοῦτο φόβος μέγας κατέλαβεν ὅλους τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ τῇδε κάκεισε διασκορπισθέντας καὶ ἄσυχον ζητοῦντας. Ὁ δὲ ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Πελοπόννησον Ὑψηλάντης

ἐξ αἰτίας τῆς ἀνακλήσεώς του ἔμαθε τὸ συμβὰν τῆς 25 καθ' ὁδὸν ἐν Διστόμῳ. Ἐκεῖ εὐρίσκοντο καὶ σημαντικαὶ οἰκογένειαι τῆς Λεβαδείας, αἱ ὅποια καταφοβηθεῖσαι ἔδραμαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον καὶ ἐνεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα· ἔλαβαν δὲ ἐν τῇ ἐπὶ σωτηρίᾳ φυγῇ των πᾶσαν εἰλικρινῇ συνδρομὴν παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἄφαντοι ἔγειναν καὶ οἱ εὐρεθέντες πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα Ἀρειοπαγῖται.

Ὁ δὲ Ἀρειος πάγος μαθὼν τὸ τόλμημα τῆς 25 μαίτου ἔγραψε τὴν 31 καὶ ἔστειλε καὶ ἐν τῶν μελῶν του πρὸς τὴν κυβέρνησιν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐξῆς προτάσεών του· α^{ον} νὰ διατάξῃ ἡ κυβέρνησις τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος νὰ συλλάβωσι καὶ στείλωσι τὸν Ὀδυσσέα εἰς αὐτὴν πρὸς ἀνακάλυψιν συνωμοσίας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὑψηλάντου· ἐπρόσθετε δὲ ὅτι καθ' ἃς εἶχε πληροφορίας οἱ ὀπλαρχεγοὶ ὅλοι ἐκείνου τοῦ μέρους ἀγανακτήσαντες διὰ τὸ πραχθὲν ἀνοσιούργημα ἔτοιμοι ἦσαν νὰ ἐκδικήσωσι διὰ τῆς τιμωρίας τοῦ ἀνοσιουργήσαντος Ὀδυσσέως τὴν τιμὴν τῆς κυβερνήσεως καὶ ν' ἀσφαλίσωσι τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος· β^{ον} νὰ μετατεθῇ ὁ Νικήτας εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἢ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἢ νὰ διαταχθῇ αὐστηρῶς νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ παύσῃ ὑπερασπίζων φανερᾶ τὸν Ὀδυσσέα· γ^{ον} νὰ παραλάβῃ ὁ Γούρας ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του τὸ ἐπαρχιακὸν στράτευμα τῆς Λεβαδείας· δ^{ον} νὰ μεταβῇ ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀπὸ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἀνατολικὴν διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς περιστάσεως.

Ἡ κυβέρνησις ἡ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὸ Ἀργος μεταβᾶσα ἐπὶ λόγῳ μὲν ὑγείας διὰ τὸ νοσῶδες τοῦ κλίματος τῆς Κορίνθου, ἐπὶ σκοπῷ δὲ ἀσφαλείας διὰ τὴν ἐπαπειλουμένην ἀπὸ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν,

ἔτι δὲ καὶ διὰ τὴν ἐγγίζουσαν πτῶσιν τοῦ Ναυπλίου ἰδοῦσα πόσον ἐξυβρίσθη ἡ ἰδία ἐπὶ τῇ μαιφονίᾳ ταύτῃ ὠργίσθη εἰς ἄκρον, καὶ τὴν 3 ἰουνίου ἐξέδωκε διάταγμα δι' οὗ ἐκάθηρε τὸν Ὀδυσσεά τοῦ βαθμοῦ τοῦ ὡς ἐξυβρίσαντα τὴν κυβέρνησιν, καταπατήσαντα τοὺς νόμους καὶ βάψαντα τὰς χεῖράς του εἰς ἀθῶον αἷμα, τὸν ἐκήρυξεν ἄξιον θανάτου, καὶ ἐπεκήρυξε καὶ 5000 γρόσια· μὴν ἀρκεσθεῖσα δὲ ἐπὶ τούτοις διέταξε διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τοὺς ἐγχωρίους τῆς ἐπαρχίας τῆς Λεβαδείας ἐξ ὧν συνίστατο κυρίως τὸ στρατόπεδον τοῦ Ὀδυσσεῶς νὰ τὸν συλλάβωσι ζῶντα ἢ νὰ τὸν θανατώσωσιν· ἔβαλε δὲ ὑπὸ αὐστηρὰς ποινὰς καὶ τοὺς θέλοντας νὰ διαμείνωσι παρ' αὐτῷ, καὶ ἐθεώρησε συνενόχους καὶ τῆς αὐτῆς ποινῆς ἀξίους καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔρριψε καὶ οὗτος κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν (ἂν δὲν ἤθελαν νὰ τὸν ἐγκαταλείψωσι) τοὺς κεραυνοὺς τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ τοὺς ἐξεκκλησίασεν· ἀλλ' οὐδεὶς ἐκινήθη κατὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς· καὶ οἱ πρόθυμοι νὰ προκαλέσωσι διὰ τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ κατ' εὐθείαν τὰς αὐστηρὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως κατ' αὐτοῦ ὀπλαρχηγοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι καὶ νὰ τὰς ἐκτελέσωσιν· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς μαινόμενος καὶ φοβούμενος κατέφυγεν εἰς τὸν Παρνασσόν, τὸ πηλυσίον τοῦ Πατρατσικίου στρατόπεδον διελύθη, ἀναρχία καὶ ἀταξία ἐπῆλθαν παντοῦ, καὶ οὐδεμία προφύλαξις ὑπῆρχεν ἐν ᾧ ἐπέκειτο ἡ εἰσβολὴ τῶν ἐχθρικών στρατευμάτων· ἐπέφερε δὲ ταῦτα πάντα ἡ ἄκαιρος, ἡ ἀπολίτευτος καὶ ἡ ὑπέρμετρος αὐστηρότης τοῦ Ἀρείου πάγου καθ' ἑνὸς τῶν σημαντικωτέρων ὀπλαρχηγῶν τοῦ μέρους ἐκείνου ὑπαγορευθεῖσα ὑπὸ θερμοῦ μᾶλλον ἢ ἐμφρονος πατριωτισμοῦ.

Πρὶν ἀποστρέψωμεν τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς λυπηρᾶς σκηνῆς τῆς Δρακοσπηλιᾶς ὀφείλομεν νὰ στηλιτεύσωμεν ὡς ψευδῇ καὶ ἀνυπόστατον τὴν διαδοθεῖσαν τότε φήμην τῆς ἐνοχῆς τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν ἄδικον φόνον τοῦ Νούτσου καὶ τοῦ Παλάσκα· ὁ Ὑψηλάντης ἐπεθύμει ἀναμφιβόλως τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων καὶ τὴν εἰσαξίν τοῦ συστήματός του, ὃ ἐστὶ τῆς προσωπικῆς Ἀρχῆς του, καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνέγερσιν τῆς σημαίας του καὶ τοῦ φοίνικός του καθ' ἣν στιγμὴν ἐξήρχετο τοῦ Ἰσθμοῦ ἀφ' οὗ ἐγκατέστη ἐθνικὴ κυβέρνησις δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι αἱ μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ μετ' ἄλλων σχέσεις του ἀπέβλεπαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἀλλ' ἐπίσης δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ Ὑψηλάντης οὐδαμῶς ἐνείχετο εἰς τὴν μιὰν πράξιν τῆς Δρακοσπηλιᾶς· ἀποχρῶσα δὲ ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητός του εἶναι ἡ πανθομολόγητος τιμιότης του.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ.

Παράδοσις τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

ΕΡΡΕΘΗ ἐν τῷ ΚΕ κεφαλαίῳ ὅτι, ἀναχωρήσαν-
τος ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ Ὁμέρ-πασᾶ, οἱ Ἕλληνες ἐκυ-
ρίευσαν τὴν πόλιν καὶ ἐπολιόρκουν ἐκ δευτέρου τὴν
ἀκρόπολιν· ἀλλὰ προτοῦ ν' ἀναχωρήσῃ ἐκείθεν, οἱ
ἐντόπιοι Τούρκοι εὐρόντες εὐκαιρίαν εἰσεκόμισαν
πολλὰς τροφὰς εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὥστε δὲν ἐφο-
βοῦντο νὰ πεινάσωσιν εἰμὴ μετὰ μακρὰν πολιορ-
κίαν· ἀλλὰ πηγὴν νεροῦ δὲν εἶχαν· ἦσαν πολλαὶ
δεξαμεναί, ἀλλὰ δύο μόνον ἦσαν αἱ εὐχρηστοί· καὶ
ἐπειδὴ τότε ἦτο καιρὸς χειμῶνος, μὴτ' αὐτὰς ἐφρόν-
τισαν νὰ γεμίσωσιν ἀπεκδεχόμενοι τὸ βροχερὸν
νερόν. Πρὸς τὴν ἔξω δὲ ρίζαν τῆς ἀκροπόλεως,
ἦσαν, ὡς εἶπαμεν ἄλλοῦ, τρία πηγάδια, ἐξ ὧν μόνον
τὸ ἐν εἶχε νερὰν πόσιμον. Τὸ μέρος τοῦτο, τὸ κοι-
νῶς λεγόμενον σερπεντσές, συνδεόμενον μετὰ τῆς
ἀκροπόλεως διὰ τινος παρατειχίσματος, ἀπεφάσισαν
οἱ Ἕλληνες νὰ κυριεύσωσι. Τὸ ἐπιχείρημα ἦτον
ἐπικίνδυνον ἐξ αἰτίας τῶν φυλασσόντων αὐτὸ Ἀλ-
βανῶν καὶ τῆς ὑπὸ τὴν βολὴν τῶν ἐν τῷ ὑπερκει-
μένῳ φρουρίῳ θέσεώς του. Τὴν 13 νοεμβρίου
μίαν ὥραν πρὶν ἐξημερώσῃ ἀνέβησαν τὸ τεῖχος
τοῦτο πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς πρώτης πύλης ἐπὶ τῆς

ὁποίας ἔκειντο καὶ πέντε κανόνια, καὶ ἐκυρίευσαν τὸν ἔσω τεκέν, καὶ μετ' αὐτὸν καὶ τὸ καφενεῖον τὸ πρὸς τὴν δευτέραν πύλην. Ἡῦραν δ' ἐντὸς τοῦ τεκέ τρόφιμα καὶ ἄλλα εἶδη ἀποτεταμιευμένα· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐπληρώθησαν 40 Ἕλληνες, ἐπληρώθη καὶ ὁ ὀπλάρχηγος Λέκας. Διεκρίθη δὲ ἐπ' ἀνδραγαθία ἐπὶ τῆς ἐφόδου ὁ Σαλαμίνιος Γεώργης Γλύτσης· πληγωθείς οὗτος βαρέως καὶ ἀποθνήσκων ἠρώτησεν “ἐμβήκαμεν;” ἀκούσας δὲ ὅ,τι ἐπεθύμει ἐξεψύχησε φαιδρός· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ δεκαπέντε Τούρκοι· οἱ δὲ λοιποὶ φύλακες τοῦ παρατειχίσματος οἱ μὴ παθόντες, ἕως τριάντα, ἐκρύβησαν ἐν τοῖς ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν σπηλαίοις. Ἡμέρας δὲ γενομένης τοὺς εἶδαν ἄνωθεν τοῦ φρουρίου, καὶ ἐκρέμασαν πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐκρύβησαν ἐπίμηκες κιβώτιον, ἄνωθεν ἄσκεπες καὶ ὅλον ἔσωθεν βαθύστρωτον, καὶ ἐν αὐτῷ κατακλινομένους τοὺς ἀνεβίβασαν ὅλους ἕνα πρὸς ἕνα τουφεκιζομένους κάτωθεν ἀλλὰ μὴ βλαπτομένους. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες ἐτρύπησαν τὸ δεύτερον τεῖχος, τὸ πρὸς τὴν δευτέραν πύλην, καὶ εἰσέδυσαν διὰ τῆς ἀνοιχθείσης ὁπῆς εἰς τὸ ἐντὸς αὐτοῦ κτίριον, τὸ κοινῶς λεγόμενον μεχτέπι. Τοιοῦτοτρόπως κυριεύσαντες τὰς δύο πύλας καὶ τοὺς ἔξω τῶν Προπυλαίων δύο φραγμοὺς ἐστέγασαν αὐτοὺς εἰς προφύλαξίν των. Διὰ τῆς κυριεύσεως δὲ τοῦ μέρους τούτου οἱ Ἕλληνες ἐστέρησαν τοὺς ἐχθροὺς των τοῦ νεροῦ τῶν πηγαδίων· θέλοντες δὲ νὰ ἀποκαταστήσωσι τὰ πηγάδια ταῦτα ἄχρηστα ἂν ἀπεδιώκοντο ἐρρίψαν ἐν αὐτοῖς τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων Τούρκων· ὥστε, ἂν ἐπεκράτει ἀνομβρία, οἱ Τούρκοι θὰ παρεδίδοντο δι' ἑλλειψιν νεροῦ· ἡσθάνοντο καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τούρκοι πόσον ἀναγκαία ἦτον ἡ θέσις ἐκείνη καὶ ἡγωνίζοντο ἑκάτεροι, οἱ μὲν ν' ἀποδιώξωσι τοὺς κατόχους αὐτῆς ρίπτοντες βόμβας ἐπὶ τοῦ θωλοσκεπάστου τεκέ ὑπὸ τὸν ὁποῖον

ἔστυγάζοντο, οἱ δὲ νὰ ὑποστηρίξωσιν ἐσωτερικῶς τὸν θῶλον, ὥστε ν' ἀντέχῃ καὶ νὰ προφυλάττωνται ὑπ' αὐτόν. Οἱ Ἕλληνες ἔστησαν συγχρόνως ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ ἐν κανόνι δώδεκα λιτρῶν, καὶ τὴν 3 δεκεμβρίου εὐρόντες ὑπόγειον ὁπὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν Προπυλαίων ἐδοκίμασαν νὰ παρεισδύσωσι· ἀλλ' ἐντυχόντες ἐνδότερον ἐπισυσσώρευσιν λίθων καὶ χωμάτων ὠπισθοδρόμησαν. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἐδοκίμασαν νὰ πηδήσωσι τὸ ἐνδότερον τεῖχος τρεῖς ὥρας πρὶν φέξῃ, καὶ ἔκανσαν ἐν μέρει καὶ τὴν σιδηροσκεπὴ πύλην τῶν Προπυλαίων ἀλλὰ δὲν τὴν ἔρριψαν, διότι οἱ Τοῦρκοι ἐπεσώρευσαν ὀπισθεν αὐτῆς χώματα φονεύσαντες τέσσαρας καὶ πληγώσαντες πέντε ἐξ αὐτῶν (α). Οὐτε οἱ Τοῦρκοι ἐφάνησαν εὐτυχέστεροι ὁρμήσαντες τὴν 16 κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπ' ἐλπίδι νὰ τοὺς ἀποδιώξωσι, καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὸ φρούριον καὶ οὗτοι ἄπρακτοι φονεύσαντες δύο. Μετὰ ταύτας τὰς τολμηρὰς δοκιμὰς ἀπελπισθέντες οἱ Ἕλληνες τοῦ νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον περιωρίσθησαν τὴν ἐξῆς διμηνίαν εἰς διατήρησιν στενῆς πολιορκίας. Οὐτε οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν νέαν ἔξοδον, διότι ἠναγκάσθησαν εἰς ἀσφάλειάν των νὰ τειχίσωσι τὴν πύλην τοῦ φρουρίου. Κανονίαι καὶ τουφεκίαι ἔπιπταν ἐκ διαλειμμάτων ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἀβλαβεῖς, καὶ οἱ Ἕλληνες τόσον ἐνεθαρρύνθησαν ὥστε ἐπεσκεύασαν καὶ τὰς ἐν τῇ πόλει οἰκίας των καὶ ἐπανεφέραν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των. Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ φεβρουαρίου ὑπώπτευσαν ἐξ ὧσιν ἐφημίζοντο εἰσβολὴν ἐχθρικὴν καὶ ἐφοβήθησαν μὴ διὰ τῆς μακρᾶς παρατάσεως τῆς πολιορκίας ματαιωθῶσι καὶ δεύτερον οἱ ἀγῶνές των διὰ τοῦτο ἐζήτησαν παρὰ τῆς ἐν Κορίνθῳ κυβερνήσεως καὶ ἔλαβαν δύο βομβορρίπτῆρας καὶ διακοσίας βόμβας. Οἱ βομβορρίπτῆρες ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἀρείου πάγου ἕως τριακοσίας ὀργυιᾶς μακρὰν τῆς ἀκρο-

πόλεως ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ συνταγματάρχου Γάλλου Βουτιέρου, ἀρξαμένου τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ φεβρουρίου νὰ βομβοβολῇ τὴν ἀκρόπολιν ἀλλ' ἀβλαβῶς. Συνῆλθαν δὲ καὶ στρατιῶται ἱκανοὶ πολλαχόθεν Αἰγινῆται, Σαλαμίνιοι, Κεφαλλῆνες, καὶ ἕως τριάντα φιλέλληνες· ἦλθε συγχρόνως καὶ ὁ ὑπονομοποιὸς Κώστας Χορμόβας, ὅστις ἤρχισε νὰ ὑπονομεύῃ πρὸς τὴν τρίτην πύλην, καὶ τὸ πρῶν τῆς 18 ἀπριλίου, ὃ ἐστὶ μετὰ τριάντα τριῶν ἡμερῶν μόχθους, ἀναψε τὴν ὑπόνομον δι' ἧς ἔρριψε κάτω μέρος τοῦ τείχους πρὸς τὴν πύλην καὶ ἐφόνευσε δέκα Τούρκους φρουροῦντας τὸ μέρος ἐκεῖνο. Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ἀναψεν ἡ ὑπόνομος ὥρμησαν Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Τέσσαρες Ἕλληνες, ὁ φιλέλλην Σκαλεμβέργης καὶ ὀκτὼ Τούρκοι ἐφονεύθησαν, καὶ δώδεκα Ἕλληνες καὶ τρεῖς φιλέλληνες ἐπληγώθησαν. ἤρχισαν δὲ τὴν 22 ἀπριλίου ν' ἀνοίγωσι καὶ δευτέραν ὑπόνομον. Οἱ Τούρκοι δὲν ἐλίμωπταν ἀλλ' ἐλλιψύδρουν· τὴν 13 νοεμβρίου ἐστερήθησαν ὡς εἶδαμεν τῶν ἐν τῷ παρατειχίσματι πηγαδίων ἐξ ὧν ἔπιναν· διόλου σχεδὸν ἐξέλειψε ἀρχομένου τοῦ ἰουνίου καὶ τὸ ἐν ταῖς δεξαμεναῖς νερόν· ἐταλαιπώρει ὅχι ὀλίγον τοὺς δυστυχεῖς καὶ ἡ συνήθως ἐπιπολάζουσα ἐπὶ τῶν πολιορκιῶν ἐπιδημία· οὔτε ἡ ἔξωθεν ἐτοιμαζομένη Τουρκικὴ εἰσβολὴ τοῖς ἦτο καὶ γνωστὴ εἰς ἐμψύχωσιν τῶν. Δι' ὅλα ταῦτα καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν ἀνομβρίαν πολλοὺς μῆνας, τὴν ὁποίαν ὑπέλαβαν οἱ Τούρκοι θεομηνίαν, διότι ἔβλεπαν τὴν βροχὴν πίπτουσαν ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν, δύο ἐξ αὐτῶν ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων (2 ἰουνίου) καὶ ἐπρόβαλαν συνθήκας ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν προξένων. Οἱ πρόξενοι δὲν ἀνεδέχθησαν τὴν εὐθύνην· ὑπεσχέθησαν ὅμως νὰ καταβάλωσι πᾶσαν δυνατὴν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς συνθήκης. Διέτριβαν πρό τινων ἡμερῶν ἐν Ἀθή-

ναις ὁ Ἀνδρέας Καλαμογδάρτης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ἀξιιώτης, ὡς ἀντιπρόσωποι ὁ μὲν πρῶτος τῆς κυβερνήσεως ὁ δὲ ἄλλος τοῦ Ἀρείου πάγου, εἰς παραλαβὴν τοῦ κινδυνεύοντος φρουρίου καὶ καταγραφὴν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Ἡ παρουσία τῶν ἀντιπροσώπων τούτων ἐνεθάρρυνε τοὺς φοβουμένους δικαίως τὴν παρασπόνδῃσιν Τούρκους· τοὺς ἐνεθάρρυνε καὶ ὅρκος δοθεὶς παρὰ τῶν ἰσχυόντων Ἑλλήνων ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου περὶ τῆς διατηρήσεως τῶν προτιθεμένων ὅρων· καὶ οὕτως ὑπεγράφη συνθήκη τὴν 9 ἰουνίου ἐν τῷ αὐστριακῷ προξενεῖῳ καὶ κατὰ ῥητὴν αἴτησιν τῶν Τούρκων ἐνώπιον τῶν προξένων ἀλλ' ὅχι καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησίν των. Οἱ ὅροι δὲ τῆς συνθήκης ἦσαν ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου καὶ παντὸς ὅπλου δημοσίου ἢ ἰδιαίτερου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν Τούρκων, ἡ ἄδεια νὰ κατοικήσωσιν ἐν τῇ πόλει ἢ νὰ μεταβιβάσθωσιν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπ' οὐδετέραν σημαίαν ἀνεξόδως κρατοῦντές τινα τῶν πραγμάτων αὐτῶν εἰς χρῆσίν των, ἡ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἰσομοιρία παντὸς ἀργυροῦ, χρυσοῦ καὶ πολυτίμου εἶδους, ἡ τελεία ἀπόδοσις πάσης περιουσίας Ἑλληνικῆς, καὶ ἡ μεταβίβασις πάσης ἀκινήτου Τουρκικῆς εἰς τὴν κυριότητα τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Γενομένης δὲ τῆς συνθήκης, ἀνέβησαν εἰς τὸ φρούριον τὴν ἐπαύριον μίαν ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολικὴν τοῦ ἡλίου οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου καὶ τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Παναγῆ Χτενᾶ προπορευομένου τοῦ μητροπολίτου· ἐξῆλθαν εἰς προϋπάντησιν αὐτῶν οἱ ἔγλειστοι Τούρκοι, καὶ παραδόντος τοῦ φρουράρχου Τούρκου τὰς κλεῖς τοῦ φρουρίου καὶ εἰπόντος “ αὕτη ἦτον ἡ θέλησις τοῦ Ὑψίστου ” κατέβησαν ὅλοι αὐθημερὸν εἰς τὴν πόλιν ὅπου τοῖς ἐδόθησαν κατοικίαι· ἦσαν δὲ ψυχαὶ 1160 ἐξ ὧν τὸ ἕκτον μόλις ἦτον ἱκανὸν νὰ φέρῃ ὅπλα

ὅλοι δὲ ἐξ αἰτίας τῆς κακουχίας ἔπασχαν, καὶ ἕως 60 μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθαναν. Οἱ Ἕλληνες ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τὴν σημαίαν των ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων· ἀλλὰ τὴν πάνδημον ταύτην χαρὰν συνεκέρασεν εὐθύς λύπη, διότι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κανονοβολισμοῦ ἐπυρσοκρότησεν ἀπροσδοκῆτως ἐν κανόνι καὶ ἐτίναξεν ἄνωθεν τοῦ φρουρίου τὸν ἐφιστάμενον ἀγαθὸν πολίτην καὶ γενναῖον πολεμιστὴν Παναγῆν Χτενᾶν τὸν καὶ φρούραρχον.

Γενναῖοι, ἀκάματοι, καὶ καρτερικοὶ ἐφάνησαν οἱ Ἀθηναῖοι Χριστιανοὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας· διακόσιοι περίπου ἀπέθαναν ἐξ αὐτῶν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ· μεγάλη ἐφάνη καὶ ἡ καρτερία τῶν Τούρκων κακουχουμένων καὶ διψώντων ἐν καιρῷ τῶν θερινῶν καυμάτων· ἀλλ' ἀποφυγόντες οὗτοι τὴν ἀγωνίαν τῆς δίψας ἔπесαν εἰς τὴν μάχαιραν τῆς ἀπιστίας. Δὲν ἔγεινε κατὰ δυστυχίαν ἐν καιρῷ φροντίς νὰ εὐρεθῶσιν ἐπὶ τῆς παραδόσεώς των ἐν Πειραιεὶ τὰ ἀναγκαῖα εἰς μεταβίβασιν των πλοῖα· ἐν τῇ μεταξὺ δὲ τούτῳ διασπαρείσῃς φήμης ἐχθρικῆς εἰσβολῆς μέγας φόβος διεχύθη εἰς τὴν πόλιν. Ἡ κυβερνήσις ὑποπτεύσασα ὅτι μετ' ὀλίγον συνέβη διέταξε καὶ ἐναυλώθησαν τὴν 25 ἰουνίου δύο πλοῖα ὑπὸ Εὐρωπαϊκὰς σημαίας εὐρεθέντα ἐν Πειραιεὶ εἰς μεταβίβασιν τῶν παραδοθέντων· τὰ πλοῖα ταῦτα ἔμελλαν νὰ τοὺς παραλάβωσι μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλ' ἐντὸς τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐπαναλαμβανόμεναι αἱ κακαὶ εἰδήσεις τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν καὶ τῆς κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐκστρατείας αὐτῶν ἠῤῥησαν τόσον τὸν φόβον τῶν Ἀθηναίων, ὥστε κατέφυγαν ἐκ δευτέρου αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά των εἰς Σαλαμῖνα· οἱ δὲ ἐντὸς τῆς πόλεως ὀπλοφόροι ἐν οἷς καὶ πάμπολλοι τῶν καταστραφέντων τόπων διψῶντες ἐκδίκησιν διὰ τὰ πρὸ ὀλίγου μεγάλα παθήματά των καὶ ἐξαγριωθέντες ἐνώπιον νέων κινδύνων ἦσαν ἀξιο-

κατακρίτως τὴν 23 ἰουνίου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου, τῆς φυγῆς, τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος φόβου μαιφόνον χεῖρα ἐπὶ τῶν ὑποσπόνδων Τούρκων παρὰ γνώμην καὶ τῶν ἐφόρων καὶ τῶν λοιπῶν προκρίτων τῆς πόλεως. Τετρακόσιοι αὐτῶν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγαν εἰς τὰ προξενεῖα, ὅπου ἤσαν ὑποδοχὴν καὶ ὑπεράσπισιν. Τὴν δὲ 3 ἰουλίου εἰσέπλευσαν καλῇ τύχῃ εἰς Πειραιᾶ δύο βασιλικά Γαλλικὰ πλοῖα, *L'Estafette* et *L'Active*, ἔτρεξαν οἱ πλοίαρχοι αὐτῶν εἰς ἀντίληψιν τῶν ἀδίκως πασχόντων, τοὺς ἐπροστάτευσαν διὰ λόγων, δι' ἀπειλῶν, καὶ διὰ ἐπιδείξεως ὅπλων, συνώδευσαν ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν πλοίων 325 ἐξ αὐτῶν, καὶ τοὺς μετεκόμισαν εἰς Σμύρνην· ἔμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἐν τοῖς προξενείοις, καὶ ἀπεστάλησαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλοι αὐτῶν δι' Εὐρωπαϊκῶν πλοίων καὶ ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀσφαλῶς· ὥστε ὅλοι οἱ ἐκ τῶν παραδοθέντων μετακομισθέντες ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἦσαν 550· ὅσοι δὲ οὔτε ἐφονεύθησαν οὔτε μετεκομίσθησαν, οἱ μὲν ἀπέθαναν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἐπιδημικοῦ μολυσμοῦ, οἱ δὲ μέιναντες ἐκουσίως ἐν τῇ Ἑλλάδι διεσπάρησαν τῇδε κακεῖσε κακὴν κακῶς.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ.

Ἐξοδος τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπὶ στρατολογία.—Σύστασις βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς.—Βάπτισμα τῶν Ὀθωμανῶν.—Σύμβασις περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ναυπλίου.—Ἰδιαίτερα καὶ μυστικὴ αἴτησις Ἀγγλικῆς προστασίας ὑπὲρ τῆς Πελοποννήσου.—Λύσις τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν.

Ἡ πάντοτε ἀναγκαία ἐκστρατεία τῶν Πελοποννησίων εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ἔγεινεν ἀναγκαιοτάτη μετὰ τὰ ἐπὶ τῇ καταδιώξει τοῦ Ὀδυσσέως δεινὰ συμβάντα, διότι ταῦτα ἐπέφεραν τὴν διάλυσιν τῶν στρατευμάτων καὶ τὴν ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν τῶν μερῶν ἐκείνων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ περὶ τούτου ἀλλεπάλληλοι τῆς κυβερνήσεως διαταγαὶ πρὸς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου δὲν εἰσηκούοντο, ἐκρίθη εὐλογον νὰ ἐνεργηθῶσιν αἱ κατ' ἐπαρχίαν στρατολογίαι διὰ τῶν ἐν αὐταῖς ἐχόντων ἐπιρροήν· καὶ ἐπειδὴ οἱ πλειότεροι τῶν τοιούτων ἀντεπροσώπευαν τὰς ἐπαρχίας των παρὰ τῇ κυβερνήσει ὡς μέλη τῆς βουλῆς, ἐξεδόθη τὴν 5 ἰουνίου ψήφισμα, προεδρεύοντος τῆς βουλῆς τοῦ Ὑψηλάντου φθάσαντος εἰς Ἀργος τὴν α" ἰουνίου, λέγον ὅτι ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ μελῶν τῆς βουλῆς ὅχι ποτὲ ὀλιγωτέρων τῶν πέντε (ἐπὶ μόνῃ δὲ θέσει νόμου δώδεκα)

ἐπέιχε τόπον ὅλης τῆς βουλῆς, καὶ ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς εἶχαν ὅλην τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κῦρος. Ὁρίσθη καὶ ἡ διάρκειά της μέχρι τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν καθέδραν τῶν δύο τρίτων τῶν μελῶν τῆς βουλῆς. Τὸ σχέδιον δὲ ἦτο νὰ στρατολογήσωσι καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον ἀναλόγως 17,600, ἐξ ὧν νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς μὲν τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα 6100, εἰς δὲ τὴν ἀνατολικὴν 6350, νὰ μείνωσι καὶ ἐν ταῖς πολιορκίαις τῶν μὲν Πατρῶν 3300, τῆς δὲ Κορώνης 600, καὶ τῆς Μεθώνης 1000, εἰς φρούρησιν δὲ τοῦ Νεοκάστου 150. Ἀφ' οὗ δὲ κατεστρώθη ὁ κατάλογος τῆς στρατολογίας ἀνεχώρησαν οἱ ἐν Ἀργεὶ πρόκριτοι τὴν 8 ἰουνίου, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς βουλῆς Σωτήρης Χαραλάμης· τὸν ἀνεπλήρωσε δὲ ὁ Βασίλης Μπουτούρης.

Ἡ ὁμόνοια μεταξὺ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ ἦτον ἡ ἰσχὺς τῆς κυβερνήσεως κατὰ τὰς δεινὰς ἐκείνας περιστάσεις, καθ' ἃς αὕτη μὲν ἐστερεῖτο παντὸς χρηματικοῦ πόρου, ἡ δὲ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἔδιδε τὸ σκανδαλῶδες παράδειγμα τῆς εἰς τὰς διαταγὰς αὐτῆς φανερᾶς παρακοῆς της. Ἀλλ' ἡ ὁμόνοια αὕτη ἔπαθε μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ὑψηλάντου ὡς προέδρου τῆς βουλῆς, διότι ὑποβλέπον αὐτὸν τὸ νομοτελεστικὸν δι' ὅσα συνέβησαν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του, δὲν ἐκοινοποίει πλέον τῇ βουλῇ τὰ σχέδιά του ὡς πρότερον, ὅχι διότι ἐφοβεῖτο τὴν ἐπὶρροὴν τοῦ Ὑψηλάντου, ἀλλὰ διότι δὲν ἤθελε νὰ γνωρίζῃ ἐκεῖνος ὅσα ἐσχεδιάζοντο διὰ τοῦτο ἐνήργει ἕκτοτε πολλάκις ἐν ἀγνοίᾳ τῆς βουλῆς. Ἡ δὲ βουλή συνειθισμένη ἕως τότε νὰ γνωρίζῃ τὰ πάντα καὶ νὰ σκέπτεται περὶ πάντων δυσηρεστεῖτο διὰ τὸ νεοφανὲς δαίγμα τῆς πρὸς αὐτὴν ὀλίγης τοῦ νομοτελεστικοῦ πίστεως.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἀνεφύη καὶ τὸ ἐξῆς θρησκευτικὸν ζήτημα.

Πολλοὶ Ἕλληνες ζήλω θρησκευτικῷ κινούμενοι ἐβάπτιζαν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως πολλοὺς τῶν αἰχμαλώτων Τούρκων θελοντας καὶ μὴ θέλοντας. Ἡ κυβέρνησις καὶ ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἀφ' οὗ ἐσυστήθησαν ἀπηγόρευσαν τὸ βάπτισμα ὡς ἔργον ὅχι προαιρέσεως ἀλλ' ἀνάγκης. Μετ' ὀλίγον ἡ γερουσία ἠθέλησε νὰ τὸ ἐπιτρέψῃ ὡς ἔργον φιλανθρωπίας, διότι ἐν μέσῳ τόσων αἰματοχυσιῶν, τὰς ὁποίας πᾶς συνετὸς Ἕλλην ἀπεστρέφετο, ἐθεώρησε τὸν τρόπον τοῦτον ὡς τὸν μόνον συντελεστικὸν εἰς τὸ ν' ἀποκαταστήσῃ τοὺς Ἕλληνας φιλανθρωποτέρους πρὸς τοὺς διὰ τοῦ θείου βαπτίσματος ἀναγεγνομένους Ὀθωμανούς. Ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ ἐπρότεινε πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀρχομένου τοῦ μαΐου, διατρίβουσιν εἰσέτι ἐν Κορίνθῳ, νὰ διατάξῃ διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείου τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς νὰ βαπτίζωσι τοὺς θέλοντας νὰ βαπτίζονται προηγουμένης τῆς ἀπαιτουμένης κατηχήσεως. Ὁ τότε ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργός, ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, φιλάνθρωπος ὡς καὶ τις ἄλλος, ἀπεδέχθη μὲν τοὺς λόγους δι' οὓς ἔγεινεν ἡ πρότασις, ἀλλὰ μὴ ἐγκρίνων νὰ προσφέρεται τοιοῦτοτρόπως τὸ βάπτισμα ἐγνωμοδότησε νὰ βαπτίζονται μόνον τὰ ἐντὸς τοῦ δωδεκάτου ἔτους παῖδιά ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἐπὶ τῇ συναινέσει τῶν γονέων των· νὰ βαπτίζονται δὲ καὶ αἱ νέαι γυναῖκες ὅσαι προηροῦντο. Ἀλλὰ τὸ βουλευτικὸν πρὸς τὸ ὁποῖον ἐκοινοποιήθη ἡ γνώμη τοῦ ὑπουργοῦ ἐπρόβαλε νὰ δέχεται ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἅπαντας τοὺς μετὰ πίστεως καὶ ἐκουσίως προσερχομένους ἄνδρας καὶ γυναῖκας πάσης ἡλικίας, ἀφ' οὗ κατηχοῦντο, ὡς ἂν ἦτον ἡ πίστις ἐπὶ τῶν ἁκρῶν τῶν χειλέων· Βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ βάπτισμα ἐζητεῖτο παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν εἰς ἀποφυγὴν τῶν δεινῶν καὶ ὅχι κατὰ συνείδησιν· δὲν ἔπρεπε δὲ μήτε ὑπὸ τὴν πολι-

τικὴν ἔποψιν νὰ γίνωνται δεκτοὶ οἱ τοιοῦτοι ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε· διότι ὄντες κρυφίως θανάσιμοι ἐχθροὶ καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἐδύναντο εἰσχωροῦντες εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους διὰ τοῦ καθ' ὑπόκρισιν Χριστιανισμοῦ νὰ γείνωσιν ἐπικίνδunami· παράδειγμα πρόσφατον εἶχαν οἱ Ἕλληνες τὸ πρὸ ὀλίγου συμβᾶν ἐν Λεβαδείᾳ, ὅπου πολλοὶ αἰχμάλωτοι ἐβαπτίσθησαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ εἰσέβαλαν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ-πασᾶν καὶ Ὁμέρ-πασᾶν, ἀπέπτυσαν τὸ βάπτισμα καὶ ἐμάνησαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔτι μᾶλλον ὥς βιασθέντες ἐξ αἰτίας ὅσων ἔπασχαν νὰ ἐξομόσωσιν. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ νομοτελεστικοῦ, συνεταὶ καὶ ὡς Χριστιανικαὶ καὶ ὡς πολιτικά, ὑπερίσχυσαν μετὰ ἱκανὴν λογομαχίαν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ, καὶ ἐνεκρίθη καὶ ἐκανονίσθη ν' ἀναγεννῶνται διὰ τῆς θείας κολυμβήθρας μόνον οἱ ἐντὸς τοῦ δωδεκάτου ἔτους προσερχόμενοι ἄρρενες συναινέσει τῶν γονέων των, αἱ δὲ γυναῖκες πάσης ἡλικίας.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν διέτριβεν ἡ κυβέρνησις ἐν Ἀργεῖ, ἦλθαν πρὸς αὐτὴν τινες τῶν γερουσιαστῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος Βρεσθένης, εἰς συμβιβασμὸν τῆς γερουσίας καὶ τῆς κυβερνήσεως. Ταῖς αὐταῖς ἡμέραις οἱ πολιορκούμενοι Τούρκοι τοῦ Ναυπλίου στενοχωρούμενοι εἰς ἄκρον δι' ἑλλειψιν τροφῆς ἀπεφάσισαν νὰ παραδοθῶσι· συνήργησεν εἰς τοῦτο καὶ τις Ὀθωμανὸς Ἰσούφ-τσαούσης, πεσὼν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἐν ᾧ ἀπεστέλετο παρὰ τῶν πολιορκουμένων εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ γράψας πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολὴν ἐπὶ τῇ προτροπῇ τῶν Ἑλλήνων ἀλλ' ἐκληφθεῖσαν ὡς τ' ἀληθῆ λέγουσαν, δι' ἧς τοὺς ἀπῆλπιζε πάσης ἑξῶθεν ἀντιλήψεως καὶ τοὺς παρὲς κίνει νὰ συμβιβασθῶσι.

Καὶ ἄλλοτε ἦλθαν οἱ πολιορκούμενοι εἰς λό-

γους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν πολιορκητῶν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ περιστάσει οἱ συμβιβαστικοὶ λόγοι τῶν ἐτελεσφόρησαν, καὶ τὴν 18 ἰουνίου ὑπεγράφη σύμβασις λέγουσα οἱ μὲν Τούρκοι νὰ παραδώσωσι τὰ φρούρια καὶ παντὸς εἶδους ὅπλα δημόσια καὶ ἰδιωτικά καὶ τὰ δύο τρίτα τῆς κινητῆς περιουσίας τῶν μετὰ λεπτομερῇ καταγραφὴν, οἱ δὲ Ἕλληνες νὰ μετακομίσωσι τοὺς Τούρκους εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, καὶ νὰ τοῖς δίδωσι τακτικῶς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συμβάσεως τὴν καθημερινὴν τροφήν τῶν μέχρι τοῦ εἰς τὰ ῥηθέντα παράλια κατάπλου. Εἰς ἐκπλήρωσιν δὲ τῶν ὅρων τούτων εἰσῆλθαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τὸ Ναύπλιον οἱ πληρεξούσιοι τῶν Ἑλλήνων ἐν συνοδίᾳ ἑκατὸν ὅπλοφόρων καὶ ὑπὸ ἀναπεπταμένην Ἑλληνικὴν σημαίαν. Εἰς ἀσφάλειαν δὲ αὐτῶν παρέδωκαν οἱ Τούρκοι τῇ Ἑλληνικῇ κυβερνήσει ὁμήρους ἐκ τῶν σημαντικωτέρων οἰκογενειῶν τῶν, παρέδωκαν καὶ τὸν θαλασσόπυργον εἰς τὸν ὁποῖον εἰσῆλθαν πενήντα Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἑκατόν, οἱ δ' ἄλλοι ἔμειναν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου φρουροὶ τῶν συνεισελθόντων πληρεξουσίων. Ἡ εἰδησις τῆς ἐγγιζούσης πτώσεως τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἐνομίζετο ὅτι ἦσαν θησαυροὶ ἀποτεταμιευμένοι, διασπαρείσα εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου ἔβαλεν ἄνω κάτω τοὺς κατοίκους τῆς, καὶ ἔφερε κατὰ δυστυχίαν μεγάλα προσκόμματα εἰς τὴν προσχεδιασθεῖσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκστρατείαν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, διότι εἵλκυσε εἰς τὴν Ἀργολίδα πανταχόθεν πλήθη ὅπλοφόρων. Κατέβη κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ ὁ Πετρόμπεης, ὅστις ἀντιφερόμενος πρὸς τὴν κυβερνήσιν καὶ πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἐπιρρόήν του ἔστειλε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους τὸν αἰχμάλωτον καδὴν τῆς ἐπαρχίας τοῦ ἁγίου Πέτρου ἵνα τοὺς πείσῃ νὰ συμβιβασθῶσι μετ' αὐτοῦ ἢ δι' αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἐματαιώθη συλληφθέντος τοῦ καδῆ. Ἡ

δὲ συρρόῃ τῶν ὅπλοφόρων ἐπέφερεν ἀταξίας καὶ φόβους τῶν ἐξερχομένων ὑπὸ τὴν σύμβασιν Τούρκων, καὶ προσβολὰς καὶ ὕβρεις ἐναντίον καὶ αὐτῆς τῆς κυβερνήσεως, ἥτις φοβηθεῖσα δικαίως μὴ κακοπάθωσιν ἢ ἀρπαγῶσιν οἱ δοθέντες αὐτῇ ὄμηροι, τοὺς ἐπεβίβασεν εἰς Ἑλληνικὸν πλοῖον διαμένον ἔμπροσθεν τῶν μύλων. Ὅσον δὲ συμφέρον εἶχαν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν πτώσιν τοῦ φρουρίου διὰ τὴν προσεγγίζουσαν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν, τόσον εἶχαν οἱ Τούρκοι νὰ τὴν ἀναβάλλωσιν. Ἡ πείνα ἐβίαζε τούτους νὰ συμβιβασθῶσιν, ἀλλὰ λαμβάνοντες κατὰ τὴν σύμβασιν τὴν καθημερινὴν τροφήν των ἀνάγκη δὲν εἶχαν νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν παράδοσίν των μὴ εἰδότες τί τέξεται ὑπὲρ αὐτῶν ἢ ἐπιούσα. Οἱ Ἕλληνες ἀσκέπτως καὶ μικρολόγως φερόμενοι ἐπέβαλαν ὄρον τὴν λεπτομερῆ καταγραφὴν ὅλης τῆς κινητῆς τῶν πολιορκουμένων περιουσίας καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀκριβῆ διανομὴν τῆς. Τὴν δ' ἀποπεράτωσιν τῆς ἐργασίας ταύτης παρέτεινεν ἔτι μᾶλλον ἢ κακὴ πίστις τῶν Τούρκων κρυπτόντων τὰ πολυτιμότερά των εἶδη. Οἱ ἐπὶ τῇ παραλαβῇ τοῦ φρουρίου εἰσελθόντες Ἕλληνες εἶδαν μετ' ὀλίγον πόσον δυσπλήρωτος ἦτον ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ὅρος, καὶ ἐζήτησαν καὶ ἔλαβαν τὴν ἄδειαν νὰ μετατρέψωσι τὸν ὅρον τοῦτον εἰς ῥητὴν τινα ποσότητα πληρωτέαν εἰς εἶδη ἐπὶ ἐκτιμήσει ἂν δὲν ἦτο δυνατόν εἰς χρήματα· ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς δυσκολίας ἀρθείσης οὐδὲ καὶ τότε ὁ μέγας σκοπὸς ἐπληροῦτο, διότι ἐχρειάζοντο χρήματα εἰς κίνησιν τῶν πλοίων διὰ τὴν μεταβίβασιν τῶν πολιορκουμένων, καὶ ἡ κυβερνήσις οὔτε εἶχεν οὔτε εὗρισκε, καὶ ἐπροσπάθει νὰ κινήσῃ πλοῖα ἐπὶ τῷ προσδοκωμένῳ μεριδίῳ τῆς καταγραφομένης ἐντὸς τοῦ Ναυπλοίου περιουσίας. Διὰ ταῦτα τὰ αἷτια παρετείνεται ἢ τόσον ἀναγκαία παράδοσις τοῦ σημαντικοῦ τούτου φρουρίου.

Πρό τινων δὲ ἡμερῶν, ἤτοι περὶ τὰ τέλη τοῦ μαΐου, ἡ Πελοποννησιακὴ γερουσία ἀνεκάλυψεν ὅτι ἐνήργουν τινὲς ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἐγκατέστησεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις, νὰ τεθῇ ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλῶν, καὶ ὅτι διεπραγματεύοντο περὶ τούτου καὶ μετὰ τῶν τῶν Ἀρχῶν τῶν Ἰονίων νήσων ὄργανα δὲ τῆς διαπραγματεύσεως ταύτης ἐφωράθησαν οἱ δύο ἀδελφοὶ Ζαριφόπουλοι ἐξ Ἀνδριτσαίνης ἐξ ὧν συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισεν ἡ γερουσία τὸν ἕνα εὑρεθέντα ἐν τῇ Τριπολιτσᾷ· ἠῦρε δὲ καὶ ἔγγραφα δι' ὧν ἀπεδεικνύοντο τὰ περὶ τῆς Ἀγγλικῆς προστασίας ὑπενεργούμενα. Ἡ γερουσία ἀνέφερε ταῦτα πάντα εἰς τὸ νομοτελεστικόν, τὸ ὁποῖον κατέκρινεν ἀποτόμως τὴν διαπραγμάτευσιν ταύτην· ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου ἐν γένει δὲν ἐφάνησαν ὅτι δυσηρεστήθησαν· μάλιστα τινες τῶν ἐν Ἀργεὶ εὑρεθέντων τότε θέλοντες ν' ἀνιχνεύσωσι τὴν διάθεσιν τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἀπέστειλαν ὑπ' ἄλλην πρόφασιν εἰς Ζάκυνθον τὸν ἐπίσκοπον Ῥέοντος καὶ Πραστοῦ Διονύσιον, ὅστις διὰ τοῦ πρωτοπαπᾶ τῆς νήσου ἐκείνης Γαρζῶνῃ ἐλθόντος εἰς λόγους μετὰ τοῦ διοικητοῦ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς ταύτης εἰδοποιήθη ὅτι τότε ἔδιδεν ἀπάντησιν ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ὅτε ἡ περὶ προστασίας πρότασις ἐστέλλετο εἰς Λονδίνον ἔγγραφος παρὰ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου. Καὶ ἡ μὲν διαπραγμάτευσις αὕτη διεκόπη.

Ἡ δὲ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν τῆς Πελοποννήσου ἐπικρατοῦσα ἀντιζηλία ἐκορυφώθη ἐπὶ τῇ εἰς τὰς ἐπαρχίας διασπορᾷ τῶν προκρίτων πρὸς στρατολογίαν καὶ ἐκστρατείαν. Ὁ Κολοκοτρώνης διέτῃρει εὐτυχῶς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν· ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῶν Καλαβρύτων τῆς Καρυταίνης καὶ ἄλλων μερῶν ἀπέσπασαν τοὺς ἐπαρχιώτας τῶν ἀπὸ τοῦ

στρατοπέδου αὐτοῦ διὰ τὴν ἐκστρατείαν των, ἴσως καὶ θέλοντες ν' ἀδυνατίσωσι τὸν δυνατὸν τοῦτον ἀντίπαλον, ὅστις ἰδὼν τὴν ὑφαρπαγὴν τῶν στρατιωτῶν του καὶ ἐναπολειφθεὶς μετ' ὀλίγων ἔλυσε πλήρης ὕργῃς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν καὶ ἀνέβη εἰς Τριπολιτσάν, κηρύττων ὅθεν διέβαινεν ἀσιδοσίαν πρὸς ἔλκυσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἐτοιμαζόμενος νὰ καταβῇ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀργολίδα ἵνα κριθῇ, ὡς ἔλεγε, μετὰ τῶν ἐναντίων του, ἀλλὰ διανοούμενος κυρίως ν' ἀνατρέψῃ τὰ καθεστῶτα καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ στρατοκρατίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πομπῶδης κατάλογος τῆς στρατολογίας ἔμεινε χαρτίον ἄγραφον, καὶ ἡ πολὺκροτος ἔξοδος τῶν προκρίτων εἰς τὰς ἐπαρχίας ἔφερε κακὸν ἀντὶ καλοῦ, διότι ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν χωρὶς νὰ κινήσῃ δυνάμεις εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα οὔτε καὶ ἐπ' ἀσφαλείᾳ τοῦ Ἰσθμοῦ. Καὶ ταῦτα συνέβαιναν καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἐχθροὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ περάσωσι τὸν Σπερχειόν.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ.

Ἐκστρατεία τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τοῦ Σουλίου.—Πτώσις αὐτοῦ καὶ ἀποκλεισμός τῆς Κιάφας.—Ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον πέραν τοῦ Μακρυνόρους.—Φθορὰ τῆς ὑπὸ τὸν Πασάνον μικρᾶς ναυτικῆς δυνάμεως ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.—Μάχαι τοῦ Κομποτίου, τῆς Πλάκας, τοῦ Φαναρίου καὶ θάνατος τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.—Μάχη τοῦ Πέτα.

ΜΕΤΑ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ὅλη ἡ Ἠπειρος ἐπροσκύνησε τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Σουλτάνου Χουρσήδ-πασᾶν· μόνοι οἱ Σουλιῶται δὲν ἔκλιναν τὸν αὐχένα. Ὁ λαὸς οὗτος, ὁ πολεμήσας ἕως τότε ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, ἀπεφάσισεν ὁμοθυμαδὸν νὰ πολεμήσῃ τοῦ λοιποῦ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ εὐτυχῶς καὶ νὰ φέρῃ προσκόμματα εἰς τὴν ἤδη ἐτοιμον κατὰ τῆς ἀποστατησάσης Ἑλλάδος ἐκστρατείαν τῶν Ἀλβανῶν ἐπρόβαλε τῇ Ἑλληνικῇ κυβερνήσει νὰ στείλῃ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη πλοῖα, τὰ μὲν πρὸς μεταφορὰν τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων αὐτῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὰ δὲ πρὸς φόβον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐμψύχωσιν τῶν γειτόνων Χριστιανῶν· νὰ τοῖς στείλῃ δὲ καὶ τροφὰς καὶ πολεμεφῶδια, καὶ νὰ τοῖς δώσῃ τὴν ἄδειαν νὰ συννοηθῶσι μετὰ τῶν Χριστιανῶν, ἢ

καὶ τῶν Τούρκων τῆς Ἀλβανίας. Ἡ κυβέρνησις ἔδωκεν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν διὰ διατάγματός της ἐκδοθέντος τὴν 16 μαΐου ἐν Κορίνθῳ· ἐσκόπευε δὲ νὰ ἐκτελέσῃ βραδύτερον καὶ τὰς ἄλλας τῶν αἰτήσεις ὅπως ἐδύνατο· οἱ Ἀλβανοὶ ἐν τοσούτῳ καὶ κυρίως οἱ γείτονες τῶν Σουλιωτῶν Τσάμιδες δὲν ἔκριναν συνετὸν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τῶν ἐστιῶν αὐτῶν, καὶ νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς ἀποστατησάσης Ἑλλάδος προτοῦ νὰ εἰρηνεύσωσιν οἱ Σουλιῶται, διότι ἄλλως ἐκινδύνευαν τὰ γυναικόπαιδά των ἐν τῇ ἀπουσίᾳ των· διὰ τοῦτο παρεκάλεσαν τὸν Χουρσὴδ-πασᾶν νὰ φροντίσῃ περὶ τούτου. Οὗτος καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν καὶ μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ ὀπίσω τοῦ φλόγα ἐπαναστάσεως δυναμένην νὰ διαδοθῇ ἔγραψε τοῖς Σουλιώταις, ὅτι δίκαιον ἴσως εἶχαν ἄλλοτε νὰ ὀπλισθῶσι, διότι ὁ προκάτοχός του παραβὰς τὸ βασιλικὸν φερμάνι ὅχι μόνον δὲν τοῖς ἀπέδωκε τὴν πατρίδα των καὶ τὰ ὑποστατικά των ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπεβουλεύθη· ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἐμνησικάκει κατ' αὐτῶν ἀλλ' ἐξ ἐναντίας τοὺς ἐσυγχώρει, καὶ τοῖς ἀπέδιδε τὸν τόπον των, τὰ ὑποστατικά των καὶ τὰ ἀρχαῖά των προνόμια, καὶ ὁ ἴδιος αὐτὸς ἦτον ἑτοιμος νὰ τῷ δώσῃ καὶ ὅ,τι ἄλλο εὐλογον ἐζήτων. Τοὺς παρεκίνει δὲ νὰ στείλωσι πρὸς αὐτὸν πληρεξουσίους των ὅσον τάχιστα, διότι ἐβιάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ. Οἱ Σουλιῶται εὐχαριστήσαντές τον διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐνοιάν του ἀπήντησαν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἀποστασία τῆς Ἑλλάδος ἐπήγαγεν ἐκ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, τοῖς ἐφαίνετο δίκαιον νὰ μὴν ἐκστρατεύσῃ ὁ Χουρσὴδ-πασᾶς κατὰ τῶν Ἑλλήνων πεσόντος ἐκείνου, ἀλλὰ νὰ δώσῃ καὶ αὐτοῖς ἀμνηστίαν, καὶ ἂν τὴν ἐδέχοντο ἐκεῖνοι τὴν ἐδέχοντο καὶ οὗτοι· ἄλλως ἐπρόκριναν ν' ἀποθάνωσι παρὰ ν' ἀμαυρώσωσι τὸ ὄνομά των δι' ἀπιστίας ἀποχωριζόμενοι ὁμοθρήσκων

συμπολεμιστῶν. Ἡ παρακοὴ αὕτη τῆς προσταγῆς καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀπαντήσεως τῶν Σουλιωτῶν ἐκίνησαν εἰς ἀγανάκτησιν τὸν ἀλαζόνα Χουρσήδην, ὅστις ἔτοιμος νὰ στείλῃ τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν ἀπεφάσισε νὰ τὰς κινήσῃ πρῶτον ὅλας κατ' αὐτῶν εἰς ἐξολόθρευσίν των· ἡ εἵδησις αὕτη διεσπάρη, καὶ οἱ Σουλιῶται ἀπόφασιν ἔχοντες ν' ἀνθέξωσι διέταξαν τοὺς κατοικοῦντας τ' ἀπώτερα χωρία των Χριστιανοὺς νὰ μετακομισθῶσι καὶ νὰ μετακομίσωσι καὶ τὰ κτήνη των εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ τμήματος τοῦ Σουλίου χωρία πρὸς ἀσφάλειάν των· ἀλλὰ προτοῦ νὰ κινηθῶσιν οἱ ἐχθροὶ κατ' ἐκείνων τῶν μερῶν οἱ πρόκριτοι τῶν Ἀλβανῶν λαβόντες τὰς περὶ ἐκστρατείας διαταγὰς τοῦ Χουρσήδου, καὶ βλέποντες ὅτι ἡνοίγετο στάδιον ἐπικινδύνου πολέμου καὶ ἀνωφελοῦς διὰ τοὺς λαφυροφίλους τούτους πολεμιστὰς ἦλθαν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐν Δερβιζιάνοις χωρίῳ ἐξ ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου. Οἱ λόγοι δὲ τῶν Ἀλβανῶν ἀπέβλεπαν ν' ἀποσπάσωσι τοὺς Σουλιώτας τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' οἱ Σουλιῶται ἐπέμεναν εἰς ὅσα ἔγραψαν τῷ Χουρσήδῃ, καὶ οὕτως οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Σουλιῶται ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων ἄπρακτοι τὴν πρώτην ἡμέραν. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἐπανελήφθησαν ἀνωφελῶς τὰ αὐτά, καὶ πολλοῦ λόγου γενομένου περὶ τῆς ἀφεύκτου καταστροφῆς τοῦ Σουλίου, καὶ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ τῶν γυναικοπαίδων τῶν Σουλιωτῶν ἂν δὲν ἐσυμβιβάζοντο, ὁ Δαγκλῆς ἀπεκρίθη “ ὅτι τὰ γυναικόπαιδά “ των ποτὲ δὲν ἡνδραποδίζοντο, διότι ἂν ἐκυριεύ- “ ετο ὁ τόπος των θὰ τὰ ἐθανάτοναν οἱ ἴδιοι.” Μετὰ δὲ τὴν συνέντευξιν ταύτην οἱ Ἀλβανοὶ ἀπηλπίσθησαν παντὸς συμβιβασμοῦ, ὁ δὲ Χουρσῆδ-πασὰς θέλων ν' ἄρῃ τὸ πρόσκομμα τοῦτο τῆς μεγάλης ἐκστρατείας ἐκίνησε κατὰ τοῦ Σουλίου ὅλας του τὰς δυνάμεις διὰ μιᾶς συμποσομένας εἰς δεκατέσ-

σαρας χιλιάδας. Οἱ Σουλιῶται ἦσαν εἰς ἄκρον ὀλι-
 γάριθμοι καὶ δὲν ἐδύναντο εἰμὴ καὶ ὀλίγας θέσεις νὰ
 καταλάβωσι καὶ ὀλίγους πολεμιστὰς ἐν αὐταῖς νὰ
 τοποθετήσωσι. Τῶντι ἐναντίον τῶν δεκατεσσάρων
 χιλιάδων ἀντέταξαν μόνον χιλίους, ἐξ ὧν τριακόσιοι
 κατέλαβαν τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου Νικολάου ὑπὸ τὸν
 Νότην Μπότσαρην, τετρακόσιοι τὴν τοῦ Σαβρούχου
 ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν Ζέρβαν καὶ ἄλλους, καὶ τριακό-
 σιοι τὴν τοῦ Μομάκου ὑπὸ τὸν Δράκον, τὸν Δα-
 γκλῆν καὶ τὸν Γούσην. Οἱ ἐχθροὶ φθάσαντες εἰς
 Βαριάδας διηρέθησαν εἰς τρία σώματα, καὶ τὸ μὲν
 ἐκ τρισχιλίων ὑπὸ τοὺς δύο σιλιχτάρας τὸν τοῦ
 Χουρσῆδ-πασᾶ καὶ τὸν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ κατέλαβαν
 τὴν 15 μαΐου τὸ Σέλωμα τοῦ Ποπῶβου, τρεῖς ὥρας
 μακρὰν τοῦ Σουλίου πρὸς βορρᾶν· τὸ δὲ ἄλλο
 ἐκ πεντακισχιλίων ὑπὸ τὸν Ὁμέρ-πασᾶν Βρυό-
 νην καὶ τὸν Ἄγον Μοχουρδάρην διέβη τὴν ἀκό-
 λουθον ἡμέραν τὸ ὑπερκείμενον τοῦ Σουλίου βου-
 νὸν Βούτσι· τὸ δὲ τρίτον ὑπὸ τὸν Κεσέρ-Ἀχμέτ-
 πασᾶν εἰσέβαλεν ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς Ῥινιάσας εἰς
 τὴν Ποταμιάν πορευόμενον διὰ τοῦ Ζαμβρούχου
 πρὸς τοὺς Μύλους. Τὰ τρία δὲ ταῦτα πολυάριθμα
 σώματα ἔπесαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τῶν
 τριῶν ὀλιγαρίθμων σωμάτων τῶν Σουλιωτῶν· καὶ
 τὸ μὲν τοῦ ἁγίου Νικολάου μὴ δυνηθὲν ἐξ αἰτίας
 τῆς θέσεώς του ν' ἀνθέξῃ ὠπισθοδρόμησε καὶ ἐτο-
 ποθετήθη κατὰ τὴν ὑπερκειμένην τῆς Κιάφας Στρέ-
 θιζαν τὴν καὶ Κούμπουλον. Τὸ δὲ τοῦ Ζαβρούχου
 καὶ τὸ τοῦ Μομάκου ὑπεράσπισαν εὐτυχῶς κατ' ἀρχὰς
 τὰς θέσεις των· ἀλλ' ἀποστείλαντος τοῦ Ὁμέρ-πασᾶ
 καὶ ἄλλας δυνάμεις ἄλλοθεν κατ' αὐτῶν, τὰς ἐγκατέ-
 λειψαν, καὶ οἱ ἐχθροὶ εἰσῆλθαν εἰς τὸ Σοῦλι, τὸ ἐκ-
 ρίενσαν καὶ ἀνέβησαν ἐκείθεν πρὸς τὸ Κούγκι, ράχιν
 κειμένην ἄνωθεν τοῦ χωρίου τοῦ Σουλίου. Ἐπὶ τῆς
 θέσεως ταύτης κεῖται ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου

Δονάτου, περιτετειχισμένος. Ὁ Δράκος μεταβὰς ἐκ τῆς θέσεως τοῦ Μομάκου εἰς τὸ Κοῦγκι καὶ ἰδὼν τὴν ἀνάβασιν τῶν ἐχθρῶν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐκλείσθη ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος τοῦ ναοῦ μετὰ 52 πολεμιστῶν· οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἐπολέμησαν εὐτυχῶς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τῆς πρώτης φυλακῆς τῆς νυκτός. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον οἱ Τοῦρκοι ἐπικρατούσης ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος βαθείας σιωπῆς ὑπέθεσαν ὅτι ἔφυγαν οἱ ἐν αὐτῷ κρυφίως καὶ ὥρμησαν νὰ εἰσπηδήσωσιν. Ἀτάραχοι οἱ ἐντὸς δὲν τοὺς ἐκτύπησαν ἕως οὗ ἐπλησίασαν, καὶ τότε πυροβολήσαντες ὅλοι διὰ μιᾶς ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν πολλοὺς καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἄλλους. Τὴν αὐτὴν δὲ νύκτα ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἁγίου Μουχουρδάρη ἐμήνυσσε κρυφίως τοῖς ἐντὸς τοῦ περιτειχίσματος, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐμελέτων νὰ μὴν ἐπανέλθωσι πλέον κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ ὀρμήσωσι κατὰ τῆς Κιάφας. Ἡ Κιάφα ἦτο τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν Σουλιωτῶν. Ἐκεῖ ἦσαν αἱ γυναῖκες τῶν, τὰ τέκνα τῶν καὶ ἡ κινητὴ περιουσία τῶν· ἐκεῖ ἐκάθητο καὶ ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου, ἐκεῖ συνεσφρεύθησαν καὶ αἱ καταφυγοῦσαι ἐκ τῶν μακρυνῶν χωρίων οἰκογένειαι τῶν Χριστιανῶν καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, ὥστε ἂν ἐχάνετο ἡ Κιάφα ἐχάνετο τὸ πᾶν· διὰ τοῦτο ἐπὶ τῇ κοινοποιήσει τοῦ γραμματέως τὴν ὁποίαν δὲν ὑπώπτευσαν δολίαν ἐγκατέλειψαν τὴν θέσιν τοῦ ἁγίου Δονάτου. Μετὰ τὴν πτώσιν δὲ τοῦ Σουλίου ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι τὰς ὁποίας ἐκράτουν ἕως τότε θέσεις, ὥστε κατεῖχαν ὅλοι τρεῖς, τὰς ἀναγκαιοτέρας, τῆς Κιάφας, τοῦ Ναβαρίκου, ἀπέχοντος τῆς Κιάφας τρία τέταρτα τῆς ὥρας, καὶ τῆς Χώνιας ὅθεν ἐλάμβαναν οἱ ἐν τῇ Κιάφᾳ τὸ νερόν· οἱ πλείότεροι δὲ πολεμισταὶ ἦσαν πάντοτε περὶ τὴν Κιάφαν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐκίνησαν τφόντι, καθὼς προανηγγέλη παρὰ τοῦ γραμματέως, κατὰ τῆς Κιάφας, ἔστησαν

επάνωθεν αὐτῆς βομβοῖριπτῆρας καὶ κανόνια, ἐκτύπων καὶ τὸ φρούριον καὶ τὰ ἔξωθεν τοῦ φρουρίου γυναικόπαιδα τῶν χωρικῶν, καὶ ἐπροξένουν πολλὴν βλάβην. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἦλθε καὶ ὁ Χουρσὶδ-πασᾶς εἰς τὸ στρατόπεδον μαθὼν τὴν πτῶσιν τοῦ Σουλίου, καὶ συμβουλίου γενομένου ἀπεφασίσθη νὰ κινήσωσι συγχρόνως κατὰ τοῦ Ναβαρίκου, τῆς Χώνιας, καὶ τῆς Κιάφας· καὶ ὁ μὲν Ὁμέρ Βριόνης καὶ ὁ Ἄγος Μουχουδάρης μετὰ ἑξακισχιλίων ἐκίνησαν τὰ χαράγματα τῆς 17 ἰουνίου κατὰ τοῦ Ναβαρίκου· ὁ δὲ Ἰσμαὴλ Πρόνιος, ὁ Ταῆρ-Τσαπάρης, καὶ ὁ Μπάλιος Χούσας μετὰ τετρακισχιλίων κατὰ τῆς Χώνιας· ὁ δὲ Σιλιχτάρης Μπότας μετὰ διςχιλίων κατὰ τῆς Κιάφας. Τριακόσιοι Σουλιῶται ἦσαν ἐπὶ τοῦ λόφου ἄνωθεν τοῦ Ναβαρίκου πρὸ τοῦ κινήματος τῶν ἐχθρῶν· ἐπὶ δὲ τῇ παρουσίᾳ τόσου πλήθους 37 μόνον ἀπέμειναν ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Δράκον, ἀλλὰ καὶ τόσοι ὀλίγοι ἀντεστάθησαν εὐτυχῶς ἕως οὗ ἦλθεν ἱκανὴ βοήθεια ἐκ τῆς Κιάφας, καὶ τότε ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ ὑποχωρήσωσι τὴν νύκτα ἄπρακτοι. Ἀλλ' ἐμειναν ἐντὸς τινων πύργων ἕως χίλοι πεντακόσιοι ἀγνοοῦντες τὴν ἀναχώρησιν τῶν συναδελφῶν των καὶ ἐζήτησαν, ἀφ' οὗ ἐξημέρωσεν, ἄδειαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἀβλαβῶς. Οἱ δὲ Σουλιῶται ὑποπτεύσαντες μὴν ἐπανεέλθωσιν οἱ προαναχωρήσαντες εἰς λύτρωσιν τῶν ἀπομεινάντων τούτων εἰσήκουσαν τὴν αἰτησίαν των. Ἀπέτυχαν ἐπίσης καὶ τὰ σύγχρονα κινήματα τῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῆς Κιάφας ὅπου καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τοὺς ἐπολέμησαν κυλίουσαι κατ' αὐτῶν λίθους. Εὐτύχησαν κατ' ἀρχὰς τὰ κατὰ τῆς Χώνιας καὶ ἐβίασαν οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐκεῖ Σουλιώτας, ἑκατὸν σχεδὸν ὄντας, νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐφάνησαν ἀπροσδοκῆτως καταβαίνοντες ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν ἕως 500 Ἕλληνες ἀλαλάζοντες καὶ τουφεκί-

ζοντες, ἐν οἷς καὶ γυναῖκες, ἄλλαι ἔνοπλοι καὶ ἄλλαι ῥοπαλοφόροι. Τούτους ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι μακρόθεν ἐρχομένους ἀνεχώρησαν ἐκείθεν ἄπρακτοι καὶ μετέβησαν εἰς τὰς πρώτας θέσεις των.

Ἄν ἡ ὑπερέχουσα ἀνδρία τῶν Σουλιωτῶν δὲν ἦτον ἤδη πολλαχόθεν γνωστή, τὰ περὶ ᾧ ὁ λόγος τῆς ἐποχῆς ταύτης κατορθώματά των ἤρκουν νὰ τὴν μαρτυρήσωσιν.

Μετ' αὐτὴν δὲ τὴν ἀποτυχίαν ὁ Χουρσήδ-πασᾶς ὅλος ἀγανακτῶν διώρισε τὸν Ὁμέρ-πασᾶν ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας τοῦ μέρους ἐκείνου καὶ ὅλων τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον Ὀθωμανικῶν δυνάμεων, καὶ ἀναχωρήσας ἐκείθεν μετέβη εἰς Λάρισσαν πρὸς κίνησιν τῆς ἤδη ἐτοιμοῦ μεγάλης ἐκστρατείας κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἐπειδὴ τόσα στρατεύματα ἔτοιμα νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν δὲν ἐχρονοτρίβησαν εἰμὴ ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιστάσεως τῆς Κιάφας, μέγα συμφέρον εἶχεν ἡ Ἑλλὰς νὰ διατηρηθῇ ἡ θέσις ἐκείνη, φαινομένη τὸ προπύργιον τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος· μέγα συμφέρον εἶχε πρὸς τούτοις καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου ὑπερόριον ὃ ἐστὶν εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἐν ὅσῳ ἀντείχε πολεμῶν κατ' ἐκείνα τὰ μέρη ὁ Ἀλῆ-πασᾶς, ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς ἔμενε πάντῃ ἀνενόχλητος· διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐφθασεν ὁ Μαυροκορδάτος εἰς Μεσολλόγγι, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ ὅλη ἡ δύναμις εἰς λύτρωσιν τῆς κινδυνευούσης Κιάφας καὶ εἰς σύστασιν στρατοπέδου πέραν τοῦ Μακρυνόρους. Τὸ σχέδιον ἦτον ὀρθὸν ἀλλ' οἱ πόροι δὲν ἦσαν ἀνάλογοι. Ἀφ' οὗ δὲ διὰ τῆς προθύμου συνδρομῆς ὅλων τῶν Ἀρχῶν καὶ ὅλων τῶν δυνατῶν διέθεσεν ὁ Μαυροκορδάτος τὰ ἐσωτερικὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἡ περίστασις ἀπῆται, καὶ ἐνήργησεν ὅσα ἦσαν ἀναγκαῖα εἰς προμήθειαν τροφῶν, ἀπεστάλη ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης μετὰ πεντακο-

σίῳν Μανιατῶν καὶ Καρυτινῶν εἰς τὸ Φανάρι, λιμένα ὀκτὼ ὥρας ἀπέχοντα τοῦ Σουλίου, ἐπὶ τεσσάρων ἐκ τῶν ὀκτὼ πλοίων· ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἐξεστράτευσε τὴν α' ἰουνίου μετὰ τῶν τακτικῶν, τῶν φιλελλήνων, τῶν ἐπτανησίων, καὶ τινῶν Αἰτωλοακαρνάνων εἰς Λάσπην, κοιλάδα πέραν τοῦ Ἀχελώου ὑποκάτω τοῦ χωρίου τοῦ Μαχαλᾶ, ὅπου ἐνεκρίθη νὰ συνέλθωσι πανταχόθεν τὰ στρατεύματα. Διατρίψας δὲ ἐκεῖ τρεῖς ἡμέρας ἐπροχώρησεν εἰς Καρβασαρὰν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, καὶ εὐρὼν ἐν τῷ ἐκεῖ λιμένι δύο μικρὰς κανονοφόρους ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Πασάνον, τὸν ἄλλοτε ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, ἔστειλε δι' αὐτῶν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ὄχθης τοῦ κόλπου Κόπραιναν δύο εὐκόμιστα κανόνια καὶ τινὰς ἄλλας πολεμικὰς ἀποσκευάς, ἵνα μετακομισθῶσιν ἐκεῖθεν εἰς Κομπότι, χωρίον δύο ὥρας ἀπέχον τῆς Ἀρτης ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως. Ἔστειλε δὲ καὶ τὰ στρατεύματα διὰ τοῦ Βάλτου καὶ Μακρυνόρους εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ ἴδιος τὴν 9 ἰουνίου. Ἄλλ' ὅλα τὰ συνελθόντα ἐκεῖ Ἑλληνικὰ στρατεύματα, τακτικὰ καὶ μὴ, ἦσαν ἕως 3000· τριπλάσια δὲ ἦσαν τὰ ἐν Ἀρτῇ, Ἰωαννίνοις καὶ Πρεβέζῃ ἐχθρικά. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν, (10 ἰουνίου) ὁ στρατηγὸς Νορμάνος ἐξελθὼν μετ' ὀλίγων ἀκολουθῶν εἰς παρατήρησιν τῶν πέριξ τοῦ χωρίου θέσεων ἀπῆντησεν αἰφνης 500 ἵππεῖς ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ-πασᾶν Πλιάσαν ἐρχομένους καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τῷ ἰδίῳ σκοπῷ ἐξ Ἀρτης πρὸς τὸ Κομπότι. Ὁπισθοδρομήσαντες ἐπὶ τῇ ἀπαντήσῃ ταύτῃ εἰς τὸ χωρίον οἱ περὶ τὸν Νορμάνον εἰδοποίησαν τὴν ἐπέλευσιν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐν τῷ ἅμα οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ὀρμήσαντες κατ' αὐτῶν τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν, καὶ προπορευόμενοι οἱ φιλέλληνες καὶ ἀκολουθοῦντες οἱ Ἕλληνες τοὺς κατεδίωξαν σχεδὸν ἕως τῆς Ἀρτης φονεύσαντες ἱκανοὺς ἀναβάτας καὶ ἀρπάσαντες τοὺς

ἵππους τῶν, ἐν οἷς καὶ τινες ἀργυροχαλινώτους φονευθέντων ἀξιώματικῶν καὶ τὸν τοῦ κιαχαγιᾶ φονευθέντος καὶ αὐτοῦ. Ἐφονεύθησαν δὲ καὶ τινες Ἕλληνες τακτικοί.

Τὴν δὲ ἐπαύριον, ἐν ᾧ οἱ ἐν τῷ Κομποτίῳ ἐβουλεύοντο περὶ τῶν περαιτέρω ἦλθαν πρὸς αὐτοὺς ἀπεσταλμένοι τῶν Σουλιωτῶν ἀναγγέλλοντες τὴν ἐπικίνδυνον κατάστασιν τῶν καὶ αἰτοῦντες τὴν ταχείαν ἀντίληψίν των· ἐπρόσθεταν δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἦσαν πλειότεροι ἢ ὅσοι ἐχρειάζοντο ὅπλοφόροι εἰς φύλαξιν τῶν ὀχυρῶν θέσεων, τὰς ὁποίας κατεῖχαν, ἔτοιμοι ἦσαν νὰ ἐξέλθωσί τινες αὐτῶν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἔξω κινήματων ἅμα ἐπλησίαζαν στρατεύματα πρὸς ἐκείνο τὸ μέρος. Ἐπ' αὐτῇ τῇ ἀγγελίᾳ ἀπεφασίσθη ἄλλοι μὲν τοῦ ἐν Κομποτίῳ στρατεύματος νὰ πλησιάσωσιν ὅσον ἐδύναντο πρὸς τὸ Σοῦλι, ἄλλοι δὲ νὰ μεταβώσιν εἰς τὸ χωρίον τοῦ Πέτα ὡς εἰς θέσιν δυνατωτέραν ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἐν Ἀρτῇ Τούρκους τοῦ νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν κινουμένων εἰς βοήθειαν τῆς Κιάφας.

Ὁπλαρχηγὸς τοῦ τμήματος τῆς Ἀρτῆς, εἰς ὃ ἀνῆκε τὸ χωρίον τοῦ Πέτα, ἦτον ὁ Γῶγος Μπακόλας, τοῦ ὁποίου τὰ λαμπρὰ κατορθώματα ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ καὶ ἐν Μακρυνόρει ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος διηγήθημεν. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὁ Γῶγος ἐστρατοπέδευεν ἐν τῷ ῥηθέντι χωρίῳ. Ἄν καὶ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐπολέμησε φανερά τοὺς Τούρκους καὶ ἔφθειρε πολλοὺς καὶ ἐματαίωσε καὶ τὰ κατὰ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας σχέδιά των, οἱ Τούρκοι θεωροῦντές τον ὡς δυνατὸν καὶ ὡς ἔχοντα καὶ πολλὴν καὶ δικαίαν φήμην τὸν ἀφῆκαν ἀνενόχλητον ὀπλαρχηγὸν τοῦ τμήματός του ὑποκρινόμενον εἰς τὸ ἐξῆς τὸν φίλον των. Ἄλλ' οὔτε ἐκείνοι ἐπίστευαν αὐτὸν οὔτε αὐτὸς ἐκείνους· δι' ὃ καὶ ἀσυνέντευκτοι ἦσαν, καὶ συνενοοῦντο μόνον διὰ γραμμάτων ἐξαγοραζόμενοι

ἀμοιβαίως τὸν καιρόν. Ὁ ὀπλαρχηγὸς οὗτος διατηρῶν φανερά σχέσεις πρὸς τοὺς Τούρκους διέτῃρει ἐπίσης φανεράς καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας· καὶ τοῖς μὲν ἔλεγεν ὅτι τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπῆτει νὰ πολιτεύεται τοὺς Τούρκους, τοῖς δὲ ὅτι ἡ φρόνησις ἀπῆτει νὰ πολιτεύεται τοὺς Ἕλληνας. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπέδευσαν ἐν Κομποτίῳ, οἱ Τούρκοι ἀναλογιζόμενοι τὴν παρελθούσαν διαγωγὴν τοῦ τὸν ὑπόπτευσαν ὑπεράλλοτε, καὶ τῷ ἔγραψαν ὅτι καιρὸς ἦτο νὰ κτυπήσωσιν ἐκ συμφώνου τοὺς κλέπτας· ὁ Γῶγος τοῖς ἀπεκρίθη, ὅτι ἕτοιμος ἦτον ἀλλ' ἐνόμιζε καλὸν νὰ μὴ βιασθῶσι τοὺς ἐζήτει δὲ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια διὰ τοὺς στρατιώτας του. Οἱ Τούρκοι καὶ τὴν περὶ ἀναβολῆς γνώμην τοῦ ἤκουσαν, καὶ ὅσα ἐζήτησε τῷ ἔστειλαν. Οὗτος δὲ ἄλλα ἐκ τῶν σταλέντων ἐχάρισε τοῖς ὁμοπίστοις του εἰς βλάβην τῶν ὁποίων ἐδόθησαν, καὶ ἄλλα τοῖς ἐπώλησεν εἰς μισθοδοσίαν τῶν στρατιωτῶν του· δὲν τοῖς ἀπέκρυψε δὲ οὐδ' ὅ,τι τῷ ἔγραψαν ἐσχάτως οἱ Τούρκοι, οὐδ' ὅ,τι αὐτὸς τοῖς ἀπεκρίθη. Τοιοῦτος ἦτον ὁ Γῶγος.

Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ σχεδίου τῆς Ἑλληνικῆς ἐκστρατείας ὑπὲρ τῆς Κιάφας ὁ μὲν Μάρκος Μπότσαρης, ὁ Ἀνδρέας Ἰσκος, ὁ Γεωργάκης Βαρνακιώτης, ὁ Ἀλεξάκης Βλαχόπουλος, ὁ Καρατάσσης, καὶ ὁ Γάτσος ἐκίνησαν τὴν ἐσπέραν τῆς 31^{ης} ἰουνίου μετὰ 1200 πρὸς τὴν Κιάφαν· οἱ δὲ τακτικοί, οἱ φιλέλληνες, οἱ Ἑπτανήσιοι, ὁ Θεόδωρος Γρίβας, ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης, καὶ ὁ Παναγιώτης Γιατράκος μετέβησαν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν εἰς τοῦ Πέτα, ὅπου ἤϋραν τὸν Γῶγον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς· ἔμειναν δὲ ἐν Κομποτίῳ καὶ τινες Μεσολογγῖται, Ἀνατολικιώται καὶ Ζυγιῶται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ντόβαν, τὸν Σπύρον Πεταλούδην καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Γκολφῖνον. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τινων Πελοποννησίων καὶ Στερεοελλαδιτῶν μετέβη τὴν αὐτὴν

ἡμέραν εἰς τὴν Λαγκάδαν εἰς προμήθειαν ἐκεῖθεν τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοῦ. Τὴν ἰδίαν ἐκείνην ἡμέραν συνέβη τὸ πρῶτον δυστύχημα τῆς ἐκστρατείας πρόδρομος δεινότερων δυστυχημάτων.

Διὰ τοῦ Πασάνου ἔχοντος δύο μικρὰς κανονοφόρους κατέλαβαν οἱ Ἕλληνες τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Οἱ Τούρκοι θέλοντες νὰ τὸν ἀνακτήσωσιμ ἐτοίμασαν ἐν Πρεβέζῃ καὶ μετέφεραν ἐκεῖθεν εἰς τὸν κόλπον τρεῖς μεγάλας κανονοφόρους. Τὴν 18 ἔπλεαν αἱ ὑπὸ τὸν Πασάνον δύο μικραί, ὅτ' ἐφάνη ἀπροσδοκῆτως ἡ ὑπερτεροῦσα ἐχθρική δύναμις κινουμένη κατ' αὐτῶν. Ἐπειδὴ ἡ πάλη ἦτον ἄνιστος, ἐπροσπάθησεν ὁ Πασάνος νὰ ρίψῃ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς τὰς κανονοφόρους του, ἀλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα νηνεμία ἐματαίωσε τὰς προσπάθειάς του. Ἀπελπισθεῖς δὲ τοῦ νὰ τὰς λυτρώσῃ ἐμβῆκεν ὁ ἴδιος εἰς τὸ ἐφόλκιόν του καὶ ἠγωνίζετο διὰ τῆς κωπηλασίας νὰ σωθῇ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ἄκρας τοῦ κόλπου· ἀλλὰ μία κανονία ριφθεῖσα εὐστόχως ἐβύθισε τὸ ἐφόλκιον, καὶ οὕτως οἱ ἐχθροὶ συλλαβόντες τὰς κανονοφόρους καὶ τὰ πληρώματά των συνέλαβαν καὶ αὐτὸν φερόμενον ἐπὶ τῶν κυμάτων, τὸν ἀπεκόμισαν σιδηροδέσμιον εἰς τὴν Ἄρταν καὶ τὸν ἐφυλάκισαν, τοὺς δ' ἀθλίους ναύτας ἐσούβλισαν ἐν Πρεβέζῃ. Τοιουτοτρόπως οἱ Τούρκοι γενόμενοι κύριοι ὅλου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου διέκοψαν τὴν διὰ θαλάσσης κοινωνίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας.

Ἄν καὶ ἡ κατοχὴ τοῦ Κομποτίου ἦτον ἀναγκαιοτάτη, διότι τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μεταξὺ τοῦ Πέτα καὶ τῆς Λαγκάδας ὅθεν οἱ ἐν Πέτᾳ ἐλάμβαναν τὰς τροφὰς καὶ τὰ πολεμεφόδια, μόνον 150 στρατιῶται ἔμειναν εἰς διατήρησιν αὐτοῦ. Οἱ Τούρκοι τῆς Ἄρτης ἕως χίλιοι ἔπесαν αἰφνης κατ' αὐτῶν, ἔκαυσαν τὰ ἄκρα τοῦ χωρίου καὶ ἀνέβη-

σαν καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος ἐκκλησίαν τῆς Εὐαγγελίστρας, ὅπου ἐκλείσθησαν οἱ ὀλίγον Ἕλληνες καὶ ὑπερασπίσθησαν εὐτυχῶς δύο ὥρας ἕως οὗ ἀκουσθέντος τοῦ τουφεκισμοῦ ἔφθασεν ἔγκαιρος βοήθεια ἀπὸ τοῦ Πέτα ὑπὸ τὸν Θ. Γρίβαν καὶ τὸν Γ. Κολοκοτρώνην, καὶ ἀπὸ τῆς Λαγκαδάς ὑπὸ τὸν Γ. Ῥάγκον, καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι κτυπηθέντες ὑπὸ τῶν ἑξῶθεν ἐλθόντων καὶ φοβηθέντες ὅτι ἤρχοντο καὶ ἄλλοι ἀνεχώρησαν φονευθέντων τινῶν ἐξ αὐτῶν ἐπληρώθησαν δὲ καὶ ἑπτὰ Ἕλληνες. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἀνεκλήθη ὁ Γενναῖος εἰς Πελοπόννησον παρὰ τοῦ πατρός του.

Καὶ ἄλλοθεν ἴσως ἀλλὰ βεβαίως καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ οἱ Τούρκοι τῆς Ἀρτῆς ἀνεκάλυψαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐκστρατείας δι' ἣν ἐφοβήθησαν κατ' ἀρχὰς ὑποθέτοντές την πολλὰ σημαντικὴν.

Οἱ Τούρκοι, ἐν ᾧ τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον εὐρίσκετο ἀκόμη ἐν Κομποτίῳ, ἐνεδρεύοντες διὰ νυκτὸς πλησίον τοῦ χωρίου ἐκείνου συνέλαβαν τὸν ἐκ τοῦ σώματος τῶν φιλελλήνων Ἰταλὸν Μονάλδην περιδιαβάζοντα καὶ τὸν ἔφεραν εἰς τὴν Ἀρταν. Οὗτος περιποιηθεὶς καὶ ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκεῖ διατριβόντων πασάδων, τοῦ Ἰσμαήλ-Πλιάσα καὶ τοῦ Μεχμέτ-Ῥεσίτη τοῦ καὶ Κιουταγῆ, ἀνεκάλυψεν αὐτοῖς καὶ τὰς ἐνεστώσας δυνάμεις καὶ τὰ μελετώμενα κινήματα καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ὁ δυστυχὴς δὲν ἐδυνήθη δι' αὐτῶν τῶν ἀνακαλύψεων ν' ἀποφύγῃ τὸν ἐπαπειλοῦντα αὐτὸν κίνδυνον. Οἱ ἄπιστοι πασάδες μαθόντες ὅσα ἤθελαν τὸν ἀπεκεφάλισαν καὶ ἔστησαν τὴν κεφαλὴν του εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἀρτῆς. Οἱ Τούρκοι ἐνεθαρρύνθησαν μεγάλως ἀκούσαντες ὅσα ἠγνούν καὶ τὰ ἐκοινοποίησαν τῷ γενικῷ ἀρχηγῷ των Ὁμέρ-πασᾶ, ὁ

ὁποῖος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Χουρσὴδ-πασᾶ, ἀφ' οὗ διέθεσε πρεπόντως τὰ τῆς πολιορκίας τῆς Κιάφας, κατέλαβε τὰς Βαριάδας κεντρικὴν θέσιν μετὰ τὸν Ἰωαννίνων, Ἀρτῆς καὶ Σουλίου.

Ἄν οἱ ἐν Ἀρτῇ ἐχθροὶ δὲν εὐτύχησαν κινηθέντες κατὰ τῶν ἐν Κομποτίῳ Ἑλλήνων, εὐτύχησαν ὅμως οἱ ἄλλοι συναδελφοὶ τῶν κινηθέντες ἄλλοθεν ἐναντίον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη καὶ τῶν ἄλλων συνοπλαρχηγῶν του. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ οὗτοι ἀναχωρήσαντες ἐκ Κομποτίου ἀπήντησαν μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὴν πρὸς τὸ Σούλι πορείαν τῶν περιφερόμενοι τῇδε κακέϊσε διώκοντες καὶ διωκόμενοι ἕως οὗ πάμπολλοι Τούρκοι ἔπесαν κατ' αὐτῶν τὸ πρῶν τῆς 29 ἰουνίου εἰς Πλάκαν χωρίον ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ, καὶ ἀπέχον ἀπὸ μὲν τοῦ Σουλίου δέκα ὥρας, ἀπὸ δὲ τοῦ Κομποτίου ἑπτὰ. Ἡ μάχη διήρκεσεν ἰσοπαλὴς μέχρι τῆς μεσημβρίας καθ' ἣν ὥραν ἐλθούσης νέας καὶ ἀκουράστου πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐπιβοηθείας ἐτράπησαν οἱ Ἕλληνες ἀπηυδηκότες ἐξ αἰτίας τῆς μάχης τῆς αὐγῆς, καὶ κατέφυγαν διωκόμενοι εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους. Οἱ δ' ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν τῶν, ἐπῆραν ὅλην τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν τῶν καὶ τὰς ὀλίγας τροφάς τῶν, καὶ ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν σχεδὸν ἑκατόν. Οἱ Σουλιῶται ἔστειλαν 500 εἰς ἐπικουρίαν ὡς προὔπeschέθησαν, ἀλλ' ἀπήντησαν οὗτοι πολλὰς δυσκολίας καθ' ὁδὸν καὶ δὲν ἔφθασαν πλησίον τῆς Πλάκας εἰμὴ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, καθ' ἣν μαθόντες τὴν ἐπὶ τῆς προτεραίας φυγὴν ἐκείθεν τῶν Ἑλλήνων ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια· οἱ δὲ καταφυγόντες εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Ἕλληνες ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ χρησιμεύσωσι πλέον πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐξεστράτευσαν κατέβησαν τὴν νύκτα ὀπισθεν τοῦ ὄρους καὶ ἔφθασαν εἰς τοῦ Γέτα κακῶς ἔχοντες τὴν αἷν ἰουλίου, καὶ οὕτως ἐματαιώθη τὸ ὑπὲρ τῶν Σουλιωτῶν σχέδιον δι' ἐκείνου τοῦ μέρους.

Εὐτυχεῖς παντοῦ οἱ Τοῦρκοι ἐκίνησαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐναντίον τῶν ὑπὸ τὸν Κυριακούλην μεταβάντων ἐπὶ ἀντιλήψει τῶν Σουλιωτῶν διὰ θαλάσσης ἐκ Μεσολογγίου εἰς τὸν ἀντικρὺ τῆς Ἀντιπάξου λιμένα τοῦ Φαναρίου. Ὁ λιμὴν οὗτος εἶναι ὁ πλησιέστερος τοῦ Σουλίου, ἀν καὶ ἀπέχη ἐπτὰ ὥρας· ὁ δὲ σκοπὸς τῆς εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἀποβάσεως ἦτο ν' ἀνοιχθῇ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν Σουλιωτῶν ἢ μεταξὺ τῆς θέσεως ταύτης καὶ τοῦ Σουλίου ὁδὸς ἐπὶ εἰσαγωγῇ τροφῶν. Οἱ Σουλιῶται μαθόντες τὴν ἀπόβασιν τῶν Ἑλλήνων ἔσπευσαν νὰ τοῖς στείλωσι στρατιωτικὴν βοήθειαν εἰς διατήρησιν τῆς ἀναγκαίας ἐκείνης θέσεως ἀπὸ πάσης ἐχθρικῆς προσβολῆς· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐματαίωσαν τὰ σχέδια τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκεῖ ὡς τὰ ἐματαίωσαν καὶ κατὰ τὴν Πλάκαν. Τρισχίλιοι ἔπесαν κατ' αὐτῶν τὸ πρωὶ τῆς 4 ἰουλίου. Ἀντέστησαν οὗτοι γενναίως καὶ διετήρησαν τὰς θέσεις των φονεύσαντες ἱκανοὺς ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλως ὁρμώντων κατ' αὐτῶν· οἱ Τοῦρκοι παθόντες πολλὴν βλάβην ὡς ἀπροφύλακτοι ἤρχισαν νὰ ὑποχωρῶσιν· ὁ δὲ ἐν Βαλτετσίῳ νικητὴς Κυριακούλης ἐφάνη ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὡς ἄλλοτε γενναῖος· ἀλλ' ἐν ᾧ ἔτρεχεν ἀπὸ προμαχώνος εἰς προμαχῶνα πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν στρατιωτῶν του, τὸν ἐκτύπησε κατάκαρδα βολὴ τουφεκίου καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Ὁ δὲ παρακολουθῶν αὐτὸν στρατιώτης φοβηθεὶς μήπως ἡ γνώσις τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ διαταράξῃ τοὺς συμπολεμιστάς του ἔρριψε τὸν ἐπενδύτην τοῦ ἐπάνωθέν του καὶ ἔκρυψε τὸν θάνατόν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης. Ἐφανεύθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος, ὅστις κατὰ τὴν γνώμην τινῶν ἦτον ὁ ἐν τῇ τοῦ Βαλτετσίου μάχῃ στρατηγήσας κιαχαγιάμπης τοῦ Χουρσὴδ-πασᾶ. Οἱ Ἕλληνες διετήρησαν ὅλην τὴν ἡμέραν τὰς θέσεις των, τὴν δὲ νύκτα ἀποφασίσαντες νὰ

φύγωσιν ἐξ αἰτίας τῆς προξενθείσης ἀθυμίας καὶ ἀταξίας ἐν τῷ στρατοπέδῳ διὰ τὸν θάνατον τοῦ καλοῦ ἀρχηγοῦ του, οἱ μὲν Σουλιῶται ἐπανήλθαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπέβησαν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα, καὶ ἀποπλεύσαντες τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸ Μεσολόγγι φέροντες καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Κυριακούλη, τὸν ὁποῖον ἡ πόλις ἐκείνη ἐκήδευσε λαμπρῶς. Ἀφ' οὗ δ' ἐματαιώθησαν τοιουτοτρόπως αἱ δύο ἐκστρατεῖαι τοῦ Φαναρίου καὶ τῆς Πλάκας καὶ ἀπέπλευσαν καὶ τὰ τέσσαρα Ἑλληνικὰ πλοῖα, οἱ Σουλιῶται ἀπέβαλαν πᾶσαν ἐλπίδα ἐξωτερικῆς ἀντιλήψεως.

Μετὰ τὰ δυστυχήματα ταῦτα δὲν ἔμειναν ἄλλοῦ Ἑλληνικὰ στρατεύματα εἰμὴ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Πέτα, ἐν Λαγκαῖα καὶ ἐν Κομποτίῳ. Οἱ ἐν Πέτᾳ φιλέλληνες καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Δανίας ἀκούσαντες ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς των ὅτι 800 τῶν ἐν Ἄρτῃ Ἀλβανῶν ἐξῆλθαν εἰς τὰς πλησιοχώρους κώμας ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατ' ἐκείνων. Τόσον δὲ ἀκράτητος ἦτον ἡ τόλμη τοῦ Δανίου καὶ τόσον θερμὴ ἡ ἐπιθυμία του νὰ διαπρέψῃ ὥστε παρήκουσε καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐπιτελῶν, τὸν στρατηγὸν Νορμάνον, ὑπὸ τὸν ὁποῖον διετέλουν οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληνες, μὴ ἐγκρίνοντα τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην στρατιωτικὴν περιπλάνησιν. Ἐπειδὴ οἱ φιλέλληνες οὔτε τόπον οὔτε γλῶσσαν ἐγνώριζαν παρέλαβαν ὡς ὁδηγοὺς τινας τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γώγου καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐξεστράτευσαν (25 ἰουνίου), συνεξεστράτευσαν καὶ οἱ ἑπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Πανᾶν, καὶ ὅλοι κατέβησαν ἐν πρώτοις πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τῆς Ἄρτης, καὶ παραποταμοποροῦντες ἔφθασαν τὴν νύκτα εἰς τὸ χωρίον τῆς Πλάκας ὅπου δὲν ἦν ψυχὴν, διότι διαβάντες ἐκείθεν τὴν προτεραιάν οἱ ὀκτακόσιοι Ἀλβανοὶ τόσον ἠτάκτησαν, ὥστε οἱ κάτοικοι ὅλοι κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ

δάση· εἶδαν ὅμως ἐπὶ τινων ὀρέων πέραν τοῦ ποταμοῦ
πολλὰς φωτίας καὶ ἐντεῦθεν συμπεράναντες ὅτι ἐκεῖ
ἦσαν οἱ ἐχθροὶ ἐκίνησαν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τὴν
ἀκόλουθον αὐγὴν καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐπέρασαν
τὸν ποταμὸν καὶ τὴν ἐσπέραν ἔφθασαν εἰς τὸ ὀρεινὸν
χωρίον Βρόντσαν, ὅπου ἐφαίνοντο αἱ φωταὶ τὴν
παρελθοῦσαν νύκτα, ἀλλὰ δὲν ἡῦραν εἰμὴ μίαν καὶ
μόνην γυναικα καὶ ἔμαθαν παρ' αὐτῆς ὅτι πρὸ ὀλί-
γου ἔφυγαν οἱ Ἀλβανοὶ ἐκεῖθεν ἐν βίᾳ· ἡ δὲ ἐν βίᾳ
φυγὴ τῶν φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τινων τουφεκιῶν,
τὰς ὁποίας ἔρριψαν οἱ δοθέντες παρὰ τοῦ Γώγου ὁδη-
γοὶ ἐν ᾧ ἐπλησίαζαν πρὸς τὴν Βρόντσαν, εἴτε κατὰ
τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν τῶν ὀπλοφόρων Ἑλλή-
νων νὰ τουφεκίζωσιν ἀσκέπτως καὶ ἀσκόπως, εἴτε ὥς
τινες τῶν φιλελλήνων ὑπώπτευσαν εἰς προειδοποίησιν
καὶ προφύλαξιν τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ τὸ χωρίον
ἐκεῖνο κεῖται ἄνωθεν τῆς μεταξὺ τῆς Ἀρτης καὶ τῶν
Ἰωαννίνων ὁδοῦ διερχομένης διὰ τινος αὐλῶνος, ὁ
Δανίας ἀπεφάσισε νὰ μείνωσιν οἱ περὶ αὐτὸν ἐκεῖ
εἰς ἑνεδραν μηδαμῶς ὑποπτεύοντων τῶν Τούρκων
ὅτι εὐρίσκοντο ἐχθροί· καὶ ἐπειδὴ ἔφαγαν τὰς ὀλί-
γας τροφάς τῶν παρεκάλεσαν τὸν Γῶγον δι' ἐπί-
τηδες γραμματοφόρου νὰ τοῖς στείλῃ ἄλλας ὥς προῦ-
πeschέθη. Ἐν τοσούτῳ ἐνεδρέοντες ἐν τῇ στενῇ
ἐκείνῃ διόδῳ συνέλαβάν τινας Τούρκους διαβαί-
νοντας. Τόσον δὲ ἦσαν ἄφοβοι οἱ φιλέλληνες
ὥστε σαραντα ἐξ αὐτῶν ἀπεκόπησαν τὴν νύκτα καὶ
ἔτρεξαν πολλὰς ὥρας μακρὰν τῶν ἄλλων πρὸς τὰ
πέντε-Πηγάδια, διότι ἤρχετο ἐκεῖθεν βαθὺς καὶ
κωφὸς ἤχος τουφεκισμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἤχος,
ὅστις μόνος τοὺς ὠδήγει, ἔπαυσε προϊούσης τῆς
νυκτός, ἐπανῆλθαν εἰς τὴν Βρόντσαν τὴν ἀκόλου-
θον νύκτα· ἔπασαν δὲ ἐπὶ τῆς ἐπανόδου τῶν ἐξαί-
φνης ἐπὶ τινος ἐχθρικῆς φρουρᾶς μίαν ὥραν μακρὰν
τῶν Πηγαδίων, καὶ ἄλλους ἐσκότωσαν, ἄλλους

ἐσκόρπισαν. Ὁ Δανίας εἶχε διάθεσιν νὰ διατρίψῃ ἐκεῖ ἡμέρας τινὰς μετὰ τοῦ μικροῦ του στρατοῦ, ἀλλ' ἡ στέρησις τῶν τροφῶν καὶ ἡ μὴ ἀποστολὴ ἄλλων παρὰ τοῦ Γώγου, ἔτι δὲ καὶ ἡ περὶ ἐπανόδου ἐλθοῦσα κατεπείγουσα διαταγὴ τοῦ στρατηγοῦ Νορμάνου, μαθόντος ὅτι οἱ ἐν Ἀρτῇ Τοῦρκοι ἐμελέτων ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐκστρατεύσωσι κατ' αὐτῶν, ἠνάγκασαν τοὺς περιπλανωμένους τούτους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τοῦ Πέτα, ὅπου ἔφθασαν τὴν 3 ἰουλίου, ὃ ἐστὶ τὴν ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἣν ἔφθασαν ἐκεῖ καὶ οἱ παθόντες κατα τὴν Πλάκαν Ἕλληνες.

Τὸ χωρίον τοῦ Πέτα κεῖται ἐπὶ θέσεως ὀρεινῆς καὶ ὀχυρᾶς ἐν μέσῳ δύο σειρῶν βουνῶν, τῆς μὲν ἔμπροσθεν πρὸς δυσμὰς τῆς δὲ ὀπισθεν. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐστρατοπέδευσαν οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ οἱ τακτικοί, οἱ φιλέλληνες καὶ οἱ ἐπαννήσιοι κατέλαβαν τὴν ἔμπροσθεν σειράν, τὴν καὶ ἐπικινδυνότεραν· τὴν αὐτὴν κατέλαβαν καὶ ἐπανελθόντες ἀπὸ τῆς περιπλάνησεώς των· οἱ δὲ λοιποὶ ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ ὀπισθεν τοῦ χωρίου σειρᾷ, τῇ καὶ ἐπιμηκεστέρα τῆς ἄλλης· ἦσαν δὲ ὅλοι οἱ ἐν Πέτα ὑπερδισχίλιοι. Ἀπόσιτον εἶναι ὀπισθεν τὸ χωρίον καὶ μόνον εἰσιτὸν διὰ τοῦ μονοπατίου Μετεπιοῦ, τὸ ὁποῖον καθὼς καὶ τὸν παρακείμενον λόφον ἀνεδέχθη ὁ Γώγος νὰ φρουρήσῃ καὶ ἀνέθεσε τὴν φρούρησιν αὐτῶν εἰς τοὺς ἐντοπίους χωρικούς. Ἐπειδὴ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ φιλέλληνες ἡμέλουν τὰς συνήθεις ἐν Ἑλλάδι διὰ προμαχῶνων προφυλάξεις ἐν καιρῷ μάχης, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῶν μὴ τακτικῶν ἐπροσπάθησαν νὰ πείσωσι τοὺς ἀρχηγούς των φιλελλήνων καὶ τακτικῶν εἰς ἀνέγερσιν αὐτῶν· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν, ὁ μὲν Ταρέλλας τῷ Γώγῳ “Ἡμεῖς ἔχομεν τὰ στήθη μας προμαχῶνα.” Ὁ δὲ Δανίας τῷ Βλαχοπούλῳ “Ἡξεύρομεν καὶ ἡμεῖς νὰ πολεμῶμεν.” ὥστε ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀνδρίᾳ των ἐρειδόμενοι δὲν ἠθέλησαν ν' ἀκούσωσι τὰς συμβουλὰς των

περὶ τὰς τοιαύτας μάχας ἐμπείρων. Ἐτοποθετήθησαν δὲ τὰ μὲν δύο Ἑλληνικὰ τάγματα πρὸς τὸ κέντρον ἔχοντα παρ' αὐτοῖς δύο κανόνια καὶ δέκα κανονοβολιστὰς ὑπὸ τὸν Ἑλβετὸν Βράνδλην, ὁ δὲ λόχος τῶν φιλελλήνων ἀριστερά, ὃ ἐστὶν ἐν τῇ ἐπικινδυνωτέρᾳ ὁλῶν τῶν θέσεων· τὸ δὲ σῶμα τῶν Ἐπταννήσιων δεξιά· ἐτοποθετήθησαν δὲ ὅλα πλησίον τὸ ἐν τοῦ ἄλλου· οἱ δὲ μὴ τακτικοὶ οἱ ὀπισθεν τοῦ χωρίου, οἱ μὲν ἐτοποθετήθησαν πρὸς τὸ κέντρον ὑπὸ τὸν Βαρνακιώτην καὶ Βλαχόπουλον, οἱ δὲ πρὸς τ' ἀριστερά ὑπὸ τὸν Μάρκον Μπότσαρην, οἱ δὲ πρὸς τὰ δεξιά ὑπὸ τὸν Γῶγον· ὁ δὲ Ἀνδρέας Ἰσκος καὶ ὁ Γάτσος παρεφῆδρευαν.

Τὴν 4 ἰουλίου, πέμπτη ὥρα πρὸ μεσημβρίας, ἐξῆλθε τῆς Ἀρτῆς τὸ Τουρκικὸν στράτευμα· ἐπροπορεύετο τὸ ἵππικὸν καὶ ἠκολούθει τὸ πεζικόν· τὸ ὅλον ἐπτά ἢ ὀκτὼ χιλιάδων. Διηρέθη δὲ εἰς δύο· καὶ οἱ μὲν πλείστοι προσέβαλαν κατὰ μέτωπον τὸ χωρίον ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου ἦσαν οἱ φιλέλληνες, οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ ἔπταννήσιοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπορεύθησαν ἀπόπισθεν κατὰ τῶν μὴ τακτικῶν. Σφοδρὸς πυροβολισμὸς ἀναψεν ἐν πρώτοις ἔμπροσθεν τοῦ χωρίου· οἱ Τούρκοι ἀπεκρούσθησαν καὶ πολλοὶ ἔπεσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας προσβολῆς. Οἱ φιλέλληνες ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς πολεμικῆς φήμης των, καὶ οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ ἔπταννήσιοι ἄξιοι μιμηταί των. Ἐπαθαν καὶ οἱ πρὸς τὰ ὀπισθεν τοῦ χωρίου πορευθέντες ἐχθροί. Ὁ Γῶγος ἄφησε τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν των νὰ παρέλθῃ ἀνεπηρέαστος· ἐσύγκειτο δὲ αὕτη ἐξ 80 μαχητῶν, ἐν οἷς κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν μὴ τακτικῶν ἦσαν ὅλοι οἱ σημαιοφόροι, οἱ καὶ ἀνδρειότεροι τοῦ στρατοῦ· ἀφ' οὗ δὲ οἱ παρακολουθοῦντες ἐφθασαν ἐντὸς βολῆς, τότε ἔπεσαν οἱ περὶ τὸν Γῶγον κατ' αὐτῶν αἰφνης καὶ τοὺς ἔτρεψαν· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Γῶγου καὶ ὁ Δῆμος Τσέλιος τοὺς κατεδίωξαν κακῶς ἔχοντας

μακράν τοῦ χωρίου, ὥστε ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐφαίνετο πανταχόθεν βεβαία· ἀλλὰ τυχαῖόν τι περιστατικὸν ἀνέτρεψε τὰ πάντα. Οἱ προπορευθέντες ὀγδοήντα Τούρκοι μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν καταδιωκομένων, καὶ βλέποντες ἑαυτοὺς ἀπομεμονωμένους καὶ ἀμηχανοῦντες τί νὰ πράξωσι πρὸς σωτηρίαν τῶν περιέστειλαν τὰς σημαίας τῶν, καὶ ἐπροχώρησαν ἐξ ἀνάγκης ὡς ἀπηλπισμένοι πρὸς τὰ ἄνω ἴσως εὕρισκαν διέξοδον ἐκείθεν. Φθάσαντες δὲ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ παρὰ τῷ μονοπατίῳ τοῦ Μετεπιοῦ ἐθαύμασαν μὴ εὐρόντες εἰμὴ ἓνα ἵππον, τὸν τοῦ Γώγου, καὶ ὀκτὼ μόνον στρατιώτας φυλάττοντας αὐτόν· ἰδόντες δ' ἐκείθεν τοὺς κάτωθεν μαχομένους καὶ ἐνθαῤῥυνθέντες ἤπλωσαν τὰς σημαίας τῶν· τότε οἱ ἐπὶ τῆς ἐπάνω σειρᾶς μὴ τακτικοὶ ἰδόντες τὰς Τουρκικὰς σημαίας ἐστημένας ὑπεράνω αὐτῶν καὶ ὑποθέσαντες ὅτι ὁ Γώγος ἐνίκηθη ἢ ἐπρόδωκε διεσκορπίσθησαν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ. Οἱ δὲ κάτω μαχομένοι Τούρκοι ἐμψυχωθέντες ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν σημαιῶν καὶ συμπεράναντες ἐντεῦθεν ὅτι οἱ ἰδικοὶ τῶν ἐνίκησαν καὶ κατέλαβαν τὰς ἀκρωρείας ὥρμησαν θαρράλεώτεροι κατὰ τῶν εὐτυχῶς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν πολεμούντων, οἵτινες ἰδόντες τὰ γενόμενα ἀπηλπίσθησαν καὶ ὑπεχώρησαν διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν ξιφοκτονοῦντες καὶ ξιφοκτονούμενοι. Οἱ πλείστοι δὲ τῶν φιλέλλήνων καὶ τινες τακτικοὶ φθάσαντες εἰς τὸν Σταυρὸν πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Κομποτίου δὲν ἐδύναντο νὰ προχωρήσωσι, διότι ἐκυκλώθησαν ὑπὸ σμήνους ἐχθρῶν καὶ εὐρέθησαν ἠναγκασμένοι ἢ νὰ παραδοθῶσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἐπροτίμησαν τὸ ἐνδοξότερον, καὶ συμπυκνωθέντες εἰς σχῆμα πυργοειδὲς (*en Bataillon carré*) ἔπесαν ὅλοι ἐνδόξως φονεύοντες καὶ φονευόμενοι. Οἱ δὲ λοιποὶ φιλέλληνες ὑποχώρησαντες δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐκινδύνευσαν καταδιωκόμενοι ν' ἀφανισθῶσι καὶ ἐκεῖνοι ὅλοι· ἀλλ' ἀφ' οὗ κατήντησαν

εἰς ἀπότομόν τινα θέσιν εὐρέθη ὑπεράνω αὐτῆς τὴν ὄραν ἐκείνην ὁ Γῶγος μετὰ τινων τῶν ὀπαδῶν του. Ἐτουφέκισαν ὅλοι οὗτοι διὰ μιᾶς τοὺς καταδιώκοντας καὶ ἐλύτρωσαν τοὺς καταδιωκομένους. Μεγάλα ἦσαν τὰ παθήματα τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνισθέντων τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὁ Ταρέλλας καὶ ὁ Δανίας ἐσκοτώθησαν· ὁ Νορμάνος καὶ ὁ Πανᾶς ἐπληγώθησαν· τὸ τρίτον σχεδὸν τοῦ τακτικοῦ, τὸ ἥμισυ τῶν Ἰόνων καὶ τὰ δύο τρίτα τῶν φιλελλήνων, ἐν οἷς καὶ οἱ δέκα κανονοβολισταί, καὶ ὁ σηματοφόρος ἀπωλέσθησαν, οἱ ἐν τῷ χωρίῳ ἀσθενεῖς ἐσφάγησαν, ὀλίγοι ἠχμαλωτίσθησαν, ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἀπεκεφαλίσθησαν ἐν Ἀρτῇ ἐκτὸς ἐνὸς φιλέλληνος Πρώσσου, ὡς γνώσεις ἔχοντας χειρουργικάς. Οἱ Τοῦρκοι ἔγειναν κύριοι τοῦ χωρίου, καὶ ἐπῆραν ὅλα τὰ πολεμεφόδια, ὅλας τὰς τροφάς, δύο κανόνια καὶ τὴν σημαίαν τῶν φιλελλήνων. Τοιοῦτος δὲ ἦτον ὁ διασκορπισμὸς καὶ τοιαύτη ἡ περιπλάνησις τῶν διασωθέντων, ὥστε πολλοὶ μὴ παθόντες οὔτε ἐφαίνοντο οὔτε ἠκούοντο πολλὰς ἡμέρας· ἦσαν δὲ καὶ τινες, ὡς ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Γουβερνάτης καὶ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι θρηνούμενοι ὡς πεσόντες ἐν τῇ μάχῃ ἐξεφανερώθησαν παρ' ἐλπίδα ὡς ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ συμφορὰ τοῦ Πέτα ἦτο μᾶλλον καταστροφὴ ἢ ἦττα.

Καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀφήσαντες φρουρὰν ἐν τῷ χωρίῳ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν Ἀρταν ὅπου ἐπανηγύρισαν λαμπρῶς τὴν νίκην των. Οἱ δὲ διασκορπισθέντες ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλοφόροι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες συνῆλθαν ἔνθεν κακείμενοι εἰς Λαγκαδάν, ὅπου ἦτον ἐσκηνωμένος ὁ Μαυροκορδάτος.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα συνέβη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὅ,τι συμβαίνει συνήθως μετὰ τὰς τροπάς. Ἐμέμφοντο καὶ ἐνοχοποιοῦν ἀλλήλους· ἀλλ' ἡ γενικὴ κατακραυγὴ ἔπεσε κατὰ τοῦ Γώγου ἀναδεχθέντος

νὰ φρουρήσῃ καὶ μὴ φρουρήσαντος τὸν λόφον, διὰ τῆς κατοχῆς τοῦ ὁποίου ἔγεινεν ἡ κρίσις τῆς μάχης· διὰ τοῦτο οἱ φιλέλληνες τὸν ὠνόμαζαν φανερά προδότην, ἀλλ' οὐδ' ὁ Μαυροκορδάτος οὐδ' οἱ μὴ τακτικοὶ ἀρχηγοὶ συνέφασκαν ἀποδίδοντες δικαίως τὴν μὴ φρούρησιν τοῦ λόφου εἰς τὴν συνήθη ἀπείθειαν τῶν μὴ τακτικῶν στρατιωτῶν. Ὁ δὲ Γῶγος πεποιθὼς ἐπὶ τῇ ἀθωότητί του ἦλθε καὶ αὐτός, ὥς καὶ οἱ λοιποὶ ὅπλαρχηγοί, εἰς Λαγκάδαν πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον· ἀλλ' ἰδὼν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια, ἐσυμβιβάσθη μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ Τοῦρκος ἔμεινεν ἕκτοτε μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος.

Τὰ ἐν Ἠπείρῳ κατορθώματα τῶν ἐχθρῶν τοῖς ἥνοιξαν τὰς διόδους τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣΤ.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Μαχμούδ-πασᾶν Δράμαλιν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀποτυχία αὐτῆς.—Τὰ κατὰ Εὐβοίαν καὶ Κρήτην.

ΕΝ ᾧ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἦτον ὅλη ἀπροφύλακτος καὶ ὅλη ἄνω κάτω ἐξ αἰτίας τῆς μεταξὺ τοῦ Ἀρείου πάγου καὶ τοῦ Ὀδυσέως ἀλληλομαχίας, τοῦ φόνου τοῦ Νούτσου καὶ Παλάσκα, καὶ τῆς ὀργῆς τῆς κυβερνήσεως κατὰ τοῦ φονέως, ὁ μεταβὰς ἐξ Ἡπείρου εἰς Θεσσαλίαν Χουρσὴδ-πασᾶς ἐκίνησε τὰ συνηγμένα ἐκεῖ πολυάριθμα στρατεύματα· καὶ αὐτὸς μὲν ἐκάθησεν ἐν Λαρίσσει εἰς προμήθειαν καὶ ἀποστολὴν τροφῶν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς ἐκστρατείας δι' ἀποστολῆς νέων στρατευμάτων ἐφορευῶν ἐκεῖθεν ἐν ταύτῃ καὶ τὰ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος προσχεδιασθέντα ὑπὸ τὸν Ὀμέρ-πασᾶν κινήματα· ἐξεστράτευσεν δὲ ὡς ἀρχιστράτηγος κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης ὁ ἐκ Δράμης τῆς Μακεδονίας Μαχμούδ-πασᾶς (α), δι' ὃ καὶ Δράμαλης, ὁ πρὸ πολλοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιζόμενος, γνωστὸς διὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ γένους του καὶ διὰ τὰ μεγάλα πλούτη του. Συνεξεστράτευσαν δὲ ὑπ' αὐτὸν ὁ ἄλλοτε ἀρχιβεζίρης Τοπαλ-ἀλῆ-πασᾶς, ὁ ἄλλοτε ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν Ἐρηπ-Ἀχμέτ-πασᾶς, ὁ Χασᾶν-πασᾶς Κασάμπασης, ὁ Τσαρκατοῇ-Ἀλῆ-πασᾶς, ὁ Ἀργεῖος Ἀλῆ-πασᾶς,

διορισθεὶς ἕκτοτε φρούραρχος Ναυπλίου, δύο ἄλλοι ὀλίγον γνωστοὶ πασάδες, καὶ πολλοὶ Δερεμπεῆδες τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τῶν ὁποίων οἱ ἐπισημότεροι ἦσαν ὁ Ἐμὴν-ἀγάς Κιουπρουλῆς, ὁ Μαχμέμπης τῆς Καστωρίας, ὁ Ἐμήνμπης τῆς Ξάνθης, ὁ Ἰσούφμπης τοῦ Νεβροκόπου καὶ ὁ ἐκ Μαγνησίας Γιακούπαγας Καραοσμάνογλους. Τὴν 29 ἰουνίου ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπέρασε τὸν Σπερχεῖον· Ὑπερτριαντακισχίλιοι ἦσαν οἱ συνεκστρατεύοντες, ἀλλ' 24,000 οἱ πολεμισταί (β), ἐξ ὧν τὰ τρία τέταρτα ἔφιπποι, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν πεζῶν Ἀλβανοί. Εἶχε δὲ ἡ ἐκστρατεία αὕτη εἰς χρῆσίν της 20,000 κέλητας, 30,000 ἡμιόνους, καὶ 500 καμήλους. Ὁ ἐχθρικός οὗτος στρατὸς ἐφωδιασμένος καὶ δι' ἐξ ἐλαφρῶν κανονίων, καὶ τῶν ἀναγκαίων κανονοβολιστῶν εἰσέβαλεν ἀνεπηρέαστος τὴν α^{ην} ἰουλίου εἰς τὰς Θήβας, ἔκαυσε τὴν πόλιν καὶ διέχυσεν ἐπὶ τῆς διάβασεώς του παντοῦ τρόπον μέγαν. Ἡ Βοιωτία καὶ ἡ Μεγαρὶς ἐρημώθησαν, καὶ οἱ κάτοικοί των κατέφυγαν ἄλλοι εἰς τὰ ὄρη καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου κατέφυγαν καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀρεοπαγῖται, ἀλλὰ φοβηθέντες τὸν μέχρι θανάτου καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Σαλαμίνι καταδιώκοντα αὐτοὺς Ὀδυσέα ἔφυγαν ἐκεῖθεν, καὶ μεταβαίνοντες ἀπὸ πλοίου εἰς πλοῖον, καὶ ἀπο τόπου εἰς τόπον, κατήντησαν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς Εὐβοίας Ξηροχώρι, προσπαθοῦντες νὰ διατηρήσωσι σκιὰν διοικήσεως ἐν μέσῳ τόσῳ δεινῶν περιστάσεων. Πρὶν δὲ φθάσῃ ὁ ἐχθρικός στρατὸς εἰς τὸν Ἴσθμον, 1200 ὑπὸ τὸν Τσαρκατοῇ-Ἀλῆ-πασᾶν μετέβησαν εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὴν Χαλκίδα.

Μαθοῦσα δὲ ἡ κυβέρνησις τὴν ἐχθρικὴν ταύτην ἐκστρατείαν, τὴν ὁποίαν οὔτε τόσον σημαντικὴν ἐπίστευεν οὔτε τόσον ταχείαν ἐπροσδόκα, ἔσπευσε νὰ φρουρήσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ἴσθμου. Πολλοὶ ἐκλή-

θησαν εἰς φρούρησιν πλὴν ὀλίγοι ἐπροθυμήθησαν. προθυμότερος δὲ πάντων ἐφάνη ὁ Ἡλίας Τσαλαφατῖνος, ὅστις ἐκστρατεύσας ἐπροχώρησεν ἐκείθεν τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπὶ σκοπῶ νὰ προκαταλάβῃ τὸ Κανδῆλι· ἀλλὰ πολλὰ ὀλίγοι ἐκ τῶν συνεκστρατευσάντων τὸν ἠκολούθησαν· ἀμνηχανῶν δὲ περὶ τοῦ πρακτέου καὶ μαθὼν ὅτι 600 Τριπολιτσιῶται ὑπὸ τὸν Γεώργιον Σέκερην, Ῥήγαν Παλαμίδην καὶ ἄλλους, 80 Ἀργεῖοι ὑπὸ τὸν Νέζον, καὶ ἄλλοι τόσοι Κορίνθιοι ἀνέβησαν εἰς τὰ μεγάλα Δερβένια ὠπισθοδρομήσας πρὸς αὐτούς· ὅλοι δὲ καταλαβόντες διαφόρους θέσεις εἰς ἐμπόδιον τῆς προόδου τῶν ἐχθρῶν ἐφαίνοντο πρόθυμοι ν' ἀντιπαραταχθῶσιν· ἀλλ' ἰδόντες τόσον πολυάριθμον στράτευμα πλησιάζον ἐδειλίασαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀμαχητί, ἐγκαταλείψαντες καὶ ὅλας τὰς ἀποσκευάς των· μόνοι ἐναπέμειναν οἱ ὑπὸ τὸν Τσαλαφατῖνον ὀλίγοι· ἀλλ' ἰδόντες καὶ οὗτοι παρ' ἐλπίδα τοὺς λοιποὺς συμπολεμιστάς των φεύγοντας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Διαδίδοντες δὲ οἱ φεύγοντες εἰς δικαιολογίαν των ὅθεν διέβαιναν καὶ διαβεβαιοῦντες καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὅτι οἱ πλείστοι τῶν σὺν αὐτοῖς ἐχάθησαν ἐν τῇ μάχῃ ἐν ᾧ μάχῃ δὲν ἔλαβε χώραν, καὶ τετραπλασιάζοντες τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρῶν καὶ μεγαλαποιοῦντες τὸν κίνδυνον ἔφεραν τὸν λαὸν ὅλον εἰς ἀπελπισίαν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἐν τῇ Ἀργολίδι, οἱ ὅποιοι καταλιπόντες καὶ πόλιν καὶ χωρία καὶ τὴν δυσκόμιστον περιουσίαν των ἔτρεχαν ἄλλοι εἰς τὰ ὄρη καὶ ἄλλοι εἰς τὰ παραθαλάσσια, γυμνούμενοι οἱ πλείστοι οἱ μὲν καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν εἰς τὴν Ἀργολίδα πρὸς λεηλασίαν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς προσδοκωμένης πτώσεώς του συρρέουσάντων Μανιατῶν, οἱ δὲ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν ναυτῶν εἰς τὰ πλοιάρια τῶν ὁποίων κατέφευγαν. Τὰ πάντα ἦσαν ἐν ἄκρα ταραχῇ, ἀταξίᾳ, διαιρέσει καὶ ἀπελπισίᾳ. Ἡ κυβέρ-

νησις ἀντὶ νὰ ἐμψυχώσῃ τὸ πλῆθος ὠλιγοψύχησεν ἡ ἰδία· μείνασα δὲ καὶ ἀφρούρητος καὶ μὴ θεωροῦσα ἑαυτὴν ἀσφαλῇ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἐμβῆκε τὴν 6 ἰουλίου, ἐκτός τινων μελῶν τῆς, εἰς δύο γολέτας λιμενιζούσας ἔμπροσθεν τῶν πρὸς τὴν Λέρνην μύλων, μίαν τῆς Ὑδρας καὶ μίαν τῶν Σπετσῶν. Κατήντησε δὲ εἰς τόσῃν ἀδυναμίαν ὥστε οὔτε κἂν τὸν ἄργυρον νὰ προφυλάξῃ ἐδυνήθη, τὸν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων συναχθέντα καὶ ἐντὸς ἐνὸς πλοίου ὅθεν τὸν ἤρπασαν ναῦται ἔξωθεν ὀρμήσαντες ἐπὶ λόγῳ ὀφειλομένων μισθῶν παρακατατεθέντα. Μόνος ὁ Θανάσης Καρίγιαννης Μανιάτης εὔρεθεις ἐν Ἀργεὶ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῆς φυγῆς, τῆς ἀρπαγῆς, τῆς καταπίεσεως καὶ τοῦ τρόμου, καὶ εὐρὼν δέκα ὁμόφρονάς του ἀνέβη αὐθόρμητος καὶ ἄφοβος εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἀργους καὶ ὑψωσε σημαίαν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἡ ἄνωθεν τοῦ Ἰσθμοῦ στενὴ ἐκείνη καὶ δι' ὀλίγων εὐνυπεράσπιστος δίοδος ἀφέθη ὅλη ἀνοικτὴ ἐξ αἰτίας τῆς λειποταξίας τῆς φρουρᾶς τῆς, ἡ πρόοδος τοῦ ἐχθροῦ ἔμεινε πάντῃ ἀνεμπόδιστος. Ἀλλὰ γνωρίζων οὗτος πόσον ἡ διάβασίς του ἐκείθεν ἦτον ἐπικίνδυνος ἐπλησίαζε μετὰ πολλῆς προσοχῆς, καθ' ὅσον μάλιστα ἔβλεπεν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἀναπεπταμένας Ἑλληνικὰς σημαίας, τὰς ὁποίας οἱ λειποτάκται ἐγκατέλειψαν ἐκεῖ ἐκ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου ἐπὶ τῆς φυγομαχίας των· τοιοῦτοτρόπως ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς εἰσέδυσσε διὰ τοῦ δυσπροσίτου ἐκείνου μέρους πάντῃ ἀνεμπόδιστος καὶ ἐχύθη ὅλος εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ Ἰσθμοῦ πεδιάδα καταδιώκων καθ' ὁδὸν τοὺς λειποτάκτας καὶ φονεύων καὶ τινὰς αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς εἰσόδου του ἔφυγεν ὁ φρούραρχος Ἀχιλλεὺς Θεοδωρίδης (γ) καὶ ὅλη ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροκορίνθου, καίτοι καλῶς ὠχυρωμένης καὶ ἐφωδιασμένης· ἐφονεύθησαν καὶ οἱ ἐκεῖ φυλαττόμενοι σημαντικοὶ Κορίνθιοι Τούρκοι, ἐν οἷς καὶ ὁ πολυκτῆμων Κιαμήλμπεης.

Ὑπὸ τοιαύτας εὐτυχεῖς περιστάσεις διαβὰς ὁ Δράμαλης τὰ δυσδιάβατα Δερβένια τὴν 5 ἰουλίου ἐκურίευσε καὶ τὴν αἰσχυρῶς ἐγκαταλειφθεῖσαν δυσάλωτον Ἀκροκόρινθον· κατέπλευσε δὲ ἐκεῖ καὶ ὁ ἐν Πάτραις Ἰσοῦφ-πασᾶς. Γενομένου δὲ αὐθημερὸν πολεμικοῦ συμβουλίου περὶ τῶν περαιτέρω κινήματων τοῦ στρατοῦ, οἱ πλείστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰσοῦφ-πασᾶς καὶ ὁ Ἀργεῖος Ἀλῆ-πασᾶς, οἱ γνωρίζοντες τὸν τόπον, ἐγνωμοδότησαν νὰ φρουρηθῇ προσηκόντως ἡ Ἀκροκόρινθος καὶ νὰ διαιρεθῇ τὸ παλῦαριθμον στρατεύμα εἰς τρία· καὶ τὸ μὲν νὰ κινήσῃ πρὸς τὴν Ἀργολίδα, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρυτῶν, τὸ δὲ πρὸς τὰς Πάτρας καὶ τὴν Ἡλίδα, ἐπὶ λόγῳ ὅτι τὸ στρατεύμα διηρημένον τοιουτοτρόπως καὶ πᾶσαν στρατιωτικὴν συγκέντρωσιν Ἑλλήνων θὰ διεσκέδαζε, καὶ τὰς ἀναγκαίας τροφὰς θὰ εὗρισκε, καὶ μαχόμενον παντοῦ θὰ ὑπερίσχυεν. Ἀλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν ἐνέκρινε τὴν γνώμην ταύτην, καὶ ἀφήσας εἰς φρουρὰν τῆς Ἀκροκόρινθου τριακοσίους καὶ τὸν Χασὰν-πασᾶν φρούραρχον, νυμφευθεὶς καὶ τὴν χήραν τοῦ φονευθέντος Κιαμήλπεη ὤδευσε πανστρατιᾷ καὶ ἐν βίᾳ πρὸς τὸ Ἄργος. Ἔστειλε δὲ καὶ 50 ἵππεῖς εἰς κατασκοπὴν, οἱ ὅποιοι μὴ εὐρόντες πούποτε ἀντίστασιν ἐπροχώρησαν καὶ εἰσῆλθαν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ναύπλιον τὴν 6 ἰουλίου, καὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν πολιορκουμένων καὶ λύσιν τῆς συμβάσεως.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἀνέβαιναν οἱ ἐχθροὶ πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ Ἕλληνες ἔκαιαν ὅλους τοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων τῆς Ἀργολίδος καρπούς. Ὁ δὲ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀντώνης Κουμουστιώτης, καὶ οἱ Μαυρομιχάλοι, Γεωργάκης, Ἰωάννης, Κατσάκος, καὶ Βοϊδῆς, παραλαβόντες διακοσίους στρατιώτας ὑπῆγαν εἰς τὸ Κουτσοπόδι εἰς καῦσιν τῶν ἐκεῖ ἀσυγκομίστων εἰσέτι γεννημάτων· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγ-

μὴν τὰ ἔκαιαν ἢ ἐχθρικὴ προφυλακὴ κυκλώσασα τὸ χωρίον ἐρρίφθη κατὰ τῶν ἐν αὐτῷ Ἑλλήνων ἀντισταθέντων γενναίως καὶ ἐφόνευσεν ἱκανοὺς ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' οἱ σημαντικοὶ ἔφιπποι ὄντες διεσώθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων σύγκρουσις ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης.

Ἐν τοσούτῳ ἐπαιρόμενοι οἱ ἐχθροὶ ὥς μὴ εὐρόντες πούποτε ἀντίστασιν ἀνέβαιναν ἐκ Κορίνθου εἰς τὸ Ἄργος ὥς εἰς πανήγυριν. Τόσον δὲ ἐνεθαρρύνθησαν, ὥστε μόνοι οἱ ἀποσπασθέντες 50 ἵππεῖς, οἱ φέροντες τὰς ἀγαθὰς ἀγγελίας εἰς τὸ Ναύπλιον, ἐξελθόντες ἐκεῖθεν εἰσῆλθαν εἰς τὸ Ἄργος πρὶν ἀκόμῃ φθάσῃ ὁ στρατός των, καὶ διέμειναν τόσον ὀλίγοι ἄφοβοι ἐν τῇ ἐχθρικῇ ἐκείνῃ πόλει ὥς ἐν ἰδίᾳ. Τοῦτο ἰδὼν ὁ πλήρης τόλμης καὶ ζήλου Καρίγιαννης ἄνωθεν τῆς ἀκροπόλεως ἐξῆλθεν ὅλος ὀργῇ καὶ ἐντυχὼν τινας Ἀργεῖους τοὺς ἐπέπληξεν ὅτι ἀφῆκαν τὴν πατρίδα των εἰς τὴν διάκρισιν τόσων ὀλίγων ἐχθρῶν· ἐφιλοτιμήθησαν τότε οἱ ἐπιπληχθέντες, ὥρμησαν μετὰ τῶν περὶ τὸν Καρίγιαννην κατὰ τῶν ὀλίγων τούτων ἐχθρῶν, ἐφόνευσάν τινας, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐδίωξαν. Τούτου γενομένου ὁ γενναῖος Καρίγιαννης ἀνέβη πάλιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν σημαίαν του.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης (δ) διατρίβων ἐτι ἐν Τριπολιτῇ ἔμαθε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγὴν τῆς κυβερνήσεως· καὶ ἰδὼν τὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος του ἐδόθη ὅλος εἰς ὑπεράσπισίν της (ε) πρόθυμον συμπράκτορα ἐπ' αὐτῷ τούτῳ εὐρὼν καὶ τὴν γερουσίαν καταβαλοῦσαν ἔκτοτε πᾶσαν φροντίδα εἰς ἀσφάλειαν τοῦ κράτους· ἔγραφε δὲ παντοῦ, ἐφοβέριζεν, ἐνήργει καὶ ἐδείκνυνεν ἄκραν ἀφοβίαν ἐν μέσῳ τοῦ ἐπικρατοῦντος γενικοῦ φόβου· διέταξε δὲ ἀμέσως τὸν μὲν Δημήτρην Πλαπούταν νὰ ἔλθῃ μετὰ 500 στρατιωτῶν πλησίον τοῦ Ἀργους καὶ

νὰ τοποθετηθῇ ἐν Σχοινοχωρίῳ, τὸν δὲ Ἀντώνην Κολοκοτρώνην νὰ μεταβῇ μετὰ 400 εἰς τὸν μεγάλον ἅγιον Γεώργιον· ἐξῆλθε καὶ ὁ ἴδιος τῆς Τριπολιτσᾶς κατὰ τοὺς Μύλους τοῦ Ἄργους. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης διετρίβων ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἐν Ἄργει κατέκρινεν ὡς ἄνανδρον τὴν εἰς τὰ πλοῖα καταφυγοῦσαν κυβέρνησιν, καὶ πρόθυμος νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος του ἀνέβαινεν εἰς Τριπολιτσάν πρὸς ἔντευξιν τῶν μὴ μετατοπισάντων γερουσιαστῶν καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου· ἀνέβαιναν δὲ ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ συγχρόνως ἀπὸ τῶν Μύλων καὶ ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ Κρεββατᾶς προεστῶς τοῦ Μιστρᾶ, καὶ ἠπύντησαν τὸν Κολοκοτρώνην κατὰ τὸ Ταβούλι ἐρχόμενον εἰς τοὺς Μύλους· ἐκεῖ συσκεφθέντες ἔκριναν πρὸ παντὸς ἀναγκαῖον νὰ καταλάβωσι τὸ ἔρημον καὶ ἀνώχυρον φρούριον τοῦ Ἄργους εἰς ἐπασχόλησιν τοῦ ἐχθροῦ ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος ὀλίγας ἡμέρας ἕως οὗ λάβωσι καιρὸν καὶ συνάξωσι στρατιώτας εἰς ἀντίστασιν, διότι οἱ Τούρκοι σπανίως ἀφίνουν ὀπισθέντων ἐχθροὺς συσσωματωμένους. Εἰς κατάληψιν δὲ τῆς θέσεως ἐκείνης ἐστάλησαν ὁ Πέτρος Μπαρμπιτσιώτης, ὁ Κατσάκος Μαυρομιχάλης, ὁ Ἀντώνης Κουμουστιώτης καὶ ὁ Θεόδωρος Ζαχαρόπουλος μετὰ 200 στρατιωτῶν. Οὗτοι φθασαντες πλησίον τοῦ φρουρίου ἠπόρησαν καὶ ἐχάρησαν ἰδόντες κυματίζουσαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἑλληνικῆν σημαίαν, εἰσῆλθαν προθυμότεροι, ἡσπάσθησαν ἐγκαρδίως τὸν ὑψώσαντα αὐτὴν Καρίγιαννην καὶ κατέλαβαν καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸ μονὴν τῆς Κεκρυμμένης. Κατόπιν τῶν ῥηθέντων ὀπλαρχηγῶν ἀνέβησαν εἰς τὸ φρούριον ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γεωργάκης καὶ Ἰωάννης Μαυρομιχάλοι καὶ ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης, ὥστε ὅλη ἡ ἐν αὐτῷ φρουρὰ συνίστατο ἐξ 700 ἐπιλέκτων μαχητῶν.

Τὴν 10 ἰουλίου ἐχύθη ὁλος ὁ ἐχθρικός στρατὸς

εἰς τὴν Ἀργολίδα ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσε· τὴν δὲ 12 ἔφθασεν ὁ ἀρχιστράτηγος εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους· καὶ ὁ μὲν Ἀλῆ-πασᾶς ὁ Ἀργεῖος, εἰς τῶν συνεκστρατευσάντων πασάδων, καὶ φρούραρχος τοῦ Ναυπλίου, παραλαβὼν ἐν σώμα ἱππέων εἰσῆλθεν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων εἰς Ναύπλιον, ὁ δὲ Δράμαλης ἐπολιόρκησεν εὐθύς στενωῶς καὶ ἐπολέμει τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους καὶ τὴν ὑποκάτω μονὴν τῆς Κεκρυμμένης.

Ἄφ' οὗ δὲ οἱ συνελθόντες εἰς τὸ Ταβούλι διεχωρίσθησαν, ὁ Κολοκοτρώνης ἐκίνησε πρὸς τὸν μέγαν ἅγιον Γεώργιον διὰ τοῦ Τουρνικίου θέλων νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίου τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ· εὐρὼν δὲ καθ' ὁδὸν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Μαλανδρινίου τινὰς Τούρκους (ζ') ἐκ τῶν τοῦ Δράμαλη ἐλθόντας ἐκεῖ ἐπὶ λαφυραγωγία, τοὺς ἔκαυσε κλεισθέντας ἐντὸς μιᾶς οἰκίας ὡς μὴ θελήσαντας νὰ παραδοθῶσι· φθάσας δὲ εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον ἐτοποθέτησε τὸν μὲν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους τινὰς ὀπλαρχηγούς ἔχοντας ὅλους περίπου 500 στρατιώτας κατὰ τὰ Δερβενάκια, τὸν δὲ Γεώργιον Ἀλωνιστιώτην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ στρατιώτας κατὰ τὸν μέγαν ἅγιον Γεώργιον ὅπου διέμεινε πρὸς καιρὸν καὶ αὐτός.

Ὁ δὲ Πετρόμπεης ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς Μύλους τοῦ Ναυπλίου ὅπου ἦσαν καὶ πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἱκανὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα συνηθροισμένα εἰς λαφυραγωγίαν ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ πτώσει τοῦ φρουρίου ἐκείνου, καὶ ὅπου συνήρχοντο καθ' ἡμέραν καὶ ἄλλα. Κατεῖχαν δὲ τὰ στρατεύματα ταῦτα τὴν θέσιν τῶν Μύλων καὶ τὴν τοῦ Κεφαλαρίου τὴν ἐν τῇ ὑπωρεΐᾳ τοῦ Χάου, ὅπου ἀναφαίνονται τὰ νερὰ τοῦ ἀπὸ τῆς Στυμφάλης λίμνης πηγάζοντος ποταμοῦ Ἐρασίνου, καὶ ὑπὸ γῆν μέχρι τῆς θέσεως ἐκείνης ρέοντος. Τὸ σχέδιον δὲ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν ἦτο νὰ κλείσωσι τὰς ἐξόδους τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ τοὺς

λιμοκτονήσωσιν ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος μὴ εὕρισκον-
 τας τροφάς, διότι οἱ Ἕλληνες ἐπρόλαβαν καὶ τὰς ἔκαυ-
 σαν. Ἐν τοσούτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργους
 καὶ οἱ ἐν τῇ μονῇ τῆς Κεκρυμμένης Ἕλληνες ἐπρο-
 κάλουν εἰς μάχην ἄνωθεν τοὺς ἐχθροὺς των τουφεκί-
 ζοντες. Οἱ Τούρκοι ἀφ' οὗ τοῖς ἐπρόβαλαν νὰ προ-
 σκυνήσωσι καὶ δὲν εἰσηκούσθησαν ἔστησαν ἐπὶ τοῦ
 Φορονέως τὰ ἐξ ἐλαφρὰ κανόνιά των, ἐκανονοβό-
 λουν ἐκείθεν τὴν Κεκρυμμένην καὶ ἐτουφέκιζαν ἀκα-
 ταπαύστως νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ τὴν ἀκρόπολιν
 ἐπέμειναν δὲ πολεμοῦντες, ἂν καὶ οὐδεμίαν βλάβην
 ἐπροξένουν, διότι ἐπίστευαν, ὅτι οἱ Ἀργεῖοι καὶ ἄλ-
 λοι ἀπέθεσαν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως πρὸς ἀσφάλειαν
 τὴν πολύτιμον περιουσίαν των. Οἱ ἔγκλειστοι δὲν
 ἔπασχαν τόσῃν ἑλλειψιν τροφῆς, διότι ἐπρόλαβαν καὶ
 εἰσεκόμισαν ἐκ τῆς πόλεως, ὅσῃν ἔπασχαν νεροῦ. Τοῦ-
 τὸ ἐγνώριζαν οἱ ἐν Μύλοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ Ἕλ-
 ληνες ἀρχηγοὶ, καὶ πεπεισμένοι ὅτι δὲν ἐδύναντο οἱ
 ἔγκλειστοι ν' ἀνθέξωσι μέχρι πολλοῦ, καὶ βλέποντες
 περὶ ἑαυτοὺς ἱκανὰ στρατεύματα ἀπεφάσισαν νὰ κινη-
 θῶσι κατὰ τῶν πολιορκητῶν, καὶ εἰδοποίησαν καὶ τὸν ἐκ
 τῆς θέσεως τοῦ Σχοινοχωρίου (η) εἰς τὴν τῶν Ἀκόβων
 πλησιεστέραν οὖσαν τοῦ Ἀργους μεταβάντα Πλα-
 πούταν ἵνα κινηθῇ καὶ αὐτὸς ἐκείθεν συγχρόνως.
 Τοιουτοτρόπως ἐπιπεσόντες τὴν 15 ἰουλίου πολλα-
 χόθεν κατὰ τῶν πολιορκούντων ἤνοιξαν τὴν ἀκρόπο-
 λιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ κατοχὴ τῆς θέσεως ἐκείνης ἦτο
 δι' οὗς εἶπαμεν λόγους ἀναγκαιοτάτη ἀκόμη, ἐξηλθαν
 μόνον κοινῇ γνώμῃ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Γεωργάκης Μαν-
 ρομιχάλης, ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης, καὶ οἱ πλείότεροι
 τῶν στρατιωτῶν. ἔμειναν δ' ἐντὸς οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ
 καὶ ἕως 250 στρατιῶται δυνάμενοι δι' ἧς εἶχαν τρο-
 φῆς καὶ πόσεως, ἀφ' οὗ ἡλαττώθη ὁ ἀριθμὸς των τό-
 σον σημαντικῶς, νὰ διαμείνωσιν ἐκεῖ ὀλίγας ἡμέρας
 ἀκόμη· συνενοήθησαν δὲ νὰ ἔλθωσι καὶ ἐκ δευτέρου

μετ' ὀλίγον οἱ ἔξωθεν εἰς βοήθειάν των. Τοιουτοτρόπως, χάρις εἰς τὴν ἀφοσίωσιν καὶ γενναιότητα τῶν ἀπομεινάντων ἐντὸς τοῦ φρουρίου Ἑλλήνων, ἐνασχολούμενος ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῶν δὲν ἐπεχείρησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου. Διὰ τοιούτων τεχνασμάτων ἐπροσπάθουν οἱ Ἕλληνες νὰ στήσωσι τὴν πρόοδον τοῦ δεινοῦ τούτου ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ὅτε αἰφνης ἐγνώσθη ὅτι πολυάρμενος Ὁθωμανικὸς στόλος ἐπλεεν ἔξωθεν τῆς Ὑδρας σκοπεύων, ὥς ἐφαίνετο, νὰ εἰσπλεύσῃ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Εὐκόλον εἶναι νὰ φαντασθῇ τις τὸν εὐλογον φόβον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐπικίνδυνον στιγμήν ἐκείνην, καὶ ἔξαιρέτως τὴν παραζάλην τῆς κυβερνήσεως οὔτε ἐπὶ τῆς ξηρᾶς θεωρούσης ἑαυτὴν ἀσφαλῆ, οὔτε ἐντὸς τῶν πλοίων εἰς τὰ ὁποῖα κατέφυγε δυναμένης πλέον νὰ διαμένῃ. Καλῇ τύχῃ ὁ στόλος, ὥς ἂν δὲν ἐφρόντιζε περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους, ἢ ὥς ἂν ἦτο ξένος ὁ ἐπὶ τῆς Ἀργολίδος ἀγών, ἀντὶ νὰ εἰσπλεύσῃ καὶ συμπράττων μετὰ τοῦ στρατοῦ νὰ καταστρέψῃ διὰ μιᾶς τὰ πάντα, ἠκολούθησεν ἡσύχως τὸν πλοῦν τοῦ πρὸς τὰς Π. Πάτρας ἵνα παραλάβῃ τὸν ἐκεῖ διατρίβοντα Μεχμέτ-πασᾶν προβιβασθέντα εἰς τὴν χηρεύσασαν θέσιν τοῦ Καπιτᾶν-πασᾶ μετὰ τὸν ἐν Χίῳ θάνατον τοῦ προκατόχου του.

Διασκεδασθέντος τοῦ μεγίστου τούτου κινδύνου οἱ ἐν Μύλοις καὶ ἐν Κεφαλαρίῳ ἐστρατοπεδευμένοι Ἕλληνες, συλλογισθέντες ὅτι ἡ ἔξοδος τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργους ἀδελφῶν των δὲν ἐπεδέχετο παραιτέρω ἀναβολήν, ἐκίνησαν εἰς λύτρωσίν των ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀντώνη Μαυρομιχάλη τὴν 19 ἰουλίου, εἰδοποιήσαντες, ὥς καὶ πρότερον, τὸν Πλαπούταν ὅπως συμπράξῃ. Ἀλλ' ὁ Πλαπούτας δὲν εἰδοποιήθη ἐν καιρῷ, ὥστε ὅλον τὸ πλῆθος

τῶν ἐχθρῶν ἔπεσε κατὰ τῶν ἐλθόντων ἐκ τῶν Μύλων καὶ τοῦ Κεφαλαρίου.

Ἀνήγειραν οἱ πολιορκοῦντες καὶ πολεμοῦντες τὴν ἀκρόπολιν Τούρκοι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἓνα προμαχῶνα ὑποκάτω τῆς ἀκροπόλεως ὑπερενοχλοῦντες ἐκεῖθεν τοὺς πολιορκουμένους. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι τουφεκίζοντες ἄνωθεν ἠνάγκασαν τοὺς κατέχοντας αὐτὸν νὰ τὸν ἐγκαταλείψωσι, καὶ ἐνέθεσαν τὸν συνάδελφόν των Βοϊδῆν Μαυρομιχάλην. Ὁ φιλοκίνδυνος οὗτος ἀνὴρ ἐξῆλθε διαρκούσης τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης μετὰ 40 ἀκολουθῶν ἀπὸ τοῦ προμαχῶνός του ξιφήρης καὶ ἔπεσε κατὰ τῶν πλησίον του ὀλίγων ἐχθρῶν. Ἀλλ' οἱ λοιποὶ Ἕλληνες μὴ ἠξέυροντες ὅτι ὁ πρόμαχων οὗτος κατελήφθη ὑπὸ τῶν συναδελφῶν των, ἐξέλαβαν τοὺς ἐντὸς ὡς ἐχθρούς· καὶ βλέποντες αὐτοὺς μὲν διασκορπίζοντας τοὺς πλησίον αὐτῶν, ἄλλοθεν δὲ ἓνα γενειοφόρον στρατιώτην, ἢ κατ' ἄλλους παπᾶν, φέροντα σημαίαν καὶ φεύγοντα, ἐτράπησαν ὅλοι εἰς φυγὴν. Τότε οἱ ἐχθροὶ βλέποντες τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας ἔπесαν ἑφιπποὶ καὶ πεζοὶ κατόπιν των καὶ τοὺς κατεδίωξαν προσπαθοῦντας νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ τοῦ Χάου. Ἐφόνευσαν δὲ 153, καὶ ἐπλήγωσαν 64. Μετ' αὐτὴν τὴν ἀπροσδόκητον τροπὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ φθορὰν οἱ μὲν Τούρκοι ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἄργους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἰδόντες τόσον ἀριθμὸν πεσόντων καὶ πληγωθέντων ἀδελφῶν συνήχθησαν πάλιν εἰς τὸ Κεφαλάρι ἔντρομοι. Ἐν τοσούτῳ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐφαίνοντο ὅτι δὲν εἶχαν πλέον ἐλπίδα σωτηρίας.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὅστις εὕρίσκετο κατὰ τὸν ἅγιον Γεώργιον, μαθὼν τὸ δυστύχημα μετέβη τὴν ἐπαύριον (20 ἰουλίου) εἰς τοὺς Μύλους, ὅπου ἐκτὸς τῶν ἡττηθέντων σωμάτων ἦν καλῇ τύχῃ 1300 Ἀρκαδίους φθάσαντας μετὰ τὴν μάχην· θέλων δὲ νὰ

ἐνθαῤῥύνη τοὺς δειλιάσαντας ἀνέβη ἐπὶ τινος ὑψώματος καὶ ἐφλόγισε τὰς καρδίας τῶν ἀκροατῶν του διὰ τῶν σφοδρῶν ἐπιπλήξεών του, διὰ τῶν πατριωτικῶν προτροπῶν του καὶ δι' ὧν ἔδωκε χρηστῶν ἐλπίδων· καὶ ἐπειδὴ τότε ἐπρόκειτο πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ προφθάσωσι καὶ σώσωσι τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐκίνησαν τὴν αὐτὴν ἐσπέραν τὰ στρατεύματα πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὸν ἴδιον Κολοκοτρώνην· καὶ τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν νύκτα ἠκροβολίσθησαν ἀνεπιτυχῶς. Τὴν δὲ τρίτην διαρκούντος τοῦ συνήθους ἀκροβολισμοῦ ἔλαβαν οἱ ἔγκλειστοι καιρὸν καὶ ἐξῆλθαν ὅλοι σχεδὸν σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς. Παρέβλεψαν δὲ ὡς φαίνεται καὶ οἱ ἴδιοι Τούρκοι, ὡς ἔχοντες πρῶτιστον σκοπὸν τὴν διαρπαγὴν τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ὑπέθεταν μεγάλης ἀξίας. Ὁ δὲ πρῶτος στήσας ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τὴν σημαίαν Καρίγιαννης ἔτυχε κοιμώμενος τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου τῶν ἄλλων. Ἐξυπνήσας δὲ καὶ ἰδὼν ἀπροσδοκῆτως ἑαυτὸν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν του καταγινομένων νὰ λαφυραγωγῶσιν ὅτι εὗρισκαν (διότι πολλοὶ Ἀργεῖοι ἀπέθεσαν τῳόντι ἐν τῇ ἀκροπόλει πρὸς ἀσφάλειαν ἐπὶ τοῦ διασκορπισμοῦ των τὰ ἐπιπλά των,) ἔδραξε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ προχείρου κακάβιον, ἔχωσεν ἐν αὐτῷ ὅλην τὴν κεφαλὴν του ὥστε νὰ μὴ φαίνεται τὸ πρόσωπόν του, καὶ χειροκρατῶν καὶ ἄλλα οὐτιδανὰ σκευὴ ἐξῆλθε τραγωδῶν καὶ σκιρτῶν τῆς ἀκροπόλεως τὴν ἡμέραν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν του ὑπολαβόντων αὐτὸν ὡς ἓνα τῶν εἰσελθόντων Τούρκων, καὶ μεταφέροντα εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἀργους τὰ λάφυρά του.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐστάλη ἐκ νέου πρεσβεῖα εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς Πελοποννήσου ἐπικαλουμένη δι' ἐγγράφου τὴν προστασίαν τῶν Ἀγγλων· ἀλλὰ τὸ ἐγγραφον δὲν ἐνεκρίθη ὅπως ἦτο συντεταγμένον, καὶ ὁ πρεσβευτὴς

Ν. Πονηρόπουλος ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον πρὸς καταλληλοτέραν αὐτοῦ σύνταξιν.

Μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀργολίδα, καὶ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ εἰς τὸ Ναύπλιον ὡς φρουράρχου, ἢ περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου ἐκείνου συνθήκη ἐλύθη, καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες τὴν εἰσελθοῦσαν εἰς τὸ Ναύπλιον ἐπὶ καταγραφῇ τῶν πραγμάτων ἐπιτροπὴν ἔνοπλοι ἕως τότε ὄντες ἀφωπλίσθησαν. Ἀλλὰ τὰ ἐντὸς τοῦ φρουρίου εὑρεθέντα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς οὔτε ἐκακόπαθαν, οὔτε εἰς τὸν Δράμαλιν ζητοῦντα αὐτὰ παρεδόθησαν, διότι οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι ἐφοβοῦντο μὴ δώσωσι δικαίαν ἀφορμὴν καὶ ἀντικακοποιήσωσι καὶ οἱ Ἕλληνες τοὺς παρ' αὐτοῖς ὁμηρεύοντας οἰκείους τῶν ὁ θαλασσόπυργος ὅμως διέμεινε πάντοτε ὑποχείριος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Δράμαλης ἐπροσπάθησεν ἐν πρώτοις νὰ διαφθείρῃ τὴν φρουράν του. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπέτυχε διέταξε τοὺς ἐν Ναυπλίῳ νὰ τὸν κανονοβολήσωσιν. Εἰς ἐνίσχυσιν δὲ τοῦ κανονοβολισμοῦ κατέλαβε καὶ ὁ ἴδιος τὸ ἔξωθεν τοῦ τείχους χωρίον Ἀριαν, ἔστειλεν εἰς τὸ Ναύπλιον κανονοβολιστάς, καὶ οὕτω τὸ πρῶτ' τῆς 21 ἰουλίου ἤρχισε κατ' αὐτοῦ σφοδρότατος κανονοβολισμός. Ἡ φρουρὰ τοῦ μικροῦ τούτου ὀχυρώματος συνίστατο τότε ἐκ τινων Κρανιδιωτῶν, ἀλλ' εἰσῆλθαν εἰς ἐνίσχυσιν αὐτῆς καὶ εὐστοχωτέραν χρήσιν τῶν κανονίων οἱ φιλέλληνες Χάστιγξ, Χάνης, Ἀνεμάτος καὶ Γέρβης ὑπὸ τὸν Ἰορδάνην, τὸν ὁποῖον διέταξεν ἡ κυβέρνησις νὰ καύσῃ τὴν πόλιν τοῦ Ναυπλίου, δι' ᾧν ἐπηγγέλλετο πυροτεχνημάτων. Ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς οὗτος ἐγείνεν ἄφαντος ἐλθούσης τῆς εἰδήσεως ὅτι εἰσέπλεεν ὁ ἐχθρικός στόλος, διέμειναν ὅμως οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες κανονοβολοῦντες καὶ κανονοβολούμενοι. Ὁ κανονοπόλεμος δὲ οὗτος συχνῶς καὶ σφοδρῶς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐπαναλαμβάνόμενος δὲν ἔπαυσε διόλου εἰμὴ

τὴν 25 ἐπὶ τῇ ἐκτενεῖ αἰτήσῃ τῶν Ναυπλιέων, οἱ ὅποιοι βλέποντες φθειρομένας τὰς οἰκίας των ἐδικαιολογοῦντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Δράμαλη καὶ ὄχι κατ' ἰδίαν θέλησιν ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας. Ἐν αὐτῷ ὅμως τῷ διαστήματι ἔπαθαν τὰ τεῖχη τοῦ θαλασσοπύργου καὶ κατεστάθησαν ἄχρηστα καὶ τινα τῶν κανονίων του, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ὑπερασπιστῶν του ἐφονεύθη, δύο δὲ μόνον Κρανιδιώται ἐπληγώθησαν.

Εἶδαμεν πόσον ταχεῖα ἦτον ἡ πρόοδος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ. Ἐν διαστήματι δύο ἐβδομάδων ἀφ' οὗ ἐπέρασε τὸν Σπερχειὸν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ἀλλὰ δύο ἐβδομάδας διέμεινεν ἐντὸς αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας ἀργός. Τροφὰς δὲν ἠῦρε διόλου (θ), καὶ ὅσον πολλαὶ καὶ ἂν ἦσαν ὅσας ἔφερε κατηναλίσκοντο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ πλήθους. Ἀλλ' εἰς ἐξαφάνισιν αὐτῶν συνέτρεξε καὶ ἡ πολλὴ κατὰχρησις. Τριάντα παράδες ἡ ὁκὰ ἐπωλεῖτο τὸ κρέας ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἀργους τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς εἰσβολῆς, ἀλλὰ μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας κρέας δὲν εὐρίσκετο σχεδὸν διόλου. Ἐδόθησαν δὲ καὶ ἱκαναὶ τροφαὶ εἰς χρῆσιν τῶν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου. Ἐξ αὐτῶν τῶν αἰτιῶν τὸ στρατόπεδον ἤρχισε νὰ πεινᾷ καὶ δὲν εὕρισκεν ἐπὶ τῆς Ἀργολικῆς πεδιάδος εἰς τροφήν του εἰμὴ ἄορα σταφύλια πρόξενα πυρετῶν, πολλακίς δὲ καὶ θανάτων, διότι οἱ Ἕλληνες ἐνέδρευαν ἐντὸς τῶν ἀμπελώνων καὶ ἐφόνευαν πολλοὺς καθ' ἡμέραν ἐξ αὐτῶν. Οὐδὲ νερὸν δὲ εἶχαν ἐν ἀφθονίᾳ, διότι δὲν ἔβρεξε τὸ θέρος ἐκεῖνο διόλου, καὶ τὰ πλεῖστα πηγὰδια τοῦ Ἀργους ἐστέρφενσαν. Δι' ὅλα ταῦτα ὁ Δράμαλης ἐσκέπτετο σπουδαίως νὰ μεταβῇ εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν, καὶ ἐθεώρει μᾶλλον κατωρθωτὴν καὶ ὠφέλιμον τὴν εἰς Κόρινθον ἐπάνοδόν του. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἀντιπολίτευσις κατ' αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ του κρυφίως ὑποθαλπομένη ὑπὸ τοῦ

ιδίου Χουρσὴδ-πασᾶ, φθονοῦντος τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ κατ' εὐθείαν ὑπὸ τῆς Πύλης ἀρχιστρατηγίαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκστρατείας του τιμὴν καὶ δόξαν. Ἡ ἀντιπολίτευσις δὲ αὕτη, καθὼς συμβαίνει ἐν ταῖς ἀποτυχίαις, ἐκορυφώθη ἀφ' οὗ δὲν εὐδοκίμησεν ἡ ἐκστρατεία, καὶ διηγείρε πολλὴν κατακραυγὴν κατὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου. Τὸν ἐκάκιζαν δὲ οἱ ἐναντίοι του ὅτι ὁ στρατὸς ἔπαθε, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ τὴν γνώμην τῶν προβαλόντων ἐν Κορίνθῳ νὰ διαίρεθῇ εἰς τρία καὶ νὰ μὴ βαδίσῃ ὅλος τὴν αὐτὴν ὁδόν. Πολλοὶ δὲ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἠπειθουν ἀναφανδὸν εἰς τὰς διαταγὰς του· τινὲς δὲ καὶ ἐμάχοντο παρρησίᾳ πρὸς ἀλλήλους, ὥστε ἡ πόλις τοῦ Ἄργους κατήντησε θέατρον καθημερινῶν καὶ δεινῶν ἀταξιῶν. Τοιαύτη ἦτο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ κατάστασις τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου.

Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης μὴ δυνάμενος νὰ βλάβῃ τοὺς ἐχθροὺς πολεμῶν ἐσοφίζετο πῶς νὰ τοὺς φοβίσῃ. Παρετήρησεν ὅτι ἔχασαν τὸ θάρρος των καὶ ὑπώπτευσεν τὴν φυγὴν των. Ἐπειδὴ δὲ ἠθελε νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὴν Τριπολιτάν, διέσπειρε τὴν νύκτα, τὴν μετὰ τῆς 23 καὶ 24, πολλοὺς στρατιώτας του ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην ὕρέων καὶ τοὺς διέταξε ν' ἀνάψῃ ἕκαστος αὐτῶν καὶ νὰ διατηρήσῃ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τρεῖς πολυλαμπεῖς φωτίας. Ἐγείνε τὸ προσταχθὲν καὶ ἐπαναλήφθη καὶ τὴν ἐξῆς νύκτα, ὥστε οἱ Τούρκοι βλέποντες τὰς φωτίας ὑπέλαβαν ὅτι συνέρρευσαν πρὸς ἐκείνο τὸ μέρος πολλὰ πλήθη Ἑλλήνων, ἐφοβήθησαν, καὶ δὲν ἐξῆλθαν πλέον τῆς πόλεως τοῦ Ἄργους, ὡς συνέειθίζαν. Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης ἄγρυπνος πάντοτε καὶ προσεκτικὸς ἐσυμπέρανε ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον, ὅτι ἐμελέτων ταχέως νὰ φύγῃ, καὶ κοινοποιήσας τὸ συμπέρασμά του τοῖς συναδελφοῖς του τοῖς εἶπεν ὅτι ἐθεώρει ἀνα-

γκαῖον οἱ πολλοὶ νὰ διατηρήσωσι τὰς θέσεις τοῦ Κεφαλαρίου καὶ τῶν Μύλων, τὰς ὁποίας κατεῖχαν εἰς ἐμπόδιον τῶν ἐχθρῶν, ἃν ἐδοκίμαζαν ν' ἀναβῶσιν ἐκεῖθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ὅτι ὀλίγοι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ κλείσωσι τὰς μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου στενοτοπίας εἰς πρόσκομμα τῆς εἰς Κόρινθον ἐπανόδου των. Ἦσαν δὲ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἕως ὀκτακισχίλιοι ὀπλοφόροι Ἕλληνες ἐν τῇ Ἀργολίδι. Κατ' αὐτὴν τὴν γνώμην τὰ μὲν πλείότερα σώματα ἀπέμειναν ὅπου ἦσαν ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Κρεββατᾶν· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγων εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ κατέβη εἰς τοὺς Μύλους ὁ γραμματεὺς τοῦ Δράμαλη προβάλλων τοῖς ἐκεῖ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν, ἃν ἐπροσκύνουν. Ἰδὼν δὲ ὅτι ἀπερρίφθη ἡ πρότασίς του, τοῖς εἶπεν ὡς ὑπὸ ἐμπιστοσύνην καὶ ὡς Χριστιανὸς νὰ δυναμώσωσι τὰς θέσεις ἐκείνας, διότι οἱ πασάδες εἶχαν ἀπόφασιν ἂν ἀπερρίπτετο ἡ πρότασίς των νὰ ὀρμήσωσι πανστρατιᾷ κατ' αὐτῶν, καὶ ν' ἀνοίξωσι τὴν ἄγουσαν εἰς Τριπολιτσάν. Ἀλλ' ἡ μυστηγορία τοῦ Χριστιανοῦ γραμματέως, τὸν ὁποῖον ἐκράτησαν οἱ Ἕλληνες ἵνα μὴ ἀνακαλύψῃ τοῖς ἐχθροῖς ὅ,τι εἶδεν, ἦτον ἐπίβουλος ὡς ἐδείχθη μετὰ ταῦτα σκοπὸν ἔχουσα νὰ θεωρήσωσιν ἀναγκαίαν οἱ Ἕλληνες τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων εἰς τοὺς Μύλους ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Κόρινθον ὁδοῦ, καὶ οὕτω ν' ἀφεθῇ ἀνοικτὴ ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἐσκοπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ διαβῶσι.

Τφόντι καθὼς ἐσυμπέρανε ὁ Κολοκοτρώνης ἐκινήθη ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον τὴν 26 ἰουλίου. Κατέλαβε δὲ τὴν ὁδὸν τῶν Δερβενακίων, τὴν στενοτέραν καὶ συντομωτέραν τῶν ἀγουσῶν ἐξ Ἀργους εἰς τὴν Κόρινθον. Τρεῖς ὥρας πρὶν βραδυνάσῃ ἔφθασαν οἱ ἐμπροσθινοὶ εἰς τὸ στόμιον τῶν Δερβενακίων κατὰ τὰ δαφνάκια. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἔχει δύο

μονοπάτια τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ βάθους τῆς κοιλάδος παρὰ τὴν ὄχθην ρύακος, τὸ δὲ ἔρπον πρὸς τὰ ὑπεράνω τῆς ἰδίας κοιλάδος ἀπότομα πλάγιά της ὑπὸ τὸ ὄνομα ἅγιος Σώστης διὰ τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Σώζοντος κειμένην ἐκεῖ ἐκκλησίαν. Οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τοὺς Ἑλληνας κατέχοντας τὴν ἐπὶ τῆς κοιλάδος θέσιν καὶ καλῶς ὠχυρωμένους ἐστράφησαν πρὸς τὰ δεξιὰ θέλοντες νὰ καταλάβωσιν τινὰ λόφον πρὸς τὸ ἄλλο μονοπάτιον ἀπέναντι τῶν Δερβενακίων καὶ νὰ διέλθωσι τὸ στενὸν τοῦ ἁγίου Σώστη· ἀλλ' ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης προκατέλαβε τὸν λόφον. Ἐκεῖ ἤρχισεν ἡ μάχη. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐφύλαττε τότε τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν Δερβενακίων θέσιν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὑποπτεύων μὴ διέλθωσιν οἱ Τοῦρκοι δι' ἐκείνου τοῦ μέρους ὡς ὁμαλωτέρου. Ἰδὼν δὲ ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐπίασαν τὴν ὁδὸν τῶν Δερβενακίων ἔστειλε πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος 800 στρατιώτας, ἐπλησίασε καὶ ὁ ἴδιος, καὶ ἐκράτει τὴν ἐπάνωθεν ράχιν· ἐπειδὴ δὲ ἦτον ἀδύνατος ἡθέσις αὕτη, ἀφ' οὗ οἱ στρατιῶταί του ἔτρεξαν κατὰ διαταγὴν τοῦ πρὸς τὰ κάτω, ἔστησεν ἐπ' αὐτῆς πολλὰς σημαίας φαινομένας μακρόθεν, καὶ ἔθεσεν ἐπὶ τινος καταφανοῦς μέρους ὅσα ζῶα καὶ ὄσους ἐπενδύτας εἶχαν οἱ στρατιῶταί του ἵνα ὑπολάβωσιν οἱ κάτωθεν ἐχθροὶ ὅτι κετεῖχαν τὴν ἀδύνατον ἐκείνην θέσιν πολλοὶ Ἕλληνες, καὶ νὰ μὴ δοκιμάσωσι νὰ διαβῶσιν ἐκεῖθεν. Οἱ ἐχθροὶ ἐν τοσούτῳ πολεμοῦντες τοὺς εὐρεθέντας κατὰ τὴν θέσιν τῶν Δερβενακίων καὶ τοὺς σταλέντας μετ' ὀλίγον παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη στρατιώτας καὶ πολεμούμενοι ὅπισθεν καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, καὶ φονευόμενοι ἐπροχώρουν πρὸς τὸν ἅγιον Σώστην, ὅπου δὲν ἦτον Ἑλληνικὴ φυλακή.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔτυχαν ὁδεύοντες πρὸς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ Ἀγινορίου δύο ὥρας ἀπέχοντος τῶν Δερβενακίων πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος μετὰ 500 στρατιωτῶν ἵνα το-

ποθετηθῶσιν ἐπὶ τῶν μεγάλων Δερβενακίων τοῦ Ἴσθμοῦ εἰς ἀντίκρουσιν ἐπαπειλουμένης νέας εἰσβολῆς ἐχθρῶν. Οὗτοι ἀκούσαντες πολὺν τουφεκισμόν ἄνωθεν τῆς θέσεως ὅπου ἦτον ὁ Κολοκοτρῶνης ἐστράφησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ὑποπτεύοντες συμπλοκὴν· ἀλλὰ δὲν ἐπροχώρησαν, διότι ἀπαντήσαντες καθ' ὁδὸν βοσκὸν ἔμαθαν ὅτι ὀλίγοι Τούρκοι ἦλθαν πρὸς τὰ Δερβενάκια καὶ ὅτι ἀκροβολισθέντες μετὰ τῶν φυλαττόντων τὴν θέσιν ἐκείνην Ἑλλήνων ἐπανῆλθαν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ βοή τοῦ τουφεκισμοῦ δὲν ἔπαυεν, ἐστραφησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ ἐπίασαν τὸν ἅγιον Σώστην, ὃ ἐστὶ τὰ ἔμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ ὀδεύοντος πρὸς τὴν Κόρινθον. Ἐξακισχίλιοι Τούρκοι διέβησαν ἤδη ἐκείθεν καὶ ἔπασαν εἰς τὴν Κουρτέσαν κακῶς ἔχοντες. Ἀλλ' οἱ κατόπιν αὐτῶν ἐρχόμενοι ἤϋραν τὴν ἔξοδον προκατειλημμένην ὑπὸ τῶν ῥηθέντων τριῶν γενναίων ἀρχηγῶν τῆς Ἑλλάδος· οἱ Τούρκοι πολεμούμενοι ἔμπροσθεν, ὀπισθεν, δεξιὰ καὶ ἀριστερᾷ, συνωθούμενοι καὶ συναγωνιζόμενοι νὰ περάσωσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Κουρτέσαν συνεσωρεύθησαν ἐπὶ τι βάραθρον κείμενον ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Σώστη, καὶ ἐκεῖ ἠφανίσθησαν· σωρηδὸν ἔπιπταν ἐντὸς τοῦ βαράθρου φονευόμενοι· πολλοὶ ὑπεκφεύγοντες τὸν κίνδυνον ἐκείνον ἐδοκίμαζαν ν' ἀναβῶσι ἐφιπποὶ τὰ ὄρη· ἄλλοι ὠδήγουν δι' ἐκείνου τοῦ μέρους φορτωμένους ἵππους καὶ καμήλους· ἀλλ' οἱ ἵπποι καὶ αἱ κάμηλοι ὠλισθαίνοντες ἐκρημνίζοντο· ὥστε ζῶα, ἄνθρωποι, φορτία καὶ λίθοι ἔπιπταν ἐπὶ ζώων, ἀνθρώπων, φορτίων καὶ λίθων. Ὁ ὀλίγος ὅμως ἀριθμὸς τῶν ἔμπροσθεν Ἑλλήνων δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ ἐμποδίσῃ ὀλοτελῶς τὴν διάβασιν τόσων ἐχθρῶν, διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτῶν διεσώθησαν ὥς καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν εἰς τὴν Κουρτέσαν. Ὑπερτρισχίλιοι ἐλογίσθησαν οἱ ἀπολεσθέντες ἐχθροί· ἔπεσε δὲ τὴν ἡμέραν

ἐκείνην εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ μέγας ἀριθμὸς ζώων, καὶ ἄπειρα καὶ πολύτιμα ἄλλα λάφυρα. Οἱ δὲ διασωθέντες εἰς τὴν Κουρτέσαν ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας διαβάσεως ἐπανῆλθαν μετ' ὀλίγον πρὸς τὸ στόμιον τῆς ἐξόδου εἰς βοήθειαν τῶν ὀπισθεν ἀπομεινάντων συναδελφῶν των. ἀλλ' ἰδόντες τοὺς Ἑλληνας ἐτοίμους νὰ τοὺς ἀντικρούσωσι δὲν ἐπροχώρησαν. Ἔστειλε συγχρόνως καὶ ὁ φρούραρχος τῆς Κορίνθου τρία ἐλαφρὰ κανόνια πρὸς ἐκείνο τὸ μέρος, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσαν. Οἱ δ' ὀπισθεν ἐρχόμενοι Τούρκοι, ἐν οἷς καὶ οἱ πλειότεροι πασάδες καὶ ὁ ἴδιος Δράμαλης, ἰδόντες ὅσα ἔπαθαν οἱ προπορευθέντες συναδελφοί των δὲν εἰσῆλθαν εἰς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν τῶν Δερβενακίων ἀλλ' ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀπέναντι πεδιάδος καὶ ἔστειλάν τινες τὴν ἐσπέραν πρὸς τοὺς πλησιεστέρους Ἑλληνας ἵνα μάθωσι ποῖος ἦτον ὁ ἀρχηγός των. Μαθόντες δὲ παρὰ τοῦ ἐκεῖ φυλάττοντος παπᾶ Δημήτρη Χρυσοβιτισιώτου ὅτι ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης, τῷ ἐπρότειναν διὰ τοῦ ἰδίου παπᾶ νὰ ἐξαγοράσωσι τὴν ἐλευθέραν δίοδόν των· ἀλλ' ἰδόντες ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἱππεῖς τινες Ἑλληνας καὶ τοὺς ὑπασπιστάς τοῦ Κολοκοτρώνη Σπύρον Σπηλιωτόπουλον καὶ Φώτην Χρυσανθόπουλον ἐρχομένους πρὸς ἐκείνο τὸ μέρος, τοὺς ὁποίους ἴσως ὑπέλαβαν ἐρχομένους εἰς κατασκοπὴν, μὴ θέλοντες δὲ καὶ νὰ διανυκτερεύσωσιν ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ἀνεχώρησαν εὐθὺς καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν Γλυκιὰν πλησίον τοῦ Ναυπλίου· ὥστε οἱ ἐχθροὶ ἔχοντες μεσότοιχον τὰ φονικὰ Δερβενάκια, διηρέθησαν ἀκουσίως ἄλλοι εἰς τὴν Κουρτέσαν, καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Γλυκιάν, ὅπου τοῖς συνέβη τὴν ἰδίαν νύκτα καὶ ἄλλο δυστύχημα ἐκληφθὲν ὡς κάκιστος οἰωνός· ἀναψεν αἴφνης καὶ ἐκάη ἡ πυρόκονις των.

Ἐπειδὴ δὲν ἔμενε πλέον ἀμφιβολία ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἐπεχειρίζαν νὰ διαβῶσιν εἰς τὴν Κόρινθον θέλον-

τες καὶ μὴ θέλοντες, ἀνάγκη ἦτο νὰ προκαταλάβωσιν οἱ Ἕλληνες τὰς διόδους.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς μάχης, ἦτοι τὴν 27, ἦλθαν εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς ὁ Δ. Πλαπούτας, ὁ Δ. Δηληγιάννης, ὁ Π. Γιατράκος, ὁ Δ. Τσόκρης καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ πρὸς λεπτομερῇ γνῶσιν τῶν ἐπὶ τῆς προτεραίας. Συσκέψεως δὲ γενομένης περὶ τοῦ πρακτέου ἀπεφασίσθη ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῇ ἀγνοίᾳ ποίαν τῶν ἀγουσῶν εἰς τὴν Κόρινθον ὁδῶν ἐσκόπευαν οἱ ἐχθροὶ νὰ διέλθωσιν ὁ μὲν Γιατράκος καὶ ὁ Τσόκρης νὰ παραλάβωσιν ἀμέσως τὰ ἐν Ἀργεὶ στρατεύματά των καὶ νὰ πιάσωσι τὰς Μυκήνας, ὁ δὲ Ὑψηλάντης, ὁ Δικαῖος καὶ ὁ Νικήτας, ὁ διὰ τὰς ἐν τῇ εἰκοστῇ ἔκτῃ ἀνδραγαθίας του ἐπονομασθεῖς Τουρκοφάγος, νὰ μείνωσιν εἰς Μπερπάτι καὶ Ἀγινόρι, ὅπου μετέβησαν μετὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν μάχην· ὁ δὲ Πλαπούτας, ὁ Δηληγιάννης, καὶ ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης νὰ φυλάξωσι τὰ Δερβενάκια. Ὅλοι δὲ νὰ τρέξωσιν ὅπου φανῇ ὁ ἐχθρὸς. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐξεστράτευσεν πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Ἀγινόριου ὅλος. Φθάσας δὲ εἰς Μπερπάτι ἐκτυπήθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων. Ὁ Κολοκοτρώνης, νομίζων ὅτι οἱ περὶ τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Τσόκρην κατέλαβαν τὰς Μυκήνας, καὶ θὰ ἔπιπταν ὀπισθεν τοῦ ἐχθροῦ ὡς προεσχεδιάσθη, διέταξεν ἀμέσως τοὺς περὶ τὸν Πλαπούταν ν' ἀφήσωσι τὴν θέσιν τῶν Δερβενακίων καὶ νὰ τρέξωσιν ἀπέμπροσθέν του πρὸς τὴν Κλένιαν κώμην τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου. Ἀλλ' οὔτε οἱ περὶ τὸν Πλαπούταν ἔφθασαν ἐν καιρῷ ὅπου διετάχθησαν, οὐδὲ ὁ Γιατράκος καὶ ὁ Τσόκρης κατέλαβαν τὴν θέσιν τῶν Μυκηνηνῶν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἀπείθησαν οἱ στρατιῶταί των· τοιοιτοτρόπως ἀπέτυχεν τὸ σχέδιον, καὶ οἱ ἐχθροὶ παθόντες πολλά, ἀλλ' ὀλίγα ὡς πρὸς ὅσα ἔπαθαν οἱ συνάδελφοί των τὴν 26, διέβησαν τὰ στενὰ καὶ διεσώθησαν εἰς τὴν Κόρινθον,

ὅπου μετ' ὀλίγον ἐστάλησαν ἐκ Πατρῶν πέντε πλοῖα φέροντα τροφὰς εἰς χρήσιν αὐτῶν καὶ εἰς ἐφοδιασμόν τῆς Ἀκροκορίνθου, ἀπέμπροσθεν τῆς ὁποίας ὁ Μανώλης Τομπάζης, εἰσπλεύσας τὸν Σαρωνικὸν κόλπον πρό τινων ἡμερῶν καὶ ἀποβιβάσας εἰς τὰς Κεγχρεὰς τὰ πληρώματα τῶν πλοίων του, ἤρπασεν ὅλας τὰς ἐκεῖ ἐναποτεθειμένας τροφὰς καὶ ἀφῆκε τὴν ἀπρονόητον ἐκείνην φρουρὰν σχεδὸν πεινῶσαν.

Τοιοῦτον ἀπέβη τὸ τέλος τῆς ἐκστρατείας τοῦ πολυπληθοῦς ἐχθρικοῦ τούτου στρατοῦ ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος, παθόντος τὰ πάνδεινα ἐπὶ τῆς εἰς Κόρινθον ἐπιστροφῆς του, διότι ὁ ἀρχηγός του ἐπαιρόμενος ἐν τῇ δυνάμει του δὲν ἐφρόντισεν ἐπὶ τῆς ἐκείθεν εἰς τὸ Ἄργος ἀναβάσεώς του νὰ διατηρήσῃ τὰ μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων πόλεων στενά. Τόσος δὲ τρόμος κατέλαβε τὸν Δράμαλιν ὥστε ἐκ τῶν ἑξ κανονίων, τὰ ὁποῖα μετέφερεν εἰς τὴν Ἀργολίδα ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του, κατέλειψε τὰ πέντε ἐπὶ τῆς φυγῆς του ἐν τῇ πόλει τοῦ Ἄργους, τὸ δὲ ἕκτον ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς εἰς τὴν Γλυκιὰν ὑποχωρήσεώς του.

Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Τούρκοι συνῆλθαν ὅλοι εἰς Κόρινθον, ὁ Κολοκοτρώνης ὀρθῶς συλλογιζόμενος ἐσχεδίασε νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ ἐντὸς ἐκείνης τῆς ἐπαρχίας διὰ ξηρᾶς (διότι ἡ θάλασσα τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἦτον ἀνοικτὴ δι' ἑλλειψιν Ἑλληνικῶν πλοίων) καθὼς τοὺς ἀπέκλεισε πρὸ ὀλίγου καὶ ἐντὸς τῆς Ἀργολίδος· καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὰς προρρήθείσας μάχας ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Δικαῖος μετέβησαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐκλείσαν τὰς διόδους ἐκείνας συνάξαντες καὶ τοὺς Δερβενοχωρίτας, ὁ Κολοκοτρώνης ἀφῆκεν ἱκανὴν φρουρὰν ἐπὶ τῶν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἄργους διόδων, μὴ τυχὼν τὰς καταλάβωσιν οἱ Τούρκοι καὶ ἀνοιξῶσι τὴν κοινωνίαν μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων ἐπαρχιών. Αὐτὸς δέ, ὁ Γιατράκος, ὁ Πλαπούτας, ὁ Δ. Δη-

ληγιάννης, ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, ὁ Τσαννέτος Χριστόπουλος, καὶ ὁ Γενναῖος ἔχοντες τρισχιλίους ἐτοποθετήθησαν ἐν τῷ Σολίῳ, χωρίῳ ἀπέχοντι πέντε σχεδὸν ὥρας τῆς Κορίνθου, ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀχαΐαν παραλίας ὁδοῦ, δι' οὗ, ὥς ἐσυμπέραναν, ἐμελέτων οἱ Τοῦρκοι νὰ διαβῶσι. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔφθασαν καὶ οἱ Πετμεζάδες μετὰ 500 εἰς Βάλτσας χωρίον ἀπέχον τοῦ Σολίου μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ὁ Κολοκοτρώνης διέταξε τὸν υἱὸν τοῦ Γενναῖου καὶ τὸν ἐξαδέλφον τοῦ Γιαννάκη Κολοκοτρώνη νὰ καταλάβωσι τὰ Βασιλικά, μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ λοιποῦ στρατοπέδου, ὡς προφύλακες. Διέβαιναν κατὰ περίστασιν τὴν αὐτὴν ἡμέραν διὰ τῶν Βασιλικῶν ὁ Γάτσος ἐρχόμενος ἐκ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ διέμεινε καὶ οὗτος ἐκεῖ· ὥστε ἡ προφυλακὴ αὕτη συνηριθμεῖτο εἰς 1300. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν νύκτα ὁ Κολοκοτρώνης διέταξε καὶ ἀναψαν πολλὰς φωτίας ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν βουνῶν εἰς ψευδῇ ἐπίδειξιν τῶν δυνάμεών του.

Τρισχίλιοι Τοῦρκοι ἱππεῖς καὶ πεζοὶ ἐπανῆλθαν τὴν 4 αὐγούστου εἰς τὴν Κλένιαν, ὅπου ὡς ἔμαθαν, ἦσαν συσσωρευμέναι τροφαί· τὴν θέσιν ἐκείνην κατεΐχαν 400 Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Γεωργάκη Μαυρομιχάλην, τὸν ἐξαδέλφον τοῦ Ἡλίου Κατσακόν, τὸν Τσαλαφατῖνον, καὶ ἄλλους. Οἱ ἐχθροὶ ἔτρεψαν διὰ μιᾶς τοὺς Ἕλληνας εἰς φυγὴν, τοὺς κατεδίωξαν, ἐκυρίευσαν τὴν κώμην καὶ παρ' ὀλίγον νὰ πιάσωσι τὸν Γεωργάκη Μαυρομιχάλην· ἀλλ' οἱ φυλάττοντες τὴν πλησίον θέσιν τοῦ ἁγίου Βασιλείου Τριπολιτσιῶται, περίπου 600, ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Ἀθανασόπουλον, Ἀλέξην Λεβιδιώτην, Κολιὸν Δαριώτην, καὶ Λάμπρον Ῥιζιώτην κατέβησαν ἐκεῖθεν δρομαῖοι, κατέλαβαν τὸν ἔξωθεν τῆς κώμης ναόν καὶ τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κώμης λόφον, ἐνεθάρρυναν τοὺς φεύγοντας διὰ τοῦ θάρρους, τὸ ὁποῖον ἔδειξαν οἱ ἴδιοι, τοὺς

ἐπανεφέρον εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, καὶ διὰ τῆς συμπράξεως αὐτῶν ἀπήλασαν ἀπράκτους τῆς κώμης τοὺς εἰς αὐτὴν εἰσελθόντας ἐχθρούς.

Τὴν δὲ 7 αὐγούστου οἱ Τούρκοι θέλοντες ν' ἀνοίξωσι τὴν ἄγουσαν εἰς Πάτρας ὁδὸν ἐξεστράτευσαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Κιάτου καὶ τῶν Βασιλικῶν, καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων πλησίον τῶν σταφιδῶνων, ἀλλ' ἐπανῆλθαν ἀπρακτοὶ εἰς Κόρινθον. Τὴν δὲ 12 ἐξεστράτευσαν πάλιν πανστρατιᾷ πρὸς τὰ Βασιλικά, ὅπου διέμενε πάντοτε ἡ προφυλακή, ἣτις ἀντέστη γενναίως ἂν καὶ ὀλίγη· συνῆλθαν ἐκεῖ μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης καὶ τὰ ἄλλα Ἑλληνικὰ στρατεύματα, καὶ ἡ τροπὴ τῶν Τούρκων ἐφαίνετο καὶ ταύτην τὴν ἡμέραν βεβαία· ἀλλὰ μικρόν τι περιστατικὸν ἔφερεν αἴφνης τὴν ἐναντίαν ῥοπήν. Τινὲς ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Ἀναγνώστη Πετμεζᾶ, μαχομένου εὐτυχῶς, ἰδόντες ἵππον ἐντὸς σταφιδῶνος, ἀφέντα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς δέλεαρ, ἔτρεξαν νὰ τὸν συλλάβωσιν· ἀλλ' αἴφνης ἀνέστησαν ἕως ἐξῆντα Τούρκοι ἐνεδρεύοντες καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἀπροσέκτους τούτους Ἕλληνας εἰς φυγὴν φονεύσαντες καὶ ἓνα ἐξ αὐτῶν. Ἡ φυγὴ τῶν ὀλίγων τούτων Ἑλλήνων ἔφερε πανικὸν φόβον καὶ γενικὴν τροπήν. Μόνοι δὲν μετετόπησαν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τούτου καὶ ὁ υἱὸς του παρακελεύοντες καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς μιμηθῶσιν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν καὶ ἀπέθαναν καὶ οἱ δύο μαχόμενοι. Οἱ δὲ Τούρκοι ἐμψυχθέντες ὑπὸ τοῦ καταλαβόντος τὸ τάγμα τοῦτο πανικοῦ φόβου ἔπесαν πανστρατιᾷ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν ταγμάτων καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Πλαπούταν. Μόνη ἡ ὑπὸ τὸν Γάτσον, τὸν Γενναῖον, καὶ τὸν Γιαννάκην Κολοκοτρώνην προφυλακὴ διετήρησε τὴν θέσιν της καὶ ἐμπόδισε τὴν πρόοδον τῶν ἐχθρῶν. Τὸ ἀξίειπαινον παράδειγμα τῆς προφυλακῆς ἐπανεφέρει μετ' ὀλί-

γον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Γιατράκον καὶ Πλαπούταν στρατιώτας ἀκούσαντας τέλος πάντων τὰς πατριωτικὰς φωνὰς τῶν ἀρχηγῶν των· καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τοὺς Ἑλλήνας ἐπανελθόντας εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ὑπεχώρησαν, φονεύσαντες πενήντα τρεῖς καὶ φονευθέντων πλειότερων ἑξ αὐτῶν. Ἐπανερχόμενοι δὲ οἱ Τοῦρκοι εἰς Κόρινθον ἀπήντησαν καθ' ὁδὸν τοὺς περὶ τὸν Ἀντώνην Κολοκοτρώνην καὶ Γεώργην Ἀλωνιστιώτην, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἠνώχλησαν ἂν καὶ τὸ μέρος ἦτον ἐπίπεδον. Μετὰ τὰς δύο ἀτυχεῖς δοκιμὰς οἱ Τοῦρκοι ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ σπᾶσωσι τὸν πρὸς τὴν Ἀχαΐαν στρατιωτικὸν τῶν Ἑλλήνων φραγμόν· ἔχοντες δὲ τὴν θάλασσαν ἀνοικτὴν καὶ λαμβάνοντες ἐκεῖθεν ἀνεμποδίστως τροφὰς ἔκριναν καλὸν ν' ἀναμείνωσι μέχρι τινὸς ἡσύχως τὰς ἑξῶθεν δυνάμεις κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τοῦ διατρίβοντος ἐν Λαρίσση Χουρσήδ-πασᾶ, καὶ τὸν εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον κατάπλουν τοῦ ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν στόλου των· ἀλλ' ἠνωχλοῦντο ἀκαταπαύστως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρπαζόντων καθ' ἡμέραν τὰ ζῶά των.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ἡ γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἐψήφισε τὸν Κολοκοτρώνην ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ στρατευμάτων ἀρχιστράτηγον διὰ τοὺς λαμπροὺς καὶ εὐτυχεῖς ἀγῶνάς του. Ὁ δὲ νέος ἀρχιστράτηγος ἀφήσας φρουρὰς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω θέσεων καὶ ἐνδυναμώσας καὶ τὰς ἐπὶ τῶν στενοτοπιῶν μεταξὺ τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ἀργους ἀνέβη εἰς τὴν Τριπολιτσάν, ὅπου ἡ γερουσία καὶ ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθησαν εὐγνωμονοῦντες καὶ ἀγαλλόμενοι.

Ἡ ἀποτυχία τῆς μεγάλης ταύτης ἐχθρικής ἐκστρατείας ἐδόξασε δικαίως τοὺς Πελοποννησίους.

Ὁ δὲ Τσαρκατσῆ-Ἀλῆ-πασᾶς ὁ ἀποχωρισθεὶς τοῦ γενικοῦ στρατοπέδου τοῦ ὑπὸ τὸν Δράμαλην πρὸ τῆς εἰς Πελοπόννησον εἰσβολῆς του, ἀφ' οὗ εἰσῆλθεν εἰς

τὴν Χαλκίδα, παρέλαβε τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκείνῳ πρὸ τῆς εἰσόδου του εὐρεθέντας καὶ ἐξεστράτευσεν πρὸς τὰ Βρυσάκια, ὅπου ἦτο τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγγελῆ δὲν εἶχε πλέον ἄξιον ἀρχηγόν· διὰ τοῦτο μόλις εἶδε τὸν ἐχθρὸν ἐρχόμενον κατ' αὐτοῦ, κατέλειψε τὴν θέσιν του καὶ διεσκορπίσθη· οἱ δὲ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν θέσιν ἐκείνην.

Διέτριβε πρό τινων ἡμερῶν ἐν τῷ Ξηροχωρίῳ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὅστις μεταβὰς εἰς Λιθάδα καὶ ἐφοδιασθεὶς διὰ γραμμάτων τοῦ Ἀρείου πάγου μετέβη εἰς Σκόπελον ἵνα πείσῃ καὶ μεταφέρῃ εἰς Εὐβοίαν τοὺς ἐκεῖ μετὰ τὴν ἐν Κασσάνδρᾳ, Ναούσῃ καὶ Ὀλύμπῳ καταστροφὴν τοῦ ἀγῶνος μεταβάντας πολεμικοὺς ἄνδρας τοῦ Ὀλύμπου ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς καὶ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Διαμαντῆ. Ἐπείσθησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι, κατέπλευσαν ἕως 600 κατ' εὐθείαν πλησίον τῶν Βρυσακίων κατεχομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπέβησαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ διὰ τοῦ σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἀρείον πάγον διατελοῦντος καὶ καταπλεύσαντος ἐκ Λιθάδας πλοίου τοῦ Βεσβίτζη, ἀπεδίωξαν τοὺς Τούρκους τῆς θέσεως ἐκείνης καὶ ἐτοποθετήθησαν αὐτοί. Οἱ Τούρκοι κατέφυγαν εἰς τὸ φρούριον κακῶς ἔχοντες, τὴν δὲ ἐπιούσαν συσσωματωθέντες πάμπολλοι ἦλθαν κατὰ τῶν ἑξακοσίων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν πάλιν περὶ τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ φρούριον. Τὰ αὐτὰ ἔπραξαν καὶ ἔπαθαν καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν. Ἐκτοτε οἱ Τούρκοι περιωρίσθησαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου· οἱ δὲ ἐντόπιοι Χριστιανοὶ ἐνθαρρυνθέντες χάρις εἰς τοὺς Ὀλυμπίους συνῆλθαν πάλιν εἰς τὰ Βρυσάκια, ὅπου μετέβησαν καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ βορείου μέρους τῆς Εὐβοίας ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν τὸ ὑπὸ τόσον αἰσίους οἰωνοὺς νεοσυστηθὲν

στρατόπεδον τοῦτο διελύθη ἐντὸς ὀλίγου· διότι οἱ μὲν Ὀλύμπιοι ἀπῆτουν πολλά, οἱ δὲ ἐντόπιοι δὲν εἶχαν νὰ τοῖς δώσωσιν εἰμὴ ὀλίγα. Ἀναχωρήσαντες δὲ οἱ ἐξακόσιοι Ὀλύμπιοι ἐπὶ τῶν ἰδίων πλοίων εἰς Ὁρεὸν διέμειναν ἐκεῖ βουλευόμενοι περὶ τοῦ πρακτέου· ἔφθασε καὶ ὁ μὴ συναποπλεύσας γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν Διαμαντῆς· τοὺς ἐπρόφθασαν καὶ τινες σταλέντες πρὸς αὐτοὺς παρὰ τοῦ Ἀρείου-πάγου· μετέβησαν καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ τόπου, καὶ συμφωνίας γενομένης ἐπανῆλθαν οἱ Ὀλύμπιοι εἰς τὰ Βρυσακία ὑπὸ τακτὸν κατὰ μῆνα μισθὸν καὶ ἔστησαν ἐκ νέου τὸ στρατόπεδον ὑπὸ τὸν ἴδιον Διαμαντῆν. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς Εὐβοίας μέρος. Ἴδου δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸ δυτικόν.

Μετὰ τὴν ἦτταν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὰ μέρη τῆς Καρίστου καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων ὀπλοφόρων ἀπέμεινεν ὁ ἐντόπιος ὀπλάρχηγος Κριεζιώτης, περιφερόμενος τὰ βουνὰ τῆς Κούμης. Ἡ φήμη τῆς ἀνδρίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἔφερεν ὑπὸ τὴν σημαίαν του μετ' ὀλίγον πολλοὺς συντοπίτας του. Ὁ δὲ Τσαρκατσῆ-Ἀλῆ-πασᾶς εὐδοκίμησας κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Βρυσακίων ἔστειλε στράτευμα καὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Κριεζιώτην ἔστρατοπεδευμένων ἐν Μετοχίῳ, χωρίῳ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Κούμης. Ἐν τούτοις ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν περὶ τὸν Κριεζιώτην ἔξωθεν στρατιῶται ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Σαλαμίνιον· Τρεῖς ἡμέρας ἀντετουφεκίζοντο Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι. Οἱ Τοῦρκοι ἀπέτυχαν τοῦ σκοποῦ των καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν Χαλκίδα καταδιωκόμενοι.

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις ὅλης τῆς Εὐβοίας ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· ἡ δὲ τῆς Κρήτης ἦτον ἡ ἐξῆς.

Μετὰ τὴν συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ κυβέρνησις ἐφρόντισε περὶ γενικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κράτους, ἀπεστάλη εἰς Κρήτην ὡς ὀργανιστῆς αὐτῆς ὁ Πέτρος Σκυλίτσης Ὁμηρίδης. Φθάσας ὁ

ἀπεσταλμένος οὗτος τὴν 10 ἀπριλίου εἰς Ἀρμένους, κώμην τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνων, ὅπου ἔδρευεν ἡ προσωρινὴ διοίκησις τῆς Κρήτης, ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ τὸν περιοδεύοντα τὴν νῆσον Ἀφεντούλην εἰς γνῶσιν τῶν διαταγῶν τῆς κυβερνήσεως. Ὁ Ἀφεντούλης, ὅστις ἐθεώρει τὴν Κρήτην ὡς βασιλείον ἀνεξάρτητον τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐνεδύθη πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς νήσου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ὑψηλάντου καλούμενος “Ἀρχιστράτηγος καὶ διοικητῆς πάσης Κρήτης” ὠργίσθη ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ταύτῃ καὶ ἐβόα κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ μὴ εἰσακουόμενος ἠναγκάσθη νὰ ὑπακούσῃ, καὶ νὰ προσυπογράψῃ καὶ οὗτος τὴν 21 μαΐου τὸν νέον ὀργανισμόν, τὸν ὁποῖον πρόθυμοι ὅλοι οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς νήσου ὑπέγραψαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Καταλιπὼν δὲ καὶ τὸν πολεμικὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου ἔφερεν εἰς τὸ ἐξῆς τὸν πολιτικὸν τοῦ γενικοῦ ἐπάρχου τῆς Κρήτης κατὰ τὸν νέον ὀργανισμόν. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὅλοι συνεσκέποντο περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐφάνη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος τὴν 28 ἐξ 106 πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, φέρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χασάν-πασᾶ πεντακισχιλίους ἐμπειροπολέμους Ἀλβανούς, ὀκτακοσίους ἱππεῖς, καὶ ἱκανὰ πολεμεφόδια καὶ κανόνια. Ἡ πρωτοφανὴς ἐν Κρήτῃ θέα στόλου ἐφόβισεν εἰς ἄκρον τοὺς Κρητὰς· ἠϋξήσε δὲ τὸν φόβον αὐτῶν καὶ ἡ σύγχρονος φήμη ὅτι ὁ ἐν Πλαταμναῖς ἐδρεύων τότε Ἀφεντούλης, ἀπαρεσκόμενος ἐπὶ τῇ νέᾳ τάξει τῶν πραγμάτων καὶ ἀπελπισθεὶς ἐξ αἰτίας τοῦ νέου κινδύνου, ἐμελέτα νὰ δραπετεύσῃ. Ἡ μελετωμένη δραπετεύσις του δὲν ἦτο ψευδής, ἀλλ' ἐπρολήφθη ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀνεβλήθη.

Ἐν τούτοις τὸ ἔξωθεν τῶν Χανίων Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ἀνίκανον διὰ τὴν ὀλιγότητά του ν' ἀντιπαραταχθῇ εὐτυχῶς πρὸς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐχθρῶν

ἐπὶ τῶν πεδινῶν τόπων, κατεῖχε τὴν ὀχυρὰν καὶ ὀρεινὴν θέσιν τῆς Μαλάξας, ἄνωθεν τοῦ κόλπου τῆς Σούδας ἀπέναντι τῶν Χανίων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐκεῖ ὀπλάρχῃγων διέπρεπαν ὁ Πρωτοπαπαδάκης, καὶ ὁ Σίφακας. Φιλοτιμηθεὶς καὶ ὁ μελετῶν νὰ δραπετεύσῃ Ἀφεντούλης ἦλθε καὶ οὗτος ἐκεῖ. Ὁκτακόσιοι περίπου πολεμισταὶ ἦσαν οἱ συνιστῶντες τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος στρατόπεδον καθ' ἣν ἡμέραν ὁ στόλος ἀπεβίβασε μέρος τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τοῦ παραλίου τῆς Σούδας. Οὗτοι ἔπесαν τὴν νύκτα ἐπὶ τῶν ἀποβιβαζομένων ἐπ' ἐλπίδι νὰ τοὺς ἐκφοβήσωσιν. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐκφοβήσωσιν αὐτοὺς κατεφοβήθησαν αὐτοὶ καὶ ἀπесύρθησαν ὅπου ἦσαν καὶ πρότερον. Ὁ δὲ Χασάν-πασᾶς, ἀντὶ νὰ ὀργισθῇ κατ' αὐτῶν, τοῖς ἔγραψε περιποιητικὴν καὶ ἐνθάρρυντικὴν ἐπιστολὴν ὑποσχόμενος, ἂν ἐπροσκύνουν ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν, ν' ἀνεγείρῃ τὰς ἐκκλησίας των, νὰ τοῖς ἀποδώσῃ τὰ κτήματά των καὶ νὰ τοῖς χαρίσῃ καὶ προνόμια. Ἀδύνατοι οἱ Ἕλληνες τὸν ἐπολιτεύθησαν, ἐξέθεσαν τὰ κακὰ ὅσα ὑπέφεραν, καὶ εἶπαν ὅτι ἀδύνατον νὰ συζήσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ ἐπὶ τῆς νήσου ὡς καὶ πρότερον· ἐπὶ τέλους δὲ ἐπρόσθεσαν ὅτι θὰ ἐσυμβουλευόντο περὶ τοῦ πρακτέου τοὺς συναδελφούς των καὶ ὁμοιοπαθεῖς Πελοποννησίους. Ὁ Χασάν-πασᾶς ἐπανελάβεν ὅσα καὶ πρότερον, καὶ θέλων νὰ τοὺς ἀπελπίσῃ τοὺς εἰδοποίησεν ὅτι ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἐπροσκύνησεν. Ἀλλ' ἐν ᾧ διεπραγματεύετο ὁ τοιοῦτος συμβιβασμὸς κατέβησαν αὐθόρμητοὶ τινες τῶν ἐν Μαλάξᾳ στρατιωτῶν εἰς θέσιν Καλαμάκι, καὶ ἐσκότωσαν πενήντα Τούρκους ἐλθόντας ἐκεῖ εἰς ὕδρευσιν· ἔγεινεν ἄλλος ἐξ ἄλλου ὁ Χασάν-πασᾶς μαθὼν τὸ γεγονός, καὶ πεισθεὶς ὅτι οἱ Ἕλληνες τὸν ἠπάτουν ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν ἐξεστράτευσεν πανστρατιᾷ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰουνίου κατ' αὐτῶν, τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγὴν, καὶ

κυριεύσας τὸ χωρίον ἐγκατέστησε φρουρὰν ὑπὸ τὸν ἀνεψιὸν του Μουσταφάμπην, τὸν μετὰ ταῦτα Μουσταφᾶ-πασᾶν καὶ ἡγεμόνα τῆς Κρήτης. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας καταβάντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ὀρεινοτέρων μερῶν, ὅπου ἀνέβησαν ἐπὶ τῆς τροπῆς των, ἔζωσαν τὸ χωρίον. Οἱ Τοῦρκοι φοβηθέντες κατ' ἀρχὰς ὥρμησαν ἵνα φύγωσιν, ἀλλ' ἐμποδισθέντες ἔμειναν ἐξ ἀνάγκης, ἐπολέμησαν ὡς ἀπηλπισμένοι, ἐνίκησαν, ἐσκόρπισαν τοὺς Ἕλληνας κακὴν κακῶς σκοτώσαντες καὶ σαράντα ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν στρατηγικώτατον ὅλων τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Κρήτης Πρωτοπαπαδάκην.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ἐτοιμάζοντο οἱ Τοῦρκοι ἐντόπιοι καὶ ξένοι νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὰ Σφακιά. Ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ παραλαβὼν ὁ Χασὰν-πασᾶς τοὺς πασάδας τῶν Χανίων καὶ τῆς Ῥεθύμης μετέβη τὰ τέλη ἰουλίου εἰς τὸ μέγαλον Κάστρον, ὅπου ἐτοιμασθέντες ἐν τάχει καὶ συσσωματωθέντες ἐξεστράτευσαν καὶ ἐπάτησαν ἀμαχητὶ τοὺς Λάκκους καὶ τὸ Θέρισον· ἐκεῖ διαμένοντες ἔμαθαν τὴν 5 αὐγούστου τὸ ἀκόλουθον συμβὰν.

Καθ' ὃν καιρὸν ἔφθασεν εἰς Κρήτην ὁ Χασὰν-πασᾶς οἱ Τοῦρκοι τοῦ μεγάλου Κάστρου ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῶν ἐνοχλούντων αὐτοὺς πλησιοχώρων Ἑλλήνων. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ δὲ ταύτῃ τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ Ἀλβανοὶ ἐστάλησαν διὰ θαλάσσης καὶ κατέλαβαν τοὺς Κρουσῶνας. Ἀλλ' οἱ κατέχοντες τὰς πλησιοχώρους θέσεις Χριστιανοί, συννοηθέντες κρυφίως μετὰ τῶν κατοίκων αὐτοῦ τοῦ χωρίου ἂν καὶ προσκυνησάντων, ἐπέπεσαν διὰ νυκτὸς καὶ ἐκφοβήσαντες τοὺς Ἀλβανοὺς διὰ τὸ αἰφνίδιον τοὺς ἠνάγκασαν νὰ κλεισθῶσιν ἐντὸς τῆς θολωτῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου· καὶ πρῶτον μὲν κόψαντες κορμοὺς δένδρων τοὺς ἐπεσώρευσαν πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ ναοῦ, ἔπειτα δὲ ἀναβάντες ἐπὶ

τῆς ὀροφῆς καὶ σπάσαντες τὸν θόλον ἔρριψαν ἐντὸς καιομένας ὕλας καὶ ἔκαυσαν ὅλους τοὺς ἐκεῖ καταφυγόντας. Ἡ εἶδησις τοῦ συμβάντος τούτου κατετάραξε τὸ στρατόπεδον.

Πλησίον δὲ τοῦ ἐχθρικοῦ τούτου στρατοπέδου κατέχοντος τὴν θέσιν τῶν Ἀλικῶν, ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι οἱ Ῥιζῖται καὶ ἄλλοι· τὴν 8 αὐγούστου ἐστράτευσαν οὗτοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀλλ' ἠττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, οἱ δὲ νικηταὶ ὤδευσαν εὐτυχῶς πρὸς τὰ ὄρη. Ἀλλ' ἡ φυγὴ αὕτη τῶν Ἑλλήνων ἐφόβισεν ἀντὶ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς πλειστέρους Τούρκους ἐκλαβόντας αὐτὴν ὡς στρατήγημα· διὰ τοῦτο ἀπρόθυμοι ἐφάνησαν νὰ καταδιώξωσι μακρὰν τοὺς φεύγοντας, μὴ τύχῃ καὶ πέσωσιν εἰς τινα ἔνεδραν καὶ πάθωσι ὅσα ἔπαθαν εἰς Ἀσκούφου τὸ παρελθὸν ἔτος. Καταβάντες δὲ ἀπὸ τῶν ὀρέων περιωρίσθησαν ἔκτοτε ἐντὸς τῶν φρουρίων.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ.

Τὰ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐν τούτοις παραδο-
σις τῆς Κιάφας.

ΜΕΤΑ δὲ τὰ ἐν Πέτα δυστυχῇ συμβάντα φανερὸν ἦτον ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἐπροχώρουν πρὸς τὴν Αἰτω-
λοακαρνανίαν πίπτοντες ἄλλοι μὲν εἰς τὸ Ξηρόμερον
διὰ τῆς Βονίτσης, κύριοι ὄντες τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλ-
που, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν Βάλτον διὰ τοῦ Μακρυνόρους.
Ὁ Μαυροκορδάτος διαμείνας ἐν Λαγκαδά ἕως οὗ
συνήχθησαν ἐκεῖ τὰ τῇδε κακείσε διασκορπισθέντα
ἐπὶ τῆς ἐν Πέτα μάχης Ἑλληνικὰ στρατεύματα πρὸς
ἐνδυνάμωσιν τῆς θέσεως ἐκείνης, ἃν καὶ μὴ τόσον
ἀναγκαίᾳς ὥς ἄλλοτε μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων
κυρίευσιν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀνεχώρησεν
ἐκεῖθεν, καὶ μεταβαίνων ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, καὶ
ἀπὸ βουνοῦ εἰς βουνὸν ἐπροσπάθει νὰ ἐγκαρδιώσῃ
τοὺς φοβηθέντας λαοὺς καὶ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ προ-
καταλάβωσι τὰς θέσεις τοῦ Λουτρακίου καὶ τοῦ Καρ-
βασαρά, τὰς δύο ἄκρας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου,
ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἐδύνατο ν' ἀποβιβάσῃ ἀνεμποδίστως
τὰ στρατεύματά του. Ἀλλ' ἐν ᾧ κατεγίνετο ἐπιπό-
νως εἰς τοῦτο νέα περίστασις ἐπῆλθε πρὸς ἀνατροπὴν
του. Οἱ συνηνωμένοι τρεῖς στόλοι τῆς Κωνσταντι-

νουπόλεως, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀλγερίας, οἱ φανέντες ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ἐκτὸς τῆς Ὑδρας, συγκείμενοι ἐξ 84 πολεμικῶν πλοίων, ἐξ ὧν ἐπτὰ δίκροτα καὶ δεκαπέντε φρεγάδαι, ἐλλιμένισαν τὴν 20 ἰουλίου ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἦλθαν ἐκεῖ καὶ τὰ ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ ἔγειναν ὅλα περίπου 90. Ἐμφανισθέντος τοῦ στόλου τούτου τὰ ὀκτὼ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἔφυγαν, καὶ οἱ Ἕλληνες φοβηθέντες ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὴν ξηρὰν νεωστὶ συμβάντων, καὶ βλέποντες ὅτι καὶ ἡ θάλασσα τοῦ Μεσολογγίου ἔπηξε κατὰ τὴν φράσιν των ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τούτων κινητῶν βουνῶν, ἐνόμισαν ὅτι ἐπέστη ἡ τελευταία ὥρα καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος καὶ τῆς ζωῆς των.

Τὴν ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου ἐπεχείρησεν ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ πολλάκις ἐδοκίμασεν ὑπὸ βαρὺν κανονοβολισμὸν ν' ἀποβιβάσῃ ναύτας καὶ στρατιώτας· ἀλλ' ἡ τόλμη τῶν ἐντοπίων ὑπερασπιστῶν του ἐδείχθη τοιαύτη, ὥστε πενήντα μόνον ναῦται Μεσολογγίται ἤρκεσαν νὰ ἀποκρούσωσιν εὐτυχῶς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ. Ἀγωνισθεῖς δὲ ὁ στόλος δύο ἡμέρας ἀνωφελῶς ἔπλευσεν εἰς τὴν Μαύρην Ἀλικήν, τὴν μεταξὺ τοῦ Εὐήνου καὶ τοῦ Μεσολογγίου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ κυριεύσῃ καὶ ἐκείνην τὴν θέσιν καὶ νὰ στήσῃ ἐκεῖ στρατόπεδον. Ἀλλ' ἤρρεν ἐπ' αὐτῆς τῆς παραλίας 800 Αἰτωλοὺς ἐτοιμοὺς νὰ τὴν ὑπερασπίσωσιν. Ὁ ἀρχηγὸς δὲ τῶν 800 τούτων Αἰτωλῶν Μακρῆς (α) θέλων νὰ δείξῃ τὸ στράτευμα τοῦτο πολυανθρωπότερον καὶ ἐπιφοβώτερον διέσπειρεν ἅμα ἐνύκτωσε τοὺς στρατιώτας του ἐπὶ τῆς παραλίας μακρὰν τὸν ἓνα τοῦ ἄλλου, καὶ τοὺς διέταξε νὰ τουφεκίζωσιν ὅλην τὴν νύκτα ἀνάπτοντες καὶ πολλὰς φωτίας. Ἐπαιζαν δὲ καὶ μουσικὰ ὄργανα, καὶ οἱ στρατιῶται εὐθύμουν χορεύοντες, τραγοῦδούντες καὶ ἀλαλάζοντες. Πρωίας δὲ γενομένης, καθ' ἣν ὥραν οἱ

Τοῦρκοι προσεύχοντο καὶ εἰς αὐτῶν διελάλει μεγαλοφώνως κατὰ τὴν συνήθειαν τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν θεῖαν ἀποστολὴν τοῦ προφήτου, τινὲς τῶν στρατιωτῶν ἀνέβησαν εἰς τὰ δένδρα διαλαλοῦντες καὶ προσευχόμενοι καὶ οὗτοι ὥς οἱ Τοῦρκοι, καὶ ὑβρίζοντες τὸν προφήτην. Ἄλλοι δὲ συναΐζοντες πολλοὺς χοίρους τοὺς ἠνάγκαζαν τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τῶν Τούρκων σφίγγοντες τὸν λαιμόν των νὰ γρυλλίσωσιν. Οἱ Τοῦρκοι ἀκούσαντες τόσους ἀσεβεῖς λόγους καὶ τὸν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος ὅξυν γρυλλισμόν τῶν βδελυρῶν παρ' αὐτοῖς ζώων, ἰδόντες καὶ τόσην ἀφοβίαν ἀπέπλευσαν τὴν ἐπαύριον ἄπρακτοι, καὶ ἐλλιμένισαν ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν. Οἱ δὲ Ἕλληνες τοὺς ὁποίους ἐξ αὐτῆς τῆς φυσικῆς ζωηρότητός των καὶ θερμῆς φαντασίας των μικρόν τι ἀρκεῖ καὶ νὰ μικροκαρδίση καὶ νὰ μεγαλοκαρδίση, ἰδόντες τὴν διττὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐχθρῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας ἤρχισαν νὰ λησμονῶσιν ὅσα ἔπαθαν.

Μετὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἀποτυχίας τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ Μακρυνόρου καὶ τὸν ἐξ ἀνάγκης περιορισμὸν αὐτῶν ἐντεῦθεν τῶν ὀρίων τοῦ Ξηρομέρου καὶ τοῦ Βάλτου οὐδεμία ἀπέμεινεν ἐλπίς εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Κιάφας. Ἡρχισαν δὲ οἱ ἐγκλειστοὶ νὰ πεινῶσιν. Ἡ δὲ συσσώρευσις τόσων χωρικῶν ἐντὸς τόσφ στενοῦ τόπου ἐπήνεγκεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ λοιμικὴν νόσον. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐπροσπάθουν δι' ὑποσχέσεων ν' ἀποσπᾶσιν τῶν Σουλιωτῶν τοὺς χωρικοὺς των. Οἱ δὲ χωρικοὶ ἔδιδαν ὧτα ἀκοῆς ἐξ αἰτίας τῆς πείνας, τῆς λοιμικῆς καὶ τῆς ἀπελπισίας. Καθ' ἡμέραν δὲ ἐγίνετο λόγος περὶ συμβιβασμοῦ ἄλλοτε μερικοῦ καὶ ἄλλοτε γενικοῦ ἕως οὗ ἐσυμβιβάσθησαν ὀριστικῶς. Οἱ Σουλιῶται συγκατένευσαν νὰ παραδώσωσι τὴν Κιάφαν, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησαν νὰ μετοικίσωσιν εἰς μέρος Τουρκικόν, καὶ

ἀπήτησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἐπτάννησον ὑπὸ Ἰόνιων σημαίαν. Οἱ Τούρκοι δὲν ἀντεῖπαν ἀλλ' ἐχρειάζετο ἡ συγκατάθεσις τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἔστειλαν πρὸς αὐτὸν καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι πρέσβεις περὶ τούτου. Ἐν τοσούτῳ ἀφ' οὗ προώδευσεν ὁ συμβιβασμὸς οἱ χωρικοὶ τῇ συγκαταθέσει καὶ τῶν Σουλιωτῶν ἐπανῆλθαν εἰς τὰ χωρία των καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς γείτονάς των ἀγάδας. Εἰσηκούσθη καὶ ἡ πρὸς τὸν μέγαν ἄρμοστὴν πρεσβεία, καὶ ὑπεγράφη συνθήκη ἐν Πρεβέξῃ τὴν 28 ἰουλίου ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἐκεῖ Ἀγγλου προξένου Μεγέρου ὑποχρεοῦσα τοὺς Τούρκους ν' ἀγοράσωσιν ὅσα εἶδη οἱ Σουλιῶται ἤθελαν ν' ἀφήσωσιν ὡς περιττὰ ἐν τῷ φρουρίῳ, νὰ τοῖς δώσωσι φορτηγὰ ζῶα πρὸς μετακόμισιν τῶν ἀδυνάτων καὶ τῶν σκευῶν αὐτῶν εἰς τὸν λιμένα, νὰ πληρώσωσι τοὺς ναύλους τῶν πλοίων, νὰ τοῖς ἐγχειρίσωσιν ὁμήρους πρὸς ἀσφάλειάν των ἐπὶ τῆς ἐξόδου αὐτῶν μέχρις οὗ ἔμβωσιν εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ν' ἀπομακρυνθῶσι καὶ τὰ πρὸς τὸν λιμένα στρατεύματα. Οἱ Τούρκοι προθέμενοι ν' ἀπαλλαγῶσιν ὅσον τάχιον τοῦ δεινοῦ τούτου ἐχθροῦ καὶ νὰ προσηλώσωσι τὴν προσοχὴν των εἰς τὰ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, ὅχι μόνον ταῦτα ἔστερξαν ἀλλὰ καὶ ἑκατὸν πενήντα χιλιάδας γροσίων τοῖς ἔδωκαν ἐπὶ λόγῳ μισθῶν ὀφειλομένων αὐτοῖς παρὰ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, διότι ἄνευ αὐτῆς τῆς ποσότητος δὲν ἤθελαν οἱ Σουλιῶται ν' ἀπολύσωσι τὸν Χασὰν-πασᾶν, τὸν ὁποῖον ὡς ὄμηρον τοῖς παρέδωκεν ὁ πάππος του Ἀλῆ-πασᾶς ἐπὶ τῆς συμμαχίας των. Ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους ἔστειλαν ἐν πρώτοις εἰς τὸν αἰγιαλὸν οἱ Σουλιῶται τὰ γυναικόπαιδά των καὶ τὰ σκεύη των, κατέβησαν (2 Σεπτεμβρίου) καὶ οἱ ἴδιοι ἐνοπλοὶ εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἀπέπλευσαν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ὑπὸ συνοδίαν Ἀγγλικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ὅπου καὶ

ὑπέστησαν πολυήμερον κάθαρσιν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν μεταξὺ αὐτῶν λοιμικὴν καὶ τὴν ἀναφανείσαν ἐντὸς τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου εὐλογίαν.

Παραδοθείσης τῆς Κιάφας ἡ Αἰτωλοακαρνανία ἔχασε τὸ προπύργιόν της.

Ὁ Ὁμέρ-πασᾶς δὲν ἦτον οὔτε ὡς ὁ Χουρσὴδ-πασᾶς βαρὺς καὶ σκληρός, οὔτε ὡς ὁ Δράμαλης ἄσκεπτος καὶ ὀρμητικός. Διορισθεὶς δὲ ἡγεμὼν ἐκείνων τῶν μερῶν εἶχε συμφέρον νὰ πολιτεύεται τοὺς κατοίκους τῶν ἦτο καὶ αὐτὸς ἄλλοτε ἐκ τῶν αὐλικῶν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, καὶ ἐγνώριζε προσωπικῶς καὶ τοὺς προεστῶτας καὶ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἔχαιρε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὑπόληψιν. Πολλὰκις ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀνδρίαν τῶν πολεμιστῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ δὲν ἠλαζωνεῖτο διὰ τὰς κατ' αὐτῶν τελευταίας ἐπιτυχίας του. Δι' ὅλα ταῦτα ἐπεχείρησε καὶ πρὶν ἀκόμη πέσῃ ἡ Κιάφα νὰ ἐλκύσῃ μᾶλλον διὰ λόγων, ἢ νὰ ὑποτάξῃ δι' ὀπλῶν τοὺς κατοίκους ἐκείνου τοῦ μέρους. Τούτου χάριν ἀνταπεκρίνετο φιλικῶς μετὰ τινῶν τῶν δυνατῶν ἐκείνων τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνταπόκρισις αὕτη τῷ ἔδιδε πάντοτε ἐλπίδας ὑποταγῆς ἐπροθυμοποιεῖτο καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κιάφας νὰ τὴν διατηρῇ καὶ ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐκστρατείαν. Ἀλλ' ὁ Μεχμέτ-Ρουσὴτ-πασᾶς, ὁ καὶ Κιουταγῆς, φρούραρχος τῆς Ἀρτης καὶ διαπρέψας ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτα, ἄνθρωπος ὀξύς καὶ τολμηρός, ἐμέμφετο τὸν Ὁμέρ-πασᾶ, ὡς ἀδρανὴ καὶ ἀνάξιον· φιλοτιμούμενος δὲ νὰ φανῇ ἀξιώτερός του καὶ νὰ δοξασθῇ ὑπὲρ ἐκείνον ἐμίσθωσεν ἐπὶ δύο μῆνας τρισχιλίους Ἀλβανούς, παρέλαβε καὶ τὸν Ἰσμαὴν Πλιάσαν Ἀλβανὸν ἀντίζηλον τοῦ Ὁμέρ-πασᾶ, καὶ πλήρης ἐλπίδων νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν διὰ τῶν μικρῶν τούτων δυνάμεων ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν της περιστάσεων διέπλευσε τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ ἀπέβη εἰς

Λουτράκι ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου (α), συγκατα-
τεθέντος καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ Ὁμέρ-πασᾶ θέλοντος καὶ
μὴ θέλοντος, ὡς φοβουμένου τὰς πρὸς τὴν Πύλην
καὶ τὸν Χουρσὴδ-πασᾶν κατ' αὐτοῦ ἀναφορὰς τοῦ
τολμηροῦ Κιουταγῆ.

Ὁ δὲ καταγινόμενος εἰς ἀσφάλειαν τῆς ἄκρας τοῦ
Ἀμβρακικοῦ κόλπου Μαυροκορδάτος ἦλθεν εἰς Μα-
χαλᾶν φέρων τ' ἀπομεινάρια τοῦ τακτικοῦ ὀλίγας
ἡμέρας πρὶν ἀποβῆ ὁ Κιουταγῆς εἰς τὸ Λουτράκι,
τ' ἄφησεν ἐκεῖ πρὸς σύστασιν στρατοπέδου, ὑπῆγεν
ἐπὶ στρατολογία εἰς Μεσολόγγι καὶ Ἀνατολικὸν καὶ
ἀνέβη ἔπειτα εἰς Βραχῶρι πρὸς ἐπίβλεψιν ὡς ἀπὸ
κέντρικωτέρου μέρους τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων καὶ
προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μα-
χαλᾶ, εἰς αὐξήσιν τοῦ ὁποίου κατεγίνοντο καὶ προε-
στώτες καὶ ὀπλαρχηγοί.

Ὁ δὲ δραστήριος Κιουταγῆς ἀποβὰς εἰς Λουτράκι
καὶ εὐρὼν τὸν τόπον ἀφύλακτον ἐξεστράτευσεν εἰς
τὰ ἐνδότερα, ἔκαυσε καθ' ὁδὸν τὴν Κατουναν, καὶ
φθάσας εἰς Παπαδάτας, χωρίον ἀπέχον ἡμίσειαν
ὥραν τοῦ Μαχαλᾶ, ἀπῆντησεν ἕως ἐξήντα Ἑλλήνας
ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Προφήτου Ἡλίου ὁδοιποροῦν-
τας πρὸς τὸ ἀρτιγενὲς στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ.
Τὸ τάγμα τοῦτο εὐρεθὲν παρὰ προσδοκίαν ἐν μέσῳ
τῶν ἐχθρῶν καὶ μὴ δυνάμενον νὰ φύγῃ ἐπίασε τὴν
παρακειμένην δυνατὴν θέσιν τοῦ μικροῦ χωρίου Ἀε-
τοῦ κειμένου ὅπου ἔκειτο ἄλλοτε ἡ Μεγαλόπολις, ἡ
πρωτεύουσα τῆς Ἀκαρνανίας, καὶ τόσον γενναίως
ἀντέστη ὥστε οἱ περὶ τὸν Κιουταγῆν φοβηθέντες μὴ
πέσωσι κατ' αὐτῶν καὶ οἱ ἐν Μαχαλᾶ ἀνεστρατοπέ-
δουσιν εἰς Λουτράκι ἐπὶ σκοπῷ νὰ μὴ ἐκστρατεύ-
σωσιν ἕως οὗ εἰσβάλλῃ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ὁμέρ-πασᾶν
μεγάλῃ δύναμις. Διέπρεψαν δ' ἐν τῇ μάχῃ τοῦ
Ἀετοῦ διὰ τὴν ἀνδρίαν των ὁ Θεοδωράκης Γρίβας,

ὁ Γιάννης Τσαούσης, ὁ Στάθης Κατσαρὸς καὶ ὁ Δημήτρης Παληογιάννης.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκάθητο ὁ Κιουνταγῆς ἐν Λουτρακίῳ ἀργὸς οἱ εἰς τὸν Μαχαλᾶν πανταχόθεν συρρέοντες Ἕλληνες ἔγειναν ἕως τρισχίλιοι καὶ ἐξεστράτευσαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ριφθῶσιν αἴφνης διὰ νυκτὸς κατεπάνω τῶν ἐχθρῶν ὡς ἀπροφυλάκτων. Ἀλλὰ πλησιάσαντες καὶ εὐρόντες αὐτοὺς παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καλῶς ὠχυρωμένους καὶ ἐτοιμοὺς εἰς μάχην δὲν τοὺς ἐκτύπησαν καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὸν Μαχαλᾶν ἄπρακτοι. Ἡ δὲ ἀπροσδόκητος τῶν ἐχθρῶν αὕτη προετοιμασία ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωσι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ ἐπιβουλοὶ ἀνακαλύπτοντες τῷ ἐχθρῷ τὰ σχέδιά των. Ἐφωράθησαν δὲ καὶ τινες σπερμολόγοι ἐμπνέοντες κακοβούλως πανικὸν φόβον. Οἱ φανεροὶ οὗτοι λόγοι εἰς ἀπονέκρωσιν τοῦ λαοῦ καὶ αἱ ὑποκρυπτομένης ἐπιβουλῆς ὑποψίαί ἐγέννησαν μεταξὺ τῶν συγκροτούντων τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ ὀπλρχηγῶν δεινὰς λογοτριβάς, καὶ ἔφεραν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν διάλυσιν ὅλου τοῦ στρατοπέδου ἐλθούσης τῆς βεβαίας εἰδήσεως ὅτι ὁ εἰς Ἀρταν μεταβὰς Ὁμέρ-πασᾶς ἦτον ἕτοιμος νὰ εἰσβάλῃ καὶ οὗτος μετὰ πολυαρίθμων Ἀλβανῶν.

Ἡ εἶδησις τῆς ἐγγιζούσης εἰσβολῆς καὶ ὁ διασκορπισμὸς τοῦ στρατοπέδου ἀπήλπισαν τῶντι τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι μήτε ὑπεράσπισιν βλέποντες μηδὲ νὰ προσκυνήσωσι θέλοντες ἔτρεχαν πληθηδὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας ἵνα διασωθῶσιν εἰς τὸ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἔρημον νησιδίον τοῦ Καλάμου, τὸ ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐπτανήσου, μεταφέροντες ἐκεῖ καὶ ὅσῃν ἐδύναντο περιουσίαν των. Τὴν ἀπελπισίαν δὲ ταύτην ἐκορύφωσαν καὶ αἱ μεταξύ τινων ὀπλρχηγῶν

τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τινων τῶν προκρίτων διαιρέσεις, ἀπειλοῦσαι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ ἐμφύλιον πόλεμον, κατὰ μὲν τὰ Ἀγρᾶ μεταξὺ Καραϊσκάκη καὶ Ῥάγκου, κατὰ δὲ τὸν Βλωχὸν μεταξὺ Σταΐκου καὶ Βλαχοπούλου, κατὰ δὲ τὰ Κράβαρα μεταξὺ Πηλλάλα καὶ Καναβοῦ. Ὁ δὲ ἐμφύλιος οὗτος πόλεμος ὅπου καὶ ἂν ἐξερρήγνυτο φόβος μέγας ἦτο μὴν ἐτάραττε καὶ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας, καὶ τότε θὰ ἐκινδύνευσεν νὰ χαθῇ αἰσχροῦς ὅλη ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς αὐτὴ ἀφ' ἐαυτῆς.

Ὁ Ὁμέρ-πασᾶς ἀνταπεκρίνετο μετὰ τινων τῶν σημαντικῶν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ ἰδιαίτερος μετὰ τοῦ Γεωργάκη Βαρνακιώτη ὀπλαρχηγοῦ τοῦ Ξηρομέρου, τοῦ μόνου στρατηγοῦ ἐν τῇ Αἰτωλοακαρνανίᾳ. Οἱ δ' ἐν τοῖς πράγμασι καὶ αὐτὸς ὁ Μαυροκορδάτος ἐγνώριζαν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνταπόκρισιν. Ἄν καὶ εἶχαν ὑπ' ὅψιν των τὴν πρόσφατον ἀποσκήρτησιν τοῦ Γώγου καὶ τὰ εἰς διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μαχαλᾶ σκευωρηθέντα, ὅλοι ἐπίστευαν ὅτι οἱ ἀνταποκρινόμενοι μετὰ Τούρκων δυτικοελλαδίται ἦσαν πιστοὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα, καὶ ὅτι ἐνήργουν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν.

Ἀφ' οὗ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαχαλᾶ ἐσκορπίσθη, καὶ οἱ κάτοικοι ἀπηλπισμένοι ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των, ὁ Μαυροκορδάτος βλέπων τὸν φανερὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος μετέβη εἰς Κωνοπίναν ὅπου συνεκρότησε συμβούλιον, ἐν ᾧ παρευρέθησαν διάφοροι πρόκριτοί τινων ἐπαρχιῶν καὶ ὁ Βαρνακιώτης· ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ποιητέου, καὶ ὅλοι οἱ παρευρεθέντες συνωμολόγησαν ὅτι ἐπὶ τῶν δεινῶν ἐκείνων περιστάσεων τῆς πατρίδος ἡ φρόνησις ἀπῆτει νὰ πολιτευθῶσι τὸν Ὁμέρ-πασᾶν, ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ κερδίσωσι καιρὸν ἕως οὗ συνδιαλλαγῶσιν οἱ ἀντιφερόμενοι ὀπλαρχηγοί, ἐγκαρδιωθῶσιν οἱ πτοηθέντες

λαοὶ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, καὶ φθάσῃ καὶ ἡ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἀναμενομένη Πελοποννησιακῇ ἐπικουρίᾳ, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ διὰ τὴν συμβᾶσαν φθορὰν τοῦ Δράμαλι ἀπαλλαγὴ τῶν Πελοποννησίων ἀπὸ τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτοὺς κινδύνου. Ἐκρίθη δὲ συμφέρον νὰ μὴ διακόψῃ ὁ Βαρνακιώτης τὴν ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ πρὸς τὸ Ὁμέρ-πασᾶν ἀπατηλὴν ἀνταπόκρισίν του. Ὁ Βαρνακιώτης ἀντέτεινε κατ' ἀρχὰς ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἐν ᾧ ἀνταπεκρίνετο ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος, τινὲς τὸν ἐσυκοφάντουν ὡς μελετῶντα προδοσίαν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔδειξεν ὅτι ἐπείσθη, ζητήσας καὶ λαβὼν εἰς ἀναίρεσιν τῶν ἀδίκων κατ' αὐτοῦ, ὡς ἔλεγεν, ὑποψιῶν ἔγγραφον παρὰ τῶν παρευρεθέντων, δι' οὗ τῷ ἐδίδετο ἄδεια νὰ μὴ παύσῃ μὲν διαπραγματευόμενος μετὰ τοῦ Ὁμέρ-πασᾶ δι' ᾧ ἐνόμιζε καταλληλοτέρων τρόπων, ἀλλ' ἐξαγοραζόμενος μόνον τὸν καιρὸν.

Ὁ Βαρνακιώτης λαβὼν τὸ ζητηθὲν ἔγγραφον παρέλαβε τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Ἀνδρέαν Ἰσκὸν καὶ ἀπῆλθεν αὐτοπροσώπως μεσοῦντος τοῦ σεπτεμβρίου εἰς Ἀρταν πρὸς τὸν Ὁμέρ-πασᾶν, μήτε τοὺς ὑπογράψαντας τὸ ἔγγραφον προκρίτους προειδοποιήσας, μήτε τὴν ἄδειαν τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅστις ἦτον ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου καὶ συννυέγραψε καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον, λαβὼν ἡ ζητήσας.

Εὐμενῶς καὶ ἐντίμως ἐδέχθη τὸν Βαρνακιώτην ὁ Ὁμέρ-πασᾶς καὶ διὰ τὴν ἀντιπροσωπίαν του καὶ διὰ τὴν σημασίαν του, καὶ τόσον τὸν ἔθελξε δι' ὅσων τῷ ὑπεσχέθη ὥστε τὸν ἔφερεν εἰς παντελὴ λήθην τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς ἀντιπροσωπίας του. Ἐπανελθὼν δὲ ὁ Βαρνακιώτης μετ' ὀλίγον εἰς τὰ ἴδια ἐκάλεσεν ἀμέσως παρ' αὐτῷ τοὺς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς σύσκεψιν, καὶ εἰδοποίησε περὶ τούτου καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἐπροσκύνησεν.

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ πολλοὶ πρόκριτοι εὐρίσκοντο πρὸς τὰ κάτω Γεφύρια καθ' ἣν ἡμέραν ἔφθασαν τὰ πρὸς αὐτοὺς γράμματα τοῦ Βαρνακιώτη. Ἦσαν δὲ ἀνήσυχοι δι' ὅσα ἤκουσαν περὶ αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἀπεποιήθησαν εὐσχήμως τὴν πρόσκλησίν του, φοβούμενοι μὴ κρατηθῶσι καὶ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Ὁμέρ-πασᾶν· ἐκάλεσαν δὲ αὐτοὶ αὐτὸν εἰς συνέντευξιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ ν' ἀνακαλύψωσι τὴν ἀλήθειαν, συλλογιζόμενοι ὅτι ἂν ἦτον ἔνοχος θὰ παρήκουεν, εἰδὲ καὶ ἦτον ἀθῶος θὰ ὑπήκουεν. Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν (23 Σεπτεμβρίου) ἀνεκαλύφθη ὅλη ἡ ἀλήθεια, διότι τοῖς ἐστάλησαν ἄλλοθὲν τινὰ τῶν συγχωροχαρτίων τοῦ Ὁμέρ-πασᾶ πρὸς διαφόρους ὀπλαρχηγούς τῶν ἐπαρχιῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ τινὰ γράμματα τοῦ ἰδίου Βαρνακιώτη πρὸς αὐτοὺς κατακρίνοντας τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, ὥς κινηθέντα καὶ διατηρούμενον ὑπὸ μὴ αὐτοχθόνων καὶ τυχοδιωκτῶν ἐπὶ ὠφελείᾳ αὐτῶν, καὶ συμβουλευόντος αὐτοὺς νὰ προλάβωσι τὴν ἀφευκτον καταστροφὴν τοῦ τόπου των, καὶ ἀσφαλίσωσι καὶ τὰ συμφέροντά των διὰ τῆς προθύμου καὶ εἰλικρινοῦς ὑποταγῆς των τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ.

Τοιαύτη διαγωγὴ καὶ τοιαῦται προτροπαὶ ἐν τοιοῦτοις καιροῖς τοιούτου ἀνδρὸς παρασύραντος καὶ τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Ἀνδρέαν Ἰσκον, καὶ τὸν συννοπλαρχηγὸν τοῦ Γιαννάκην Ῥάγκον, καὶ τὸν Γεωργάκην Βαλτινόν, ἔφεραν χεῖρίστα ἀποτελέσματα ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, διότι αἱ δύο πολεμικώτεραι ἐπαρχίαι τῆς, τὸ Ξηρόμερον καὶ ὁ Βάλτος, αἱ προφυλακίδες τῆς ἢ μὲν πρὸς τὸ Μακρυνόρος ἢ δὲ πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον ἐθεωροῦντο ἔκτοτε ὥς προσκυνήσασαι· μέγας δὲ φόβος ἦτο μὴν ἐμιμοῦντο τὸ παράδειγμά των καὶ ἄλλαι ἐπαρχίαι.

Ἄλλ' ὅσον μεγάλα ἀνεφάνησαν τὰ περιστοιχοῦντα τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα δεινὰ τόσον ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μέιναντες πιστοὶ πρὸς τὴν πατρίδα

ἡύξησαν τὸν ζῆλόν των ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς. Ἄνω κάτω ἐκινούντο οἱ πατριῶται οὗτοι ἐνθαρρύνοντες τὸν λαόν, συνιστῶντες νέα στρατόπεδα καὶ καταλαμβάνοντες διαφόρους θέσεις ἀλληλοδιαδόχως, ἃν καὶ ἡ εἰσχωρήσασα εἰς τὰ σπλάχνα τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἐπιβουλὴ καὶ τὰ στρατόπεδα διέλυε καὶ τοὺς ἄλλους πατριωτικοὺς ἀγῶνάς των παρέλυνεν (β).

Ἐν τούτοις, καθὼς προανηγγέλθη, ὁ Ὁμέρ-πασᾶς διέβη ἀνεμποδίστως μετὰ ἑπτακισχιλίων ἢ ὀκτακισχιλίων Ἀλβανῶν τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους καὶ ἐστρατοπέδευσε κάτωθεν τῆς Λεπενούς. Ἐκεῖ ὑπήγεν εἰς ἔντευξίν του ὁ Κιουταγῆς καὶ ἐκεῖθεν πρῶτος οὗτος ἐπέρασε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν τὸν ποταμόν, οἱ δὲ ἀπομείναντες ἐν τοῖς χωρίοις ὅθεν διέβαιναν ὁ ἐχθρὸς Χριστιανοί, μὴ δυνάμενοι νὰ τὰ φυλάξωσιν ἀπάτητα, τὰ ἔκαιαν οἱ ἴδιοι καὶ ἔφευγαν· ἔκαυσαν καὶ αὐτὸ τὸ Βραχωρί τὴν αὐγὴν τῆς αὐτῆς ἡμέρας καθ' ἣν εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ πρὸς τὸ ἐσπέρας ὁ Κιουταγῆς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τούρκοι ἐπροχώρουν μὲν πάντῃ ἀνεπηρέαστοι ἐντὸς τῆς Αἰτωλίας, ἀλλὰ πούποτε δὲν ἀπῆντουν ψυχὴν γεννητὴν καὶ πέριξ αὐτῶν δὲν ἔβλεπαν εἰμὴ καπνοὺς, φλόγας καὶ παντελὴ ἐρημίαν.

Ὁ δὲ Κιουταγῆς διέμεινε ἡμέρας τινὰς ἐν Βραχωρίῳ ἕως οὗ ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Ὁμέρ-πασᾶς μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατεύματος, καὶ τότε ἐξεστράτευσαν ὅλοι ὁμοῦ πρὸς τὰ κάτω μέρη τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἀφέντες ἐν Βραχωρίῳ ἱκανὴν φρουράν. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὁ Τσόγκας, ὁ Βλαχόπουλος, ὁ Μακρῆς καὶ ἄλλοι πιστοὶ ὀπλαρχηγοὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις ἐπ' ἐλπίδι ἀντιστάσεως. Ἀλλ' ἀδύνατοι ὄντες ἐνώπιον τῶσων δυνάμεων ἠναγκάζοντο ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ ἐχθροῦ νὰ ὑποχωρῶσιν. Ἡ τελευταία θέσις τὴν ὁποίαν κατέλαβαν

ἦτο τὸ Κεφαλόβρυσον, δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου διέμειναν τέσσαρας ἡμέρας· ἀλλὰ καὶ ταύτην κατέλειψαν ἐπελθόντων τῶν ἐχθρῶν τὴν 21 ὁκτωβρίου καὶ ἐσκορπίσθησαν· καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι ὀπλαρχηγοὶ ἐπίασαν τὰ βουνά, ὁ δὲ Γεωργάκης Κίτσος, καὶ ὁ Μάρκος Μπότσαρης (γ) οἱ μὴ ἔχοντες ὀπλαρχηγίας εἰσῆλθαν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ κακῶς ἔχοντες εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου κατέφυγε τέσσαρας ἡμέρας προτοῦ καὶ ὁ Μαυροκορδάτος.

Διελθόντες οἱ ἐχθροὶ ἀνεπηρέαστοι τὸ Κεφαλόβρυσον ἔπесαν τὴν ἰδίαν ἡμέραν (21 ὁκτωβρίου) εἰς τὴν ἔξωθεν τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου πεδιάδα ἄνωθεν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, μηδενὸς ἀντιμαχομένου, καὶ ἐπροχώρησαν αὐθημερὸν πρὸς τὰ κατ' ἀνατολὰς τοῦ Μεσολογγίου χωρία τοῦ Μποχωρίου καὶ τοῦ Γαλατᾶ, ὅπου ἤρπασαν τὰς ἐναποτεταμιευμένας τροφὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἠχμαλώτευσαν καὶ τινὰς γυναικας καὶ παιδία. Τὴν δὲ 25 ἐπανῆλθαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἐστρατοπέδευσαν ὁ μὲν Κιουταγῆς κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθάνασιον, ὁ δὲ Ὁμέρ-πασᾶς κατὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον. Ὑψωσαν δὲ διὰ νυκτὸς καὶ κανονοστάσια ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐντὸς πιστολιᾶς ἀπὸ τοῦ τείχους τῆς πόλεως, καὶ ἔστησαν ἐπ' αὐτῶν κανόνια καὶ βομβοβόλους. Παρηκολούθουν δὲ τὰ ἐχθρικά στρατεύματα καὶ ὁ Γῶγος Μπακόλας, ὁ Γεωργάκης Βαρνακιώτης, ὁ Ἀνδρέας Ἰσκος, ὁ Γιαννάκης Ράγκος καὶ ὁ Γεωργάκης Βαλτινός. Πρὸ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν κατέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τρία πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἰσούφ-πασᾶν φρούραρχον τῶν Πατρῶν· ὥστε τὴν 25 ὁκτωβρίου ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐπολιορκεῖτο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ.

Συγκρούσεις κατὰ ξηρὰν ἔμπροσθεν τοῦ Ναυπλίου Τούρκων καὶ Ἑλλήνων.—Ναυμαχία ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ καὶ ἀνάπλους τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.—Ἐμπρησμός ἐνὸς δικρότου ἐν Τενέδῳ.—Παράδοσις τοῦ Ναυπλίου.

ΟΥΤΕ ἡ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ Δράμαλη λυθεῖσα διὰ ξηρᾶς πολιορκία τοῦ Ναυπλίου ἐπανελήφθη μετὰ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος, οὔτε αἱ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους στενοτοπίαὶ ἐφυλάχθησαν μετὰ τὴν εἰς Τριπολιτσὰν ἀνάβασιν τοῦ Κολοκοτρώνη. Πάμπολλοι Ἕλληνες διαταχθέντες εἰς φύλαξιν ἄλλοι τῶν στενοτοπιῶν καὶ ἄλλοι τῆς πολιορκίας διεσπάρησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, οἱ μὲν πρὸς φύλαξιν οἱ δὲ πρὸς πώλησιν τῶν πλουσίων λαφύρων αὐτῶν· ὥστε οἱ ἐν Ναυπλίῳ Τούρκοι συμπράκτορας ἔχοντες καὶ τοὺς εἰσελθόντας μετὰ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ἱππεῖς ἐξήρχοντο ἀνεμποδίστως καὶ ἀφόβως εἰς τὰ περίξ τοῦ φρουρίου βοσκοντες τοὺς ἵππους τῶν καὶ ἀρπάζοντες ὅ,τι εὔρισκαν. Τοῦτο θεωρῶν ὁ ἐν Μύλοις διατρίβων Πετρόμπεης διέταξεν ἐν τάγμα περίπου πεντακοσίων Μανιατῶν καὶ κατέλαβε τὴν παραθαλασσίαν θέσιν τοῦ Κιοσκίου. Εἶχε δὲ εἰς ὑπεράσπισίν του τὸ τάγμα καὶ δύο κανονοφόρους· ἀλλὰ τὴν 8 αὐγούστου ἐξελ-

θόντες τοῦ Ναυπλίου ἕως 50 ἵππεῖς καὶ 600 πεζοὶ ἀπεδίωξαν τοὺς 500 κακῶς ἔχοντας, φονεύσαντές τινας αὐτῶν, θαλασσωσάντες πολλοὺς καὶ αἰχμαλωτίσαντες καὶ 14, ἐν οἷς καὶ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Ῥαβούλιαν Καββαλαράκην καὶ Θεοδωρὴν Κουμοντάκον. Μετ' αὐτὸ τὸ πάθημα οἱ Ἕλληνες βλέποντες τοὺς Τούρκους περιφερομένους ἀφόβως ἐσκέφθησαν νὰ τοὺς βλάβῃσι δι' ἐνέδρας. Τὴν 14 αὐγούστου ἐξῆλθαν πολλοὶ Τούρκοι καὶ ἐπροχώρησαν ἐπὶ συγκομιδῇ καρπῶν εἰς τὸ χωρίον Κουτσί, ὅπου ἐνέδρευάν τινες Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι θέλοντες νὰ παρασύρῃσι τοὺς ἐχθροὺς των μακρύτερον ἡσύχαζαν· ἀλλ' εἰς ἐξ αὐτῶν θελχθεὶς ἐκ τῆς λάμψεως τῶν ἀργυρῶν ὀπλῶν ἐνὸς Τούρκου ἀναβάντος εἰς συκὴν τὸν ἐτουφέκισε καὶ τὸν ἔρριψε νεκρόν. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ περιστατικοῦ ἐξεφανερώθησαν οἱ Ἕλληνες ἐκ διαφόρων μερῶν ὅπου ἐνέδρευαν, ἔζωσαν τοὺς ἐχθροὺς των, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν, ἐφόνευσαν 26 καὶ ἐζώγρησαν καὶ 18, τοὺς ὁποίους ἔδωκαν εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν προσυλληφθέντων 14 Μανιατῶν· ἐζώγρησαν καὶ ἵππους, καὶ ἡμιόνους, καὶ καμήλους. Ἐφονεύθησαν δὲ καὶ 2 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 5. Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικήτα Νικολὸς Σταματελόπουλος, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου Ἑλληνικῶν ταγμάτων, καταδιώκων Τούρκον καθήμενον ἐπὶ ἀργυροστολίστου ἵππου, ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ καθ' ἣν στιγμήν ἐπίασε τοὺς χαλινοὺς τοῦ ἵππου του. Διεκρίνετο δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ φιλευταξίαν του.

Ὁ δὲ Ὀθωμανικὸς στόλος, ἀφ' οὗ διέμεινεν ἀνωφελῶς ἐν Πάτραις ὑπὲρ τὸν μῆνα, καθ' ὃν καιρὸν ἡ παρουσία του ἦτο τόσον ἀναγκαία ἐν τῇ Ἀργολίδι πρὸς διατήρησιν τοῦ ὑπὸ τὸν Δράμαλιν στρατοῦ καὶ λύσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου, ἀπέπλευσε τὴν 27 αὐγούστου ὑπὸ τὸν νέον Καπητὰν-πασᾶν,

συγκείμενος ἐξ 84 πολεμικῶν πλοίων, ἐξ ὧν ἑπτὰ δίκροτα καὶ 15 φρεγάδαι, καὶ τὴν 7 Σεπτεμβρίου ἐφάνη ἔξωθεν τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν.

Ἐλθούσης τῆς εἰδήσεως ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος ἔπλεε πρὸς τὸ Ναύπλιον κατέλιπαν τὸν θαλασσοπυργον οἱ φυλάσσοντες αὐτόν· ἔμειναν δὲ μόνον εἰς φύλαξιν αὐτοῦ 48 ὥρας δύο γέροντες, ὁ μὲν Ὑδραῖος ὁ δὲ Σπετσιώτης, καὶ ὁ φιλέλλην Χάνης· μετὰ ταῦτα εἰσῆλθαν εἴκοσι ἑπτανήσιοι ὑπὸ τὸν Διονύσιον Σεμπρικὸν καὶ ἄλλοι τόσοι Χειμαριῶται ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ Γράμζην, καὶ οὕτως ἡσφαλίσθη τὸ μικρὸν ἐκεῖνο φρούριον.

Οἱ Ἕλληνες ὑπέθεσαν ὅτι ὁ στόλος ἐσκόπευεν ὅχι μόνον νὰ τροφοδοτήσῃ τὸ Ναύπλιον, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποβιβάσῃ στρατεύματα εἰς τὰς Σπέτσας· διὰ τοῦτο ἐπρόλαβαν καὶ μετεβίβασαν ἀπὸ τῆς νήσου ἐκείνης εἰς Ὑδραν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν, καὶ μετέφεραν ἔξωθεν καὶ στρατιώτας πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ τόπου τῶν. Ἐξῆντα δὲ πολεμικὰ πλοῖα καὶ δέκα πυρπολικά ὑπὸ τὸν ναύαρχον Μιαούλην συμπάρειπλεαν εἰς ματαίωσιν τοῦ ρηθέντος διττοῦ σκοποῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων ἦτον ὀλίγη, ὁ Μιαούλης ἐσχεδιάσε νὰ τὴν ἀντιπαρατάξῃ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ ὅλην ἡνωμένην, καὶ διέταξε νὰ πλέῃ ὅλη ὁμοῦ μεταξὺ τῆς Πελοποννησιακῆς παραλίας καὶ τῶν νήσων Ὑδρας καὶ Σπετσῶν· ἀλλ' ὁ ἐχθρικός στόλος ἐκινήθη τόσον ἐπιδεξίως παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὥστε εἰσέπλευσε τὴν 8 διὰ τοῦ μεταξὺ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν πορθμοῦ, καὶ διεχώρισε τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ἄλλα πρὸς τὴν Ὑδραν καὶ ἄλλα πρὸς τὸ στόμα τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου. Ὁ δὲ Μιαούλης, ὅσον γενναῖος τόσον καὶ συνετὸς, ἐπιμένων εἰς τὸ πρῶτόν του σχέδιον, ἐπόδισε καὶ ἔπλεε πλησίον πρὸς τὴν Πελοποννησιακὴν παραλίαν διατάξας διὰ τῶν σημείων ὅλα τὰ πλοῖα του νὰ τὸν ἀκολου-

θήσωσιν. Ἄλλ' οἱ πλοίαρχοι Ἀντώνης Γ. Κριεζῆς, Ἀνάργυρος Λεμπέσης καὶ Λεονάρδος Θεοδωρῆς, τῶν ὁποίων τὰ πλοῖα εὐρέθησαν ὀπισθεν τῶν ἄλλων, ἐκλαβόντες τὸ εἰς ἔνωσιν τῶν πλοίων κίνημα τοῦ ναυάρχου ὡς κίνημα φυγῆς παρήκουσαν τὴν διαταγὴν του καὶ ἔπλευσαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων πλοίων τὸ μὲν τοῦ Λεονάρδου ἦτο πυρπολικόν, τὰ δὲ τοῦ Λεμπέση καὶ Κριεζῆ πολεμικά, τὰ ὁποῖα καὶ ἤρχισαν εἰς ἐκπληξιν ἐχθρῶν καὶ φίλων νὰ κανονοβολῶσιν. Ὁ ναύαρχος ἰδὼν ἀπροσδοκῆτως ὅτι ἀνετράπη τὸ σχέδιόν του ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω καὶ διέταξε τὰ ἄλλα πλοῖα νὰ συμπαραπλέωσιν. Ἐν τούτοις ἡ πρὸς τὴν Ὑδραν μοῖρα, τὴν ὁποίαν ἀπέκοψεν ἐμβὰς διὰ τοῦ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν Σπετσῶν στενοῦ ὁ ἐχθρικός στόλος, κατεδιώκετο, καὶ κινδυνεύουσα νὰ πάθῃ ἐπλησίασε πρὸς τὸ νησίδιον τοῦ Δοκοῦ, ὅπου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πλησιάσωσι τὰ μεγάλα τοῦ ἐχθροῦ πλοῖα· ἀλλὰ πολλὰ πλοῖα μικρότερα ἐπλησίασαν προστατευόμενα ὑπὸ τῶν μεγάλων, ἕως οὗ ὁ Πιπίνος ἔρριψεν ἐφ' ἑνὸς Ἀλγερινικοῦ τὸ πυρπολικόν του καὶ τὸ ἐκόλλησεν. Ἀλλὰ πενήντα γενναῖοι Ἀλγερίνοι ἐπήδησαν ἐντὸς τοῦ πυρπολικοῦ καὶ τὸ ἐξεκόλλησαν· πλὴν καὶ οἱ πενήντα φλογισθέντος τοῦ πυρπολικοῦ ἄλλοι ἐκάησαν καὶ ἄλλοι πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ἐπνίγησαν. Ἐφοβήθησαν ὁμῶς ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ συμβάντος τ' ἄλλα πλοῖα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπηλλάγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐκείνη μοῖρα· ἀλλὰ μὴ δυναμένη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν ναύαρχόν της ἐξ αἰτίας τῆς θέσεώς της προσώρμισε σφά ἐν τῇ Πελοποννησιακῇ παραλίᾳ ἀντικρὺ τῆς Ὑδρας. Ἐν δεινῇ θέσει εὐρέθησαν καὶ ἄλλα πλοῖα τῆς ἄλλης μοίρας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὥστε ὀλίγα ἦλθαν ὅπου ἐμάχοντο τὰ τοῦ Κριεζῆ καὶ τοῦ Λεμπέση· ἦσαν δὲ τὰ ἐλθόντα ἡ

ναυαρχίς καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Γεώργην Σαχίνην, τὸν Ἀνδρέαν Χ. Ἀναργύρου, τὸν Λάζαρον Παναγιώταν καὶ δύο τρία ἄλλα. Ἡ μικρὰ αὕτη ναυτικὴ δύναμις ἐπολέμησε μέχρι τῆς ἑσπέρας, καὶ δὲν ἄφησε τὸν ἐχθρικὸν στόλον νὰ πλεύσῃ, καθὼς ἐμελέτα, εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Νυκτὸς δὲ γενομένης ὁ μὲν Τουρκικὸς στόλος ἐξεπελάγισεν, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐκανονοβολήθησαν μακρόθεν οἱ δύο στόλοι ἱκανὴν ὥραν διαρκούσης ἄκρας νηνεμίας. Τὴν δὲ ἐπιούσαν καθὼς καὶ τὴν παρελθούσαν νύκτα ἐφεγγοβόλουν ὅλα τὰ πλησίον βουνὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καθὼς καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οἱ ἐπὶ τῶν νήσων τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἀντικρυνῶν χωρίων τοῦ Κρανιδίου καὶ τῆς Ἑρμίουνης ὅλοι ἐγρηγόρουν. Συνέρρευσαν δὲ πρὸς τὸ παράλιον καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἑνοπλοὶ ἄλλοθεν. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν οἱ στόλοι ἔμειναν ἄπρακτοι, ἂν καὶ ὁ ἐχθρικὸς ἐπλησίασε ταῖς Σπέτσαις· ταῖς ἐπλησίασε καὶ τὴν 11, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε ἐκανονοβόλησε. Τὴν δὲ 12 ἐπροχώρησεν ὁλόσωμος πρὸς τὸ Ναύπλιον· ὠπισθόπλεε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς σκοπεύων νὰ τὸν κτυπήσῃ πρὸς τὸ βάθος τοῦ κόλπου ὅπου ἐναυλόχουν τινὰ πυρπολικά. Ἀλλ' ὁ ἐχθρικὸς στόλος προχώρησας ἕως οὗ ἀπείχε τοῦ Ναυπλίου δέκα μίλια ἀνεκώχενσεν αἰφνιδίως καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην πλοῖον ὑπὸ σημαίαν Αὐστριακὴν φέρον τροφάς. Τὸ πλοῖον τοῦτο συνελήφθη ὑπὸ τῶν αἰφνης ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἀναφανέντων πυρπολικῶν τοῦ Γεωργάκη Τσερεμέ καὶ τοῦ Λεονάρδου Θεοδωρῇ Ὑδραίων· εὐρέθησαν δὲ καὶ γράμματα ἐν αὐτῷ στελλόμενα παρὰ τοῦ Καπητὰν-πασᾶ πρὸς τὰς ἐν Ναυπλίῳ Ἀρχὰς καὶ λέγοντα, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν λίαν καλὰ, ὅτι τὸ Σουλὶ ἔπese, καὶ ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ ἄπισται κατηφανίσθησαν, ὅτι ὁ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κό-

ρινθον βασιλικὸς στρατὸς δὲν ἐβλάβηθη καὶ ἐπανήρ-
 χετο εἰς τὸ Ἄργος, ὅτι νέα στρατεύματα παρηκολού-
 θουν ὑπὸ τὴν προσωπικὴν ὁδηγίαν τοῦ Χουρσὴδ-
 πασᾶ, ὅτι ἐναυμάχησεν ὁ ἀήττητος στόλος, ὅτι ἐξ
 Ἑλληνικὰ πλοῖα ἐβύθισε καὶ δύο ἔκαυσε, καὶ ὅτι ὁ
 καπητὰν-πασᾶς δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ εἰσπλεύσῃ,
 διότι ἦσαν τὰ νερὰ ῥήχᾶ, καὶ διότι ἐβεβαιώθη ὅτι ἐξ
 πυρπολικὰ τῶν ἀπίστων ἦσαν πλησίον τοῦ φρουρίου
 παραφυλάττοντα, καὶ δέκα ἐν τῷ λιμένι τῶν Σπετσῶν,
 καὶ διὰ τοῦτο ἔστειλε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πλοῖον
 φέρον τροφὰς σκοπεύων νὰ στείλῃ καὶ ἄλλας μετὰ
 ταῦτα. Καὶ ταῦτα μὲν περιεῖχαν ἐν περιλήψει τὰ
 γράμματα (α). Ὁ δὲ ἐχθρικὸς στόλος οὔτε κατὰ
 τῶν ἀπέμπροσθεν αὐτοῦ συλλαβόντων τὸ περὶ οὗ ὁ
 λόγος Αὐστριακὸν πλοῖον ἐκινήθη, οὐδὲ ἄλλας τρο-
 φὰς ἐδοκίμασε νὰ στείλῃ· ἀλλὰ τὴν ἀκόλουθον ἡμέ-
 ρας ἐπόδισε ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐξέλθῃ ἄπρακτος τοῦ
 κόλπου· ἐξήρχετο δὲ ἐν τοσαύτῃ βίᾳ ὥστε, ἀφ' οὗ
 ἀφώπλισε κατὰ τὰ παράλια τῆς Λακωνίας ἐν δικά-
 τартόν του ὡς βραδύπλουν τὸ ἔκαυσε. Ἐπειδὴ δὲ ὁ
 ἄνεμος ἦτον ὀλίγος, δὲν ἐξέπλευσεν ὅλος τοῦ κόλπου
 εἰμὴ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν παρακολουθούμενος ὑπὸ
 τοῦ Ἑλληνικοῦ κανονοβολῶν μακρόθεν καὶ κανονο-
 βολούμενος. Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐκάθησε πρὸς
 τὸ νότειον μέρος τῆς Ὑδρας ἐν δίκροτον· ἀλλὰ με-
 τακομισθέντων τῶν κανονίων του εἰς ἄλλο πλοῖον
 ἐξεκάθησε προτοῦ νὰ φθάσωσι τὰ κατ' αὐτοῦ κινη-
 θέντα πυρπολικά. Τὴν δὲ 15 πνέοντος ἀνατολι-
 κοῦ ἀνέμου ἐξεπελάγισεν ὁ ἐχθρικὸς στόλος καὶ
 κατέπλευσεν εἰς τὴν Σοῦδαν τῆς Κρήτης· ἐπανε-
 πλευσε τότε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς εἰς τοὺς λιμένας του.
 Ἐρχόμεθα τώρα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν αἰφνίδιον ἀνά-
 πλουν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου ὁ τότε ἀχηγὸς τῆς κατὰ
 τὸ Αἰγαῖον πέλαγος Γαλλικῆς ναυτικῆς μοίρας Βι-

ελλᾶς κατέπλευσε τὴν νύκτα εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς φρεγάδας *Fleur de lis*. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν κατέπλευσεν εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἀγγλικῆς Χαμιλτῶν ἐπὶ τῆς *Cambrian*. Ἡ ἐν Μύλοις τότε κυβέρνησις ἔστειλέ τινα εἰς χαιρετισμὸν τῶν μοιράρχων τούτων παρακαλοῦσα αὐτοὺς νὰ μὴ λάβωσι συγκοινωνίαν μετὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ. Ὁ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους εὐνοϊκώτατος πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα Χαμιλτῶν ἐδέχθη προθύμως τὴν δικαίαν ταύτην αἴτησιν· ἀλλ' ὁ συνάδελφος τοῦ Βιελλᾶς τὴν ἀπέρριψεν ἀποτόμως· ἔστειλε δὲ καὶ ἀξιωματικόν του πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀπαιτῶν τριάντα πέντε χιλιάδας γροσίων· τὰς μὲν τριάντα εἰς ἀποζημιώσεις τοῦ φορτίου τοῦ ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν πλοίου *Λιστόκου*, τὸ ὁποῖον ὁ τῆς Μονεμβασίας φρούραρχος Γιάννης Μαυρομιχάλης ἐκράτησε καὶ ἐξεφόρτωσε διὰ τῆς βίας τὸν παρελθόντα ἀπρίλιον, τὰς δὲ πέντε ἐπὶ λόγῳ ἄλλων ἀποζημιώσεων. Ἡ κυβέρνησις ὑπεσχέθη τὴν ἀπόδοσιν καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ποσότητος μετὰ διμηνίαν, καὶ ὁ Βιελλᾶς ἔστερξεν· ἀλλὰ πρὶν παρέλθῃ ἡ προθεσμία καὶ καθ' ἧς ἡμέρας ἀνεμένετο ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὃ ἐστὶ τὴν 31 αὐγούστου, ἐπανέπλευσεν ὁ μοίραρχος οὗτος εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ἐπὶ τῆς φρεγάδας του, σύμπλους ἔχων μίαν Γαβάραν καὶ μίαν Γολέταν. Ὁ ναύαρχος Μιαούλης, πολιορκῶν τὴν πόλιν ἔστειλε τὸν πλοίαρχον Σαχίνην εἰς χαιρετισμὸν του καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ μὴ λάβῃ συγκοινωνίαν μετὰ τῶν ἐν τῇ πολιορκουμένῃ πόλει. Ἀλλ' ἐκεῖνος ὅχι μόνον ἀπέρριψε τὴν παράκλησιν ταύτην, ἀλλ' ἀπήτησεν ἀμέσως τὰς ἀποζημιώσεις ἐπὶ ἀπειλῇ βίας. Εἰς μάτην ἡ κυβέρνησις ἐπεκαλέσθη τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὅρου τῆς προθεσμίας· ὑπέϊκουσα εἰς τὴν ἀνάγκην ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ ἐντὸς ἑξ ἡμερῶν. Ἡ προθεσμία αὕτη ἔληξε τὴν 8 Σεπτεμ-

βρίου, καθ' ἣν ἡμέραν μὴ δοθέντων τῶν χρημάτων ὁ Γάλλος μοίραρχος παρέστη μετὰ τοῦ στολίσκου του ἔμπροσθεν τῆς Ὑδρας ἐν ᾗ ἐμάχοντο οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι, καὶ χωρὶς νὰ συλλογισθῇ τὴν κρίσιμον θέσιν τῶν πραγμάτων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν μετέπεμψε τὸν Γ. Νέγκαν, καὶ ἐπὶ λόγῳ τῆς μὴ ἀποδόσεως τῶν χρημάτων κατὰ τὴν τελευταίαν ὑπόσχεσιν τῆς κυβερνήσεως ἐζήτηι νὰ λάβῃ τοὺς ἐπὶ τῆς Γολέτας αὐτοῦ Τούρκους, τοὺς ὡς ὁμήρους δοθέντας τῇ Ἑλληνικῇ κυβερνήσει παρὰ τῶν ἐν Ναυπλίῳ Τούρκων, καθ' ἣν ἐποχὴν ὑπεγράφη ἡ περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου συνθήκη πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη. Ὁ Νέγκας ἀπερρίψε τὴν αἴτησίν του, ὁ δὲ Βιελλᾶς ἔστειλε ν' ἀφαρπάσῃ διὰ τῆς βίας τοὺς ἐν τῇ Γολέτᾳ ὁμήρους, χωρὶς καὶ νὰ συλλογισθῇ ὅτι ἀποσπῶν αὐτοὺς ἀπέσπα τὴν μόνην ἐγγύησιν τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς τῶν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου ὁμήρων Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ ναῦται τῆς Γολέτας ἐπρόλαβαν καὶ τοὺς ἀπεβίβασαν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Τότε ἡ φρεγάδα ἐκανοβοδόλησε τὴν ὑπὸ τὰ κανονοστάσια τῆς Ὑδρας ἀπειθῇ Γολέταν, τὴν ἐτρύπησε καὶ ἐπλήγωσε δύο ναύτας ἐν αὐτῇ καὶ μίαν ἔγκυον γυναῖκα ἐπὶ τοῦ παραθαλασσίῳ. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς ιδίας ἡμέρας τὰ γαλλικὰ πλοῖα ἠγκυροβόλησαν κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκραν τοῦ πορθμοῦ τῶν Σπετσῶν. Τὴν δὲ 12 ἔστειλεν ὁ ἀρχηγὸς των πρὸς τὸν καπητὰν-πασᾶν ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν του εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ καὶ εἰς συμβιβασμὸν τοῦ συνήθους διὰ κανονίων ἀμοιβαίου χαιρετισμοῦ· ἀλλ' ἔστειλε διὰ τῆς ιδίας εὐκαιρίας καὶ ἓνα Ἀραβα πρὸ καιροῦ αἰχμάλωτον ἐν Ὑδρᾷ ἐλευθέρως περιφερόμενον ἐκεῖ καὶ καταφυγόντα ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς φρεγάδας, ἐν ᾗ αὕτη εὐρίσκετο ἔμπροσθεν τῆς Ὑδρας. Μετ' ὀλίγην ὥραν ἀφ' οὗ οἱ ῥηθέντες ἐφθασαν ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς ναυαρχίδος, ἀνεκώχευσε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ στόλος, ἀπέστειλε

τὸ συλληφθὲν Αὐστριακὸν καὶ ἐπόδισεν. Ἐξ αὐτῆς τῆς περιστάσεως καὶ ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν συλληφθέντων γραμμάτων ἀπέδωκαν τὸν αἰφνίδιον ἀνάπλουν τοῦ στόλου ἄλλοι μὲν εἰς τὰς πρὸς τὸν καπητάν-πασᾶν ἀνακοινώσεις τοῦ εὐμενῶς πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ δυσμενῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας διακειμένου Βι-ελλᾶ μαθόντος ἐξ ὧν ἔλαβε μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνεντεύξεων, ὅτι ἐναυλόχουν πυρπολικά πρὸς τὸ βάθος τοῦ λιμένος καιροφυλακτοῦντα νὰ καύσωσι τὸν στόλον ἐπὶ τῆς εἰσπλεύσεώς του, ἄλλοι δὲ εἰς μόνας τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Ἀραβος. Τοιουτοτρόπως ὁ ἄνανδρος Μεχμέτ-πασᾶς ἀπέφυγε τὴν ἐπαπειλουμένην ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου βλάβην τοῦ στόλου του καὶ ἴσως τὸν ἴδιον ὀλεθρόν του. Ὁ δὲ Γάλλος μοίραρχος ἔλαβε μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅσα χρήματα ἐζήτει καὶ ἀνεχώρησεν· ἀλλ' ἡ ἀξιόμεμπτος διαγωγή του κατεκρίθη ὑπὸ τῆς φιλανθρώπου καὶ φιλέλληνος Γαλλίας καὶ ἐπέφερε καὶ τὴν ἀνάκλησίν του.

Διατρίψας δὲ ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος ἡμέρας τινὰς ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας πρὸς ἀναψυχὴν τῶν ναυτῶν του ἀπέπλευσε τὴν 8 ὀκτωβρίου, περιηλθέ τις νήσους τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἔρριψεν ἄγκυραν ἔμπροσθεν τῆς Σύρας καὶ τῆς Μυκῶνου. Οἱ φιλότουρκοι τῆς Σύρας ἔσπευσαν νὰ προσφέρωσι τὴν βαθεῖαν ὑπό-κλισίν των τῷ καπητάν-πασᾷ, ἀποστείλαντες τοὺς προεστῶτάς των εἰς τὴν ναυαρχίδα (β). Ἀλλ' οἱ Μυκῶνιοι ἀντὶ ὕδατος καὶ γῆς τῷ ἐπρόσφεραν πυρό-κονιν καὶ βόλια, καὶ ὅλοι ἐνοπλοὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ἑκατὸν Ἀλγερίνους ἀποβάντας εἰς τινα ἄκραν τῆς Μυκῶνου ἐφ' ἀρπαγῇ αἰγοπροβάτων, καὶ ἐφόνευσαν καὶ τινὰς αὐτῶν. Ὁ στόλος δὲν ἔκρινεν εὐλογον νὰ παιδεύσῃ τὴν αὐθάδη νήσον, μήτε νὰ ρίψῃ ἄγκυραν ἔμπροσθεν ἄλλης νήσου, ἀφ' οἱ μάλιστα παραπλέων τὴν Τήνον (γ), εἶδε μέγα πλῆθος ἐνόπλων ἐτοιμῶν

εἰς ἀντίστασιν· ἀλλ' ἔπλευσε κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Τένεδον. Ἐν ᾧ δὲ ἀνέμενεν ἐκεῖ τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου, σφοδρᾶς τρικυμίας ἐπελθούσης, πολλὰ πλοῖα διεσκορπίσθησαν, τινὰ δὲ καὶ ἐβλάβηθησαν. Μετ' αὐτὸ τὸ συμβάν ἐξέπλευσαν τῶν Ψαρῶν δύο πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Κανάρην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Γεώργην Μπρατσάνον (συνέπλεαν δὲ καὶ δύο μύστικα, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Γεώργην Καλαφάτην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Σαρίανην), καὶ χωρὶς νὰ τὰ ἴδωσιν αἱ περιπλεύουσαι ὡς σκοπιαὶ δύο φρεγάδαι ἔπεσαν εἰς τὸ μέσον τοῦ στόλου τὰ ἐξημερώματα τῆς 27 καὶ ἐρρίφθησαν ἐπὶ δύο δικρότων, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μπρατσάνον ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Κανάρην ἐπὶ τῆς ὑπονναρχίδος. Ἡ ναυαρχὶς διεσώθη κόψασα τὰς ἀγκύρας τῆς, ἀλλ' ἡ ὑπονναρχὶς κατεφλέχθη. Χίλιοι ἐξακόσιοι ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ ναῦται καὶ στρατιῶται, ἐξ ὧν δέκα πέντε μόνον διεσώθησαν. Μετ' αὐτὸ τὸ κατόρθωμα, οἱ μὲν ναῦται τῶν δύο Ἑλληνικῶν πυρπολικῶν ἔπλευσαν ἐπὶ τῶν ἐφολικίων των πρὸς τὴν Λίμνον, καὶ μὴ εὐρόντες ἐκεῖ τὰ μύστικα κατέπλευσαν εἰς τὴν Σκύρον, ὅπου τὰ ἤνυραν, καὶ ἐπανῆλθαν ὅλοι ἀβλαβεῖς εἰς τὰ Ψαρά. Ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος ἀνήχθη ὅλος ἔντρομος καὶ εἰσέπλευσε τὸν Ἑλλήσποντον, ταπεινωθεὶς κατέμπροσθεν τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἀφήσας τοὺς μεγαλοτόλμους ναύτας τῆς θαλασσοκράτορας. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε μετ' αὐτὰ τὰ συμβάντα τὰς νήσους καὶ τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας τὰς ὑπὸ Τούρκων κατοικουμένας. Ἐν Σμύρνῃ, ἐν Χίῳ, ἐν Μιτυλήνῃ, παντοῦ ἡγωνίζοντο οἱ Τούρκοι δι' ὧν ἐδύναντο τρόπων ὅχι πλέον πῶς νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἐχθροὺς των, ἀλλὰ πῶς νὰ ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τῶν θαλασσινῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ κυρίως των γειτόνων των Ψαριανῶν, οἱ ὁποῖοι, ἀφ' οὗ ἐδυνάμωσαν ἐκ νέου

τῶν νησὸν των διὰ σαράντα μεγάλων κανονίων σταλέντων παρὰ τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ βαθυπλούτου καὶ φιλογενοῦς συμπολίτου των Βαρβάκη, καὶ ἔλαβαν παρὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ παντὸς ἄλλου εἶδους πολεμικὰ ἐφόδια, περιέπλεαν ὡς θαλασσοκράτορες, ὅλα τὰ παράλια, καταστρέφοντες, λεηλατοῦντες καὶ ἐκφοβίζοντες τοὺς παραθαλασσίους ἐχθροὺς των. Εἰς τόσην δὲ ἔφθασαν ὅλοι οἱ θαλασσινοὶ τῆς Ἑλλάδος τόλμην κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, καὶ τόσον κατεφρόνησαν τοὺς ἐχθροὺς των, ὥστε τέσσαρα πλοῖα τῆς Κάσσου κατέσχαν ἐν τῷ λιμένι τῆς Δαμνάτης, πόλεως κειμένης πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νείλου καὶ ἀντικρὺ τοῦ Δέλτα, δεκατρία πλοῖα ἐν ᾧ εἰσεβίβαζαν τροφὰς εἰς χρῆσιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἤρπασαν ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων εὑρεθείσαν ἐν αὐτοῖς, καὶ μεταγγίσαντες ὅλας τὰς τροφὰς εἰς τρία τῶν κατασχεθέντων τούτων πλοίων ἀπήγαγαν αὐτὰ εἰς τὴν πατρίδα των χωρὶς ὅμως νὰ ἐγγίσωσι τὴν ἐν αὐτοῖς εὑρεθείσαν εὐρωπαϊκὴν ιδιοκτησίαν. Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας δύο πλοῖα Ψαριανὰ συνέλαβαν τέσσαρα μικρὰ ἐχθρικά πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας φέροντα πλούσια φορτία. Ἐν ἐνὶ λόγῳ μετὰ τὸν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον κατησχυμένον πλοῦν τοῦ μεγάλου στόλου, συγκροτουμένου ὑπὸ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Τουρκίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Βαρβαρίας, τὸν ὁποῖον ὁ ἀνάξιος καπητὰν-πασᾶς δὲν ἠσχύνθη μετὰ τὴν αἰσχροὴν ἀποτυχίαν του νὰ ὀνομάσῃ διὰ τῶν πρὸς τοὺς ἐν Ναυπλίῳ Τούρκους γραμμάτων του ἀήττητον, δὲν ἐφαίνετο ἔξωθεν τοῦ Ἑλλησπόντου Τουρκικὴ σημαία πάρεξ ἐν τοῖς μυχοῖς τινων λιμένων καὶ ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ μεχρι τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐν ὅσῳ δὲν ἐφαίνετο Ἑλληνικὸν πλοῖον.

Ἡ δὲ ἀνάληψις τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου μετὰ τὴν εἰς Κόρινθον ἐπάνοδον τῶν ὑπὸ τὸν Δράμαλην ἔφερε τοὺς Ναυπλιεῖς εἰς τὴν προτέ-

ραν των δεινὴν θέσιν. Αἱ τροφαί, τὰς ὁποίας ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη εἰσεκόμισαν, κατηναλώθησαν μετὰ παρέλευσιν τόσοῦ χρόνου. Ἡ θέσις τοῦ Δράμαλη, παρὰ τοῦ ὁποίου ἤλπιζαν οἱ ἐν Ναυπλίῳ βοήθειαν, ἦτο καὶ αὕτη χειρίστη· τὸ ὑπ' αὐτὸν στρατόπεδον δὲν ἔπασχεν ἔλλειψιν τροφῶν, διότι ἡ θάλασσα τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἦτον ἀνοικτή, ἀλλ' ὑπέπεσεν εἰς βαρεῖαν ἐνδημικὴν ἀσθένειαν ἐξ αἰτίας τοῦ κλίματος τῆς Κορίνθου καὶ τῆς στενοχωρίας· διὰ τοῦτο ὁ Δράμαλης μὴ δυνάμενος ν' ἀνοίξῃ τὴν πρὸς τὰς Πάτρας ὁδὸν ἀπέστειλε διὰ θαλάσσης τὴν 26 Σεπτεμβρίου ὑπερδισχιλίους στρατιώτας πρὸς τὴν Περαιχώραν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀπέβησαν ἐκεῖ ἐπὶ σκοπῷ νὰ κυριεύσωσι τὴν Μεγαρίδα εἰς πλειοτέραν ἄνεσιν τοῦ στρατοῦ του, ἀλλ' ἀπέτυχαν καταπολεμηθέντες ὑπὸ τοῦ εὐρεθέντος κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη Νικήτα μετὰ 800 καὶ ἐβιάσθησαν νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐπεσαν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ μάχῃ 40 Τούρκοι καὶ 12 Ἕλληνες.

Ἐν ᾧ δὲ τὰ παθήματα τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἦσαν τοιαῦτα, ὁ ἐν Πάτραις Ἰσούφ-πασᾶς, ἀντὶ νὰ φροντίσῃ πῶς νὰ τοὺς ἀνακουφίσῃ, ἂν ὅχι καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τῆς δεινῆς θέσεώς των, κατεγίνετο ἐμπορευόμενος τὰ ναυάγια τοῦ βασιλείου του καὶ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῶν πασχόντων συναδελφῶν του.

Πρὸ πολλοῦ ἐσυστήθη ἐν Ζακύνθῳ Ἑταιρία κερδοσκοπῶν, τῶν πλείστων ξένων, τροφοδοτοῦσα ὑπὸ τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους εὐμενῇ διάθεσιν τῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν ὀργὴν καὶ κατάραν τοῦ λαοῦ τὰ μεσημβρινὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς Π. Πάτρας. Ὁ Ἰσούφ-πασᾶς, ὅστις ἐξουσίαζε τὸ στόμα τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, δὲν ἐπέτρεπεν ἀφορολόγητον τὴν εἰσαγωγὴν τῶν τροφῶν ἐντὸς τοῦ κόλπου· πολλὰς δὲ ἠγόραζεν ὁ ἴδιος ἐπὶ μετριωτάτῃ τιμῇ καὶ

τὰς μετεπώλει πρὸς τοὺς ἐν Κορίνθῳ συναδελφούς του ὅσον ἤθελεν. Ὁ πασᾶς οὗτος ἡῦρε καὶ ἄλλον πόρον· ἀντὶ νὰ βλάβῃ καιρίως τοὺς ἐντὸς τοῦ κόλπου ἐχθρούς του μὴ ἐπιτρέπων τὴν ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων αὐτῶν, εὐηρεστεῖτο, γενόμενος συμμέτοχος τῆς ὠφελείας αὐτῶν, νὰ ἐπιτρέπῃ ὑπὸ βαρὺν φόρον τὴν ἐξαγωγὴν τῆς σταφίδος, τοῦ ἐλαίου, καὶ παντὸς ἄλλου προϊόντος τοῦ ἐχθρικοῦ τόπου. Ὁ δὲ ἀτυχὴς Δράμαλης ὁ πάντοτε περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους του φροντίζων οὔτε κόπων οὔτε κινδύνων οὔτε χρημάτων ἐφείδετο. Ἄν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἦσαν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἔλαβε φροντίδα περὶ τοῦ κινδυνεύοντος Ναυπλίου, καὶ ἀρχομένου τοῦ ὀκτωβρίου ἔστειλεν εἰς αὐτὸ ὀλίγας τροφὰς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ δελημπασῆ του Ἀχμέτ-ἀγᾶ ἔχοντος ὀγδοῇντα ἱππεῖς διὰ τὴν καθ' ὁδὸν προστασίαν τῆς ἀποστολῆς ταύτης. Ὁ δελημπασῆς εὐδοκίμησε καὶ κατὰ τὴν εἰς Ναύπλιον διὰ νυκτὸς διάβασίν του, καὶ κατὰ τὴν ἐκείθεν εἰς Κόρινθον τὴν ἐφεξῆς νύκτα ἐπιστροφὴν του, διότι ἡῦρε τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ πάντα ἀφύλακτα. Ἐθαρρύνθη ὁ Δράμαλης ἐξ αἰτίας ταύτης τῆς ἐπιτυχίας καὶ ἔστειλε περὶ τὰ τέλη τοῦ ὀκτωβρίου καὶ ἄλλας τροφὰς, συναπέστειλε δὲ καὶ δύο στρατιωτικὰ τάγματα τὸ μὲν εἰς ἀσφαλῆ συνοδίαν τῶν μέχρι Ναυπλίου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ δελημπασῆ του, τὸ δὲ εἰς μόνην ὑπεράσπισιν τῆς ἐκείθεν τῶν στενῶν μετακομίσεώς των· διέταξε δὲ τὸ τάγμα τοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ ἔπειτα εἰς Κορτέσαν καὶ περιμείνῃ ἐκεῖ ἵνα ὑπερασπίσῃ πάλιν τὴν ἐπάνοδον τῶν συνοδευσάντων τὰς τροφὰς. Κατ' αὐτὸ τὸ σχέδιον τὰ δύο τάγματα προχωρήσαντα διὰ τοῦ ῥηθέντος μέρους πρὸς τὴν εἴσοδον τῶν στενωμάτων διηρέθησαν, καὶ τὸ μὲν εἰς ὑπεράσπισιν ἐπίασε τὴν δίοδον τῶν Δερβενακίων καὶ ἐπολέμει μετὰ τῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ θέσει εὐρεθέντων τότε Ἑλλήνων, τό δὲ συνοδεῦον τὰς

τροφὰς ἐπίασε τὴν τοῦ ἁγίου Σώστη (Σώζοντος), ἐδίωξε τοὺς φυλάττοντας τὴν θέσιν ἐκείνην Ἑλληνας, κατέλαβε τὰς δεξιὰς καὶ ἀριστερὰς πλευράς της, καὶ κατευοδόθη ἀσφαλῶς εἰς Ναύπλιον. Ἀναχωρήσαν δ' ἐκείθεν ἀφ' οὗ ἀφῆκε τὰς τροφὰς καὶ βοηθηθὲν παρὰ τοῦ ἄλλου τάγματος τοῦ διαμείναντος κατὰ τὴν Κορτέσαν διῆλθεν ἀβλαβῶς τὰ στενὰ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κόρινθον. Ὁ δὲ ὁδηγὸς αὐτοῦ δελημπασῆς διὰ τὴν διττὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ ἐτιμήθη διὰ τῶν δύο ἀλογουρῶν.

Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας τροφοδοτήσεως εὐρίσκετο ἐν Τριπολιτσᾷ, μαθὼν τὴν διάβασιν τῶν Τούρκων καὶ φοβηθεὶς μήπως εὐτυχήσαντες ἐπιχειρήσωσι νέαν εἰσβολὴν εἰς τὴν Ἀργολίδα, καὶ καταλάβωσι καὶ κρατήσωσι καὶ τὰ στενὰ εἰς ἐλευθέραν συγκοινωνίαν τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου, καὶ ματαιώσωσι τοιοῦτοτρόπως ὅλας τὰς περὶ τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τούτου ἐλπίδας, κατέβη ὁ ἴδιος καὶ ἐδυνάμωσεν ὅλας τὰς ἀναγκαίας θέσεις μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους, τοποθετήσας ἱκανὰ καὶ ἀξιώμαχα στρατεύματα, καὶ ἔμεινε καὶ αὐτὸς ἐκεῖ. Ἄλλ' ὅλαι αἱ προσπάθειαι καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὀλίγον ἔλλειψεν ἀποβῶσι μάταιαι ἔνεκα τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ.

Τὴν 5 νοεμβρίου περὶ τὰ χαράγματα οἱ ὑπὸ τὸν Διονύσιον Σεμπρικὸν φυλάττοντες τὸν θαλασσόπυργον τοῦ Ναυπλίου εἶδαν πλοῖον εἰσερχόμενον τὸν λιμένα, τὸ ἐκανονοβόλησαν εὐστόχως καὶ ἐφόνευσαν τὸν πηδαλιούχον του. Ὁ κρότος τοῦ κανονοβολισμοῦ ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ πρὸς τοὺς μύλους Ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἰδὼν ὁ διοικητὴς τοῦ ἀγνώστου πλοίου πλέοντα πρὸς τὸν θαλασσόπυργον, καὶ πιστεύων καθ' ὅς εἶχε ψευδεῖς πληροφορίας ὅτι τὸ φρούριον ἐκείνο ἦτον ὑπεξούσιον τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι ἡ κανονία ἔπεσε κατ' αὐτοῦ κατὰ λάθος, ἔφερε τὸ

πλοῖον του πλησίον τοῦ φρουρίου, ὕψωσε τὴν σημαίαν του καὶ ἐφώναξε μακρόθεν ὅτι ἦτο πλοῖον φιλικὸν φέρον πρὸς τοὺς πολιορκουμένους τροφάς. Οἱ ὑπὸ τὸν Σεμπρικὸν τὸ ἐκτύπησαν ἐκ δευτέρου καὶ τὸ ἐτρύπησαν· τότε ἐνόησαν οἱ ἐν Ναυπλίῳ τὴν ἀπάτην τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ οἱ μὲν ἐκανονοβόλουν πρὸς ἐμψύχωσιν καὶ ὁδηγίαν τῶν ἐν αὐτῷ, πολλὰ δὲ γυναῖκες ἰστάμεναι ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπάλλξεων ἐξέτειναν τὰς χεῖράς των, καὶ κραυγάζουσαι παρεκίνουν τοὺς ἀγνοοῦντας τὸν λιμένα καὶ φοβουμένους ναύτας τοῦ πλοίου νὰ εἰσπλεύσωσιν ἀφόβως. Τοῖς ἐδείκνυναν δὲ καὶ ὡς ἀσφαλὲς ἄραγμα τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς Ἀκροναυπλίας. Ἐπρόφθασαν ἐν τοσοῦτῳ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ τὸ συνέλαβαν. Τὸ πλοῖον ἦτον Ἀγγλικόν, *The Flora of London*, φέρον τροφὰς ἐκ Σμύρνης (δ).

Οἱ δὲ ἐν Ναυπλίῳ, ἐκ τῶν πεινῶντων στομάτων τῶν ὁποίων ἠρπάγησαν αἱ τροφαὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, κατήντησαν ἐκείναις ταῖς ἡμεραῖς νὰ τρώγωσιν ὅχι μόνον ἀκάθαρτα ζῶα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ κρέατα τῶν ἀποθνησκόντων ἀνθρώπων, νὰ βράζωσι καὶ τὰ δέρματα τῶν ζώων καὶ νὰ ροφῶσι τὸν ζωμόν των. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς δεινῆς ταύτης θέσεώς των ἤρχισαν νὰ διαπραγματεύωνται πάλιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων περὶ τῆς παραδόσεως τῶν φρουρίων. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἑκατὸν πενήντα ἐπίλεκτοι Τοῦρκοι ἱππεῖς ἐκ τῶν ἐντοπίων ἐξῆλθαν τοῦ Ναυπλίου τὴν νύκτα κρυφίως καὶ γνωρίζοντες ἀκριβῶς ὅλας τὰς θέσεις καὶ τὰ μονοπάτια, καὶ λαλοῦντες ἐντελῶς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διέβησαν πρὶν φέξῃ διὰ μέσον τῶν Ἑλληνικῶν ταγμάτων ὡς Ἕλληνες καὶ φθάσαντες εἰς Κόρινθον ἀνήγγειλαν ὅτι τὸ Νάυπλιον παρεδίδοτο ἐξ ἅπαντος μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἂν δὲν ἐπρομηθεύετο ἐν καιρῷ τροφῶν. Ἐπ' αὐτῇ τῇ ἀγγελίᾳ οἱ ἐχθροὶ ἐκίνησαν πανστρατιᾷ τὴν 28 νοεμβρίου εἰς τρο-

φοδοτήσιν του καὶ ἐνυκτώθησαν κατὰ τὴν Κορτέσαν· δύο ὥρας δὲ πρὶν φέξῃ εἰσῆλθαν πρῶτοι τὰ στενὰ τοῦ ἁγίου Σώστη οἱ ὡς Ἕλληνες διαβάαντες ἑκατὸν πενήντα Ναυπλιεῖς Τοῦρκοι, καὶ φθάσαντες ὅπου ἦτον ἡ τῶν περὶ τὸν Νικήταν προφυλακὴ ὑπὸ τὸν Ζαχαρίαν Ἀγιοπετρίτην ἐχαιρέτησαν χωρὶς νὰ ταραχθῶσι καὶ ἀντεχαιρετήθησαν ὡς Ἕλληνες. Ἐρωτηθέντες δὲ πόθεν ἤρχοντο, ἀπεκρίθησαν ὅτι περιεπλανήθησαν εἰς νυκτοκλοπίαν ἐχθρικών ζώων καὶ ὅτι ἀπέτυχαν. Ἀπατήσαντες τοιουτοτρόπως τοὺς Ἕλληνας ἀνέβησαν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς ἐπικρατούσης ἀκόμη νυκτὸς ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ὑψηλότερον λόφον ὀπισθεν τῆς θέσεως τῶν περὶ τὸν Νικήταν, καὶ ἐκάθησαν ἐκεῖ ἡσυχοί. Ἐν τούτοις ἡ Ἑλληνικὴ προφυλακὴ εἶδε τοὺς ἐχθροὺς πανστρατιᾷ ἀναβαίνοντας εἰς τὰ στενὰ τοῦ ἁγίου Σώστη καὶ ἔδωκεν εἶδησιν. Κατεῖχαν δὲ τὰ στενὰ ἐκεῖνα χίλιοι πεντακόσιοι Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Νικήταν, τὸν Τσόκρην, τὸν Κολιὸν Δαριώτην, τὸν Ἀλέξην Λεβιδιώτην καὶ τὸν Παπᾶ-Ἀρσένιον Κρανιδιώτην. Οἱ Ἕλληνες ἀκούσαντες ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίαζαν πανστρατιᾷ κατέλαβαν τοὺς προμαχῶνάς των τουφεκίζοντες καὶ τουφεκιζόμενοι. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἀναψεν ὁ τουφεκισμὸς ἡσθάνθησαν οἱ Ἕλληνες ὅτι ἐτουφεκίζοντο καὶ ὀπισθεν· καὶ στραφέντες εἶδαν ὅτι οἱ ἐχθροὶ των, ὃ ἐστὶν οἱ ὡς Ἕλληνες προπορευθέντες ἑκατὸν πενήντα, κατεῖχαν τὸν ἐπικείμενον λόφον καὶ τοὺς ἐτουφεκίζαν ἄνωθεν, ὥστε εὐρέθησαν οἱ φρουροῦντες τὰ στενὰ Ἕλληνες παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ ἐξ ἀπάτης ἐν μέσῳ διπλοῦ πυρός· εἶδαν δὲ πεσόντα μετ' ὀλίγον νεκρὸν ἔμπροσθεν των ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ὀπισθεν ἐχθρῶν καὶ τὸν παπᾶ-Ἀρσένιον. Ὁ γενναῖος οὗτος λειτουργὸς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ὁ αὐτὸς ὅστις ἠνδραγάθησεν ἐν τῇ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ Ἀργους μάχῃ ἐπὶ τοῦ Κεχαγιάμπεη, καὶ διῆλθε ξιφί-

ρης καὶ ἀβλαβῆς πολυάριθμον στράτευμα τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Κεκρυμμένης εἰς τοὺς μύλους τοῦ Ναυπλίου, ἐν ᾧ ἔτρωγε καὶ ἔπινε τὴν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης ἐσπέραν εἶπεν εὐθυμῶν εἰς ἐπήκοον πολλῶν, ὅτι τὸ κεφάλι τοῦ Ἀρσενίου θὰ πέσει, ἀλλὰ σπειρὶ δὲν θὰ φθάσει εἰς τὸ Ναύπλιον, καὶ ὡς εἶπεν οὕτω καὶ ἔγεινεν. Ἐν τούτοις τεταραγμένοι οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρῶν θέσιν των, ἰδόντες καὶ τὸν Ἀρχηγὸν Ἀρσένιον πεσόντα ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· ἔφυγεν ἐκείθεν καὶ ὁ Νικήτας, καὶ κλεισθεὶς μετ' ὀλίγων ὁπαδῶν του ἐν τινι πύργῳ κτισθέντι πρὸ ὀλίγου πλησίον τῆς θέσεως ἐκείνης ἐπολέμει τοὺς ἐχθροὺς κτυπώντας τον πύργον δι' ἐνὸς κανονίου. Ἐφθασαν ἐν τοσούτῳ εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ οἱ πλειότεροι τῶν κατεχόντων τὰς ἄλλας στενοτοπίας Ἑλλήνων, ἔπεσε καὶ ὁ χατση-Χρῆστος ὀπισθεν, καὶ οὕτως οἱ Τούρκοι ἀπελπισθέντες ἐπανῆλθαν ἄπρακτοι εἰς τὴν Κόρινθον καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἕως οὗ ἔπесαν εἰς τὴν πεδιάδα. Πενήντα Τούρκοι καὶ ἐννέα Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν κατ' αὐτὴν τὴν μάχην.

Ἐν δὲ τῷ Ναυπλίῳ ἐπεκράτει πρό τιнос καιροῦ διαίρεσις, τῶν μὲν θελόντων, τῶν δὲ μὴ θελόντων νὰ παροδοθῶσιν. Οἱ δυστυχεῖς ἐγκλειστοὶ ἐκτὸς τῆς πείνας κατεθλίβοντο καὶ ὑπὸ λοιμικῆς· ὅσον δὲ ἐπερίσσευαν τὰ κακά των, τόσον ὑπερίσχυε καὶ τὸ εἰς παράδοσιν κλίνον κόμμα. Ἐστενοχωροῦντο δὲ πρότινων ἡμερῶν καὶ ἐκ τῶν ἔξω τοῦ Ναυπλίου Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, τὴν ἀρχηγίαν τῶν ὁποίων διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικολοῦ Σταματελοπούλου ὁ Σταΐκος Σταϊκόπουλος. Τὰ στρατεύματα ταῦτα βοηθούμενα καὶ ὑπὸ τῶν ἀπομειναρίων τοῦ τακτικοῦ, τὰ ὁποῖα μεταβαίνοντα μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κατήντησαν τὸν ὀκτώβριον πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Ναυπλίου, ἐκτύπησαν

πολλάκις τοὺς Ναυπλιεῖς ἐξερχομένους καὶ τοὺς ἐβί-
 ασαν νὰ μὴ προχωρῶσιν ἐκεῖθεν τοῦ προχώματος
 τοῦ φρουρίου. Τὰ αἷτια ταῦτα ἠνάγκασαν τοὺς Τούρ-
 κους καὶ πρὶν ἀκόμη συμβῇ ἡ παντελὴς ἀποτυχία
 τῶν ἐκστρατευσάντων ἐκ τῆς Κορίνθου εἰς ἀντίληψίν
 των νὰ ἔλθωσι σπουδαιότερον εἰς λόγους συμβιβα-
 σμοῦ μετὰ τοῦ Σταΐκου καὶ εἰς νέαν δι' αὐτοῦ δια-
 πραγμάτευσιν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ὁ Κολοκο-
 τρώνης ἀπεκρίθη ὅτι τοῖς ἐχαρίζετο ἡ ζωὴ καὶ τοῖς
 ἐδίδοντο καὶ πλοῖα ἐπὶ μεταβιβάσει ὅλων εἰς τὰ πα-
 ράλια τῆς Ἀσίας· εἰδὲ καὶ δὲν ἔστεργαν θὰ τοὺς
 ἔτρωγεν ὅλους ἐντὸς ὀλίγου ἡ Ἑλληνικὴ μάχαιρα.
 Τὸ γράμμα τοῦτο λαβὼν ὁ Σταΐκος τὸ ἔστειλε τὴν
 ἐσπέραν τῆς 29 ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Οἱ Τούρκοι,
 θέλοντες νὰ λάβωσι γνῶσιν ὅλοι αὐτοῦ καὶ συναπο-
 φασίσωσι τί νὰ πράξωσι, συνῆλθαν εἰς γενικὸν συμ-
 βούλιον· κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ ἐν τῷ
 Παλαμηδίῳ, ἀφέντες ὀλίγους τινὰς φύλακας ὥς μη-
 δὲν ὑποπτεύοντες. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ δύο
 Ἀλβανοὶ (ε) ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων ὀλίγων τούτων
 φυλάκων τῇδε κακέισε ἀπροσέκτως διεσπαρμένων
 ταλαιπωρούμενοι ὑπὸ τῶν δεινῶν τῆς πολιορκίας καὶ
 ἐλπίζοντες ἴσως πλουσίας ἀμοιβὰς κατέβησαν διὰ
 σχοινίου ἀπὸ τοῦ τείχους, ὑπῆγαν πρὸς τὸν Σταΐκον
 ἐστρατοπεδευμένον κατὰ τὴν Ἀριαν, τῷ εἶπαν ὅτι ἡ
 φρουρὰ τοῦ Παλαμηδίου κατέβη εἰς τὴν πόλιν, καὶ
 ὅτι ἂν ὑπήγαιεν εὐθὺς θὰ ἐκυρίευσεν τὸ Παλαμῆδι
 ἀναιμωτί. Ὁ γενναῖος Σταΐκος χωρὶς νὰ ὑποπτεύσῃ
 δολιότητα παρέλαβε διακοσίους συντρόφους τοῦ ἔως
 ἑξήντα Κρανιδιώτας καὶ ἓνα λόχον τοῦ τακτικοῦ καὶ
 ἦλθεν ὑπὸ τὰ τείχη μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ἀσέλγ-
 νος καὶ βροχερὴ ἦτον ἡ νύξ ἐκεῖνη· ἀνέβησαν τὰ
 τείχη κατ' ἀρχάς τινες, ἥνοιξαν μίαν πυλίδα καὶ
 εἰσῆξαν δι' αὐτῆς καὶ τοὺς λοιποὺς. Ἡθέλησάν
 τινες τῶν φυλάκων ν' ἀντισταθῶσιν, ἀλλ' ἔρριψαν

κάτω μετ' ὀλίγον τὰ ὄπλα, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τοιουτοτρόπως ἀναιμωτὶ τὸ ἀπόρθητον φρούριον τοῦ Παλαμηδίου πρὸς τὰ χαράγματα τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν μνήμην τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἀφ' οὗ δὲ τὸ ἐκυρίευσαν, ἐτομφέκισαν ὅλοι διὰ μιᾶς βλέποντες πρὸς τὴν πόλιν καὶ φωνάζοντες· “καλῶς σᾶς ἡὔραμεν ἀγάδες· καλῶς σᾶς ἡὔραμεν.” Οἱ δυστυχεῖς ἀγάδες ἀγνοοῦντες τίνι τρόπῳ ἐκυρίευσαν οἱ Ἕλληνες τὸ Παλαμῆδι, καὶ βλέποντες ἑαυτοὺς καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν ἔτρεχαν εἰς τὰς ἀγνιὰς τῆς πόλεως ὡς παράφρονες. Ἡμέρας δὲ γενομένης οἱ νέοι κύριοι τοῦ Παλαμηδίου ὑψώσαντες τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἐκανονοβόλησαν φωνάζοντες, “καὶ τοῦ χρόνου ἀγάδες τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου, καὶ τοῦ χρόνου.” Ἐν τοσούτῳ ὁ ἐν Δερβενაკίοις Κολοκοτρώνης ἀκούσας τὸν κανονοβολισμὸν ἔτρεξεν ἔφιππος εἰς τὸ Ναύπλιον· καθ' ὁδὸν ἀπήντησε πεζὸν φέροντὰ τὴν εἶδησιν τῆς ἀλώσεως τοῦ Παλαμηδίου, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἀλωθὲν φρούριον ὑπὸ τὸν κρότον τῶν κανονίων καὶ διέταξεν ἀμέσως καὶ ἔστρεψαν πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκροναυπλίαν πολλὰ κανόνια· ἔστειλε δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει Τούρκους διαταγὴν ἀπειλητικὴν νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκροναυπλίαν ἐντὸς τριῶν ὥρων, καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὰς τρεῖς ὥρας δὲν ἔλαβεν ἀπόκρισιν ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ τὴν πόλιν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν Τούρκων, καὶ τῇ μεσιτείᾳ τῶν διαμενοντῶν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιτροπῆς, ἔστερξε νὰ συμβιβασθῇ· καὶ οὕτω παύσαντος τοῦ κανονοβολισμοῦ ἀνέβησαν εἰς τὸ Παλαμῆδι οἱ ἐντόπιοι μίπηδες καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου Ἀλβανῶν ἐπὶ συμβιβασμῷ. “Σᾶς χαρίζομεν, τοῖς εἶπεν ὁ Κολοκοτρώνης, τὴν ζωὴν καὶ σᾶς ἀφίνομεν καὶ ἀνὰ δύο ἐνδυμασίας· σᾶς δίδομεν δὲ καὶ Ἑλληνικὰ πλοῖα

“ εἰς μετακόμισίν σας, καὶ σᾶς τρέφομεν ἕως νὰ
 “ κατευοδωθῇτε ὅπου θέλετε.” “ Ἡμεῖς, ἀπεκρίθη
 “ ὁ ἀρχηγὸς Ἀλβανός, δὲν δίδομεν τ’ ἄρματα· θὰ
 “ πολεμήσομεν ὅσω νὰ ἔβγη ἡ ψυχὴ μας, θὰ κάψο-
 “ μεν τὴν χώραν, καὶ δὲν θ’ ἀφήσομεν πέτραν σὲ πέ-
 “ τραν.” Κάψτε τὴν, ἐπανελάβεν ἀποτόμως ὁ Κο-
 λοκοτρώνης, κάψτε τὴν, ἀλλὰ νὰ ἡξεύρετε ὅτι θὰ
 καῇτε καὶ σεῖς.” ἀλλ’ οἱ μπέηδες ἔπαυσαν τὴν ἀνα-
 φυεῖσαν λογοτριβὴν, συγκατετέθησαν εἰς τὰς προτά-
 σεις τοῦ Κολοκοτρώνη πρὸς χάριν ὡς εἶπαν τῶν γυ-
 ναικῶν καὶ παιδίων, κατέβησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ
 ὑπέγραψαν ὅλοι τὴν συνθήκην, ἐκτὸς τοῦ φρουράρ-
 χου Ἀλῆ-πασᾶ καὶ τοῦ πρώην φρουράρχου Σελημ-
 πασᾶ· ἀφ’ οὗ δὲ συνυπεγράφη καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλή-
 νων, ἔστειλαν οἱ Τούρκοι πρὸς αὐτοὺς τὰς κλεῖς τῶν
 φρουρίων. Οἱ Ἕλληνες παρέλαβαν τὰ κάτω φρού-
 ρια, καὶ διώρισάν τινας εἰς σύναξιν καὶ ἀπόθεσιν ἐν-
 τὸς δύο τσαμίων ἐπὶ καταγραφῇ τῶν πραγμάτων τῶν
 Τούρκων, τὰ ὅποια ἐμοίρασαν μετὰ ταῦτα μεταξὺ
 τῶν καθὼς ἐκρίθη ὑπ’ αὐτῶν εὐλογον ἄνευ οὐδεμιᾶς
 ὠφελείας τοῦ ταμείου. Τὰ πλείονερα ὅμως καὶ τὰ
 πολυτιμότερα αὐτῶν διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν.
 Φόβος καὶ φόβος μέγας ἐπεκράτει μὴ πάθωσιν οἱ
 Ναυπλιεῖς ὅσα ἔπαθαν οἱ συναδελφοί των ἐν Νεο-
 κάστρῳ, ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Ἀθήναις· ὁ Κολοκοτρῶ-
 νης μὴ θέλων νὰ συμβῇ τοιοῦτόν τι, καὶ διαρπαγῇ ἡ
 περιουσία, ἀπέκλεισεν ἔξω τῆς πύλης τοῦ φρουρίου
 τοὺς συρρέουσοντας ἐπὶ λαφυραγωγίᾳ στρατιώτας·
 ἀλλ’ οὗτοι ἀποτυχόντες τῶν ἐλπίδων τῶν ἠπέιλησαν
 νὰ εἰσέλθωσι διὰ τῆς βίας, νὰ σφάξωσι τοὺς Τούρ-
 κους καὶ νὰ διαρπάσωσι τὰ ὑπάρχοντά των· δι’ ὃ
 πᾶσα ἀναβολὴ τῆς ἀποπλεύσεως τῶν Τούρκων ἦτον
 ἐπικίνδυνος. Καλῇ τύχῃ κατέπλευσε τὴν 12 δεκεμ-
 βρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου ὁ Χαμιλτὼν ἐπὶ
 τῆς φρεγάδας Cambrian καὶ παρέλαβε διὰ τῆς συ-

ναινέσεως τῶν Ἑλλήνων 400 αἰχμαλώτους· παρέ-
λαβαν καὶ τοὺς λοιποὺς τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὴν
ὁδηγίαν τοῦ Μιαούλη ἐπὶ μισθῷ ἑκατὸν δέκα χιλιά-
δων γροσίων πληρωθέντων ἐκ τῶν λαφύρων, καὶ οὕ-
τως ἀπεβίβασαν τοὺς αἰχμαλώτους τούτους ὁ μὲν
Χαμιλτὼν εἰς τὴν Σμύρνην, ὁ δὲ Μιαούλης εἰς τὸ
Κουσάντασι, ἀλλ' ὅλους τόσον κακῶς ἔχοντας διὰ
τὴν ἐπὶ τῆς πολιορκίας πείναν, τὸν λοιμὸν καὶ τὴν
κακοπάθειαν, ὥστε ἐξῆντα ἑπτὰ ἀπέθαναν ἐπὶ μόνῃς
τῆς Ἀγγλικῆς φρεγάδας κατὰ τὸν διάπλουν παρα-
ταθέντα ἐξ αἰτίας ἐπισυμβάσης τρικυμίας· ἀπέθαναν
δὲ τινες ἐξ αὐτῶν φαγόντες διὰ μιᾶς κατὰ κόρον, ἐμο-
λύνθη δὲ καὶ τὸ πλήρωμα τῆς φρεγάδας· μόνοι ὡς
αἰχμάλωτοι ἐκρατήθησαν ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου οἱ δύο
πασάδες, ὡς μὴ θελήσαντες νὰ ὑπογράψωσι τὴν
συνθήκην· ἀλλ' ὅχι μόνον δὲν ἠνωχλήθησαν οὐδ' αὐ-
τοὶ οὐδ' οἱ περὶ αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς ἄκρον ἐπεριποιή-
θησαν τροφοδοτούμενοι πλουσιοπαρόχως καὶ ζῶντες
ἐν ἀνέσει μέχρις οὗ ἀπελύθησαν.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ.

Τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεῦ καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἐκείθεν διάβασιν τοῦ Δράμαλι.—Τὰ κατὰ τὸν Ἀρειον-πάγον, καὶ κατάργησις αὐτοῦ συνεργεία τοῦ Ὀδυσσεύς.—Ἀρχιστρατηγία τοῦ Ὀδυσσεύς.—Κατηγορία τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐπὶ πολιτικῷ ἐγκλήματι.—Νέα εἰσβολὴ ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν Μεχμέτ-πασᾶν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.

ΟΥΤΕ ἡ πρὸς τὸν Νούτσον καὶ Μπαλάσκαν βδελυρὰ διαγωγὴ τοῦ Ὀδυσσεύς, οὔτε ἡ κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησις καὶ καταδρομὴ τῆς κυβερνήσεως ἴσχυσαν νὰ βλάψωσι τὴν πρὸς αὐτὸν τοῦ κοινοῦ ὑπόληψιν. Ὡς προδότην καὶ ὡς ἐνθαρρύναντα τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν τὸν κατεμήνυνεν ὁ Ἀρειος-πάγος, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος κατέκρινε τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὅχι διότι τὸν ἐνόμιζεν ἀθῶον, ἀλλὰ διότι τὸν ἐθεώρει ὡς τὸν ἰκανώτερον ν' ἀνορθώσῃ διὰ τῶν ὅπλων τὴν πεσοῦσαν πατρίδα, δι' ὃ καὶ τὸν ἐνεθάρρυνε διὰ τῆς ἀγάπης του καὶ τῆς συνδρομῆς του. Ἰσχυρότεροι τῶν ἀνθρώπων τῆς μαχαίρας εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ νόμου ἐν καιρῷ εἰρήνης· ἀλλ' ἐν καιρῷ ἐπαναστάσεων καὶ πολέμων ἡ μάχαιρα τιμᾶται ὑπὲρ τὸν νόμον, καὶ θεωρεῖται ὡς ἀσπίς κατὰ κακοποιήσεων καὶ ἀδικιῶν, ὡς ἀσφαλιστήριον κατ' ἐχθρικῶν προσβολῶν καὶ ὡς εὐτυχὲς ὄργανον πλεονεκτικῶν

καὶ φιλάρχων σκοπῶν. Δι' αὐτὴν καὶ μόνην τὴν αἰτίαν ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὁ μισούμενος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Ὀδυσσεύς. Τὸ αἶσθημα δὲ τοῦτο τοῦ κοινου ὑπὲρ τοῦ Ὀδυσσεύς ἴσχυσε διὰ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ παρὰ τῷ βουλευτικῇ προβαλόντι τὴν 24 ἰουνίου τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ Ὀδυσσεύς· τὸ δὲ νομοτελεστικὸν ὑπέικον εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην διέταξε τὸν Ἀρειον-πάγον νὰ μὴ ἐκτελέσῃ ὅσα κατ' ἐκείνου διετάχθησαν· ἀλλ' ὅποι-αδήποτε καὶ ἂν ἐφάνη ἢ ἐξ ἀνάγκης διαγωγὴ τῆς Ἀρχῆς, ὁ Ὀδυσσεὺς πεποιθὼς ἐπὶ τῇ ἐπιρρόῃ του καὶ τῇ μαχαίρᾳ του κατεφρόνει κυβέρνησιν καταφυ-γοῦσαν διὰ τὴν ἀσφάλειάν της εἰς πλοῖον, καὶ κεν-τρικὴν ἀρχὴν ἀνίσχυρον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς δι-καιοδοσίας της, φεύγουσαν ἀπέμπροσθέν του, περι-πλανωμένην τῇδε κακεῖσε, καὶ διασωθεῖσαν εἰς τι ἀπομεμονωμένον ἀκρωτήριο μίᾳς νήσου. Ἐξέδιδεν ἢ κυβέρνησις κατ' αὐτοῦ καταστρεπτικὰ καὶ ἀφορι-στικὰ ἔγγραφα, καὶ οὗτος συνέζῃ ἀσφαλῆς καὶ συνέ-πραττε μετὰ τῶν ὀπλρχηγῶν τῆς κυβερνήσεως ἐν τῇ ἀνατολῇ Ἑλλάδι ἐνεργῶν παρρησίᾳ τὴν ἀνατροπὴν καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἀρείου-πάγου. Τόσῃ δὲ ἦτον ἢ παρὰ τοῖς ὀπλρχηγοῖς ὑπόληψις του, ὥστε ὁ Γού-ρας ἂν καὶ μικρᾷ ἀκόμη σημασίᾳ ἀπεποιήθη τὴν δο-θεῖσαν αὐτῷ μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ὀδυσσεύς ὀπλρχηγίαν τῆς Λεβαδείας προτιμήσας τὴν φιλίαν τοῦ καθαιρεθέντος παρὰ τὴν μεγαλοδωρίαν τῆς ὑπερ-τάτης Ἀρχῆς τοῦ ἔθνους.

Μετὰ δὲ τὴν διάβασιν τοῦ Δράμαλι ἢ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ἐφοβεῖτο νέαν εἰσβολήν. Μόνος τόπος ἀσφα-λῆς ὅπως οὖν κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ἦσαν αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς ἀκροπόλεως διὰ τὴν παρά-μερον θέσιν των. Ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις ἐκείνη ἔπασχεν ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, διότι οἱ πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐ-τὸν σκοπὸν ἐνεργοῦντες πρὸ τῆς κυριεύσεως τῆς

ἀκροπόλεως Ἀθηναῖοι διηρέθησαν μετὰ τὴν κυρίει-
σίν της καὶ κατέτρεχαν ἀλλήλους. Ἡ Ἀττικὴ δὲν
εἶχε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὀπλαρχηγόν. Διάφοροι
ἀνεφάνησαν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀντιποιοῦμενοι
τὴν ὀπλαρχηγίαν ἀλλ' οὐδεὶς ὑπερίσχυσεν. Ἀπο-
θανόντος τοῦ Παναγῆ Χτενᾶ ἀνεδείχθη φρούραρχος
τῆς ἀκροπόλεως ὁ ἀδελφός του Σπῦρος. Ἀλλ' οὗτος
οὔτε τὴν πολιτικὴν Ἀρχὴν τοῦ τόπου του ἐτίμα, καὶ
πρὸς τοὺς συμπολίτας του κακῶς ἐφέρετο, ἄλλους
αὐτεξουσίως φυλακίζων καὶ τιμωρῶν, καὶ ἄλλους
φορολογῶν ἐπὶ λόγῳ τροφῆς καὶ μισθοδοσίας τῆς
φρουρᾶς· τινὲς δὲ τῶν στρατιωτῶν του ἐδολοφόνησαν
τὸν χατση Γεωργαντᾶν Σκουζῆν ἕνα τῶν ἐφόρων τῶν
Ἀθηνῶν ἐπανερχόμενον ἀπὸ τῆς Σαλαμίνας εἰς τὰς
Ἀθήνας. Τοιαύτη διαγωγὴ ἐκίνησεν ἄκραν ἀγανά-
κτησιν· καὶ μίαν ἡμέραν, καθ' ἣν ἔλειπεν οὗτος ἐκ
τοῦ φρουρίου, ὁ Σαρῆς ἄλλος ὀπλαρχηγὸς Ἀθηναῖος,
ἀνέβη μετὰ τινῶν ὀπαδῶν του εἰς τὴν ἀκρόπολιν,
ἀπέβαλε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Χτενᾶ, ἀντικατέστη
αὐτοχειροτόνητος φρούραρχος, παρέλαβεν εἰς ὑπο-
στήριξίν του ὡς συμφρούραρχον καὶ ἄλλον ὀπλαρχη-
γόν Ἀθηναῖον τὸν Λέκκαν, ἀπέλυσε τοὺς ἐν φυλακῇ
καὶ ἐπολιτεύθη ἀξιεπαίνως· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντι-
ζηλίας πολλῶν συμπατριωτῶν του ὀλίγον ἐχάρη καὶ
αὐτὸς τὴν φρουραρχίαν του.

Ἐστρατοπέδευε πρό τινος καιροῦ ἐπὶ τοῦ Γερανίου
τῆς Μεγαρίδος ὁ Ὑψηλάντης· οὗτος ἐπὶ τῇ προ-
σκλήσει τῶν Ἀθηναίων τῶν μὴ θελόντων φρουράρ-
χους τὸν Σαρῆν καὶ τὸν Λέκκαν, συμπαραλαβὼν καὶ
τὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὄρους συναγωνιστὴν του Νικήταν
μετέβη τὴν 21 αὐγούστου εἰς Ἀθήνας, ἵνα διαθέσῃ
ἄλλως πῶς τὰ τοῦ φρουρίου. Ἀλλ' οἱ φρούραρχοι
οὔτε τὰς φιλικὰς προσκλήσεις του εἰσήκουσάν οὔτε
εἰς τὰς βαρεῖας ἀπειλὰς του ἐνέδωκαν οὔτε νὰ τὸν
δεχθῶσιν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως ἐπιθυμοῦντα νὰ τὴν

ἐπισκεφθῇ συνήνεσαν· ἐπειδὴ δὲ ἐφοβήθησαν μὴ κακοπάθωσιν ὑπὸ τῶν ιδίων στρατιωτῶν διότι ὁ Ὑψηλάντης ὀργισθεὶς ἐφοβέρισε νὰ καύσῃ ἐπὶ τῇ παρακοῇ των τὰς οἰκίας των καὶ νὰ φυλακίσῃ τοὺς συγγενεῖς των, μετεκάλεσαν τὸν Ὀδυσσεά εἰς παραλαβὴν τοῦ φρουρίου. Εὖρημα ἐθεώρησεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν προσφορὰν ταύτην καὶ ἔτρεξε δρομαῖος εἰς Ἀθήνας τὴν 27 αὐγούστου. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας ἦσαν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος δὲν ἐλογόφεραν περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ φρουρίου· μάλιστα τόσον ἦσαν σύμφωνοι ὥστε συνεπεστάτησαν καὶ οἱ τρεῖς ἐπὶ τῶν γενομένων ἐκείναις ταῖς ἡμέραις Ἀθηναϊκῶν ἀρχαιρεσιῶν. Καὶ ὁ μὲν Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικήτας ἐπανῆλθαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ στρατόπεδον (α), ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἔμεινεν ἐν Ἀθήναις καὶ διώρισε φρούραρχον τὸν ὁπαδόν του Γούραν. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὰς πρὸς ἀλλήλους ἀσυμφωνίας των ἐστερήθησαν οἰκειοθελῶς τῆς ἐγχωρίου δυνάμεως των καὶ τὴν παρέδωκαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν παρέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς χεῖρας τοῦ Ὀδυσσεύς, ἀνδρὸς τοῦ ὁποίου οὔτε ἡ προλαβοῦσα διαγωγὴ οὔτε ἡ παροῦσα θέσις ἦσαν βεβαίως τόσης ἐμπιστοσύνης ἄξιοι.

Ἡ δ' ἐξ αὐτῆς τῆς περιστάσεως ἀπροσδόκητος αὐξησης τῆς δυνάμεως τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ τὴν φιλοδοξίαν του ἔτι μᾶλλον ἐξῆψε καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑπόληψιν τοῦ κοινοῦ ὑπερηύξησεν· καὶ οἱ μὲν διὰ κολακείαν, οἱ δὲ διὰ φόβον, καὶ ἄλλοι διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν περιστάσεων ἠθελαν νὰ ἐκτείνωσι τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἐφ' ὅλης τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Πολλοὶ τῶν προκρίτων τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀντεφέροντο πρὸ πολλοῦ πρὸς τὸν Ἀρειον-πάγον. Μετὰ δὲ τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς συμβάντα ἐθαρρύνθησαν ἔτι μᾶλλον καὶ ἔβαλαν κατὰ νοῦν καὶ αὐτὴν τὴν κατάργησίν του ἢ τὴν ἀντικατά-

στασίν τινων τῶν μελῶν του, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου του. Ἀληθὴς αἰτία τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῶν ῥηθέντων προκρίτων ἦτον ἡ πρὸς τοὺς Ἀρειοπαγίτας ἀντιζηλία καὶ ἡ ἀντιποίησις τῆς ἐξουσίας των, ἃν καὶ δὲν ἦτο πολλοῦ φθόνου ἀξία· ἀλλ' οἱ ἰδιοτελεῖς σκοποὶ καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀπάτην τοῦ κοινοῦ, τοῦ ὁποίου ἀπαιτεῖται ἡ σύμπραξις ἢ ἡ γνώμη, περικαλύπτωνται πάντοτε ὑπὸ πρόσχημα ὀρθοῦ λόγου καὶ γενικοῦ συμφέροντος· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἄνδρες οὗτοι διετείνοντο εἰς δικαιολογίαν τῆς κατακραυγῆς των, ὅτι οἱ πλειότεροι τῶν Ἀρειοπαγιτῶν ἢ δὲν ἐξελέχθησαν ὑπὸ τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν νομίμως, ἢ ἐστάλησαν ἐξ ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν εἰσέτι ζυγόν. Καὶ ἐστία μὲν τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἦσαν αἱ Ἀθηναί, πρωταγωνισταὶ δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν πάντοτε καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ Ὀδυσσέως οἱ πρόκριτοι τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λεβαδείας καὶ τῶν Θηβῶν καλέσαντες ἀρχομένου τοῦ σεπτεμβρίου δι' ἐγκυκλίων εἰς γενικὴν σύσκεψιν περὶ τούτου καὶ τοὺς προκρίτους τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ τὰ ἐν τῇ Δρακοσπηλιᾷ συμβάντα καὶ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη τὰ μέλη τοῦ Ἀρείου-πάγου τῇδε κακέϊσε διασκορπισθέντα καὶ καταδιωκόμενα ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως διαπράττοντος καὶ ἐπὶ τῆς ξηρῆς καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τὴν σύλληψίν των, κατήντησαν μεσοῦντος τοῦ σεπτεμβρίου εἰς τὸ Ξηροχῶρι τῆς Εὐβοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οὔτε δύναμιν οὔτε ἀσφάλειαν εἶχαν. Αἱ ἐπαρχίαι, τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν, ἀπεστάτησαν καὶ ἐκινήθησαν κατ' αὐτοῦ· καὶ αὕτῃ ἡ νῆσος τῆς Εὐβοίας, εἰς ἣν κατέφυγεν, ὅχι μόνον δὲν ὑπήκουεν, ἀλλὰ καὶ ὅπλα κατ' αὐτοῦ ἔλαβε· θὰ διελύετο δὲ βεβαίως ἂν δὲν ὑπεστηρίζετο παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς νήσου ὀπλارχηγοῦ Διαμαντῇ, ὅστις καὶ ἐνόπλως ἀπὸ τῶν κατ' αὐτοῦ ἐνόπλως ἐλθόντων Εὐβοέων τὸν ὑπε-

ράσπισε, καὶ οὔτε εἰς τὰς ἐπανειλημμένας εἰσηγήσεις τοῦ Ὀδυσσέως οὔτε εἰς τὰς ἰδιαιτέρας προτροπὰς τοῦ Ὑψηλάντου ἀποστείλαντος ἐπὶ τούτῳ πρὸς αὐτὸν τὸν ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου συναγωνιστὴν του καὶ πάντοτε πιστὸν Ὑψηλαντιστὴν Σάλλαν ὥτα ἀκοῆς ἔδωκεν.

Τοιαύτη κατάστασις πραγμάτων ἐβοήθει μεγάλως τοὺς ἐν τῇ Χαλκίδι Τούρκους, οἵτινες μηδενὸς ἐναντιουμένου ἐξήρχοντο ἐπὶ τῆς ἀντικρυνῆς ξηρᾶς, ἥρπαζαν ὅ,τι εὔρισκαν καὶ ἐπανήρχοντο ἀνενόχλητοι εἰς τὸ φρούριον φοβούμενοι μόνον νὰ προχωρήσωσιν· ὅσα δὲ ἐκ τοῦ πλησίον ἥρπαζαν οὔτε εἰς αὐτάρκη τροφήν των οὔτε εἰς χορτασμὸν τῆς πλεονεξίας των ἤρκουν. Ἦσαν δὲ ἐντὸς τοῦ φρουρίου καὶ Ἀλβανοὶ εἰς τόσῃν ἀπείθειαν καὶ ἀναισχυντίαν καταντήσαντες ὥστε ἀρπάσαντες μᾶλλον ἢ λαβόντες τοὺς καθυστεροῦντας μισθοὺς των παρὰ τοῦ πασᾶ, ἀπέβησαν αὐθαιρέτως ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν ξηρᾶς τὴν 25 τοῦ Σεπτεμβρίου ἕως πεντακόσιοι, ἐκανονοβολήθησαν ὡς ἐχθροὶ παρὰ τῶν ἐν Καραμπαπᾶ Τούρκων, καὶ ἀπῆλθαν εἰς τὰ Τουρκικὰ χώματα διὰ Λεβαδείας καὶ Ζητουνίου. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν ἄλλοι διακόσιοι Τούρκοι ἐξελθόντες τῆς Χαλκίδος ἐπροχώρησαν ἐπὶ ἀρπαγῇ μέχρι τῶν Πλαταιῶν, ἀλλ' ἐκτυπήθησαν καὶ ἐπέστρεψαν σχεδὸν ἄπρακτοι.

Συνελθόντες δὲ οἱ κατὰ τοῦ Ἀρείου-πάγου συγκαλεσθέντες εἰς Ἀθήνας τὸν κατήργησαν διὰ πράξεώς των τῆς 18 Σεπτεμβρίου ἀναθέσαντες τὰ καθήκοντά του εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ ἐφόρους τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως· θέλοντες δὲ νὰ τιμήσωσι τὸν δυνατὸν τῆς ἡμέρας Ὀδυσσεᾶ τὸν ἀνηγόρευσαν ὁμοθυμαδὸν ἀρχιστράτηγον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ τὴν 24 Σεπτεμβρίου γενομένης τελετῆς παρόντων τῶν μελῶν τῆς συνελεύσεως ταύτης καὶ πλήθους λαοῦ ἀνεγνώσθη

μεγαλοφώνως τὸ ἀρχιστρατηγικὸν δίπλωμά του, τὸν ἔζωσαν οἱ ἀρχιεπίσκοποι Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, μέλη ὄντες καὶ οὗτοι τῆς συνελεύσεως, τὴν σπάθην τῆς ἀρχιστρατηγίας, τὸν εὐλόγησαν καὶ τὸν ἀνευφήμησαν ὅλοι οἱ παρεστῶτες.

Ἡ τοπικὴ δὲ αὕτη καὶ αὐτοκέλευστος συνέλευσις ὑπογράψασα τὰς δύο πράξεις, τὴν τῆς καταργήσεως τοῦ Ἀρείου-πάγου καὶ τὴν τῆς ἀρχιστρατηγίας τοῦ Ὀδυσσεώς, ἐν ᾧ οὔτε τὴν μίαν οὔτε τὴν ἄλλην νὰ ὑπογράψῃ δύναμιν εἶχε, διελύθη· ἀλλὰ τὸ παραδοξότερον καὶ τὸ μεμπτότερον πάντων καὶ ὅ,τι δεικνύει αὐτὸ καὶ μόνον τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν τότε κυβερνητικῶν πραγμάτων εἶναι, ὅτι τὸ μέλος τοῦ ἰδίου νομοτελεστικοῦ, ὁ Ἰωάννης Λογοθέτης, εὐρεθεὶς ἐκεῖ συνέπραξε παρρησίᾳ μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων τὴν κυβέρνησιν καὶ συνυπέγραψε καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ Ἀρείου-πάγου καὶ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Ὀδυσσεώς· συνυπέγραψε δὲ καὶ τὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀναφορὰν ἀναγγέλλουσιν τὴν κατάργησιν τοῦ Ἀρείου-πάγου. Διὰ τὴν διαγωγὴν του δὲ ταύτην τὸ νομοτελεστικὸν ἠναγκάσθη νὰ τὸν κατηγορήσῃ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὡς ἔνοχον πολιτικοῦ ἐγκλήματος.

Ἐκστρατεύσαντος δὲ τοῦ Δράμαλη ὁ Χουρσὴδ-πασῶς διέμεινεν ἐν Λαρίσση καὶ δι' ἄλλα αἷτια καὶ εἰς ἀποστολὴν νέων στρατευμάτων· ἐξαπέστειλε δὲ ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου τρισχιλίους ὑπὸ τὸν Χασνατάραν τοῦ καὶ πέρυσιν εἰσβαλόντος εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα βεζίρη Κιουσέ-Μόχμέτ-πασᾶ τοῦ φέροντος τὸν τίτλον ἡγεμόνος τοῦ Μωρέως καὶ διορισθέντος ἀρχηγοῦ τῶν νέων τούτων στρατευμάτων. Οἱ Τρισχίλιοι οὗτοι ἦλθαν κατὰ τὴν Φοντάναν ὅχι πρὸς διάβασιν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Λεβαδείαν τόσον ὀλίγοι ὄντες, ἀλλὰ πρὸς κατάληψιν τῆς θέσεως ἐκείνης διὰ τὴν ἐν καιρῷ ἀκίνδυνον δι' ἐκείνου τοῦ μέρους

εἰσβολὴν καὶ ἄλλου στρατεύματος ἐρχομένου κατό-
 πιν ὑπὸ τὸν ἴδιον Κιουσέ-Μεχμέτ-πασᾶν. Τὴν θέσιν
 τῆς Φοντάνας κατεῖχαν ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Γούρας.
 Οἱ Τοῦρκοι ἐδοκίμασαν νὰ προχωρήσωσιν ἀλλ' ἀπε-
 κρούσθησαν, καὶ φονευθέντων τινῶν ὠπισθοδρόμησαν
 πρὸς τὴν Νευρόπολιν ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν.
 Οἱ δὲ ῥηθέντες ὀπλαρχηγοὶ Ἕλληνες καὶ τινες ἄλλοι
 ἐν οἷς καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπῆγαν κατεπάνω των ἐπὶ
 σκοπῶ νὰ τοὺς διασκορπίσωσιν, ἀλλὰ διεσκορπίστη-
 σαν αὐτοί· ἐδοκίμασαν καὶ ἐκ δευτέρου νὰ τοὺς δια-
 σκορπίσωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ δευτέρου ἀπέτυχαν καὶ
 τὰ στρατεύματά των διελύθησαν, καὶ οἱ τρισχilioι
 Τοῦρκοι ἔμειναν ἔκτοτε ἀνενόχλητοι. Μετ' ὀλίγον
 ἦλθαν καὶ τ' ἄλλα στρατεύματα εἰς ἐνδυνάμωσιν τοῦ
 μικροῦ τούτου ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, καὶ ἔκτοτε οἱ
 ἐχθροὶ ἐφόβιζαν ἀντὶ νὰ φοβῶνται, καὶ ἔβλαπταν
 ἀντὶ νὰ βλάπτωνται. Ἐμειναν δὲ οἱ μὲν πεζοὶ ἐν
 Νευροπόλει ὥς καὶ πρότερον, οἱ δὲ ἱππεῖς ἐτοποθετή-
 θησαν ἐν Δαδίῳ· διεχέοντο δὲ οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ
 ἐκεῖθεν μηδενὸς ἐναντιουμένου καὶ εἰς τὰ πέριξ χωρία
 λεηλατοῦντες καὶ ἐσοδιάζοντες τοὺς ὀψίμους καρ-
 πούς. Ἐκαυσαν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ καὶ τὸ Τα-
 λάντι· ἐπὶ τέλους ἦλθε καὶ ὁ ἴδιος Μεχμέτ-πασᾶς·
 ἐφημίζετο δὲ ὅτι οἱ εἰσελθόντες ἐχθροὶ ἦσαν ὅλοι
 δωδεκακισχilioι.

Ὁ Μεχμέτ-πασᾶς θέλων νὰ προχωρήσῃ διήρρεσεν
 εἰς δύο τὸν στρατὸν του, καὶ αὐτὸς μὲν ὁδηγῶν τὸ
 πλεῖστον μέρος αὐτοῦ διέβη εἰς Σάλωνα τὴν 17 ὀκτω-
 βρίου διὰ τῆς Γραβιάς, ὁ δὲ Τσελελεντίμπεης
 διοικητὴς τῆς Ὀχρίδος ὁδηγῶν τὸ ὑπόλοιπον μέρος
 ἐπεχείρησε νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ Ζεμενοῦ ἀλλ' ἀπε-
 κρούσθη παρὰ τῶν ὑπὸ τὸν ὑποπλαρχηγὸν τοῦ
 Ὀδυσσεὺς Λαΐον προκαταλαβόντων τὴν θέσιν ἐκεί-
 νην Ἀραχοβιτῶν καὶ παρὰ τῶν ὑπὸ τὸν Γεωργάκην
 Λεπενιώτην ὑποπλαρχηγὸν καὶ αὐτὸν τοῦ Ὀδυσσεὺς

τοποθετηθέντων ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀπελπισθεῖς δ' ἐξ αὐτῆς τῆς αἰτίας νὰ διέλθῃ δι' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ ὠπισθοδρόμησε καὶ διέβη καὶ οὗτος εἰς τὰ Σάλωνα διὰ τῆς Γραβιάς.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἐπελθούσης ἀμηχανίας ἐξ αἰτίας τῆς ἐχθρικῆς ταύτης εἰσβολῆς οἱ ἀνατολικοελλαδίται ἀπέβλεπαν διὰ τὴν σωτηρίαν των εἰς τὸν νέον ἀρχιστράτηγον, καὶ τῷ ἔγραφαν πανταχόθεν νὰ ἐκστρατεύσῃ. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπώπτευε μὴν ἔλθῃ ὁ Μεχμέτ-πασᾶς μηδενὸς ἐναντιουμένου καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας· διὰ τοῦτο κατεγίνετο σπουδαίως εἰς τὴν ὑχύρῳσιν καὶ τὸν ἐφοδιασμὸν τῆς ἀκροπόλεως· καὶ ἐπειδὴ ἀνέπαφος ἦτον εἰσέτι ἡ περιουσία τῶν ἐν τῇ πεσούσῃ ἀκροπόλει Τούρκων, διότι δὲν ἐσυμβιβάζοντο οἱ κρατοῦντες αὐτὴν εἰς διανομήν της, ὁ Ὀδυσσεὺς συναινέσει τῶν ἐφόρων τὴν ἐξηργύρωσε καὶ τὴν ἐξώδευσε ὅλην· ἐξώδευσε καὶ ἐξ ἰδίων εἰς ἀγορὰν τροφῶν καὶ ἄλλων ἀναγκαίων διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ φρουρίου. Εἶδαμεν ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ καὶ ὅχι τῆς τροφῆς ἐπέφερε πρὸ ὀλίγου τὴν πτώσιν τοῦ φρουρίου τούτου· καλῇ τύχῃ ὁ κίνδυνος οὗτος ἐξέλειψεν ἀπροσδοκῆτως, διότι ἐργάζεται τινὲς σκάπτοντες ἀνεκάλυψαν κατὰ περίστασιν ὑπὸ τὸ ἄντρον τοῦ Πανὸς πηγὴν ἀφθόνου καὶ καθαροῦ νεροῦ, τὴν ὁποίαν ὀλίγον ἀπέχουσιν τοῦ φρουρίου συμπαρέλαβεν ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ τινος παρατειχίσματος. Ἐξασφαλίσας δὲ καὶ τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ τὴν φρουραρχίαν τοῦ Γούρα ἐξεστράτευσεν τὴν 23 ὀκτωβρίου (β)· δὲν εἶχε τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰμὴ τριακοσίους στρατιώτας, καὶ μόλις ἔγειναν ὅλοι οἱ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του χίλιοι διακόσιοι, συνενωθέντων καθ' ὁδὸν καὶ ἄλλων ὑποπλαρχηγῶν. Ἀλλ' ἡ φήμῃ τόσον ἐπλήθυνε τὰς δυνάμεις του, ὥστε ὁ Μεχμέτ-πασᾶς, ὅστις ἤξευρεν ὅτι οἱ ὑπὸ τὸν Λεπενιώτην μετετόπισαν ἀπὸ τῶν πρὸς τὸ Ζεμενὸν θέσεων εἰς τὸ Καστρὶ ἐπὶ περιορισμῷ τῶν

πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐχθρῶν των φοβηθεὶς μὴ κλεισθῇ ἐντὸς τῶν Σαλώνων τὰ ἔκαυσε· ἔκαυσε καὶ τὸ παρακείμενον χωρίον Τοπόλια, ἐξῆλθε πανστρατιᾷ ἐκείθεν καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸς καιρὸν εἰς Γραβιάν. Φθάσας δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς Δαύλειαν ἐπὶ τῆς εἰς Σάλωνα πορείας του ἔμαθε τὴν ἐκείθεν ἔξοδον τῶν ἐχθρῶν καὶ τὴν ἐν Γραβιᾷ στρατοπέδευσιν αὐτῶν, καὶ στραφεὶς πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος ἔφθασεν εἰς τὸ Δαδὶ τὴν α" νοεμβρίου· καὶ ἄλλοι μὲν τοῦ στρατεύματός του ἔμειναν ἐντὸς τοῦ χωρίου οὔσης τῆς ἡμέρας βροχερᾶς, ἄλλοι δὲ ὑπ' αὐτὸν τὸν ἴδιον ἀνέβησαν εἰς τὸ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον τοῦ χωρίου μοναστήριον τῆς Παναγίας, ὅπου ἦδραν καὶ τὰ κατὰ διαταγὴν του μεταβάντα πρὸ ὀλίγης ὥρας ἐκεῖ ἐκ τοῦ Καστρίου τάγματα. Προτοῦ δὲ νὰ τοποθετηθῶσιν ἐφάνη αἰφνιδίως ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὁδεύων διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Δαδίου πρὸς τὸ Τουρκοχώρι. Ὁ δὲ σαλπικτὴς τοῦ Ὀδυσσεὺς ἰδὼν τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν διερχόμενον ἐσάλπισεν εἰς εἰδοποίησιν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι ἠγνόουν ὅτι κατεῖχαν τὰς θέσεις ἐκεῖνας Ἕλληνες καὶ ἦσαν ἤδη προωδευμένοι, ἀκούσαντες τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος ὠπισθοδρόμησαν καὶ κατέλαβαν τὰ καλύβια τοῦ Δαδίου. Ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξεν ἀμέσως τοὺς σὺν αὐτῷ νὰ ὀχυρωθῶσι καὶ παρήγγειλε καὶ τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ ὑπὸ τὸν Γάτσον καὶ τὸν πρῶτον φρούραρχον τῶν Ἀθηνῶν Σαρῆν ν' ἀναβῶσι καὶ οὗτοι εἰς τὸ μοναστήριον. Ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ δὲν τοῖς ἔδωκαν καιρὸν μήτε νὰ ἐνωθῶσι μήτε νὰ ὀχυρωθῶσιν, ἀλλ' ἔπεςαν διὰ μιᾶς οἱ μὲν πεζοὶ κατὰ τῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, οἱ δὲ ἱππεῖς κατὰ τῶν ἐν τῷ χωρίῳ, τοὺς ἔτρεψαν ὅλους εἰς φυγὴν, ἐπῆραν τὰς ἀποσκευὰς των, ἐφόνευσαν ἕως εἴκοσιν, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀξιωματικὸν Μήνιον Κατσικογιάννην, ἐπίασαν ζωντανὸν τὸν Σαρῆν (γ), ἐπλήγωσαν τὸν Γάτσον καὶ μόλις ὁ ἴδιος Ὀδυσσεὺς διέφυγεν ὡς ταχύπους τὰς

χειράς των διαβάς διὰ μέσου αὐτῶν ὡς Ἀλβανός. Ἦσαν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Παναγίας καὶ τινες οἰκογένειαι, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἄνδρες ἐσφάγησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ Τούρκοι μετέβαλαν τὸ σχέδιόν των ἐξ αἰτίας τῆς συμπεσοῦσης τροπῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ μετέβησαν ἐκεῖθεν εἰς Βελίτσαν.

Μετὰ δὲ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος συμβάντα οὐδὲν ἐφαίνετο δυνάμενον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν ἢ πρὸς τὰς Ἀθήνας, οὐδὲ νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας πολλοὺς κατοίκους τῶν μερῶν ἐκείνων μὴ δυναμένους διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα χειμῶνα οὔτε οἱ ἴδιοι νὰ προφυλαχθῶσιν, οὔτε τὰ ζῶα των νὰ προφυλάξωσιν ἐπὶ τῶν ὁρέων· ἀλλ' ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεὺς νικηθεὶς διὰ τῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως ἐνίκησε διὰ τῆς φυσικῆς του δεξιότητος.

Ἐπὶ σκοπῷ νὰ κερδίσῃ καιρὸν καὶ στρατολογήσῃ ἐκ νέου ἐσοφίσθη νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἔγραψε τῷ γνωστῷ του Τσελελεντίμπεη γράμμα ταπεινὸν καὶ παρεκάλει τὸν πασᾶν δι' αὐτοῦ ν' ἀπολύσῃ τοὺς συλληφθέντας ἐπὶ τῆς τελευταίας μάχης Ἑλλήνας ὑποσχόμενος ν' ἀπολύσῃ καὶ οὗτος τινὰς παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτους Τούρκους. Ὁ Τσελελεντίμπεης ἀπεκρίθη φιλοφρόνως καὶ τῷ ἐπρόβαλε νὰ στείλῃ πρὸς αὐτὸν πιστὸν ἄνθρωπόν του εἰς διαπραγμάτευσιν περὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀπολύσεως τῶν αἰχμαλώτων καὶ περὶ ἄλλων σπουδαίων υποθέσεων. Ἐπὶ τῇ ἀρεστῇ ταύτῃ προτάσει ἀπέστειλεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν γραμματέα του Ἀντώνην Γεωργαντᾶν, ὁ δὲ Τσελελεντίμπεης ἀνταπέστειλε τὸν Μουστάμπεην πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ Γεωργαντᾶ. Εὐμένεστατα ἐδέχθησαν οἱ Τούρκοι τὸν ἀποσταλέντα καὶ ὑπεσχέθησαν πρόθυμοι τῷ ἀποστείλαντι αὐτὸν ἐξ ὀνόματος τῆς Πύλης τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν καθ' ὅλην τὴν ἀνα-

τολικὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀναχώρησιν ὅλου τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ προσκυνήσῃ αὐτὸς καὶ νὰ προσκυνήσωσι διὰ τῆς προτροπῆς του καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλαρχηγοὶ καὶ πρόκριτοι τοῦ μέρους ἐκείνου. Ὁ Γεωργαντᾶς ὑποκριθεὶς ὅτι τοιαύτῃ ἦτο καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ Ὀδυσσεύς ἐπανῆλθε πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπαύριον κομιστῆς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος προτάσεων. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς εὐρὼν ὅ,τι ἐζήτει ἐπανεπέμψεν αὐθημερὸν τὸν ἐπιτήδειον Γεωργαντᾶν, ἀπέλυσε τοὺς πλειότερους τῶν παρ' αὐτῷ αἰχμαλώτων καὶ ἐπρόβαλεν εἰς ἀποπεράτωσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαπραγματεύσεως ἀνακωχὴν καὶ συνέντευξιν. Προθύμως ἐδέχθησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην, ἀπέλυσαν καὶ οὗτοι τοὺς αἰχμαλώτους των, καὶ τὴν 5 νοεμβρίου ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν συνοδίᾳ ὀλίγων σωματοφυλάκων ὑπῆγεν εἰς τὸ πλησίον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου χωρίον τῆς ἁγίας Μαρίας, ὅπου ἦρε τὸν Κεχαγιαμπην καὶ τὸν Τσελελεντίμπην προσμένοντάς τον· τόσον δὲ ἐπιτηδείως ὑπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς τὸν πιστὸν ῥαγιάν ὥστε ἀπέφυγεν εὐσχήμως καὶ ἀνυπόπτως νὰ ὑπογράψῃ τὸ προετοιμασθὲν εἰς ὑπογραφὴν τοῦ προσκυνητοχάρτιον ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὅχι μόνον δὲν ὠφέλει, ἀλλὰ καὶ ἔβλαπτε τὸν κοινωφελῆ σκοπὸν μόνῃ ἢ ὑπογραφῇ του ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν καὶ προκρίτων τοῦ μέρους ἐκείνου· τοὺς ἐβεβαίωσε δὲ ὅτι μετὰ τὴν εἰς τὸ Ζητοῦνι ἐπάνοδον τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν πρότασιν των θὰ ἔσπελλεν ἐκεῖ τοὺς προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν εἰς προσκύνησίν των. Οἱ μπέηδες ἐπῆνεσαν τὸν ζῆλόν του καὶ τὴν φρόνησίν του, τῷ ὑπεσχέθησαν πλουσίας ἀμοιβὰς διὰ τὴν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἀκραιφνῇ πίστιν του, καὶ ἐπὶ τῇ βεβαιώσει τῆς εἰς Ζητοῦνι ταχείας ἐπανάδου των ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων· καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι ἀνεχώρησαν τῷ ὄντι ὅλοι εἰς Ζητοῦνι ἀρχομένου τοῦ νοεμβρίου (δ)· ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς θέλων νὰ

φανῇ ὅτι ἐξετέλεσε καὶ οὗτος ὅσα ὑπὲσχεθή ἔστειλε κατόπιν αὐτῶν εἰς προσκύνησιν τοῦ πασᾶ τέσσαρας ἀσημάντους ἀλλ' εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένους γέροντας ὡς ἀντιπροσώπους τῶν ἐπαρχιῶν τῶν μερῶν ἐκείνων.

Ἀρμοδίαν ἐθεώρησεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν περίστασιν ταύτην νὰ κυριεύσῃ δι' ἀπάτης ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ψευδοῦς του ὑποταγῆς τὸν Καραμπαμπᾶν· ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ ἀφ' οὗ προετοιμάσθη ἀπέλυσε καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ αἰχμαλώτους τινὰς Τούρκους καὶ παρηκολούθει καὶ οὗτος, σκοπεύων νὰ ρίφθῃ αἰφνιδίως ἐντὸς αὐτοῦ· ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἀνεκάλυψαν τὴν ἀπάτην καὶ ἐματαίωσαν τὸ σχέδιόν του.

Διὰ τοιαύτης μηχανουργίας ἡλευθέρωσεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν κινδυνεύουσαν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ὀπλαρχῆγοι αὐτῆς, οἱ μὴ συμπράξαντες, εὐφήμησαν τὸν ἐλευθερωτὴν της. Ἀλλ' ἀπορίας ἄξιον εἶναι πῶς ὁ Μεχμέτ-πασᾶς ἠπατήθη τόσον εὐκόλως· καὶ φαίνεται ὅτι συνέτρεξαν εἰς τὴν ἐπάνοδόν του καὶ ἄλλα αἷτια, τὰ ἐξῆς. Διαδοθέντος τοῦ λόγου ὅτι ἐπροσκύνησε τὸ μέρος ἐκεῖνο, οἱ συνεκστρατεύοντες Ἀλβανοὶ ἀποβαλόντες πᾶσαν ἐλπίδα λαφυραγωγίας καὶ αἰχμαλωσίας ἀνεχώρησαν πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ τοιουτοτρόπως ἡδυνάτισεν ὁ στρατός. Ἐγνώσθη δὲ ὅτι καὶ Ἑλληνικά τινα τάγματα διέκοψαν τὴν συγκοινωνίαν τῆς Βελίτσας ὅπου ἐστρατοπέδευαν οἱ ἐχθροί, καὶ τοῦ Ζητουνίου ὅθεν τοῖς ἤρχοντο αἱ τροφαί, καὶ ὅτι ἤρπασαν καὶ τινὰς αὐτῶν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας. Ἐτάραξε δὲ ἴσως ὅχι ὀλίγον τὸν Μεχμέτ-πασᾶν καὶ ἡ εἰδησις ὅτι ὁ προστάτης του Χουρσὴδ-πασᾶς δι' οὗ ἀνεδείχθη ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου πεσὼν εἰς ὀργὴν καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον ἐπρόλαβε καὶ ἐφαρμακεύθῃ, οὕτως ἀνταμείψαντος τοῦ Σουλτάνου τὰς πρὸς αὐτὸν

λαμπρὰς ὑπηρεσίας του (ε)· ἔμαθεν ἴσως καὶ τὰ
δυστυχήματα τοῦ Δράμαλι· ἐπροχώρει δὲ καὶ ὁ
χειμὼν δρυμὴς καὶ βροχερός. Πάντα ταῦτα συνέ-
τρεξαν, φαίνεται, εἰς τὴν ἐπὶ μόνη τῇ ἀπατηλῇ
διαγωγῇ τοῦ Ὀδυσσέως δυσεξήγητον ἀναχώρησιν
τοῦ Μεχμέτ-πασᾶ ἐν μέσῳ τῆς εὐτυχούς προόδου
του.

1822.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ.

Περιγραφή καὶ πολιορκία τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἀποτυχία τῆς ὑπὸ τὸν Ὁμέρ-πασᾶν ἐκστρατείας κατ' αὐτῆς.

Ἡ ΠΟΛΙΣ τοῦ Μεσολογγίου κείται μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν τοῦ Ἀχελώου (Ἄσπρου) καὶ τοῦ Εὐήνου (Φίδαρη). ἀπέχει δὲ τοῦ μὲν πρώτου ἑξ, τοῦ δὲ δευτέρου δώδεκα μίλια, τέσσαρα δὲ τῆς νοτίου ὑπωρείας τοῦ Ἀρακύνθου (Ζυγοῦ), καὶ κείται ἐπὶ τῆς ἀκροθαλασσίου ἐσχατιᾶς τῆς ἀπὸ τῆς ῥηθείσης ὑπωρείας ἀρχομένης καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου τελειώσεως πεδιάδος. Μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου πρὸς ἄρκτον ἐπὶ τινος λόφου κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς νεωτέρας Πλευρῶνος, τὰ κοινῶς λεγόμενα κάστρον τῆς Κυρὰ-Εἰρήνης. Ἄδηλον ποία αὕτη ἡ Κυρὰ-Εἰρήνη. Πρὸς τὴν ὑπώρειαν δὲ τοῦ Ζυγοῦ ὅπου τελευτᾷ ἡ πεδιάς ἐπὶ τινος ὑψώματος σώζονται ἐρείπια τοῦ τείχους τῆς παλαιᾶς Πλευρῶνος, κοινῶς λεγόμενα Γυφτόκαστρον. Συνφκίσθησαν δὲ κατὰ τὸν Στράβωνα οἱ οἰκήτορες αὐτῆς εἰς τὴν νεωτέραν Πλευρῶνα πορθοῦντος τὴν χώραν Δημητρίου τοῦ ἐπικληθέντος Αἰτωλικοῦ. Ἀγνωστος ἡ πρώτη τῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου καταβολή. Ὁ Ἰουδαῖος Βενι-

αμίν ὁ ἐκ Τουδέλης ὁ περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1153 ἀναφέρει τὸ Ἀνατολικόν, τὸ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, ἀλλ' ὅχι καὶ τὸ Μεσολόγγι. Ὁ δὲ Βενετὸς ἱστοριογράφος Πέτρος Γαρζώνης διηγούμενος τοὺς μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βενετίας συγχρόνους τοῦ πολέμου λέγει, ὅτι μετὰ τινα μάχην πλησίον τοῦ Μεσολογγίου ἐν ἔτει 1684, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ὅχι ὀλίγοι Τούρκοι καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Σεφέρ-ἀγάς, τὸ Ἀνατολικόν, τὸ καὶ κατ' αὐτὸν Νατολικόν, καὶ τὸ Μεσολόγγι ἀπεσπᾶσθησαν τῶν Τούρκων καὶ ὑπετάχθησαν τοῖς Βενετοῖς. Ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης Στάννος οὐδ' αὐτὸς οὐδαμοῦ τῆς χρονικῆς βίβλου τοῦ ἀναφέρει τὸ Μεσολόγγι. Ἐν οὐδενὶ δὲ τῶν πρὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ Γαρζώνη γεωγραφικῶν πινάκων σημειοῦται ἡ πόλις αὕτη, οὐδὲ μνεῖα γίνεται αὐτῆς ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐν ἔτει 1571 κατὰ τὴν Ναύπακτον περιφήμου ναυμαχίας ἢ ἄλλης τινὸς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη συμπλοκῆς.

Ἐν μέσῳ τοῦ Φίδαρη καὶ τοῦ Μεσολογγίου πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ σώζονται ἐρείπια πενιχρᾶς κωμοπόλεως καλούμενα χίλια σπήτια, καὶ λέγεται, ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κωμοπόλεως ἐκείνης κατέφυγαν οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων τῆς χάριν ἀσφαλείας εἰς τὰ ἔνυδρα μέρη ὅπου ὑπάρχει σήμερον ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου. Οὐδὲν ἔχνης ἀρχαιότητος οὔτε Βυζαντινὸν ἢ Βενετικόν τι φαίνεται ἐν τῇ πόλει, καὶ ἡ κτίσις αὐτῆς εἶναι ὅλη Τουρκικὴ φαίνεται μόνον τὰ ἐρείπια τῶν κατὰ τὸν Τουρκορῶσικόν πόλεμον ἐπὶ τῆς Αἰκαταιρίνης κατεδαφισθεισῶν οἰκιῶν, λαβούσης καὶ τῆς πόλεως ταύτης τότε τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως δεικνύει τὴν ὅχι ἀρχαίαν καταβολὴν τῆς καὶ ἐξηγεῖ καὶ τὴν θέσιν ἐφ' ἧς ἐκτίσθη εἴτε ἐν μέσῳ λάκκων ἐξ αἰτίας τῆς λίμνης τῆς εἴτε ἐν μέσῳ λόγγου· διότι καὶ ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως ἐσώζοντο

ἀκόμη ἔξωθεν αὐτῆς καὶ ἐξικνούντο ἕως τῶν ἄκρων
τῆς ἐλαιῶνες, οἵτινες ἄγριοι καὶ κατάπυκνοι ἄλλοτε
κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν ἠρεώθησαν καὶ ἐμ-
φυλλιάσθησαν. Πολλὰ ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ
πόλις αὕτη ἦτο καθ' ὅλα σημαντικωτέρα τῆς τοῦ Ἀνα-
τολικοῦ· δι' ὃ ἂν καὶ ἡ ὑπὸ τῶν δύο τούτων πόλεων καὶ
τοῦ Νεοχωρίου συγκεיμένη ἐπαρχία ἐκαλεῖτο ἐπὶ τῆς
Τουρκοκρατίας καὶ ἐγράφετο Μουκατᾶς τοῦ Ἀνα-
τολικοῦ, ὁ διοικητὴς ἔδρευεν ἐν Μεσολογγίῳ. Ἐκα-
λεῖτο δὲ ἀναμφιβόλως ἡ ἐπαρχία οὕτω, διότι ἐπὶ τῆς
συστάσεως αὐτῆς τὸ Ἀνατολικὸν ἦτο τὸ σημαντικώ-
τερον, ὥς καὶ τὸ παλαιότερον. Ἡ πόλις τοῦ Μεσο-
λογγίου εἶχε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως 5500 περίπου
ψυχάς· σαράντα δὲ ἡ πενήντα μόνον ἐξ αὐτῶν ἐπρέ-
σβευαν τὰ τοῦ κορανίου. Μέγα μέρος τῶν κατοίκων
ἦσαν ἁλιεῖς, ἱκανὸν δὲ ναῦται μετερχόμενοι τὴν
ἄκτοπλοῖαν ἢ πλέοντες ἐπὶ ξένων πλοίων ἀφ' οὗ
ἔπαυσαν νὰ ναυπηγῶσιν ἐπὶ τοῦ τόπου μεγάλα πλοῖα
μετὰ τὴν πρόοδον τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου ἐνι-
σχυομένου ὑπὸ τῶν πλουσίων ἐμπόρων τῶν Π. Πα-
τρῶν. Αἱ δύο δὲ αὗται τάξεις τῶν κατοίκων, ἡ τῶν
ἁλιέων καὶ ἡ τῶν ναυτῶν, κατεῖχαν ἐν γένει τὸ πα-
ραθαλάσσιον μέρος τῆς πόλεως· οἱ δὲ γεωργοί, οἱ
κοινῶς λεγόμενοι καλυβιώται, ὥς ἔχοντες εἰς κατοι-
κίαν τῶν καλύβας, κατεῖχαν τὸ πρὸς τὴν ξηράν· οἱ
δὲ λοιποὶ πολῖται τὰ ἐνδότερα· Ἐπειδὴ τὸ παραθα-
λάσσιον εἶναι τὸ τερπνότερον καὶ τὸ ὑγιέστερον, πολ-
λοὶ εὐκατάστατοι ἔφρατταν διὰ πασσάλων καὶ παλι-
ουρίων συμπεπλεγμένων μέρος τῆς ἀβαθοῦς θαλάσ-
σης, καὶ τὸ ἀπεγαίοναν μεταφέροντες ἐκ τῶν πλησιε-
στέρων τῆς λίμνης νησιδίων γλίναν ἀντέχουσιν εἰς
τὰς παντοτεινὰς ἐπαφὰς καὶ τὰς συχνὰς προσβολὰς
τῆς θαλάσσης· ἐπὶ δὲ τοῦ κατασκευαστοῦ τούτου καὶ
ἀστερεώτου ἐδάφους ἔστρωναν τεσσάρων πέντε πο-
δῶν πλάτος ἐχούσας ἐσχάρας, ἧτοι συνδεδεμένα δέν-

δρινα ξύλα μὴ σηπόμενα ἀλλὰ μάλιστα σκληρυνόμενα ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Ἐπὶ τῶν ἐσχαρῶν δὲ τούτων ἐθεμελίοναν τὰς οἰκίας.

Τὸ δ' ἔδαφος τῆς πόλεως εἶναι σχεδὸν ἰσοθάλασσον· διὰ τοῦτο πολλάκις ἐν καιρῷ χειμῶνος ὠθουμένων τῶν κυμάτων πρὸς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τῶν νοτίων ἀνέμων περιθαλασσοῦνται αἱ παράλιοι οἰκίαι, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες κοινωνοῦν μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ τῶν μονοξύλων. Συμβαίνει δ' ἐνίοτε τὸ ἐναντίον, καὶ ἡ θάλασσα φεύγει ὡς ὠκεάνειος ἄμπωτις ἀπέμπροσθεν τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ βιαίᾳ καὶ διαρκεῖ πνοῇ τοῦ χειμερινοῦ βορέου. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ἐν τῇ πόλει πέντε ἐκκλησίαι καὶ ἐν ζαμίον· διέδιδε καὶ ἐν ἑλληνικὸν σχολεῖον τὴν γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν μαθητεύσαντα ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὄρει παρὰ τῷ Εὐγενίῳ καὶ τῷ Νεοφύτῳ, καὶ ἀποκτήσαντα μεγάλην ὑπόληψιν γραμματικοῦ καὶ ἐλκύσαντα μέγαν ἀριθμὸν ἀκροατῶν ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, Παναγιώτην Παλαμάν, ὑπὸ τὸν ὁποῖον συγκροτούμενοι Ἑλληνοδιδάσκαλοι ἐστέλλοντο πολλαχοῦ· μετὰ ταῦτα δὲ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοὺς υἱούς αὐτοῦ τὸν Γρηγόριον καὶ τὸν Ἰωάννην· διὰ τοῦτο ἡ γνῶσις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἦτο παρὰ τοῖς προῖσταμένοις κοινή.

Ἐξήντα πέντε περίπου μιλίων περιφέρειαν ἔχει ἡ ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου λιμνοθάλασσα· εἶναι εἰς ἄκρον ἰχθυοφόρος· περιέχει δύο ἀλικάς, τὴν μὲν κατὰ τὸ Ἀνατολικὸν τὴν Ἀσπρην, τὴν δὲ κατὰ τὸ Μποχώρι τὴν Μαύρην· τὰ νερά της εἶναι τόσον ῥήχᾳ καὶ ὁ πυθμὴν της τόσον βορβορώδης καὶ φυκώδης, ὥστε καταντᾷ ἄπλευστος διὰ παντὸς εἶδους τροπιδοφόρων πλοιαρίων, καὶ μόνον πλεύσιμος διὰ τῶν ἐλαφρῶν μονοξύλων. Σχίζεται δὲ διὰ στενοῦ αὐλακος ἀρχομένου ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τελευτῶντος ὅπου τὰ νερά εἶναι βαθέα. Δι' αὐτοῦ δὲ καὶ

μόνου εισέρχονται καὶ ἐξέρχονται τὰ μικρὰ τρο-
πιδοφόρα πλοῖα· τὰ δὲ εὐμεγέθη ὀρμίζονται ἐξ
μίλια μακρὰν τῆς πόλεως. Πολλαχοῦ δὲ τῆς λίμ-
νης ἀναδύονται νησίδια χρήσιμα εἰς τοὺς ἀλιεῖς
ἡμερονυκτίζοντας ἐν καιρῷ τῆς ἀλιείας ἐντὸς χορτο-
σκεπῶν καὶ καλαμοστρώτων καλυβῶν, τῶν κοινῶς
πελάδων (α), ἐστημένων ἐπὶ δοκῶν ἐμπηγνυομένων εἰς
τὸν βορβορώδη καὶ ἀπαγῇ πυθμένα τῆς θαλάσσης
καὶ μίαν ἢ δύο πήχεις ὑπεράνω αὐτῆς ἀνυψουμένων,
ὥστε αἱ πελάδαι αὗται φαίνονται κρεμάμεναι ἐπὶ
τῶν κυμάτων. Πολλάκις τοῦ ἔτους ἀλλὰ κατ' ἐξο-
χὴν ἐν καιρῷ χειμῶνος γίνεται ἡ μεγάλη ἀλίευ-
σις, ἡ κοινῶς ἀλιά· γίνεται δὲ διὰ τῶν λεγομένων
γυροβολιῶν· ἡ δὲ γυροβολία εἶναι περίφραγμα θα-
λάσσης μεγίστην περιφέρειαν ἔχον, ὅλον καλαμό-
πλεκτον, καὶ ἀφρακτον μόνον μέχρι τινὸς πρὸς τὸ
πέλαγος εἰς εἰσδυσιν ἐκεῖθεν ὀψαρίων ὑπὸ τὴν πνοὴν
τῶν νοτίων ἀνέμων. Τὸ περίφραγμα δὲ τοῦτο ὀλί-
γον κατ' ὀλίγον διὰ τῆς εἰς τὰ ἔσω καθημερινῆς ἐν
διαστήματι πολλῶν ἐβδομάδων ὠθήσεως τῶν καλα-
μῶτων μικρυνόμενον συστέλλεται ἐπὶ τέλους εἰς ὀλί-
γας ὀργυιάς, καὶ τότε οἱ ἀλιεῖς μεταγγίζουν ἀκόπως
εἰς τὰ μονόξυλά των διὰ τῆς, ὀχύς τὴν τοιουτο-
τρόπως συσσωρευμένην ἄγραν.

Τερπνὸν θέαμα παριστάνει ἡ λίμνη συνήθως ἐν
μέσῳ τῶν ἀσελήνων νυκτῶν. Πάμπολλα μονόξυλα
φέροντα ἐμπροσθόπρωρον προμήκη καὶ σιδηρᾶν
ἐσχάραν ἔνδαδον καὶ φωτοβολοῦσαν ἐφισταμένου
ἰχθυβολέως περιπλανῶνται ἐντὸς τῆς λίμνης εἰς
ἀλίευσιν ἀφανῇ ἐν μέσῳ τοῦ σκότους· φαίνονται δὲ
μόνον αἱ ἐμπροσθόπρωροι δαδολαμπεῖς πυραὶ των,
αἱ κοινῶς πρυαί· ἡ δὲ πλουσία καὶ ἀεικίνητος αὕτη
πυροφάνεια αὐτοκίνητος ὑπολαμβάνεται μακρόθεν
διὰ τὴν ἀφάνειαν τῶν μονοξύλων.

Ἐσῶθεν τοῦ ἀνατολικοῦ χείλους τοῦ αὐλακος κεί-

ται τὸ Βασιλάδι, νησίδιον ὀλίγων ὀργυιῶν περιφέρειαν ἔχον καὶ σχεδὸν ἰσοθάλασσον, ἀλλὰ πολλὰ σημαντικὸν διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ στομίου τῆς δυσεισπλεύστου λίμνης θέσιν του. Τὴν πρὸς τὸν λιμένα πλευράν του ἐτείχισεν ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ 1806 Τουρκοῤῥώσικου πολέμου· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπέθεσαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τρία κανόνια δι' ὧν ἐματαίωσαν ἄλλοτε τὰ σχέδια τοῦ μεγάλου ἐχθρικοῦ στόλου.

Καθὼς δὲ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης οὕτω καὶ πρὸς τὸ τῆς ξηρᾶς ἡ θέσις τῆς πόλεως εἶναι φύσει ὀχυρά, διότι ἡ χωρίζουσα αὐτὴν γῆ ἀπὸ τῆς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ εἶναι ὅλη ἐπίπεδος, οὐδαμῶς ἐπιτηδεῖα εἰς πολεμικὰς προσβολὰς καὶ πανταχόθεν ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς πόλεως. Ἡ πόλις πρὸς τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς ἐκλείετο δι' ἡμελημένης καὶ ἀτελοῦς τάφρου ἀπὸ τῆς μῆς ἄκρας τῆς λίμνης ἕως εἰς τὴν ἄλλην ἐκτεινομένης, τεσσάρων ποδῶν βάθος, ἐπτὰ πλάτος καὶ ἐνὸς μιλίου μῆκος ἐχούσης· ἐπὶ δὲ τῆς ὄχθης αὐτῆς ὑψοῦτο τεῖχος ἀπύργωτον, ἀκατασκευαστον, ἐπὶ σαθρῶν θεμελίων, τεσσάρων ποδῶν ὕψος καὶ δύο πλάτος ἔχον, ἐν μέρει πέτρινον καὶ ἐν μέρει πλίνθινον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειντο δεκατέσσαρα παλαιὰ κανόνια σιδηρᾶ.

Τοιαύτη ἦτον ἡ πόλις ὅπου κατέφυγαν ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Μαρκος καὶ ὁ Γεώργης Κίτσος καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν.

Μηδὲν γενναῖον μηδ' εὐτυχὲς προσδοκῶντες οἱ πλείστοι τῶν περὶ τὸν Μαυροκορδάτον μετὰ τὰ πρὸ μικροῦ ἐν τῇ Αἰτωλοακαρνανίᾳ συμβάντα, τὸν ἐσυμβούλευσαν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἐν Μεσολογίᾳ συνδιασκέψει νὰ μὴ κινδυνεύσῃ ἀνωφελῶς, ἀλλὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ μέρη ἐκεῖνα. “Ἄν τὰ ἐγκαταλείψωμεν” ἡμεῖς, ἀπεκρίθη ὁ Μαυροκορδάτος, διέρχονται οἱ ἐχθροὶ ἀκωλύτως, κυριεύεται ἡ εἰσέτι δεινοπαθοῦσα

“Πελοπόννησος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόλυται· ἐγὼ θ’ ἀποθάνω
 “ἐδῶ.” “Κ’ ἐγὼ,” ἀνεφώνησεν ὁ Μάρκος. Οἱ λό-
 γοι οὗτοι ἐχρησίμευσαν ὡς θεμέλιος λίθος τῆς πολιор-
 κίας καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ Μεσολογγίου. Ἄλλ’ ὅσον
 σταθερὰ καὶ ἂν ἦτον ἡ ὑπὲρ ἀντιστάσεως κατὰ τῶν
 παρεστρατοπεδευμένων ἐχθρῶν ἀπόφασις τοῦ Μαυρο-
 κορδάτου καὶ τοῦ Μάρκου, ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐνε-
 γηθῇ τι εὐτυχῶς χωρὶς τῆς εἰλικρινοῦς καὶ θερμῆς
 συμπράξεως τῶν ἐντοπίων, διότι τὸν μὲν Μαυρο-
 κορδάτον μόνον εἴκοσι πέντε φρουροὶ ἠκολούθησαν
 ὑπὸ τὸν Στάθην Κατσαρόν, τὸν δὲ Μάρκον καὶ Κίτ-
 στον τριάντα πέντε ὀπλοφόροι· διὰ τοῦτο ὁ Μαυρο-
 κορδάτος καὶ οἱ ῥηθέντες ὀπλάρχηγοι ἐκάλεσαν εἰς
 συμβούλιον περὶ τοῦ πρακτέου τὸν ἐν τῇ πόλει
 εὔρεθέντα ἀρχιεπίσκοπον Πορφύριον καὶ τοὺς προε-
 στῶτας αὐτῆς Ἰωάννην Τρικούπην, Ἀναστάσην Πα-
 λαμᾶν, Πάνον Παπαλουκᾶν καὶ Θανάσην Ῥαζοκότ-
 σικαν, καὶ τοὺς ἡῦραν ὁμογνώμονας· ἐρωτηθεῖς καὶ ὁ
 λαὸς ἐπευφήμησε καὶ αὐτὸς ὅλος προθυμηθεὶς νὰ
 συνεγκαρτερήσῃ μέχρι τέλους. Ἀφ’ οὗ δὲ ἀπεστά-
 λησαν εἰς τὴν Ἐπτάνησον οἱ πλείστοι τῶν γερόν-
 των, τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν ἀσθενούντων
 διὰ τινων κρυπτῶν διάπλων ἠριθμήθησαν οἱ δυνά-
 μενοι ἐκ τῶν ἐναπομεινάντων νὰ φέρωσιν ὅπλα καὶ
 εὔρέθησαν ὅλοι 360, ἐν οἷς καὶ οἱ ἀνωτέρω φρου-
 ροὶ καὶ ὀπλοφόροι· εὔρέθησαν καὶ τροφαὶ καὶ πο-
 λεμεφόδια ἑνὸς μηνός. Ἦσαν δὲ οἱ πολιорκοῦν-
 τες κατὰ ξηρὰν ἐχθροὶ ὡς ἐνδεκακισχίλιοι ἔχοντες
 ἑνδεκα κανόνια καὶ τέσσαρας βομβοῤῥιπτῆρας· ἤρ-
 χισαν δ’ εὐθὺς νὰ πυροβολῶσι σφοδρῶς τὴν πόλιν·
 ἀλλ’ ἀφ’ οὗ ἀνωφελῶς καὶ ἀκαταπαύστως ἐπολέμη-
 σαν δύο ἡμερονύκτια, συνῆλθαν οἱ πασάδες εἰς συμ-
 βούλιον περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ Κιουταγῆς καὶ ὁ
 Ἰσοῦφ-πασᾶς Σερεσλῆς ὁ πολιорκῶν διὰ θαλάσσης,
 ἦσαν γνώμης νὰ ἐφορμήσωσι διὰ μιᾶς ἐπὶ τοῦ σαθροῦ

τείχους καὶ νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου· ἀλλ' ὁ Ὁμέρ-πασᾶς ἀντέτεινε λέγων ὅτι τὸ ἐπιχείρημα ἦτο κινδυνώδες καὶ ὅτι ἐν τῇ γενικῇ ἐρημώσει τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἀναγκαῖον ἦτο νὰ διατηρηθῇ ἡ πόλις ἐκείνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου ἐν καιρῷ χειμῶνος. Ἀντέτεινε δ' ἔτι μᾶλλον στοχαζόμενος ὅτι ἐδύνατο νὰ ἐλκύσῃ τοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως, ὡς μὴ ἔχοντας ἐλπίδα σωτηρίας καὶ ὡς ἔχοντας ὑπ' ὄψιν τὰ προσκυνήσαντα ἄλλα μέρη τῆς Αἰτωλοακαρνανίας τὰ μὴ παθόντα, ὡς αὐτὸς ἐπίστευε, καὶ τοὺς προσκυνήσαντας ὀπλαρχηγοὺς τοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ τιμῇ ζῶντας. Κατὰ τὴν γνώμην δὲ ταύτην ὁ Ὁμέρ-πασᾶς ἐπεχείρησεν ἀμέσως νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ περὶ συμβιβασμοῦ προσφιλές του σχέδιον, καὶ διέταξε τὸν παρακολουθοῦντα Βαρνακιώτην νὰ γράψῃ τοῖς γνωστοῖς αὐτῷ προκρίτοις τοῦ Μεσολογγίου περὶ ὑποταγῆς. Ὁ Βαρνακιώτης ἔγραψεν, ἀλλ' ἀπάντησιν δὲν ἔλαβεν. Ἐν τοσούτῳ ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος. Οἱ δὲ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου τειχομαχοῦντες ἐμεθοδεύοντο διάφορα τεχνάσματα εἰς ἀπάτην τοῦ ἐχθροῦ ὡς πρὸς τὸν ὀλίγον ἀριθμὸν των, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐτουφέκιζαν καὶ ἐπιστόλιζαν διὰ μιᾶς ὅλοι, ἄλλοτε δὲ ἐφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἐνὸς μέρους τοῦ τείχους καὶ ἔτρεχαν οἱ ἴδιοι καὶ ἐφαίνοντο καὶ ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἐμπήγοντες ἐπ' αὐτοῦ ἐπιτηδείως τουφεκολόγχας (β) ἵνα ὑποθέτωσιν οἱ θεωροῦντες αὐτὰς ἔξωθεν ὅτι ἦσαν ἐν τῇ πόλει καὶ ὀπλίται φράγκοι· ἔκρουαν δὲ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ καὶ Εὐρωπαῖκά τύμπανα. Ὁ Ὁμέρ-πασᾶς βλέπων ὅτι δὲν εὐδοκίμησεν ἡ πρὸς τοὺς προκρίτους διαπραγματεύσις του διὰ τοῦ Βαρνακιώτη, διέταξε τὸν Ἄγον Βασιάρην νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος εἰς λόγους μετὰ τοῦ Μάρκου ὡς γνωρίμὸς του. Ὁ Μάρκος λαβὼν τὴν ἀδειαν ἐξῆλθεν ἐντὸς βολῆς πιστόλας εἰς συνέντευξιν τοῦ Ἄγου.

Ὁ Ἄγος τὸν ἐσυμβούλευσεν ὡς φίλος καὶ παρήγ-

γειλε δι' αὐτοῦ καὶ τοῖς προκρίτοις νὰ μὴ κινδυνεύσω-
 σιν ἐπὶ ματαίῳ ἀλλὰ νὰ προσκυνήσωσιν· ἐγγυᾶτο δὲ
 ἐξ ὀνόματος τῶν πασάδων ὅχι μόνον γενικὴν καὶ τε-
 λείαν ἀμνηστείαν, ἀλλὰ καὶ ἄδειαν ν' ἀναχωρήσωσιν
 ἀνεπηρέαστοι ὁ πρόεδρος, ὁ Μάρκος καὶ ὅσοι ἄλλοι
 ὑπώπτευαν τὴν ὀργὴν τῶν πασάδων. Ταῦτα ἀκού-
 σαντες οἱ ἔγκλειστοι καὶ βλέποντες ὅτι οἱ ἐχθροί
 τῶν κατέτριβαν τὴν κρίσιμον ὥραν τῶν ἔργων εἰς
 ἀχρήστους λόγους, καὶ ὅτι πᾶσα ἀναβολὴ τοὺς ὠφέ-
 λει περιμένοντας ἔξωθεν βοήθειαν διὰ ξηρᾶς καὶ θα-
 λάσσης, ἔκριναν εὐλογον νὰ μὴν ἀπορρίψωσιν ἀπο-
 τόμως τὰς περὶ συμβιβασμοῦ προτάσεις, ἀλλὰ νὰ
 προβάλωσιν ἄλλας δυσπαραδέκτους. Ἐν ᾧ δὲ
 ἐξηκολούθει ἡ φιλικὴ αὕτη διαπραγματεύσις ὁ κατὰ
 θάλασσαν πολιορκητὴς Ἰσούφ-πασᾶς εἰδοποίησε τὸν
 λαὸν τοῦ Μεσολογγίου, ὅτι ἂν ἤθελε νὰ μὴν ἀποτε-
 φρωθῇ ἡ πόλις ὅλη καὶ νὰ μὴ γίνῃ τάφος ὅλων τῶν
 ἐν αὐτῇ ἀθῶων, νὰ τῷ παραδώσῃ τὸν πρόεδρον, τοὺς
 ἄρχοντας, τοὺς ὀπλαρχηγοὺς καὶ ἀνὰ δύο Χριστια-
 νοὺς δι' ἕκαστον Τούρκον τῶν ἐν τῷ ἐπὶ τῶν ἐκβο-
 λῶν τοῦ Φίδαρη πεσόντι Τουρκικῷ πλοίῳ συλλη-
 φθέντων καὶ θανατωθέντων (γ). Ἀπῆρτει δὲ παρὰ
 τοῦ λαοῦ καὶ ἀποζημίωσιν τῶν διαρπαγέντων ἐπὶ τοῦ
 πλοίου, καὶ ἀπόδοσιν ὅλων τῶν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπανα-
 στάσεως ὀφειλομένων τῇ Πύλῃ φόρων. Ὁ Ἰσούφ-
 πασᾶς πεποιθὼς ἐπὶ τῇ ἀφεύκτῳ πτώσει τοῦ Μεσο-
 λογγίου καὶ ἀστόχαστος ἐν οἷς ἐνήργει ἔδωκε καὶ
 ἐγγράφους ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τῶν Μεσολογγιτῶν τὰς
 προτάσεις καὶ ἀπαιτήσεις του. Ὁ Μάρκος ἔσπευσε
 νὰ κοινοποιήσῃ ταύτας τῷ Ὁμέρ-πασᾶ ἐξ ὀνόματος
 τῶν Μεσολογγιτῶν, ὡς ἀπορούντων καὶ ἀμφιβαλλόν-
 των περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν συγκαταβατικῶν λόγων
 του, διότι τοὺς ἀπεδείκνυναν ὑπόπτους αἱ ἀπαιτήσεις
 τοῦ Ἰσούφ-πασᾶ. Ἄλλος ἐξ ἄλλου ἔγεινεν ὁ Ὁμέρ-
 πασᾶς ἐπὶ τῇ κοινοποιήσῃ ταύτῃ καὶ ἀπεκρίθη νὰ μὴ

δοθῇ ἀκρόασις τοῖς λόγοις τοῦ Ἰσοῦφ-πασᾶ, ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν πλήρει πεποιθήσει ἢ διὰ τοῦ Ἄγου καὶ τοῦ Μάρκου διαπραγματεύσεις. Τέλος πάντων μετὰ τινων ἡμερῶν διαπραγματεύσιν ἐσυμβιβάσθη διὰ λόγου ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Πελοπόννησον ἀνεπηρέαστοι ὁ πρόεδρος καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ὁ Μάρκος, ὁ Κίτσος, οἱ προεστῶτες καὶ τριακόσιαι οἰκογένειαι αἱ εὐπορώτεραι, ὅ ἐστι πολυαριθμότεραι παρ' ὅσας περιεῖχεν ἡ πόλις τότε· καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἡγνόουν τὴν ἐσωτερικὴν ἀδυναμίαν τῆς πόλεως. Ἐσυμβιβάσθη δὲ καὶ ὀκταήμερος ἀνακωχὴ εἰς εὗρεσιν τῶν ἐπὶ μετακομίσει πλοίων. Ἐν τοσούτῳ ἡ ἀνακωχὴ αὕτη καὶ ἡ προθεσμία ἐχρησίμευαν εἰς ἐνδυνάμωσιν τοῦ ὀχυρώματος ἐν γνώσει καὶ ἀδείᾳ τοῦ ιδίου Ὁμέρ-πασᾶ πιστεύοντος τοὺς παραγγέλλοντας ἔσωθεν, ὅτι ἀναγκαῖον ἦτο ν' ἀποκοιμίζωσι τοιοῦτοτρόπως τὸν λαόν, ὅστις δὲν ἔπρεπε νὰ μάθῃ πρὶν ἔλθῃ ἡ ὥρα ὅσα μεταξὺ αὐτῶν ἐσυμβιβάσθησαν. Ἡ τρίτη ἡμέρα τῆς ἀνακωχῆς, ἥτοι ἡ 8 νοεμβρίου, ἔγεινεν ἡμέρα χαρᾶς, διότι ἐφάνησαν ἔξωθεν τῆς πόλεως ἑπτὰ Ὑδραϊκὰ πλοῖα ἀποδιώξαντα διὰ μόνου τοῦ ἐμφανισμοῦ των τὰ ὑπὸ τὸν Ἰσοῦφ-πασᾶν Τουρκικά, ἐν τῶν ὁποίων ἀνέκανον νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀντίπνοϊαν κατέφυγεν ἡμιπνιγμένον εἰς τὴν Ἰθάκην. Ἡ ἔλευσις τῶν πλοίων διέλυσε μὲν τὴν διὰ θαλάσσης πολιορκίαν, ἀλλὰ δὲν ἠσφάλισε τοὺς ἐγκλείστους καὶ ἀπὸ τῆς ἐφορμήσεως τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυαριθμῶν ἐχθρῶν των· διὰ τοῦτο ὁ Ὁμέρ-πασᾶς πεποιθὼς πάντοτε ἐπὶ τῇ ὑπερεχούσῃ δυνάμει του ἐσυμβούλευσε τοὺς πολιορκουμένους νὰ μεταβι-
 βασθῶσιν εἰς Πελοπόννησον κατὰ τὴν συμφωνίαν ἐπὶ τῶν ἐλθόντων Ἑλληνικῶν πλοίων· ἀλλ' ἀντὶ νὰ μεταβιβασθῶσιν οἱ ἐν Μεσολογγίῳ εἰς τὴν Πελοπόννησον μετεβιβάσθησαν τὴν 11 ἀπὸ τῆς Πελοπον-
 νήσου εἰς τὸ Μεσολόγγι ἐπὶ τεσσάρων ἐκ τῶν προρ-

ρήθέντων πλοίων 700 Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμην καὶ τὸν Κανέλον Δηληγιάννην. Ὁ Ἄγος ἀνήσυχος δι' ὅσα ἔβλεπε καὶ ἤκουεν ἦλθεν εἰς λόγους βαρεῖς μετὰ τοῦ Μάρκου· ὁ Μάρκος ὑποπτεύων μὴ κακοπάθῃ ὥς ἀπατήσας τοὺς Τούρκους ὑπεκρίθη ὅτι οἱ ἔγκλειστοι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ στείλωσιν ἰκέτας εἰς προσκύνησιν τῶν πασάδων. Ὑπερεχάρησαν οἱ πασάδες ἐπὶ τῇ φαιδρᾷ ταύτῃ ἀγγελία καὶ ἐτοιμάσθησαν τὰ πάντα εἰς δεξίωσιν τῶν ἰκετῶν. Ὁ δὲ γλυκὺς καὶ συγκαταβατικὸς Ὁμέρ-πασᾶς θέλων νὰ τιμήσῃ τὸν ἄγριον Κιουταγὴν ὑπῆγεν εἰς τὴν σκηνὴν του καὶ καυχώμενος ὅτι τὸ περὶ συμβιβασμοῦ σχέδιόν του, τὸ ὁποῖον ἐκείνος ἀπεδοκίμασεν, εὐτύχησε, διέταξε νὰ ὀδηγήσωσιν ἐκεῖ τοὺς ἐρχομένους εἰς προσκύνησιν. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐτοιμάσθησαν καὶ τὰ συνήθη ἐπανωφόρια εἰς τιμὴν τῶν ἐρχομένων, οἱ κήρυκες περιφερόμενοι διεσάλπιζαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, οἱ καταλυματῖαι ἔγραφαν κατάλογον τῶν καταλυμάτων, οἱ ἵπποκόμοι ἐφαλάροναν τοὺς ἵππους τῶν πασάδων διὰ τὴν ἐν τιμῇ καὶ παρατάξει εἰσοδὸν των εἰς τὴν πίπτουσαν πόλιν, καὶ ὁ Βαρνακιώτης διετάχθη νὰ προῦπαντήσῃ τοὺς ἐρχομένους. Ἐν τοσούτῳ ἡ ὥρα παρήρχετο καὶ οὐδείς προσήρχετο. Ἀδημονοῦντες οἱ πασάδες διὰ τὴν τόσῃν ἄργηταν εἶδαν ἄνθρωπον ἐρχόμενον ἔσωθεν καὶ φέροντα γράμμα λέγον “ ἂν θέλετε τὸν τόπον μας ἐλᾶτε νὰ τὸν πάρετε.”

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ πλαστὴ διαπραγματεύσεις, καὶ ὁ πόλεμος μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ ἐμπαιγμοῦ ἐπανελήφθη σφοδρότερος. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τῆς διαπραγματεύσεως ἀπέθανεν ἐν Μεσολογίῳ ὁ ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος παρὰ πάντων διὰ τὴν ἀγαθὴν του καρδίαν καὶ τὰς πολεμικὰς του γνώσεις στρατηγὸς Νορμάννος καὶ ἐτάφη πλησίον τοῦ Κυριακούλη.

Μόλις δ' ἐλύθη ἡ κατὰ θάλασσαν πολιορκία, καὶ οἱ φιλογενεῖς Ζακύνθιοι καὶ Κεφαλλῆνες ἔσπευσαν νὰ στείλωσι τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὴν πόλιν, ἂν καὶ ἡ κυβέρνησις των παρενέβαλε παντὸς εἶδους προσκόμματα. Ἐρρίψε δὲ μετ' ὀλίγον ἄγκυραν ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ πλοῖον φέρον ἐκ Λιβούρνου πολεμεφόδια· ἦλθαν καὶ ἄλλα τέσσαρα πολεμικὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν· εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν διὰ θαλάσσης καὶ διάφοροι δυτικοελλαδίται, ἐν οἷς καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Μακρῆς καὶ Τσόγκας· ἦλθαν καὶ ἄλλοι χίλιοι Πελοποννήσιοι ἐκ Γαστούνης καὶ Πύργου· ἦλθε καὶ ὁ Ἀνδρέας Λόντος μετὰ τῶν περὶ αὐτόν (δ). Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν πραγμάτων ἔφερε μεταβολὴν καὶ τῶν πνευμάτων τῶν ἐναπομεινάντων κατοίκων τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, οἵτινες προσκυνήσαντες πρὸ ὀλίγου διὰ τῆς συνεργείας τῶν ὀπλαρχηγῶν των κατεπιέζοντο καὶ ἐγυμνοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν εἰς τόσῃν ἀναίδειαν ἐξοκειλάντων ὥστε ἀπεγύμνωσαν καὶ αὐτοὺς τοὺς Τούρκους τοῦ Βραχωρίου τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐκείνης φυλαττομένους παρὰ τοῦ Βαρνακιώτου ἐν Δραγαμέστῳ.

Ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν ἐντεῦθεν τοῦ Μακρυνόρους πᾶμπολλοὶ κάτοικοι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας κατέφυγαν σωτηρίας χάριν εἰς τὸ ὑπὸ τὴν τῆς ἐπτανήσου πολιτείαν νησίδιον τοῦ Καλάμου, τὸ ἕως τότε ἀκατοίκητον. Ἀλλ' ὁ μέγας Ἀρμιοστής ἐφάνη τόσον ἀσυμπαθής, ὥστε ἔστειλε στρατιώτας καὶ τοὺς ἀπώθησεν εἰς τὴν Ἀκαρνανικὴν γῆν ὅθεν ἔφυγαν οἱ δυστυχεῖς πρὸ ὀλίγου πρὸς ἀποφυγὴν τῆς σφαγῆς, τῆς γυμνώσεως καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθῶσι, καὶ ὡς μὴ θέλοντες νὰ προσκυνήσωσιν. Ἐξήτησαν οἱ διωκόμενοι ἄσυλον κἂν διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ ἀνήλικα τέκνα των, ἀλλὰ οὔτε καὶ κατὰ τοῦτο εἰσηκούσθησαν. Ἡ σκληρὰ αὕτη πράξις

ἀπέβλεπεν ἀναμφιβόλως νὰ βιάσῃ τοὺς ἀποδιωχθέν-
 τας νὰ προσκυνήσωσιν· ἀλλ' ἔφερε τὸ ἐναντίον ἀπο-
 τέλεσμα, διότι τοὺς ὥπλισεν ἐξ ἀνάγκης πρὸς ὑπερά-
 σπισιν τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων των καὶ πρὸς βλάβη-
 ν τοῦ ἐχθροῦ· ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ἀποδιωχθέντων καὶ
 ἐξ ἄλλων τινῶν Ἑλλήνων συρρέουσάντων ἄλλοθεν
 συνεκροτήθησαν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις δύο τάγματα,
 τὸ μὲν κατὰ τὸ Ξηρόμερον ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Χασα-
 παίους, τὸ δὲ κατὰ τὸν Βάλτον ὑπὸ τὸν Σωτήρην Μα-
 λεσάδαν, τὰ ὅποια περιφερόμενα ἠνώχλουν συνεχῶς
 τοὺς ἐχθροὺς, κόποντα καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἀρτης καὶ
 Πρεβέζης κοινωνίαν των· ἐγνώσθη καὶ καθ' ὅλον τὸ
 ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἡ ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τοῦ
 Δράμαλη, τὰ συμβάντα τοῦ στόλου κατὰ τὸν Ἀργο-
 λικὸν κόλπον, ὁ ἐμπρησμὸς τοῦ δικρότου ἐν Τενέδῳ
 καὶ ἡ πτώσις τοῦ Ναυπλίου· ὁ χειμὼν ἐπροχώρει
 καὶ ἐστενοχώρει τοὺς ἐχθροὺς· αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζαν
 ἐν τῷ στρατοπέδῳ των· βροχαὶ συνεχεῖς καὶ ῥαγδαῖαι
 ἐπιπταν· πυρετοὶ κακοήθεις ἀνεφύοντο· μισθοὶ δὲν ἐδί-
 δοντο, καὶ συχνάκις ἐξώρμων κατὰ τῶν πολιορκούν-
 των οἱ πολιορκούμενοι. Δι' ὅλα ταῦτα ἠγέρθη μέγας
 γογγυσμὸς ἐν μέσῳ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου κατὰ
 τῶν πασάδων καὶ ἐψιθυρίζετο καὶ ἡ διάλυσίς του.
 Οἱ δὲ πασάδες κακὸν μᾶλλον ἢ καλὸν προσδοκῶντες
 ἀπὸ πάσης περαιτέρω ἀναβολῆς ἀπεφάσισαν ἔφοδον
 κατὰ τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ στρατο-
 πέδου ἦτον ἐσβεσμένος· μόνον τὸ χρυσίον, τὸ μὴ ἔχον
 ἴσως παρ' ἄλλοις τόσην ἰσχύν ὅσῃν παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς
 ἐδύνατο νὰ τὸν ἀνάψῃ. Διὰ τοῦτο οἱ πασάδες ἐπρό-
 σφεραν ἀνὰ χίλια γρόσια ἐκάστῳ τῶν προαιρουμένων
 ν' ἀναβῶσι τὰ τεῖχη. Ὁκτακόσιοι προηρέθησαν ἐν
 οἷς καὶ ὅλοι οἱ σημαιοφόροι καὶ ἡμέρα ἐφόδου ὠρίσθη
 ἡ τῶν Χριστουγεννῶν περὶ τὸν ὄρθρον ἐπ' ἐλπίδι ὅτι
 οἱ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ σχεδίου τούτου Ἕλληνες θὰ συνήρ-
 χοντο τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ θὰ

κατέλιπαν τ' ὀχύρωμα ἀφρούρητον. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Τοῦρκοι μυστικῶς ἐμελέτησαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τ' ἀνεκάλυψαν οὕτως.

Τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγεννῶν ἔπλεε πλησίον τῆς ἄσπρης Ἀλικῆς μονόξυλον φέρον ἀπὸ τοῦ Ἀνατολικοῦ εἰς τὸ Μεσολόγγι τὸν Θανάσην γραμματέα τοῦ Μακρῆ. Ὁ γραμματεὺς ἰδὼν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἄνθρωπον σείοντα μανδύλιον ἐπλησίασε πρὸς αὐτόν. “ Ἐγὼ, εἶπεν ὁ ἄγνωστος ἄνθρωπος, “ εἶμαι Χριστιανὸς καὶ πρόθυμος νὰ πάθω διὰ τὴν “ ἀγάπην τοῦ Κυρίου μου· μὴν ἀπορήσης καὶ μὴ “ δυσπιστήσης εἰς ὅσα θ' ἀκούσεις ἂν μὲ βλέπης “ συνοδεύοντα τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κυρίου μου· ἡ γυνή “ μου καὶ τὰ τέκνα μου εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, “ καὶ τοῦτο ἀρκεῖ νὰ μὲ δικαιολογήσῃ ἐνώπιόν σου. “ Ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἠθέλησε νὰ μάθω ὅσα οἱ “ ἐχθροὶ μελετοῦν κατὰ τοῦ λαοῦ του, καὶ περιφέρο- “ μαι ἀπὸ πρωΐας ὥς κυνηγὸς εἰς σωτηρίαν τῶν ὁμο- “ πίστων μου. Τρέξε εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰπέ ὅτι οἱ “ ἐχθροὶ σκοπὸν ἔχουν νὰ ριφθῶσι κατεπάνω των τὰ “ χαράγματα διὰ τῆς πρὸς ἀνατολὰς πλευρᾶς τοῦ “ ὀχυρώματος.” Ταῦτα εἶπεν ὁ ἄγνωστος ἄνθρωπος, ὕψωσε τὰς χεῖράς του εἰς τὸν οὐρανόν, ἐδάκρυσε, καὶ ἔγεινεν ἄφαντος (ε).

Ὁ Θανάσης ἔφθασε περὶ τὴν μίαν ὥραν τῆς νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνήγγειλεν ὅσα εἶδε καὶ ἤκουσε. Τὸ πρωὶ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Τσόγκας καὶ ὁ Γρίβας ὁ συνακολουθήσας ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου τὸν Μαυρομιχάλην ἐμβῆκαν μετὰ 500 στρατιωτῶν εἰς πλοῖα ἵνα μεταβιβασθῶσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας καὶ ἐνοχλήσωσιν ἐκεῖθεν τὸν ἐχθρόν· ἐμελλαν δὲ νὰ ἐκπλεύσωσι τὴν ἰδίαν νύκτα. Ὁ πρόεδρος μαθὼν τὰ ἀνωτέρω τοῖς παρήγγειλε νὰ ἐξέλθωσι, καὶ ἐξῆλθαν περίπου ἑκατὸν ὑπὸ τὸν Γρίβαν, τὸν Τσαλαφατῖνον καὶ τὸν Κουμουντου-

ράκην· διέταξε δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου νὰ μὴν ἀνοίξωσιν αἱ ἐκκλησίαι τὸ πρῶτ', καὶ ὅλοι οἱ ἄνδρες νὰ εὐρεθῶσιν ἐπὶ τοῦ ὀχυρώματος ἑτοιμοὶ εἰς πόλεμον. Τούτου γενομένου ἐτοποθετήθησαν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ ὡς ἐφεξῆς. Ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λόντος μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των 400 κατέλαβαν τὸ κέντρον, ἤγουν τὸ ἔμπροσθεν τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ ἁγίου Νικολάου μέρος ὅπου ἦτο καὶ τοῦ ὀχυρώματος ἡ πύλη· 600 δὲ Καλαβρυτινοί, ἐν οἷς καὶ τινες Μεσολογγῖται καὶ Ἀνατολικῶται ὑπὸ τὸν Ζαήμην καὶ ἄλλους, ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὀχυρώματος· 1200 δὲ Καρυτινοί, Γαστούνιοι, Πύργιοι, Μεσολογγῖται καὶ Ζυγιῶται διεσπάρησαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὑπὸ τὸν Δηληγιάννην, τὸν Μακρῆν, τὸν Γιαννάκην Ῥαζοκότσικαν, τὸν Γρίβαν καὶ τινας ἄλλους· ἐπὶ δὲ τῶν κανονοστασίων ἦσαν πάντοτε Μεσολογγῖται ναῦται, ὡς ἐμπειρότεροὶ τῶν ἄλλων πυροβολισταί. Ἦσαν δὲ τότε ὅλοι οἱ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου πολεμισταὶ 2250 ἐπὶ γραμμῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας τῆς τάφρου καὶ τελευτώσης εἰς τὴν ἄλλην. Ἐφύλατταν δὲ πάντοτε καὶ τὰς δύο ἄκρας τῆς τάφρου δύο κανονοφόροι.

Οἱ Τούρκοι διηρέθησαν καὶ οὗτοι εἰς διάφορα τάγματα καὶ διεσπάρησαν καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ ὀχυρώματος· οἱ δὲ 800 τειχοπηδηταὶ ἐπλησίασαν τὴν νύκτα πρὸς τὴν κατ' ἀνατολὰς πλευρὰν τοῦ ὀχυρώματος ὅπου τὸ τεῖχοςμα ἦτον ἀδυνατώτερον, καὶ παρεφῆδρευναν ἐν ταῖς παραφνομέναις βουρλιαῖς, ὅλοι εὖζωνοὶ βαστῶντες γυμνὸν ξίφος καὶ ἀναμένοντες ἀφανεῖς καὶ σιωπηλοὶ τὴν ὠρισμένην ὥραν χωρὶς νὰ ὑποπτεύσωσιν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ ὀχυρώματος ὅτι οἱ ἐχθροὶ των διενυκτέρευαν ὑποκάτω αὐτῶν. Μίαν ὥραν πρὶν φέξῃ ἤρχισεν ἔξωθεν σφοδρὸς τουφεκισμός ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου τοῦ ὀχυρώματος· ἐκινήθη

συγχρόνως δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τὸ ἰππικόν· κραυγαὶ καὶ ἀλαλαγμοὶ ἤκούοντο πάντοθεν, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεφάνησαν αἰφνης οἱ κρυπτόμενοι 800, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀνέβησαν δι' ὧν ἔφεραν κλιμάκων ἐπὶ τοῦ τείχους ὅπου ἕστησαν καὶ δύο ἢ τρεῖς σημαίας. Δύο δὲ μάλιστα σημαιοφόροι ἐτινάχθησαν καὶ ἐντὸς τοῦ ὀχυρώματος καὶ σκοτώσαντες δύο τρεῖς ἐσυλλήφθησαν. Ἡ ἐφόρμησις τῶν 800 ἦτο καὶ τολμηρὰ καὶ ἐπιδέξιος, ἀλλ' ἀνωφελὴς καὶ θανατηφόρος. Ἄλλε-πάλληλοι ἐκρημνίζοντο ἐντὸς τῆς τάφρου οἱ ἄλλε-παλλήλως τὸ τεῖχος ἀναβαίνοντες. Τρεῖς ὥρας ἐπέμεναν μαχόμενοι, ἀλλὰ μηδὲν κατορθοῦντες ἀπεχωρίσθησαν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξελθόντες ἤδραν πλησίον τοῦ τείχους δώδεκα σημαίας κατὰ γῆς ἐρρίμμενας καὶ ἐσκύλευσαν καὶ τοὺς νεκρούς. Ἔως πεντακόσιοι ἐχθροὶ ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληρώθησαν ἐπὶ τῆς ἐφόδου. Ἐσκοτώθησαν δὲ μόνον τέσσαρες Ἕλληνες, ἐξ ὧν οἱ δύο ἦσαν Μεσολογγῖται καὶ οἱ δύο Γαστούνιοι, δύο δὲ μόνον ἐπληρώθησαν.

Ἡ ἦττα μεταβάλλει πολλάκις τοὺς φίλους εἰς ἐχθρούς, καὶ ἡ νίκη τοὺς ἐχθρούς εἰς φίλους. Ἐκτὸς τοῦ Γώγου καὶ τοῦ Βαρνακιώτη, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Βάλτου Ῥάγκος καὶ Ἰσκος καὶ ὁ Γεωργάκης Βαλτινός, οἱ συνακολουθήσαντες τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐγκατέλειψαν μετὰ τὰ κατὰ τὴν 25 δεκεμβρίου συμβάντα. Τὰ ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην καὶ Τσόγκαν τάγματα πεσόντα κατὰ τῶν ἐν τῇ Κατοχῇ ἐχθρῶν τοὺς ἠφάνισαν, τὰ δὲ μεταβιβάσαντα αὐτοὺς ἐκεῖ πλοῖα συνέλαβαν ἐν φορτηγὸν φέρον εἰς τοὺς ἐχθροὺς τροφὰς ἀπὸ Πρεβέζης. Διεδόθη καὶ λόγος ἐν τῷ Τουρκικῷ στρατοπέδῳ, καὶ λόγος ἀληθής, ὅτι οἱ ἐπανελθόντες εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα Βαλτινοὶ ἐκλείσαν τὸ Μακρυνόρος, καὶ ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἤρχετο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ Μεσολόγγι μετὰ πολλῶν στρατευμάτων, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν οἱ ὑπὸ τὸν

Μεχμέτ-πασᾶν Τούρκοι. Δι' ὅλα ταῦτα ἔφυγαν οἱ Τούρκοι διὰ νυκτὸς τὴν 31 δεκεμβρίου ἀπέμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου ἐν τόσῃ βίᾳ, ἀταξίᾳ καὶ φόβῳ, ὥστε τὴν ἐπαύριον ἐξελθόντες οἱ ἐν Μεσολογγίῳ ἡῦραν ὅπου ἦσαν ἐσκηνωμένοι οἱ Τούρκοι δέκα κανόνια, τέσσαρας βομβορρίπτῆρας, τὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν των, καὶ αὐτὰ τὰ ἐπιπλα τῶν πασάδων. Συνέλαβαν δὲ καὶ τινας ἀσθενεῖς Τούρκους, παρ' ὧν ἔμαθαν ὅτι οἱ πασάδες ὥδευαν πρὸς τὸ Βραχῶρι, ὃ μὲν Ὁμέρ-πασᾶς διὰ τῆς Κλεισούρας, ὃ δὲ Κιουταγῆς διὰ τοῦ Κερασόβου ἵνα περάσωσι τὸν ποταμὸν ὅσον τάχιον καὶ διασωθῶσιν εἰς Πρέβεξαν. Οἱ ἐν Μεσολογγίῳ Ἕλληνες διηρέθησαν τότε εἰς τρία τάγματα, καὶ τὸ μὲν κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν μέχρι τοῦ Κερασόβου, τὸ δὲ μέχρι τῆς Κλεισούρας, τὸ δὲ τρίτον ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Μποχωρίου καὶ τοῦ Γαλατᾶ ὅπου ἦσαν τὰ νοσοκομεῖα καὶ αἱ ἀποθήκαι τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Μάρκος ἐπρόβαλε ν' ἀποκλείσωσι τοὺς ἐχθροὺς ἐντὸς τοῦ Βραχωρίου ὅπου ὄντες ἐστερημένοι τροφῶν καὶ μὴν ἔχοντες ἄλλα πολεμεφόδια παρέξ ὅσα περιεῖχε καθενὸς ἡ φυσεκοθήκη, ἡ θὰ ἐχάνοντο ἡ θὰ παρεδίδοντο. Ἡ πρότασις ἐνεκρίθη ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τὰς ἐπικρατούσας εἰσέτι μεταξὺ τινων τῶν ὀπλارχηγῶν διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίας. Οἱ Τούρκοι κακῶς ἔχοντες συνήχθησαν εἰς Βραχῶρι ἀφήσαντες καθ' ὁδὸν ἀπὸ τῆς βίας των τὸ μόνον κανόνι, τὸ ὁποῖον ἔσυραν, καὶ ἐπροχώρησαν ἄνευ ἀναβολῆς πρὸς τὸν ποταμὸν, ἀλλὰ τὸν ἡῦραν ἀδιάβατον διὰ τὰς ῥαγδαίας βροχὰς καὶ τὴν ἀνάλυσιν τῆς χιόνος ἐξ αἰτίας τῶν ἐπικρατούντων νοτίων ἀνέμων, καὶ ἐπανήλθαν ὅλοι εἰς Βραχῶρι ὅπου ἔμειναν ἱκανὰς ἡμέρας ἄστεγοι καὶ ἀσκήνωτοι ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων, τρώγοντες τοὺς ἵππους των. Διαρκούσης δὲ τῆς ἀμνηχανίας ταύτης ἀπεκόπησαν τρισχίλιοι καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰσμαήλ-πασᾶ-

Πλίασα, τοῦ Ἰσμαήλ-Χατση-Μπέντου καὶ τοῦ Ἄγου ἐπεχείρησαν νὰ διέλθωσι τὴν 15 ἰανουρίου τὰ Ἄγραφα· ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης προκαταλαβὼν τὴν δίοδον κατὰ τὸν Ἅγιον Βλάσσην τοὺς ἀπώθησεν εἰς τὸ Βραχώρι φονεύσας ὑπὲρ τοὺς 200, ἐν οἷς καὶ τὸν Χατση-Μπέντον. Ἐφονεύθησαν δὲ καὶ εἴκοσι Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ ὁ Μπακογιάννης. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν δεινῶν καὶ τοιαύτης ἀμηχανίας οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν ὅλοι τὴν 28 ἐκ Βραχωρίου, καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν κατὰ τὸ μέρος τῆς Λεπενούς· ἀλλ' ὁ πυθμὴν τοῦ ποταμοῦ ἦτο τόσοσιν λασπώδης, καὶ ἡ ὁρμὴ τοῦ ρεύματος τόσοσιν σφοδρά, ὥστε ἡ ποταμοπορία ἐφαίνετο ἀδύνατος. Τότε οἱ ἐπιτηδειότεροι καὶ τολμηρότεροι ἱππεῖς στήσαντες τοὺς ἵππους των ἀκινήτους εἰς τρεῖς στίχους ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ κατέμπροσθεν τοῦ ρεύματος ἔκοπταν ὅπως οὖν τὴν νεροσυρμὴν, καὶ οὕτως οἱ στρατιῶται κρεμώντες τὰς φυσεκοθήκας ἐπὶ τοῦ τραχήλου, καὶ ἀνατείνοντες τὰς δεξιὰς των βαστώσας τὰ τουφέκιά των ἔπιπταν εἰς τὸν ποταμὸν κάτωθεν τῶν τριῶν ἀκινήτων στίχων εἰς διαπεραίωσιν· ἀλλ' ἡ ρύμη τοῦ ποταμοῦ ἔσπα τὰς ἵπποστιχίας, καὶ τὰ ρεύματα παρέσυραν διὰ τῆς δινήσεώς των καὶ τοὺς ποταμοποροῦντας ἱππεῖς καὶ τοὺς ἵππους των. Ἐτυχε νὰ παροδεύωσιν ἀντικρὺ τοῦ ποταμοῦ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι τουφεκίσαντες μακρόθεν κατεθορύβησαν ἔτι μᾶλλον τοὺς ποταμηπόρους φοβηθέντας ὅτι ἤρχοντο κατόπιν ἐκείνων πολλὰ στρατεύματα. Τῷόντι ἐστάλησαν στρατεύματα εἰς κατοχὴν τῆς ἀντίπεραν ὄχτης τοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν διαφωνίαν τῶν ἀρχηγῶν ἐκάθησαν κατὰ τὸν Μαχαλὰν καὶ ἀφήκαν τὸν πόρον ἀνεμπόδιστον. Δὲν εἶναι δὲ ἀμφιβολία ὅτι ἂν κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν κατελαμβάνετο ἡ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ ἀφευκτος θὰ ἦτον ὁ παντελὴς ὄλεθρος τῶν ἐχθρῶν, διότι ἂν καὶ δὲν ἠνωχλήθησαν ὑπὸ τῶν Ἕλ-

λήνων πεντακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἐπνίγησαν. Οἱ δὲ διασωθέντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου καὶ ἐξενύκτισαν ἡμιπνιγμένοι, ἀπνηδισμένοι καὶ ἀνεφοδίαστοι, ἦσαν ὅλοι ἡμιθανεῖς καὶ τόσον ἔντρομοι καὶ ἀπηλπισμένοι, ὥστε ἀκούσαντες τὴν νύκτα τὸ σφοδρὸν φυφύλλισμα τῶν δένδρων ἐξ αἰτίας τοῦ πνεύσαντος αἰφνιδίως ἀνέμου ἐνόμισαν ὅτι οἱ ἐχθροὶ τῶν ἔπесαν κατεπάνω τῶν, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ὑπτιάζοντες καὶ χεῖρας ἰκέτιδας ἐκτείνοντες ἐφώναζαν ἀμάν· ἀμάν. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν κατέβησαν εἰς τὸν Καρβασαρᾶν, ὅπου εὐρόντες πλοῖα ἑτοιμα διέπλευσαν εἰς τὴν Πρέβεξαν τὴν 8 φεβρουαρίου. Τόση δὲ ἦτο ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ ἀσυμφωνία καὶ ἡ ἀπειθεία τῶν Ἑλλήνων ὥστε τινὲς τῶν ἡμιθανῶν ἐχθρῶν ἔλαβαν θάρρος καὶ ἔμειναν καὶ ὠχυρώθησαν ἐν Καρβασαρᾷ. Μετ' αὐτὰ τὰ συμβάντα ὁ Βαρνακιώτης κατέφυγεν εἰς τὸν Κάλαμον.

Τοιοῦτον ἀπέβη τὸ τέλος τῆς κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐχθρικῆς ταύτης ἐκστρατείας, καθ' ἣν οἱ ὀνομαστότεροι Ἀλβανοὶ κατησχύνθησαν. Ἐνδεκακισχίλιοι εἰσῆλθαν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ αὐτῶν ἀφήκαν ἐκεῖ τὰ κῶλα, οἱ πλείότεροι διεσώθησαν ἀλλ' ἄξιοι ἐλέους καὶ ὀφείλοντες τὴν ὑπαρξίν των εἰς μόνην τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ ἂν μόνη ἡ ἀσυμφωνία τῶν Ἑλλήνων διέσσωσε τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου των, ἡ μωρία τῶν ἐχθρῶν ἐφύλαξε αὕτη μόνη τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τῆς πτώσεώς του. Ὅσοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸν Ὁμέρ-πασᾶν ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἄλλοι τόσοι καὶ περισσότεροι ἦσαν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ-πασᾶν ἐν Σαλώνοις. Ἀλλ' ἀντὶ τὰ ἐνεργῶσιν οἱ δύο οὗτοι ἀρχηγοὶ ἐκ συμφώνου καὶ δραστηρίως, ἐνῆργουν ὥς ἂν δὲν εἶχαν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν, καὶ ὥς ἂν δὲν ὑπηρέτουν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κράτος· καὶ ὁ μὲν Μεχμέτ-πασᾶς πολιορκουμένου ἀκόμη τοῦ Μεσο-

λογγίου ἔφυγε πανστρατιᾷ ὥς νενικημένος ἂν καὶ νικητὴς ἐκείθεν τῆς Οἴτης, ὁ δὲ Ὅμερ-πασᾶς ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὀρεγόμενος νὰ ἐξουσιάσῃ διὰ συνθήκης ὅ,τι ἀπέκειτο εἰς αὐτὸν καὶ μόνον νὰ κυριεύσῃ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς διὰ τοῦ ξίφους του.

Χαίρουσα ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐκστρατείας ἐώρταζεν ἐπὶ πολὺν καιρὸν τὰ ἐπινίκια τραγουδοῦσα τοῦ Μεσολογγίου τὸ τραγοῦδι, τὸ ὁποῖον ἄγνωστός τις καὶ ἀγράμματος λυραιοδὸς ἐρράψωδῃσεν. Ἴδου οἱ πρῶτοι στίχοι του.

- “ Νᾶμουν πουλὶ νὰ πέταγα, νὰ πῆγαινα τοῦ ψίλου,
 “ ν’ ἀγνάντευα τῇ Ῥούμελῃ, τὸ δόλιο Μεσολόγγι,
 “ πῶς πολεμᾷ μὲ τὴν Τουρκιά, μὲ τέσσαρους πασάδαις·
 “ πέφτουν ἢ μπόμπαις σὰ βροχὴ, ἢ μπάλαις σὰ χαλάζι,
 “ κί’ αὐτὸ τὸ λιανοτούφεκο σὰν ἄμμος τῆς θαλάσσης·
 “ κλαίουں μαννούλαις γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄνδραις,
 “ κλαίει κί’ ἡ μαύρῃ μας ἡ γῆ πῶχασε τὴ σπορά της.

.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

(α.)

Μετά την ἄλωσιν τῆς Λεβαδείας ἀνέφερεν εἰς τὴν Πύλιν ὁ Κιουσέ-Μεχμέτ-πασας ἐν τῇ Ἀσιανῇ μεγαλορρῆμοσύνῃ του ὅτι ἐφονεύθησαν τρισχίλιοι Ἕλληνες, οἱ μὲν διὰ σιδήρου, οἱ δὲ διὰ πυρός.

(β.)

Ὁ πρόξενος οὗτος ἠγαπᾶτο καὶ ἐτιμᾶτο δικαίως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εὐμενῆς φανείς πρὸς τὸν ἀγῶνά των ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

(α.)

Ἀρθρον ζ' τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτσιου.

“ Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται νὰ προστατεύῃ πάντοτε τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὰς ἐκκλησίας της.”

Ἐν δὲ τῷ ἄρθρῳ 17^ῳ, ἐν ᾧ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀποδόσεως ὅλων τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν ἐπὶ τοῦ πολέμου ἡ Ῥωσσία, ἡ Πύλη ὑπόσχεται πρὸς τοῖς ἄλλοις μῆτε ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, μῆτε αἱ ἐκκλησίαι των νὰ πάθωσιν εἰς τὸ ἐξῆς, μῆτε ἡ ἀνοικοδομὴ τῶν ἐκκλησιῶν ἢ ἡ ἐπισκευὴ των νὰ ἐμποδίζεται· νὰ μὴ καταδιώκεται δὲ μῆτε νὰ χλευάζεται κατ' οὐδένα τρόπον τὸ ἱερατεῖον. Ὁ Hammer θεωρεῖ τὴν συνθήκην τοῦ Καϊναρτσιου ὡς τὴν ἀρχὴν τῆς διαλύσεως

τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τοῦλάχιστον ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. (ὄρα. Βιβλ. Οὔ').

(β.)

“ Ἡ Πύλη (λέγει ὁ δέκατος παράγραφος τοῦ πρώτου ἄρθρου
 “ τῆς συνθήκης) συναινεί ν’ ἀναφέρωνται εἰς αὐτὴν ὑπὲρ τῶν δύο
 “ ἡγεμονιῶν οἱ παρ’ αὐτῇ πρέσβεις τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς
 “ τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὰς περιστάσεις τῶν μερῶν ἐκείνων, καὶ
 “ ὑπόσχεται νὰ τοὺς ἀκούῃ μετὰ τῆς προσηκούσης εἰς φιλικὰς
 “ καὶ τιμωμένας Δυνάμεις εὐμενείας.

(γ.)

Ἀνέγνωμεν ἀναφορὰν πολλῶν χωρικῶν τῆς Βλαχίας πρὸς
 τὸν ἐκεῖ πρόξενον τῆς Ῥωσσίας ἐκτραγωδοῦντων τὰ δεινὰ των
 καὶ ἐπικαλουμένων τὴν ἀντίληψιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάν-
 δρου ὡς προστάτου τῶν ἡγεμονιῶν.

(δ.)

Ὁ Δανέζης ἐφυλακίσθη κατ’ ἀρχὰς, μετὰ ταῦτα ἐξωρίσθη
 εἰς Μαγνησίαν καὶ ἀπελύθη ἐπὶ τῇ ἱκεσίᾳ τοῦ πατριάρχου καὶ
 τῇ συνδρομῇ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

(ε.)

Ἄρθ. 31.

“ Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται μήτε αὕτη ν’ ἀπαιτῇ, μήτε νὰ
 “ ἐπιτρέπῃ ἄλλος τις ν’ ἀπαιτῇ οἰαδήποτε τέλη ἐπὶ τῶν φορ-
 “ τίων τῶν ἐμπορικῶν Ῥωστικῶν πλοίων, τῶν εἴτε ἀπὸ τῶν
 “ Ῥωστικῶν λιμένων εἰς τὴν ἄσπρην ἢ τὴν μεσόγειον θάλασ-
 “ σαν, εἴτε ἀπὸ τῆς ἄσπρης ἢ τῆς μεσογείου εἰς τὴν μαύρην
 “ πλεόντων, μήτε νὰ βιάζωνται τὰ πλοῖα ταῦτα ἐπὶ τοῦ διά-
 “ πλου των ν’ ἀποβιβάσωσι τὰ φορτία των εἰς τὴν Κωνσταντι-
 “ νούπολιν ἢ εἰς ἄλλο μέρος.”

“ Ἡ ὑψηλὴ Πύλη ὑπόσχεται τὰ ὑπὸ τὴν Ῥωστικὴν σημαίαν
 “ πλοῖα, τὰ ἐρχόμενα ἀπὸ τῆς μαύρης θαλάσσης καὶ διαβαίνοντα
 “ διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφ’ οὗ παρουσιαθῇ ἡ δῆλωσις
 “ τῶν φορτίων αὐτῶν ἐπιβεβαιωμένη παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς
 “ Ῥωσσίας νὰ λαμβάνωσιν ἀμέσως τὸ φερμάνι, καὶ ν’ ἀποπλέω-
 “ σιν ὅπου θέλουν ἀκωλύτως, ἀφ’ οὗ δείξουν τὸ φερμάνι των ἐπὶ

“ τῆς ἐκπλεύσεώς των τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐπίσης νὰ μὴ κο-
 “ λύνονται καὶ ὅταν ἐπανέρχόμενα ἀπὸ τῆς Ἀσπρης θαλάσσης
 “ εἰς τοὺς ἐντὸς τῆς Μαύρης Ῥωστικούς λιμένας δείξωσιν ἐπὶ
 “ τοῦ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου διάπλου των τὸ ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ
 “ Ῥώσσου πρέσβευς ἐπιβεβαιωθείη δηλώσει τοῦ φορτίου των
 “ ἐκδοθὲν φερμάνι.”

Ἄρθ. 33.

“ Ολα τὰ ὑπὸ Ῥωσικὴν σημαίαν πλοῖα τὰ διαπλέοντα
 “ τοιουτοτρόπως τὸν πορθμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τ’ ἀ-
 “ περχόμενα μακρύτερον ἐφοδιάζονται, ἐπὶ τῆς διαπορθμεύσεώς
 “ των διὰ τοῦ φερμανίου καθὼς ἐρρήθη ἐν τῷ 32 ἄρθρῳ ἐπὶ τῇ
 “ καλῇ πίστει τῆς δηλώσεως τῶν φορτίων των ὑπὸ τὴν ἐπιβε-
 “ βαίωσιν τοῦ Ῥώσσου πρέσβευς· ἂν δὲ ἡ Πύλη ἀμφιβάλλῃ ἢ
 “ ὑποπτεύῃ ὅτι εὐρίσκονται ὑπήκοοί τῆς μετὰξὺ τοῦ πληρώμα-
 “ τος, τότε ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας ἐπιτρέπει νηο-
 “ ψίαν ἀλλὰ μετὰ πολλῆς συστολῆς ἐνεργουμένην χωρὶς νὰ
 “ ἐγγίξωται, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω, αἱ ἐντὸς τοῦ πλοίου πραγμα-
 “ τεῖαι ἢ νὰ ἐνοχλῇται ὁ πλοίαρχος, καὶ ἐμποδίζεται διὰ περιτ-
 “ τῶν ἐνίοτε ἐξετάσεων τὸ διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης νομο-
 “ ποιηθὲν ἐπὶ διακομῇσει ἐμπόριον.”

(στ.)

Ἡ ἀπόδεξις ὅτι δι’ αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐπροσπάθει ἡ Πύλη
 νὰ ἐμποδίσῃ τὴν μετακόμισιν τῶν τροφῶν εἰς τὴν ἀποστατήσα-
 σαν Ἑλλάδα, εὐρίσκεται ἐν τῇ πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει
 Γαλλικὴν πρεσβείαν κοινοποιήσει αὐτῆς τοῦ ἀνγούστου ἐνδι-
 αλαμβανούσῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰ ἀκόλουθα. “ Ἡ ὑψηλὴ
 “ Πύλη ἀπαιτεῖ φιλικῶ τῷ τρόπῳ νὰ μὴ πωλῶσιν οἱ ῥηθέντες
 “ ἔμποροι τὰ γεννήματά των τοῖς παραπλέουσι τὸ Αἰγαῖον πέ-
 “ λαγος πειραταῖς· καὶ ὁ ἀντιπρέσβυς τῆς Γαλλίας καλῶς θὰ
 “ πράξῃ ἂν διατάξῃ τοὺς ἐρχομένους σιτεμπόρους ἀπὸ τῆς
 “ Μαύρης θαλάσσης, καὶ ἔχοντας τὴν ἄδειαν νὰ μεταφέρωσι
 “ τὰ γεννήματα εἰς τὴν Ἀσπρην νὰ μὴ τοῖς τὰ πωλῶσι χάριν
 “ τῆς μετὰξὺ τῆς ὑψηλῆς Πύλης καὶ τῆς αὐλῆς τῆς Γαλλίας
 “ ὑπαρχούσης σταθερᾶς φιλίας.”

(ζ.)

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο πληροῖ δεκαεπτὰ σελίδας εἰς 8^{ον} ἐν τῇ
 Γαλλικῇ μεταφράσει ὅθεν τὸ ἐπορίσθημεν.

(η.)

Ἴδου τὶ λέγει περὶ τούτου τὸ δεύτερον ἄρθρον τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτσίου.

“ Ἄν, ἀφ’ οὗ γείνη ἡ εἰρήνη καὶ ἐπικυρωθῇ καὶ ἡ συνθήκη, ὑπήκοοί τινες τῶν δύο Δυνάμεων πράξαντες βαρὺ τι ἔγκλημα ἀπειθείας ἢ προδοσίας καταφύγωσιν ὥς εἰς ἄσυλον εἰς τὰ χώματα τῆς μιᾶς τῶν δύο Δυνάμεων, νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ ἐπ’ οὐδεμιᾷ προφάσει, ἀλλ’ ἀμέσως νὰ παραδίδωνται, ἢ τοῦλάχιστον ν’ ἀποπέμπωνται ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς ἐπικρατείας ἵνα μὴ συμβῇ ἐντεῦθεν ψυχρότης ἢ ἀνωφελὲς ἔρις μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν. Ἐξαιροῦνται μόνον ὅσοι δεχθέντες τὴν Χριστιανικὴν ἢ Μουσουλμανικὴν θρησκείαν μεταβαίνουν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐπικρατείας εἰς τὴν ἄλλην. Ἀλλ’ ἐν περιπτώσει καθ’ ἣν ὑπήκοοι τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης Δυνάμεως εἴτε Χριστιανοὶ εἴτε Τοῦρκοι ἐγκληματαῖοι μεταβοῦν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐπικρατείας εἰς τὴν ἄλλην, νὰ παραδίδωνται ὅταν ζητηθῶσιν.”

(θ.)

Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος δὲν ἐγεννήθη ἐν Καλαβρύτοις ἀλλ’ ἐν Δημητσάνῃ.

Ἐξ ὧν μέχρι τοῦδε ἐξιστορήσαμεν ἔγινε γνωστὸν ὅτι ἐν τῇ Ἑλλάδι οὔτε αἷμα Μουσουλμάνων ἐχύθη οὔτε οἱ ἱεροὶ τόποι τῶν ἐβεβηλώθησαν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὅτι ἡ αἰματοχυσία τῶν ἀθῶν Μουσουλμάνων καὶ αἱ βεβηλώσεις τῶν ζαμιῶν ἤρχισαν μετὰ τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὴν χύσιν τοῦ ἱερωτέρου αἵματος τῶν Ἑλλήνων, ὃ ἐστὶν ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὄχι τὰ αἷτια τοῦ θανάτου τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων.

(ι.)

Οὐδεμία ἀπόδειξις ἢ ἔνδειξις τοῦ ἐγκλήματος τοῦ πατριάρχου, τῶν ἀρχιερέων ἢ τόσων ἄλλων θυμάτων ἐφάνη.

(κ.)

Ἄν ἡ Πύλη εἶχε τοιαῦτα ἔγγραφα διατὶ δὲν τὰ ἐγνωστοποιεῖ εἰς δικαιολογίαν τῆς;

(λ.)

Ἴδου ἡ ἀπόδειξις ὅσων εἶπαμεν ἐξιστοροῦντες τὰ κατὰ τὴν Μολδοβλαχίαν, δηλαδὴ ὅτι ἡ Ῥωσσία ἐπρόσφερε στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, τὴν ὁποίαν ἡ φιλύποπτος καὶ ὑπερήφανος Πύλη δὲν ἐδέχθη.

(μ.)

Ὅσα λέγει ὁ πρέσβυς περὶ τοῦ ὅτι δὲν ὑπῆρχε κατ' εὐτυχίαν παράδειγμα ὅτι πατριάρχης τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὑπέφερε φρικτὸν θάνατον πρέπει γὰρ ἐννοηθῶσι (καθὼς προσθέτει καὶ αὐτὸς) ὡς πρὸς τὸν τόπον καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἀγχόνης τοῦ Γρηγορίου, διότι ἡ ἱστορία μᾶς λέγει, ὅτι πρὸ τοῦ Γρηγορίου πολλοὶ ἄλλοι οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι οἱ μὲν ἀπηγχονίσθησαν οἱ δὲ ἄλλως πως ἐθανατώθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

(α.)

Ὁ Πιεράκος ἠνδραγάθησε καὶ ἄλλοτε ἐκλείσθη μίαν ἡμέραν μετ' ὀλίγων στρατιωτῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Λεώνη τῇ ἐν τῷ προαστείῳ εἰς ἔνεδραν. Οἱ Τοῦρκοι ἐπρόλαβαν καὶ τὸν ἀπέκλεισαν ἐντὸς τῆς οἰκίας. Βόμβαι καὶ κανονόσφαιραι ἔπεσαν κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' αὐτὸς διετήρησε τὴν θέσιν του ὀλόκληρον ἡμερονύκτιον, καὶ ἔφυγεν ἔπειτα ἀβλαβής.

(β.)

Ὁ φονευθεὶς ἦτο μονογενὴς υἱὸς ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Μουριατάδων· ὁ δὲ ὀγδοηκοντούτης πατὴρ του ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ παραμυθούμενος ὑπὸ τινων ἀπεκρίθη “ἂς ὑπάγῃ τὸ “παιδί μου στὴν εὐχὴν μου, δότε μου τ' ἄρματά του· θὰ “πιάσω ἐγὼ τὸν τόπον του.”

(γ.)

Οἱ κάτοικοι τῆς παλαιᾶς Ἀρκαδίας ἐλέγοντο Ἀρκάδες· ἀλλ' ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀρκαδία δὲν εἶναι ἡ παλαιά, καὶ Ἀρκάδιοι ἢ Ἀρκα-

δινοὶ λέγονται οἱ κάτοικοι αὐτῆς· διὰ τοῦτο προτιμῶμεν καὶ ἡμεῖς τῆς παλαιᾶς τὴν νεωτέραν ὀνομασίαν, ἐπισημειοῦντες ὅτι δις ἐγράφη κατ' ἀπροσεξίαν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ τὸ ὄνομα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος πολιτῶν κατὰ τὸ παλαιόν.

(δ.)

Ἡ ὑπὸ τὸν Δημήτρην Μιαούλην καὶ Νικολὸν Μπότاسην πλέουσα πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον μοῖρα ἀφήκεν ἐπὶ τοῦ διάπλου τῆς εἰς πολιορκίαν τοῦ Νεοκάστρου καὶ Κορώνης δύο πλοῖα, τὸ τοῦ Ἀναστάση Ἀνδρούτσου καὶ τὸ τοῦ Ἀναγνώστη Κολάτση, ὡς εἴρεται, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἀνάπλου τῆς ἀντικατέστησεν ὁ Μπότσης τὸν Κολάτην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ.

(α.)

Περὶ τὰ τέλη τῆς πολιορκίας οἱ Ἕλληνες ἀφήκαν καὶ αὐτὰς τὰς θέσεις καὶ ἦλθαν πλησιέστερον τῆς Τριπολιτσᾶς.

(β.)

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ὁ Γιάννης Θεοδώρου Κολοκοτρώνης μόλις δεκαεξαετῆς κατέβη μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων ὀπλοφόρων πλησιέστερον τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅπου συνέλαβεν Ἀραβα ὀπλισμένον. Διὰ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο ὁ δεκαεξαετῆς Γιάννης ὀνομάσθη Γενναῖος καὶ φέρεται ἔκτοτε τὸ ὄνομα τοῦτο.

(γ.)

Τὸ πλοῖον ἐσυντρίβη, τὰ δὲ διασωθέντα ἐστάλησαν μετὰ ταῦτα εἰς Κωνσταντινούπολιν· εἶχε δὲ ἐξῆντα ναύτας, ἐξ ὧν οἱ εἴκοσι σχεδὸν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐν τῇ μάχῃ.

(δ.)

Ὅρα τὸν πρὸς τὸ νομοθετικὸν σῶμα ἐναρκτήριον λόγον τοῦ μεγάλου Ἀρμοστοῦ τῆς 5 μαρτίου 1822.

(ε.)

Ὁ προεστὼς τῆς Τριπολιτσᾶς Σωτήρης Κουγιᾶς οὔτε ἐφυλακίσθη οὔτε ὡς συνωμότης κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ κράτους ἐθεωρήθη. Ἐκατηγορήθη δὲ ὡς προδοὺς τὰ τῆς φιλικῆς ἐταιρίας, καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ λόγῳ ἔπαθε πολλὰ ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς παρὰ τοῦ Δαγρὲ καὶ ἀπέθανεν ἐξ ὧν ἔπαθεν.

(στ.)

Πολλοὶ καὶ εἶπαν καὶ ἔγγραφαν ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ὑπερεπλούτισαν διὰ τῆς ἀρπαγῆς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος λαφύρων. Βέβαιον εἶναι ὅτι οὐδεὶς ἐπλούτισεν, ὀλίγοι εἶναι εὐποροὶ, οἱ πλεῖστοι πτωχοί, τινὲς δὲ καὶ πάμπτωχοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ.

(α.)

Διασπαρέντες ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου διέσπειραν τὴν ἐμφωλεύουσαν ἐν τῇ ἀθλίᾳ ἐκείνῃ πόλει ἐπιδημίαν προξενήσασαν καὶ ἀλλοῦ ὄχι ὀλίγην φθοράν.

(β.)

Ὁ συνακολουθήσας τὸν Ὁμὲρ-πασᾶν Ὁμέρπεης τῆς Καρύστου ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Εὐβοίαν τὸν αὔγουστον.

(γ.)

Ποῖα προνόμια ἀπελάμβαναν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐν γένει, συνάγεται ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ ἀνεκδότου Χάρτου, ὅστις Ἑλληνιστὶ μεταγλωττισμένος κεῖται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Νάξου. Τὸν ἐκδίδομεν δὲ ἀπαράλλακτον κατὰ τὸ δοθὲν ἡμῖν ἀντίγραφόν του παρορῶντες τὰ ἐσφαλμένα..

“ Μετάφρασις τοῦ Ἀκτιναμέ, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ βασιλεὺς Σουλτάν-Ἰμπραήμ ἔδωσε τῶν νησιῶν.

Ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Ναξίας, τῆς Ἀνδρου, τῆς Μήλου, Πάρου, Σαντορίνης καὶ Σύφνου, καὶ τῶν λοιπῶν νησιῶν, οἱ ἄνθρωποι

Χρουσάκης Σουμμαρίπας, Κανάλας, Κάης, Μικέλης, Δαμιανός, καὶ Χριστόδουλος Μεχέλης ὁ Περχῆς καὶ οἱ λοιποὶ ἦλθαν εἰς τὴν ἀνίκητόν μου Πόρταν καὶ ἦτον ἀπ' ἀρχῆς ὁ ἀοιδιμός μου πάππους ὁ Σουλτάν Σουλεϊμάν, ὁ Θεὸς νὰ τοῦ χαρίξῃ τὸν παρὰδεῖσον, εἰς τοῦ ὁποίου σουλτάνου τὸν καιρὸν ἦτον ὁ Χερέτ-μπεης καπητάν-πασᾶς, ὅστις διέβη εἰς αὐτὰ τὰ νησιᾶ, καὶ οἱ αὐτῶν ἐγκάτοικοι δὲν ἐσήκωσαν κεφάλι, ἀλλ' ἐπροσκύνησαν τὴν ἀνίκητόν του βασιλείαν, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἔνα Ῥωμαῖον μπέην ἔκαμαν ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀπεράσαντας ὅμως καιρὸς ἕνας ἐβραῖος μπέης ἐστάλθηκεν, Ἰωσήφ τοῦνομα, καὶ ἔκαμε ζάπτι αὐτὰ τὰ νησιᾶ μερικὸν καιρὸν κατὰ ταῖς τάξαις καὶ κατὰ τὰ κανόνια τους, καὶ ἔως τὴν σήμερον ἡμέραν εἰς τὸν Ἰσκιον τῆς βασιλείας μου αὐτὰ ὅλα τὰ νησιᾶ ἐπέρασαν δίχως καμμίαν πείραξιν. Ἀποθνήσκοντος δὲ τοῦ Ἰωσήφ ἐδιωρίσθη ἀπὸ τὴν βασιλείαν μου μπέης Φλαμπουριάρης, ἐδιωρίσθη καὶ κριτῆς διὰ νὰ κρίνῃ εἰς αὐτὰ τὰ νησιᾶ μὲ τέτοιαν προσταγὴν, ἥγουν ἀπαραμειώτως νὰ κρίνῃ τὰς ὑποθέσεις των κατὰ τὸ κανόνι καὶ κατὰ τοὺς νόμους ὅπου εἰς τοὺς Χιώτας ἐδόθησαν. Καὶ τῶν Χιωτῶν οἱ νόμοι καὶ κανόνες ὅπου τοὺς ἐχάρισα εἶναι νὰ πληρώνωσι κατὰ ὅπως ἐπλήρωναν ἐξ ἀρχῆς τὰ χαράτσιά των, καὶ περισσότερον νὰ μὴ πληρώνωσι, καὶ ὅστις δὲν εἶναι διὰ χαράττι νὰ μὴ τὸ πληρώῃ, καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ χαράτζια των οὔτε σπένζα οὔτε ἀβαρίζι, οὔτε ἀτζεμογλάνι οὔτε στιλεμπιγιέ, οὔτε μεχτεριγιέ οὔτε ἀπὸ τὰ τεκλήφια ὅπου ἔχει ἡ βασιλεία μου νὰ μὴ δίδουν, καὶ ὅπως εἶναι ὁ λανθασμένος νόμος τους νὰ πηγαίνουν εἰς τὰς ἐκκλησίας τους καὶ νὰ θάπτουν τοὺς νεκροὺς τους ὑπὸ τὰς ἐκκλησίας, καὶ ὅταν θελήσουν νὰ ἀνοίγουν τὰ μνήματά τους οὔτε ὁ καδῆς, οὔτε ὁ μπέης νὰ μὴ τοὺς πειράξῃ μερέτι διὰ τοὺς ἀποθαμένους νὰ μὴ γυρεύον οὔτε νὰ πάρουν, διότι οὔτε εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν, οὔτε εἰς τὸ κανόνι μου εἶναι τὰ τοιαῦτα. Ἀπὸ ὑποθέσεις ὅπου δὲν εἶναι τῆς κρίσεως οἱ καδίδες δυνατὰ νὰ φυλάττωνται χωρὶς κρίσιν κανένα νὰ μὴ πειράζωσι καὶ αἱ ἐκκλησίαι τους ὅποταν χαλάσουν νὰ ταῖς φκιάνουν ὡς πρότερον, καὶ τινὰς εἰς τοῦτο νὰ μὴ τοὺς πειράξῃ. Ἀπὸ τὰ χωράφιά τους καὶ τὰ ἀμπέλιά τους νὰ πέρνωνται αἱ δεκαταίαι ὡς ἐπέρνοντο πρῶτον, καὶ περισσότερον νὰ μὴ πέρνωσιν ἀπὸ τὰ μούλκιά των τινὰς νὰ μὴ τοὺς εὐγάξῃ στανικῶς, καὶ τινὰς στανικῶς νὰ μὴ τοὺς τὰ πέρνῃ εἰς τὰς διατάξεις αὐτῶν ὅτι ἤθελαν δώσει ἢ ἀφήσει νὰ πιάνεται

εἰς τὰ χαρίσματα των, νὰ πιάνωνται καὶ οἱ πείτουλμαλτζίδες, καὶ οἱ κασαμίδες νὰ μὴν ἀπλώνουν, ἢ νὰ τοὺς πειράζουν, καὶ ὅποιαν κρίσιν κατὰ τοὺς νόμους των ἔκοφαν ἀναμεταξὺ των καὶ ἔχουν τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς, τινὰς νὰ μὴν ἐμπορῇ νὰ χαλάσῃ αὐτὴν τὴν κρίσιν τους. Οἱ καδίδες διὰ χοτζέτι, διὰ σιτζέλι καὶ διὰ ἄρξι ἔξω ἀπὸ τὸ κανόνι περισσότερο νὰ μὴ πέρνωσι, καὶ διὰ τὰς ὑποθέσεις των βάζοντας ἐκ τῆς ἐδικῆς τους ὁμηγύρεως ἀνθρώπους διὰ νὰ τοὺς συμβιβάζουν ὅ,τι ἤθελαν θεσπίσει καὶ ἀποφασίσαι νὰ εἶναι στερκτόν, καὶ οἱ καδίδες μου νὰ μὴ ἀνακατόνωνται εἰς τοὺς συμβιβασμούς των. Ἀπὸ ψευδομαρτυρίας δυνατὰ νὰ φυλάττωνται, καὶ περισσότερο ἀπὸ πεντακόσια ἄσπρα δέχως χοτζέτι, ἢ συγκύλι, ἂν καὶ μαρτυρήσωσι τοιαύτας μαρτυρίας, οἱ καδίδες μου νὰ μὴ τὰ ἀκροάζωνται. Ἀπὸ τοὺς ζαερέδες τους καὶ κουμπάνιαις τοῦ ὀσπιτίου τους καὶ διὰ τὸ κρασί τους καὶ ἄλλα φαγοπότια κουμέρκι νὰ μὴ δίδωσι. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς νησιώτας ἂν πηγαινάμενοι εἰς ἄλλους τόπους διὰ πραγματείαν τους καὶ ἤθελεν ἀποθάνει, τὸ ὅ,τι πρᾶγμα καὶ ρούχα ἤθελαν ἔχει νὰ τὰ περιλαμβάνουν ἀκέραια καὶ σωστὰ οἱ συντρόφοι αὐτῶν, ὅχι οἱ πείτουλμαλτζίδες, οἵτινες νὰ μὴ ἔχουν ἄδειαν νὰ ἀπλώνουν εἰς αὐτά. "Οστις ἐξ αὐτῶν τῶν νησιωτῶν ἤθελεν ἔλθει ἐκουσίως ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς κρίσεως ὁμολογούμενος νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ, ἅς ἐμβαίῃ ἀνεμποδίστως βιαίως ὅμως τινὰς Μουσουλμάνον νὰ μὴ κάμῃ. Ἀπὸ δὲ τὰς γυναῖκας ὅποια θελήσει νὰ ὑπανδρευθῇ Τούρκον, νὰ ἔρχηται μόνῃ της εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν νὰ δώσῃ τὴν ὁμολογίαν της, χωρὶς τοῦτο καπίνι νὰ μὴ τὴν κόπτεται. Εἴτις ἐξ αὐτῶν ἤθελεν ἐπιπέσει εἰς σφάλμα, ἐκεῖνος προσωπικῶς του μόνον νὰ παιδεύεται, καὶ ὅχι τινὰς ἄλλος δι' αὐτόν. Διὰ νυκτὸς νὰ περιπατῶσι ἔχωντες φανάρια ἢ φῶς μαζὴ τους, τινὰς νὰ μὴ τοὺς ἐμπιδίξῃ· εἰς τὰ χωρία τους ναίτης νὰ μὴ πηγαίῃ, ἀλλ' εἴτις ἔχει κρίσιν καὶ ὑπόθεσιν ἐλευθέρως νὰ πηγαίῃ εἰς τὴν κρίσιν καὶ τινὰς νὰ μὴ τὸν ἐμπιδίξῃ. Ἐκεῖνοι ὅπου συνάξουν τὰ δοσίματα καὶ χαράτζια, μόνον τὰ συνηθισμένα νὰ πέρνωσι οὐχὶ περισσότερο· κανὲν μαγκίρι, χάρτζι, καὶ ταγὶ διὰ τὸ ἀλογόν τους, οὔτε διὰ τὰ φαγοπότια τους νὰ μὴ τοὺς δίδουν, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀγοράζωσι μετὰ ἰδιὰ τους ἄσπρα. Τοὺς δὲ χρεώστας ὁ μπουμπασίρης εἰς ἄλυσον ἢ εἰς σκοτεινὸν τόπον νὰ μὴ τοὺς βάζουν ἄνευ τῆς γνώμης τῶν γερόντων καὶ τῶν προεστῶν τοῦ τόπου, καὶ εἰς τι θέλημα ἢ ὑπόθεσιν τους διορίσῃ ὁ καδὴς ἢ ὁ

δος ν' αναγνωρίζωσι μόνην ἔννομον καὶ ἐθνικὴν διοίκησιν ἀναλόγως προσφερόμενοι.

Τὰ συνιστῶντα τὴν διοίκησιν σώματα εἶναι δύο· τὸ ἐκτελεστικὸν καὶ τὸ βουλευτικόν, ἀπὸ τὰ ὅποια διορίζεται καὶ τὸ δικαστικόν, ἀνεξάρτητον ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνα διόλου.

Ταῦτα διακηρύττει ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις πρὸς τὸ Πανελλήνιον ἐν καὶ μόνον προσεπιφέρουσα, ὅτι αὐτῆς μὲν ἐπεραιώθη τὸ ἔργον καὶ διαλύεται σήμερον. Ἔργον δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ χρέος εἶναι νὰ φανῇ εὐπειθὴς καὶ ὑπήκοος εἰς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἐκτελεστὰς ὑπουργοὺς τῶν νόμων. Ἕλληνες, εἶπατε πρὸ ὀλίγου ὅτι δὲν θέλετε δουλείαν, καὶ ὁ τύραννος χάνεται καθημέραν ἀπὸ τὸ μέσον σας· ἀλλὰ μόνη ἢ μεταξὺ σας ὁμόνοια καὶ ἀκριβὴς ὑποταγὴ εἰς τὴν διοίκησιν ἐμπορεῖ νὰ στερεώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν σας. Εἶθε ὁ κραταιὸς τοῦ Ὑψίστου βραχίων ν' ἀνυψώσῃ καὶ ἀρχομένους καὶ ἄρχοντας, τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον, πρὸς τὴν πάρεδρον αὐτοῦ σοφίαν, ὥστε ν' αναγνωρίσωσι τ' ἀληθῆ των ἀμοιβαία συμφέροντα· καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς προνοίας, οἱ δὲ λαοὶ διὰ τῆς εὐπειθείας νὰ στερεώσωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος τὴν πολύευκτον εὐτυχίαν. Εἶθε! Εἶθε!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ.

(α).

Κατ' ἄλλους ὁ πασᾶς οὗτος ἐλέγετο Χασάν-πασᾶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ.

(α.)

Συζητεῖται εἰσέτι ἐν Ἑλλάδι ἂν ὁ Λυκούργος ἀνεδέχθη τὴν εἰς Χίον ἐκστρατείαν κατὰ διαταγὴν ἢ παρὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Λυκούργος δὲν ἔπαυσε διατεινόμενος μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του ὅτι εἶχε τοιαύτην διαταγὴν. Ἴδου ἡ ἀλήθεια.

Ὁ Ἰωάννης Λαυρεντίου Ῥάλλης Χίος, μύστης καὶ οὗτος τῆς ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν, διέτριβεν ἐν Ὁδησσῷ ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις. Ποθὼν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του

διέβη εἰς Τρίκορφα τὸν μᾶιον τοῦ 1821, καὶ λαβὼν τὴν ἀπαιτουμένην τότε παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πληρεξουσίουτητα ἀπῆλθεν εἰς Σάμον πρὸς στρατολογίαν, καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου παρέλαβε συμπράκτορα καὶ κοινωνὸν τῆς μελετωμένης ἀποβάσεως εἰς Χίον τὸν Λυκούργον ἰσχύοντα τότε ἐν τῇ πατρίδι του. Πεισθεὶς δὲ μετ' ὀλίγον ὅτι τὸ ἐπιχείρημα ἦτον ἄκαιρον ἔγραψε τῷ Ὑψηλάντῃ ὅτι ἐθεώρει ἀναγκαίαν τὴν ἀναβολὴν εἰς αἰσιωτέρας περιστάσεις, ἐζήτησε τὴν ἐκ Σάμου ἀνάκλησίν του ὡς ἀξιωματικὸς του καὶ ἐντολοδόχος του, καὶ τὸν παρεκάλεσε ν' ἀποτρέψῃ τοῦ σκοπομένου ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν συνεργόν του Λυκούργον. Ἐνήργησεν ὁ Ὑψηλάντης τὰ προβαλλόμενα καὶ ὑπесχέθη ὑπακοὴν ὁ Λυκούργος κατὰ τὴν ἀψευδῇ μαρτυρίαν τῶν ἐξῆς δύο ἐπιστολῶν σωζομένων παρὰ τῷ ἐν Σύρᾳ Ἰωάννῃ Λαυρεντίου Ῥάλλῃ, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Λυκούργος ἐξεστράτευσε παρὰ τὰ διαταχθέντα καὶ συνομολογηθέντα.

Φίλογενέστατε Κ. Ι. Α. Ῥάλλῃ.

Ἔλαβον τὸ ὑπὸ 28 νοεμβρίου γράμμα σου παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ σου Κυρίου Στεφάνου Γαλάτη καὶ τοῦ Κ. Λύγερinou. Ἐπαινῶ τὴν φρόνησιν καὶ καρτερίαν σου διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος σου ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ παρούσαι περιστάσεις δὲν συγχωροῦν τὴν ἐπιχείρησιν ἐκάματε καλὰ νὰ τὴν ἀναβάλλετε εἰς ἐπιτήδειον καιρὸν, ὅστις εἶναι βέβαια ἢ τοῦ Ῥωσσικοῦ πολέμου κήρυξις, ἢ τῶν ἐθνικῶν κινήματων ἢ πρόοδος, τὴν ὁποίαν ἐλπίζω μὲ τὴν σύστασιν τῆς ἐθνικῆς βουλῆς ἥτις ἤρχισεν ἤδη νὰ συγκροτῆται. Ἡσύχασε λοιπὸν εἰς καμμίαν νῆσον ἕως νὰ ἔλθῃ ἡ ποθουμένη ὥρα καὶ τότε βάλλεις εἰς πρᾶξιν τὸν πατριωτικὸν πόθον σου, τότε κατὰ τὰς περιστάσεις μὲ γράφεις καὶ σοῦ στέλλω τὰ ἀνήκοντα γράμματα· εἶθε ἕως τότε νὰ ἐπιτύχω καὶ ἐγὼ καλῆτέρας περιστάσεις διὰ νὰ βοηθήσω καὶ πραγματικῶς τὴν πατρίδα σου· Λυποῦμαι ἕως τώρα ὅτι ἡ διχονοία, ἡ πλεονεξία καὶ τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν ἡ ἀμάθεια ἐμπόδισαν τὰς λαμπρὰς προόδους, τὰς ὁποίας ἠθέλαμεν κάμει βέβαια ἀπόντων τῶν ἐλαττωμάτων τούτων καὶ μάλιστα τῆς διχονοίας· ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη, ἂν εἶναι αἰσθησις τοῦ καλοῦ, πρόκεινται λαμπρότατα παραδείγματα τοῦ τί δύνανται νὰ κάμουν οἱ Ἕλληνες ἂν ὁμονήσωσιν ἐν καιρῷ.

Γράφε με ὅτι περιέρχον μανθάνεις περὶ τοῦ γένους.

νοι ἐπὶ τῆς πρὸς τὸ Σχοινοχώρι πορείας των εἰς τὸ χωρίον τοῦ Μαλανδρίνου ἀπήντησαν δύο Τούρκους ἐφίππους, ἔφιπποι καὶ αὐτοὶ καὶ τοὺς ἐφόνευσαν. Ὁ Πλαπούτας καὶ τισ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπληρώθησαν ἐλαφρῶς· εἰς δὲ τῶν φονευθέντων ἐπιδέξιος διαξιφιστῆς ἔθλασεν ἐν τῇ ἀλληλομαχίᾳ τὸ ξιφὸς τοῦ Πλαπούτα· οὗτος τὸ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Γερουσίαν· ἡ δὲ Γερουσία τῷ ἔγραψε τὰ ἐξῆς· “Τὸ εἰς δύο τεθλασμένον ξιφὸς σου
 “ἐλάβομεν, ἐπληροφορήθημεν καὶ ὅτι ἐπληρώθης ἐπιπολαίως
 “εἰς τὸ πρόσωπον. Τοιαῦται πληγαὶ προσθέτουσι λάμψιν εἰς
 “τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν ἣτις σὲ παρικαλύπτει.” Ὁ αὐτὸς Πλαπούτας πορευόμενος ἐκ τοῦ Σχοινοχωρίου πρὸς τὸ Χαρβάτι μετὰ τριακοσίων στρατιωτῶν εἰς παρατήρησιν ἀπήντησεν ἕως πενήντα ἐχθροὺς ἐφίππους καὶ τινας αὐτῶν κατέστρεψεν· ἀλλ’ ὠπισθοδρόμησεν ἐπιφανέντων πολλῶν ἄλλων.

(θ.)

Ἐπειδὴ ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν Ἐπίδαυρον ἦτον ἀφύλακτος, ὠδευσαν οἱ ἐχθροὶ ἀκινδύνως πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη εἰς προνομήν· ἐπροχώρησαν δὲ καὶ εἰς τὸ Λαγουριὸν καὶ τὸ ἔκαυσαν· ἔκαυσαν καὶ τινὰ μοναστήρια· ἀλλὰ τροφὰς δὲν εὔρισκαν πούποτε, ὥστε ἐβλαπταν ἀλλὰ δὲν ὠφελούντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΖ.

(α.)

Ὁ Μακρὴς ἦτον ἴσως ὁ μόνος μεταξὺ τῶν συγχρόνων του ὀπλارχηγῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ὅστις ποτὲ δὲν ἐφίλησε ποδιὰν Τουρκικὴν, διότι μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἔζη ἀδιακόπως ὡς κλέπτῃς περιφερόμενος εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰς ἐρημίας.

(α δὲς.)

Οἱ Τούρκοι καὶ πρὸ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἀποβάσεως ἐπάτουν τὰ ἄκρα τῆς Ἀκαρνανίας, ἐτουφεκίζοντο καὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ ἔαρος ἐπιδρομῶν των ἐκυρίευσαν καὶ τὰ μικρὰ καὶ ἀνώχυρα καὶ ἄχρηστα φρούρια τοῦ Τενὲ καὶ τῆς Πλαγιάς τὰ ὑποῖα ἐπάτησαν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Τσόγκαν ἀρξαμένης τῆς ἐπαναστάσεως.

(γ.)

Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας οἱ Μεσολογγῖται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Μακρὴν συνέλαβαν ἐκ περιστάσεως ἐν Τουρκικὸν πλοῖον πεσόν ἐῖς τὰ ῥηχὰ πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Εὐήνου καὶ μεταφέρον ἀπὸ Πατρῶν καὶ Πρεβέζης Τούρκους, λάφυρα καὶ χρήματα· καὶ τὸ μὲν πλοῖον ἐγυμνώθη καὶ τὰ ἐν αὐτῷ διηρπάγησαν, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ Τούρκοι ὅλοι ἐν στόματι μαχαίρας ἀπέθαναν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΗ.

(α.)

Ἴδου τὰ συλληφθέντα τρία γράμματα, καθὼς τότε μετεφράσθησαν, ἐν οἷς θὰ παρατηρήσει ὁ ἀναγνώστης τὴν φιλοψεύδειαν τοῦ γράφοντος.

“ Ἐκτὸς ὅτι ὁ ἀήττητος στόλος δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἔμβῃ ἕως ὑπὸ τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου διὰ τὸ ἀβαθὲς τῶν ὑδάτων, ἐβεβαιώθημεν πρὸς τούτοις ὅτι εἰς τὸ καστέλι τοῦ Ναυπλίου εἶναι κεκρυμμένα ἕξ πυρπόλα πλοῖα τῶν ἀπίστων, καθὼς ἀκόμη ἄλλα δέκα εἰς Σπέτσας, τὰ ὅποια ἔχομεν καθαρὰν πληροφορίαν ὅτι ἔχουν ἐτοιμότητα. Ἀφ’ ἧς στιγμῆς ὁ ἀήττητος στόλος ἔκαμε πανία ἀπὸ Πάτραν καὶ τριγυρίζομεν κατὰ ταῦτα τὰ μέρη, ἐξήντα καράβια τῶν ἀπίστων τρέχουν πάντοτε κατόπιν τοῦ στόλου μας, καὶ κατὰ ταύτην τὴν στιγμὴν ἄρχεται πάλιν ἡ ναυμαχία, καὶ εἰς τοιαύτας περιστάσεις τὸ νὰ ἔμβωμεν εἰς στενὰ μέρη ἡξεύρετε πολλὰ καλὰ εἶναι εἰς ἄκρον ἐπικίνδυνον. Ὅθεν ἡ Ὑψηλότης σου, καθὼς ἀνέκαθεν ἐφάνης πάντοτε ἀνδρείος καὶ πιστός, θέλεις ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν συνήθη σου αὐτὴν ἀνδρίαν καὶ πίστιν. Περὶ δὲ τροφῶν καὶ ἄλλων διὰ τὰ αὐτόσε ἀναγκαίων θέλομεν φροντίσει καὶ πρὸς ἡσυχίαν σὰς. Ἐγράφη ἡ παρούσα τῇ 5 μονχαρεμίου 1238 (12 Σεπτεμβρίου 1822).”

“ Μὲ ἄλλα μὲν γράμματα σᾶς ἔγραφον ὅτι σᾶς στέλλονται δύο ἄλλα καράβια μὲ διαφόρων εἰδῶν τροφάς· αὐτὰ ὅμως ἀπαντήσαντα καθ’ ὁδὸν ἐναντίον τὸν ἄνεμον ἐπόδησαν καὶ ὑπῆγαν πρὸς τὴν Σούδαν· κατόπιν ὅμως δὲν θέλομεν λείψει ἀπὸ τοῦ νὰ σᾶς στέλλωμεν.”

“Δόξα τῷ Ὑψίστῳ Θεῷ πρὸ ἐνὸς μηνὸς ἤδη αἱ δυνάμεις τῆς Ῥούμελης πηγαίνουν ἀξιολογώτατα. Εἰς τὸ φρουριον λεγόμενον Σοῦλι ἐμβὰς ὁ ὑψηλότατος βαλῆς Ἰωαννίνων Ὁμέρ-πασᾶς κατεκυρίευσεν αὐτὸ καὶ καταφανίσας τοὺς ἐν αὐτῷ ἀπίστους, ἄλλους μὲν ἐφόνευσεν, ὀλίγους δὲ ἐξ αὐτῶν διεσκόρπισεν. Ἀντικρυς τῶν Πατρῶν εἰς τὸ Μεσολόγγι ἐλθόντες διάφοροι βεζηράδες κατεκυρίευσαν αὐτὰ τὰ μέρη. Αὕτη ἡ εἵδησις ἔφθασε πρὸς ἡμᾶς πρὸ δώδεκα ἡδὴ ἡμερῶν. Εἰδοποιεῖσθε πρὸς τοῦτοις ὅτι ὁ ὑψηλότατος Χουρσῆδ-πασᾶς ἔρχεται κατ’ αὐτὰς εἰς Μορέαν μὲ πλῆθος ἀπειρον στρατιωτῶν. Τὸ δὲ ἐν Κορίνθῳ ἀνίκητον στρατόπεδόν μας δὲν ἐπειράχθη τὸ παραμικρὸν, καὶ κατ’ αὐτὰς ἔρχεται πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ναυπλίου. Ταῦτα πληροφορηθέντες βεβαίως γνωστοποιούμεν καὶ πρὸς ὑμᾶς. Διὰ τὰ ἐμβάσωμεν τροφὰς εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου ἐξεπλεύσαμεν ἀπὸ Πάτρας μὲ τὸν ἀήττητον στόλον ἡμέρα παρασκευῇ, τῇ δεκάτῃ τρίτῃ τοῦ παρελθόντος μηνὸς ζιλχιζέ, καὶ διὰ τὸ ἐναντίον τῶν ἀνέμων μόλις ἐφθάσαμεν εἰς τὰ μέρη Ὑδρας καὶ Σπετσῶν τῇ πέμπτῃ τοῦ τρέχοντος μονχαρεμίου ἡμέρα παρασκευῇ. Ἐπειδὴ ὁμως ἐφάνησαν ἔως ὀγδοῇντα καράβια τῶν ἀπίστων Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν ἔμπροσθεν τοῦ ἀηττήτου στόλου, τὰ ὁποῖα ἐδείκνυν ὅτι ἤθελον νὰ ὀρμήσωσι καθ’ ἡμῶν, ἐκροτήσαμεν ναυμαχίαν, ἣτις διήρκεσε σχεδὸν ὥρας ἕξ καὶ εἰς τὴν ὁποίαν μὲ τὴν χάριν τοῦ Ὑψίστου καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἐν ἀγίοις βασιλέως μας ἐβυθίσσαμεν διὰ τῶν πυροβόλων μας ἕξ καράβια τῶν καὶ δύο ἄλλα, τὸ μὲν μὲ τρία, τὸ ἕτερον μὲ δύο κατάρτια ἐπυρπολήθησαν ἀπὸ τὸ σφοδρὸν τῶν ὅπλων μας πῦρ. Χάριτι Θεῷ πανταχόθεν ἔχομεν ἀγαθὰς ἀγγελίας, τὰς ὁποίας καὶ πληροφορούμεθα, καθὼς ἀκόμη σᾶς εἶναι γνωστὸς καὶ ὁ σφοδρὸς οὗτος πόλεμος τοῦ ἀηττήτου στόλου κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐν καιρῷ τῆς συγκροτήσεως τοῦ ὁποίου ἐστάλη πρὸς ὑμᾶς τὸ παρὸν πλοῖον μὲ τὰς τροφάς, καὶ πάλιν ὁ περίβλεπτος οὗτος στόλος θέλει πλεύσει κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ὑψίστου ἐλπίζω ὅτι θέλομεν νικήσει καὶ καταφανίσει. Ἡ δὲ ὑψηλότης σας δεομένη ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τοῦ κράτους τοῦ ἀηττήτου στόλου μὲ ὑποχρεοῖ καθ’ ὑπερβολήν.

Τῇ 9 τοῦ μονχαρεμίου 1238 (12 Σεπτεμβρίου 1822).”

(β.)

Ὀλίγον ἔλειψε νὰ χαθῇ ἡ Σύρα μετὰ τινὰς μῆνας ἐπὶ τῇ

προφάσει τοῦ φανατισμοῦ τῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν τουρκολατρείας τῆς. Φασιώλης τις ἐπτανήσιος βουλὴν ἔβαλε νὰ τὴν λεηλατήσῃ· συνάξας ὑπὸ πρόσχημα θρησκευτικοῦ ζήλου πολλοὺς πολλαχόθεν Ἕλληνας τοὺς ἔφερεν ἐπὶ δύο πλοίων εἰς Σύραν ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου δόγματος ἐκινδύνευαν ἐξίσου, ἀντέστησαν ὅλοι ἐκ συμφώνου, ἐπολέμησαν καὶ τοὺς ἀπέδιωξαν διὰ τῆς συμπράξεως Αὐστριακοῦ πολεμικοῦ πλοίου εὐρεθέντος ἐν τῷ λιμένι. Ἐσκοτώθησαν δὲ καὶ τινες κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀλληλομαχίαν. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Φασιώλην ἐπιμένοντες εἰς τὸν σκοπὸν των, εὐρόντες καὶ ἄλλους ἐπὶ ἀρπαγῇ ἐτοιμοὺς, καὶ συμπληρωθέντες ὅλοι εἰς δισχιλίους ἐπανήλθαν τὴν 10 φεβρουαρίου εἰς Σύραν ἐπὶ πολλῶν πλοιαρίων, καὶ ἔκαυσαν καὶ διήρπασάν τινας ἐπὶ τοῦ παρालίου ἀποθήκας. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἔμελλαν νὰ πέσωσιν εἰς διαρπαγὴν καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως κατέπλευσεν ἀγαθὴ τύχη τὸ Γαλλικὸν πολεμικὸν πλοῖον Estafette καὶ διέσωσε τὴν κινδυνεύουσαν πόλιν ἀναγκάσαν τοὺς δισχιλίους ληστοπειρατὰς νὰ φύγωσιν ἐκεῖθεν ἐπὶ τῶν πλοιαρίων των· ὁ ἀκούραστος κακουργὸς Φασιώλης ἦλθε καὶ τρίτην φορὰν εἰς Σύραν τὴν 4 ἰουλίου ἐπὶ τινος βρικόιου δώδεκα κανονίων ἐν συνοδίᾳ καὶ ἄλλων ὁμοίων του, καὶ διέδωκεν ὅτι ἐστάλη ὡς ἀστυνόμος παρὰ τῆς κυβερνήσεως· ἄλλ' ὁ Δερυγνῆς ὅστις παρετῆρει τὰ κινήματά του ἔφθασεν εἰς Σύραν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐπὶ τῆς Μηδείας, συνέλαβε τὸ βρίκι, συνέλαβε καὶ τὸν Φασιώλην ἐντὸς Ἰονίου τινὸς πλοίου κρυβέντα καὶ τὸν ἀπέστειλε σιδηροδέσμον εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους.

(γ.)

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀνεφάνη πανώλης ἐν τῇ Νήσῳ τῆς Τήνου καὶ διεδόθη καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ἀλλὰ δὲν διήρκεσε.

(δ.)

Τὸ πλοῖον τοῦτο ἐστάλη εἰς τὸ Καστρί ὅπου ἔδρευεν ἡ κυβέρνησις· συνελήφθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔξωθεν τῶν Σπετσῶν καὶ ἄλλο Ἀγγλικὸν ἐρχόμενον καὶ αὐτὸ ἐκ Σμύρνης (Malvina). Τὰ δύο ταῦτα πλοῖα ἐκρατήθησαν καὶ ἐξεφορτώθησαν εἰς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων, ἄλλ' ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ Ἀγγλοῦ μοιράρχου Χαμιλτῶνος ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ἀνεγνωρίζοντο οἱ ἀπο-

κλεισμοὶ καὶ τὰ πλοῖα ἀπελύθησαν, καὶ τὰ φορτία ἐπληρώθησαν, καὶ ἀποζημιώσεις ἐδόθησαν.

(ε.)

Κατ' ἄλλους δὲν ἦσαν Ἀλβανοὶ, ἀλλ' Ὀθωμανὸς καὶ Ὀθωμανίς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ.

(α.)

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις κατέπλευσαν εἰς Πειραιᾶ δύο Γαλλικὰ πολεμικὰ πλοῖα εἰς παραλαβὴν Τούρκων τινῶν ἐκ τῶν καταφυγόντων εἰς τὰ προξενεῖα, καὶ τοῦ διοικητοῦ τῶν Ἀθηνῶν ἀλλ' ὁ λαὸς ἠναντιώθη εἰς τὴν ἀπόλυσίν τινων ἐξ αὐτῶν, καὶ οἱ Γάλλοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποβιβάσωσι στρατιώτας καὶ κανόνια εἰς ὑπεράσπισίν των, καὶ οὕτως οἱ κρατούμενοι ἀπελύθησαν διὰ νυκτὸς συνεργείᾳ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τῶν ἐφόρων.

(β.)

Συνελήφθησαν ἐν Πέτρᾳ καὶ ἐστάλησαν πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ διατρίβοντα ἔτι ἐν Ἀθήναις τρεῖς, ὡς φέροντες γράμματα τῶν ἐν Χαλκίδι πρὸς τοὺς ἐν Ζητουνίᾳ Τούρκους. Ἐξ αὐτῶν ὁ μὲν ἦτο Μωαμεθανός, οἱ δὲ δύο Ἕλληνες, ἐξ ὧν ὁ εἰς παπᾶς. Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς ἐθανάτωσεν αὐτεξουσίως καὶ ἀνεξετάστως καὶ τοὺς τρεῖς, τοὺς μὲν δύο κρεμάσας, τὸν δὲ παπᾶν κτίσας ὄρθιον.

(γ.)

Ὁ Σαρῆς ἀπήχθη εἰς τὴν Λάρισσαν ὅπου καὶ ἐφυλακίσθη ἀλλ' ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Χουρσήδ-πασᾶ συνέβη ταραχὴ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, ἠγοίχθησαν αἱ φυλακαί, ἔφυγεν ἐκείθεν σιδηροδέσμιος καὶ τὴν 20 δεκεμβρίου ἐξεφανερῶθη ἐν μέσῳ τῶν Ἀθηναίων.

(δ.)

Ἴδου τὶ ἐγραφεν ὁ Ὀδυσσεὺς τῷ Δυοβουνιώτῃ καὶ Διαμαντῇ περὶ τῆς φυγῆς τῶν ἐχθρῶν τὴν 22 νοεμβρίου.

“ Μάθετε ὅτι τοὺς Τούρκους ἐγὼ μὲ τουφέκι καὶ τὸ περισσό-
“ τερον μὲ ταῖς ψευτιαῖς καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τοὺς
“ ἐκυνήγησα καὶ πᾶν κατὰ διαβόλου εἰς τὸ Ζητούνι”

(ε.)

Ὁ νεκρὸς τοῦ Χουρσὴδ-πασᾶ ἐξετάφη μετὰ ταῦτα, ἀπεκόπη ἡ κεφαλὴ του καὶ ἀπεκομίσθη ἐπὶ ἀργυροῦ πίνακος εἰς τὸν Σουλτάνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ.

(α.)

Πλεκτὰς καλύβας ὀνομάζει τὰς τῶν ἀλιέων ὁ Θεόκριτος (ὄρα εἰδύλλιον “ἀλιεῖς,”) τὰς περιγράφει δὲ οὕτως·

“ Ἰχθύος ἀγρευτῆρες ὁμῶς δύο κεῖντο γέροντες,
 “ στρωσάμενοι βρῦον αὖτον ὑπὸ πλεκταῖς καλύβαισι,
 “ κεκλιμένοι τοίχῳ τᾷ φυλλίνῳ·

(β.)

Αἱ τουφεκόλογχαι αὗται ἦσαν αἱ τῶν τουφεκίων, τὰ ὅποια ἔφερεν εἰς Μεσολόγγι ὁ Μαυροκορδάτος ἐπὶ τοῦ ἐκεῖ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς κατὰπλου του· ἔκειντο δὲ ὡς ἄχρηστοι ἀποποιουμένων τῶν μὴ τακτικῶν τὴν παρὰ τοῖς τακτικοῖς συνήθη χρήσιν αὐτῶν· συγχρόνως ἀπεβιβάσθησαν εἰς Μεσολόγγι καὶ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος Εὐρωπαϊκὰ τύμπανα.

(γ.)

Τὸ πλοῖον τοῦτο εἶναι τὸ ἀναφερόμενον ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ ΛΖ κεφαλαίου ὑπὸ στοιχεῖον γ’.

(δ.)

Ὁ Λόντος ἐπὶ σκοπῷ νὰ κτυπήσῃ ἔξωθεν τοὺς πολιορκούντας τὸ Μεσολόγγι ἐχθροὺς διεβίβασεν ἱκανὰς δυνάμεις ἐκ Βοστίτισης εἰς Τριζώνια καὶ ἐπροχώρησεν ἐκεῖθεν καὶ μέχρι τῆς Γαβαλοῦς. Ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίας παρὰ τισι τῶν ὀπλρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους ἐπανήλθεν ἄπρακτος εἰς Πελοπόννησον, καὶ εἰσῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγι.

(ε.)

Ὁ τότε ἄγνωστος ἄνθρωπος ἔγεινε μετὰ ταῦτα γνωστός. Ἦτον Ἰωαννίτης καὶ ἐλέγετο Γιάννης Γούναρης. Ἠκολούθει δὲ

τὸν Ὁμέρ-πασᾶν ὡς κυνηγός του καὶ συνείθιζε νὰ κυνηγᾷ ἀνυπόπτως πρὸς τὰ ἄκρα τῆς λίμνης θαλασσοπούλια. Ὁ Ὁμέρ-πασᾶς ἔμαθεν ὅτι οὗτος ἀνεκάλυψε τὸ μυστικόν, καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ τὸν συλλάβῃ φοβηθέντα καὶ μείναντα ἐν Μεσολογγίῳ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Τούρκων ἔσφαξεν ἐπὶ τῆς ἐπανόδου του εἰς τὴν Ἄρταν, ἐπὶ τῇ ἐπιμόνῳ ἀπαιτήσῃ τῶν συνεκστρατευσάντων καὶ παθόντων, τὴν ἐκεῖ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ του. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔγεινε μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν φιλτάτων του μοναχός, καὶ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν Χριστιανῶν ἀνεκαίνισε τὴν ἐπὶ τῆς μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Βραχωρίου Κλεισούρας ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης, καὶ ἐκεῖ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του δίδων νερὸν τοῖς διαβάταις καὶ διὰ τῶν μικρῶν δωρημάτων αὐτῶν ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Τέλος

τοῦ δευτέρου τόμου.

Σελίς.	Στίχος.	ἀντί.	ἀνάγνωθι.
2	33	τοὶ	τοῦ
4	6	Λουζίνας	Δουζίνας
6	6	ἐγκατεστησαν	ἐγκατέστησαν
7	12	βλέποντες	βλέποντες
23	8	ἐνανμάχισαν	ἐνανμάχησαν
29	28	ὁ ἀποδέκτης	ὁ μὴ ἀποδέκτης
41	9	ἐπικρατεῶν	ἐπικρατειῶν
44	9-10	σχέδων	σχέσεων
48	7-8	προστατευθόντα	προστατευθέντα
64	17	ἐπηύξαιναν	ἐπηύξαναν
97	16	τῷ	τῇ
98	28	ἴδιον	ἴδιοι
100	7-8	ἀνταμείβετο	ἀντημείβετο*
112	31	τῶν	
116	15	αὐτονομικώτερον	αὐτονομώτερον
122	7	(δ)	
127	20	(μυναράδας)	(μυναρέδας)
150	11	τὰς	
158	28	τῆς ἀκροπόλεως	εἰς κυρίενσιν τῆς ἀκροπόλεως
161	2	ἐν'	ἐνα
172	17	τὸν	τὴν
173	8	καταδιώκοντας	καταδιώκοντες
181	24	καθ'	κατ'
188	1	Ἑρώσιον	Ἑρώσιον
190	6	νήσον	νήσου
190	22	γ'	ἦ
190	34	(γ)	
200	32	(δ)	(γ)
213	1	ὁποῖαν	ὁποῖαι
220	34	ἐπροφανίζετο	ἐπροφασίζετο
252	26	ἀνατολικήν	ἀνατολήν
257	3	θέλοντας	θέλοντας
258	2	ἐχθροὶ	ἐχθροὶ
316	4	ἀνέβησαν	ἀνέβησαν
318	31	Ἰσμαῖν	Ἰσμαῖλ
324	8	(β)	
343	32	βροχερὴ	βροχερά
365	23	της,	της

